

NEDERLANDSCHE

KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING EN VEREDELING

VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN,

ONDER LEIDING VAN

DR. J. VAN VLOTEN.

DERDE JAARGANG

HAARLEM — 1876 — W. C. DE GRAAFF.

INHOUD.

INHOUD.

№ 1. 10 Januari 1876.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK.—MARCELLUS EMANTS.—
J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE.—C. J. GONNET.—J. GOSSCHALK.—Mr. J. N. VAN HALL.—P. HAVERKORN
VAN RIJSEWIJK.— R. HOL.— MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.—
F. SMIT KLEINE.—J. VAN SANTEN KOLFF.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.—
J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.—
SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM.—
A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. —Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

DE KERKELIJKE BOUWKUNST IN DE PROVINCIALE STATEN.

Sedert eenigen tijd zijn, door den loop der omstandigheden, de Staten van verschillende onzer Provinciën in de pogingen tot herstel van deze en gene onzer kerkgebouwen af en toe gemoeid geweest. Niet met altijd even gewenschten uitslag. Er bestaat namelijk bij een groot aantal van de leden dier Staatslichamen een ongelukkig vooroordeel op dit punt, dat zich niet maar zoo eensklaps laat wegnemen en door een juister inzicht vervangen. Zij houden 't er voor, dat het hier geen kunst- maar een kerkbelang geldt, waarvoor zij zich — met volle recht — niet geroepen achten te waken, en dat zij integendeel slechts tot schâ der goede zaak met geldelijke bijdragen zouden ondersteunen. Jammer dat dit in den aard deugdelijke beginsel hier zoo averechts wordt toegepast, daar het hier werkelijk niet om een kerk- maar om een kunstbelang te doen is. Intusschen is het vooroordeel voor 't oogenblik te groot bij de H.H. Staten, dan dat men het weêrstand zou kunnen bieden. Het is zelfs zoo sterk, dat de voorzitter der Commissie van Adviseurs, die, als men weet, tevens voorzitter der provinciale Staten van Zuidholland is, in een vergadering der eerste — naar ons een der leden meêdeelde — *uitdrukkelijk* verklaard heeft, dat hij in laatstgemelde betrekking, in dit opzicht, zou moeten tegenwerken wat hij, in eerstgemelde mocht hebben aan te vragen.

Wat is echter het gevolg van dezen noodlottigen stand van zaken? Dat in die provinciën, waar de Staten van nature *kerkelijk* gestemd zijn — als Noordbrabant en Limburg — provinciale bijdragen voor bouwkunstig kerkherstel grif worden toegestaan, terwijl ze in de overige — Noordholland en Zeeland zijn daár om het te bewijzen, en in Zuidholland kan het niet beter gaan — *hardnekkig geweigerd* worden. Blijft dan de minister, bij zijn aanvrage om geldelijke medewerking van de provincie, te stijf op zijn stuk staan; onthoudt hij, bij weigering der kleine provinciale bijdragen, ook de alles afdoende grootere van het Rijk; dan zal geen enkele kerk der minder uitsluitend roomsche gewesten, al was ze nog zoo grootsch en schoon (gelijk die te Haarlem bijv.) in een harer waardigen staat hersteld worden, en alleen die der beide eerstgenoemde provinciën van de kunstlievende mildheid der regeering genot hebben.

't Ware daarom zeer te wenschen, en wij nemen — uit liefde voor de schoone bouwkunst — de vrijheid, dat de zoo welgezinden minister en zijn referendaris bij dezen op het hart te drukken, dat men voorloopig althans van elke bijdrage, door de zoo deerniswaard bevooroordeelde onroomsche staten toe te staan, afzag, en eenvoudig uit 's Lands kas de zooveel grootere som beschikbaar stelde, die men voor 't herstel van een of ander weidsche kerk — gelijk voor die te Haarlem en Brouwershaven bijv. — over had. In beide plaatsen

heeft buitendien de onbevooroordeelde meerderheid van den gemeenteraad, hoe klein dan ook, de gemeentebijdrage toegezegd, en het zou dus dubbel hard zijn kerk en kunst voor de bekrompen misvatting der provinciale staten te laten boeten.

Binnen kort zal, naar wij vernemen, een aanbod van regeeringswege tot herstel ook der Sint Pankras- of hooglandsche kerk te Leiden gedaan worden; en naar wij van terzij vernemen, zou men dan wellicht van zins zijn, de Zuid-Hollandsche staten en hun voorzitter maar niet te moeyen. Dit zou zeker in de gegeven omstandigheden zeer verstandig wezen; maar de regeering moet er dan tevens ook toe overgaan, het van gemeentewege zoo bereidvaardig Brouwershaven en Haarlem niet te laten misgelden, wat de noordhollandsche en zeeuwsche staten misdeden; zij moet dan ook in die beide plaatsen — gelijk later wellicht nog te Edam en elders — de bijdrage uit 's lands schatkist niet achterhouden, omdat HH. Staten, in hun vooroordeel, de beurs der provincie niet begeeren aan te spreken.

HISTORISCHE WAARHEID IN KUNST.

Een boom in een oerwoud, waar nog nooit een menschelijke voet in doordrong, is even goed een boom, als een linde in het Voorhout van 's Gravenhage. Een onuitgegraven klomp goud in Californië heeft evenveel aanspraak op den naam van goud, als een tienguldenstuk. Of de Indiaan niet weet hoe groot de waarde is van het stuk metaal, dat hij vindt; of de wandelaars niet weten, wat onder de schors verborgen is van den lindeboom, doet er niets toe; ieder moge er van begrijpen wat hij wil, hetzij den uiterlijken vorm, hetzij de inwendige samenstelling, hetzij de waarde, hetzij de kleur, de boom blijft een boom, het goud is en blijft goud.

Anders met kunstproducten. Een kunstwerk is niet voor iedereen een kunstwerk. Een avondmaal van Vinci is voor den eenen slechts een gekristalliseerd geschiedenisje, voor den ander slechts een aansporing om zich aan heilige overpeinzingen over te geven; terwijl 't door niemand bekeken slechts een dunne laag metaaloxyden op een muur is.

Een roman is voor sommigen slechts een verhaaltje tot tijdverdrijf, voor anderen een sieraad der boekenkast, en door niemand gelezen slechts een samengebonden massa papier met zwarte teekens bedekt. Zoo is een beeld zonder toeschouwers slechts een klomp marmer of brons, en een muziekstuk slechts eene verzameling van zwarte, gerangschikte stipjes of hoogstens van luchttrillingen.

Opdat het kunstwerk als kunstwerk aanschouwd of gehoord worde, is dus meer noodig dan een schepper, en wel minstens nog één persoon, dien wij begrijper of genieter zouden kunnen noemen, en in wiens geest eerst het kunstproduct ontstaat. Zonder dien tweede is het werkeloos, en kan 't als niet bestaande beschouwd worden. Hetzelfde doet zich schijnbaar voor bij alle voorwerpen om ons henen, die als objecten een subject eischen, en anders als nietbestaande kunnen beschouwd worden. 't Is dan evenwel voldoende, dat dit subject waarnemingen kan doen en verstand heeft. Voor de kunst moet hij, zooals de naam reeds aanduidt, meer zijn dan enkel figurant, meer dan een getuige bij de acten van den notaris, meer dan een wezen met gehoor en gezicht begaafd. Hij moet begrijpen, en dus eene zekere mate van ontwikkeling medebrengen, die hem tot dit begrijpen in staat stelt. Deze ontwikkeling nu zijn wij gewoon als een integreerend deel der beschaving te beschouwen, en velen houden van kunst, ja, oordeelen er zelfs over, om de redeneering te voorkomen, die uit het niet genieten van kunst tot het niet begrijpen zou besluiten, en het niet begrijpen aan een gemis aan beschaving zou kunnen toeschrijven. Zelfs de oprechte, die erkent niet van muziek te houden, omdat hij ze niet begrijpt, zal zich haasten lucht te geven aan zijne buitengewone liefde voor schilderkunst en poëzie, omdat hij toch liever van een- dan van geenzijdigheid beschuldigd wordt.

Van zijn kant moet de kunstenaar bedacht zijn op quali- en quantiteit van de ontwikkeling die, zijn publiek meêbrengt. Hij mag niet te veel, moet ook niet te weinig vergen. In 't eerste geval wordt hij niet begrepen, in 't tweede schaamt men zich hem te begrijpen. Kan voor bewijs van het eerste eenigermate Goethe's Faust in het tweede deel dienen; tot bewijs van het tweede strekken de Fransche opéra's bouffe, die 't publiek wel bij wijze van uitspanning gretig aanneemt, maar die 't toch den naam van kunstwerken onwaardig keurt; niet zoozeer omdat zij werkelijk slechts eene mager kunstgehalte bezitten, als wel omdat men vreest zichzelven te verlagen door ze als zoodanig te erkennen.

Als een deel van datgene, wat het publiek aanbrengt om zijn werk te genieten, mag de kunstenaar ook een zekere mate van historie-kennis beschouwen; en wanneer hij zich aan historische onderwerpen waagt, zal hij met de hoegrootheid dier kennis wel degelijk rekening moeten houden; beeldhouwer, schilder, en dichter staan hierin volkomen gelijk.

De toeschouwer of lezer moet een kunstwerk zonder commentaar kunnen begrijpen; elke verklaring in proza of poëzie, onderaangeschreven of met lijntjes aan den mond eener figuur vastgemaakt, heeft onder andere nadeelen ook dit tegen zich, dat zij de aandacht verdeelt en bijgevolg verzwakt. Zal het kunstwerk indruk maken, dan moet het als één geheel spreken. Zoodra nu de kunstenaar zich op het gebied der historie begeeft, zal zijn werk alleen dan geen commentaar noodig hebben, wanneer de kennis van het publiek hem daarin te gemoet komt. Hij *moet* dus aan den eenen kant zich richten naar de algemeene kennis der geschiedenis, en *mag* aan den anderen bij iederen toeschouwer die mate van kennis ook onderstellen.

Dit aangenomen zijnde doen zich wederom twee vragen voor, te weten 1. in hoeverre *moet* hij aan de historische waarheid getrouw blijven; 2. in hoeverre *mag* hij zich afwijkingen daarvan veroorloven.

De kunst heeft andere eischen dan de beschrijving der geschiedenis. Had zij dit niet, dan zou Gallait, inplaats van eene schilderij te leveren, beter gedaan hebben eene machinerie te verzinnen, die Egmont en Hoorne als twee levensgroote poppen, door een derde pop, den beul, liet onthoofden, terwijl een vierde achter een raampje toekeek. Met eenige studie van het kostuum dier tijden had dit tot een toonbeeld van historische getrouwheid gemaakt kunnen worden; terwijl 't nu zeer de vraag blijft, of

Alva wel zoo diepdenkend op de afgehouwen hoofden heeft neergezien, juist op het oogenblik dat een monnik de kaarsen aanstak. Bij de algemeene eischen die men elk kunstwerk stellen moet, en die hier thans geene bespreking kunnen vinden, voegen zich de bijzondere, aan het historisch kunstgewrocht eigen. De toeschouwer, die de schilderij van Gallait met eene algemeene kennis der Nederlandsche geschiedenis nadert, weet niet hoe Alva precies gekeken heeft; weet niet, hoeveel man hij bij zich had; weet slechts in algemeene trekken, hoe de kleederdracht van dien tijd was; en weet dus juist genoeg, om dit beeld van een tijd, belichaamd als 't ware in de onthoofde edelen, den ernstigen, strengen Alva, en den monnik, die de gewijde kaarsen aansteekt, volkomen te begrijpen, zonder dat hij getroffen zal worden door eene kleine afwijking in de geschiedwaarheid van het kostuum, die ik mij niet bewust ben, dat bestaat, maar die ongehinderd zou kunnen bestaan.

Stel daar tegenover, dat een onzer schilders zich jarenlange studie getroost, om op de hoogte te komen van het Perzisch kostuum in de dertiende eeuw; dat hij uit het leven van den een' of anderen Schah eene episode kiest, die thans met modeplaatachtige nauwkeurigheid wordt afgeschilderd. Geen oudheidkundige zal hem de kleinste beschuldiging kunnen tegenwerpen; maar zal de toeschouwer zonder commentaar zijn werk begrijpen, zal hij een beter oordeel kunnen vellen, dan dat hier eenige zonderlinge figuren goed gegroepeerd, anatomisch juist geteekend, en met groote waarheid van coloriet en juistheid in perspectief zijn voorgesteld?

De handeling, den tijd begrijpt hij niet.

Waar nu een historisch feit is voorgesteld, komen vier zaken in aanmerking, te weten de gelaatstrekken der personen, de kleeding, de stijl der gebouwen (in- of uitwendig), en de détails. Wat het eerste aangaat, voor zooverre er zekere portretten bestaan, is de beeldende kunstenaar daaraan ongetwijfeld verbonden; en voor zooverre die niet bestaan, zal hij liever een fantasiekop moeten schilderen, dan zich om welke reden ook van zeer bekende gelaatstrekken te bedienen, die aan een tijdgenoot toebehooren. De ouden deden dit laatste vaak, en zelfs Rafaël schilderde, in de Stanzen van het Vatikaan, Karel den Groote met den kop van Frans I.

Het kostuum en de bouwstijl moeten slechts vingerwijzingen zijn voor den tijd, waarin de toeschouwer zich verplaatsen moet, en met andere détails samenwerken, om hem het geheel te doen verstaan. In de hoofdzaken is eene groote mate van getrouwheid noodzakelijk, daar wederom de aandacht van den genieter verzwakt, zoodra zijn kritisch oog hem de eene of andere grove fout doet ontdekken. Geldt het echter bijzaken, of ver afgelegen tijden, of zeer onbekende volken, dan wordt de vrijheid van den schilder grooter; en den vakgeleerde, die zijne belezenheid in die gevallen door aanmerkingen zou willen toonen, heeft hij eenvoudig te antwoorden, dat hij geen modeplaat uit de 4e eeuw of van de Vuurlanders heeft willen schilderen, noch eene getrouwe afbeelding van oude gebouwen geven. De figuren, de handeling, zijn hoofdzaken; de rest doet dezelfde diensten als de tooneeldecoratiën, en moest dus even als deze tot de illusie bijdragen, zonder zich op den voorgrond te mogen dringen. Genoeg is 't, dat het kostuum en de détails den niet-vakgeleerde den algemeenen indruk van een bepaalden tijd geven.

Groepeering, juiste teekening, uitdrukking, karakteriseering, coloriet enz., ziedaar de hoofdzaken. Zoodra de kunstenaar deze op zij zet, om zijne geschiedkennis aan de markt te brengen, moet zijn werk mislukken. Eene miskenning van de schildersroeping ligt in de climax der gewone loftuiting: zijn werk is niet alleen uitstekend, maar getuigt ook van een degelijke kennis der geschiedenis. Alsof de historie schilder buiten historiekennis zou kunnen! Alsof het werktuig in aanmerking komt bij de objectieve waardeering van het werk!

Zoodra de bedoeling van den schilder niet meer is, in ééne figuur of in een groep een belangrijk oogenblik der geschiedenis voor te stellen; zoodra hij als genreschilder, getroffen door de eigenaardige lijnen of kleurschakeeringen van binnenhuizen, stadsgezichten, veldslagen, boerenbruiloften enz. eener vroegere eeuw, geene historische personen meer voorstelt, maar den tijd als 't ware zelven tot held in zijn arbeid maakt, worden de eischen aangaande historische nauwkeurigheid eenigszins anders. Aan den eenen kant zal hij vrijer zijn in gelaatsuitdrukking, groepeering enz.; maar aan den anderen kant zal hij nauwkeuriger en vooral uitvoeriger moeten wezen in de teekening van allerlei détails, die voorheen slechts de werking der hoofdgedachte moesten versterken, en thans zelf tot hoofdzaak, ten minste tot een deel der hoofdzaak, zijn geworden.

De schilder van een binnenhuis uit de zeventiende eeuw zal zooveel mogelijk in het kostuum der personen en in 't huisraad, dat hen omgeeft, die zeventiende eeuw moeten karakteriseeren, in tegenstelling met hare voor- en nazaten. De schilder echter, die ons een belangrijk oogenblik uit het leven der De Witten voorstelt, zal met een veel flauwere uitvoering van die details kunnen volstaan, aangezien niet de tijd, maar de personen, die de handeling geldt, bij hem hoofdzaak zijn.

Op dit terrein echter liggen eene menigte voetangels en klemmen voor de kunstenaars, die, onmachtig om leven te brengen in de historie en hare hoofdpersonen, zich daarvoor schadeloos willen stellen door te pronken met eene minutieuse kennis van al de lintjes en strikjes, die men eertijds aan het lijf droeg, de kopjes en glazen waaruit men dronk, de stoelen waarop men zat, enz. enz.

Eene geheel eigenaardige plaats nemen de bijbelsche tafereelen der Italiaansche en andere schilderscholen in, die bepaald bestemd waren, om vrome gedachten op te wekken. Hetzij deze in een ideaal gewaad gehuld werden, hetzij de kunstenaar de kleederdracht van zijn eigen tijd koos, op historische waarheid maken zij in 't geheel geen aanspraak. Hun doel en voor velen ook hunne verdiensten liggen buiten het gebied der kunst; desniettemin hebben zij, door op dat doel niet te letten, en door zich om die verdiensten niet te bekommeren, den hoogen trap van volmaking kunnen bereiken, waarop wij nog heden ten dage de werken der 16e eeuw stellen. De geloovige meende voor het goddelijke te knielen, doch inderdaad had de kunstenaar hem slechts het schoonste menschlijke voor oogen gesteld. Geheel willekeurig was de keuze eener kleederdracht daarin niet; daar er hier evenwel van geene historische waarheid sprake is, vallen zij buiten deze beschouwing. Hetzelfde geldt voor de oude werken, die een geheelen levensloop

op één paneel in eene menigte voorstellingen vereenigen. Hier lost zich het zondigen tegen historische waarheid op in een vergrijp tegen de algemeene waarheid, die niet toelaat, dat men gelijktijdig voorstelt wat achtereenvolgens geschied is. Wanneer Kaulbach bijvoorbeeld in zijn Nero wellustige tooneelen uit het hofleven met Christenmartelingen vereenigt, en zelfs een Petrus laat kruisigen voor Nero's Bacchantisch gevolg, pogende aldus een „gesammtbild" van een tijd of eene regeering te geven; dan vergt hij van de schilderkunst meer dan zij geven kan, en dwingt ons de verschillende groepen weer uit elkander te nemen voor onze beoordeeling, omdat zij inderdaad niet te samen hooren. Tijd en afstand moeten wij invoegen, en op deze wijze blijven er van de geheele voorstelling niets dan brokstukken over. Het geheel valt uit elkander. Ook hierin ligt een zondigen tegen de geschiedwaarheid, wanneer ieder toeschouwer zich bewust is, dat eene dergelijke gelijktijdigheid nooit heeft plaats gegrepen.

Voor de beeldhouwkunst is het kostuum na de vrije golving der Romeinsche toga slechts een lastige hinderpaal gebleven. De kunstenaar was nagenoeg gedwongen, zich te houden aan Grieksche of ideale Christelijke typen; want zoodra hij eene nieuwe richting poogde in te slaan, en historische personen afbeeldde, werkten de doode, stomme omtrekken van harnas, mantel of jas belemmerend op zijn streven, om aan de levende lijnen van het lichaam recht te laten wedervaren.

Het ideaal gewaad, waartoe hij dan de vlucht nam, strekte in den regel meer om het karakteristieke van den held te verbergen, dan om duidelijk te maken aan den toeschouwer, wie hier bedoeld werd. Het kostuum eener analoge persoonlijkheid uit de oudheid te kiezen, wordt als noodzakelijk anachronisme geduld, maar stuit ons toch. Zelfs in de beste vergelijking, bijv. in die van Napoleon met een Romeinschen imperator is iets belachelijks, wanneer zij in marmer of brons wordt uitgewerkt. Er blijft dus niets anders over dan dat de kunstenaar eene krachtige toepassing make van den regel, dat het kostuum slechts eene vingerwijzing moet blijven, en dat hij dus van de kleederdrachten der verschillende eeuwen juist zooveel behoude als voldoende is, om den tijd te doen kennen, en voor het overige met de eischen zijner kunst omtrent schoonheid van lijnen te rade ga.

Op letterkundig gebied, of wellicht juister op 't gebied der poëzie, doet zich de historische waarheid van eene andere zijde voor. Wanneer wij ten minste voor een oogenblik de opvoering van historische drama's buiten rekening laten, dan trede hier de nauwkeurige kennis van het kostuum, de bouworde, de détails meer op den achtergrond; terwijl de karakterkennis der helden en de bekendheid met den gedachtenkring van hunnen tijd — die voor den schilder ook noodig is, aangezien toch tot op zekere hoogte al zijne koppen portretten zijn — voor den dichter in de eerste plaats noodzakelijk is. De lange haarfijne beschrijvingen van kleeding en huisraad zijn reeds om andere redenen veroordeeld: als misplaatst zoowel in het episch- of dramatisch gedicht, als in den roman of de novelle. Hier is 't voor alles de vraag, in hoeverre de auteur gebonden is in de karakterteekening van zijne personen en het verband der feiten, aan hetgeen hem door de geschiedenis overgeleverd is. De kunst stelt eischen, die hem dikwijls in verzoeking zullen brengen, hier wat weg te laten, ginds wat in te voegen, hier wat te kleuren en elders wederom wat te verdonkeremanen. In hoeverre nu is dit geoorloofd?

Scheiden wij vooreerst eene talrijke soort van historische romans af, bij welke de geschiedenis slechts den achtergrond vormt, waarop een vrij verzonnen verhaal zich afteekent, terwijl òf nooit òf tot slot alleen de draden der historie en van 't verhaal een oogenblik met elkander in aanraking komen. In deze historische genre-stukjes is 't natuurlijk voldoende wanneer maar de optredende personen binnen den ideënkring der geteekende eeuw blijven, en geene fouten in de afschildering van zeden en gewoonten zijn gemaakt. Voor het overige is dichter geheel vrij, en zijn werk moet dan ook in de eerste plaats als vrije schepping der fantasie beoordeeld worden. Moeilijker wordt de zaak, wanneer hoofdpersonen der geschiedenis optreden, en hoofdgebeurtenissen beschreven worden. Terwijl het menschdom met de gezamenlijke passagiers van een schip te vergelijken is, wier lotgevallen op reis (stormen, strandingen, afdwalingen uit den koers, aanvallen van zeeroovers enz.) de geschiedenis vormen, zijn ook de helden der geschiedenis als de stuurlui van dat schip te beschouwen, in wier handen, hetzij door den wil der passagiers, hetzij door overweldiging, hetzij door andere oorzaken de leiding der zaken ligt, en die dus als de houders van den draad der historie kunnen aangemerkt worden. Zoowel in de teekening van deze stuurlieden, als in de volgorde en het verband der hoofdgebeurtenissen, is de auteur niet vrij. Zoodra hij zich zulke vrijheden veroorlooft, dat de historicus hem de onwaarheid zijner karakterschets met feiten kan aantoonen; zoodra hij eene Maria Stuart of een Don Carlos tot vrije scheppingen zijner verbeelding vervormt, hebben wij recht aan zijn werk de historische verdiensten geheel te ontzeggen, en van hem te eischen, dat hij zijn publiek niet langer met bekende namen misleide. Waarom niet van een koningin Maria en een prins Karel in 't algemeen gesproken, wanneer de historisch gegeven karakters of het historisch verband der gebeurtenissen hem ongeschikt voor zijn werk toeschijnen. De kunstenaar, die uit de geschiedenis zijn stof kiest, vermijdt daardoor elke beschuldiging der kritiek tegen de waarschijnlijkheid der handeling; maar van dit voorrecht mag hij geen misbruik maken door voor de onwaarschijnlijkheid toch weer een zijdeurtje open te stellen. Niemand dwingt hem historische namen en onderwerpen te kiezen; maar iedereen heeft recht te eischen, dat hij zich aan de eenmaal gekozene in hunne volle waarheid houdt.

Dit belet niet, dat hij eene andere opvatting zoowel van het verband der feiten als van het karakter van zijn held hebben kan, dan de tot heden bestaande. Hij behoeft zich niet neder te leggen bij de schoolvoorstellingen, van: Nero was een bloeddorstig, wreed man, Judas was een armzalige duitendief, die zijn eenmaal verkregen geld niet eens wist te gebruiken, Jacoba van Beyeren was lichtzinnig, en Napoleon heerschzuchtig; maar bij elke afwijking van de eenmaal bestaande opvatting moet hij in staat zijn uit het verband der feiten zelve, de juistheid van de afwijking te bewijzen. Ter wille van zijn werk alleen voor de dramatische spanning of voor de tegenstelling'

der karakters mag hij zich dergelijke groote vrijheden niet veroorloven. Dat ook hier wederom hetzelfde geldt wat bij de schilderkunst is gezegd, omtrent het verschil van pas afgeloopen en eeuwen lang geleden historische gebeurtenissen, benevens van duidelijk beschreven en ter nauwernood bekende feiten, behoeft geen nader betoog. Groote vrijheden kunnen, ja moeten in andere opzichten den kunstenaar worden toegestaan. Het invoegen van personen bijvoorbeeld, waarvan de geschiedenis niet spreekt, is hem volkomen geoorloofd; met dien verstande, dat hij niet zulke krachtige karakters in zulke bijzondere omstandigheden schept, dat zij noodzakelijk in het hoofdverband der feiten hadden moeten ingrijpen, en dus den gang van zaken reeds door hun bestaan zouden veranderd hebben. In de menigte feiten door de kroniek te boek gesteld, ontdekt de kunstenaar een verband. Dit verband neemt hij er uit — indien het beantwoordt aan de eischen van zijn kunstwerk; eene vraag die hier niet te huis behoort — en stelt het ons voor oogen als de kern der geschiedenis. Hij ziet als 't ware door het lichaam der historie de ziel heen, en doet ook ons aanschouwen wat zijn scherpere blik gevonden heeft. Om dat doel te bereiken is hij geheel vrij tot weglaten, invoegen, samentrekken en uitwerken der historische gegevens; mits de historicus op zijne beurt hem niet kunne aantoonen, dat zijn geheele verband valsch is, en dat hij slechts zijn eigen idee in de geschiedenis heeft ingewrongen. De toeschouwer of lezer moet denzelfden indruk krijgen, dien hij zou gekregen hebben, wanneer hij, toegerust met volkomen karakterkennis en volkomen doorzicht in 't verband der feiten, de geschiedenis voor zijne oogen geheel had zien ontrollen en afspelen.

Eenmaal ten tooneele gevoerd, begint het historisch drama te deelen in de natuur der schilderij, en komen dezelfde eischen te voorschijn, welke wij bij de schilderkunst besproken hebben. Het publiek moet den indruk eener vroegere eeuw ontvangen, en daartoe moeten kostuum en andere bijzaken de behulpzame hand bieden. Ik zeg: den indruk, want het is niet de vraag of de tooneelspeler zijn kostuum tot in de kostbaarheid der stof en der edelgesteenten trouw heeft nagevolgd; het is evenmin de vraag, of men met ontzaglijke moeite de kleederdracht van een nagenoeg onbekend volk, een nagenoeg onbekenden tijd tot in kleinigheden heeft opgespoord; maar 't is de vraag alleen, of geen stuitend anachronisme den toeschouwer verhindere, zich in den tijd te verplaatsen, waarin de auteur hem brengen wil. Ten slotte zij het nog eens herinnerd, het kunstwerk is niets, voordat het genoten wordt. De kunstenaar moet dus alles in 't werk stellen, om het gewenschte beeld in den toeschouwer te doen ontstaan. Trouw in groote trekken is een vereischte; maar wat de bijzaken aangaat, meer dan den indruk der hoofdzaak te versterken, kunnen en mogen zij niet doen. Om dit doel te bereiken moeten zij zelve geene verklaring meer behoeven voor het publiek, maar geheel uit zich zelven spreken. Doen zij dit niet, dan zijn zij overbodig, of vrij — d. i. voor wijziging vatbaar ten behoeve van schilderachtige en andere effecten; — doen zij dit wel, dan moeten zij geschiedkundig trouw zijn.

MARCELLUS EMANTS.

MELATI'S JONGSTE NOVELLE.

Naar aanleiding van *De Familie van den Resident*, novelle door *Melati* van Java (de op Java geboren juffr. Van der Sloot te Roermonde, als men weet), schrijft Busken Huet in zijn *Algemeen Dagblad voor N. I.:* „de begaafde jonge schrijfster keert in dit verhaal wijselijk tot den omtrek en de gezichtseinder van haar zooveel belovende kleinere eerstelingen terug. *De Jonkvrouw Van Groenerode* was de voor kostschoolmeisjes geschreven eerzuchtige roman van een kostschoolmeisje; *De familie van den resident* wil zoo hoog niet vliegen, en wordt voor die zedigheid beloond door een rijkeren oogst van wezenlijke schoonheden. In het 15e hoofdstuk komt eene fraaye vergelijking voor („nieuwe Cordelia van een anderen Koning Lear", enz.), die bewijst, hoe ernstig de schrijfster het met haar onderwerp meent, en dat het haar werkelijk om de studie van karakters, niet maar om het opschrijven van persoonlijke gewaarwordingen te doen is. Nog fraayer zijn de zes eerste bladzijden van het 9e hoofdstuk: het huisgezin van den Javaan Pa Kario; die kleine schilderij is een meesterstuk."

„Indien *Melati* op deze wijze voortgaat zich te ontwikkelen, zal zij mettertijd een eervollen naam verwerven; vooral wanneer zij er toe besluiten kan, in hare schilderingen van alledaagsche toestanden, ons alleen de bloemen te geven, en het loof voor zich te houden. Haar wereld *is* gruwelijk alledaagsch; maar dat zou onverschilllg zijn, indien uit dat alledaagsche en platte een keus gedaan werd, die 't geeuwen belette, en alleen tot glimlachen over zooveel geks, tot weemoed over zooveel kleingeestigs stemde". —

DE HEER LOFFELT EN 'T „ONKRUID ONDER DE TARWE".

In zijn engelsch overzicht over de Nederlandsche Letteren van 't vorige jaar behandelt de Heer Loffelt natuurlijk ook bovengenoemd geschriftjen, in verband met dat van Vosmaer, dat er de naaste aanleiding toe gaf. Hij wijst daarbij op beiden, als twee verschillende proeven van *kritiek*-opvatting, na 't mijne eerst een „moorddadigen aanval op het karakter van Multatuli naar aanleiding van zijn schriften" genoemd te hebben. Ik had zeker recht gehad, een juister opvatting en voorstelling der dingen van hem te verwachten; daar ik echter gaarne aan zijn goede trouw geloof, en hij dus zelf beiden blijkt te derven, zal ik de vrijheid nemen, ze hem — en wie in zijn misvatting deelen mochten — hier in luttel woorden te geven. Vooreerst is er bij Vosmaer van *kritiek* geen sprake, en komt, in dit opzicht, Loffelts terugblik op zijn *Rembrandt* reeds geheel ten onpas. Die *Rembrandt* toch is het door en door gezond gewrocht van een door kunststudie en onderzoek gevormden geest; terwijl *Een Zaayer* — van welken hier sprake is — het ziekelijk voortbrengsel van een — hopen wij, slechts tijdelijk — verbijsterd brein mag heeten. Wat voorts den „moorddadigen aanval" betreft, die komt hier geheel ten onrechte als *doel* voor, en werpt daardoor een onverdienden blaam op hem, die hem heet te doen. Is er van „doodslag" sprake, dan kan dit alleen in zoover wezen, als deze een natuurlijk, uit den aard der zaak voortvloeyend

gevolg der met de meeste billijkheid en onpartijdigheid toegepaste beginselen eener letterkundige kritiek was, gelijk ze door den schrijver, op wien ze werden toegepast, *zelf* bij anderen gevorderd wordt. In zijn aanprijzing toch van Busken Huët's *Letterkundige Fantaziën* zegt Multatuli met ronde woorden: „dàt is kritiek; zij zegt niet maar, dat een of ander geschrift haar behaagt, maar *behandelt* — naar aanleiding zijner geschriften — *den schrijver*". Waarom dan omtrent hem zelf niet geduld, wat hij omtrent anderen prijst en verlangt? Heb ik misgetast in mijne beschouwing, men wijze 't mij aan, en ik zal gaarne de eerste zijn, om mijn ongelijk te erkennen; doch men beschuldige mij niet van moorddadige aanslagen en dergelijke, waar 't eenvoudige streven was, tot een juist inzicht der dingen te komen, langs den weg, door den man, dien 't gold, zelf als dien der ware „kritiek" aangeprezen.

BAAS BOVEN BAAS.

Loffelts misvatting en averechtsche voorstelling mijner bedoelingen wordt verre overtroffen door het vermakelijke misverstand eener met Busken Huet briefwisselende jonge juffer. Deze verkeert in den zoet ten waan, dat ik 't op Multatuli's „zedelijke verbetering" had toegelegd, noemt dat „Farizeeuws", en zegt daardoor „antipathie" tegen mij te hebben opgevat! Had zij met wat meer kalmte mijn opstel gelezen, zij zou dunkt mij tot een ander inzicht gekomen zijn. Zij blijkt echter geheel uit Multatuli's verouderde genie-school te wezen, volgens welke zulk een *genie* onvolledig is, wanneer het niet de noodige zedelijkheid mist, zich in tuchtelooze kromme sprongen te buiten gaat; de bekende voorstelling, die Douwes Dekker zijn arme vrouw zoo behendig heeft weten op te dringen. Een genie, dat aan orde en tucht, aan zedelijke beginselen en derg. hecht, zou volgens deze opvatting slechts een mislukt genie mogen heeten. Het is juist tegen deze multatuliaansche dwaasheid, dat ik ben opgekomen; *niet* om hèm *zedelijk te verbeteren*, gelijk deze jeugdige schrijfster vermoedt, maar om wat gezonder begrippen omtrent leven en wereld, in verhouding ook tot groote dichters en kunstenaars, ingang te doen vinden, dan hij en zijne geestverwanten prediken. Busken Huet, hare woorden in zijn *Dagblad* aanhalende, zegt dan zelf ook, dat hij niet gelooft, zij mijn bedoeling gevat heeft, maar „de klip aanwijst, waarop men ook bij de meeste vastheid van hand gevaar loopt te stranden". Die klip is dan zeker het onverstand van sommige bevooroordeelde lezers en lezeressen, waar tegenover gelukkig een veel grooter aantal anderen staat, dat van een helder doorzicht in dezen heeft blijk gegeven.

Om tot zulk een doorzicht te geraken, dient men echter een anderen weg in te slaan, dan de aan 't meer van Genève over dezelfde zaak in 't wilde doordravende Heer Roorda van Eysinga, die zich niet eens de moeite geeft te lezen, wat ik er over schreef. Hij betuigt toch, met de meest argelooze naïveteit — en alsof dat zoo hoorde — dat hij, zelfs in zijn onvolledigen vorm in den *Tolk*, het *Onkruid onder de Tarwe*, niet onder de oogen heeft gehad, en slaat er toch — natuurlijk als een blinde over de kleuren — met het grootste zelfvertrouwen over door, naar aanleiding van 't geen hij er van deze en gene Multatuli-narren — gelijk er van beiderlei kunne nog altoos gevonden worden — over opving. Trouwens, hij-zelf blijkt kennelijk tot hun ras te behooren, door dezelfde ziekte te zijn aangetast, die hem 's mans opgevijzeld klatergoud en boerenbedriegende grootspraak voor echt metaal en klinkklare waarheid doet aannemen en uitventen. Ik heb dus ook weinig hoop, dat hem een werkelijke kennismaking met mijn welmeenend geschriftjen tot een juister inzicht stemmen zal. Wil hij 't intusschen beproeven, 't is mij wel. In elk geval echter hebbe hij voortaan het verstand, niet over zaken te schrijven, van welke hij zelf betuigt, niet eens door eigen kennisneming iets af te weten.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Door den volijvrigen Leeuwarder gemeente-archivaris, W. Eekhoff, is dezer dagen, in een lijvig boekdeel, „de stedelijke kunstverzameling van Leeuwarden beschreven en toegelicht", en daarbij tevens „een overzicht gegeven van de geschiedenis der Kunst in Friesland" (Leeuwarden, ter stadsdrukkerij van H. Bokma). Bij dit laatste raadpleegde de schrijver, behalve de gemeente-verzameling, vooral zijn eigen *Frisia illustrata*, den door hem zelf allengs bijeengebrachten schat van portretten en kunstwerken van Friezen, dien hij, met de daarbij behoorende reeks van kaarten, platen, en plattegronden van Friesland, eenmaal ook een openbare bestemming hoopt te doen verkrijgen. De gemeente-verzameling telt, naar wij uit zijn beschrijving vernemen, een kleine vijfhonderd portretten van vermaarde mannen; 114 geschiedprenten; 108 teekeningen, gravuren, enz. naar Leeuwarder meesters; en 363 kaarten, plattegronden, afbeeldingen van gebouwen en derg. Een alfabetisch register aan 't slot maakt het gebruik van 't boek gemakkelijk.

Bij twee gravuren, die de stad bezit van den beroemden Meindert Hobbema, teekent de Heer Eekhoff het volgende aan: „Zijne geboorteplaats bleef tot dusverre onbekend, in weêrwil „van al de pogingen om haar uit te vinden. Daar het nu „even zeker is, dat hij in 1638 is geboren, als dat de burgerfa- „milie Hobbema tot op onzen tijd te *Leeuwarden* heeft gewoond, „zoo veroorlove men mij als hoogstwaarschijnlijk te stellen, dat „hij hier ter stede het daglicht zag, en wel voornamelijk op „dezen grond: dat wij „„AREND HOBBEMA, Rustmeester „onder die Hopmann Boudewien van Loo"" die volgens fol 110 „van het trouwboek der Hervormde Gemeente in September „1637 hier in het huwelijk trad met „„REINEKE JANS, bin- „nen dezer stede"", voor zijne ouders meenen te mogen houden, „tot zoolang het tegendeel niet is bewezen".

De minister van binnenlandsche zaken is met het gemeentebestuur van Kampen in onderhandeling over het herstel der Bovenkerk, dat anders door kerkvoogden uit geldgebrek zoo onkostbaar mogelijk zou geschied zijn. Zoodra toch de Rijksadvizeurs daar lucht van kregen, verzochten zij gemelde voogden, het werk te staken, en zeiden een rijksbijdrage in de kosten toe, wanneer men het naar den oorspronkelijken stijl tot stand wou doen brengen. Daar ze op een som van *f* 44,000 begroot werden, heeft thans de minister, aan den gemeenteraad de vraag voorgelegd, of hij bereid was de helft dier som, met kerkvoogden, bij te dragen; de wederhelft zou dan in vier jaarlijksche termijnen door het Rijk worden gestort.

In Mei a. s. zal door de Utrechtsche Vereeniging voor fabriek- en handwerksnijverheid een tentoonstelling van voorwerpen worden gehouden, door hare leden vervaardigd.

Een jeugdig beeldhouwer, Karl Silbernagel, heeft een miniatuurbeeld van vorst Bismarck vervaardigd, dat bijzonder goed geslaagd mag heeten. De kanselier is voorgesteld in zijn soldaten-overjas, en houdt in de linkerhand den sabel. De gelaatstrekken, de uitdrukking, de houding moeten van verrassende juistheid zijn. De kunstenaar heeft den Keizer het eerste bronzen exemplaar vereerd.

In eene onlangs gehouden vergadering der commissie tot het bestuur van Nationale en Internationale Tuinbouwtentoonstellingen is met algemeene stemmen besloten tot het houden van een gewone bloemententoonstelling in 1876, van Donderdag 6 tot Dinsdag 11 April, in het Paleis voor Volksvlijt te Amsterdam. De Programma's zullen eerstdaags verzonden worden. Voor zooverre bekend, zullen in Maart 1876 bloemententoonstellingen gehouden worden te Gent en te Noordwijk, en in April te 's Gravenhage, Arnhem, Brussel, en Antwerpen.

De heer Roubaud, die voor het fransche Rijk, voor de steden Parijs, Lyon en het museum van Grenoble reeds verscheiden beelden heeft vervaardigd, heeft thans den eersten prijs gekregen bij den wedstrijd voor het ontwerpen van beelden van groote afmeting, bestemd voor den voorgevel van het *Théâtre des Célestins* te Lyon. De beide beelden stellen Treur- en Blijspel voor. De heer Emile Boisseau heeft den tweeden, Pagny den derden prijs verworven.

Het te Parijs verschijnend kunstblad *l'Art* heeft een tweejaarsche som van *vijfduizend* francs beschikbaar gesteld, om daarvoor aankomende kunstenaars, beneden de 26 jaar, uit alle naciën en tongen, gelegenheid te geven, twee jaar lang te Florence te kunnen gaan werken. Zij moeten daartoe door een opzettelijk benoemde *jury* met den prijs bekroond worden, in January toe te kennen, en naar welken 't hun veroorloofd is meê te dingen, door inzending hunner gewrochten ('t zij van bouw-, beeldhouw- of schilderkunst) op de parijsche tentoonstelling. Nadere inlichtingen zijn voor belangstellenden te erlangen aan 't adres van den Heer Hipp. Heymann, 3 *Chaussée d'Autin* te Parijs.

Te Purgos, een oude volkplanting der Minyers, bij Olympia, waar eenmaal de beroemde *Zeus*-tempel prijkte, is een marmeren Overwinnings-beeldjen (eene zoogenoemde *Nikee*) uit den bloeitijd der Grieksche kunst opgegraven, dat door Fidias' tijdgenoot Paionios uit Mende vervaardigd werd, gelijk het bewaard gebleven opschrift meldt. Het beeldjen werd, naar men daar tevens leest, door de naar Naupaktos uitgeweken Messeniërs aan den tempel gewijd, aan welks uitbouw en opsiering Paionios zelf medewerkte.

PROGRAMMA

DER

DRIEJAARLIJKSCHE TENTOONSTELLING,

te houden in 1876,

DOOR DE

AKADEMIE

VAN

BEELDENDE KUNSTEN & TECHNISCHE WETENSCHAPPEN

TE ROTTERDAM.

Het Bestuur der Akademie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen te Rotterdam, heeft het genoegen bekend te maken, dat de Driejaarlijksche Tentoonstelling van Kunstwerken van levende kunstenaars in 1876 te *Rotterdam* zal worden gehouden. Het Bestuur brengt de navolgende deswegens gemaakte bepalingen ter algemeene kennis.

De Tentoonstelling van Kunstwerken van Schilders-, Teeken-, Graveer-, Bouw- en Beeldhouwkunst, van kunstenaars, zoowel buiten als binnen dit Rijk gevestigd, zal gehouden worden in het gebouw der Akademie, Coolvest te Rotterdam.

Zij zal van 4 Junij tot 4 Julij geopend zijn, en veertien dagen kunnen verlengd worden.

De zorg voor alles wat op de Tentoonstelling, betrekking heeft, is opgedragen aan eene Commissie uit het Bestuur, bestaande uit de Heeren Hugo Rochussen, Ch. Rochussen, A. S. Chabot, D. A. Lamme, C. M. C. Obreen, P. A. Schipperus, en Hendk Veder.

Alle kunstwerken, schilderijen en teekeningen, van behoorlijke lijsten voorzien, welke gedurende den tijd der Tentoonstelling onder goed toezicht worden gesteld, zullen aan het voornoemde gebouw, van 10 tot 20 Mei, middernacht, vrachtvrij moeten geleverd worden, gelijk mede alle brieven franco aan de Commissie moeten geadresseerd zijn.

Na genoemden datum zullen geene kunstwerken worden aangenomen.

Ieder in te zenden stuk zal moeten worden geadresseerd aan de „Commissie voor de Tentoonstelling in het gebouw der Akademie van Beeldende Kunsten, Coolvest, te Rotterdam", en vergezeld gaan van eene opgave, houdende den juisten naam en de woonplaats van den vervaardiger of inzender, met eene korte omschrijving van het onderwerp, ter vermelding in den katalogus, benevens het merk waarmede iedere kist of elk kunstwerk is geteekend. Zij, welke verlangen hunne kunstwerken te verkoopen, worden verzocht daarbij op te geven den juisten prijs, waarvoor ze die zouden willen afstaan, terwijl de Commissie omtrent dit laatste met de vereischte gepastheid zal handelen. Ingeval van verkoop zal aan den verkooper 5 pCt. in rekening worden gebracht, tot dekking der kosten. Geen onderhandsche koop van een ten verkoop aangeboden kunstwerk zal door de Commissie, zonder hare voorkennis, worden erkend.

Kopijën in olieverf naar schilderijen, teekeningen naar teekeningen of prenten, stukken die op vorige Tentoonstellingen hier ter stede geweest zijn, en werken van overleden kunstenaars zullen niet worden aangenomen. Kunstwerken aan anderen in eigendom toebehoorende, niet worden toegelaten, dan met schriftelijke toestemming van den vervaardiger. — Men zal mede niet toelaten stukken, welke volgens het gevoelen der Commissie niet genoegzaam geschikt zijn, en waaromtrent zij het oordeel ganschelijk aan zich houdt. Ook uit stukken van die vervaardigers, welke onderscheiden kunstwerken mochten inzenden en die niet allen zouden kunnen worden geplaatst, zal de keuze ter plaatsing door de Commissie gedaan worden; zullende de niet geplaatste stukken zoo spoedig mogelijk worden terug gezonden, terwijl men van behoorlijke geheimhouding en bescheidenheid verzekerd kan zijn.

Na de sluiting der Tentoonstelling zullen de kunstenaars hunne onverkochte stukken, aan genoemd locaal kunnen terug bekomen, en zij, die buiten deze stad wonen, die zoo spoedig mogelijk vrachtvrij terug ontvangen: de buitenlandsche, gefrankeerd tot aan de grenzen; zullende er geene stukken gedurende de Tentoonstelling worden afgegeven.

De Commissie zal alle mogelijke voorzorgsmaatregelen nemen, om de kunststukken voor schade te behoeden, zonder evenwel daarvoor verantwoordelijk te zijn.

Zij is genegen om, na bekomen toestemming, eene verloting aan deze Tentoonstelling te verbinden, wanneer zij zich van eene genoegzame deelneming kan overtuigd houden.

Zoowel door de bereidwillige medewerking van het Gemeentebestuur, als door bijdragen van kunstlievende ingezetenen van Rotterdam, is een som bijeen gebracht tot aankoop van een of meer op deze Tentoonstelling voorkomende kunstwerken, om geplaatst te worden in het aan de stad Rotterdam toebehoorende Museum Boymans.

Het Bestuur der Akademie noodigt alle maatschappijen, beoefenaars en bevorderaars van schoone kunsten uit, om door de verspreiding van dit programma mede te werken tot den goeden uitslag der voorgenomen Tentoonstelling. Het Bestuur zal van zijne zijde niets onbeproefd laten, wat strekken kan tot bevordering van de belangen der kunstenaars.

Het Bestuur der Akademie van beeldende kunsten
en technische wetenschappen te Rotterdam,

HUGO ROCHUSSEN, President.

HENDk VEDER, Lid en Secretaris.

Rotterdam, December 1875.

BRIEFWISSELING.

Aan de HH. Dr. W. en Sm. Kl. De aangegeven drukfeilen zullen bij 't voorwerk van den thans voleinden jaargang worden vermeld.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№. 2. 25 Januari 1876.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN,

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

DE KUNSTSCHAT IN 'T HOFJE VAN BEERESTEYN.

Mr. Quarles van Ufford nit den Haag vestigt in 't voorlaatste *Spectator*-nommer de aandacht op nieuw op dit belangrijk kunst-eigendom, dat bij de onverholen geldzucht der tegenwoordige hofjes-regenten hoe langer zoo meer in vreemde handen dreigt over te gaan. Deze heeren blijken kennelijk niet bestand tegen de hooge aanbiedingen, door deze en gene kunstkoopers aan hen gedaan. Waren die aanbiedingen werkelijk zoo gemeend, of — gelijk veelal het geval pleegt te zijn — maar in 't wilde gedaan, om zooals men dat noemt, de stukken vast te zetten? — Intusschen zie hier, wat mr. Quarles te goeder trouw meêdeelt, en waarvan we de afdoende bewijskracht aan enkele welmeenende bedenkingen zullen toetsen:

„Voor de vier stukken zijn in de laatste jaren, bij herhaling, meestal door Engelschen en andere vreemdelingen, aan Regenten van het hofje zeer belangrijke sommen geboden. (Dit) is mij bevestigd door welwillend op mijne aanvraag van wege HH. Regenten verstrekte inlichtingen, en daarom noem ik de volgende sommen betreffende de jongste aanbiedingen. Voor een drietal maanden is voor de vier stukken te zamen geboden *f* 250,000; een gelijk aanbod is in de laatste weken ook van andere zijde gedaan. Voor het juweel der verzameling, het zoo fijn gepenseelde portret van 't jonge meisje, is nog dezer dagen aanvraag geweest, met bereidverklaring eene veel grootere som te geven, dan de voor dat stuk vóór een paar jaar geboden *f* 70.000".

„Het is *begrijpelijk*" — laat Mr. Quarles hierop volgen — „dat HH. Regenten er ernstig over denken van die aanbiedingen gebruik te maken, *omdat* zij in de stichtingsbrieven van 't Hofje geene *verplichting* vinden, die schilderstukken, altijd een eigendom van *precaire* waarde" (!! *geld*waarde, wel te verstaan; want een kunst als deze houdt natuurlijk altijd zijn hooge waarde, al mocht ze *geldelijk* minder geschat worden) „ten allen tijde te behouden". — Mr. Quarles en zijn verheven geestverwanten, gemelde Regenten, houden er, als men bespeurt, een alleredelaardigste *moraal* op na. Wat hun niet *strikt* verboden wordt, achten ze volkomen geoorloofd. Ik herinner mij, bij een andere gelegenheid, elders reeds eens op dit fraaye beginsel gewezen te hebben. Natuurlijk heeft ieder het volste recht, zooveel onrecht te plegen en kwaad te doen, als hem de *letter* van de wet niet verbiedt, en zijn *geweten* hem toelaat; maar een tot *mondige beschaving* ontwikkeld mensch is gewoon zich hoogere

eischen te stellen, dan een voor velerlei uitlegging vatbare wets*letter*, en een zich daar slechts naar regelend geweten, hem doen. Buitendien spreekt het wel van zelf, dat daaromtrent geen „voorschrift" *kon* voorkomen; hadden echter de stichters geweten, dat hun hofjen eenmaal zulke verkoopzieke regenten zou erlangen, ze hadden er zeker een uitdrukkelijke bepaling in hun stichtingsbrief over ingelascht. Doch hooren wij wat Mr. Quarles er uit hun mond nog verder bijvoegt: „en *omdat* zij door het ontvangen dier belangrijke geldsom nog meer in den geest van den liefdadigen stichter van het hofjen werkzaam zouden kunnen zijn, en aan die stichting, waarin nu slechts een *twaalftal oude vrouwtjes* worden verpleegd, een aanmerkelijke uitbreiding zouden kunnen geven"; (zeker wanneer men er alle „oude wijven" (in zedelijken zin) van Nederland kon opsluiten, dat ware nog zoo kwaad niet; „of die gelden op andere wijze *nuttig*" (voor den Pieterspenning of een ander soortgelijk edel doel?) „zouden kunnen besteeden".

„Heeren Regenten hebben echter tevens *begrepen*, dat zij die schilderstukken niet *voor goed* uit het Hofjen mochten laten gaan, zonder althans, door het houden van goede copiën, te zorgen, dat de herinnering aan de oorspronkelijke in het Hofje bewaard bleef!!![1] — Zij hebben daarom al vóór vrij geruimen tijd besloten, door een goed portretschilder (zulke) copiën te laten maken, en in geen geval tot den verkoop der oorspronkelijke over te gaan, alvorens ze gereed zullen zijn". Aan dit voortreffelijke voornemen zouden wij slechts nog één vromen wensch wilden paren, dat Heeren Regenten dan tevens, in „herinnering" van 't geen zij met de kunstgewrochten van den HALS der 16e eeuw bedreven, door een of ander „hals" van dezen tijd, het feit van dien verkoop, op een Regentenstukjen, met hun eigen dierbare afbeelding en die van mr. Quarles als belangstellend toeschouwer, lieten vereeuwigen, om het bij die copiën op te hangen en den toekomstigen bezoekers van 't Hofjen, ter eerbiedige bewondering en dankbare hulde voor zooveel nederlandschen kunstzin — als waarvan zij blijk gaven — voor oogen te stellen.

Wat onze meening betreft, het eenige, waarop Regenten werkelijk recht hebben, is, om — gelijk tot dusver — ten dienste der geldmiddelen van hun gesticht, voor een intreê-penning de *oorspronkelijke* stukken van den grooten schilder door landgenoot en vreemdeling te doen bewonderen. Nog beter ware 't, wanneer zij er toe konden besluiten, uit de opbrengst dier penningen in de laatste jaren op te maken, hoeveel zij jaarlijks ongeveer inbrengen, en dan *voor die som* de stukken aan 't gemeente-Muzeum van Haarlem in bruikleen te geven, opdat men ze daar, met de andere stukken van den meester gezamenlijk vergelijkend beschouwen kon[2].

---

1 In plaats van juist het omgekeerde te doen, den vreemdelingen verlof te geven om *tegen behoorlijke betaling* copiën te doen nemen, en zelf de oorspronkelijke stukken te houden.

2 Ik heb onder 't afdrukken dezes met genoegen gezien, dat ook de HH. Alberdingk Thijm en Mr. Levy tegen de belachelijke zienswijs van Mr Quarles, en de misdadige handelwijs van HH. regenten opkomen (Zie *Ned. Spectator* van 15 dezer).

MISS ALCOTT DOOR ZICH ZELVE GESCHETST.

„Il doit y avoir dans chaque siècle un caractère distinctif pour le mérite des femmes; il consiste à tirer le plus de parti des qualités dominantes dans chaque époque, et à en éviter les défauts". Zoo schetste reeds de oude Thomas, voor meer dan honderd jaar, in zijn welbekend *Essai sur les femmes* het beginsel, waarvan men bij 't waardeeren van den vrouwenaard moet uitgaan. Past men 't op de even kloeke als beminlijke en begaafde Noord-Amerikaansche schrijfster toe, wier naam in dit opschrift vermeld is, dan komt zij in al 't eigenaardig schoon van haar vrouwelijk karakter in verband met den geest eener eeuw uit, die zooveel onvrouwelijke warhoofden, ten onzent als elders en in haar eigen vaderland, verrijzen zag en haar onzinnig geschrijf aan ons opdringen. Zij niet alzoo. Haar voortreffelijke, haar verstandige en gevoelvolle, onderhoudende en boeyende geschriften getuigen van een geest zoo gezond en degelijk, als men ten beste der negentiendeeuwsche menschheid maar verlangen kan, en zoo echt-vrouwelijk en aantrekkelijk tevens, als der beminlijkste helft van 't menschelijk geslacht van nature eigen is, en blijven moet, wil ze zich niet in de belachelijkste zelfverblinding tentoonstellen. Van dat ik 't eerst de reeks harer kleine maar reine boekjens — haar *Ouderwetsch Juffertjen*, *Kleine vrouwtjens* en *mannetjens*, *Vertelsels uit het kamp en bij den haard*, enz. — in handen nam en genoot, was het daarom steeds mijn verlangen iets naders ook van haar persoonlijk bestaan en bedrijf te vernemen, en ik verblijdde mij dus van harte, daartoe dezer dagen in de aangename gelegenheid gesteld te worden.

Mevr. Koorders-Boeke, die zich met de vertaling van een van haar werkjens had onledig gehouden, zond haar die, bij de uitgaaf, op mijn aandrang, met een vriendelijk schrijven toe, en ontving daarop een niet minder vriendelijk en welkom antwoord, dat ons in eens op de hoogte stelt van al haar doen en laten, in verband ook met al wat zij schreef en in 't licht gaf. Overtuigd, dat ook tal van anderen in Nederland gaarne daarvan kennis zullen nemen, om zich onder 't lezen van haar geschriften, des te beter haar persoon te vertegenwoordigen, neem ik 't hier, met Mevr. Koorders' goedvinden, over.

„Gij verlangt", zoo gaat het, na een korten aanhef, voort: „gij verlangt wat omtrent mij te weten, en hoewel ik maar luttel te vertellen heb, zal ik u gaarne enkele feiten, naar uw verlangen, melden. Ik woon met mijn lieve ouders samen, op het land bij Boston. Beide zijn nu oud, mijn vader een predikant, mijn moeder zwak en sukkelend. Ik heb nog twee zusters in leven, Maria (of *Amy*) een keurige kunstenares, en Anna (of *Meg*), thans een weduwe met twee kinderen (*Daisy* en *Demi*). Ik zelf ben het tweede kind, een oude vrijster van 42 jaar. *Betty*, de vierde dochter, stierf een jaar of wat geleden, zooals dat in de *Kleine Vrouwtjens* geschreven staat. Velerlei in mijn boekjens is geheel overeenkomstig de werkelijkheid, en veel in 't bovengenoemde een tafereel van 't leven, dat wij met ons vieren zusters leidden. Ik ben *Jo*, van haar slechten, niet van haar goeden kant" (zegt ze, meer bescheiden dan waar, zeker); „ik heb ge-

schreven, gedacht, huisgehouden, een magazijn uitgegeven, en als pleegzuster bij 't leger in den burgeroorlog gediend; ik was in een hospitaal te Washington werkzaam, waar ik veertig dappere krijgers te verplegen had, tot ik zelf ziek werd en op sterven na dood was. Sedert ben ik op den duur niet al te wel, doch betreur daarom die kostelijke ervaring niet, daar dergelijke lessen het leven rijk maken en waarde geven, en onze geestkracht op de proef stellen. Thans leef ik thuis, verpleeg mijn moeder, schrijf boeken, en doe wat ik kan, om wat goed is in de wereld te schragen en bevorderen".

„Ik ben tweemaal in Europa geweest, en denk er nog eens weêr heen te gaan. De laatste maal was ik in Antwerpen, en had ik zeker gaarne naar Haarlem gekomen, wanneer ik van mijn vrienden daar geweten had. Zoodra ik de zee weêr oversteek, zal ik trachten dat te doen; ik spreek echter geen andere taal goed, dan mijn eigen. 't Zal mij aangenaam zijn, mijn werkjens in 't Hollandsch te zien, gelijk ik ze nu in 't Fransch en Duitsch heb. Met October komt er een nieuw uit, *Eight Cousins* getiteld. Het werd voor een *Kinder-magazijn* geschreven, en is niet zoo goed als ik wel zou wenschen, omdat ik genoodzaakt was het te bekorten. Een vervolg er op is in de maak, en zal de personen als volwassenen schetsen".

„De jonge Noord-Amerikaansche meisjens worden in velerlei opzicht niet goed opgeleid, hoewel ze veel boekgeleerdheid hebben; zij geven weinig om haar gezondheid, zijn geen goede huishoudsters, en gaan veel te jong uit. Mijn nieuwe boekjen strekt nu, om een beter trant van meisjens-opvoeding aan de hand te doen, en mijn heldin moet toonen, hoe het daarbij aan te leggen.

(*Concord* (bij *Boston*) in *Massachusets*, 7 Aug. 1875)".

MEINDERT HOBBEMA.

Van weinig beroemde mannen is de geboorteplaats zoo verschillend opgegeven, als van den landschapschilder Meindert Hobbema. De vreemde schrijvers hebben, als zoodanig, bij afwisseling genoemd Antwerpen, Bentheim, Dusseldorp en Hamburg; terwijl sommigen der onzen hem hielden voor geboortig van de stad Haarlem of het dorp Middelharnis. Anderen weder hebben hem tot eenen Fries, Drentenaar, of Geldersman gemaakt. Voor eenige jaren scheen het raadsel dienaangaande zijne oplossing te zijn nabij gekomen, daar in den Drentschen Volksalmanak van 1839 door iemand werd medegedeeld, dat, blijkens het Doopboek van Koeverden, Meindert Hobbema in die stad gedoopt is op den 6den Augustus 1654. Echter heb ik duidelijk aangetoond, dat deze persoon niet dezelfde is of kan zijn, als de beroemde kunstenaar van dien naam [1].

Thans is de Heer W. Eekhoff weder met eene nieuwe gissing te dien opzichte voor den dag gekomen. Volgens zijne bewering is de geboorteplaats van Meindert Hobbema, in weerwil van al de pogingen, aangewend om haar uit te vinden, tot dusverre onbekend gebleven. Hij vermoedt, dat de eer, om Hobbema's geboorteplaats te zijn, toekomt aan Leeuwarden, en wel om twee redenen: ten eerste omdat het burgergeslacht Hobbema tot op onzen tijd altijd in die stad gevestigd is geweest; en ten tweede, omdat uit het Trouwboek der hervormde gemeente aldaar blijkt, dat Arend Hobbema, Rustmeester onder den hopman Boudewijn van Loo, en Reineke Jans in de maand September 1637 te Leeuwarden in het huwelijk met elkander zijn verbonden. Welke echtelieden hij meent voor de ouders van den schilder, geboren in het daarop volgende jaar (1638), te mogen houden, ten minste zoolang het tegendeel niet bewezen is [1]. Ik geloof dit reeds vroeger gedaan te hebben, maar bespeur nu, dat eene nadere toelichting van het eertijds door mij geschrevene gansch niet overbodig is, en zal daarom trachten met weinige woorden de zaak nog duidelijker te maken.

In het kerkregister van Amsterdam, No. 92, komt op de keerzijde van bladzijde 219 letterlijk de volgende aanteekening voor:

„Op den 2den November 1668 compareerden voor Commissarissen Meyndert Hobbema van A., schilder, oud 30 jaren, ouders doot, geässisteert met Jacob van Ruysdael, woont op den Haarlemmerdijc, ende Eeltie Vinck van Gorkum, oud 34 jaren, ouders doot geässisteert met Corn. Vinck, haer broeder, woont op de Keyzersgracht.

(Get.) Meyndert Hobbema.
Eeltie Vinck.

Achter de namen der aangeteekenden in de kerkinteekeningboeken van Amsterdam vindt men altijd de plaats van hunne geboorte voluit geschreven, behalve bij die van Amsterdam, achter welke eenvoudig kortheidshalve *van A.* gezet wordt. Meyndert Hobbema van A. beteekent derhalve zooveel als *geboortig van Amsterdam*. Ik vind geene reden, om de waarheid der opgave, door Meyndert Hobbema zelven aan Commissarissen van huwelijkszaken gedaan en onderteekend, in twijfel te trekken, en blijf alzoo bij mijn gevoelen, dat Amsterdam zijne geboorteplaats is.

Opmerkelijk is het, dat wij bij deze huwelijks inteekening Meindert Hobbema aantreffen in gezelschap van Jacob van Ruysdael, die dus getuige was bij de aangift van Hobbema's huwelijk. Zeker heeft er eene nauwe betrekking tusschen deze twee groote landschapschilders bestaan. Zelfs komt het mij, zooals ik reeds vroeger heb te kennen gegeven, niet onwaarschijnlijk voor, dat de eerste een dicipel van den laatsten is geweest.

Nog éene opmerking ten slotte. Gelijk Meindert Hobbema te Amsterdam geboren en gehuwd is, zoo is hij er ook gestorven. Bij zijn overlijden woonde hij op de laatste Rozegracht bij het Doolhof, in een woonhuis tegenover dat, waarin Rembrandt den laatsten adem had uitgeblazen. Op den 14den December 1709 werd hij op het Westerkerkhof begraven. Er ligt over de laatste levensjaren van Hobbema, die in armoe-

1 In het opstel over Meindert Hobbema, geplaatst in het vijfde deel van mijn werk, Aemstels Oudheid, of Gedenkwaardigheden van Amsterdam, bladz. 45.

1 W. Eekhoff, Catalogus der stedelijke kunstverzameling van Leeuwarden, in het daar achter geplaatste historische overzicht van de schilders en graveurs in de Provincie Friesland, bladz. 283.

dige omstandigheden overleed, een dichte sluyer gespreid, welken het mij niet mogelijk was, toen ik zijne levensbeschrijving gaf, weg te nemen of zelfs eenigsins op te ligten. Misschien ben ik thans daartoe in staat, nu mij gebleken is, dat Meindert Hobbema in 1668 werd aangesteld tot stads-roeyer van wijn, olie, en traan [1]. Na dat jaar komen er slechts weinig kunstwerken meer van hem voor. Vermoedelijk heeft hij toen zijn penseel nedergelegd en eenen anderen werkkring gekozen, in de hoop om daardoor beter in de behoeften van zijn gezin te kunnen voorzien.

Alzoo is de zon, die eenigen tijd aan den kunsthemel geschitterd had, gehuld in nevelen, ondergegaan, om in later eeuw eerst met haar vollen gloed te stralen.

P. Scheltema.

PIETER NIEUWLANDS EERSTE OPTREDEN ALS DICHTER HERDACHT [2].

Wie zich eens in een dichtgenootschappelijken avond van 't laatste kwartaal der vorige eeuw verplaatsen woû, vond daartoe, een dag of wat geleden, de schoonste gelegenheid in de nederlandsche hofstad, in 't bekende gebouw *Diligentia* in 't Voorhout, waar nog in den aanvang dezer eeuw dergelijke avonden in de werkelijkheid plaats grepen. Thans gold het slechts een voor de feestgelegenheid verdichten. Die gelegenheid was de vijftienjarige bestaansviering van de letterkundige Vereeniging *Nieuwland*, en geen wonder dus, dat haar altoos met pen en dichtsnaar vaardige eerevoorzitter Dr. Wap zich beijverd had, in een onderhoudend „geschied-tafreel" den man te gedenken, met wiens naam zij zich waarmerkt. Van 't bekende feit gebruik makend, dat het in 1772 gestichte genootschap *Kunstliefde spaart geen Vlijt*, vier jaar later, het jeugdige diemermeerder dichtvernuft tot zijn „aankweekeling" — als de deftige term luidde — gekozen had, voerde hij, met dichterlijke vrijheid, den 11jarigen Pieter, door zijn vader en zijn beschermer — Bern. de Bosch — begeleid, naar den Haag, om daar persoonlijk het *diploma* te ontvangen, dat hem in de werkelijkheid slechts toegezonden werd. Zoo kreeg hij aanleiding, zijn toeschouwers en hoorders den genootschappelijken kring, in al zijn deftigen dichterwaan en onderlinge bewondering der leden, tegenover den beminlijken eenvoud van Pieter en zijn vader, voor oogen te stellen, en een blik te doen werpen op de haar einde allengs naderende letterkundige genootschapseeuw. Door de getrouwe nabootsing van tooi en omgeving — de kleeding der voorgestelde personen was door niemand minder dan den schilder Bles ontworpen — werd de begoocheling te sterker, en men zou slechts gewenscht hebben, dat sommige voorstellers de hun in den mond gelegde verzen wat vloeyender, en meer overeenkomstig den geest van 't oogenblik, hadden voorgedragen, hoewel ze zich anders over 't algemeen van hun taak kweten. Dr. Waps versregels kwamen daardoor niet altijd tot haar volle recht, en men had van tijd tot tijd het textboekjen noodig, om 't verband juist te vatten.

In hooge ingenomenheid met zijn verheven betrekking, als medewerkend dienaar van zulke „meer dan menschelijke" wezens, trad eerst de Bode van den rijmkring op, om den lof van den Voorzitter — „Van Spaan, den dominee, die zwemt in louter rijmen" — en zijn eigen lof te zingen, en kwamen daarop deze zelf en zijn medeleden opdagen, zich over 't gewicht van hun roeping en de verwachte komst der amsterdamsche gasten onderhoudend. Deze worden dan met de meeste plechtigheid door den Bode binnengeleid, zetten zich neêr, en toonen zich al aanstonds in hun meer ongekunstelden aard. Het veelbelovend dichtjen van den kleinen Pieter — „Davids Rouwklacht over Saul en Jonathan" — dat de bewondering van het haagsche genootschap verwierf, komt ter sprake, en wordt door het rijkbegaafde knaapjen, bij monde van de 11jarige Marie Lorjé, in den natuurlijksten kindertoon voorgedragen. Wellicht had men zich, bij die voordracht, tot een viertal van de schoonste copletjens kunnen bepalen, gelijk die twee vooral, die indertijd terecht Kinkers lofspraak in zijn *Post van der Helikon* voor hun „behagelijke losheid en ongedwongenheid" reeds verwierven [1]. Diezelfde Kinker zeî daar van Nieuwlands *Orion*, dat hij in zijn dichtbundel daarmeê „het beste brood op 't venster" lag, gelijk *in* dien *Orion* weder het eerste coplet het schoonste was, en niet door de volgende geëvenaard werd, terwijl het slot van 't geheel ons door zijn onbestemdheid wat onvoldaan laat. In 't algemeen mag men zeggen, dat Nieuwland, door de ontwikkeling van zijn dichtaanleg slechts als bijzaak te beschouwen, later niet gaf, wat hij oorspronkelijk beloofde, en dat de geleerde in hem daardoor den dichter afbreuk deed. Intusschen belet ons dat niet de waarheid en eenvoud van zijn dichttrant, tegenover de schoolsche en misplaatste deftigheid der opgeblazen genootschapsrijmers zijner dagen te waardeeren, noch Dr. Wap hem dezen even argeloos als doeltreffend de les te laten lezen, en hen, terwijl zij hun lof van zijn kinderlijke lippen verwachten, in al hun opgevijzelde nietsbeduidendheid ten toon te stellen. Slechts van één, op dit oogenblik nog niet in hun midden verkeerend dichter voorspelt hij een betere toekomst voor Neêrlands poëzy — Bilderdijk. Hij doet dat in eene, hem, bij wijze van dichterlijk vizioen, voor de verbeelding spelende voorstelling, die zijn kindermond in bezielde verzen uit, en bij de hem omringende genootschapsleden beurtelings verbazing, verrassing, en teleurstelling wekt. Slechts de 't meest van zelfingenomenheid blakende bode waagt ten slotte nog van zich zelf de uitroep:

Wie zou die één zijn? — *Ik* of wel de President?

Doch deze laatste vat dan het woord, om den jongen „aankweekling" in deftige genootschaps-taal te betuigen:

1 Ambtenboek van Amsterdam, bladz. 169.

2 *Eene Genootschapsvergadering s' avonds van den* 8en *Jan.* 1776, een tooneel- en dichtmatig geschiedtafereel *door Dr. J. J. F. Wap.* —

1 „Zoo jong", schrijft hij daar in het 16e nommer, „als zich Zangsters nooit doen zien noch hooren, zat zij reeds in de trekschuit *Kunstliefde spaart geen Vlijt*, toen die schuit nog maar drie jaar met *privilegie* gevaren had, en zong daar Davids Rouwklacht", enz.

De u aangeboren gaaf is zonderling, mijn zoon;

en dan, het *diploma* overreikende, hem toe te voegen:

Kunstliefde schenkt door mij aan u dees dichterkroon.
Wij kweeken vlijtig 't zaad; dat God den wasdom geve,
En juich nog na een eeuw de hofstad: „Nieuwland leve!"

HET BEHEER VAN 'S RIJKS PRENTKABINET TE AMSTERDAM.

De aanstelling van een opzichter voor de Prentverzameling in het Trippenhuis heeft, dezer dagen, in de kunstwereld veel ergernis verwekt. De vraag is echter, of men daarbij niet wat voorbarig is te werk gegaan, door deze benoeming met de nog altijd verwachte aanstelling van een Directeur dier kostbare verzameling te verwarren; eene betrekking, voor welke men een geheel ander man, dan de nu benoemde jeugdige opzichter, een ervaren kunstenaar en prentkenner op 't oog had. Dat deze toch niet zonder medehulp van aan hem ondergeschikte anderen zijn belangrijken werkkring zal kunnen aanvaarden, spreekt van zelf; en niets verhindert, alles integendeel doet nu verwachten, dat de minister, al liet hij deze opzichtersbenoeming, voorafgaan, weldra die van een Directeur zal doen volgen; terwijl de jeugdige nieuwbenoemde dan zeker de eerste zal zijn, om de gedane keus van den boven hem gestelden hoofdbeheerder toe te juichen.

BOCCACIO'S WOONHUIS EN GEDENKSTEEN.

Den 21en December l.l. is te Certaldo Boccacio's vijfde eeuwfeest gevierd, en toen in zijn woon- en sterfhuis, dicht bij 't oude paleis van den *Potesta*, een gedenksteen in den voorgevel geplaatst. Dat huis, waarvan de *Illustrazione Italiana*, in haar nommer van den 26en, eene afbeelding in houtsneê geeft, bestaat uit een ingang met twee kleine vertrekken; een wenteltrap voert naar de bovenverdieping, waarin slechts eene kamer gevonden wordt. In deze vindt men het portret van Boccacio, aan zijn schrijftafel zittende en bezig, zijn onderhoudende vertellingen op te stellen, verder een stuk of wat meubelen uit een tijd wat later dan den zijnen. Uit die kamer treedt men op het terras, van waar men het schoonste uitzicht op den omtrek geniet. Op dat terras is dan nog weêr een vertrek met een haardsteê, en komt men naar een vierkanten toren van middelbare hoogte. Het uiterlijk van dezen is geheel in zijn ouden staat gebleven, en herinnert aan den ouden bouwtrant van Siëna.

Bij een olografisch testament van 1 December 1849 werd het gansche gebouwtjen, door de markiezin de Medici-Lentoni aan de koninklijke galerij te Florence toegezegd, bij 't uitsterven van het laatstelijke mannelijke oir van haar zonen, met een jaarlijksche rente van 30 *scudi*, en Tenerari's *Psyche*.

Op den gedenksteen is het volgende opschrift gesteld, door Prof. Rigutini ontworpen:

„MDCCLCXXV. Giovanni Boccacio te Certaldo — de grondlegger der italiaansche proza — en de edelaardige hersteller der beschaafde studiën, lang door barbáarschheid verwaarloosd — stierf in dit huis zijner voorzaten — den 21en Dec. 1375 — in de volheid van zijn roem, en van de verhevenste gedachten bezield. — Zijn landgenooten — stelden dezen gedenksteen — onder toejuiching van geheel Italië — bij den vijfden eeuwdag van zijn dood". —

Door den beeldhouwer Passaglia van Lucca is nog een gedenkteeken voor Boccacio ontworpen, dat mede te Certaldo zal worden opgericht.

MUZIKALE KRITIEK IN HET NIEUWS VAN DEN DAG.

Bij gelegenheid der 1e uitvoering van de Nederlandsche Toonkunstenaars-Vereeniging te Amsterdam, 22 Dec. 1875, gaf het *N. v. d. Dag*, in zijn no. van 25 Dec. een verslag, dat, hoe onschuldig het meenigeen moge schijnen, toch niet onopgemerkt mag blijven. De ongenoemde schrijver begint met de vraag: „beantwoordde zij — die uitvoering — aan de verwachting, die men van een deugdelijke uitvoering mag koesteren?" — Het antwoord luidt niet bemoedigend: „wij gelooven niet te ver te gaan, door deze vraag met *neen* te beantwoorden". — Het „waarom" van dit oordeel blijft achterwege; dat is niet loyaal, evenmin als het zich verschuilen achter de stem van het publiek, die *nota bene* op dien avond zich in geheel anderen zin deed vernemen.

Eene kritiek, die onmeedoogend afbreekt zonder motiveering, en die niet welwillend genoeg is om te zeggen „hoe men aldoende leert", kan niet scherp genoeg veroordeeld worden, daar zij eigenlijk niets baat. Ik zal niet beweren, dat die uitvoering volmaakt was, doch de namen der uitvoerders zullen toch wel eenige waarborg opleveren, dat er wat goeds en „deugdelijks" te hooren viel. Het waren de HH. G. A. Heinze, de ontwerper en leider van het geheel, Mej. Gerh. Koning, en de HH. A. Meyroos, D. Koning Jr., H. Vink, E. Skalitzki, J. Cramer, W. A. Sickler, J. F. Roetemeier, en W. C. de Dekker; de laatste ter vervanging van den Heer Alex. Pohle, die weinig tijds voor het concert van de toegezegde medewerking afzag; verder eenige dillettanten, die hunne sporen reeds hebben verdiend in maatschappijen en vereenigingen, aan wier deugdelijkheid het N. v. d Dag wel niet twijfelen zal. De „ondeugdelijkheid" zou dus bij de componisten gezocht moeten worden, en deze zullen zeker gaarne een wenk ontvangen „hoe men al doende leert". Voor den Heer Van Bree komt dat helaas! te laat; het publiek echter, dat de uitvoering bijwoonde, de kunstenaars vooral, waren eenstemmig in hunne bewondering van zijn strijkkwartet, een werk, dat ten onrechte geheel vergeten was en wel deugdelijk verdiende uitgevoerd te worden; — jammer dat de violoncellist voor zijn taak niet was opgewassen; — het was in geen 30 jaren gehoord en verkondde luid, wat een voortreffelijk kunstenaar Nederland in zijn Van Bree bezat.

Utrecht, RICHARD HOL.
18 Jan. '76.

PROF. MAHAFFY EN SOFOKLES.

De ook ten onzent bekend geworden iersche Prof.

Mahaffy heeft zich aan twee der kloekste en beminlijke vrouwenkarakters van Sofokles — *Antigone* en *Elektra* — vergrepen. Terwijl hij, in zijn *Social Greece*, vrouwen als *Dejanire* en *Tekmessa*, naar Sofokles' voorstelling tot in de wolken verheft, en daar zeker ook wel het recht toe heeft, heeft hij voor beide anderen weinig anders dan smaad en afkeer over, ziet er manwijven van de onbehagelijkste soort in, en weet er geen kwaad genoeg van te zeggen, Te recht komt daarom een ongenoemde in de *Academy* tegen deze onwaardige voorstelling op, en toont de eenzijdigheid zijner misvatting aan. Wat *Antigone* aangaat, doet hij tevens die van Böck uitkomen, die het haar zuster *Ismene* in den mond gelegde vers 572, door haar eigen doet uiten. Verstond Mahaffy Hollandsch genoeg, men zou hem kunnen raden, Vondel's ontboezeming over de beminlijke koningsdochter van Argos, in de opdracht zijner *Elektra*-vertaling aan Tesselschade, eens te lezen. De amsterdamsche dichter der 17e eeuw toonde haar karakter beter te waardeeren, dan de iersche professor der 19e.—

NOG WAT IN ZAKE BEERESTEYNS HOFJE.

Sedert het bovenstaande werd afgezet, las men den welmeenenden voorslag in een der Dagbladen, om de som van een kwartmiljoen, naar 't heet, voor de schilderijen in het thans zoo beruchte Hofjen geboden [1], uit vrijwillige bijdragen bijeen te brengen. Hoe welmeenend, is dat voorstel echter minder aanneemlijk. Vooreerst omdat er niet de minste reden bestaat één of twee inhaligen regenten [2] zulk een geldsom beschikbaar te stellen tot een doel van minstens zeer twijfelachtig nut; maar ook omdat hun eigendunkelijk wijze van handelen met den wel aan hun *beheer* toevertrouwden, doch niet in hun *eigendom* overgeganen kunstschat, allesbehalve *rechtens* veroorloofd mag heeten. Zoolang dit niet is uitgemaakt, en de Staat is dáár, om hen daaromtrent van rechtswege rekenschap te vragen, behoeft men ook nog aan geen geldelijken afkoop hunner vermeende rechten in dezen te denken. Wel wordt het nu hoe langer zoo meer tijd, tot doortastende maatregelen tegenover hun onverantwoordelijke wijze van doen over te gaan, en wij hopen dan ook, dat men daar niet langer meê zal dralen. Naar wij van goederhand vernemen, zou de hooge regeering zelve zich genoopt gaan vinden, zich in de zaak te mengen, en eens beproeven willen, de Regenten zoo niet goedschiks, dan kwaadschiks in hun geldgierig bedrijf te stuiten. Wij wenschen haar daarbij den besten uitslag, gelijk zeker ieder dien het belang der Nederlandsche kunst ter harte gaat.

1 Het aanbod zou van een der barons Von Rotschild zijn uitgegaan, die in October l.l., van een kunstkooper vergezeld, de schilderijen in oogenschouw nam.

2 Er is namelijk wel een drietal regenten, de HH. Travaglino, Van Bemmel, en Vos, doch de eerste, van den aanvang af, *tegen* den verkoop ingenomen; de tweede daarentegen, meer bepaaldelijk met het beheer van Beeresteyn belast, de man, die alles voornamelijk drijft, en daarbij door den derden ondersteund wordt, die anders persoonlijk meer het toezicht op een ander Hofje, dat van Codde heeft, gelijk aan eerstgenoemde meer uitsluitend dat van een derde in de Veerstraat is opgedragen. Laatstgemelde, de Hr. Travaglino, is bovendien thans oud van dagen, en terwijl men bij zijn leven reeds begonnen is, de bewuste copiën te doen vervaardigen, schijnt men zijn dood te willen afwachten, om de vervreemding zelve te bewerkstelligen.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

De gemeenteraad te Amsterdam heeft besloten: 1. den grond, door de Regeering ten behoeve van een Muzeum voor Schilderijen gevraagd, en waarin ook aan het Oudheidkundig Muzeum gelegenheid zal worden gegeven zijn verzameling te plaatsen, geheel kosteloos af te staan; het terrein is aangewezen in of bij het te onteigenen gedeelte van den Binnendijkschen Buitenvelder polder, met het front naar de Weteringschans; en: 2. om de ten behoeve van den bouw van dat Muzeum bij te dragen som van f 100,000 te betalen in twee gedeelten, waarvan de eerste helft zal voldaan worden, zoodra het gebouw of de gebouwen onder de kap zijn, en de wederhelft, zoodra een of meer kunstverzamelingen in het Muzeum zijn geplaatst.

Den 4en dezer overleed in de hofstad de talentvolle en geestige schilder Sam Verveer in ruim 63 jarigen ouderdom. Om zijn opgeruimden aard en onderhoudend verkeer niet minder bemind, dan om zijn voortreffelijk penseel, als kunstenaar, geacht en geëerd, werd hij, drie dagen later, door een talrijke schaar van kunstbroeders en vrienden ten grave begeleid, waar verschillende sprekers zijn nagedachtenis een welverdiende hulde brachten, de heer Warnefried hem als mensch in verschillende betrekkingen, de heer Israëls als schilder, de heer Banck als zanger, de heer Ising als Nederlander schetste. Zijn medeleden van den mannenzangkring *Cecilia* zongen hem ten slotte, aan de geopende groeve, Lindpaintners indrukwekkend grafgezang na.

De voor Philadelphia bestemde schilderstukken zijn, vóór hun afzending naar Amerika (met 1 Feb. a.s.), in het *Paleis van Volksvlijt* voor ieder te zien. In ons volgend nommer hopen wij er van de hand des Hn. van Santen Kolff eene uitvoerige beschouwing over te plaatsen.

Den 22 December ll. had te Amsterdam het eerste concert der onlangs tot stand gekomen Vereeniging van nederlandsche Toonkunstenaars plaats. De keus der uitgevoerde stukken, gelijk de uitvoering zelf, mocht — enkele vitzieke gemoederen daargelaten — den bijval der saamgekomen toehoorders verwerven.

Bij 's Lands Regeering zijn eenige exemplaren ingekomen van een prijsuitschrijving voor de oprichting van twee Weeshuizen en een Oudemannenhuis te Antwerpen, waar zoowel buitenlandsche als Belgische bouwkundigen naar kunnen meêdingen. Voor elk van de beide Weeshuizen zal een prijs van 2000 fr. worden toegekend aan den maker van het best gekeurd ontwerp, en een belooning van 1000 fr. aan dien van het naast daarbij komende. Voor het Oudemannenhuis is de eerste premie bepaald op 1000 fr., de tweede op 500 fr. De termijn van inzending is vastgesteld op 15 Maart 1876. Exemplaren van het programma zijn verzonden aan de besturen van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst te Amsterdam, en van hare afdeelingen te 's Gravenhage en Rotterdam, alsmede aan den Raad van bestuur van het Kon. Instituut van ingenieurs te 's Gravenhage, met uitnoodiging, aan belangstellenden gelegenheid te willen verschaffen, daarvan kennis te nemen.

In antwoord op de eerste novellen-prijskamp *Tony Bergmann* waren 26 stukken ingekomen, van welke *twee* niet werden aangenomen, omdat ze niet geheel vrachtvrij waren ingezonden. Uit de overige is dat van Aart Admiraal, *Het veerhuis aan de Lek* betiteld, en in *Eigen Haard* uitgegeven, met den uitgeloofden prijs (200 francs en een eerepenning) bekroond, aan twee andere (*Rika* en *arme Mietje*) een eerste en tweede eervolle melding toegekend. Prijsrechters waren Frans de Cort, Johan Gram, Heremans, Fredericq, en Delpire; de laatste als voorzitter der liersche afdeeling van 't *Willems fonds*, die met de inrichting van den kamp belast was, en door welke ook de weldra te wachten uitreiking der prijzen, op een gelegenheidsfeest, zal plaats hebben.

Te Antwerpen zal een *tombola* worden gehouden ten behoeve van de slachtoffers der overstroomingen in het Zuiden van Frankrijk. Een belangrijke verzameling beeldhouwwerken, schilderstukken, en fotografieën, te zamen 326 nommers, zijn daartoe bijeengebracht, waaronder zich o. a. bijdragen bevinden van H. Bource, De Block, De Braeckeleer, Famars Testas, Dell' Acqua, Gallait, Geerts, Linnig, Moerenhout, Rosseels, Swerts

Tschaggeny, Van Beers, Verlat, H. Weissenbruch. A. Wust, enz enz.

Alles zal verloot worden, na te Antwerpen tentoongesteld te zijn. Bij Kon. besluit van 29 October ll. is machtiging verleend, ook hier te lande loten te plaatsen.

Voor 's Gravenhage heeft zich daarmede belast de heer Martinus Nijhoff, en voor Delft de heer Eugène Lacomblé. De prijs van het lot is bepaald op 25 cents. —

De Antwerper gemeenteraad heeft besloten, Rubbens weldra te wachten derde eeuwfeest schitterend te vieren. Geuzen en Ultramontanen der Schelde zullen daar dan met gelijke geestdrift in kunnen deelen.

Michel-Angelo's Madonna te Brugge is thans voor goed gebleken, werkelijk van zijne hand te zijn. In het *Journal des beaux Arts* heeft niet alleen de Heer Siret de woorden van den kroniekschrijver Vaernewijck meêgedeeld, waarin gelezen wordt: „ende in onser Liever Vrouwen Kercke is oock een Marienbeelt van witten marmer, alsoo groot als 't leven, ghedaen by die seer constighe hant van Michaël Angelus Bonarotus van Florence, ende is van Romen met grooten costen ghehaelt"; maar ook de italiaansche kunstvorscher Aurelio Gotti heeft in zijn onlangs uitgegeven Leven van den grooten kunstenaar, een brief van 4 April 1506 aan zijn adres ingelascht, het bericht inhoudende, dat zijne Moedermaagd van Viareggio naar Brugge moet gezonden worden, om daar in handen van Giovanni en Alessandro Moscheroni te worden afgegeven. De Bruggenaars hebben dus dubbel recht op het schoone kunststuk prat te zijn. Vallen zij intusschen in den geest der beheerders van 't bekende Haarlemmer Hofjen, dan zullen ze zeker niet aarselen, het voor grof geld aan dezen of genen uitlandschen Nabob van de hand te zetten.

In de Gallerij van Don Marcella Massarente in 't Vaticaan wordt een eigenhandig portret van Rafaël gevonden; hetzelfde waarschijnlijk, dat hij in 1508 aan zijn leermeester Francia ten geschenke gaf, en naar 't welk hij ook zijn beeld in zijn school van Athene ontwierp. Het werd vroeger steeds verloren geacht, daar het geheel en al uit de wereld verdwenen scheen.

Te Londen is een tentoonstelling van kunstwerken geopend van omstreeks 200 stuks, allen bijna van groote waarde, en uit de verzamelingen der koningin, van den markgraaf van Landsdowne, de Lords Darnley en Morley, Graaf Elgin, en den Heer Legland ingezonden; ook uit de *National Gallery* zijn er eenige nommers voor aangebracht van Rafaël vindt men er een *Johannes in de woestijn*, van Titiaan een *Europa;* voorts een fraaye Luca Signorilli en Claude Lorrain, en verder verschillende stukken van engelsche meesters als Hogarth, Reynolds, Gainsborongh, Wilson, enz.

De fransche minister voor onderwijs en kunst heeft de begrooting der onkosten tot herstel der grootsche hoofdkerk van Rheims, ten bedrage van meer dan twee millioen francs, goedgekeurd.

De *National Gallery* te Londen is verrijkt metde haar nagelaten verzameling van den Hr. Wijnn Ellis, in welke vooral de hollandsche school goed vertegenwoordigd is; verder vindt men er stukken van Turner en Renolds, Claude Lorrain, Poussin, Salvator Rosa, de Carracci, en Paul van Verona. Van den laatste prijkt er een *Overspelige Vrouw*, een der kostbaarste stukken van de verzameling.

Uit Italië wordt door Prof. Gubernatis van Florence aan 't engelsch *Athenaeum* geschreven, dat het bericht omtrent Shelley's nootlottig sneven, door Miss. Trelawney naar Engeland overgebriefd, moeilijk waar kan zijn, en zij in dezen het slachtoffer geweest is van een of ander boerenbedrieger. Hij meent, dat het geheim der biecht niet zoo klakkeloos door een priester geschonden zou kunnen zijn, doch is bereid nog verdere nasporingen in 't werk te stellen, wanneer zij hem den naam wil opgeven van den persoon, die haar dat geheim verklapt heeft.

Intusschen maakt in de *Academy* iemand de opmerking, dat in elk geval allengs toch zooveel is gebleken, dat Shelley's ranke vaartuig door *aanvaring* is gezonken, en niet door een rukwind is omvergeslagen.

Gubernatis' bewijsgrond, dat, had de priester verlof of aanzoek van zijn biechteling gehad, het geheim bekend te maken, hij zich allereerst tot de overheid had moeten wenden, komt ons niet zeer krachtig voor, daar toch niet alles wat strikt genomen zou *moeten* geschieden, daarom inderdaad nog geschiedt.

Het „Luther-Denkmal-Verein" heeft besloten, het standbeeld van den grooten hervormer over acht jaar, bij den 400n gedenkdag zijner geboorte, op te richten, en wel op de markt te Eisleben. Het zal in brons gewrocht worden. Het Comité is reeds voor de uitvoering in onderhandeling getreden met den beeldhouwer F. Schaper te Berlijn, en heeft hem het maken van een ontwerp opgedragen.

Den 12en dezer is te Nyon in Waadtland ter aarde besteld de in 1807 te Eyssens geboren fransch-zwitsersche dichter Juste Olivier. Nauw 18 jaar oud trad hij het eerst met zijn bekroonde vrijheidszang op Marco Bozzaris op, werd daarop hoogleeraar te Neufchatel, doch ging van daar in gelijke betrekking naar Lausanne, waar hij, te zamen met zijn dichterlijk begaafde vrouw een versbundel — *Les deux voix* — uitgaf. In 1845 verliet hij het omwentelingsgezinde Waadtland, om zich in Parijs te vestigen. Daar verkeerde hij met Sainte-Beuve, Scherer, Taine, en anderen van gelijken geest en geletterde beschaving, en gaf er zijn weelderig uitgegeven *Chansons lointaines*, met zijn portret van Gleyre's hand, in 't licht. Van de daarin opgenomen fijnbewerkte en zangrijke verzen is de *Clairette* in Beets *Betjen* harer waardig verhollanscht, en Oliviers smaakvolle dichttrant daardoor ook ten onzent bekend geworden. Zijn daar eveneens voorkomende *Jeune Helvétie* en *Derniers Combattans* leven als fransch-zwitsersche volksliederen in den mond zijner landgenooten. Na 't uitbreken van den fransch-duitschen oorlog van zijn fortuin beroofd, keerde hij naar Zwitserland terug, waar hij nu zomers in een schamele hut op de Alpen leefde, en 's winters hier en daar voordrachten houdende rondtrok. Dat hij bij die gelegenheid steeds in de *derde* klasse spoorde, verklaarde hij lachend met de reden, dat er geen — *vierde* was. Hij overleed te Genève, waar hij zich tijdelijk ophield, en had zeker een minder kommervol levenseind verdiend.

Bij de onthulling van Thorwaldsens standbeeld te Reikjavik is door den bisschop Pieterson een rede gehouden, nadat eene cantate van Prof. Steingrimur Thorsen was uitgevoerd. Drama is door den Stadhouder van IJsland, uit naam van Denemarkens hoofdstad, het beeld aan stedelijke overheid van Reikjavik overgegeven, uit welker naam toen de rechter Arni Thorsteins een woord van dank uitbracht, terwijl de plechtigheid met een *Leve koning Kristiaan IX* besloten werd. 's Avonds was een groot gedeelte der stad verlicht.

BELANGRIJKE KUNSTVEILINGEN.

Den 25 en 26 dezer zal te Amsterdam in den brakken grond, door de HH. Roos de verkoop plaats hebben der schilderijverzameling, nagelaten door den Hr. J. Ed. de Vries. Uit de oudere nederlandsche schilderschool zijn daarin o.a. Beeldemaker, De Heem, Potter, N. Maes, door enkele stukken, anderen door copiën vertegenwoordigd; van de nieuwere o.a. Simon van den Berg, Bilders, Cunaeus, Van Everdingen, Te Gempt, Haanen, Hollander, Hulk, B. C. en H. Koekkoek, Leickert, Mauve, Moerenhout, L. Meyer, Roelofs, Schelfhout, Tom, Verboeckhoven, Vertin, Verlat, Sam Verveer, Verschuur, en Waldorp. Den 22 en 23 is alles *particulier*, den 24 publiek te zien.

Ook de verzameling teekeningen en prentwerken van den Heer De Vries zal op dezelfde dagen geveild worden en te zien zijn. Zij bestaat uit 273 nommers, terwijl er onder de eerste voorkomen van Van de Sande Bakhuyzen, Van Beest, Bosboom, Brakeleer, Carolus, Craeyvanger, Cunaeus, Destree, Dreibholz, Te Gempt, Hans, Hoppenbrouwers, Ten Hove, Janin, Herman en Mari ten Kate, De Keyzer, Langendijk, Leichert, Lieste, Madou, Moerenhout, Van Os, Pieneman, Ravenswaay, Reekers, Smits, Henry Scheffer, Schelfhout, beide Schotels, Springer, Sam Verveer, Verboeckhoven, Waldorp, J. Weissenbruch, Jacob de Wit, enz. Ook een viertal kunstkasten is voorhanden, ieder voor zich te veilen.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 3 10 Februari 1876.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK.—MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE.—C. J. GONNET.—J. GOSSCHALK.—Mr. J. N. VAN HALL.—P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—R. HOL.—MARTIN KALFF.—DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. VAN SANTEN KOLFF.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.—J. MASCHHAUPT.—Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.—J. H. RÖSSING.—Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.—SLEECKX.—A. STEENBERGEN.—A. W. STELLWAGEN.—Jhr. Mr. V. DE STUERS.—J. A. ALBERDINGK THIJM.—A. A. VORSTERMAN VAN OYEN.—Dr. J. J. F. WAP.—Dr. A. VAN DER WILLIGEN.—C. N. WYBRANDS.—

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

MUSEUM VAN KUNST-NIJVERHEID.

Met ingenomenheid begroeten wij het plan, door de „Maatschappij ter bevordering van Nijverheid" ontworpen, om ook Nederland met zulk een *Museum* te verrijken, gelijk wij er in een vorigen jaargang den wensch reeds omtrent geuit hebben. Wij willen dan ook niet achter blijven, het schrijven, waarin die Maatschappij van haar lofwaardig voornemen nader rekenschap geeft, tot bevordering van haar doel, hier over te nemen, en in de vruchtdragende belangstelling onzer lezers ten zeerste aan te bevelen:

De Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van Nijverheid heeft het voornemen, aan haar aanstaande Eeuwfeest, in 1877, een blijvende waarde te verleenen door de vestiging van een Museum van Kunstnijverheid.

Dit Museum is bestemd om een historisch overzicht te geven van het *Ornement* in zijne meest klassieke en beroemde vormen. Het zal een algemeen karakter dragen, en daardoor afwijken van andere Museums, gewijd aan de kunstvoortbrengselen van bijzondere natiën.

Het Museum zal hoofdzakelijk bestaan uit navolgingen, modellen, en stalen; vooreerst verdeeld in de volgende vijf hoofdgroepen:

1. Gips-afgietsels.
2. Metaalwerk, Galvanoplastie.
3. Textile kunst, Weef-, Vlecht-, Borduurwerk, enz.
4. Glaswerk.
5. Aardewerk, Porcelein en Terra-cotta.

Het Museum zal gevestigd worden te Haarlem, den zetel der Maatschappij, in eenige localen van het Paviljoen, die daarvoor door de Regering welwillend beschikbaar zijn gesteld.

Het Museum zal echter dienstbaar gemaakt worden aan de ontwikkeling van Kunstzin in het geheele Vaderland, door onderwijs, rondzending van daarvoor geschikte verzamelingen, en aanwijzing aan belanghebben, om op verschillende plaatsen, zij het dan op kleinere schaal, dergelijke inrichtingen te vestigen. De Departementen der Maatschappij bieden daartoe eene nitmuntende gelegenheid aan.

De Maatschappij heeft besloten, voor dit Museum een bijzonder fonds bijeen te brengen, daar hare middelen voor haar gewonen werkkring beschikbaar moeten blijven. Reeds heeft zij van het Vorstelijk Huis krachtige blijken van belangstelling ontvangen, terwijl de Hollandsche Maatschappij der Wetenschap-

pen, die eenmaal aan de Maatschappij van Nijverheid het aanzijn heeft geschonken, voor het op te richten Kunstnijverheids-Museum eene som van *f* 2000 heeft bijgedragen.

Behalve deze bijdrage heeft de Maatschappij reeds verscheidene geschenken in voorwerpen, boek- en plaatwerken, ontvangen van verschillende personen en vereenigingen, onder welke laatste het South-Kensington-Museum te Londen, de Société des Sciences Industrielles te Lyon, en het K. K. Oostenrijksch Museum für Kunst und Industrie te Weenen.

Tot uitvoering van het plan is eene vaste Commissie benoemd, bestaande uit de Heeren Mr. A. J. Enschedé, A. C. Kruseman, Prof. V. S. M. van der Willigen, en F. W. van Eeden, allen te Haarlem woonachtig.

Hoewel deze Commissie, door de ontvangen bijdragen gesteund, reeds een aanvang met haren moeilijken arbeid heeft gemaakt, is het fonds ver van toereikend, om aan het te openen Museum eene wenschelijke volledigheid te kunnen schenken.

Wij nemen dus de vrijheid, allereerst de medewerking in te roepen van de Donateurs en Leden der Maatschappij, en verder van al de voorstanders van de ontwikkeling van kunstzin bij onze nijveren.

Wij vleien ons dat het plan der Maatschappij aller belangstelling waardig is, en geen nadere aanprijzing behoeft. Wij zijn overtuigd, dat velen in den lande het edele voorbeeld der Vorsten van Oranje en van de oudste wetenschappelijke Vereeniging in Nederland gaarne zullen volgen, en iets willen bijdragen tot ontwikkeling des volks, tot veredeling van zijn arbeid, en daardoor tot vermeerdering van zijn zedelijk en stoffelijk welzijn.

Kunstzin heeft eenmaal onder onzen nijveren stand geheerscht, en reeds vóór vier eeuwen Nederland beroemd gemaakt. Is die oude kunstzin der Nederlandsche nijveren verdwenen? Neen: — zij sluimert slechts en wacht tot het meest ontwikkelde deel der natie haar weder te voorschijn roept, en zoo ook de stoffelijke welvaart des lands bevordert. Wie toch zal de millioenen kunnen schatten, welke bij voorkeur naar de landen zijn gevloeid, wier nijverheidsvoortbrengselen zich, door smaak en kunstzin, boven die van andere volken onderscheiden?

Moge in dit opzicht de oprichting van een Museum van Kunstnijverheid dezelfde heilzame gevolgen hebben voor Nederland, als daarvan alom in het buitenland reeds zijn waargenomen, en bij den Nederlandschen werkman daardoor de edelste naijver worden opgewekt, om niet achter te blijven bij den kunstzin, in vroegere tijden door zijn voorvaderen, in dezen tijd door zijn naburen ten toon gespreid! —

Directeuren der Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van Nijverheid,

VROLIK, *Voorzitter.*

F. W. VAN EEDEN, *Secretaris.*

Haarlem, Januarij 1876.

HET SCHILDEREND NEDERLAND, ZOOALS HET TE PHILADELPHIA VERTEGENWOORDIGD ZAL ZIJN.

I.

„In bunten Bildern wenig Klarheit,
Viel Irrthum und ein Fünkchen Wahrheit.
....
Ich sag' Euch, gebt nur mehr, und immer [immer mehr.
....
Die Masse könnt Ihr nur durch Masse zwingen,
Ein jeder sucht sich endlich selbst was aus,
Wer Vieles bringt, wird Manchen Etwas bringen;
Und jeder geht zufrieden aus dem Haus".

(FAUST, „Vorspiel auf dem Theater")

„Idealisme? . . . . . . dwaze hersenschim, ziekelijke vrucht van een ziekelijk brein! Idealist? . . . . . aspirant voor Meerenberg!!"

't Is een man „van zaken" die zoo spreekt, vurig aanhanger van het positivisme — „facts, only facts" — noem hem naar goedvinden *Thomas Gradgrind* of *Batavus Droogstoppel* (Lauriergracht, 37).

Doch groote woorden hebben niet altijd kracht van argumenten, al maken zij ook nog zooveel drukte! Zouden wij ons dan door de luidruchtige uitroepen van onzen praktischen vriend zoo maar het geloof laten ontnemen aan iets beters, hoogers, edelers — dan het bestaande?

Voorzeker niet. En toch moeten wij, zoodra wij met de werkelijkheid rekening willen houden, ons gewonnen geven. In de wereld zooals zij is, zegeviert onze positivist. „De praktijk stelt zijn redeneering in het gelijk. De idealist moge zich rijk in het gemoed wanen, op het wereldtooneel delft hij het onderspit voor den realist. Daar nadert zij, de Naakte werkelijkheid, ten strijde toegerust, van top tot teen gewapend tegen het Idealisme... nog één oogenblik, en de voorziene botsing volgt: als bom-ijs zijn de luchtkasteelen in elkaâr gezakt; verdwenen zijn de schoone droombeelden, even spoorloos als Pharao en zijn heirscharen in de Roode Zee. De werkelijkheid vest haar tenten op het slagveld, waarvan zij meesteres bleef. „Maar zoo moest het niet zijn", gromt de dweepzieke Idealist. . . . goed, maar zoo *is* het, en „facts" zijn alles in de wereld, zegt meneer *Gradgrind.*

En toch — ons gezond verstand moge ons ook al overtuigend bewijzen dat 't verkeerd is — toch is 't zoo zoet, zich somwijlen over te geven aan schoone hersenschimmen, aan droomen over een heerlijk land, waar alles goed en schoon is, ideaal....

„O Land, wo bist du?"

vragen wij, weemoedig verlangend, met *Schubert.* Dat dweepen en droomen, dat „hangen en verlangen" naar het onbestaande betere, moge verboden waar zijn, die in beslag wordt genomen aan de grenzen van het rijk der Rede; de verboden vrucht — Adam reeds wist het — smaakt doorgaans het best. Steek er dus gerust den draak mede, heer Positivist, maar.... laat ons een oogenblikje gelukkig zijn! Onschuldiger vermaak bestaat er trouwens niet; onze buren zullen er

minder last van hebben, dan van ons tikken op de piano — anders mede een vrij onschuldige uitspanning! — en spoedig genoeg zal de ure slaan, waarin de werkelijkheid ons uit den droom wakker schudt, en in haar omarming vast klemt: „nu behoort ge weêr aan *mij*!"........

En zouden wij ons soms niet allen, op onze beurt, overmeesterd gevoelen door zulk een haast pijnlijk-benauwend verlangen naar iets beters en edelers dan hetgeen ons omringt, al hebben wij 't ook nog niet zóó ver gebracht dat wij, als een „Geist der stets verneint", met *Multatuli*, *Richard Wagner* of *Mephisto* uitroepen:

„....denn alles, was entsteht
Ist werth dass es zu Grunde geht!"

een gewaarwording, niet ongelijk aan dat haast nijpend-pijnlijk snakken naar zonneschijn, groen, warmte, zomer, wanneer wij, zoover als het oog reikt, niets dan sneeuwwitte velden en een loodgrauwen, valen hemel voor en boven ons zien uitgestrekt, en de schaatsenrijders zich op de verre witte sloten voort bewegen, als poppetjes uit een „théâtre pittoresque".

Onlangs nog zondigde ik met bewust zijn en gaf mij naar hartelust over aan zulk een zalig „dolce far niente" van den geest. 't Was op het oogenblik, toen voor het eerst de tijding tot mij kwam, dat het schilderend gedeelte onzer natie vertegenwoordigd zou worden op de aanstaande wereldtentoonstelling aan gene zijde van den Atlantischen Oceaan.

't Is waar, de straf bleef niet uit. En zeer terecht. Ik had in den schoonen Paradijsappel gebeten — en ferm ook! — dien nu eenmaal niemand ongestraft plukt; er was schuld bedreven, en...

„Alle Schuld rächt sich auf Erden."

zong de grijze „Harfner" ons toe. Onzacht was de bons, die mij tot de werkelijkheid terugriep. 'T was in „Arti" zoodra ik de tentoonstellingszalen had doorloopen, dat deze botsing plaats greep.

Toch verzoek ik den goedgunstigen lezer, mij te vergunnen een kort oogenblik stil te staan bij de heerlijke beelden, die de vrijgevige „Fancy" mij voor oogen had getooverd. Zie hier ongeveer wat zij mij openbaarde, en dat hem in 't volgende nommer zal meegedeeld worden.

Mr. TRAVAGLINO EN 'T HOFJEN VAN BERESTEYN.

In een der laatste January-nommers van 't *Handelsblad* kwam een breedvoerig opstel van Mr. J. A. N. Travaglino, advokaat te Amsterdam, voor, waarin hij — de zoon van den in ons vorig nommer met lof vermelden Hofjesregent — zich met kracht van woorden tegen den snood beraamden verkoop van Frans Hals' schilderijen in dat Hofjen verzet. Hij deelt daar tevens meê, dat beide andere regenten, in hun bemoeyingen op dit punt, geheel zonder meêwerking niet alleen, maar ook buiten voorkennis van zijn vader hebben gehandeld. Gelukkig hebben ze — naar hij schrijft — voor de bewerkstelliging van den verkoop de toestemming van zijn vader noodig, die ze natuurlijk nimmer erlangen zullen. Hij besluit zijn — ook in de *Amsterdamsche Courant* overgenomen — stuk met de volgende verklaring:

„In naam van mijn vader, die thans te zwak is om zelf de pen te voeren, op last van den oudsten regent, protesteer ik luide en openlijk tegen den verkoop der schilderstukken van Frans Hals, in het Hofje van Beresteyn te Haarlem aanwezig; ik protesteer daartegen als vereerder der kunst; ik protesteer tegen dien verkoop als Nederlander, omdat ik den hoogsten prijs stel op het behoud van Nederlandsche kunstgewrochten binnen de grenzen van mijn vaderland; ik protesteer op grond van de betamelijkheid en den eerbied, aan jonker Nikolaas Van Beresteyn en zijn bloedverwanten verschuldigd; eindelijk, ik protesteer ook als advokaat, op grond der wet en van het goed recht".

Het eenige wat wij niet met hem eens zijn, en waarom wij hier mede van zijn anders zoo beamenswaard schrijven melding maken, is de barbaarsche wijs, waarop hij — in zijn allesins verklaarbare verontwaardiging — met de copie en den talentvollen schilder, die haar vervaardigde, wil te werk gaan. Den laatsten zou hij met zijn ezel uit het Hofjen werpen, en de eerste *verbranden* willen. Dat is de zaak wat vèrgedreven, naar 't ons voorkomt. Waarom niet liever, en dat zou ons inderdaad het verkieslijkst dunken, voor 't Haarlemsch *Muzeum* die zoo welgeslaagde copie van HH. Regenten overgenomen — zoo ze 't oorspronkelijke niet in bruikleen mochten willen afstaan, in welk geval zij zelve in 't Hofjen blijven kon — om zoo den bezoekers van dat Muzeum in de gelegenheid te stellen, het stuk reeds voorloopig met de daar gevonden stukken te vergelijken. Velen zouden zich daarmeê wellicht reeds tevreden stellen; anderen, op nadere kennismaking belust, dan na 't Muzeum ook het Hofjen kunnen bezoeken, om daar 't oorspronkelijke kunstgewrocht in oogenschouw te nemen.

A. VAN DIJCK'S IKONOGRAFIE.

Reeds bijna twee en eene halve eeuw heeft dit prachtwerk den roem uitgemaakt van den genialen portretschilder *A. v. Dijck*, en van een twaalftal door hem geinspireerde graveurs, die onder het oog van zulk een meester wel niet anders leveren konden, dan het beste, wat men op het gebied der graveerkunst bewondert. Zijne eigen etsen, waarvan er bij de derde uitgave, eerst na zijn dood verschenen, eenige onafgewerkt in 't licht gegeven zijn, en die nu zoo gretig door de ware kunstminnaars gezocht worden, vonden in zijn oogen geen genade. Hij weigerde ze op te laten nemen bij die heerlijke bladen, door *Pontius*, *Bolswert*, *Vorsterman*, *De Jode*, enz. of geheel gegraveerd, of voltooid.

Niet minder dan 15 uitgaven zijn van ± 1630 tot 1759 van die *ikonografie* verschenen, waarvan echter slechts de zes eerste als kunstwerken in aanmerking komen.

Ofschoon dit werk reeds zijn eigen literatuur bezit,

is het toch wegens de menigvuldige uitgaven zeer moeielijk, van alle platen de juiste geschiedenis aan te geven. Zelfs *Von Szwykowski*, die met het grootste geduld en eene voorbeeldelooze nauwgezetheid het werk beschrijft, laat menige vraag onbeantwoord. Eéne onzekerheid meen ik te kunnen oplossen door het exemplaar, dat ik op de veiling Kramm (voor *f* 470) heb aangekocht. Het is de eerste en gezochte uitgave bij *G. Hendricx* te Antwerpen. Het moest behalve de titelplaat honderd portretten bevatten, en die bevat het dan ook; maar ofschoon Kramm van dit ex. beweerde, dat het den oorspronkelijken band der uitgave had, heb ik reden dit zeer te betwijfelen.

Bij de 101 platen toch komen niet voor de portretten van *Momper*, *Pontius*, en *Snellinx* (*Szwyk.* W. 54, 67 en 78), alle door Van Dijck zelven geëtst, en, die algemeen gerekend worden tot de uitgave van G. H. te behooren; daarvóor zijn de portr. van *Rockox*, *Ryckart*, *De Tassis* in de plaats gezet, die eerst in latere uitgaven behooren. Dit wijst ook het grootere formaat aan.

Dat Kramm dikwijls zeer lichtvaardig de zeldzaamheid van zijne ex. meende te kunnen bewijzen, zal menig kooper tot zijne schade ondervonden hebben. Ook dit ex. bewijst het. Niettegenstaande Kr. wist of kon weten, dat deze uitgave van G. H. 101 platen moest hebben, niettegenstaande de titel *numero centum* vermeldt, dorst hij eigenhandig in het ex. schrijven: *compleet* 91 *platen*.

Het grappigst van 't geval is, dat Kr. door eene foutieve nommering der platen, het werk een kwart eeuw bezeten heeft, zonder te weten, dat het inderdaad de vereischte 101 Nrs. inhield.

In dit ex. nu draagt het titelblad het jaartal 1645. Deze bijzonderheid acht ik wel de moeite waard te vermelden. Szwykowski zegt er van: *das Titelblatt mit der Jahreszahl gehört zu den seltneren Erscheinungen; uns ist es nicht gelungen ein solches vor Augen zu bekommen.* Wel vermeldt hij eenige ex. die het jaartal 1646, 1647 enz. dragen. Bij bijna alle exemplaren is het jaartal uitgeslepen. Ook in beide ex., van de prachtige verzameling van den Burggraaf *Du Bus de Gisignies* die eerstdaags te Brussel zal verkocht worden, zijn de titelplaten zonder jaartal.

Bij den heer Mr. *W. B. S. Boeles* te Assen, die eene zeer rijke verzameling Ikonografische werken bezit, en daaronder ook een zeer zeldzaam ex. van v. Dijck's Ikonografie met vier gegraveerde titels, waarvan er drie in geen enkel openbaar Europeesch kabinet voorhanden zijn, draagt ook geen der bewuste titels eenig jaartal.

Mocht het vermoeden van den heer Boeles gegrond zijn, dat op een der titels in zijn werk het vorig adres uitgeslepen, en door G. H. vervangen is, dan zou men daaruit mogen besluiten, dat zij — tegen de meening van allen, die over deze Ikonografie geschreven hebben — reeds vóór de uitgave van Hendricx, dus in een band met titel, als verzamelwerk, en niet in losse bladen uitgegeven was. Zou misschien ook de de eerste uitgave niet van 1645 maar van 46 zijn? De uitgever kan b.v. voornemens geweest zijn, het werk in '45 te doen verschijnen, maar, teleurgesteld, heeft hij als gemoedelijk man, op het titelblad 45 in 46 veranderd, behalve op enkele ex., die nu nog het jaar 1645 dragen. Ik waag deze gissing, omdat op mijn titel, met de pen, misschien reeds bij de uitgave, de 5 in eene 6 veranderd is.

Vele zwarigheden zouden opgelost worden, als elk bezitter zich de moeite wilde getroosten, zijne kunstwerken nauwkeurig te beschrijven of te laten beschrijven.

Moge mijn mededeeling er anderen toe opwekken!

Utrecht, Febr. A. J. NYLAND.

„FIGUUR" VOOR „PERSOON."

Een welbekend *figuur* uit de geletterde haagsche kringen, de Heer Ising, wil mij in den *Ned. Spectator* van 22 Jan. l. l., de deugdelijkheid van dit woord, waaraan zich, gelijk men weet, tal van andere *figuren* onzer dagen bezondigen, door het gebruik beduiden, er, in een zijner rijmregels, door eene *figuur* der zeventiende eeuw, meester Valcooch, te kwader uur van gemaakt. Hij volgt daarin het averechtsche voorbeeld, door onze woordenboeksschrijvers, Prof. de Vries en zijn welbekende beide handlangers, gegeven. Deze drie taalgeleerde *figuren* toch hebben de gewoonte, in hun omslachtig broddelwerk, als deugdelijk nederlandsch alles op te nemen, wat maar bij een of ander schrijver of penvoerder mag voorkomen, zonder te vragen, of hij 't wellicht, 't zij in een onbewaakt oogenblik, 't zij uit *figuurlijken* (versta natuurlijk met den Heer Ising: *persoonlijken*) wansmaak, 't zij om een andere reden, stelde [1]. Gelukkig daarom dat zij — mochten ze, bij hun *a*, *g*, en *o*, niet aan een vierde letter ook nog willen gaan broddelen — wel nimmer tot de *f* zullen komen; anders hadden wij alle kans het woord *figuur*, in de hier door den Heer Ising voorgestane beteekenis, in hun Broddelboek te zien aanbevelen. En op welken grond? — Omdat een schoolmeester uit den barsiger hoek het in 1591 eens bezigde, toen het zoo in 't *rijm* (op „geburen") te pas kwam! De Heer Ising zal andere en krachtiger voorbeelden voor dat gebruik moeten aanvoeren, wil hij er mij ooit voor winnen, of het als aanneemlijk Hollandsch zien aanbevelen of verslijten. Voor als nog neem ik de vrijheid, zinsneden als de volgende bijv. die ik nog dezer dagen in een bekend nederlandsch maandschrift uit een bekende pen las: „zou het die zwakke *figuur* zijn waarin het lied geboren was", *foei-leelijk* te vinden; vindt hij ze, op mr. Valcoochs gezag, en dat van eenige hedendaagsche taalverknoeyers, mooi, 't is mij wel. Ik zal daaruit dan eenvoudig opmaken, dat zijn smaak en de mijne, in dit opzicht, ten zeerste verschillen.

WATTIER'S STIJL EN SPELLING.

Ik weet dat het er niets toe doet — al had zij nog tienmaal slechter Hollandsch geschreven, *Wat-*

1 Omgekeerd mist men daarentegen telkens een of ander eigenaardig Hollandsche uitdrukking, gelijk bijv. het vroeger reeds eens vermelde *aangaan* bij Betje Wolff, en het dezer dagen mij weer voorkomende „zoodat die pan een *gat* heeft", uit een brief van Boreel aan Joh. de Witt (19 Nov. 1655).

tier zou er niet minder de beroemde kunstenares om geweest zijn, wier naam met eere vermeld staat in de jaarboeken van het Nederlandsch tooneel. Maar nu Dr. Wap, in zijn opstel over Wattier (Nederl. Kunstbode v. 25 Dec. 1875), zoo uitdrukkelijk van haar aanteekent: „... haar briefstijl en spelling waren goed voor eene Dame, uit beiderzijds Fransche ouders op de helft der achttiende eeuw, te Rotterdam geboren"; nu mag, in 't belang van de waarheid, die mij liever is dan alle Wattiers ter wereld, een bescheiden protest niet achterwege blijven.

„Onbekend met alle taalregels, is haar [Wattiers] stijl ten hoogste inkorrekt, hare spelling uiterst gebrekkig". — Zoo luidt het oordeel der Redactie van het *Kritisch en Historisch Kunstblad, de Spektator*, in het IXe. Deel (Nieuwe Serie, 3e Deel), in 1850 te Utrecht bij L. E. Bosch & Zoon verschenen. En dat oordeel grondt zich op een brief van de beroemde tooneelspeelster, dd. 4 Julij 1821, in datzelfde deel van dien Spektator op blz. 424 afgedrukt.

Een enkel staaltje uit dat schrijven:

„... *den doctoor heeft mij gesegt...[het is] zeer windering en dit is voor alle menschen zeer nadeelig — verzeeker Mevrouw uwen achtingwaardige gade van mijnen hoogachting*", enz.

Nog eens: ik weet dat het aan Wattiers uitnemend kunsttalent geen afbreuk kan doen — maar (niet waar Dr. Wap?) *magis amica veritas.*

Utrecht, 24 Januari 1876.

J. N. VAN HALL.

DE TOONEEL-ALMANAK VOOR 1876 [1].

Goethe zegt ergens (Maximen und Reflexionen) „Ueber Geschichte kan niemand urtheilen, als wer an sich selbst Geschichte erlebt hat. So geht es ganzen Nationen. Die Deutschen können erst über Literatur urtheilen, seitdem sie selbst eine Literatur haben".

't Kan zijn, dat ik Goethe's woorden te bekrompen opvat, maar zij komen mij telkens voor den geest, wanneer ik 't woord neem over een onderwerp, dat in verband staat met ons tooneel — en ik vraag mij zelf af: kunnen wij wel oordeelen over dramatische letterkunde, over een tak van kunst, die op onzen bodem zoo moeilijk wortel schiet — zoo schaarsche vruchten draagt?

Zeker het tooneel heeft ten onzent een bloeitijd gehad; maar Hooft en Vondel, Coster en Bredero zijn reeds zoo lang dood en begraven, naast Warenar en Jonker Jerolimo en 't Moortje en....

„Toch niet vergeten", hoor ik iemand fluisteren; de Hemel behoede hen of liever ons voor zulk een ondank, antwoord ik luide. Maar ook: de Hemel zij een volk genadig, dat in bewondering verdiept voor verleden grootheid — niet de handen uit steekt, en voort arbeidt, en er naar streeft een heden te scheppen, een toekomst voor te bereiden, waardig naast dat verleden te staan. En, helaas, 't valt niet te loochenen, dat de offeranden, in de eeuw, die wij beleven, door onze dichters op het altaar van Thalia en Melpomene gebracht, met luttel uitzonderingen, schraal en schaarsch zijn tot verklarens, tot wettigens toe der onverschilligheid, waarmede de groote schare, die men doopt met den naam van „publiek", den ijlen rook ziet opgaan"

Maar ge hebt gelijk lezer, laat ons erkentelijk zijn voor 't geen de laatste twee jaren in 't belang van ons tooneel tot stand brachten; — en zou 't ook voorbarig zijn victorie te kraaien, een „hoezee" voor de wakkere pogingen, van verschillende zijden aangewend, om de lijdende muze met nieuwe levenskracht te bezielen!

En willen we ons door Goethe het recht van oordeelen al niet laten ontnemen, dat zijne woorden ons bewaren voor een afbrekende, doodende kritiek, die met haar killen adem de bloeiendste organismen, de schoonste idealen vernietigt!

Ik wil maar zeggen: de tooneelletterkunde ten onzent is gelijk aan het stekje, dat in vreemden bodem overgeplant, met zorg behandeld en opgekweekt wil worden, om te ontluiken, tot ontwikkeling te komen, en vruchten af te werpen. Laat ons vooral heusch zijn — gelijk Vondel 't was — bij de beoordeeling der dichten van anderen!

Van 't nut hiervan doordrongen, heb ik den tweeden jaargang van den Noord- en Zuidnederlandschen Tooneel-almanak met belangstelling ontvangen en gelezen. Beschouwd als een uitvloeisel van de ontwakende liefde voor het tooneel, heeft de uitgave recht, als een heugelijk teeken des tijds te worden aangemerkt. De inhoud kan in zekeren zin gelden als een maatstaf, waar de toestand van het tooneel naar beoordeeld kan worden. Hij zal winnen of verliezen in gewicht — naarmate het tooneel zelf toe- of afneemt in bloei; het spreekwoord van den haas en de hazepeper zou hier in zeker opzicht kunnen worden toegepast — als 't niet zoo alledaagsch klonk.

Tot mijn genoegen geeft de Almanak, behalve levensbeschrijvingen van Majofski, door Dr. Francesco, Ward Bingley en Andries Snoek, door Dr. Wap — den onvermoeiden, zou ik schier zeggen — ook een paar hoofdstukken, gewijd aan nog levende priesters der tooneelkunst. In Edward Van Bergen vindt Catherina Beersmans „de trots, de hoogmoed der Vlamingen" — de geliefde tooneelspeelster ook der Noordnederlanders — een vurigen bewonderaar, en niet ten onrechte. De vereering, waarvan het hier bedoelde artikel getuigt, vindt luiden weerklank in ons hart. Wij zijn der veelzijdig begaafde kunstenares zoo menig oogenblik van veredelend genot verschuldigd!

P. H. Witkamp spreekt een woord van waardeering over den onlangs ontslapen J. Eduard de Vries, die, was hij al geen tooneelspeler, meer dan een halve eeuw aan het Nederlandsch tooneel verbonden was, en er grooten invloed op heeft gehad.

Zoolang het tooneel nog mag bogen op mannen en vrouwen, aan wier levensgeschiedenis wij met belangstelling het oor leenen, behoeven wij niet moedeloos het hoofd te laten hangen. Integendeel, het feit, dat onder de ongunstigste omstandigheden een betrekkelijk aanzienlijk getal tooneelspelers en tooneelspeelsters zich hebben weten te verheffen verre boven het peil der alledaagschheid, logenstraft luide het wel eens geopperd vermoeden, als of de gave der tooneelspeelkunst strijdig zou wezen met den Nederlandschen volksaard.

1 *Noord- en Zuidnederlandsche Tooneel-almanak voor* 1876, *onder Redactie van N. Donker.* Amsterdam, G. Theod. Bom. 1875.

Men zal niet vergen, dat ik den geheelen inhoud van den Almanak aan een kritisch onderzoek onderwerp. De titels der verschillende bijdragen, algemeen bekend uit dagbladen en circulaires, verklaren wat men te wachten heeft.

De portretten (van Catherine Beersmans en J. Eduard de Vries) aarzel ik niet beter gelukt te noemen, dan die, welke de vorige jaargang ons bracht.

De omslag in kleurdruk is uitstekend geslaagd. Dat het gedrukte venduhuis-achtige front van den Rotterdamschen schouwburg daarop zulk een droevige vertooning maakt, in vergelijking van den rijzigen, vriendelijken voorgevel van den Gentschen tempel der kunst, komt niet op rekening van den steenteekenaar. De afbeelding van den schouwburg te Rotterdam No. 1774, met welke de achterzijde van den omslag prijkt, bewijst dat de Maasstad, wat het uitwendige zijner „komedie" betreft, er niet op vooruit gegaan is. De Almanak heeft geen aanbeveling noodig. Zij, die belangstellen in de goede zaak van het Nederlandsch tooneel, zullen zich het jaarboekjen reeds hebben aangeschaft; —de overigen, verstokt als ze zijn in het „kwaedt", vlei ik mij niet tot inkeer te brengen.

H. L. Berckenhoff.

DOMINEE VAN MAANEN EN „'T ONKRUID ONDER DE TARWE".

Zocht de Heer Loffelt mij onlangs, naar aanleiding van bovengenoemd geschriftjen, van een zedelijken „moordaanslag" te betichten, thans zie ik in de *Vad. Letteroefeningen* zekeren Dr. van Maanen — modern-kristelijk dominee, naar ik meen, te Zieriksee — mij een „*helsch* genot" bij 't opstellen daarvan toedichten. In hoe ver dergelijke *liefderijke* inblazingen met het evangelie der liefde overeenkomen, dat Zijn Eerw. heet te verkondigen, laat ik daar; doch ik neem de vrijheid, het krachtigst verzet tegen deze, gelijk enkele verdere uitdrukkingen van zijn modern-kristelijke schrijfpen aan te teekenen, en die ik alleen aan zijn kennelijk *odium theologicum* kan toeschrijven. Mijn schrijven heet er o. a. „bitter, vaak noodeloos scherp, onmeêdoogend", enz; D.D.'s „maatschappelijk en huiselijk verleden" werd door mij „op de pijnbank gelegd, en met blijkbaar helsch genot ontleed", en mijn „karakterschets mist de voor den eisch van welslagen onmisbare waardeering". Daargelaten de verwarring eener ontleedtafel met een „pijnbank", kan ik ook tegen deze voorstelling weêr aanvoeren, wat ik reeds tegen Loffelt heb in 't midden gebracht, dat ik in mijn kritiek eenvoudig naar het door Douwes Dekker zelf uitbondig aangeprezen voorschrift ben te werk gegaan; terwijl ik daarbij noch „bitter", noch „noodeloos scherp", noch „onmeêdoogend" meen geweest te zijn. Ik heb alleen dier bevooroordeelde-waarheid zoeken hulde te doen, aan welke mijn pen, van 't eerste oogenblik dat ik haar op 't papier zette, *zonder aanzien des perzoons*, steeds *onvoorwaardelijk* verpand was. Is dat niet naar den zin van Dominee Van Maanen, gelijk van zooveel andere bevooroordeelde lieden, dat spijt mij om hunnentwil, doch ik kan daar niets aan doen. Zij zullen dat, zoo lang mij 't leven gegund wordt, voor lief moeten nemen, en de eenige raad, dien ik hun geven kan, is dus, maar niet te lezen wat ik schrijf, wanneer het hun arme zenuwgestel zoo in de war brengt. „Helsch" genot acht ik „onzedelijk" genot, en zou ik dus niet gaarne smaken. Integendeel is 't mij altijd een „zedelijke wellust" — om 't zoo te noemen — geweest, mij in al wat *edel* en *schoon* is op menschelijk gebied te vermeyen, en daarvan in daad en schrift te doen blijken. En dat ik, waar dat bij Douwes Dekker gevonden wordt, het ook bij hem heb weten te „waardeeren", kan uit zoo menig woord blijken, als ik vroeger elders herhaaldelijk en — waar het te pas kwam — ook in dat „onkruid", enz. over den man schreef. Van waar ook anders mijn ingenomenheid met het streven van een Paulus, een Kamphuyzen, een Spinoza, en and.; en van waar mijn in de bres springen voor De Genestet en Van der Palm, bij hun verongelijking door Joh. Zimmerman en Dominee (thans Prof.) Tiele — die beiden onbekrompen en eerlijk genoeg waren, hun later beter inzicht te betuigen; — van waar nog in de laatste dagen weder mijn optreden voor Vondels grootsche dichtschim tegenover de belachelijke „grimmassen" — om 's dichters eigen gelukkige uitdrukking te bezigen — van den hem veronwaardenden Jonckbloet? — Dat het mij bij de in 't licht stelling van al wat *schoon* en *edel* is, tevens een *genoegen* is, hen die dat in den vermakelijksten eigendunk miskennen en veronwaarden, in al hun in 't oogloopende kleinte daartegenover te doen uitkomen, gelijk hen, die ons gaarne — als Bilderdijk en Douwes Dekker bijv. — den *schijn* voor 't *wezen* zouden opdringen, in hun werkelijk bestaan en onloochenbaar karakter voor te stellen, is waar; doch dat is geen *helsch* of *onzedelijk*, maar een *zedelijk* genoegen, en met geen ander doel gesmaakt, dan om ook hier de waarheid boven de onwaarheid te helpen zegevieren, en zich in haar zege te verblijden.

WAAR ZAL DE OUDHEIDKUNDIGE TENTOONSTELLING TE AMSTERDAM GEHOUDEN WORDEN?

Naar de dagbladen meêdeelen, heeft Z. M. Koning Willem III zijn voorvaderlijk paleis te Leeuwarden bereidvaardig beschikbaar gesteld voor de daar weldra te houden tentoonstelling van Friesche Oudheden en Kunst. En zeker ware er ook te Amsterdam geen waardiger plaats te bedenken, dan het in een koninklijk Paleis verkeerde Stadhuis op den Dam, zelf een der meest weidsche kunstgewrochten der stad, 't welk door zijn schilder- en beelhouwwerk al aanstonds ieders belang wekkende aandacht trekken moet. Toch schijnt men van zins, niet dáár, maar in 't wanschapen Oudemannenhuis die Tentoonstelling te houden. Hoe komt dat? Zou zijne Majesteit minder vrijgevig zijn in 's Lands hoofdstad dan in die der Friezen? Of heeft men zich de moeite niet eens gegeven, en niet willen geven, er het zeker niet geweigerde verlof voor aan te vragen? — Er blijft dan nog tijd het te doen, en het ware aller wenschelijkst, dat men daar hoe eer hoe beter toe overging. — Of *geen* tentoonstelling, ôf in Van Kampens *Stadhuis*, moest de algemeene leus zijn!

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

De opening der vroeger vermelde geschied- en oudheidkundige tentoonstelling te Amsterdam, bij gelegenheid van 't 600e eeuwfeest der stad, is thans voor goed bepaald tegen half April aanstaande, en zal anderhalve maand duren. De inzending van voorwerpen moet tusschen 13 en 20 dezer, van maandag 14 tot saterdag 19 February, plaats hebben.

Op aanzoek van den minister van binnenlandsche zaken, hebben de Rijksadvizeurs de voorzitters van beide Kunstgenootschappen *Arti et Amicitiae* te Amsterdam, en *Pulchri Studio* in den Haag — de Heeren Springer en Israëls — uitgenoodigd, hun meening te uiten omtrent de drie bekende ontwerpen voor het op te richten Rijksmuzeum te Amsterdam.

Dezer dagen zijn de navolgende voorwerpen uit het departement van Coloniën naar het Nederlandsch Muzeum in den Haag overgebracht: een reeks gezichten, zeven in getal, op voormaNederlandsche handelkantoren te Cochin, Cananor, Raiebaagh, Canton; de Logie op Lawec, Neyra, Judea (beide laatste beschadigd en onduidelijk). B. Een groot schilderstuk met zes portretten, vermoedelijk staal- of keurmeesters, geschilderd in 1599. C. Drie allegorische voorstellingen, een zinnebeeldige voorstelling van de stuurmanskunst, de vogel Phenix uit zijn asch verrijzende. D. Een voorstelling uit West-Indië of Brazilië, bestaande uit drie paneelen, waarop krijgsgevangenen en optochten van gewapende Indianen. E. Een borstbeeld van den admiraal Piet Hein, in gebakken aarde. F. Die modellen van vaartuigen, een in hout gesneden schip, een groote scheepsboot en een Indische cora-cora, alle drie beschadigd. G. Een verzameling kopiën van portretten van Goevs.-Generaal van Ned-Indië, bevattende, op een paar na, al de portretten der Landvoogden onder 't bestuur der Oost-Indische Compagnie, namelijk van den Goev.-Generaal Pieter Both (1610) af, tot en met den Goev.-Generaal Overstraten (1801) toe, zijn geschilderd op hout, koper, of doek en bestaan uit 28 stuks.

„In de 9e afl. van Potgieters *Verspr. en nagel. werken*" — schrijft Busken Huet in zijn *Alg. Dagblad* — komt, op bl. 183, als geschreven in 1836 een gedichtjen voor, dat Potgieter zelf weinig maanden voor zijn dood reeds opgenomen had in den 2en bundel van zijn *Poëzy*, bl. 46. Met eigen hand veranderde hij toen den titel, corrigeerde den 1en, 4en, 5en, 6en, 7en, 8en regel, herstelde aan het slot vier regels, die vroeger weggelaten schijnen, en schreef er 1833 onder. Dezelfde uitgevers, bij wie in 1874 die 2e bundel verschenen is, geven thans ook die *werken* in het licht; zij herdrukken in hun ijver het foutieve, welks verbeterde lezing, weinig maanden vroeger, hun eigen persen verliet, en zijn dit laatste blijkbaar vergeten; zelfs tastbare drukfouten worden, op bl. 182 en 187, blindelings overgenomen. Waarin eigenlijk het „toezicht" bestaat, dat de Heer Zimmerman hierbij uitoefent, is mij niet helder".

In den Haag heeft zich een *comité* gevormd, om daar — zoo mogelijk reeds in 1877 — op de gedempte Paviljoensgracht een standbeeld voor Spinoza op te richten, tot het welk, als zich verwachten liet, tal van leden voor 't buitenland zijn toegetreden. In 't binnenland heeft het daarentegen natuurlijk al aanstonds een *bestrijder* gevonden in een der haagsche predikanten van rechtzinnige ethisch-*irenische* richting, die intusschen beweert den grooten denker „naar vermogen" bestudeerd te hebben. Blijkens hetgeen hij, als uitkomst dier studie, terloops vermeldt, schijnt dat „vermogen" ongelukkig zeer onvoldoende geweest te zijn. —

De zweedsche beeldsnijder Oestergren, uit Westerås, heeft voor de tentoonstelling te Philadelphia een stel schaakstukken gesneden, den Duitschen *Beschavingskamp* voorstellende. De keurig bewerkte beeldjens van koning en koningin doen aan de eene zij, Keizer Wilhelm en zijn vrouw, aan de andere Paus Pius en een abdis zien; die van Bismarck en Falk zijn de raadsheeren der duitsche, die van Antonelli en een ander kardinaal van de pauselijke zij; de paarden van deze zijn muildieren, door geestelijken bereden, die der andere te paard gezeten ulanen; de pauselijke pionnen zijn monniken, de keizerlijke, soldaten. Voor een tentoonstelling te Upsala had dezelfde kunstvaardige hand, in den vorigen winter, een dergelijk schaakspel gesneden, dat beide partijen uit den fransch-duitschen oorlog voorstelde, en aan koning Oskar vóor 500 kronen verkocht werd.

Te Parijs is met de helft der vorige maand, in 't Paleis voor fraaye Kunsten, de tentoonstelling der werken van den in 't l.l. najaar overleden schilder Isidore Pils geopend. Tal zijner gewrochten van deels wereldlijken deels kerkelijken aard is daar saamgebracht, van zijn *Rouget de Lisle*, uit het jaar 1848, af, tot zijn laatste onvoltooid gebleven schetsen voor het trapgewelf der nieuwe opera toe. Zijn *Witte Donderdag* en *Gasthuisbidstond*, zijn *Slag aan de Alma* en zijn *Ontscheping van 't fransche leger in de Krim*, zijn studiën uit Algiers en Kabilië worden er allen gevonden. Buitendien een macht van portretten, koppen, en costumen, krijgsoefeningen, enz., gelijk hij die zoo vaardig wist te schilderen, en een fraaye verzameling waterverfteekeningen. De opbrengst zal tot ondersteuning van rampspoedige kunstenaars strekken.

Te Londen is een marmeren fontein opgericht, met de beelden van Chaucer, Shakspere, en Milton versierd, en die op een som van *f* 60,000 te staan is gekomen. Voor dezelfde som is te Manchester de verzameling van karikaturen aangekocht, door den geestigen teekenaar Cruikshank, in zijn lange leven — hij is thans 83 jaar oud — bijeengebracht, en 1100 nummers groot.

Men meldt uit Rome, dat zich eenige kunstenaars en liefhebbers vereenigd hebben met het doel, een gebouw voor italiaansche tentoonstellingen van beeldende kunst te stichten. Tot dusver bestond in 't jeugdige koninkrijk zulk een inrichting niet, en gingen de verschillende tentoonstellingen van deze en gene steden uit. De Landsregeering het belang der zaak beseffende heeft een jaarlijksche toelage van omstreeks *f* 25,000 (50,000 *lire*) toegezegd.

Omtrent Shelley's dood en de laatstelijk daarvan gegeven voorstelling schrijft thans Prof. de Gubernatis nader aan 't *Athenaeum* (in zijn nommer van 29 Jan. l.l.), dat hij door een zijner vrienden nasporingen heeft laten doen, en van dezen vernomen, hoe er geen spoor te vinden is van een geval, als door hem werd vermeld. Dat den geestelijke, aan wien het verhaal zou gedaan zijn, pater De Marchis te S. Terenso, nooit iets degelijks is meêgedeeld, en dat ook geen mensch in de omstreken daar ooit van gehoord heeft. Het schijnt dus eenvoudig een „verdichtsel". Zeker is het voorts, dat den dag waarop Shelley omkwam, de zee heel onstuimig was, gelijk oude zeelui zich nog goed herinneren, en te betreuren is het dus, dat men goedgevonden heeft. juffr. Trelawney dat verdichte verhaal op de mouw te spelden.

Bij 't Rubensfeest te Antwerpen is men van zins, zooveel maar immer doenlijk, het denkbeeld te verwezenlijken, om eene grootsche tentoonstelling van al zijne werken te houden, gelijk dat te Florence met die van Michel Angelo heeft plaats gehad. Die verwezenlijking zal echter zooveel moeilijker vallen als men hier met zooveel meer, heinde en ver, verspreide schilderstukken te doen heeft.

Tot directeur van 't Nederlandsche Museum in den Haag is dezer dagen benoemd de Heer D. van der Kellen Jr.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 4. 25 Februari 1876.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK.—MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE.—C. J. GONNET.—J. GOSSCHALK.—Mr. J. N. VAN HALL.—P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.— R. HOL.— MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. VAN SANTEN KOLFF.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÈBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.—J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.—SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

DE EERSTE JAARSVERGADERING DER HAARLEMSCHE KUNST-VEREENIGING.

Zaterdag den 12 Februari l.l. had te Haarlem de eerste jaarlijksche vergadering plaats van de leden en donateurs der *Vereeniging* tot uitbreiding van de kunstverzameling op het Stedelijk Museum. Na mededeeling van den stand der rekening, deed de voorzitter verslag van hetgeen in het afgeloopen jaar verricht was, en dat hoofdzakelijk op het belangrijke feit neêrkwam, dat men eene schilderij had aangekocht van Job Berckheyde, de schilderkamer van *Frans Hals* voorstellende. Dit doek, behoord hebbende tot het in 1874 verkochte kabinet van Jhr. L. J. Quarles van Ufford, was destijds, door eene zeer gebrekkige aankondiging in den catalogus, de aandacht ontgaan der haarlemsche kunstminnaars, en zoo in 't bezit gekomen van een uitheemsch kunsthandelaar, die bij de ontvangst al dadelijk den aard der voorstelling beter leerde kennen uit een geschreven bericht van oude dagteekening, dat op den achterkant was geplaatst, en te voren aan niemand in 't oog was gevallen.

Hoewel men het toen te Haarlem betreurde, dat zulk een eigenaardig tafereel den vreemde zou ingaan, scheen er weinig hoop en een zeer geringe kans, het immer daar machtig te worden. Na maandenlange omzwerving in Belgiën en Duitschland, was het echter in het najaar van 1875 weder in Amsterdam teruggekomen, en besloot het bestuur der vereeniging daarom, thans met den gewenschten aankoop niet te dralen, om het stuk dan aan de stad Haarlem voor haar Hals-rijk Museum ten geschenke te geven. De leden en donateurs stemden daar volgaarne in toe, en de gemeenteraad heeft in zijn laatste zitting reeds met erkentelijkheid die aanbieding aanvaard.

De schilderij, die nu binnen kort in het Museum zal worden opgenomen, stelt zoo als gezegd is voor: de *Schilderkamer* van Frans Hals, in welke om een langwerpig ronde tafel een twintigtal jongelieden naar het levend beeld zitten te teekenen. De meester, Frans Hals, staat bij de deur te spreken met een bezoeker, Philips Wouwerman, en geeft hem eenige inlichtingen, terwijl hier en daar nog een paar personen en een paar andere jongelieden, de zes en twintig beeldjens kompleet maken, die de schilder om het model heen heeft samengebracht.

Het papier, dat tegen de achterzijde der lijst geplaatst is, bevat het volgende:

„Op dit stuck zijn afgebeeld de navolgende Conterfeitsels: 1. Ph. Wouerman, 2. Frans Hals, 3. D. Hals, 4. F. Hals Fz., 5. H. Hals Fz., 6. J. Hals Fz., 7. K. Hals Fz., 8. J. Hals Fz., 9. D. van Deelen, 10. P. Molijn, 11. G. Berkheyden en 12. Hiob Berkheyden.

Hoewel de vereeniging, die met dezen aankoop een zoo veel belovenden eersten stap gedaan heeft, reeds

veel bijval vond, zou een ruimer toetreden tot haar lidmaatschap zeker allesins welkom wezen, en de daaruit voortspruitende aangroeying der fondsen haar nog ruimer middelen ter beschikking stellen, om zich fraaie stukken voor het Haarlemsche Museum te verschaffen.

H. G.

HET SCHILDEREND NEDERLAND, ZOOALS HET TE PHILADELPHIA VERTEGENWOORDIGD ZAL ZIJN.

II.

Zoodra het besluit genomen was, dat ook Nederland zou deelnemen aan den schilder-wedstrijd ter wereldtentoonstelling, werd, zoo droomde ik, om 't even in een hiertoe uitgeschreven „meeting", of langs een anderen weg, door middel van stembriefjes b. v., uit het gilde onzer schilders een jury gekozen. Reeds door het feit, dat zij door de meerderheid van de geheele kaste der penseelvoerders, door de „vox populi" in dezen zin, was benoemd, telde deze commissie een ongeveer gelijk aantal vertegenwoordigers der beide richtingen, der oude en der nieuwe, zoogenoemd „realistische" school, in haar midden. Deze bloemlezing uit de meest onpartijdige, ontwikkelde, en dus veelzijdige mannen der kunst richtte, zoodra zij zich tot commissie had geconstitueerd, uitnoodigingen tot inzending van schilderstukken slechts aan die kunstenaars, welke zij als de voortreffelijkste vertegenwoordigers der beide zoo sterk uiteenloopende richtingen erkende, en *niet* aan „Jan en alleman", *niet* aan meneer *A.* of *Z.*, eenig en alleen omdat deze — overigens voortreffelijk huisvader, voorbeeldig echtgenoot en uitnemend staatsburger — toevallig mede het penseel hanteert, al is 't dan ook op een wijze, die hem op den naam van „schilder" niet in hooger zin doet aanspraak maken, dan in dien, waarin de volksklasse dit begrip gewoonlijk opvat...want slecht „kunst"-schilder en onberispelijk mensch zijn twee begrippen, die elkander in het geheel niet uitsluiten. Zoo werd — de lezer vergete niet, dat wij voor 't oogenblik nog in Utopia leven — bij de keuze der tot medewerking uit te noodigen schilders, zonder aanzien des persoons, slechts gelet op de waarde hunner voortbrengselen op het gebied der kunst. De kunstenaar als mensch bleef geheel buiten spel. Voor ditmaal — want een inzending naar een wereldtentoonstelling is een exceptioneele toestand — werden alle collegiale betrekkingen, alle vriendschapsbanden als niet bestaande beschouwd. Geen plaats werd voor dezen keer ingeruimd aan de „neefjes en vriendjes met protectie", tegen wie Jonker Schuckenscheuer in zoo rechtmatigen toorn te velde trekt. Alle ontvangen stukken werden — wij zijn nog steeds aan het droomen van ideale toestanden--door die commissie „sans peur et sans reproche", met scherp kritisch, maar onbevooroordeeld en onpartijdig oog gemonsterd en gekeurd. Slechts aan dezulken die aan de eischen van waarachtige kunst voldeden, om 't even uit welke richting ontsproten, werd 't vergund, den drempel des kunstheiligdoms te overschrijden. Wat „uit" de fabriek, „uit" de manier en de conventie was, werd „sans autre forme de procès", zonder genade aan den vervaardiger teruggezonden: de een koperen emmer schurende, „eerbare" keukenmeid, met het katje op den voorgrond, dat „meer heeft van een hond", van meester *Aegidius Punter* b. v.... . natuurlijk *franco;* want juist omdat de rechters geen hatelijkheid aan het adres van den *persoon* des inzenders in den zin hadden, maar slechts over zijn onvoldoend maaksel hun „gewogen en te licht bevonden" uitspraken, werd de burgerlijke beleefdheid niet met voeten getreden. Zoodoende werd het kaf van het koren gescheiden, ter rechterzijde de geiten, ter linkerzijde de bokken.....

„Et ab hoedis me sequestra,
Statuens in parte dextra".

Van hun kant zouden de leden van het linkercentrum, de „refusés" — in Utopia — al kon de uitspraak ook niet anders dan weinig streelend voor hun gevoel van eigenwaarde heeten, zich niet persoonlijk gekrenkt gevoelen over deze handelwijze eener uit zulke verlichte, kundige, en onpartijdige rechters saamgestelde vierschaar. Immers in hen erkenden zij mannen ver boven hen verheven in het rijk der kunst, hun meerderen! Of zij met dat al niet in stilte een „deze rede is hard, wie zal ze hooren?" prevelden? Waarschijnlijk wèl...men blijft altijd mensch.

Ook verscheiden eigenaars van gunstig bekende kabinetten zouden aan de roepstem der commissie gevolg geven, en enkele hunner stukken afstaan, waar 't b. v. gold, een meester ter wereldtentoonstelling te vertegenwoordigen, die onder de beste niet mocht ontbreken, doch geen werk in tijds kon gereed krijgen of gereed had, terwijl in de bewuste particuliere verzameling juist een zijner doeken prijkte, dat zijn hoedanigheden in het helderste licht plaatste [1].

Zoodoende aanvaardde, toen eindelijk de ure gekomen was, slechts een gering aantal, laat ons de knoop doorhakken en zeggen: een handjevol degelijke, *waarachtige kunstwerken* [2] de verre reis over den Oceaan. Natuurlijk; want ook in het rijk der schilderkunst is het middelmatige regel, het uitstekende uitzondering. Ook hier zijn velen geroepen, weinigen uitverkoren. En de kunstkennende vreemdeling, die deze uitgelezen meesterstukken, welke zich — 't is waar — in de onmetelijke zalen der wereldtentoonstelling bijna verloren, aanschouwde, riep in bewondering uit: „Voorwaar, over de Epigonen, die heden *zulke* kunstwerken scheppen, zouden de

1 Reeds nu zij hier echter vermeld, dat dit bij ons contingent voor Philadelphia wel degelijk het geval is geweest. Zonder de vrijgevigheid van de hh. *Post* in den Haag, *Wertheim* te Amsterdam, *Heemskerck van Beest* en *van Hardenbroek* in den Haag, *Tutein Nolthenius*, e. a. en van den Minister van Binnenlandsche Zaken, die een paar schilderijen uit het Paviljoen te Haarlem afstond, zouden schitterende stukken van *Israëls*, *Roelofs*, *Bosboom*, *Bisschop*. *Sadee*, *Boks*, *Apol*, *Weissenbruch*, achterwege hebben moeten blijven terwijl 't nu juist deze zijn, die voor een groot deel de glorie onzer vóór-tentoonstelling uitmaken. Deze onbekrompenheid is genoemden heeren niet hoog genoeg aan te rekenen, daar zij hun ongeveer een jaar lang het genot hunner benijdenswaardige kunstschatten doet derven, en buitendien de risico natuurlijk mede niet gering is.

2 Wanneer wij het oog richten op de beide zalen van „Arti' zou dit waarlijk niet overdreven zijn: wellicht slechts een stuk of vijf en twintig en wel van *Israëls*, *Roelofs*, *Bisschop*, *Bosboom*, *Mesdag*, *Sadee*, *Van Borselen*, *Mauve*, *Bilders*, *Henkes*, *Apol*, *Boks*, *Valkenburg*, *Weissenbruch*, *van de Sande Bakhuyzen*, e. a. de dames *Van de Sande Bakhuizen*, *Vos*, *Rvmer* enz.

groote meesters, die in de zeventiende eeuw den wereldroem van dat landje uitmaakten, zich waarlijk niet behoeven te schamen! Zulke voorgangers, zulke volgelingen!" En nog lang daarna zou er door de kenners, die in '76 te Philadelphia waren, met warmte worden gesproken over die „kleine, maar reine" schilderijverzameling, waarmede het kleine Holland zulk een uitstekende vertooning had gemaakt.......

Doch weg met die luchtkasteelen! Hersenschimmen, verdwijnt! Vaarwel, Fancy! En gij, idealistische droomer, keer tot de werkelijkheid terug en...betreed de zalen van „Arti". Bekommeren wij ons niet verder om hetgeen had *kunnen* en *moeten* zijn; richten wij slechts den blik op hetgeen *is*. Want naar *werkelijkheid* dorst de moderne mensch. „Realisme" is het woord van den dag.

Binnen een paar weken zal *geen* handjevol uitgelezen meesterstukken naar Philadelphia stoomen, om den „Yankee" te toonen, wat het schilderend Nederland nog vermag, waar het zijn beste krachten inspant. De jury of commissie bestaat uitsluitend uit kunstenaars der oude school: de hh. *Springer*, *Stroebel*, *Herman ten Kate*, *van Borselen*. Het „Jonge Holland" is er niet in vertegenwoordigd. Uit meer dan één (!) der tentoongestelde stukken blijkt verder, dat ieder landgenoot, die penseel en kwast hanteert en dus „kunstschilder" heet, een oproeping heeft ontvangen; verder, dat er bij het zoogenaamd keuren der ingezonden schilderijen hoegenaamd geen kritiek is uitgeoefend [1]. Zooals gewoonlijk, is er meer acht geslagen op de hoeveelheid, dan op de hoedanigheid. Zóó opgevat, heeft de commissie alle reden tot tevredenheid over het verkregen resultaat: de zalen van „Arti" zijn ferm gevuld; ruim 150 schilderijen zullen — *D. V.* natuurlijk — over een dag of veertien den verren overzeeschen tocht aanvaarden...„Mein Liebchen was, willst du mehr?" Ook dit kritiekloos aannemen van al het ingezondene is de oude geschiedenis, die altijd nieuw blijft...helaas! want juist dit verschijnsel ontneemt ook aan onze jaarlijksche voorjaarstentoonstellingen, aan de herfstexposities in „Arti", enz. voor een groot deel het karakter, dat zij juist voorgeven te bezitten, dat van tentoonstellingen van *kunstwerken* nl.

1 Is dit bij uitzondering in onze tentoonstellingen eens wèl het geval, dan valt de uitspraak meestal niet zeer gelukkig uit. Getuige *Mesdag's* ernstig, oorspronkelijk herfstlandschap, dat in '73 niet mede naar Weenen heeft mogen trekken. Ook het medaille-wezen bij onze jaarlijksche tentoonstellingen is ten eenemale ontaard. Ziet men, hoe willekeurig en onkritisch daarmede maar al te dikwijls wordt omgesprongen; hoe b.v. in de jongste herfsttentoonstelling in „Arti" aan een „lief" marinestukje van den heer *Koekkoek* het gouden eeremetaal werd toegekend, dan mag 't ons niet verwonderen, wanneer vele onzer waarachtige artisten in dezen de bekende woorden van Bilderdijk (?), toen hem een ridderorde van Hooger Hand werd aangeboden, tot de hunne maken: „In deze tijden van onderscheiding is 't voor mij een onderscheiding, geen onderscheiding te ontvangen". In zooverre was hun sensatiemakend adres volkomen gegrond, al had de conclusie in een eenigsins beleefder vorm kunnen gesteld worden.

EEN NIEUW BLIJSPEL [1].

Onwillens vervelend te zijn of al te gewillig vermakelijk te wezen, ziedaar twee klippen, waartusschen een schrijver op dramatisch gebied ontzettend veel moeite heeft door te stevenen. Te boeien, en dat wel door op genoemd kunstterrein geoorloofde middelen, ziedaar het doel dat hij, tusschen die twee klippen door, zich voorstelt te bereiken. Voor Hollandsche auteurs, die niet aan overrijke fantasiën lijden, en tegenover een Hollandsch publiek, dat smaak heeft gekregen in prikkelende Fransche gerechten, is dit geen gemakkelijke taak. Op de planken, waar mevrouw Aubray met haar pleidooi voor schandaal, en Uncle Sam in een overdreven parodie van vreemde toestanden werden toegejuicht; waar het publiek de onmogelijkheid niet gevoelde voor onze acteurs, om zich in dergelijke zeden (?), dergelijke karakters (?) te verplaatsen, moet het een wanhopige onderneming schijnen, zonder gevallen vrouwen en zonder overpeperde geestigheid, met de schildering van ware en dus eenvoudige Hollandsche toestanden, van Hollandsche gebruiken, Hollandsche karakters de toejuiching van dat zelfde publiek te willen veroveren. Waar had Zoë dat succes aan te danken? Aan het werkelijk goede, dat hier en daar in 't stuk voorkwam? Volstrekt niet...wel aan het goed gemonteerde paardespel en aan de verlaten vrouw van den oudgast.

Daarom behoeven wij aan ons *nationaal* tooneel nog niet te wanhopen; maar zoolang de man of de mannen niet opstaan, die fantasie, talent, en arbeidskracht genoeg bezitten, om ons een repertorium van echt Nederlandsche stukken te geven, zoo uitgebreid dat wij het publiek — en wij spreken hier nog niet eens van het publiek, dat de voorstellingen van „draken" bijwoont — door onthouding van zijn ziekelijken smaak kunnen genezen, zoolang zullen alle pogingen van Tooneelverbonden en Tooneelvereenigingen, hoe loffelijk en aanprijzenswaardig ook, bitter weinig uitrichten.

't Is niet de eerste maal, dat de Heer Boelen poogt, op nuttige wijze voor ons nationaal tooneel werkzaam te zijn, hoewel 't, naar ik meen, wel de eerste maal is, dat hij dit onder zijn eigen naam doet. 't Was zeker een goed denkbeeld, zich wat te verheffen boven de achterbuurt- en burgerhuis-atmosfeer, waarin onze weinige blijspelen en onze vele novellen zoo gaarne ronddwalen. Ook in andere kringen zijn karakters, en zijn onverbasterde zeden te vinden. Al zouden al onze novellisten het te zamen beweren, 't blijft toch onwaar, dat elk net gekleed jongmensch een halve Franschman is, en dat elk lorgnet (vooral met één glas) den *lion* verraadt. Ook hunne verbolgenheid tegen glacé-handschoenen is voor 't minst genomen belachelijk. De Heer Boelen heeft begrepen, dat een minister niet minder dan een boer van 't een of ander dorp, een mannelijk hart in zijn borst kan ronddragen, en een beschrijving waardig kan zijn, al spreekt hij niet in een of ander vermakelijk dialect. Zijn denkbeeld, om den koopman tegenover den staatsman te stellen, om den eerste, die een lieve vrouw, gezonde, aardige kinderen, goede verdiensten heeft, naar eer en naam te doen smachten, en om den twee-

1 *Mijn broêr de minister. Blijspel in drie tafreelen,* door H. Th. Boelen. Amsterdam. G. Theod Bom. 1876.

den, die naam en eer bezit, de ledigheid van zijn dagelijksch leven, zijn behoefte aan liefde en zorgen te doen gevoelen, was ongetwijfeld een goed en voor dramatische uitwerking zeer vatbaar onderwerp.

Nochtans kan die uitwerking niet als geslaagd beschouwd worden. Door het vermijden van de klip om al te gewillig vermakelijk te wezen, is hij op de andere gestrand, waardoor het stuk mat is geworden. De eigenlijke handeling, de tegenoverstelling van het verlangen van den minister naar huiselijk geluk, en het benijden van roem en eer door den koopman, begint eerst op het laatste oogenblik, en sterft ook terstond, daar de minister door zijne woorden zijn broeder overtuigt, en de laatste inziet dat hij geen recht heeft tot klagen over zijn levenslot. Al wat daaraan voorafgaat: de gelukwenschen van de vrouw en de kinderen, die iets hebben gewerkt of geleerd voor vaders verjaardag, het bericht van den minister dat hij bij zijn broêr zal komen eten, de zenuwachtige haast van den koopman, die feestvieringen op zijn verjaardag slechts tijdverlies vindt, maar voor het hooge bezoek niet aarzelt zelf met koks en leveranciers te gaan spreken, het diner met den minister, die bijzonder lief voor zijn neef en nichtje is; — dat alles is slechts een aaneenschakeling, van het geen de Duitscher Situations-scenen, en hetgeen wij schilderende tooneelen zouden kunnen noemen. Hoe noodzakelijk enkele dergelijke tooneelen mogen wezen, en hoe aanlokkelijk meestal voor den auteur; het werk lijdt er onder, wanneer er misbruik van wordt gemaakt. Zoodra met korte trekken de stand van zaken is aangeduid, moet onmiddelijk de handeling aanvangen; zoo niet, dan vangt bij het publiek de verveling aan.

Wat den dialoog aangaat, deze bevat een tal van fijne, oorspronkelijke opmerkingen, die zoowel op den lezer als op den toeschouwer hare uitwerking niet zullen missen; terwijl er slechts een enkele maal op een minder juiste uitdrukking te wijzen valt.

Dat de schrijver berijmde alexandrijnen tot zijn versmaat heeft uitgekozen, is hem niet tot een verwijt te maken; te meer niet, omdat hij 't rijm volstrekt niet storend boven alles uit laat klinken, maar 't hier en daar bijna in de voortrollende zinsnede verstopt. Toch prijzen Gotschall en Freytag met recht de vijfvoetige jamben, vooral in zeer vrije behandeling van tooneelwerken aan. M. E.

ÉÉN ENKELE STEEN MAAR.

„De derde Februari zal voortaan voor de Nederlandsche letteren een dag van rouw zijn."

Zóó ongeveer luidde de aanhef van het opstel, waarmede in de Maart-aflevering des vorigen jaars door den Heer Zimmerman een woord werd gewijd aan de nagedachtenis van den oudsten mede-oprichter van „de Gids".

De verontschuldiging, dat de Gidsmannen altijd als de lofredenaars van hun weggevallen medewerkers optraden, was, mijns bedunkens, overbodig. Een domoor, wie een rechtmatige hulde ook zelfs den vriend durft kwalijk nemen, als deze niets *behoeft* te zeggen dan de waarheid. Doch de vriend van Potgieter wilde zich ook tegen aanvallen van die zijde wapenen.

Potgieters opstellen, onder den korten titel „Proza, 1837—1845" (in 2en druk in 1872) verschenen, zijn bundel Poezy, zijn voor wie is maar op wil slaan, als de handvesten, de getuigschriften van zijn adel des geestes als des gemoeds.

„Het Noorden", tot welks tweeden druk hij zelf niet te bewegen was, toen de tegenwoordige eigenaar na aankoop van het copyrecht [1] daartoe wilde besluiten, en dat, (de eerste druk was van 1837), velen onbekend was, bewees in het goed onthaal, dat er aan te beurt viel, hoe oppervlakkig de uitspraak was van hen, die botweg verklaarden, het niet te kunnen lezen.

En eindelijk, de drie eerste deelen: „Proza, Poezy, Kritische Studiën", die reeds voltooid zijn, van wat onder den verzamel-titel: „Potgieter's Verspreide en Nagelaten Werken", het Nederlandsche Pupliek een herdruk brengt der opstellen, gedichten, boekbeoordeelingen van vroeger en later tijd; en die den lezer in staat stellen, den letterlievenden zoon van Mercurius te volgen schrede voor schrede.

Dat alles ligt voor ons als getuigenis van *wat* hij was en *wie* hij was; dat alles is bouwstof voor het monument, dat Potgieter heet, en ter eere van Potgieter wordt opgericht.

Maar — dat alles was, ofschoon vrijwillige bijdrage van ieder kooper en inteekenaar, (ook) voor eigen genot, wel 't eerst daarvoor misschien en dat genot is loonend, een nog te weinig sprekend blijk van vereering eens grooten schrijvers, die een goed mensch tevens was.

Het openbaar bewijs liet zich wachten. Zal 't komen? Van zelf zeker niet!

Ziedaar wat ik bedoel!

En ziehier, waarom ik vrees dat het nooit komen zal:

Toen er bleek, dat het belangrijkste deel van P's Bibliotheek aan de Stad Amsterdam was vermaakt, en de Raad dier stad, zooals de dagbladen meldden, dat geschenk „aanvaardde" — natuurlijk! waarom niet? — en der overgeblevene zuster, Mejuffrouw P. de dank der Stad zou worden overgebracht, — toen hoorde ik iemand zeggen: „*de Stad is 't niet waard!*" Dat was een hard woord, en ik lachte ongeloovig.

Was niet dat tweetal sierlijke kasten, met haar keurigen inhoud, een pronk voor de Leeskamer der Stads-Bibliotheek? En werd zoodoende, aan wien 't lust, niet de gelegenheid geboden, te putten aan dezelfde bronnen, waaruit Potgieter die groote mate van kennis was gevloeid, die hij bezat en zoo juist „exploiteerde", om een thans zoo vaak gebruikt woord te bezigen?

Of sprak uit die vermaking niet, ook na zijn scheiden, dezelfde goedheid en bereidvaardigheid, om anderen te helpen met raad en daad? en kon dat doel op kiescher wijze zijn aangewezen, op beter wijze bevorderd worden? Dáár werd het ieders eigendom, en behoefde de een den ander het bezit van een enkel werk niet te benijden, waar P. een gids in had.

En kon de schim van Potgieter niet tevreden zijn met de welwillendheid en de vriendelijkheid, die er uit die plaatsing sprak? Zou de faam 't niet alom verkonden, dat de Stad Amsterdam de gelukkige be-

1 Zijn wij wel onderricht, dan had hij niet eens dat copierecht, en slechts de overgebleven exemplaren uit den boedel van den oorspronkelijken uitgever aangekocht. Doch uitgevers zien juist niet altijd zoo nauw daarbij toe. v. Vl.

zitster werd van zijn nalatenschap? Moest bij zooveel eer de Poëzie niet jubelen, en het Proza in den droogsten actenstijl komen danken voor de bewezen beleefdheid?

Zeer zeker! Maar...

Potgieter was — inwoner van de eerste Koopstad des Rijks, wier bestuur ook wel aan Kunst „doet" en en „monumenten opricht" — zoodra het initiatief wordt genomen — buiten af. Dan „aanvaardt" de stad dankend, bij monde van een vertegenwoordiger der burgerij, zoo'n gedenkteeken of wat het zij — hij die 't schonk of hij wien 't geldt, mag vergeten worden of herdacht, dat is om 't even.

Potgieter was — handelsman; — hij heeft dus zijn deel bijgedragen tot den bloei van den handel, zoo goed als, neen beter dan menig concessionaris of „gründer" van Spoorwegen naar „de maan" of andere even bekende oorden. Daarvoor reeds komt hem een klein beetje dank toe.

Potgieter was — toen in ons land de letteren een nieuw spoor ingingen — één der hoofdleiders (al trok hij zich later terug) op den nieuwen weg.

Hij *herinnerde* niet enkel Amsterdam aan Vondel, aan Hooft, aan Huygens, aan Poot; hij voerde in tal van opstellen 't rijk verleden terug, en voor verbeeldingsoogen deed hij den tijd herleven der Trompen en de Ruyters, van Rembrandt en Hals.

Dát was veel voor een handelsman, op wiens weg 't oogenschijnlijk niet lag dit gebied te betreden, maar wien men veeleer zou hebben gezocht suffende en cyferende bij copy- en wisselboek, bezig met facturen en cognossementen; veel vooral in den tijd toen de jeugd, met een opleiding als de zijne was geweest, op zijn best de namen leerde van die allen, in wier schrijfcellen of studeervertrekken hij ons binnenleidde.

En wie gaf ons een zoo belangrijk brok — Beschavingsgeschiedenis van Amsterdam in 't bijzonder, als de bladeren bevatten, geschreven ten geleide der Studiën en Schetsen van Bakhuizen van den Brink gezegd Bakkers?

Immers, de herinnering van dien tijd moge leven bij de ouderen van dagen, iedere Maatschappij moge haren leden jaarlijks een verslag aanbieden der handelingen van een afgeloopen jaarkring; een zoodanig overzicht over 't *letterkundig* leven *in* Amsterdam, en het maatschappelijk *daar buiten*, bezitten wij van geen andere hand.

Gelukkig heeft de stad zijne letterkundige verdiensten niet behoeven te beloonen, zooals ze 't Vondel deed; die verdienste heeft ook zonder zichtbaar bewijs haar eigen loon.

Maar nu — daar men op de scholen óók met Potgieter Kennis maakt — van hem leert, *hoe* schilderijen te bezichtigen *nuttig* en vruchtbaar zijn kan — bij hem zich kan overtuigen, dat de handel, de echte handel in „*effectief goed*" zelfs nog Poëzy bevat; nu is een ander, een beter bewijs van dank noodig, billijk en plichtmatig. Dat *is* een gedenkteeken — dat *kan zijn* een „goedkoop gedenkteeken: ÉÉN ENKELE STEEN MAAR!

De eigenaar kan geen bezwaar hebben tegen een dergelijk versiersel aan zijn huis. Integendeel, 't verhoogt — ook uit een geldelijk oogpunt, geen kleinigheid in onzen degelijken tijd van speculatiën bij de vleet — de waarde er van met een honderd gulden of wat.

De vraag is hier niet: „wie zal dat betalen?" „Wie 't initiatief nemen?" Dat mag niemand doen, dan de stad Amsterdam d. i. haar regeering, zoo 't niet blijken zal, dat de dankbaarheid der burgers, wier vertegenwoordigster zij is, geen wijder grenzen heeft dan een half vel Hollandsch papier met het stadszegel er op.

Daaraan eens te herinneren op den dag, dat Amsterdam een inwoner, dat Nederland een burger, en de Letterkunde een harer Coryfeën verloor, was het verlangen, dat mij tot het schrijven van dit opstel dreef.

Potgieters verdiensten hebben op die hulde, die ik voor zijn nagedachtenis vraag, *recht!*

Doch, om dit strenge woord niet te bezigen, laat me Vondels geest voor hem, wiens lievelingsdichter hij was, vragen:

Ik bidde u, weiger mij zoo klein een vriendschap niet!" —

Amsl. 3 Feb. '76. C. L. LÜTKEBÜHL Jr.

IN 'T JAPANSCHE THEATER TE NANGASAKI.

In zijne „*Geographische und Ethnologische Bilder*" [1] verhaalt Dr. Adolf Bastian 't volgende:

De tooneelspelers te Nangasaki komen, als al hunne kunstbroeders in Japan, uit Miako, het brandpunt van kunst en wetenschap in 't land, „waar de zon op komt". De schouwburg (Sjibaya) staat in eene der buitenwijken van de voorstad, en gelijkt zoo tamelijk op de grootste van onze kermistenten, waarin op de jaarmarkten tooneelvoorstellingen worden gegeven. 't Gebouw is met een overvloed van vlaggen getooid, en aan hooge staken wapperen lange wimpels. Van de galerij hangen allerlei schetsen en teekeningen met en benevens de noodige hoeveelheid aankondigingen, die in groote letters 't nieuwsgierige publiek inlichten omtrent de te spelen stukken en de namen der optredende personen.

Aan den ingang was gelegenheid een plaatskaartje te koopen, en toen we daarvan voorzien waren, leidde een bediende van den Schouwburg ons naar binnen. 't Scheen dat de toeschouwers, die ons vóór waren geweest, er op hadden gerekend, dat de loges wel leêg zouden blijven; althans zij hadden de plaatsen reeds in beslag genomen. Maar de man, die ons naar binnen bracht, maakte korte wetten met deze indringers, en duwde ze zonder veel plichtplegingen de deur uit; zonder er ook veel op te letten, dat er eenige eerwaarde monniken in hun geel gewaad mede moesten verwijderd worden. Ik-zelf meende met deze monniken een woordje te moeten wisselen, en maakte hen opmerkzaam op hunne ongodsdienstige daad door dit schouwburgbezoek, daar immers 't achtste gebod hun 't bijwonen van iedere tooneelvoorstelling verbood, op boete van bijzonder zware straffen. Maar deze ongelukkigen, wier hart nog maar al te zeer aan 't wereldsche gehecht bleek, lachten met mijne welmeenende vermaningen, en waren er slechts op bedacht eene nieuwe plaats te vinden, nu ze zoo onbarmhartig uit de loges verdreven waren. Spoedig zag ik hen dan ook 't parterre binnendringen, waar ze bijna tot aan 't eind der voorstelling bleven.

1 Seite 383—386.

'tParterre was tamelijk bezet. Tusschen de toeschouwers door, die vrij dicht op elkander gepakt zaten, drentelden knapen, die hunne cigaren en gebak op blaadjes ten verkoop aanboden. Het tooneel was door een scherm afgesloten, en op dit scherm stonden de namen der straten geschreven, waar te Miako tooneelspelers gehuurd konden worden. Gedrukte affiches waren te koop bij den bediende, die het toezicht op de loges had. Wij hielden ons natuurlijk 't eerst bezig met het publiek beneden ons eens op te nemen. Nog hadden we den blik niet naar beneden gericht, of we zagen, tusschen het publiek in, een paartje, in violette zijde gekleed, naar het tooneel wandelen. Toen ze naderden werd het scherm door middel van zijden koorden in twee helften vaneengetrokken, en we zagen tusschen de tooneelschermen eene deur, die toegang scheen te geven tot een huis. Het dametje ging naar binnen, terwijl haar geleider, met een massieve parapluie onder den arm en twee sabels op zij [1], buiten staan bleef. Eene vrouwelijke dienstbode, die zich met een bezem in de hand op hare rol scheen voor te bereiden, kwam hare meesteres tegemoet, die plaats nam op den voor haar op de balustrade geplaatsten zetel.

Als men weet, worden zoowel in de Japansche als in de Chineesche schouwburgen de vrouwelijke rollen door jongens in dameskleedij vervuld.

In eene nis aan den muur hing eene lamp boven een met wit papier bedekten pot. Hier was de plaats van den beschermgeest, en daar naast eene deur, die toegang gaf tot eene geheime kamer, terwijl op den achtergrond de opening voor den uitgang van het tooneel zichtbaar was. Na eenigen tijd toevens liet de dame, die tot nu toe eene alleenspraak met haar waayer had gehouden, de buitenstaande heeren binnenkomen en nam met hen, terwijl de dienstbode vertrok, plaats op een tapijt. De samenspraak begon. 't Mannelijk personeel sprak met schreeuwend keelgeluid, want zij hadden de spraak van een vreemd dialect na te bootsen. Tegelijk liet zich nu eene gedempte muziek hooren. De *souffleur* zat in eene kooivormige kast van het *proscenium*, om den spelers de noodige geestigheden en de spreuken voor te zeggen.

Toen, na eene langdurige samenspraak, de donkerte in viel, haalde de dame uit een zijvertrek matrassen en kussens, sloot de deur zorgvuldig toe, en plaatste zich na eenige tegenwerpingen naast haar bezoeker op 't bed neêr. Het gesprek werd thans warm en levendig; de vriend der dame rukte zijne twee zwaarden uit de scheede, en er meê in de lucht schermende, bezwoer hij zijne gezellin, dat hij geen bezoeker vreesde en iederen mogelijken indringer te lijf zou gaan. Van eên oogenblik, dat hij 't hoofd omwendde, maakte de dame echter gebruik om weg te sluipen, en de binnengekomen dienstbode in hare plaats te zetten. De vurige Don Juan greep nu, in de hitte van zijn hartstocht, de hand dezer plaatsvervangster, en ging nog maar altijd voort met zijne liefdesverklaringen. Ten slotte kwamen er tooneeltjes voor, die niet wel te beschrijven zijn; maar 't scheen den Japanees niet te ergeren, althans hij vermaakte zich met vrouw en dochter, op de meest koele en onverschillige manier, met een paar noten te kraken of een gebakje te nuttigen.

Aan 't eind van dit „blijspel in één bedrijf" kwam de schouwburg-directeur op het tooneel, om aan den rand, na eerst eenige diepe buigingen te hebben gemaakt, neêr te knielen, en aan 't publiek — onder dankbetuiging voor de bewezen gunst — mede te deelen, wat den volgenden dag zou worden gegeven.

Thans volgde een tweede stuk, waarbij de tooneelschermen dezelfde bleven. Een op wielen geplaatste boot werd door een schipper met roeispanen over het tooneel bewogen. In de boot zat een oude krijgsman, een koning, Kaboe-noski genaamd, met lange, fladderende haren van sneeuwwitte kleur, die alleen door een ster-diadeem werden samengehouden. Over zijne engsluitende kleeren van purper en goud droeg hij een wijden mantel en gele slobkousen, terwijl zijn gordel glinsterde van zijn vergulde zwaarden en andere wapens. Aan de poort gekomen, werd de koning door een daar wonenden boer, die hem bij 't gaan uit zijn huis ontmoette, in de kamer gebracht, waar hem de vrouw van den landman eene vriendelijke ontvangst bereidde. De koning nam plaats op een hoogen zetel, en 't echtpaar bediende hem geknield. Intusschen haalde zijne Majesteit een vliegeklapper te voorschijn, die hij als een waaier in- en uittrok, terwijl hij middelerwijl eene aandoenlijke toespraak hield om zijne onderdanen aan te sporen, hem in den aanstaanden strijd met moed ter zijde te staan. Met het naderen van den nacht leidde men hem in eene slaapkamer, en begaf hij zich ter ruste. Intusschen bezwoer de vrouw haren man met geween en geklaag, om toch zijn plan op te geven en niet als soldaat uit te trekken. Hare dienstbode, die mede opgekomen was — want dit alles was aan de andere zijde van het tooneel zichtbaar — hielp haar al weenend met volle kracht. Daarop knielde de vrouw voor 't huisaltaar neder, steeds biddende met gevouwen handen en onder allerlei buigingen des lichaams. Toen zij nu de kamer verlaten had, begon de *tjoe sing* — een vierkante houten tafel, die aan ijzeren kettingen hing — te schommelen; de man opende een valluik, en zie, daar verscheen uit de diepte een geest, in 't rood gekleed, en met dicht zwart haar. Op de vraag van den bezweerder — die op een bamboe-stoel zat, welke als „afleider" dienst deed — antwoordde de booze geest met zenuwachtig hoofdschudden, als moest zijn hals breken, en met krampachtige bewegingen van al zijne ledematen. Eerst sprong hij, stampend met de voeten in 't rond en toen op de knieën gehurkt; ten laatste kwam hij op zijn rug terecht, en verdween daarna weêr in den diepte. Den doek, die op de tjoesing was blijven liggen, nam de man daar af, om hem voor zich te behouden, omdat hij wist, dat deze doek hem in den slag onkwetsbaar maken zou. Toen thans de vrouw terugkeerde, uitten beiden hunne vreugde over den gelukkigen afloop, en verlieten het tooneel.

Daar begon de tsjoesing opnieuw te schommelen, en nu verscheen de in 't geel gekleede geest Matami, die op zonderbare manier begon te dansen en te zingen, maar spoedig verdween, toen de ontwaakte koning door een tusschenschot was gekomen om te luisteren. De vrouw kwam vervolgens weer op het tooneel, en bracht haren echtgenoot zijne wapens, toen een officier met twee lansdragers zich bij den koning aandiende. Deze verliet dus zijne slaapkamer, richtte eene geestdriftvolle toespraak tot zijne aanhangers, en verdween vervolgens onder luid wapengekletter.

De soldaat bleef nog eenigen tijd staan praten met

1 Prof. Bastian kwam vóór de Japansche hervormingen in de kleedij, als men opmerkt!

zijne vrouw, toen op 't zelfde oogenblik een dief in een boom, die voor 't venster stond, klouterde en, een pistoolschot loste, dat wil zeggen, de slag werd door het tegen elkaâr slaan van twee bamboeschijven, 't licht door 't in 't rond strooien van papieren fidibusjes nagedaan. De roover sprong naar beneden, ging den boer in zijn soldatenpak met zijn zwaard te lijf, maar de beschermende doek weerde alle slagen en steken af. Ten slotte werd de booswicht onschadelijk gemaakt. En thans kwamen alle spelers op het tooneel, bogen en knielden voor de toeschouwers, en waren daar nog meê bezig, toen 't publiek, dat zich dit huldebetoon liet welgevallen, reeds vertrok.

Den Haag, 14 Jan. '76.

A. W. Stellwagen.

PROF. MOLTZER, ZUS ERNESTIEN, EN DE VONDEL-ALMANAK; EEN ERNSTIG WOORDJEN TOT PROFESSOR.

Professor spreekt (zie *Weekblad voor 't Onderwijs*, N° 7):

> Hebt ge al den Almanak gezien
> Uit Dickens, van zus Ernestien?
> Dat is een boekjen — puik, mijnheeren!
> Maar zulk een Vondel-Almanak,
> Dien hield men beter in den zak,
> Dan u en mij hem aan te smeren;
> Een man van *mijn* geest en verstand
> Gooit dien maar in de „voddemand".

Wanneer ik de vrijheid neem, Professor en Zuslief hier even ter sprake te brengen, dan is 't alleen, om Professor tevens voor goed te zeggen, waarop het tusschen hem en mij eigenlijk staat. Ik heb tot dusver, even als ieder ander, in alle geduldigheid afgewacht, wat ons Professor's hooggeleerd vernuft, door zijn onhandige patroons, tot zijn eigen schâ, te kwader uur op den voorgrond gedrongen, daar wel te vertellen zou hebben. Nu echter deze even ijdeltuitige als oppervlakkige, onzelfstandige en geestelooze pluimstrijker en nabauwer van De Vries en Jonckbloet zijn aanmatigende onbescheidenheid zoover drijft, mij zelf uit de hoogte van zijn professoralen leerstoel te gaan schoolmeesteren, en, met even onkiesche als vermakelijke verwijzing op Zuslief, welwillende wenken te geven, wat ik al dan niet in zake Vondel of de Nederlandsche Letteren te doen zou hebben, meen ik dat het tijd is, Professor eens op zijn voorman te zetten; met de gulle betuiging, dat mij werkelijk niets liever zal zijn, dan Professor mijn weinig vleiende voorstelling van zijn geest en karakter, uit de tot nu toe daarvan geleverde proeven geput, in een schitterende toekomst, door de *daad* te zien logenstraffen, al mag ik niet ontveinzen, dat — na zijn nu elfjarig verleden te oordeelen — daar luttel uitzicht toe schijnt te bestaan.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

De Gemeenteraad van Haarlem heeft den 16en dezer, op verzoek van den Gemeente-Archivaris en op voorstel van Burgemeester en Wethouders, besloten, voor *f* 500 aan te koopen de belangrijke verzameling teekeningen, prenten en kaarten omtrent die stad en haar omstreken, welke door Dr. C. Ekama is bijeengebracht, ongeveer 700 nommers uitmaakt, en 10 kunstboeken vult.

Zooals in den vorigen jaargang van den Kunstbode is gemeld, beslaat de Atlas van Haarlem, op het Gemeente-Archief voorhanden, reeds veertien portefeuilles; de thans daarbij aangekochte prentkunst geeft dien Atlas op eens een omvang en deeglijkheid, die wel zeer gewenscht was, maar bijna niet gehoopt mocht worden.

Het bestuur der Maatschappij *Arti et Amicitiae* heeft haar voornemen bekend gemaakt, in de zalen der Maatschappij eene tentoonstelling van kunstwerken te houden, bestaande uit aquarellen, teekeningen, gravuren, etsen, en lithografiën.

De inzending moet geschieden vóór of uiterlijk op den 1sten April, vrachtvrij, aan de Commissie van Beheer over de Tentoonstelling, in de Maatschappij *Arti et Amicitiae*, gelijk mede die van alle brieven de Tentoonstelling betreffende.

Naar men uit Utrecht verneemt, zal het herstel der Domkerk dit jaar worden voortgezet onder leiding en toezicht van den heer Nieuwenhuizen, leeraar aan de kunst-akademie te Rotterdam, ontwerper en bouwmeester van het in aanbouw genomen sterrekundig *laboratorium*. Ook de voormalige Sacristie van den Dom zal hersteld worden, en een nieuwe ingang tegenover de Domsteeg, in gothischen stijl worden opgetrokken.

Door den Gemeenteraad van Straatsburg is een half miljoen *francs* voor het muurschilderwerk in koor en zijbeuken van de grootsche hoofdkerk bestemd, dat binnen vier jaar zal moeten klaar zijn. Prof. Steinle uit Frankfort komt daartoe naar Straatsburg over, om er gedurende dien tijd te verblijven, en ontvangt er een som van 80,000 mark (*f* 48,000) voor, met 1600 mark voor den gouden grond, die er bij wordt aangebracht. De geschiedschilder Steinheil, uit den Elzas, doch tot dusver nog in Parijs gevestigd, zal het herstel van het schilderstuk „het laatste Oordeel" op zich nemen, en daarvoor 40,000 mark en 20,000 voor den goudgrond erlangen.

Te Rome is, in 't laatst der vorige maand, de duitsche geschiedschilder Anton Von Gegenbauer gestorven. In 1801 te Wangen in den Allgau geboren, had hij zich van 1815—1823 op de Akademie te Munchen gevormd, was van 1826—1828 op het lustslot Rosenstein bij Stuttgart werkzaam, waar hij de groote zaal met zijn muurschilderwerk — de geschiedenis van *Psyche* — versierde, en ging toen een jaar of zeven naar Rome. Na zijne terugkomst beschilderde hij, van 1836—1854, verschillende zalen in 's konings paleis te Stuttgart met wurtemberger geschiedtafereelen. Zijn penseel was zacht en bevallig van teekening, doch dierf veelal kracht en kloekheid van uitdrukking, zoodat hem zachte en aandoenlijke voorstellingen beter dan forsche en woeste gelukten. Hij blonk tevens vooral als kolorist uit, en liet, buiten zijn genoemd muurschilderwerk, tal van godsdienstige, historische, en mythologische stukken na.

De jonge italiaansche beeldhouwer Giulio Mentaverde uit Casale, door zijn standbeelden van Columbus, Franklin, en Jenner bekend, heeft thans ook een van Mazzini voltooid, dat op een der pleinen van Buenos-Ayres zal worden opgericht, en van 't welk de *Illustrazione italiana* een afbeelding in houtsneê geeft. Het is vier el hoog, en stelt den italiaanschen staatsberoerder, staande naast een stoel, voor, van welken ~~hij schijnt opgestaan~~ te zijn, en op welks rug zijn rechterhand rust, terwijl de linker een papier met een of ander voorstel gevat houdt, over 't welk hij 't woord gaat voeren. Houding en uitdrukking zijn meesterlijk geslaagd.

In het *Hôtel* Drouot te Parijs zal 24 en 25 April a. s. de tweede afdeeling der schilderijverzameling van den heer Van Walchren van Wadenoyen verkocht worden; 28 en 29 April zal er in 't zelfde *Hôtel* de veiling plaats hebben der schilderijen, door wijlen den Heer Ed. L. Jacobson, laatstelijk in den Haag woonachtig, verzameld.

Van beide verzamelingen zal een met 25 en 20 etsen opgeluisterde Catalogus het licht zien, en eerstdaags in den handel verkrijgbaar zijn.

ADVERTENTIËN.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 5. 10 Maart 1876.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN,

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK.—MARCELLUS EMANTS.— J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE.—C. J. GONNET.—J. GOSSCHALK.—Mr. J. N. VAN HALL.—P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.— R. HOL.— MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.— F. SMIT KLEINE.—J. VAN SANTEN KOLFF.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÈBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.— J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.—Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.— SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

HET JUBELFEEST VAN RUBENS.

Na Michel Angelo, Rubens. Wat de Florentijners onlangs voor den grooten beeldhouwer-schilder-bouwmeester-dichter deden, die binnen hunne muren het levenslicht aanschouwde, willen de Antwerpenaars in Juni van het volgend jaar voor hunnen Rubens doen, dat is: ter gelegenheid van zijn driehonderdsten geboortedag, te zijner eer kunstfeesten inrichten, hem en zijn machtig genie ten volle waardig.

Wij zeggen hunnen. Ofschoon te Siegen (Nassau) geboren, wordt Rubens terecht als Antwerpenaar beschouwd. Inderdaad, zooals men weet, waren zijne voorouders en zijne ouders allen van Antwerpen. Zijn vader, Jan Rubens, werd in 1562 tot schepen gekozen. Kort na de onthoofding van Egmont en Hoorn, gedwongen in den vreemde eene schuilplaats te zoeken, begaf hij zich met zijne vrouw naar Duitschland. Aldaar kwam op 20 Juni 1577 de vorst der Vlaamsche Schilderschool ter wereld. Na den dood zijns vaders, in 1587, keerde Pieter Pauwel met zijne moeder naar Antwerpen terug. Hij ontving er zijne eerste opleiding, en betrad er de kunstbaan, eerst in de werkplaats van Adam van Noort, later in die van Otto van Veen. Ook vervaardigde hij er zijne eerste tafereelen: *De H. Maagd met den dooden Christus op den schoot* en *De doode Christus op de knieën van God den Vader*. Na zijn terugkomst uit Italie vestigde hij er op nieuw zijn verblijf, en maakte er die lange reeks meesterstukken, welke de wereld verbaasden. Kortom hij leefde en streefde er tot aan zijnen dood, in 1640. Zoo dus ergens, is het voorzeker te Antwerpen, dat hem in 1877 moet worden hulde gebracht.

Om die hulde zoo luisterrijk mogelijk te maken, heeft men het denkbeeld opgevat, eene tentoonstelling, zoo niet van alle, dan toch van de meeste gewrochten des meesters te geven. Grootsch is het denkbeeld genoeg; of het kan verwezenlijkt worden is eene andere zaak. De tafereelen van Rubens zijn nagenoeg ten getale van 2000, in tal van Museums, kerken, openbare en bizondere verzamelingen verspreid, in schier al de landen van de beschaafde wereld. Om, al ware 't slechts, de helft dier tafereelen te Antwerpen bijeen te krijgen, zal men, wij vreezen het, op schier onoverkomelijke hinderpalen stooten. 't Is het gevoelen van vele voorname kunstenaars, te Antwerpen zelf, die weten met welke zwarigheden het vervoer van schilderstukken verbonden gaat, en hoe moeilijk het is, zelfs met de strengste voorzorg, onderweg beschadigingen te vermijden. Zij betwijfelen het grootelijks, of de verschillende Europeesche staatsbesturen, de kerkbesturen, en de particulieren er in zullen toestemmen, hunne verzamelingen voor een geruimen tijd van onschatbare kunstwerken te ontblooten niet alleen, maar tevens ze aan al de wisselvalligheden van het vervoer bloot te stellen.

Er is eene andere moeilijkheid. In de veronderstelling, dat men de helft van Rubens' gewrochten, dat is een duizend of wat bijeenkreeg, waar zal men zoo'n aanzienlijk getal tafereelen, meest van ongewone afmetingen, plaatsen? De stad Antwerpen bezit voor alsnog geen locaal, voor eene uitstalling van dien aard geschikt. Zal men eene reusachtige houten loots opslaan, gelijk wij dat, erg genoeg! sedert vele jaren, te Brussel, voor de driejaarlijksche Tentoonstellingen, de zoogenoemde Nationale Tentoonstellingen, zien doen, tot niet gering misnoegen van de Belgische kunstwereld? Wie, bezitter van Rubensen, zal zijne schatten aan een houten gebouw vertrouwen, waarin natuurlijk de gevaren van brand nog grooter zijn, dan in elk ander? Men zoude de schilderijen laten verzekeren. Een schoone troost, die echter, wij vreezen het nogmaals, de staats- en stadsbesturen, de kerkfabrieken en particulieren niet zeer gerust zoude stellen.

Een onzer dagbladen, *le Précurseur*, had er iets op gevonden, dat wezentlijk beter zoude zijn, indien men het konde tot stand brengen. De stad Antwerpen is voornemens een Museum te bouwen. Het blad raadt met dat werk onmiddelijk een aanvang te maken. Het meent, dat men, bij aldien het met den noodigen spoed werd voortgezet, allicht in een jaar tijds ver genoeg zoude gevorderd zijn, om althans dat gedeelte van den nieuwen kunsttempel af te hebben, waarin de grootste stukken van het tegenwoordige Museum eene plaats moesten vinden, en waarin men, in afwachting, de Tentoonstelling der Rubensen zoude kunnen inrichten. Hierop valt evenwel aan te merken, dat eene zelfs gedeeltelijke voltooying tegen de maand Mei van 1877 — op zijn allerlaatst zoude men in Mei met de plaatsing der tafereelen moeten beginnen, om voor 20 Juni klaar te wezen — heel niet zeker is. Daarbij, zoude het wel raadzaam zijn, in een zoo haastig opgetrokken, nog niet geheel droog gebouw schilderstukken te plaatsen? Wij gelooven het niet.

Wij herhalen het, grootsch is het denkbeeld gewis, en wij zouden de eersten zijn, om de pogingen tot verwezentlijking toe te juichen, indien wij maar eenige kans tot welslagen zagen. Die zien wij, eilaas! niet, en daarom meenen wij, dat het Antwerper stadsbestuur wijzer zou handelen met de zaak op kleinere schaal op te vatten. Wilde het zich vergenoegen met alleen de Rubensen, die in België zijn, te Antwerpen bijeen te brengen, en dat zijn reeds talrijke, de zwarigheden zouden aanmerkelijk verminderen, en de tentoonstelling nog altoos zeer belangwekkend zijn. Voor de overige tafereelen, dat is die, welke zich te Munchen, te Berlijn, te Parijs, te Weenen, te Londen, te Petersburg, te Madrid, en elders bevinden, konde men zich met eene tentoonstelling van gravuren bevredigen. Die laatste zoude, indien zij wat volledig ware — en dat zoude zij licht kunnen worden — reeds belangwekkend genoeg kunnen zijn, om den naam eener heerlijke hulde voor den meester te verdienen.

Antwerpen, 14 Februari 1876.

SLEECKX.

HET SCHILDEREND NEDERLAND, ZOOALS HET TE PHILADELPHIA VERTEGENWOORDIGD ZAL ZIJN.

III.

Zoo heeft ook ditmaal bij de zoogenoemde keuring der ingezonden stukken slechts de kameraadschappelijke verhouding tusschen de schilders den toon aangegeven. Hoewel 't, op zich zelf beschouwd, niet anders dan een prijzenswaardig verschijnsel kan genoemd worden, aarzel ik voor mij echter geen oogenblik, waar het, zooals in dit geval, juist gold, eens uiterst kieskeurig te zijn met de den kunstkennenden vreemdeling voor te zetten gerechten, dit onbeperkt heerschen van welwillende persoonlijke gezindheden een symptoom van ziekte en bederf te noemen. Tengevolge van een en ander kenmerkt zich, jammer genoeg, dan ook deze vóór-tentoonstelling door datzelfde betreurenswaardig karakter van karakterloosheid — als deze uitdrukking mij veroorloofd is — van halfslachtigheid, door dat noch visch- noch vleeschachtige, dat het voorrecht heeft, jaarlijks, 't zij in den Haag, te Rotterdam of te Amsterdam, mijn — en veler — ergernis op te wekken. Te ontkennen of te verbloemen valt 't dan ook niet, dat een zoogenoemde „tentoonstelling van kunstwerken" ten onzent — en, troosten wij, zoo 't kan, ons hiermede: *niet alleen* in het lieve vaderland — algaandeweg in een zonderling mengelmoes van rijp en groen, in een vreemdsoortige poespas van echte kunst en onechte waar is ontaard, in een „Zwitterding", dat men wellicht het best zou kunnen karakterizeeren als een uitstalling op groote schaal van den inboedel eens kunstkoopers, die „finalen uitverkoop" houdt. Te vergeefs zoeken wij er naar een sprekende, scherp geteekende, karaktervolle fysionomie. Zoo ook ditmaal.... helaas! Wereldtentoonstelling.....Philadelphia.....„folles chimères!" Naar alle waarschijnlijkheid zal er in dezen verre van idealen staat van zaken geen verandering komen, zoolang kameraadschappelijke gezindheden en persoonlijke welwillendheid der kunstenaars onderling zwaarder gewicht in de schaal blijven leggen, dan de volstrekte waarde of onwaarde van het ingezonden „kunstwerk"; zoolang het vermijden van aanstoot geven, van het krenken van eigenliefde, enz. enz. het zoo noodige schiften van rijp en onrijp geheel verdringt [1].

Naar 't mij voorkomt, handelen wij dus in dit geval het verstandigst, door eieren voor ons geld te kiezen, m. a. w. ons niet langer door ideale droombeelden te laten begoochelen, maar ons, bij gebrek aan beter, liever bij het, naar 't schijnt onvermijdelijke en onveranderlijke neder te leggen; vooral nu wij van onzen kant het eenige hebben gedaan wat in onze macht stond, door n. l., al zij 't dan ook met een stem, gelijk die eens „roependen in de woestijn", uit volle overtuiging protest aan te teekenen tegen een toestand, dien wij, onder het motto: „Something is rotten in the state of our fine art exhibitions", als een ongezonden meenden te moeten brandmerken. Zoo komen wij dan, nadat wij den inhoud der „Arti"-zalen hebben opgenomen, tot de gevolgtrekking, dat onze vóór-tentoonstelling, *niet opgevat als contingent voor Philadelphia in eenigszins idealen zin*, maar als *schilderijen-tentoonstelling van de gewone of huis-soort* [2],

1 Naar men zegt, zouden er *toch nog* eenige „kunstwerken" voor Philadelphia geweigerd zijn. Jammer, dat de gelegenheid ons niet werd geschonken, om, desnoods tegen betaling van den dubbelen intreeprijs, die „salle des refusés" eens in oogenschouw te mogen nemen. 't Had wellicht leerzaam kunnen zijn, wie weet!!

2 't Behoeft hier wel niet nader te worden betoogd, in hoe verre zulk een uitstalling van in bonte volgorde, boven, onder en naast elkaâr gehangen, in zaal aan zaal opeengehoopte

stellig niet schitterender, maar ook niet merkbaar zwakker is, dan het meerendeel harer oudere zusters.

't Zou afgezaagd.....en overbodig mogen heeten, weer op nieuw te constateeren dat, zooals in elke onzer tentoonstellingen.....van „kunstwerken", het middelmatige en karakterlooze er dèn boventoon voert; dat onschuldige middelmatigheden en ergerniswekkende prullen de grootste ruimte aan de wanden van „Arti" beslaan, terwijl hier en daar tusschen het vele „onkruid" ook enkele rijpe „tarwe" bloeit, tusschen zeer alledaagsche planten hier en daar ook de kleurrijkste, geurigste, heerlijkste bloemen opschieten.

J. K.

(*Slot volgt.*)

DE „CATALOGUE DE LA COLLECTION ARTISTIQUE DE *M.* C. KRAMM".

Zij, die zich met kunstzaken en in 't byzonder met kunstgeschiedenis bezighouden, weten, dat Catalogi van kunstverzamelingen van groot nut kunnen zijn. Men slaat ze dikwijls met meer vertrouwen op dan menig uitgebreid handboek, omdat er, bij eene zorgvuldige bewerking, gewoonlijk minder onnauwkeurigheden en fouten in gevonden worden. De reden hiervan ligt voor de hand. De schrijver van een handboek beschrijft maar al te dikwijls de zaken, onverschillig of ze hem bekend zijn of niet. In 't laatste geval doet hij dat op gezag van anderen, die hij niet kan controleeren, daarbij dikwijls gebruik makende van kunstcatalogi, die van dwalingen wemelen.

Deze struikelblokken voor den ontwerper van een handboek bestaan voor den redacteur van een catalogus niet. Hij behoeft slechts die kunstvoortbrengselen te beschrijven, welke hij voor zich heeft. Doet hij dat nauwkeurig, en bezit hij daartoe de noodige kennis, dan zal zijn catalogus, door geen foutieve opgaven ontsierd, zeker van blijvende waarde zijn.

Hoe nadeelig onnauwkeurige, zonder zaakkennis vervaardigde catalogi werken, blijkt — om maar een enkel voorbeeld te noemen — voldoende uit het overigens zeer verdienstelijke werk van Kramm: Geschiedenis der beeldende Kunsten in de Nederlanden. Hoeveel zou het er bij gewonnen hebben, indien de schrijver met meer kritisch talent de kunstcatalogi gebruikt had. Zeker komt een groot deel der dwalingen in zijn werk op rekening van hetgeen hij vermeld vond in catalogi, waarvan het te wenschen zou zijn, dat ze nooit het licht gezien hadden. Wel zou men dan daarin veel namen van kunstenaars missen, maar hun quasi-bestaan is enkel het gevolg van foutieve opgaven, en de door hem met vertrouwen nageslagen, en nageschreven catalogi [1].

Onder de kunstcatalogi van den laatsten tijd heeft, om verschillende redenen, niet het minst de aandacht getrokken de uitgebreide, met zekere weelde uitgegeven catalogus van de *Collection Artistique de M. Kramm.*

Over de meerdere of mindere belangrijkheid dier verzameling wil ik geen oordeel vellen. Ook zal ik niet onderzoeken, of zij aan de hooggespannen verwachting beantwoord heeft, maar alleen den catalogus zelven eenigszins bespreken.

Ware hier sprake van den cat. eener onbeduidende verzameling van een in de kunstwereld onbekend liefhebber, of van het werk van een auctionnaris, ik zou het niet de moeite waardig achten, er een letter over op 't papier te brengen. Maar de verzameling is zeer uitgebreid; zij is in den loop van meer dan eene halve eeuw door iemand bijeengebracht, die als kunstkenner naam had, als schrijver algemeen bekend was; terwijl daarenboven, zooals men in de voorrede leest, de catalogus, zonder eenige afwijking, naar het door den verzamelaar voor den druk gereed gemaakte manuscript het licht zag.

Had men geen reden te verwachten, dat deze cat. door belangrijkheid en nauwkeurigheid zijne voorgangers overtreffen zou, dat hij een hoofdwerk zou worden, in geen kunstbibliotheek te missen? Jammer genoeg, het tegenovergestelde is waar. Deze cat. kan noch voor den verzamelaar, noch voor den ikonograaf, noch voor den geschiedschrijver van eenig nut zijn, om de eenvoudige reden, dat men de opgaven niet vertrouwen kan.

Ik acht het nuttig hierop opmerkzaam te maken, voornamelijk ook ten einde te voorkomen, dat iemand, die de werken van Immerzeel en Kramm zou willen aanvullen en vervolgen, verleid worde uit dezen catalogus eene menigte namen van kunstenaars over te nemen, die alleen bestaan hebben in het brein van den verzamelaar dezer collectie.

Om mijn hard oordeel te staven, laat ik uit het legio dwalingen van elke soort, in den catal. voorkomende, er hier eenige als bewijzen volgen. Ik zal beginnen met eenige voorbeelden van platen, die verkeerdelijk aan andere dan de ware graveurs of etsers worden toegeschreven.

schilderstukken van het meest uiteenloopend karakter, die het oog vermoeien en den geest versuffen, — alias: een tentoonstelling van „kunstwerken" — wèl beschouwd een onding is, niet minder dan een „abonnementsconcert", waarin wij stelselmatig worden volgepropt met de meest heterogeene spijzen, tot een ellenlang, bont menu saamgesteld, waarin b. v. een paar minuten de zooveelste symfonie van *Beethoven* of *Schumann* een „Signora" *A.* of *Z.* van de „Scala", „San Carlo", of het een of ander uitheemsch „Alhambra" of „Alcazar" haar keelvaardigheid komt tentoonspreiden in een coloratuur-aria uit *Semiramide* of iets anders, in de *Variations de Rode* of een soortgelijke compositie. Voor „Publiek", dat het woord — en veel minder nog het begrip — „stemming" natuurlijk niet kent, zijn soortgelijke menagerie-voorstellingen echter de ware kost, en hierin ligt dan ook wel de oorzaak, dat zij zoo overal in de „beschaafde" wereld in trek zijn. Schilderijen-tentoonstellingen hebben echter aan den anderen kant natuurlijk ook haar lichtzijde en haar nut. Hierover heeft o. a. *Simon Gorter* op beminnelijke wijze gesproken in den „Gids" van '69 (opgenomen in zijn *Letterkundige Studiën*, II, 295, vgl.).

1 In verschillende aankondigingen van het werk van den heer Kr. werd vooral de aandacht gevestigd op de honderden kunstenaars namen, daarin voorkomende, nog bij geen andere schrijvers vermeld. Maar onder deze honderden namen, voor het eerst door den heer Kramm aan het licht gebracht, zijn er heel wat van kunstenaars, die niet bestaan hebben. Dit hoop ik later, althans wat de etsers en graveurs betreft, aan te wijzen door eene lijst, die ik bezig ben met mijn vriend den heer A. J. Nyland samen te stellen.

Die lijst zal bevatten 1° de namen van zoo mogelijk alle Nederl. en Vlaansche graveurs van de 15de eeuw af tot heden, wier bestaan door hunne werken of andere authentieke bewijzen gestaafd is, en 2° eene opgave van fictieve namen van graveurs, die bij Kramm en andere schrijvers voorkomen.

No 2142 pag. 132. *Generale afbeeldenge van 't Hof tot Cleef* is niet door *A. Bega*, maar alleen naar zijne teekening geëtst.

„ 323 pag. 166. *Portret van J. (van) Paffenrode* is niet door *Hugtenburg*, maar door *J. van Haensbergen* geëtst.

„ 33 pag. 284. *Een man zit op een stoel te rooken* enz. Deze plaat, ofschoon met: *C. Dusart fec.* beteekend, is klaarblijkelijk gegraveerd door den uitgever *de Broen*. Zij is van zoo geringe kunstwaarde, dat niemand met eenige kunstkennis zich door het onderschrift laat verleiden, haar aan Dusart toe te schrijven.

„ 344 pag. 294. *Monnikken en nonnen orervallen* is niet van *H. van der Star*, een graveur, die niet bestaan heeft, maar van *D. van Hoochstraten*, blijkens de titelplaat van de volgreeks, waartoe deze copie behoort. Het origineel van dit plaatje, door Bartsch *Les querelles des gueux* genoemd, wordt door hem onder het werk van *Corn. Met* beschreven.

„ 872 pag. 312. *Sterfbed van Willem V* is niet door *Numan* gegraveerd, maar door *J. G. Visser*. Numan is enkel de uitgever.

„ 5 pag. 321. *J. van Aken. Een Zeeslag*. Deze plaat is niet van dezen door zijne fraaie etsen bekenden meester, maar eenvoudig een leelijke boekprent, door Jan van de Aveele gegraveerd; zij behoort in: *'t Verwaerloosde Formosa*, *Amst.* 1675 in 4⁰.

„ 192 en 193 pag. 337. *Een meisje, dijstuk* enz. en *eene modiste ten voeten uit*, zijn niet door *W. J. Canneels*, maar door *Ph. Kanne* geëtst.

„ 304 pag. 341. *Fragment* (waarom een fragment?) *van een maaltijd* is niet door *Remigius Haanen*, maar door *van Hove* geëtst.

„ 349 pag. 343. *Een Stadswal* is niet door I. van Houten, maar door *J. van Hiltrop* geëtst.

„ 564 pag. 352. *Buste* enz. is van *F. Pauwels*, en niet van *F. Portal*.

„ 675 pag. 355. *Portr. in ov. van J. G. Bruchius* is niet van *M. Rodermont*, wiens manier van etsen volstrekt niet overeenkomt met die van dit plaatje. Aan wien het dan toe te schrijven? Misschien aan *C. de Moor* of *G. Schalken*.

„ 715 pag. 357. *Borstbeeld van een man* is, hoe bepaald Kramm het ook ontkent, wel degelijk werk van *J. B. Scheffer*. Althans heeft een lid zijner familie het mij verzekerd. Weigels Kunstcatalog. die deze ets onder No. 16864 beschrijft, en verkeerdelijk aan *Corn. Scheffer* geb. *Lamme* toeschrijft, schijnt Kramm op den dwaalweg geholpen te hebben.

„ 816 pag. 360. *Een Landschap met water* enz. door *L. van Valkenburg* (de Oude of de Jonge?); *hierbij de copie, die door velen voor echt wordt aangezien; het monogram veranderd in LMV. Zonder naam van uitgever en de prent 5 streep Ned. minder hoog.*

Bij het doorloopen van den catalogus trok dit No dadelijk mijne aandacht, daar ik geen der beide schilders ook als etser kende. Ik was dus niet weinig teleurgesteld in plaats van eene ets van *Valkenburg* het plaatje van *van Uden* te vinden: *le paysage sans figures* Bartsch No 23. En wat de Copie betreft, die volgens den heer Kramm door velen voor echt gehouden wordt, deze is niets anders dan een tweede, geretoucheerde staat van dezelfde plaat. De eerste V van de initialen van Van Uden is niet in eene M veranderd, maar, de koperen plaat op die plek eenigszins door oxydatie en krassen beschadigd zijnde, heeft de V, althans bij eene oppervlakkige beschouwing, min of meer den vorm van eene N aangenomen, in elk geval niet van eene M. Hoe zou ook eene M tot het monogram van Lucas van Valkenburg kunnen behooren?

Dat op deze zoogenaamde copie de naam van den uitgever niet voorkomt, is al zeer natuurlijk, daar juist dat deel van het koper, waarop die naam stond, bij de verkleining afgesneden is.

Men ziet derhalve, dat de velen, waaronder door den heer Kramm natuurlijk onkundigen bedoeld worden, die zijne quasi-copie voor echt houden, het bij het rechte eind hebben. —

No 843 pag. 361. *Zinnebeelden op den triomf van Willem III* is niet door J. Verkolje maar door *Maria Philippina Küsel* geëtst.

„ 899 pag. 363. *Een grazend schaap* enz. gemerkt met eene B, waarnaast een vischgraat, is niet van *S. de Vlieger*, maar wordt gewoonlijk aan *B. Graal* toegeschreven.

„ 926 pag. 364. *Maria met haar kind* is niet van *G. Wigmana* maar van *Jacob de Wit*.

Van wonderlijke verhaspeling der kunstenaarsnamen geef ik slechts de volgende staaltjes:

Pag. 144 No 2298. *Goden en Godinnen* door *N. Braenhal* lees: *N. Braen harl.* d. i. van Haarlem.

„ 290 No 229. *Twee stuks als voorgaande* door *Corn. Cort Bast.* lees: *Corn. Cort Bat.* (Batavus).

„ 291 No 264. *C. de Mollery* lees: *de Mallery*.

„ 307 No 744. *Groote rijksdag* enz. door *Hercule de Lodewycke* lees: *Hendrick Lodewycks*.

„ 310 No 810. *Het attaqueeren* enz. door *G. Kitsena* lees: *Kitsen*.

„ 311 No 838. *Groot bal* enz. door *Marat* lees: *Marot*.

„ 322 No 1152. *Twee stuks* enz. door *J. C. Zuneken rare* lees: *Zurcher*, en dus niet zoo *rare*.

„ 338 No 216. Een portret van *Q. Croost* lees *Troost*.

„ 325 No 1238. *Platte grond van Kampen* door *P. Utenwolf* lees: *Utenwael*.

„ 341 No 314. *E. Harman. Op een binnenplaats* lees: *Hamman*.

„ 348 No 469. *Een landschap* enz. door *G. Meloer* lees: *Melder*.

„ 351 No 543. *Triumphante intocht* enz. door *H. Paddebrugge* lees: *H. P. adt Brugge*.

„ 356 No 701. *Bij een hoogen boom* door *Savaerts* lees: *Lavaerts*.

„ 358 No 739. *Een muilezel* door *J. Slapherd* lees: *Sheephanks*.

„ 359 No 760 Een zittende dame door *J. Stollaerts.* lees *Stobbaerts* [1].

1 Ter verontschuldiging van den heer Kramm wil ik niet onvermeld laten, dat misschien niet alle fouten op zijne rekening komen, maar ook op die van den drukker of corrector. Dit zal b. v. wel het geval zijn met de zonderlinge fout, die men op pag 345 (No 412.) aantreft: *de Laer, een zittend vrouwtje à la songe.*

Dat deze laatste woorden moeten beduiden, dat het een ruitvormig (à losange) plaatje is, zou men zeker niet vermoeden.

Hoe men op de juistheid van de namen der portretten vertrouwen kan, moge uit de volgende voorbeelden blijken, genomen uit pag. 224 en 225.

De reeks van kardinaalsportretten wordt geopend (No. 2205) met een portret van *St. Nicolaas in pontificaal; beneden vier aanbiddende kindertjes.*

Deze vier kindertjes hebben den heer Kramm zeker doen denken aan den kinderheilige; maar als attributen van dien heilige hadden ze dan toch voorgesteld moeten worden in een doopvont, of althans daarbij knielende. Dat de schrijver dezen heilige kardinaal maakt, reeds 6 eeuwen vóór de instelling der kardinalen, is zeker te wijten aan de omstandigheid, dat het op zijn exemplaar nog niet ingevulde wapenschild met een kardinaalshoed gedekt is. Had hij echter de ter zij afhangende kwasten geteld, dan zou hij bespeurd hebben. dat het wapenschild niet van een kardinaal, maar van een aartsbisschop is. Inderdaad is dit portret ook geen ander dan dat van *Phil. Rovenius*, Deken van Sallant, Vicaris generaal v. h. aartsb. Utrecht, Aartsbissch. van Philippi (in partibus).

No 2252 geeft onder de Italiaansche Staatslieden het portret van *F. Furti.*

Men spare zich de moeite dezen onbekenden staatsman in eenig Biogr. Woordenboek op te zoeken. Dit portret toch (wie het voorstelt, is mij onbekend) is als vignet op den titel van een boek gedrukt, dat te Frankfort uitgegeven is. De plaats der uitgave *Franco-furti* is met gewone drukletters onder het portret te vinden, de rest van den titel is afgesneden, en ziedaar de Italiaansche Staatsman *F. Furti* geboren!!

De zeer slordige bewerking van den catalogus blijkt verder uit het verwarren van de origineele platen met copieën, en van de verschillende staten eener plaat:

Pag. 240 No 2389. *Maximiliaan door L. v. Leyden.* Dit portret, waarvan het origineel van de grootste zeldzaamheid en honderden waard is, was de bekende copie.

„ 275 No 3541. *Prins Robbert. Een blad in zwarte kunst.* Deze plaat, bekend onder den naam van *Den kleinen beul naar Spagnoletto*, was de copie door Houston, voorkomende in den 2den druk van Evelijns werk *Sculptura or history and art of chalcography*, London 1755.

Verder waren de Berchem's, Ostades, Potters, Rembrandts enz., meestal copieën. Evenzoo de Durers, waarbij o.a. als origineel vermeld werd, de zoo bekende copie van Wierix, naar *Le cheval de la mort.*

Pag. 352 No 602. *Rembrandt; de opwekking van Lazarus in fol. très rare.* Ofschoon van den elfden staat nog redelijke afdrukken bestaan, werd deze allergemeenste druk, zeker nog geen 10 jaar oud, op geheel modern papier gedrukt, als 4de staat opgegeven. Deze soort van exemplaren werden nog voor weinige jaren, en misschien nog heden, te Parijs gedrukt en verkocht, zoogenaamd *au prix de papier.* Was deze 4de staat als 44ste staat vermeld, men zou er vrede meê kunnen hebben.

„ 250 No 531. *De spinster van Ostade*, ofschoon een uitmuntende druk, was geen 1ste, maar een 4de staat.

Pag. 270 No 3357. Portret van *P. C. Wonder*, *se ipse fecit*, *vóór het monogram.* Deze staat bestaat niet. Bij 't drukken van dit ex. waren de initialen van den etser niet met inkt op de plaat ingewreven, en konden dus ook niet op den afdruk voorkomen.

Van de techniek en de verschillende genres van gravure schijnt de verzamelaar weinig begrip gehad te hebben.

Zoo vinden wij Demarteau's, Ploos van Amstel's, Cootwijck's prentteekeningen enz., onder de „études lithographiées" gerangschikt. De Nrs. 159, 451—58, 928, als etsen vermeld, waren steendrukken. De Nrs. 300 en 921, aangegeven als etsen van Gavarni en Weisser, waren eenvoudig houtsneden. Het eerste plaatje droeg nog wel het algemeen bekend monogram van de houtgraveurs *Andrew*, *Best*, en *Leloir.*

Eene fotografie naar eene penteekening (No 922) en eene penteekening (No 950) zijn als etsen vermeld.

Onder het etswerk van D. v. d. Kellen Sr. (No 374) komt een prentje voor *alléén met de drooge naald geëtst!* Etsen is — de teekening, die men in het vernis, waarmeê de koperen plaat overdekt is, met de naald gemaakt heeft, door het zoogenaamd sterkwater in het koper te doen inbijten. Onder het met de drooge naald bewerken verstaat men: met de graveernaald onmiddelijk op de onverniste plaat te graveeren. Van inbijten door sterkwater is dan geen sprake. *Met de droge naald geëtst*, is dus eene ondenkbare uitdrukking, daar ze twee geheel tegenovergestelde kunstbewerkingen aanduidt. Een met de droge naald geëtste plaat klinkt even dwaas als een in hout gegraveerde steendruk.

Op pag. 333 (No 84) wordt eene prent naar Berchem door *Dancker Danckerts* eenigszins uitvoeriger beschreven dan gewoonlijk, misschien omdat de verzamelaar ze voor zeer zeldzaam hield. *Bij De Winter onbekend* heet het dan ook verder. De heer Kramm heeft zeker een onbekenden druk van De Winter geraadpleegd; althans in mijn exemplaar vind ik deze plaat op pag. 28 onder No 58 beschreven. Dat zij met vier verschillende adressen voorkomt, pleit zeker niet voor haar zeldzaamheid.

De *attaque d'un convoi de guerre* door *C. Visscher*, pag. 284 No 45 wordt, zegt de catal., verkeerdelijk genaamd *Le coup de pistolet.* Deze opmerking had gerust achterwege kunnen blijven; ze doet toch vermoeden, dat deze plaat algemeen onder dien naam bekend is, en dit is niet het geval: ik heb ze nooit zoo hooren noemen.

Alvorens deze lijst te eindigen, zij het mij vergund nog een paar voorbeelden te geven van de zonderlinge wijze, waarop sommige prenten beschreven zijn.

Pag. 292 No 272. *Eene koddige voorstelling* enz. N. B. De nederdaling van Christus ter Helle!

„ 299 No 478. *De wegzending van Hagar*; *Cupido gaat vooruit.* Ismaël wordt hier in Cupido veranderd!

„ 299 No 481. *Paulus naar de gevangenis geleid*, *vergezeld van een Engel.* Het plaatje stelt voor: Loth die zijne gasten tegen de mannen van Sodom verdedigt, en behoort tot eene reeks *de Historie van Loth*, door Bartsch in het werk van *Aldegrever* beschreven onder No. 15—18.

Pag. 329 No 1339. *Een jood als dominé* (dat is met bef en driekanten hoed). Alsof deze kleedingstukken ook niet door Israëlitische geestelijken gedragen werden!

„ 351 No 545. *De getrouwe herder wurgt een leeuw.* Het plaatje stelt Simson voor, den leeuw doodende.

Verder begrijp ik niet, hoe het plaatje van Durer *De boer en boerin* (met melk, eieren, en ganzen) *ter markt gaande* onder de „sujets sacrés" gerangschikt kan worden (pag. 298 No 463).

Ook in het eerste gedeelte van den catalogus (rubriek boeken) vindt men, wat de indeeling betreft, zonderlinge dwalingen. Zoo wordt bv. (ook in het manuscript van den cat.) *Boccatii*, *Vijftigh lustighe historien* onder de Theol. werken aangetroffen.

Door het medegedeelde meen ik voldoende aangetoond te hebben, dat ik zonder overdrijving den cat. onbruikbaar, tot niets dienende, ja schadelijk mocht noemen.

In 't algemeen is het zeer te bejammeren, dat men met het redigeeren van een kunstcat. niet nauwgezetter te werk gaat.

De meeste catal. dienen nu, om dwalingen te verspreiden, verwarringen te stichten, de verzamelaars te misleiden, en hun menige teleurstelling te bezorgen.

Welk verzamelaar heeft niet, afgaande op een catal. zaken gekocht, die, zoodra ze hem onder de oogen kwamen, bleken heel iets anders te zijn, dan waarvoor ze geboekt stonden?

Wie heeft nooit een, volgens den cat. eigenhandige ets van een of ander schilder gekocht, die bij 't ontvangen eene gravure, soms nog wel een zeer onbeduidende was naar de schilderij of teekening van dien schilder? Hoe menigmaal vond men in een cat. een nog onbekenden, nergens vermelden kunstenaarsnaam, die slechts de naam was des uitgevers! Hoe menig portret (zonder naam) eenmaal in een slordig opgestelden catal. aan een verkeerd persoon toegekend, bleef jaren lang, misschien voor altijd, ten onrechte dien persoon voorstellen!

Werden alle Kunstcatalogi met nauwgezetheid en kennis vervaardigd, zij zouden voor den kunstkenner en den historicus [1] trouwe gidsen worden, terwijl ze nu meestal verscheurd in de snippermand hun graf vinden, althans niet veel beters verdienen.

Ten slotte. Het succes eener kunstauctie hangt voor een groot deel van den catalogus af, of van de nauwgezetheid en kennis, die men den verkooper durft toeschrijven. Heeft men wantrouwen in de opgaven, men wacht zich voor teleurstellingen, men zendt zijne commissiën niet in, en zoo brengt menige auctie niet op, wat ze had kunnen opbrengen.

Utrecht. PHILIP VAN DER KELLEN.

BELANGRIJKE PRENT-VEILING [2].

Binnen weinig dagen, van 15 tot 17 dezer, zal in Den Haag onder den hamer komen het eerste gedeelte der rijke prentverzameling van Oom en Neef van der Willigen te Haarlem; een prentschat, de stad zijner herkomst en haar alouden kunstroem, en den bekenden kunstsmaak zijner verzamelaars ten volle waardig. Oude en latere nederlandsche en duitsche prentkunst is er in alle volheid vertegenwoordigd. Zoo vindt men er — om dit in de eerste plaats te noemen — het zeldzame dozijn houtsneden van Jacob Cornelisz. van Oostzanen, het Lijden van Kristus voorstellende, en door Van Mander het eerst vermeld, in zijn eersten staat, gelijk door het op 't eerste nommer aangegeven „privilegie" van 's Lands toenmaligen Soeverein, keizer Karel V, blijkt; voorts prenten van Cornelis Antonissen, Maarten van Heemskerk, Lukas van Leyden, Goltius, Mathan; van de Duitschers Durer, Lukas Cranach, en Aldegrever; van Rubens en Rembrandt, Van Gheyn en Jordaan, enz. Daarenboven tal van engelsche en fransche portretten, en prentwerken van Berchem, Bisschop, Bloemaert, de Bray, Callot, Hollar, J. van de Velde, Jan Luiken, Van Noorde, en anderen. Van Lukas van Leyden komen er niet minder dan zeven oorspronkelijke bladen voor; van Durer zestien; van Hercules Seghers drie allerzeldzaamste prenten. Opmerkelijk is de nergens vermelde prent van een met het monogram A. H. aangeduide meester, die tot kenmerk een hoefijzer voert, en wellicht dan ook dien toenaam droeg. Zij stelt een gothiek gedenkteeken voor met de afbeelding der Moedermaagd in 't midden, in droefheid voor 't lijk van Kristus knielende, en een achter haar geknield geestelijke; om dit ééne hoofd rond zijn een zestal kleinere rondjes aangebracht, met voorstellingen uit Kristus' leven. Een onderschrift op 't voetstuk luidt: „Simeon seit: dat swaert daer (*d. i.* der) droefheit u syele doersniden sal. — Broêr Jan Melisz van der Goude". Waarschijnlijk is de laatste de steller van 't opschrift, en wellicht ook degeen, wiens knielende gestalte zich achter die der H. Maagd vertoont. Het jaartal 1310, dat er onder 't wapen der stad Gouda, ter linkerzij, bijstaat — aan de rechter prijkt dat van Delft — kan natuurlijk niet op de uitgave der prent slaan, en zal, wanneer 't geen fout voor 1510 is, misschien op dat wapen betrekking hebben. —

EEN WAARNEMER VAN KWADE ZAKEN; THERSITES-LOFFELT EN ZIJN GEVIT.

Met de vermakelijkste woede trekt bovengemelde letterkundige grootheid, en voorstander van riddermatige kleinheden op letterkundig gebied, in een geschriftjen tegen mij te velde, waarin hij zich het jammerlijke lot van een drietal, zijn inziens vermoorde onnoozelheden aantrekt. Gelukkig, dat mijn goed geweten mij volkomen vrij spreekt van de mij, te hunnen opzichte zoo kwistziek naar 't hoofd gegooide verwijten. De geheele vermakelijke toon en strekking van 't boekjen bewijst meer voor de machtelooze kippedrift, dan het helder doorzicht en den gezonden smaak van den steller. Trouwens, wie is, welbeschouwd, deze Heer Loffelt, die zich hier zoo brieschend op zijn paardjen zet, om als manhaftig verweerder der drie verongelijkte lammeren — Rodenburgh, Douwes Dekker, en Jonckbloet — op te treden? — Zoover ik weet, heeft hij zich op 't gebied van Nederlands taal en letteren hoofdzakelijk onderscheiden door luisterrijk te — *druipen* bij zijn examen

1 Dat ook voor den geschiedschrijver nauwkeurig bewerkte en uitvoerige catalogi van belang kunnen zijn, zal, nadat de heer Fr. Muller zijn uitmuntenden cat. van Portretten en Historieprenten in 't licht gegeven heeft, wel door niemand betwijfeld worden.

2 *Collections artistiques formées par* MM. Van der Willigen. *Vente à* l' Hôtel Diligentia, *sous la direction de M.* A. G. de Visser. —

voor 't leeraarschap in die vakken bij 't middelbaar onderwijs [1], is daarop wat in de geschiedenis der Tooneelletteren gaan scharrelen, en er heeft zich op de ontdekking van dichtvernuften toegelegd, die, wanneer ze Vondels geest maar bezeten hadden, kans hadden gehad groote dichters te wezen. In den laatsten tijd is hij buitendien als ongeneeslijk Multátulinar uitgekomen. Ziedaar al wat er van hem te roemen valt; wil hij dit weinige nu, naar zijn eigen fraaie woordenkeus, „drek" noemen, gelijk hij 't in de laatste regels van zijn meesterlijk boekjen bij voorraad reeds doet, 't is mij wel; ik noem 't doodeenvoudige *waarheid*, die niet te weêrspreken valt, en zeg hem daarmeê vaarwel. Slechts dit nog: ik heb vroeger gezegd, aan zijne goede trouw niet te twijfelen; sedert ik echter van zijn thersiteziaansch gevit ter loops heb kennis genomen, is zijn kwade trouw mij ten volle gebleken. De eenige verzachtende omstandigheid daarbij is de kennelijke woede, waarin 't manneken ontstoken is; zijn drie „lammeren" zijn hem in 't zwakke hoofd geslagen, en hij is dus hoogstens ten halve slechts aansprakelijk voor zijn geschrijf.

Op de vermakelijke verwijtingen, mij door hem gedaan, zal ik, zoo noodig, alle gelegenheid hebben terug te komen bij de ter perse liggende voortzeting mijner toetsing van Jonckbloet's lijvig broddelwerk:

Ik denk één graf behoort aan beiden,
Wat *zich* vereent zal *ik* niet scheiden,
En 'k sluit in de urn den dubblen schat;

en zoo mag dan de asch van den „drenkeling" Loffelt naast die van zijn ridder-beschermeling, den nederlandschenHans Frandsen, bewaard blijven.

HET STEDELIJK MUZEUM TE ALKMAAR.

Door de Commissie van Toezicht over het *Stedelijk Muzeum* te Alkmaar is een eerste jaarsverslag uitgebracht over de aan haar toezicht toevertrouwde verzameling. Het is des te belangrijker, als het tevens al de werkzaamheid dier Commissie vermeldt tot behoorlijke inrichting van dat Muzeum. Haar eerste zorg daartoe was, het aan de schilderijzaal grenzende vertrek van boekekasten, tafels, ligkassen, een vitriene, en zonneschermen te voorzien. De meeste schilderstukken, in het Gemeentehuis gevonden, waren er toen reeds aanwezig, sommige ook opgehangen. Drie stukken, mede eigendom der gemeente, berusten voorloopig nog in de gehoorzaal der Rechtbank, van waar zij echter, naar men hoopt, evenzeer in 't Muzeum zullen overgaan. Een aantal andere voorwerpen werden van wege de gemeente bijeengezocht, en reeds in 't Muzeum overgebracht. Hunne opsomming neemt een half dozijn bladzijden van 't verslag in. Met een en ander kon die Commissie de ten uitvoerlegging van haar taak beginnen. Vóór zij echter aan plaatsing en rangschikking denken kon, moesten de hellebaarden en lakenstempels van een roestlaag ontdaan, geschonden zijden vaandel losgemaakt, het in stukken gebroken beeldwerk hersteld, de kaarten en platen van vocht en smetten gezuiverd en opgeknapt worden. De beschrijving gaf tot uitgebreide nasporingen aanleiding, die deze en gene vergissing aan 't licht bracht. Zoo bleek een zoogenoemd tafereel van den vierdaagschen zeeslag er een te zijn van dien in de Sont, uit het jaar 1658, in welken kapitein De Groot het schip *Alkmaar* voerde. De toestand van schilderijen en lijsten liet ook veel te wenschen over, en is daarin nog slechts ten deele voorzien kunnen worden. Men zal er echter van jaar tot jaar meê voortgaan. Vóór en na de openstelling van het Muzeum werd de Commissie, buiten de haar door de Gemeente verstrekte stukken, voortdurend verblijd door de aanbieding van voorwerpen, 't zij in eigendom, 't zij in bruikleen, door zedelijke lichamen en verschillende personen. Die daaronder, welke zij zich niet verplicht vond, als van minder waarde, beleefdelijk af te wijzen, worden onder drie rubrieken A. Schilderijen. B. Boeken. C. Voorwerpen, vermeld. Den 15en October 1574, een week na 't derde eeuwfeest van 't Ontzet der stad, werd het Muzeum het eerst — voor eenige uitgenoodigde bezoekers — toegankelijk gesteld. Het zag verder echter tot dusver nog betrekkelijk weinig belangstellenden — zoo stadgenooten als vreemdelingen — zijn drempel overschrijden. Meerder bekendheid van de, met zooveel ijver tot stand gebrachte, belangwekkende instelling zal daar, hopen wij, weldra verandering in brengen. Alkmaars in- en om gezetenen zonder anders toonen zooveel belangstellende zorg voor de overblijfselen van kunst en oudheid der stad weinig waard te zijn.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Een „hoogachtend lezer, geen Amsterdammer" oppert, in een schrijven, naar aanleiding van het opstel des Hn. Lütkebühl over een gevelsteen in Potgieter's woning, de meening, om op dien steen, tevens de afbeelding van 's dichters karaktervollen nederlandschen kop uit te houwen.

Door den koperdrijver Labaer te Antwerpen is een viertal groote plateelen naar Philadelphia gezonden, met de beeltenissen van Willem de Zwijger, Filips van Marnix, Hendrik van Brederode, en Antonie van Stralen.

Door den beeldhouwer Jef Lambeaux aldaar wordt de gedenksteen vervaardigd, die eerlang op het graf van den schilder Jordaens prijken zal.

---

1 Voor 't Engelsch verwierf hij zich vroeger werkelijk de toelating. Op welken grond? Personen, die gelegenheid hadden, hem in 't laatste najaar zelf als examinator voor die taal werkzaam te zien, stonden versteld over zijn stumperigheid daarbij. Hij hakkelde de taal allererbarmelijkst, maakte zich boos op de examinanden, die beter bespraakt waren dan hij, en had een *geschreven* lijstjen met eigenaardige uitdrukkingen van Shakspere bij zich, waar hij naar ondervraagde. Van zijn eigen Engelsch gaf hij een voortreffelijk staaltjen in de sedert openbaar gemaakte zinsneden, waarin hij de onderwerpen voor de schriftelijke opstellen der examinanden boekte, en die alle vier even weinig Engelsch zijn:

1. The importance of the Canterbury Tales *for the history* (*of civilisation*
2. Which of Shakspere's drama's deserves *above others* to be (read with pupils?
3. What do you think *on* reading Shakspere with girls?
4. *Describe your ideas* on teaching synonymes.

Een Engelsch letterkundige die ze las, schreef er van: „short as these sentences are, the solecismes in them are simply disgraceful; while" — als hij er bijvoegde — „of other papers the diction is such as can hardly have emanated from the pen of one who has made language and style the subject of a study adequate to their importance". —

Wij zouden dit alles hier niet aanroeren, wanneer wij niet tevens onze *verontwaardiging* wilden te kennen geven over de afwijzing, door dezen brekebeen in 't Engelsch en drenkeling in 't Nederlandsch, van een twee- of drietal vrouwelijke examinanden, die zich zeker aan minder plompe fouten hebben schuldig gemaakt dan hij. 't Is te wenschen, dat men in 't volgende najaar de door hem zoo averechts volvoerde taak aan meer bevoegde handen opdragen zal.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 6 25 Maart 1876.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK.—MARCELLUS EMANTS.— J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE.—C. J. GONNET.—J. GOSSCHALK.—Mr. J. N. VAN HALL.—P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—R. HOL.—MARTIN KALFF.—DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.— F. SMIT KLEINE.—J. VAN SANTEN KOLFF.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—D. A. VAN DER LINDE J. MASCHHAUPT.—Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.—J. H. RÖSSING.—Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.— SLEECKX.—A. STEENBERGEN.—A. W. STELLWAGEN.—Jhr. Mr. V. DE STUERS.—J. A. ALBERDINGK THIJM.— A. A. VORSTERMAN VAN OYEN.—Dr. J. J. F. WAP.—Dr. A. VAN DER WILLIGEN.—C. N. WYBRANDS.—

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

BEDENKELIJKE ZIEKTE-VERSCHIJNSELEN OP NEDERLANDSCH DICHT- EN LETTERGEBIED.

'tBegint er inderdaad treurig uit te zien: alsof we aan de Multatuli-kwaal nog niet genoeg hadden, worden we nu met een Jonckbloet-koorts en Vosmaerontsteking ook bedreigd. Aan alle drie te zamen lijden reeds thans de HH. Loffelt en zijn gemoedsverwant J. S. in de Nieuwe Bijdragen. Laatstgemelde verwijt mij daar „den fijngevoeligen Vosmaer" *verbijsterd* genoemd te hebben. Alsof zulk een „fijn gevoel", wanneer men 't den onbeheerden teugel laat, niet maar al te licht — gelijk juist bij Vosmaer en Douwes Dekker werkelijk 't geval was — den weg bijster worden, en in het ziekelijkste zelfbedrog ontaarden kan. Ik had om die reden Vosmaer's *Rembrandt*, in zijn gezonden aard en strekking, tegenover zijn *verbijsterd* geschrijf over den „Zaayer" gesteld; en het spijt mij om zijnentwil, daarover door zijn beide onhandige vrienden en vereerders ter verantwoording geroepen te worden; want ik ben nu verplicht nog tot nadere kennisneming dier verbijstering te noopen, en haar met geheel zijn houding en gedragslijn in de twee of drie laatste jaren, en sedert zijn ongelukkige verzeiling onder ons geëmancipeerd en warhoofdig vrouwvolk, de Mina's, Hroswitha's, Holda's, enz. in verband te beschouwen. Dat toch is hier het geval. De eerbare Holda vooral houdt den armen man, tot innige deernis zijner ware vrienden en stoornis van zijn huiselijk geluk, al dien tijd aan zich gekluisterd, en heeft het in zoover op haar geweten, dat de schrijver van den *Rembrandt* tot dien van *Een Zaayer* ontaard is. Waarom zich echter ook zoo zwak tegenover haar betoond, zoo onmannelijk zijn beter-ik aan haar prijs gegeven? *Fijn gevoel* is uitstekend, en ik heb er mij in woord en daad steeds een voorstander van betoond, en zal dat ook verder blijven doen; doch het moet tevens *gezond* zijn en blijven, anders leidt het op den doolweg. Bilderdijk, Douwes Dekker, en ook Vosmaer — daar men nu eenmaal de onhandigheid gehad heeft mij de strikte waarheid omtrent hem af te persen — bewijzen het; de laatste — 't zij tot zijn eer gezegd — in heel wat minder mate zeker dan beide eersten; doch hij moge op zijn hoede zijn. Blijft hij nog langer zijn beteren mensch, door gebrek aan de noodige zelfbeheersching, en zijn toegeven aan zijn ziekelijke gevoelsverfijning [1], verzaken, het zal er eer erger dan beter op worden, en zijn kennelijke verbijstering eer toe dan afnemen. Ons op zijn *verbijsterd* gevoel — hoe *fijn* dan ook — als de gids tot al wat goed en schoon is, te wijzen, gaat echter niet aan; dat

1 Zelfs in zake Bilderdijk zou ook Vosmaer-zelf ons wel graag diets maken, dat men slechts „aan sommige *fijnere behoeften der ziel*, in dit geval van een kunstenaar" zou hebben te denken, waarover hem Van der Linde in 't jongste *Spectator*-nommer reeds naar waarheid heeft ingelicht. Met zijn deerniswaarde Holda-begoocheling is het echter even zoo.

gevoel is slechts het tweelingbroêrtjen van dat van Douwes Dekker, en daar weten de *onbevooroordeelde* lezers van 't *Onkruid onder de Tarwe* alles af. Bevooroordeelden, als deze S. en de Heer Loffelt, zijn natuurlijk niet te overtuigen; men dient ze te laten voor wat ze zijn, en kan alleen anderen tegen hun averechtsche voorstellingen waarschuwen, gelijk bij dezen uitdrukkelijk geschiedt.

Wat de Jonckbloet-koorts betreft, men zou meenen, dat als iemand in den belachelijken waan verkeert, met een enkele penneschrap van zijn ijdeltuitige hand het doodvonnis over de Nederlandsche dicht- en prozakunst te kunnen vellen, en — om van geen ander te spreken — een dichter en schrijver als Vondel — Göthes bijna twee eeuwen ouder evenknie — tot een middelmatig talent te verkleinen, zonder anderen grond dan wat halfbakken aesthetische wijsheid, door de oppervlakkigste lectuur hem aangewaaid, en even averechts opgevat als belachelijk toegepast; — dat men zich als één man dan daartegen verzetten, en hem 't zij schouderophalend en meesmuilend over zooveel aanmatigende betweterij, 't zij bestraffend bejegenen zou. Niets daarvan; men meent zijn fraaye beweringen en orakelspraak als de hoogste wetenschappelijke wijsheid te kunnen begroeten; men zweert en beklijft er bij; men bepaalt zich hoogstens tot een uiting van bevreemding en een bescheiden wensch, hem eens weêrsproken te zien. En wanneer er dan iemand komt, die zich door dat hoogdravend aesthetisch gezwets en schijngeleerd vertoon niet laat beetnemen, die door het „dun mombakhuis" — gelijk Kinker 't noemde — heen ziet, en zich veroorlooft eenvoudig den draak te steken en den spot te drijven met zooveel aan Holbergs *Jean de Paris* herinnerende zotternij; — dan beschuldigt men dien van overdrijving en vinnigheid, in plaats van met zijn hartelijken lach en lustigen spot over zooveel vermakelijk onverstand in te stemmen; en letterkundige brekebeenen als de drenkeling Loffelt, letterkundige grootheden als de rekenmeester Versluys [1] veroorloven zich zelfs hem met handenvol „drek" — gelijk de eerste 't bij voorkeur noemt — te werpen voor het goede werk, dat hij acht verricht te hebben. Eén ding is hem daarbij een troost. Hij heeft in zake de gevoelskwakzalverij van Douwes Dekker, er zooveel allengs met zijn zienswijs zien instemmen, dat hij alle hoop mag voeden, ook in zake Jonckbloet van lieverleê steeds meerderen — reeds nu betuigden hem enkelen hun vollen bijval — tot zijn gevoelen te zien overhellen; en dat te meer als gemelde beide Multatuli-narren juist ook de luidruchtigst ijlende lijders aan de Jonckbloet-koorts zijn.

ONVERDIENDE SMAAD.

De heer F. C. de Brieder koestert, blijkens de „Driemaandelijksche Tooneelkroniek" in het jongste *Gids*-nommer, eene groote ingenomenheid met de vereeniging „het Nederlandsch Tooneel". Deze ingenomenheid geeft hem lofredenen in de pen, waarop ik niets wil afdingen, omdat ik, zoo al niet voor alle handelingen, zeer stellig voor de bedoelingen dier vereeniging de meeste sympathie gevoel, en mij van harte zal verheugen, indien haar streven de gewenschte vruchten mag dragen. Maar zoo ik met den lof, haar door den heer d. B. toegezwaaid, kan instemmen, ik kan dit niet doen met — en voel mij gedrongen te protesteeren tegen — de smadelijke uitdrukkingen, welke de schrijver der Tooneelkroniek ten opzichte van het bestuur eener andere tooneelvereeniging meent te mogen gebruiken.

De heer de Brieder zegt, dat de vereeniging „het Ned. Tooneel", bij hare pogingen, om de concessie voor 't bespelen van den Haagschen Schouwburg te verkrijgen, „geene ernstige concurrentie had te duchten. De aanvrage der heeren Valois, Le Gras, Van Zuylen en Haspels kon, volgens hem, niet worden ingewilligd; de schouwburg in de hofstad mocht niet worden afgestaan aan „een tooneelgezelschap, dat zijn grondslag heeft in eene onrechtmatige daad der directie, die daardoor het zoo noodig zedelijk prestige mist tegenover de gestelde machten en de mede-artisten."

Een weinig verder zijn den schrijver deze woorden uit de pen gevloeid: „de heeren Albregt & van Ollefen — nadat zij door drie hunner beste artisten op trouwelooze wijze waren verlaten", enz.

En nog verder: — „datzelfde her- en derwaarts reizen" — destijds tusschen Amsterdam en Rotterdam — „is eên paar jaren geleden voor de heeren Van Zuylen en Haspels" (lees: Van Zuylen en Legras) „de aangevoerde reden geweest, om de banden te verscheuren, die hen aan het gezelschap Albregt en Van Ollefen verbonden, maar diezelfde heeren hadden anno 1876 gaarne zelven de schouwburgen in den Haag en te Rotterdam willen bespelen. Zoo pleegt de zienswijze van den mensch te veranderen naarmate van het standpunt, waarop hij zich bevindt".

Uit al de hier aangehaalde woorden ademt een zeer vijandige zin tegen de heeren Legras, Van Zuylen en Haspels, welken ik onbillijk en onverdiend meen te mogen noemen. Ik wil deze meening zoo kort mogelijk toelichten.

In de eerste plaats: heeft de heer De Brieder het recht, om den heeren van Zuylen en Legras te verwijten, dat hunne afscheiding, in 1874, van het gezelschap Albregt en van Ollefen eene „onrechtmatige daad" was? De heeren A. en v. O. hebben haar als zoodanig beschouwd en, gelijk men weet, stappen gedaan, om haar ook door den rechter als onrechtmatige daad" te laten qualificeeren. Maar dit proces heeft zich opgelost in eene minnelijke schikking. Er is in het geschil geene rechterlijke uitspraak gedaan. Nu kan wel ieder, naarmate hij de feiten van den eenen of den anderen kant hoort voorstellen, in de zaak partij kiezen; en het verwondert mij niet, dat de heer De Brieder. die waarschijnlijk meer met de heeren Albregt en Van Ollefen dan met de heeren Legras en Van Zuylen in aanraking komt, de laatstgenoemden geheel in het ongelijk stelt. Hiertoe heeft hij, als ieder ander particulier, het onbetwistbaar recht. Maar heeft hij ook het recht om, schrijvende als *chroniqueur* in een gezaghebbend tijdschrift, zijn persoonlijk gevoelen te verheffen tot een vonnis,

1 „Wie is toch die J. Versluys?" — schreef mij onlangs iemand uit den Haag — „ik weet alleen, dat hij van tijd tot tijd eenige onfraaie, jantjesachtige (d. i. ploertige) artikelen in 't Schoolblad schrijft, en nu en dan ook *rekenboekjes* uitgeeft", enz. Veel meer weet ik zelf ook niet van hem, en heb dus den vriendelijken vrager van geen nader bericht kunnen dienen. Mogelijk dat anderen gelukkiger zijn dan ik, en in 't *Schoolblad* of elders een en ander omtrent de tot dusver onbekend gebleven verdiensten van gemelden persoon willen meedeelen; zijn „rekenboekjes" wil ik niet beoordeelen, maar letterkundig komt hij mij voor nog heel wat beneden Loffelt zelfs te staan.

en eene tooneeldirectie, die bij hem met eene zwarte kool staat aangeteekend, ten aanhooren van geheel Nederland, den smaad eener „onrechtmatige daad" aan te wrijven?

De directie Legras c. s. mist, volgens den kroniekschrijver, op grond van hare antecedenten, „het zoo noodig zedelijk prestige tegenover de gestelde machten en de medeartisten".

In de praktijk is hiervan, gedurende twee seizoenen, niets gebleken. Met de gestelde machten zijn Legras c. s. noch te Rotterdam noch in de andere plaatsen, waar hun gezelschap nu en dan optreedt, in conflict geweest. Zelfs in den Haag, waar dat beweerde gemis aan prestige hen zoo onmogelijk zou moeten maken, hebben zij dezen winter herhaaldelijk voorstellingen in den Stads Schouwburg gegeven, zonder dat er sprake is geweest van onaangenaamheden met de gestelde machten. En wat de „medeartisten" betreft, geloof ik niet, dat de genoemde directie zich meer dan eenige andere te beklagen heeft over gebrek aan orde en tucht. Bij onderzoek *in loco* zou de heer De Brieder misschien zelfs van het tegendeel overtuigd worden.

„De heeren Albregt & Van Ollefen — door drie hunner beste artisten *op trouwelooze wijze verlaten!*" —

Waar is het bewijs van die trouweloosheid? Moeten wij de intieme convictie van den schrijver maar als onomstootelijk bewijs aannemen? — En dan: „*drie*" van de best-artisten: Legras, Van Zuylen en — wie is de derde? De heer J. M. Haspels misschien, wiens contract met Albregt & Van Ollefen was *afgeloopen?* Treft ook hem de beschuldiging van trouweloos en onrechtvaardig te hebben gehandeld, omdat hij zich niet door eene nieuwe overeenkomst weder aan 't gezelschap A. & v. O. wilde verbinden?

En nu nog de beschuldiging — gansch niet nieuw — van inconsequentie. De drie tegenwoordige directeuren van den Nieuwen Rotterdamschen Schouwburg hebben in 1874 geweigerd, leden van een gezelschap te blijven, dat twee schouwburgen — Amsterdam en Rotterdam — moest bespelen, omdat zij in 't heenen weêr reizen een onoverkomelijk bezwaar zagen; in 1876 begeeren zij zelven twee schouwburgen — Rotterdam en den Haag — met hun gezelschap te exploiteeren.

Dit mag bij eene zeer oppervlakkige beschouwing inconsequent schijnen, de heeren Legras c. s. hebben zelven al lang geleden de beschuldiging van inconsequentie op zoo afdoende wijze weêrlegd, dat ik hen hier niet uitvoerig behoef te verdedigen. Ik herinner alleen, dat het in 1874 gold: *driemaal* iedere week te Amsterdam en *driemaal* te Rotterdam spelen, dus *zes* voormiddagen van de zeven verliezen met reizen; terwijl er in 1876 sprake was van *drie* speelavonden te Rotterdam en *twee* in den Haag, vanwaar men na afloop der voorstelling nog per laatsten of per extratrein naar eigen woonplaats kon terugkeeren, zoodat *al* de voormiddagen voor studie en repetitiën vrij bleven. Meent de heer De Brieder misschien, dat de heeren Le Gras, Van Zuylen en Haspels, wanneer men hun thans had aangeboden, *naast* hunne tegenwoordige onderneming ook nog den Amsterdamschen Stadsschouwburg te exploiteeren, dit aanbod zouden hebben aangenomen? Zeer stellig niet. De ondervinding heeft geleerd, dat het bespelen van twee *zoo ver van elkaâr gelegen* schouwburgen op den duur onmogelijk is. De heer Albregt heeft dit zelf, in Juni 1875, tegenover mij erkend. Wat in 1875 door Le Gras, Van Zuylen, en Haspels beweerd en door hunne tegenstanders ontkend werd, is door de ervaring bevestigd. Maar 't bespelen van twee schouwburgen, zoo dicht bij elkaâr gelegen, als Rotterdam en Den Haag, bovendien met twee vrije dagen in de week, is een geheel andere zaak, gelijk ieder onpartijdige zal moeten erkennen.

Ik heb de beschuldigingen van den heer De Brieder eenigszins uitvoerig weêrsproken; zóó uitvoerig misschien, dat deze of gene verwonderd zal vragen, waarom ik mij zoo volijverig als verdediger van de heeren Le Gras c. s. opwerp. Op deze mogelijke vraag wil ik bij voorbaat antwoorden.

Ik ken mij vrij van *persoonlijke* partijdigheid in het geschil tusschen de beide Rotterdamsche directien, en in de concurrentie naar de Haagsche schouwburgconcessie. De breuk, in 1874 in 't gezelschap Albregt en Van Ollefen ontstaan, heb ik destijds zeer betreurd. Aan een der drie zich afscheidende artisten, met wien ik persoonlijk goed bekend was, heb ik den voorgenomen stap ten sterkste ontraden. Ik heb mij zelfs tot het hoofdbestuur van het Nederlandsch Tooneelverbond gewend, met het verzoek, om verzoenend tusschenbeiden te treden en te trachten, de verdeeling van krachten te voorkomen. Ik ben dus geen blinde partijganger van het door den heer de Brieder aangevallen driemanschap.

Maar ik wensch eene rechtvaardige beoordeeling en billijke waardeering van allen, en de heer De Brieder is hierin, mijns inziens te kort geschoten; van daar mijn protest.

Men vergete daarbij niet, dat het Nederlandsch tooneel aan de directie Legras, Van Zuylen. en Haspels groote verplichtingen heeft.

Die directie heeft, in den korten tijd van haar bestaan, zaken ondernomen, waarvoor alle andere directeuren waren terug gedeinsd.

Zij heeft Nederland in de gelegenheid gesteld, nader kennis te maken met Multatuli's *Vorstenschool.*

Zij heeft de juffr. Kruseman en Baart gelegenheid gegeven, te doen blijken of zij dramatisch talent bezaten.

Zij heeft zich — de heer De Brieder erkent het zelf — steeds toegelegd op het aankweeken van „natuur en waarheid" op het tooneel, en heeft, met betrekkelijk geringe krachten, een *ensemble* weten te vormen, dat terstond eene eerste plaats onder de tooneelgezelschappen van ons land mocht innemen.

Zij heeft steeds hare artisten zoo ruim beloond, als in haar vermogen lag.

Zij heeft zich bereid getoond, de werken van Nederlandsche schrijvers op te voeren en — al waren 't ook eerstelingen — te betalen.

Zij is geneigd geweest, te luisteren naar plannen en voorstellen, door het Tooneelverbond of andere vrienden van de dramatische kunst, in het belang dier kunst ontworpen.

Zij heeft, in een woord, bewezen, dat (al kan zij uit den aard der zaak de onbaatzuchtigheid der vereeniging „het Nederlandsch Tooneel" niet evenaren) geldverdienen niet haar hoogst en eenig doel is, maar dat zij, zooveel in hare macht ligt, wil werken voor de verheffing van het Nederlandsche tooneel.

Zulk eene directie verdient waardeering en aanmoediging. In plaats daarvan oogstte zij in den *Gids* slechts onverdienden smaad!

Deventer,
9 Maart 1876. SLINGERVOET RAMONDT.

MUZIKALE EN NOVELLISTISCHE SCHETSEN DOOR J. VAN SANTEN KOLFF.

'S GRAVENHAGE, MARTINUS NIJHOFF 1875.

Een zeer bescheiden titel, wanneer men den rijken inhoud van dit boek nagaat. In den jaargang 1875 van het Familieblad heb ik er reeds met groote ingenomenheid over gesproken, en kan thans verzekeren, dat eene tweede lezing, niet alleen *pour acquit de conscience*, dien gunstigen indruk nog heeft vermeerderd. Daaruit spreekt ten duidelijkste, dat de schrijver weet te boeien, zelfs dan wanneer de aard van de stof, gelijk in de eerste schets: „Zomerdagen aan de Moezel", tot meer gedrongenheid had gemaand. Die boeiende stijl vloeit voor een groot deel voort uit eene fijne opmerkingsgave, welke den schilder kenmerkt; als een staaltje hiervan de natuurbeschrijving op blads. 8: „Met wellust rust het verrukt oog op het onbeschrijfelijk aanvallig landschap, op de zacht-glooiende heuvels in de richting van Bassenheim, waartegen ontelbare helder-witte dorpen liggen aangeleund; op de eerste Moezel-bergen, naar den kant van Winnigen en Cobern flauw tegen den horizon schemerend; op het bevallig, coquet riviertje beneden in de diepte. Onder de oud-romeinsche brug rust het bootje aan den oever uit, dat ons morgen naar onze bestemming zal brengen. Alles ligt in een waas van hitte gebaad. Het geestelijk oor hoort de violen c. sord. tremoleeren, die in het tenor-recitatief in de *Jahreszeiten* het zonnig-heet landschap zoo treffend teekenen: „Die Mittagssonne brennet jetzt".

Dat de mensch in zijn doen en laten, aan onzen auteur niet ontsnapt, bewijst het kus-tafreel in de *Laube* bladz. 45 en 46, waarvan ik hier geen enkele lettergreep mêedeel, om den indruk niet te verflauwen, welke dit uit het leven gegrepen tooneeltje op den lezer maken zal.

Eene gloeiende vereering voor al wat hij schoon vindt, en in dezen is de gezichteinder van den schrijver lang niet kleingeestig beperkt, vindt overal warme uitdrukking door welsprekende bewoordingen. Inzonderheid is dit het geval in de schets — 'k zou ze liever eene studie noemen — „De Manfred van Lord Byron en Robert Schumann", waaruit niet alleen veelzijdige en tevens muzikale kennis spreekt, maar de warme vereering voor den grooten componist ontzaggelijk weldoende is; ook in de vierde schets: een en ander over muzikale landschapschildering, lezen we: „dat *muziek* iets meer is dan een meer of minder aangename prikkeling der gehoorzenuwen, dat de werken der groote meesters geen wuft speelgoed zijn, slechts bestemd om ons voor een oogenblik te verstrooien, te „amuseeren"; maar openbaringen, die licht uit reiner sfeeren verspreiden in de sombere duisternis der alledaagschheid en gewoonheid, en dat wij beter en gelukkiger menschen zullen worden, dat 't „excelsior" met ons zal gaan, wanneer wij, met bescheidenheid wel is waar, maar vooral met oprechtheid, enthusiasme, *liefde*, zooveel mogelijk trachten in te dringen in het wezen der heerlijke mysteriën, die zij, de profeten, de zieners der kunst, ons tegemoetkomend, ons liefdevol de helpende hand toestekend, voorzeker zullen *willen* onthullen, zoodra 't *ons* ernst is, ze te verstaan". Bravo! Bravissimo! Daar is warmte, daar is bezieling in, geen zweem van dat flegma, dat ons en misschien niet ten onrechte zoo vaak verweten wordt.

Dat de geesel der Satire aan dit boek niet vreemd is, hiervan een paar regels slechts uit een laatste schets: „het virtuosendom tegenover de kunst".

„Ullman is in het land!!...

„Gelijktijdig met de voorjaarsstormen en Maartsche buien vereert hij ons land met een bezoek zijner „kunstenaars-van-den-eersten-rang"-karavaan. Heil u, impresario-genie, want dat *zijt* ge!" enz. enz.

Wanneer ik „een soiree bij Anton Rubinstein" nog als eene der uitnemendst geslaagde schetsen heb aangestipt, waarin zich de buitengewone eigenschappen van den schrijver in de meeste overeenstemming toonen, dan meen ik genoeg gezegd te hebben om een boek, tot nu toe geheel eenig in onze literatuur, bij diegenen mijner landgenooten in te leiden, die bij eene aangename lectuur ook wat voedsel voor geest en hart verlangen.

Eene beantwoording der tot mij gerichte vraag, „of ik 't in allen deele met den schrijver eens ben" is dus overbodig; want *denken* en *gevoelen* twee menschen nooit geheel gelijk, zoo is 't slechts de kwestie: of de kunstbegrippen door den hr. Van Santen Kolff ontwikkeld op een gezonden grond berusten, en of zij licht en warmte geven en liefde voor het schoone inboezemen kunnen, en dat zal wel niemand in twijfel trekken.

Alleen om van nauwgezetheid blijk te geven, maak ik de opmerking, dat de op bladz. 33 vermelde ontmoeting met den zoo goed geteekenden commis voyageur doet denken, dat de nacht voorbij is, terwijl één bladz. verder de beschrijving van den avond-pret wordt voortgezet, hetgeen tot eene onduidelijke voorstelling aanleiding geeft.

Heeft eene tweede lezing mij met de vele uitdrukkingen in andere talen eenigszins verzoend, meerdere zuinigheid hierin, zou zeker harmonischer stemmen; als bewijsvoering behoef ik slechts op bladz. 73 te wijzen. Dat de hr. Van Santen Kolff het met Schumanns biografen v. Wasilewski en Reissmann eens is omtrent het afnemen van Schumann's oordeelskracht, omdat de enthusiastische profetie betreffende Elisabeth Kullmann, zie de aanteekening bladz. 125, niet vervuld werd, is mij onverklaarbaar, daar de jeugdige dichteres reeds op zeventienjarigen leeftijd overleed.

Bij eene nieuwe uitgave, die spoedig noodig blijke, vervulle de corrector inzonderheid op bladz. 139 beter zijn plicht; daar staat *Balam*, voor *Balsam*; *Lauber* voor *Zauber*, *mijcht* voor *macht*; *promphaft* voor *kramphaft*; *blicht* voor *blickt*. Op bladz. 241 is regel vijf van onderen te lezen: aanzwellende — sekstengangen".

Ik besluit met den wensch, door den schrijver in zijne voorrede uitgesproken: dat „zijn proeve", ik zeg, welgeslaagde proeve, „veel musici en dilettanten een krachtige opwekking" moge zijn ten arbeid op het gebied der muzikale literatuur.

Utrecht. 8 Maart, 1876. R. HOL.

BUITENKANSJES VOOR BIBLIOGRAFEN.

Een schaaklitteratuur van meer dan tweeduizend nommers is zoo rijk, dat de buitenlandsche tijdschriften voor het schaakspel in Europa en Amerika, bij de aankondiging van mijne *Schaakbibliotheek*, zonder uitzondering achter het eindcijfer een stuk of wat uitroepteekens plaatsen. „Nha", denkt *Albert Cohn* in Berlijn, „dan is elk schaakboek dat V. d. Linde nhiet khent himmers 'n rariteit?" En hij zet, *met mijn kataloog in handen*, onbedeesd onder de nommers 164, 263 en 265 van zijn „Catalog CXI, (*Schach und andere Spiele*): *Van der Linde unbekannt.* Toch staan die nommers onder 1381, 1985, 2037 „dans le Catalogue de M. v. d. Linde".

De *Kunstbode* veroorlove mij dit nobel kunstje op heeterdaad te ontmaskeren.

12 Maart 76. V. D. LINDE.

KUNSTNIEUWS.

(Ingezonden.)

Nauw zijn de gemoederen, die heftig in beweging gebracht waren, door het gerucht van een voorgenomen verkoop van de schilderijen die zich in het Hofje van Beeresteyn te Haarlem bevinden, wat bedaard, of een andere gebeurtenis in de kunstwereld heeft ze weder in staat van gisting gebracht. Een vier en twintigtal van de eerste schilders in den Haag hebben zich tot Z. M. den Koning gewend met het volgend adres:

„De ondergeteekenden, alle kunstschilders te 's Gravenhage, geven met den meesten eerbied te kennen, dat zij op hoogen prijs stellen de blijken van belangstelling, door Uwe Majesteit in den laatsten tijd bij herhaling aan de Nederlandsche kunstenaars betoond".

„Tot een dezer blijken van belangstelling behoort zeer zeker het instellen der koninklijke groote gouden medaille, door Uwe Majesteit beschikbaar gesteld op de gewone jaarlijksche tentoonstelling van wege de Maatschappij *Arti et Amicitiae*, zoo mede op de driejaarlijksche tentoonstelling van schoone kunsten van wege de stad Amsterdam, voor het beste, aldaar tentoongesteld kunstwerk van Nederlandsche meesters."

„Bij het beschikbaar stellen dezer groote gouden medaille heeft zeker bij Uwe Majesteit de bedoeling ten grondslag gelegen, de Nederlandsche meesters op te wekken, om door het inzenden hunner schoonste werken aan genoemde tentoonstellingen zoo veel mogelijk luister bij te zetten en hen aan te sporen al hunne krachten in te spannen, om belangrijke bijdragen te leveren."

„Het is hunne innige overtuiging, dat de commissiën, aan wie door Uwe Majesteit de toekenning dier medaille was opgedragen zich op zulk eene in het oog loopend vreemde wijze van hunne taak hebben gekweten, dat daardoor Uwer Majesteits bedoeling niet is bereikt."

„Op grond hiervan hebben zij gemeend, niet langer voor Uwe Majesteit te mogen verzwijgen, dat voor hen alle waarde aan de groote Koninklijke medaille is ontnomen geworden, en rekenen zij zich verplicht eerbiediglijk ter kennis van Uwe Majesteit te brengen, dat zij zich voor 't vervolg van mededinging naar deze Koninklijke onderscheiding zullen onthouden".

Van Uwe Majesteit de getrouwe onderdanen, enz.

„J. Bosboom, J. Maris, J. Israels, H. W. Mesdag, C. Bisschop, S. van den Berg, W. Maris, J. F. van Deventer, J. van de Sande Bakhuyzen, A. Mauve, Ph. Sadee, J. H. Weissenbruch, B. J. Blommers, G. Henkes, A. Neuhuys, A. Artz, F. P. Termeulen, W. C. Nakken, J. M. Schmidt Crans, J. van Gorkum, Ph. de Bock, Th. Mesker, S. van Witsen en J. G. Hans".

Dit adres heeft van verschillende zijden groote afkeuring ondervonden. En de verontwaardiging, die er door sommigen over aan den dag gelegd is, was bijna even groot als die over het eerst bedoelde feit. Men heeft zich zelfs niet ontzien om het als onwaardig te brandmerken.

Is die qualificatie verdiend? Wij voor ons gelooven het niet.

Zij, die bekend zijn met den gang van zaken, moeten den onderteekenaars van het adres ten volle gelijk geven. Reeds langen tijd werd op een in het oog loopende vreemde wijze door de jury van beoordeeling gehandeld. Wij bezigen hier dezelfde woorden als het adres, omdat dit de zachtste wijze is om die handeling te kenschetsen. Is het dan vreemd, dat mannen die zich door hun talent onafhankelijk gevoelen, tegen die handelwijze opkomen? Zeer zeker niet; zij staan er de goede zaak mede voor. De wijze toch waarop gehandeld werd, moest niet alleen noodwendig er toe leiden, dat de onderscheiding, die Z. M. bedoelde, alle waarde verliest, maar dat de kunst zelve bespottelijk gemaakt wordt. De dienaren der kunst mochten dat niet met leede oogen aanzien. En toch zij zwegen. Daarom verheugt het ons, dat zij die als hooggepriesters beschouwd mogen worden, het woord hebben opgevat, om hetgeen hun het dierbaarst en heiligst is te beschermen tegen de miskenning, gelegen in de wijze van handelen, bij de toekenning van onderscheiding gevolgd.

Doch ligt het welligt in de wijze, waarop zij het voor de kunst hebben opgenomen? Was een adres aan den Koning wellicht niet het geschikte middel, en is daarin door hen een verkeerden toon aangeslagen? Ook deze vragen moeten wij ontkennend beantwoorden.

Door zich tot den Koning te wenden hebben zij getoond, op hoe hoogen prijs zij de blijken van belangstelling door Hem gegeven stellen, en hoe zeer zij het betreuren, dat de bedoeling daarvan miskend wordt door hen, die juist daarvoor waken moesten. Daar de Koning, dit onmogelijk anders bemerken zou, bleef hun geen middel over, dan het aan Hem zelven kenbaar te maken. En door te zeggen, dat zij zich voor den vervolge van mededinging onthouden zullen, toonden zij dat het geen eigenbelang was. Hadden zij eenvoudig besloten niet meer mede te dingen, wat zeer natuurlijk zou geweest zijn, nadat zij de grievende beleediging hun aangedaan herhaaldelijk hadden moeten betreuren, dan zouden zij getoond hebben, de onderscheiding, die de Koning bedoelde reeds te minachten, terwijl zij alleen die onderscheiding niet meer op prijs stellen, zoolang die geheel naar willekeur of voorliefde, maar niet naar verdienste wordt toegekend.

Wij twijfelen niet, of Z. M. zal daarvan overtuigd zijn en den onderteekenaren het niet euvel duiden dat zij hem in zuiver Hollandsch de waarheid blootge-

legd hebben, wel is waar in korte woorden, doch op even waardige wijze als met gepaste uitdrukkingen.

Men ziet aan het adres, dat de liefde voor hun kunst, die, wil zij slagen, steeds waar moet zijn, hen tot de groote mannen gemaakt heeft, waarvoor ze algemeen erkend worden. Nederland is trotsch op hun werk, maar moet er ook trotsch op zijn, dat zij zoo ridderlijk den handschoen voor hun geliefde hebben opgenomen en zoo met open vizier strijden.

In plaats van afkeuring verdient onverdeelde sympathie hun deel te zijn.

De zwakheid der bestrijding komt het best daarin uit, dat de bestrijders van het adres zich verschuilen achter een beweerde beleediging van den Koning. Daardoor leidt men de aandacht van de hoofdzaak af. Doch nog onredelijker is de bewering, dat het naijver zoude zijn, die de onderteekenaars deed handelen. Voorwaar dan kent men hen niet, als men dat zegt! Het zijn allen mannen, die daarvoor te hoog staan, en de beste ontzenuwing van dat beweren is zeer zeker daarin gelegen, dat er onder hen zijn, aan wie de bedoelde onderscheiding vroeger reeds ten deel is gevallen.

Neen, zij verzetten zich terecht tegen een richting, verderfelijk voor de Kunst; zij doen dat zonder eenige bijoogmerken, op loyale wijze, en verdienen in alle opzichten, dat hun handeling evenzoo beoordeeld wordt. H.

Zij handelen open, terwijl het laf geweest zoude zijn zich eenvoudig te onttrekken. Dat zoude ook geen doel getroffen hebben, want zoo zouden zij bewerkt hebben, dat een volgende maal de onderscheiding, als het ware, moest te beurt vallen aan iemand, wien zij in trouwe niet toekomt, terwijl niet blijken zou waarom zij zich van mededinging onthielden.

Nu kan de Koning, die ongetwijfeld onpartijdige en onbevooroordeelde toekenning wenscht, en dat bij de meest uitgebreide mededinging, er voor waken' dat zijn onderscheiding niet weggeworpen wordt, hetzij door haar niet meer te schenken, hetzij door haar niet langer toe te vertrouwen aan mannen, die getoond hebben, zoo weinig liefde voor de kunst te hebben, dat zij er roekeloos mede omspringen.

Ook de toon, waarin het adres gesteld is, geeft geen aanstoot. Het bevat waarheid, en kan daarom voor den onpartijdige niets kwetsends hebben. In het minst niet voor den Koning, want deze wenscht zeer zeker rechtvaardigheid. Hij moet het betreuren, dat er reden was om te klagen, niet dat er geklaagd wordt.

Wij hebben, op 't vriendelijk verzoek van den steller, aan dit ingezonden opstel te liever een plaats gegeven, als wij zelf hier de zaak nog niet ter sprake hadden gebracht, en er nu tevens ongezocht onze meening over kunnen uiten. Deze is echter geheel anders, dan die van een van beide partijen. Ons is, ook uit het hier gebeurde, al weder gebleken, hoe noodlottig dat gansche *kinderachtige*, den mondigen mensch onwaardige stelsel van kruisjens, lintjens medaljes, en soortgelijke snuisterijen werkt. En wij zouden het daarom begrepen hebben, dat zich deze en gene kunstenaar tot Z. M. gewend hadden, met verzoek, dat stelsel op hun gebied niet toe te passen, daar het op den duur tot niets dan wangunst en ontevredenheid, en tot aankweeking van ijdelheid, die niet in de *kunst* zelve, maar in haar *belooning* het doel van haar streven ziet, moet leiden. Alleen dus ook als welkome aanleiding, die slechts wangunst en ergernis wekkende, ijdeltuiterij en roemzucht aanwakkerende eereblijken voortaan af te schaffen, en de edele Kunst niet op deze, harer onwaardige wijs te schragen, heeten wij het adres welkom. Er zijn andere middelen genoeg, om dat op waardige wijs te doen, en daartoe dan het goede geld aan zulke medaljes verspild, te gebruiken.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Voor een stampvolle zaal herdacht Mevr. Kleine, Woensdag 15 dezer, hare veertigjarige verbintenis aan het Nederlandsche Tooneel met de rol van Vrouw Moes in het bekende Zege na Strijd. De heer Van Lier had door middel van strooibriefjens het publiek verzocht, om de ovaties, die het voornemens was aan de Jubilarisse te brengen, uit te stellen tot na de voorstelling. Buiten de herhaalde bijvalsbetuigingen, die haar spel betroffen, werd daaraan voldaan, zoodat de voorstelling ongestoord afliep.

De eerste hulde werd daarop der Jubilarisse gebracht door den heer Hofdijk, die haar met de volgende dichtregelen toesprak.

„Zege na strijd!" En wel hebt Ge gestreden:
Al wat de Kunst van haar Priesteren vraagt,
Hebt Ge doorworsteld, doorzwoegd, en doorleden,
Slechts door de kracht in Uw boezem geschraagd.

Needrig bestondt Ge den vloer te betreden,
Die, schoon met marmer en brons geplaveid,
Bittere pijn doet aan tedere schreden,
Scherp als hem distel en doorn overspreidt.

Altoos het heilig altaar voor Uwe oogen,
Altoos de heilige vlam voor 't gezicht,
Hebt Ge met stout, onverwrikkelijk pogen,
Voetstap voor voetstap *vast* derwaarts gericht!

Voorwaarts! steeds voorwaarts! Den distel vertreden!
Voorwaarts, al pijnde ook de doorn tot op bloed!....
Uwer de zege, uw triomf tuigt het: heden
Staat Ge aan het *outer*, omstraald van zijn gloed!

Eerst strijderes, nauw bewust van den adel,
Die U door God in de ziele is gelegd —
Thans Amazone, in den purperen zadel,
Heerscht Ge als Vorstin naar geboorte en naar recht.

Onder de namen, die hoe verveelvuldigd
Nederland roemt als gekroond door de faam,
Schittert met liefde en met eerbied gehuldigd,
Blijvend door de eeuwen, onsterflijk UW naam.

Zoo is UW *feest ook een feest* dat *wij* vieren:
't Vaderland, dat U een eerekroon wijdt;
Trots ben 'k, Uw hoofd met dien krans te laurieren,
't Heerlijké zinnebeeld „Zege na Strijd!"

Na deze dichterlijke ontboezeming drukte de heer Hofdijk der Jubilarisse een zilveren Lauwerkrans op het hoofd, terwijl het van alle kanten bloemen en kransen regende, en de luide hoera's zich met de fanfaren vermengden.

Namens de Vereenigde Tooneelisten en het verdere personeel werd de Jubilarisse, bij monde van den heer Veltman, mede met eenige dichtregelen begroet, en haar vervolgens namens de directie een geschenk in kristal en zilver aangeboden. Mevr. Ellenberger omkranste haar daarop nog met goud, haar dankende voor den steun en de voorlichting van haar genoten. Ook eenige afgevaardigden der Dilettantenclub kwamen haar een lauwerkrans en twee ruikers aanbieden; terwijl zij ten slotte zelve diep getroffen haar dank aan al haar vereerders uitsprak. Nadat het scherm gevallen was, bood haar de Heer Boelen (N. Donker), namens een aantal der laatste van beider kunne, nog een boekgeschenk in prachtbanden aan. Ook aan huis ontving zij talrijke blijken van belangstelling en vereering.

De driejaarlijksche tentoonstelling van kunstwerken door de Akademie van beeldende kunsten te Rotterdam te houden, zal plaats hebben van 4 Juni tot 4 Juli aanstaande.

Alle kunstwerken kunnen aan het gebouw der akademie op den Coolsingel van 10 tot 20 Mei vrachtvrij ingezonden worden.

Dezer dagen is te Leiden, door de daar gevestigde *Zangvereeniging* onder leiding van heer A. J. Wetrens een concert gegeven, van 't welk het Kunstnieuws in 't Leidsche Dagblad alles goeds meldt. De „Kreuzfahrer" van Niels Gade werden er, hoewel voor 't eerst, al aanstonds met het beste gevolg, door haar ten gehoore gebracht. Daarna — in de tweede afdeeling — Mendelssohns 95e Psalm, een *Duett für zwei Sopranen*, en Max. Bruch's *Schön Ellen*. Het orchest werkte uitnemend meê, om den indruk te verhoogen.

In de kerk te Lannoy — in Fransch Vlaanderen — is, naar men uit Rysel meldt, een schilderstuk van Van Dijck ontdekt. Het doek, waarop het prijkt, lag opgerold in een hoek van den klokketoren, en werd toevallig opgeraapt en ontrold. Het fraaye koloriet trok de opmerkzaamheid der beschouwers, die, bij 't reinigen, niet meer behoefden te twijfelen aan den grooten schilder, die 't stuk wrocht.

De 16en Maart is in 't Hôtel Drouot te Parijs de belangrijke verzameling vlaamsche en hollandsche meesters van den Heer Joseph van Lippmann verkocht, die jaren lang — naar het *Beiblatt der Zeitschrift für bildende Kunst* meldt — een sieraad van Weenen uitmaakte. Zij bestond uit 53 stukken, waaronder van Averkamp, Bega, Backhuyzen, Berckkeyden, de Brueghels, Adr. Brouwer, Camphuyzen, Cuyp, Van Goyen, Van der Helst Frans en Dirk Hals, Kalf, beide Ruysdaels, beide Ostaden, Jan Steen, W. van de Velde, Wouwermans, enz. Een catalogus met talrijke etsen bereidde de liefhebbers nog nader tot haar kennismaking voor.

Te Dijon is men voornemens, een standbeeld voor den door Diderot en Göthe meer algemeen bekend geworden toonzetter Rameau op te richten. De bestuurder van de school van fraaye kunsten te Parijs, oud-kweekeling van die te Dijon, Guillaume, heeft zich met de kostelooze vervaardiging van 't beeld belast.

De 5en dezer overleed te Parijs de gravin D'Agoult, die onder den naam van Daniel Stern als schrijfster optrad, en — gelijk men weet — de moeder van Frans Liszt's beide dochters — wijlen de eerste vrouw van Em. Ollivier, en de nog levende vrouw van Richard Wagner — was. Zij was in 1805 geboren, maakte zich eerst als romanschrijfster, door haar *Nélida, Valentine*, enz. bekend, en schreef daarna eenige wijsgeerige, letter- en geschiedkundige werken, over Dante en Göthe, de geschiedenis der omwenteling van 1848, den Nederlandschen Opstand tegen Spanje, enz.

Aan de polytechnische school te Aken zal een leerstoel voor Kunstgeschiedenis en Aesthetika worden opgericht.

Den 19en Februari l.l. is de belgische schilder Jozef van Lerius in het verplegingsgesticht te Mechelen overleden, waar hij sinds eenige maanden reeds wegens hersenaandoening behandeld werd.

De Weener Akademie van Wetenschappen houdt zich met een belangrijke uitgave onledig. Zij wenscht den rijken schat van grieksche graf-reliëfs, te beginnen met 1859 uit Attika alleen — voor welker opsporing haar vooral de grieksche kunstvriend, Ach. Postolakka, van dienst is geweest — in 't licht te geven. Deels door hun onderwerp, deels door hun taal, en de eigennamen, die zij bevatten, zijn die basreliëfs van gewicht, en zullen over verschillende punten van Kunst en Oudheid licht verspreiden. Prof. Conze — reeds door zooveel werken van gelijke strekking bekend — heeft er in een voorloopig bericht de algemeene aandacht op gevestigd.

Onder den titel *Euphonia* heeft het eerste nommer van een weekblad het licht gezien, dat zich voorstelt, „een gids voor den letterminnaar en een hoogtemeter der Noord- en Zuidnederlandsche Letteren, te zijn". Het doel is zeker hoog en edel genoeg, en de nederlandsche dichter, wiens naam het in zijn banier voert — *Beets* — daarmeê in de gelukkigste overeenstemming. Of nu echter de drager van dien naam in alles vrede zal hebben met hetgeen in dit eerste nommer voorkomt, is aan twijfel onderhevig; reeds woorden als *Tendenz*, *drager* (voor *voertuig*), *figuren* uit de literatuur, *worden onzen dank* (voor *wordt onze dank* enz. zullen hem zeker noch *eufonisch*, noch Hollandsch genoeg klinken; en niet minder onzeker is 't of hij omtrent Vondel even *pessimistisch* gestemd zal zijn, als de schrijver van 't letterkundig overzicht; zou hij anders zijn schoone studie over 's dichters *Reizangen* wel ten beste hebben gegeven? Doch wij willen niet bij 't eerste nommer al aanstonds te scherp toezien, en den ondernemer, bij zijn edel streven, liever de beste uitkomst wenschen.

Binnenkort zal onze letterkunde verrijkt worden met eene Nederlandsche uitgave van Dante's Hel van de hand van Mr. Joan Bohl. Wij hopen later daarop terug te komen.

STAD ANTWERPEN.

RUBENSFEESTEN VAN 1877.

Het Collegie van Burgemeester en Schepenen,

Gezien het besluit des Gemeenteraads, in dato 8 Januari 1876, waarbij vastgesteld werd, den driehonderdsten verjaardag van Peter Pauwel Rubens' geboorte plechtiglijk te vieren;

Gehoord het voorstel van het Raadslid den heer Jan van Beers, in zitting van 5 Februari laatstleden, met algemeene stemmen aangenomen, heeft besloten:

EENEN INTERNATIONALEN WEDSTRIJD UIT TE SCHRIJVEN VOOR HET VERVAARDIGEN EENER GESCHIEDENIS DER ANTWERPSCHE SCHILDERSCHOOL.

Bepalingen.

De mededingers zullen zich als hoofddoel voorstellen, deze geschiedenis te doen strekken tot een lees- en leerboek voor het volk.

Het werk, in Nederlandsche taal geschreven, zal een boekdeel van minstens 400 bladzijden druks in gewoon *oct.* moeten uitmaken.

De wijze van behandeling en de verdeeling der stof wordt aan het oordeel der schrijvers overgelaten. Echter zal het werk, onder andere, moeten bevatten:

1. Biografische mededeelingen aangaande de voornaamste kunstenaars;
2. Beschouwingen over de opkomst, den bloei, en het verval der kunst in de verschillende tijdperken van haar bestaan.

De mededingers zullen zich vooral bevlijtigen, om hunnen arbeid in alle opzichten historisch getrouw, en voor het volk genietbaar te maken.

Zij zullen de uiterste nauwkeurigheid in acht nemen bij de aanhaling van bronnen en texten, welke zij mochten goedvinden, in hun werk of in de aanteekeningen in te lasschen, en daarbij telkens uitgaven en bladzijden stiptelijk aanduiden.

Voorwaarden van den Wedstrijd.

Aan het bekroonde werk zal een prijs worden toegekend van 3000 frank.

Het blijft het eigendom der Stad, die het op hare kosten kan uitgeven, in welk geval de schrijver er vijftig exemplaren van ten geschenke ontvangt.

De Stad kan ook, bijaldien zij dat goedvindt, het werk met platen laten opluisteren.

De mededingende stukken moeten leesbaar geschreven zijn, en, uiterlijk vóór 15 Mei 1877, vrachtvrij besteld worden aan het adres van den heer Gemeente-secretaris.

De schrijvers mogen zich op geenerlei wijze doen kennen; zij zullen hun werk voorzien van eene kenspreuk, welke zij herhalen op een gezegeld briefken, hunnen naam en woonplaats inhoudende.

Een bijzondere jury zal door het Stadsbestuur worden aangesteld, om de stukken te beoordeelen en den prijs toe te kennen, indien het beste der ingezondene werken daartoe verdienstelijk genoeg geschat wordt.

De prijs zal uitgereikt worden tijdens de jubelfeesten, welke ter gelegenheid van Rubens' driehonderdsten verjaardag zullen gevierd worden.

Vastgesteld door den Gemeenteraad, in zitting van 26 Februari 1876.

De Burgemeester,
LEOPOLD DE WAEL.

Bij verordening:
De Secretaris,
J. DE CRAEN.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 7. 10 April 1876.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK.—MARCELLUS EMANTS.— J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE.—C. J. GONNET.—J. GOSSCHALK.—Mr. J. N. VAN HALL.—P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.— R. HOL.— MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.— F. SMIT KLEINE.—J. VAN SANTEN KOLFF.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—Dr. A. VAN DER LINDE.— J. MASCHHAUPT.—Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.—Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.— SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. —Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

EEN *COUP D'ESSAI*, DIE EEN *COUP DE MAÎTRE* IS.

Op zekeren avond kwamen wij van eene partij terug. Het was nog betrekkelijk vroeg, ik snuffelde over mijne boekentafel — *quem devorem*, als hadde ik niet genoeg gehad. Door welke geheimzinnige aantrekking ik op den Gelderschen Volks-Almanak viel, die er al sedert vele maanden onopengesneden op gelegen had, zal mij nu wel evenmin duidelijk worden, als ik er mij toen rekenschap van gaf. Ik liep verstrooid de inhoudsopgave door, en merkte een verhaal van een jong schilder uit de buurt op. Die verrassing wekte mijne nieuwsgierigheid; ik begon, op alle kans af, voor te lezen. Allengs werd ik warm. — „Dat 's mooi, gloeyend mooi!" — riep ik. Ik raakte in verrukking, kon niet uitscheiden, en toen, nadat ik het middernacht had hooren slaan, *Deinemeu* uit was, toog ik zalig naar bed, in de overtuiging, dat de Nederlandsche Letteren in Cremer een oorspronkelijk en veelbelovend vernuft rijker waren geworden. Dergelijke vondsten zijn zoet, en behooren tot de reinste en edelste ondervindingen des levens. Niet anders vonden elkaâr de Apostelen des Heeren, bezield door een zelfden geest, strevende naar een zelfde doel.

Diezelfde gewaarwording moest zich onlangs, bij het doorbladeren van den laatst verschenen Leidschen Studenten-Almanak, van mij meester maken. Ik weet wel, dat, althans oudere geslachten, de meening waren toegedaan, dat het jaarboekje van het Leidsche Studenten-corps niet *mogt* worden beoordeeld, „als zijnde het orgaan van een afzonderlijk besloten ligchaam, deszelfs karakter van geheel privaten aard", trouwens wordt het dan ook nog heden ten dage niet bij een enkel Tijdschrift ter recensie ingestuurd. Ook zal ik mij derhalve wel wachten, mij over zijn vermoedelijke waarde uit te laten, te meer daar er kwaad genoeg van te zeggen ware. Doch plicht, de plicht der liefde voor land, taal, en letteren, drijft mij onder de aandacht te brengen van ons groote publiek het laatste verhaal, tegelijk *pièce de résistance* en *bonne bouche*, Romeo getiteld.

Hebben wij, is echter de eerste vraag bij deze verschijning — want eene verschijning is het — met iets blijvends te doen; met iets, dat zich herhalen zal en, zich ontwikkelend, telkens meer en meer schoons verwachten laat, of wel met eene nevelgestalte, die zich weder in het luchtruim staat op te lossen; met eene milde en klare bron, wier ader zwellen en den dorstende naar het schoone drenken en verkwikken zal, of zich weldra in den mullen bodem verliezen? hebben wij, die angstvallig het letterruim door middel van zekere byzondere soort van verrekijkers bespieden, eene vaste of eene verschietende ster waargenomen? is het talent, dat wij voor ons hebben een huis, dat op een zandgrond of op de rots gebouwd is? Is Romeo in één woord een gelukkig toeval, te danken aan den luim eener dartele toovergodin, die met

hare wigchelroe eene proeve op den geest van een slechts voorbijgezweefden gunsteling heeft willen nemen... want dit laatste moet Romeo haast wel zijn; maar grijpe dan de bevoorrechte het toeval bij het haar, houden ook wij, letterminnaars, hem vast, bezweren wij zijne Muze, en fluistere zij hem in, waartoe de hem toevertrouwde gave, door welke hij zich aan zich-zelven kwam te ontdekken, verpligt.

Romeo is niet gemaakt, niet vervaardigd; het is ontsprongen, het is het resultaat van onbewust opgegaarden voorraad. Nu de gelegenheid die koopwaar af te zetten zich aanbiedt — en in de weelderige verscheidenheid des levens komt die gelegenheid altijd — geeft de zorgelooze jongeling om niet, zonder zich om de waarde te bekreunen of er naar vernomen te hebben.

Kostbare, voor Nederland inzonderheid kostbare eigenschappen bevat dit in een voor een beperkt publiek bestemd jaarboekje verborgen verhaal. Het vult eene leemte aan in den toonladder onzer kunstschriften. Bij veel stijl, veel frischheid, veel natuur, en eene fijne opvatting van alles, leidt het ons in eene wereld, schaars door ons lezend publiek betreden. De personen zijn inderdaad fatsoenlijke luî, geen namaak of *woul-be.* Niet alleen hunne kleêr- en meubelmakers trekken hun fatsoenlijkheid aan, maar hun ziel, hun toon zijn fatsoenlijk. De twee hoofdpersonen zijn aristokraten in den goeden, waren zin, modellen, geene chique-heertjes [1]. Wel komen er dwaze tooneelen in het verhaal voor, en dit behoort ook zoo; het draait zelfs om eene, hoewel mij eenigzins stuitende studentengrap; maar de grond, de geest van het geheel is degelijk en ernstig. Ook heeft de schrijver zichzelven niet veroorloofd, zijne taak luchtig op te nemen. Alles is doordacht en doorwerkt. Verder is er niets in, dat een eersteling verraadt. Het is een rijp kunstgewrocht, het zit uitstekend in elkaâr; de personen zijn ware, flink op het doek gezette karakters; niet alleen zij, die zich op den voorgrond vertoonen, wij leven met allen, zonder onderscheid. Er heerscht eene kunstvaardigheid, eene kloekheid in alles, die eene gevormde kunstenaarshand tot eer zou verstrekken. Haast zou men waarlijk, ware zulks aannemelijk, aan een ondergeschoven kind denken... Zeg ik te veel, steek ik eene al te schelle trompet, en is mijn lof niet anders dan het uitwerksel eener opgewondene vooringenomenheid? Met de hand op het geweten zeg ik eenvoudig: lees en overtuig u!

Maar opdat ik niet met eenigen schijn van recht van verblinding beticht worde, vergun ik mij ten slotte een paar aanmerkingen, om van geringe vlekjes, de moeite niet waard, niet te reppen. Het hinkende paard achteraan. Hoe vaak heeft in recensies het tegendeel plaats: een stroopje na het wrange drankje! Maar eene recensie schrijven wij dan ook eigenlijk niet.

Vooreerst is de aanval op de kostschool iets bijkomends, en daarvoor valt er te veel licht op. De episode, hoewel onontbeerlijk, is te dol en te druk, te woelig, al te flikkerend, om een verhaal mede te openen; het vuur is, zoolang het tooneel voorvalt, niet van den hemel. Het geval past beter aan een slot, dan aan een begin; het is niet een eerste, maar een vijfde bedrijf, en hier komt het in een tweede voor. Vandaar dat de lezer, nog meer en altijd nog tierender varkens door het koren verwachtende, en op al wat maar uitzinnigs kan worden verzonnen, gespitst, zich teleurgesteld voelt, daar zijn geest zich nu eenmaal niet op iets in een zoo geheel verschillenden toon geschreven had ingericht.

Vervolgens heb ik nog al tegen de wijze, waarop de ontknooping — het gewone struikelblok — wordt aangelegd en behandeld. Gewoonlijk vindt men toestanden en verwart het kluwen, maar eens komt het op de ontwarring, de eindelijke ontleding aan!

Vooreerst heeft hier Freule Vaere te weinig gezegd, onbemerkbaar weinig te kennen gegeven. Haar halsstarrig zwijgen is zelfs niet van linkschheid vrij, eene linkschheid, die zij niet van zichzelve heeft. Maar, dit daargelaten, waag ik het meer op te komen tegen de wijze, hoe het tot de liefdesverklaring komt. Een meisje toch van den stand, waartoe Sophie behoort, gaat niet, zelfs niet na „eene korte aarzeling", met twee jonge heeren mede, al is het ook, dat papa zegt, „hier maar een cigaartje te blijven rooken", gesteld dat hij dit wilde, hetgeen hij stellig niet zou. De freule bleef bij papa, of papa verliet zijne dochter niet, zelfs al waren de heeren zonder de minste conséquence, terwijl deze... Bovendien levert een welopgevoed jong mensch, behoorende tot de kringen, waarin de schrijver hem geplaatst heeft, een fatsoenlijk meisje niet zoo verraderlijk aan een vriend over, gelijk hier geschiedt; en het is, naar mijn gevoelen, een misgreep, dat iemand als de oude Vaere dat Sandringa niet kwalijk neemt, en niet reeds nu dadelijk zijne oude beenen opneemt, om Sophie op te zoeken. Men zal wel zeggen: Sandringa wist, dat zijn vriend het eerlijk meende, en Sophie „was willig"; doch dit neemt bij mij niet weg, dat in de werkelijkheid dergelijke dingen niet gebeuren, en ik van Sandringa zoo iets niet gedacht zou hebben, al zou het bij menig ander student door de vingers zijn te zien. Onder het bespelen is het instrument onmiskenbaar eenigzins ontstemd geraakt. Maar deze kleine bedenking, waarmede velen het misschien niet eens zullen zijn, zal mij echter niet weêrhouden, den Leidschen Studenten-Almanak met een zoo begaafden medewerker geluk te wenschen, en dezen verlangend „tot 1877" toe te roepen.

O., 17 Maart 1876. J. Kn—t.

1 Men denke hier in de eerste plaats aan de beminnelijke bladzijde 217—219, over het togtje door Tyrol.

MICHEL-ANGELO'S GEDICHTEN.

Als waardige bijdrage van Duitschland tot het luisterrijke eeuwfeest, door Florence, ter eer van zijn grooten kunstenaar gevierd, mag men het smaakvolle en weelderige boekdeel in klein *quarto* begroeten, dat den italiaanschen text zijner gedichten met een welgeslaagde duitsche vertaling, tegenover elkander, bevat. Gelijk men weet, waren eertijds die gedichten in geen anderen text uitgegeven, dan die, waarin de preutsche willekeur van een zijner naneven goedgevonden had, ze onder de oogen hunner lezers te brengen, voordat in 1864 Prof. Guasti den oorsrponkelijken text, deels naar 's dichters eigen handschrift, deels naar afschriften zijner vrienden, uitgaf. Wie den

1 *Sämmtliche Gedichte Michel-Angelo's in Guasti's Text, mit deutscher Uebersetzung von Sophie Hasenclever.* Leipzig. A. Dürr. 1875.

mensch Michel-Angelo wil leeren kennen, vindt daarin de rijkste en dankbaarste bron, vooral sedert, bij het eeuwfeest, door Milanesi, ook zijn Dagboek en zijn Brieven zijn uitgegeven. Niet ten onrechte zeî reeds Berni van deze gedichten, ze met de veelal geestelooze voortbrengselen van anderen vergelijkend: „hij geeft ons *zaken*, en gij louter *woorden*"; en zeker was hun gewrongenheid van zegtrant geen geringe moeilijkheid voor de begaafde duitsche vertolkster, die zich van haar zaak echter uitstekend wist te kwijten. *Belangelooze* liefde voor 't schoone is de eigenaardige zin, die er, dikwerf in de hartstochtelijkste bewoordingen, uit spreekt, 't zij zich dat schoon in 't mannelijke of vrouwelijke menschenbeeld aan hem voordeed. Maar al te vaak schiet echter zijn taalvermogen bij de uitdrukking van zijn hartstochtelijke geestdrift te kort, en geeft den lezer, bij de wijsgeerige diepte zijner gedachten, uit Plato's voorstellingen geput, dubbele moeite, om tot haar zaakrijken inhoud door te dringen. Ieder bladzijde der duitsche uitgave prijkt van boven met een versiersel, naar een of ander oorspronkelijk figuur, uit de 16e eeuw, opzettelijk gesneden, en waar de ruimte het toeliet, van een gelijksoortig ook aan den voet der bladzijde begeleid.

AMICI'S SPANJE IN NEÊRLANDSCH GEWAAD[1].

Een reis door Spanje is onwillekeurig een kunstreis. Bouw- en Schilder-, Dicht- en Proza-kunst geven er, in tal van gewrochten en herinneringen, voor een kunstlievend gemoed en kunstvaardige pen, als die van den beminnelijken italiaanschen reiziger, de welkome aanleiding, zijne lezers dubbel aan zijn aantrekkelijke schetsen te boeyen. Bij de betrekkelijk schaarsche beoefening zijner moedertaal ten onzent, was het daarom een goede gedachte van den vertaler dezer indrukken uit Spanje, er zijne leeslustige en kunstgrage landgenooten in de hunne op te onthalen, en hen onder Amici's onderhoudend gesnap in 't weelderig Zuiden rond te leiden. Zijn ongedwongen kout heeft hier, boven die uit Nederland, dit voor, dat hij er in taalverwante streken rondreist, en dus minder dan daar zijn berichten uit de tweede hand behoeft te geven. Voor ieder, die zijn schetsen uit Nederland doorbladerde, en thans die uit Spanje ter hand neemt, zal dat, tot voordeel der laatste, blijken. Waar zou hij in Nederland gelegenheid gehad hebben, als te Valladolid bijv., met eigen oor de klanken der volkstaal op te vangen, om ze met die eener andere stad te vergelijken, en er de palm der welluidendheid aan toe te kennen? Waar ook, zich met de lieden van 't volk zelf te onderhouden, die hem op zijn weg ontmoetten, of met wie hij hier of daar samentrof, in plaats van slechts door tusschenpersonen met hen in aanraking te kunnen zijn? Hoeveel levendiger en aanschouwelijker maakt dit alles, wat ons van zijn spaansche reis wordt meêgedeeld, terwijl de nederlandsche over 't algemeen meer aan een verslag doet denken, al ontbreekt ook daar op tal van plaatsen de levensvolle weêrkaatsing van den persoonlijk ervaren indruk niet. Voor zijn nederlandsche lezers had intusschen de vertaler wellicht beter gedaan, de talrijke spaansche en italiaansche aanhalingen liever aan den voet van de bladzijden te geven, dan ze in den text zelf op te nemen, en de vertaling, bij wijze van aanteekening, aan dien voet te stellen. Hij verplicht ze nu toch, telkens hun lectuur af te breken, om het oog op die aanteekening te slaan, en dáár na te zien, wat de text met zijn hun onbekende uitheemsche woorden bedoelt. Wordt het boek — en dan, hopen wij, in minder weidschen vorm, in dien van 't oorspronkelijk italiaansch of nog kleiner en beknopter — eens herdrukt, dan moge hij zich hier naar richten. Voor 't zelfde doel willen wij hem ook op enkele zegswijzen en uitdrukkingen opmerkzaam maken, die ons bij 't doorloopen van zijn blijkbaar met zooveel zorg bewerkte, en over 't algemeen zoo welgeslaagde vertaling, als minder aanneemlijk of met het nederlandsch taaleigen min of meer in strijd, voorkwamen. Doch eerst nog een en ander over den, uit een oogpunt van kunst — want daarmeê hebben we hier meer bepaald te maken — zoo belangwekkenden inhoud. In Barcelona — anders meer fabriek- dan koopstad — betreden wij al aanstonds den grootschen Dom met zijn trotschen toren, en worden in een kring van jonge Cataloniërs gebracht, die de verzen van hun spaansche lievelingsdichters tegen die van Amici's italiaansche, in bezielde voordracht ten beste geven, zijn taal — gelijk hij de hunne — genoeg machtig, om er het wederzijdsch dichtschoon van te genieten. In Saragossa leeft de herinnering aan Cervantes bij hem op, die er zooveel schoons en goeds van zeî. Waarom de vertaler daar echter den naam van Cervantes' Ridder op zijn italiaansch (*Chisciotte*) spelt, laat zich moeilijk raden; de aan ieder bekende spaansche vorm ware zelfs wel zoo duidelijk geweest voor wie geen van beide talen kent. Onderweg draagt hij nog voor een spaansch geestelijke Manzoni's Pinxterzang, tegen een hymne van Broêr Luis de Leon, voor. In de stad zelf richt hij zich allereerst naar de indrukwekkende kerk onzer wonderdadige Lieve Vrouw, en voelt zich bij 't verlaten, met een troep vastenavondvierders samentreffend, aan een klinkdicht van Fucini — den geestigen dichter der „Honderd Sonetten" in pizaanschen tongval — herinnerd, waarbij wel iets dergelijks, of, liever nog, een van deze zelf, tot toelichting gepast had; Amici's italiaansche lezers behoefden dat natuurlijk niet. In zijn kamer brengen hem een paar portretten, die van Argensola te binnen, en haalt hij er het meest algemeen bekende en in elken spaanschen mond bestorven van aan, leidt ons daarna op de weidsche Beurs en den vermaarden scheeven toren, nog wat hooger dan die van Pisa, ons het rijke vergezicht ontvouwende, dat hij er bij zonsondergang genoot. Het „kabelbonte" Burgos geeft ons daarop zijn onregelmatig samenstel van „rood, geel, blauw, citroengeel" geschilderde huizen te zien, „met ornamenten en lijstwerk van wel honderd andere kleuren" nog. „Deurkloppers, kleine uitstekken op de daken, rasterwerk, lijsten, consoles, voorsprongen, vensterfriezen — alles is er aan beschilderd". Het groote plein is er geheel van „huizen van granaatappelkleur met overwelfde gangen" omringd, en prijkt in zijn midden met het bronzen beeld van koning Karel III. Vandaar gaat het naar het Stadhuis, met al zijn herinneringen aan den Cid, en dan naar dat wereldvermaarde pronkstuk der gothische bouwkunst, de rijk versierde hoofdkerk. Het vervallen Valladolid treft het

[1] *Edmondo de Amicis*, *Spanje*, naar de 2e uitgave uit het italiaansch vertaald; door H. J. Wansink; 1e en 2e deel. Arnhem, J. Rinkes, 1875.

meest door zijn groote markt, met den haar geheel omringenden zuilengang van hemelsblauw graniet, boven welken zich huizen van drie verdiepingen verheffen, met drie rijen lange balkons voorzien. Ook langs de beide zijden van een der straten strekken zich die zuilen nog uit, waaronder het dan, op de marktdagen, van koop- en verkooplustige burgers en buitenluî wemelt. Uit graniet is ook de onafgewerkte, sombere kathedraal gebouwd. Te vergeefs vraagde hij er echter naar 't huis, door Cervantes eenmaal bewoond, en dat hem geen der daartoe aangesprokenen wist aan te wijzen. Het Museum laat er een meer afgrijselijken dan kunstschoonen indruk achter, met zijn opeenstapeling van martelstukken en gruwelijkheden. Hoe anders dat van Madrid, met zijn reeks van zalen, van de schitterendste meesterstukken uit alle landen en van alle scholen vervuld, en dat alleen de reis naar Spanje's hoofdstad dubbel waard zou zijn. Amicis vergeet niet er zijn lezers van zaal tot zaal rond te voeren, en al dat schoon met hen te bewonderen. En welk een aantal schilderijen worden er nog in andere verzamelingen gevonden, voor welker beschouwing een kort verblijf geheel onvoldoende is. Het Escuriaal, de Cortes, de spaansche welsprekendheid en dichtkunst der eeuw, ziedaar, wat zich alles verder nog bij Madrid aansluit; en dan gaat de reis naar Aranjuez, Toledo, Cordova, Sevilla, Granada, en Valencia, alles namen, die tot de nadere kennismaking van 't over hen geboekte uitlokken, en den ook in 't minst maar beschaafden lezer tot de onmiddelijke kennisneming dringen. Uit Sevilla deelt ons Amicis o. a. zijn indrukken van 't eigenaardig uiterlijk en innerlijk der hoofdkerk, meê. „De kathedraal van Sevilla", zoo schrijft hij, „staat eenzaam te midden van een uitgestrekt plein, en toch kan men de grootte er van met een oogopslag omvatten. Het uitwendig aanzien is grootsch en prachtig, maar onvergelijkelijk minder dan het inwendige. De gevel ontbreekt; een hooge muur omringt het geheele gebouw, bij wijze van een fort. Hoe lang men ook omdoolt en rondziet, te vergeefs zoekt men eenigen omtrek, die, als het titelblad van een boek, een duidelijk begrip van het plan geeft; men bewondert, en meer dan eens roept men uit: het is onmetelijk; doch men is niet bevredigd. Met overhaaste schreden treedt men de kerk binnen, verlangend een inniger gevoel van den wonderbouw te ervaren. Bij het eerste binnentreden staat men verstomd, en gedurende eenige oogenblikken beschrijft men, met zijn blikken, slechts onmetelijke kromme lijnen door die onmetelijke ruimte, alsof men zich vergewissen wilde, dat het gezicht niet doet dwalen, en de verbeelding niet bedriegt. Dan nadert men eene der zuilen; men meet ze met zijn oogen, en men ziet de andere die ver-af zijn; ze zijn dik als torens, en toch schijnen ze zoo fijn, dat ze doen sidderen bij de gedachte, dat het gebouw zijn bezoekers op het hoofd zal storten. Eén voor één beschouwt men ze met een snellen blik, van den vloer tot het geweLf, en men meent de oogenblikken te kunnen tellen, die het oog noodig heeft, om geheel tot boven toe te stijgen. Het zijn vijf schepen, die ieder reeds een groote kerk zouden kunnen vormen. In het middenschip zou met opgeheven hoofde een andere kathedraal, met haar koepel en klokketoren, kunnen wandelen. Alle te zamen vormen acht-en-zestig trotsche gewelven, die zich als men ze beschouwt, langzaam schijnen te verbreeden en te verheffen. De hoofdkapel, te midden van het middenschip geplaatst, is zóó hoog, dat ze bijna het gewelf raakt; ze schijnt voor reusachtige priesters gebouwd te zijn, dien de gewone altaren slechts tot de knieën reiken; de paaschkaarts schijnt een scheepsmast; de bronzen kandelaber, die ze draagt, de zuil eener kerk; de orgels gelijken op huizen; het koor is een muzeum van beeldhouw- en graveerkunst, dat alleen het bezoek van een ganschen dag verdient. De kapellen zijn daarin der kerk waardig. Daar zijn meesterstukken van zeven-en-zestig beeldhouwers en acht-en-dertig schilders, mild vertegenwoordigd. De kapel van den H. Ferdinand is eene der schoonste en rijkste. Het lichaam van den koning, die Sevilla van de heerschappij der Arabieren bevrijdde, rust er, in zijn krijgsgewaad gehuld, met kroon en mantel, in een kristallen kist, die met een sluier bedekt is; aan de eene zijde ligt de degen, dien hij op den dag van zijn intocht in Sevilla droeg; aan de andere de staf, als zinnebeeld der macht. In de overige kapellen vindt men groote marmeren altaren, graftomben in gothischen stijl, steenen, houten, en zilveren beelden, in nieuwe kasten besloten, en waarvan borst en handen met diamanten en robijnen bedekt zijn, en verbazende schilderijen, door het schaarsche licht, dat uit de hooge ramen daalt, ongelukkig niet zóóveel verlicht, dat men ze in al hare schoonheid kan bewonderen. Maar laat ons tot de kathedraal zelve terugkeeren. Het is de rijkste aan afwisseling, voor geheel Spanje; want de gothische, byzantijnsche, arabische bouwkunst, en die welke men gewoon is de zilversmids- of *sierstijl* te noemen (*architectura plateresca*), lieten er ieder haar stempel achter. Het is tevens de geldelijk meest bevoorrechte; tijdens de hoogste macht der geestelijkheid werd er ieder jaar 20,000 pond was verbrand; ieder dag werden er, op 80 altaren, 500 missen gevierd, en de wijn, die er bij 't misoffer gebruikt werd, steeg tot de ongeloofelijke hoeveelheid van 18750 kan. De kanonniken hadden een dienststoet als vorsten; in schitterende karossen, door fiere paarden getrokken, begaven zij zich ter kerke, en terwijl zij de mis vierden lieten zij zich door de koorknapen met groote, met vederen en parelen versierde waayers frissche lucht toewuiven; een voorrecht hun door den Paus verleend, en waarvan sommigen nog heden ten dage gebruik maken. — Maar het zonderlingste voorrecht der kathedraal van Sevilla is de zoogenaamde *dans der zessen*, die in de week na het feest van 's Heeren lichaam, ieder avond in de schemering plaats vindt. Ik ging hem zien, en vond de kerk donker, alleen de hoofdkapel verlicht; een schaar geknielde vrouwen vulde de ruimte tusschen kapel en koor; eenige priesters zaten rechts en links van het altaar; voor de trappen was een groot tapijt uitgestrekt; twee rijen knapen van acht tot twaalf jaar, als spaansche ruiters uit de middeleeuwen gekleed, stonden voor het altaar tegenover elkander geschaard. Op een door een priester gegeven teeken, verbraken zachte vedeltonen de diepe stilte, en de beide scharen van knapen bewogen zich in den pas van een reidans, en begonnen zich met duizend bekoorlijke wendingen te verdeelen, saam te vlechten, te ontbinden, en weêr te vereenigen; daarop hieven zij allen te zamen een welluidend en edel lied aan, dat in den donker van 't reusachtig gebouw als de stem van een Englenkoor weêrgalmde; een oogenblik later begeleidden zij dans en gezang met het levendig

geklap van Castanjetten. Geen godsdienstige plechtigheid heeft mij ooit zooals deze getroffen, enz. [1].

GOETHE'S IFIGENIA.

I.

Ifigenia auf Tauris is een der weinige groote werken van Goethe, die geheel voltooid mogen heeten; en het verheven schoon van een dichtstuk, als dit, zal het nooit aan lof ontbroken hebben. De vraag is echter nog, of het evenzeer gelukt mag genoemd worden; want een tooneelstuk wil het zijn, en daarvoor schijnt het niet te deugen. Waarschijnlijk heeft men er terdege de proef mede genomen: er zullen goede redenen zijn, waarom het niet staande bleef op het tooneel. Doch zeker valt niet al de schuld hiervan aan den dichter te wijten.

Is *Faust* een beter tooneelstuk dan *Ifigenia?* Verre van dien; het eerste is even gebrekkig in aanleg en bouw, als het laatste in beiden gelukkig en doordacht is. Maar in *Faust* gebeurt wat meer: dáár zit de knoop. Men heeft van *Faust* een opera gemaakt — denk niet aan Goethe, als gij Gounod hoort. Men heeft ook van *Ifigenia* een opera gemaakt; maar het werk van Glück doet Goethe geen geweld aan, noch maakt hem bespottelijk; — waarom wil men het niet hooren?

Ifigenia is te grieksch, dat is te sober en te eenvoudig. Want eenvoud en soberheid zijn wel in den mond der kunstleeraars, maar niet in het hart en den zin der toeschouwers. Wat geen leven maakt, heet levenloos en wordt geminacht; men voelt zich niet geboeid, zelfs door het hoogste niet, waar het zonder vertooning optreedt. Toch, wil men aan de rechten der schoonheid de hand gehouden zien; wil men wijs zijn en zich hoeden voor het euvel der overlading, zoo dienen de grootsche pogingen tot aansluiting bij het voortreffelijk voorbeeld der Ouden navolging te wekken.

De grootste dichter der vorige eeuw liet ons, in Ifigenia, zoo'n poging na. Wat een weelde zou het zijn voor ons Nederlanders, dat schoon gewrocht, in Vondel's taal, van de planken te hooren! Zoo lang hier niet op te rekenen valt, kan elk het lezende genieten, en daarbij aan zichzelf ondervinden:

> Die Unsterblichen lieben der Menschen
> Weitverbreitete gute Geschlechter,
> Und sie fristen das flüchtige Leben
> Gerne dem Sterblichen, wollen ihm gerne
> Ihres eigenen, ewigen Himmels
> Mitgeniessendes fröhliches Anschaun
> Eine Weile gönnen und lassen.

II.

Of past ons die „olympische" stemming niet, en was het een fout van Goethe, dat hij geen Shakespere tot voorbeeld nam, maar een Sofokles? Dat staat te bezien. Grooter tegenstelling dan tusschen een *Hamlet* en een *Ifigenia* mag er niet denkbaar zijn, toch kan men Goethe's opvatting toejuichen, al houdt men Shakespere voor den grootsten tooneeldichter onder de nieuweren.

Het geldt hier een vraag van stijl. Herleving der Ouden was het wachtwoord, waarmeê de ontaarde Gothiek van de baan werd geschoven. Herleving der Ouden werd ook het wachtwoord, waarmeê de ontaarde Renaissance zou gekeerd worden. Er was behoefte aan voorbeelden, die „naar de bron smaakten"; de Grieken kwamen voor den dag. En wat wij in de beeldende kunst zien tot stand komen: een gelouterde Renaissance, zal, trots alle slingering, ook in de Letteren het veld winnen.

Onvruchtbaar is alles, wat niet wortelt in het groot verleden. Geen richting in de kunst kan leven vatten, dan de *humane*; zij, die schoonheid zoekt om haar zelfs wil; die den mensch verzoent met zijn bestemming; die werken schept, waarvan wij scheiden met volle bevrediging, omdat zij strekken tot het hoogste dat wij kunnen najagen — van hartstocht vrij te zijn. Niemand die dit beter voelde dan Goethe zelf, toen hij het karakter van zijn werk omschreef in de volgende regels:

> Was der Dichter diesem Bande
> Glaubend, hoffend anvertraut,
> Werd' im Kreise deutscher Lande
> Durch des Künstlers Wirken laut.
> So im Handlen, so im Sprechen
> Liebevoll verkünd' es weit:
> Jedes menschliche Gebrechen
> Sühnet reine Menschlichkeit.

A. VAN DER EYK.

KUNST EN LIEFDADIGHEID.

De Heer J. Kimman, Kath Pr., heeft in zijne, dezer dagen verschenen „Ernstige bedenkingen rakende den veelbesproken verkoop der voorhanden kunstschatten in het hofje van Beresteyn te Haarlem", de eenigsins tot rust gekomen vraag weder op het tapijt gebracht. De schrijver schaart zich aan de zijde van hen, die een verkoop der schilderijen, aan wie ook, streng afkeuren, en wenscht ze geen andere bewaarplaats bij voortduring aangewezen te zien, dan het Hofje-zelf.

1 Wat de boven toegezegde opmerkingen betreft: I. bl. 7 lees *welnu* voor *welaan;* bl. 8 *hem* voor *dezen;* bl. 13 *liepen storm* voor *deden een bestorming;* bl. 56, en elders, *grootsch* voor *grootaardig* (een leelijk Germanisme; daar wij wel van *goed-zacht-kwaad*-aardig (alles *zedelijke* eigenschappen) spreken, doch van *groot* enkel de samenstelling *grootmoedig* kennen); ald. *balling* voor *banneling;* bl. 64 *eerstdaags* voor 't Gallicisme *een dezer dagen;* bl. 71 *die oude stijfkop* voor *die stijfh. oude*, en *ik had hem willen*, enz. voor *ik zou hem hebben*, dat hier geen zin geeft; bl. 93 *aantrekkelijk* of *innemend* voor *geniaal*, dat in 't Italiaansch die beteekenis, en niet die van ons basterwoord heeft; bl. 99 *arbeid* voor *werk;* bl. 120 mij *docht* (van *dunken*) voor *dacht;* bl. 180 lezen wij van „beroemde mannen die aan 't *afgaan* zijn, maar twee groote *bezielingen* hadden"; voor 't eerste ware zeker *afnemen* beter, en voor 't laatste *bezielende beginselen* of iets derg. Voor 't vrij algemeen gebruikelijke, maar daarom niet te mooyer *reizigster* (bl. 45) zouden wij het naar 't verouderde *reizer* gevormde *reizeres* willen aanbevelen, dat wel zoo bevallig klinkt; het ander is reeds dáárom minder verkieslijk, omdat ons *reiziger* van geen werkwoord *reizigen* herkomstig, maar een verlengde vorm van *reizer* is, en dus ook die vervanging van *er* door *ster* niet toelaat. Voor *Hatzembuch* lees aldaar *Hartzenbusch;* voor *komenijswinkel* lees *komenij;* voor *motto* (II bl. 98) *leus* of *beginsel;* voor *afwisselendste* (ald. bl. 101) *rijkste aan afwisseling;* voor *vloekt* (bl. 126) *zweert;* voor *op zij* (bl. 266) *ter zij;* voor *opstand* (bl. 267) *aandrang;* voor *ik buig mij* (bl. 270) *ik breng u mijn beleefden groet*, enz. In de ontboezeming over den Dom van Sevilla treft men een hinderlijke vermenging van *men*, *u*, en *ons* dooreen, die wij in bovenstaande aanhaling hebben zoeken te vermijden.

Het is evenwel niet enkel een wensch, die hier wordt uitgesproken; want op deugdelijke en niet te weêrleggen gronden wordt aangetoond, dat in 't algemeen nimmer sprake mocht zijn van vervreemding van kunststukken; er worden middelen genoemd, die in zeer dringende gevallen ter hand zouden kunnen genomen worden, om een hoogen geldelijken nood bij steden, gestichten, corporatiën, enz. te keeren. Maar van dat alles is in onzen tijd geen sprake, en 't is ook genoegzaam bekend, dat Regenten aan 't wankelen zijn gebracht alleen door den klank van 't goud, dat men hun met kwistige hand, in ruil voor de schilderstukken, wilde toetellen.

Een ruimer veld voor hun liefdadigheidszin, ziedaar wat Regenten op het oog hebben; maar tegen dat ziekelijke denkbeeld trekt de Hr. K. terecht met alle kracht te velde.

Waar moest het heen met de Kunst, wanneer sympathiën voor bestjes en consorten zoo de bovenhand kregen, dat Raad- en Regentenkamers voor de meestbiedende handelaars werden ontsloten, en deze naar hartelust een keuze konden doen, of liever ze ras leêg haalden? Zou de kring van degenen, die aanspraak meenen te hebben op armen- of liefdadigheids-fondsen inkrimpen? Of zou niet veeleer hun getal zich bedenkelijk vermeerderen, nu van hooger hand, als 't ware, aan ieder de wenk werd gegeven, de armenbeurs niet uit het oog te verliezen, *self-help* door 't publiek gezag in discrediet was gebracht? Er valt niet aan te twijfelen. En met evenveel zekerheid mag men aannemen, dat de buitenlandsche Musea den dag zouden zegenen, waarop in Nederland zulke denkbeelden de bovenhand hadden gekregen.

De Hr. Kimman vertrouwt, dat Regenten van het hofje van Beresteyn het voorbeeld zullen volgen van Pius IX, „die, zelf beroofd, uitgeschud, toch schatten in handen houdt, opwegende tegen koninkrijken, ze niet aanroert, maar de aalmoes verkiest boven hun verlies, en van die aalmoes zelfs nog aan koninklijke werken de hand houdt".

G.

CARL CZERNY'S „ERHOLUNGEN [1]".

Dat de duizenden volgeschreven bladen noten-papier van Beethoven's scholier Carl Czerny — die zijn grooten meester in zooverre al weinig eer heeft aangedaan, omdat hij in de meeste zijner klavierwerken slechts muziek-fabrikant was — nog niet geheel vergeten zijn, bewijst bovengenoemde uitgave. Zij is zeer goed en aanbevelenswaardig, zoowel door de hier en daar gewijzigde vingerzetting, als door de zeer oordeelkundige opvolging der verschillende nommers. Of deze nieuwe! wijze van bewerking echter recht van eigendom geeft, zooals de uitgever op het nette titelblad beweert? Hoewel geen rechtsgeleerde, zou ik dat betwijfelen. 'k Vertrouw echter, dat onze uitgevers, waarvan sommigen het met den nadruk tot eene niet zeer prijzenswaardige hoogte hebben gebracht, collegiaal genoeg zullen zijn, om de jeugdige firma niet te benadeelen.

RICHARD HOL.

1 100 *Erholungen von Carl Czerny*. Nieuwe uitgave, ten dienste der Muziekschool van de Maatschappij ter bevordering der Toonkunst. Afdeeling Amsterdam. Twee stukken, Amsterdam bij Albert Roothaan. 1876.

IN ZAKE SLINGERVOET RAMONDT *c.* DE BRIEDER.

In antwoord op de grieven van den Heer Ramondt in 't vorige nommer, deelt ons de Heer De Brieder meê, dat hij „voor de eerste maal in dit blad schrijvende", de lezers liever niet met breedvoerige polemiek wil vervelen, en daarom eenvoudig doen opmerken, dat hem ten onrechte „ingenomenheid met eene vereeniging" te last wordt gelegd, „die zich N.B. over *ongunstige* beoordeeling en te-veel-eischen zijnerzijds heeft beklaagd"; en evenzoo „sympathie met heeren, met wie hij *meer in aanraking zou komen*, doch met wie hij *nooit* in aanraking is geweest; antipathie tegen anderen, die hij evenmin ooit heeft ontmoet"; dat hij de „schoonwassching" der laatsten, „als contractbrekers" minder gelukkig vindt, wanneer hij zich herinnert „dat zij, bij schikking, de helft betaald hebben van wat zij, als veroordeelden, te betalen hadden"; en dat hij, eindelijk, de vrijheid meent te hebben, in den *Gids* zijn „persoonlijk gevoelen te zeggen".

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Van 24 tot 26 dezer zal bij den boekhandelaar Nyhoff in den Haag een niet onbelangrijke veiling van teekeningen, etsen, prenten en portretten, enz. plaats hebben, voor een groot deel uit de verzameling van den rotterdammer kunstliefhebber Snellen voortgesproten. Daarbij komen nog de handschriften, bevattende de uitvoerige beschrijving van het wijdvermaarde, in 's Rijksbezit overgegane prentenkabinet des Hn. P. C. van Leyden, omstreeks 2000 bladzijden bevattende, en drie andere handschriften van denzelfden heer. Vrijdags en Zatêrdag 21 en 22 April is alles, ten huize van den veiler, in de Raamstraat, voor de belangstellenden te zien.

Bij eene te Amsterdam gehouden veiling van schilderijen, behoord hebbende tot de nalatenschap van Mej. Loopuyt te Schiedam en van den burggraaf Von Peskiwicz, te Breslau, zijn o. a. de volgende prijzen besteed: voor een Bakhuyzen f 350; een Bern. Bellecour f 510; een Bosboom f 515; twee Burniers f 530 en f 360; tweê Calames f 805 en f 1030; een Calisch f 306; twee Clay's, f 600 en 620; een Couture f 2300; een Destrée f 500; een Gérome f 3000; een Haas 610; twee Herzogs f 850 en f 330; een Israëls f 3900 (Maria van Utrecht, den laatsten brief van Oldenbarneveld hoorende lezen); een Koekkoek (B. C.) f 900; een Leickert f 345; een Madou f 720; een Madrazo f 520; een Meijer (Louis) f 400; twee van Muydens f 625 en f 460; een Robie f 380; een Rochussen f 330; een Saint-Jean f 675; twee Schelfhouts f 515 en f 300; twee Springers f 1325 en f 1100; twee Stevens f 2500 en 800; een Tom f 710: een Toulmouche f 1500 een Troyon f 1090; een Tschaggeny f 320; een Vautier f 1150; een Verboeckhoven f 600, twee Verschuurs jr. f 1200 en 490; twee Verschuurs jr. f 630 en 305; een E. Verveer f 540; een Voltz f 435, en een Willems f 2100. De kooplust was over 't algemeen gering.

Door de goede zorgen van belanghebbende Oudheidkenners is de koninklijke boekerij in den Haag in het bezit gekomen van eén oorspronklijke teekening op perkament van het Slot der heeren van Brederode (opstal en platte grond) te Velserend, vervaardigd in 1490 op verzoek van Yolande van Lalain, weduwe van Heer Reynoud van Brederode, ten behoeve van den Prior der Carmelieten Joan Gerbrandsz of Jan van Leiden (Joannes Gerbrandi à Leidis), schrijver van het bekende werk „Over den oorsprong en de daden der Heeren van Brederode".

Onder deze teekening staat het volgende geschreven:

„Waerachtig afconterfeitsel van die Mueragiën van Sivaerts Burghe off Grontteykeninghe van die alde Stamme-Huyse van

die Adelste van Hollant, dat sund die vrome Grave van Brederoede, ghelick it mett sorghe ghemaeld werde (Anno Domini CIↃCCVXII. Hieronimus Paep tot Velsen) ÷ voer Rogier Haerken ÷ te vuer ende swairt stueirde ende barnede tot ten grund, op Graeve van Loon zin name; wairna dit met verwen schoen geconterfeit ist voer die Eerwaerdige Vader Johan van Leyden, prioer der oerde onser Lieve Vrouwe broederen, doer Cornelis ootmoedig broeder uit Carmeliten Convent te Hairlem, die dach na Sinte Ponciaensdach in 't jaer ons Heere CIↃCCCCIC".

Van deze teekening wordt een nauwkeurige afdruk gemaakt, die gevoegd zal worden bij de geschiedenis en beschrijving van Haarlem, onderdeel „Wandelingen door de omstreken" (Uitg. J. J. van Brederode; Red. F. Allan, mr. A. J. Enschedé, dr. C. Ekama, mr. H. Gerlings en C. J. Gonnet).

Maandag, den voorlaatsten dag der Schrikkelmaand dezes jaars, werd te Abbenes in de Haarlemmermeer, waar hij grondbezitter was, Nederlands zangerigste dichter dezer eeuw, Dr. J. P. Heye begraven. Met hem daalde de laatste van 't viertal — Drost, Bakh. van den Brink, Potgieter, en hij — ten grave, dat na 1830 het nieuwe tijdperk der Nederlandsche Letteren, in *Muzen* en *Gids* opende. Den 1en Maart 1809 te Amsterdam geboren, studeerde hij daarop te Amsterdam en Leiden, trok als Leidsch jager uit, en werd na den veldtocht tot Dr. in de Medicijnen bevorderd. In die hoedanigheid oefende hij, 25 jaar lang, de praktijk in zijn geboortestad uit. Voor de Toonkunst was hij, als algemeen Secretaris der Maatschappij tot haar bevordering, tot zijn dood toe werkzaam. Als volks- en kinderdichter maakte hij zich een algemeen bekenden en geliefden naam, en uitte hij menigen zangerigen versregel van den pittigsten kern en de meest behartenswaarde levenswijsheid voor volk en mensch. In een bundeltjen *Poezy op den Levensweg* heeft men, na zijn dood, eenige zijner uitgelezenste verzen, als de waardigste herinnering van zijn dichtarbeid, bijeengebracht.

Er heeft zich eene commissie gevormd, om op het graf van den dichter een gedenkteeken te stichten; dezer dagen heeft zij zich daartoe, met een rondgaand schrijven, tot de nederlandsche schooljeugd gericht, om ook haar tot bijdragen daarvoor uit te noodigen.

In een boekjen getiteld *Wandalisme en Pedantisme in het R. K. Aartsbisdom van Utrecht* — de eerste naam is zeker minder goed gekozen, daar het hier geen verniel- of sloopingszucht geldt — komt een zich *Jus* onderschrijvend lid der Maatschappij van Bouwkunst tegen de handelwijs der Sint Bernulfus-gilde in dat aartsbisdom op. Hij verwijt haar praktische onbevoegdheid uit verschillende van haar bouwgewrochten blijkende, uitsluitende bevoordeeling van één bevoorrecht bouwmeester, miskenning en veronwaarding aller anderen, die met hem wenschen te wedijveren, en wier ingezonden plannen zij verwerpt. Hij stelt daartegen over de zooveel juistere zienswijs der geestelijkheid in 't Bisdom Haarlem, waar voortdurend 4 tot 5 bouwmeesters met vrucht werkzaam zijn, en ieder kunstenaar met gelijke liefde en voorkomendheid bejegend wordt, terwijl er toch ook oudheidkundigen gevonden worden, welke voor die van de Sint Bernulfus-gilde en hun voorzitter, in hun vak, niet behoeven onder te doen; dezen laten zich daardoor echter niet begoochelen, beseffende, dat men voor de uitvoering meer dan alleen theoretische kennis behoeft.

Door den bisschop van Haarlem is een raad van bestuur voor 't bisschoppelijk Museum te dier stede ingesteld, onder voorzitterschap van den vicaris-generaal van 't Bisdom, Snickers. De verdere leden zijn Prof. Smit te Warmond, de bisschoppelijke Secretaris Graaf, pastoor Schoonderbeek te Overveen, en kapellaan Gompertz te Amsterdam.

In den Haag zal dit jaar een driedaagsch muziekfeest van de Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst. op 9, 10 en 11 Juny plaats hebben.

Den eersten dag, waarop alleen leden met hun dames toegang hebben, met uitsluiting van alle niet-leden der Maatschappij, zal worden ten gehoore gebracht het oratorium *Herakles* van Händel, dat ten vorige jare voor het eerst na Händels tijd, in Duitschland en wel op het muziekfeest te Dusseldorp onder Joachims leiding is uitgevoerd.

Het is het bestuur mogen gelukken voor dit feest dezelfde hoofdsolisten te engageeren, die daar toen hebben geschitterd: Henschel, die de partij van Herakles, en mevrouw Joachim, die de rol van Dejanira zal vervullen.

De tweede dag, die evenals de derde voor leden tegen halven prijs toegankelijk is, zal worden gewijd aan een van Verhulst's belangrijkste werken, namelijk zijn *Missa* (opus 20) en de 9de Symfonie van Beethoven.

Het programma voor den historischen optocht, die te Gent zal worden gehouden ter gelegenheid der 300ste verjaring van de Pacificatie, is door het Collegië van Schepenen thans vastgesteld. De voornaamste groepen, welke in den optocht zullen voorkomen, zijn: 1. Stoet van Edelen te paard, voor den wagen rijdende, waarop verbeeld wordt de overhandiging van het verzoekschrift aan de Landvoogdes Margeretha van Parma. 2. Spaansche soldaten te voet en te paard, voor den wagen gaande en rijdende, die den Raad van Beroerte verbeeldt. 3. Stoet van een dertigtal inquisiteurs, voor den wagen der Inquisitie gaande. 4. Spaansche soldaten met brandende toortsen, gaande voor en om den wagen, die de spaansche furie te Antwerpen voorstelt. 5. Zestien groepen van twaalf inwoners der Nederlanden, in de kleeding der zestien provinciën, met banieren en andere teekens, gaande voor den wagen, die de Vereenigde 16 Provinciën verbeeldt. 6. Het Godsdienstig Bestand, waarop zich de geestelijken van verschillende gezindten verbroederen. 7. Boschgeuzen, gaande voor de vloot der Watergeuzen. 8. Willem de Zwijger, omstuwd door Edelen te paard. 9. „De Pacificatie van Gent", een wagen. 10. Stoet der Schepenen van den Gedeele en van de Keure, de ambachten, gilden, kamers van rhetorica enz., van Gent, in de XVIe eeuw, voor een wagen gaande, die de stad Gent voorstelt.

Op een schilderijen-veiling te Parijs, uit de nalatenschap van den Hr. Schneider is voor 't Antwerpsch Muzeum een Hobbema, in niet geheel ongerepten staat, voor 100,000 fr. aangekocht; voor dat te Brussel een voortreffelijk wintertjen van Aart van der Neer, voor 15,000 fr. — Een mans- en bijbehoorend vrouwenportret van Rembrandt golden 60,000 en 50,000 fr.; een landschap van Wynaends 37,000 fr.; een stilleven van Weenix 22,000 fr.; een keurige Van der Heide 5,000 fr.

Aan 't kunstrijk echtpaar Bosboom—Toussaint is door eenige vereerders van beider schoone schitterende gaven, ter gelegenheid van hun zilveren echtfeest, een fraai en doeltreffend geschenk ter hand gesteld, naar de teekening der schilders Rochussen en Van den Berg, door den Hr. Bonebakker vervaardigd. Een met zilver bezette hoorn van overvloed [1], tegen welken een blad zilver met toepasselijk opschrift ligt, rust op een rood fluweelen kussen, op 't welk buitendien nog een zilveren palet ligt, met een zilveren pen en penseel, die door een gulden strik zijn saamgesnoerd. In een blauwfluweelen album, met de hoofdletters van beide namen der feestelingen op zijn dekblad versierd, zijn die der deelnemers aan dit huldebetoon, door den schoonschrijver Grevenstuk, met keurige hand geboekt.

Den 7en April had er ter eer van 't zilveren bruidspaar een feestmaal in 't *Hôtel de l'Europe* plaats, waarbij het door Dr. Beynen verwelkomd werd, en door den kerkelijken inzegenaar van 't huwelijk, Prof. Van Oosterzee, het feestgeschenk met een toepasselijke aanspraak werd aangeboden. Tal van feestdronken, in dicht en proza, werden daar verder ten beste gegeven, voor welke de zilveren bruigom ten slotte beider hartelijken dank betuigde.

---

1 „Een hoorn des overvloeds van Godgewijde kunst" — gelijk het in dichterlijke omschrijving heet.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 8. 25 April 1876.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN
NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK.—MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE.—C. J. GONNET.—J. GOSSCHALK.—Mr. J. N. VAN HALL.—P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.— R. HOL.— MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. VAN SANTEN KOLFF.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—Dr. A. VAN DER LINDE.—J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.—SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. —A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. —Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

SIVAARTSBURG HERREZEN

(EEN WAARSCHUWEND SCHRIJVEN MET TOELICHTEND ANTWOORD).

Aan den *Nederlandschen Kunstbode.*
Eerzame Bode.

Het Nederlandsch publiek is op het punt, zich aan een heel voêr kakolijnsche distelen te gaan vergasten. Met schrik zie ik, dat gij er uw paardjen reeds (in n°. 7 van dit jaar) een handvol van te vreten hebt gegeven. Dat moet in een onbewaakt oogenblik geschied zijn, Bode!

Sla blz. 54 eens op, en lees het bericht aan den voet der 2e kolom. Daar wordt het bericht herhaald, door de dagbladen voorlang(?) reeds waereldkundig gemaakt, dat er eene teekening van het kasteel van Brederode zou bestaan, gemaakt in 1499, door zekeren broeder Cornelis, Karmeliet te Haarlem. Lees het meêgedeelde onderschrift met eenige aandacht, en gij zult terstond inzien, dat het tot de Klaas-Kolijn- en Ora-lindabok-literatuur behoort. En laat mij er nu bijvoegen, dat *ik* de zoogenoemde „oorspronkelijke teekening op perkament" heb gezien en de volkomen overtuiging heb, dat het een ellendig verdichtsel is, waarin de misschien betrouwbare bestanddeelen onbruikbaar worden door de domme toerusting der stoffeering, die volstrekt in de XVe eeuw niet thuis behoort.

Of de „oudheidkenners", die de koninkl. boekerij in het bezit van dit fraaye stuk gesteld hebben, „belanghebbend" zijn, kan ik niet beoordeelen; maar zijn zij belangstellend, dan zullen ze wel doen een ander maal hunne oudheidsliefde voor waardiger voorwerpen te bewaren.

Vaarwel, brave Bode!

Amsterdam, 12 April 1876.

Uw vriend
J. A. ALBERDINGK THIJM.

AAN DEN HR. ALBERDINGK THIJM.

Welmeenend vriend!

Uw bezorgdheid doet u eer aan; historische knollen voor citroenen te zien verkoopen, is een hinderlijke zaak, die een verstandig en eerlijk geschiedbeschouwer zijn argeloozen naaste terecht doet waarschuwen, zich voor zulk boerenbedrog te wachten. Te meer, wanneer hij er anderen reeds het slachtoffer van ziet, gelijk wij, in dit geval, vreezen moeten, dat met een viertal Haarlemmers geschied is, daar zij zich met uitgave van een prent gaan bezighouden, van welke men helaas! zoo goed als zeker kan zeggen, dat zij — om ons aan de gebruikte spreekwijs

te houden — meer *knol* dan *citroen* is. Gij ziet uit deze gulle verzekering, dat gij u omtrent mij zelf niet ongerust behoeft te maken. Geen „onbewaakt oogenblik” heeft mijn kloekheid verschalkt; ik ben, na kennisneming en mededeeling van het oudheidkundig nieuwsbericht, mij zelf van de vertrouwbaarheid der als „oorspronkelijk” uitgevente teekening gaan vergewissen, en tot dezelfde uitkomst als gij geraakt. 't Zou wat onheusch zijn, om, tegenover de door haar behoorde heeren, Van Alphens bekende rijmregels er op toe te passen, en te zeggen

Wie aan zulk een *burg* gelooft,
Is van zijn verstand beroofd;

maar toch zou ik de namen van „eerzaam” en „braaf”, mij zoo verplichtend door u toegekend, in 't minst niet verdienen, wanneer ik mij niet haastte, mijn lezers en verdere landgenooten op al 't onaanneemlijke opmerkzaam te maken van het hun, ter goeder trouw, voor goede munt verkochte verzinsel. Dat waarlijk die „Sivaartsburg”, door den Karmeliet uit het haarlemsche klooster, door Johan van Leyden, te kwader uur in 't aanzijn geroepen, nog eens onder ons zou komen spoken, nadat hij vóór een jaar of wat door den Heer Ter Gouw reeds voor goed in zijn niet teruggedrongen was, wie had het kunnen denken? — Een exemplaar van Voets *Oorspronck*, *voortganck*, *en daeden der doorl. Heeren van Brederode*, op de veiling-Van der Willigen voor de koninklijke boekerij aangekocht, moest er de ongelukkige aanleiding toe zijn. Aan geldelijke belangzucht valt daarbij niet te denken, en is de daaromtrent door u opgeworpen twijfel zeker ongegrond; doch voor de rest mocht gij maar al te wel aan Klaas Kolijn herinneren. Het keurige onderschrift is kennelijk uit geheel dezelfde fabriek. 't Is zijn *eigen* knoei-taal, waarin het gesteld is; zijn *eigen* onmogelijke woordvormen komen er in voor: *sunt*, *grunde*, *ente*, *walden*, *alde*, enz., tot het *Brederhode* voor *Brederode* toe, kunnen wij er in die weinige regels terugvinden; en dit is zeker geen toevallige overeenkomst, maar doet op een gelijke herkomst denken. Was het handschrift van Klaas Kolijn, waardoor zich Dumbar indertijd zoo oolijk liet beetnemen, en dat hij zijn lezers als een *opus perrarum ac antiquissimum*, interque *primos ac optimos* rerum Hollandicarum scriptores *jure merito annumerandum*, en als ver boven de winsummer kloosterzaken te verkiezen voorstelde, ook in hetzelfde letterschrift gesteld? Dat zou de waarheid mijner stelling nog zooveel te kennelijker doen blijken. Dat letterschrift is *niet* dat van eenig bekend handschrift, maar naar onze zoogenoemde gothische drukletters nagebootst, die door den nabootser dan soms nog met elkander verward zijn, daar hij bijv. *wuerragiën* voor *muerragiën* schrijft. Dit wat taal en schrift betreft; doch nu de teekening zelve. Zij heet naar de „grondteekening” gemaakt, door zekeren „paap Hieronymus” vóór de verwoesting (*struierde* schrijft Kakolijn voor *destrueerde*) van den burg door den graaf van Loon, vervaardigd; in een tijd dus, waarop de eerste heer van Brederode — Dirk drossaet — even min nog als zijn burg bestond, die waarschijnlijk aan hem het aanzijn dankte. Trouwens, wie Sivaart tot dien heer maakt, heeft een goede twee eeuwen meer ter beschikking, doch daarvoor dient hij de vruchtbare verbeelding van den snedigen Karmeliet te hebben, die, ten believe van vrouwe Yolande een reeks van Brederodes in 't leven riep, van welke er geen ooit bestaan had; en dat alleen om hare valsche schaamte, den nazaat eens Gravenbasterds tot man te hebben, te sparen, en haar heer gemaal voor een echten Gravenspruit te doen doorgaan [1]. „Uit oude brieven”, die waarschijnlijk alleen in zijn vernuftig brein bestonden, en wier inhoud hij allerdenkelijkst uit zijn bereidvaardigen duim zoog, verklaarde hij al dat fraais te hebben [2]; en de vervaardiger dezer teekening maakte van 't goed geloof, dat zijne verzinsels gevonden hadden, gebruik, om door zijn naam gezag aan zijn fabrikaat te geven, dat, hoezeer in 't bijwerk over 't algemeen aan de 15e eeuw herinnerend, toch op enkele punten — gelijk bijv. de hellebaardiers, die er op voorkomen — een later tijd verraadt. Heeft de prior der Karmelieten — en dat zou natuurlijk het geval hebben *kunnen* zijn — werkelijk door een zijner kloosterbroeders een teekening van 't slot laten maken, dan kon dit, in elk geval, slechts dat van zijn tijd — en nooit een dat in de 13 eeuw verwoest werd — gelden; hoogstens zouden wij hier dus slechts met het kasteel van Brederode te maken hebben, gelijk het in Joh. a Leydis' tijd bestond. Het waarschijnlijkst is echter, dat het geheele stuk, met zijn bijwerk, even als de kroniek van Klaas Kolijn, en het onderschrift, waarmeê het versierd is, gelijk de verklaringen van zijn verschillende deelen gegeven, te gelijkertijd met die kroniek, en door denzelfden maker, ter wereld gebracht werd. Deze waarschijnlijkheid wordt te grooter, wanneer men nagaat, dat op de teekening de torens *rond* zijn aangegeven, terwijl ze bij 't opdelven *vierkant* zijn gebleken, en zoo in 1499 dus ook waren. Vertrouwende, dat gij door deze opmerkingen, voor veel meer uitbreiding vatbaar, omtrent mijn inzicht en bedoelingen in dezen volkomen gerustgesteld zult zijn, en mijne lezers nu genoegzaam gewaarschuwd zult achten, verblijve, na vriendschappelijken groet,

Uw trouwe Bode. —

---

1 „Sommige luyden zijn, die seggen, uit partyen ende uyt haet ende uyt, als dat die Heeren van Brederode ende die Heeren van Teylingen gecomen zouden wezen van bastardiën van Holland, van den eersten grave Willem van Holland, Mer het is versiert, ende 't en is al so niet, als men in der waerheit vint. — Ende opdat men die Edelheyt des stams van Brederode bet mach verstaan, soe sal men weten, dat die Heeren van Brederode gesproten zijn uyt die alre edelste geslachten van Koningen, Hertogen, ende Graven des werelts, als van dat alre edelste bloet van Troyen ende van Griecken; want Lutgarde, de moeder des eersten Heer van Brederode, Sifridus genaemt, was des Keysers dochter van Griecken ende Constantinopel, enz. ende die vader des eersten Heer van Brederode was Graef Arnolt, de derde graef van Hollant, die een rechte Troyaen geboren was van sijns vaders wegen,” enz. Zie het in de volg. aant. aangehaalde werk. bl. 611 en 592).

2 „Ende dat dit blijkelick ende waer is, dat mach men zien in den ouden brieven, die daer veel in Hollant sijn, die de heeren van Brederode bezegelt hebben, daervan de sommigen over drie- of vierhondert jaer out sijn, leenbrieven ende ander, enz. Ick heb heer Johan van Drongelen, den Lant-commandeur van den duytschen Huys binnen Utrecht horen seggen, dat hy dusdanig hebrieven in Hollant tot veel plaetsen in sijn hant gehadt heeft ende oock mede in sijn clooster sommige van dezelfde form by hem leggende”. (Joh. a. Leydis *d origine et rebus gestis dominorum de Brederode* in Matthaeus' *Analecta* I. p. 611).

IETS NADERS OVER JAN LUYKEN.

Eenige aanmerkingen op het door mij, in de Vaderl. Letteroefeningen van het vorige jaar, geplaatste stuk over dezen beroemden Nederlandschen kunstenaar, werden mij van bevoegde zijde toegezonden, tevens met een paar bijzonderheden zijn leven en werken betreffende. Ik acht die belangrijk genoeg, om ze ter kennis te brengen van allen, die belang in dezen uitmuntenden dichter en etser stellen, en neem daarom de vrijheid er, met dat doel, een plaatsje in den *Kunstbode* voor te vragen.

Op bladz. 34 van mijn stuk heb ik gezegd, dat het plaatwerk, voorkomende in de *Onwaardige Wereld*, oorspronkelijk bestemd was voor, en dan ook voorkomt in een werk van Christoph Weigel, getiteld: Ethica Naturalis enz.

Dit is eene misstelling.

Naar de in de Eth. Natur. voorkomende etsen, werden verkleinde kopieën gemaakt, en deze geplaatst in de *Beschouwing der Wereld* (1708). Deze kopieën zijn behalve de titelplaten, die echt zijn, *niet* door Luyken geëtst.

De verzekering van Houbraken (ook door mij overgenomen), dat toen Luyken in 1678 zijn huishouden opbrak, hij tevens de etsnaald neêrlei, is, wat het laatste betreft, met de waarheid in strijd.

De heer J. Ph. van der Kellen schreef mij, dat L. juist in dat jaar het *eerst* de etsnaald schijnt te hebben opgenomen; want dat er in geen enkel boek vóór 1678 platen van L.'s hand voorkomen.

In het Register van Leden van 't H. Lucasgild te Haarlem, komt L. voor als ingeschreven op het jaar 1679. Hij was in dat jaar van Amsterdam verhuisd, en woonde buiten Haarlem, en wel, volgens eene mededeeling van den heer A. van der Willigen Pz., op de Bakkersloot. Ook Loosjes, in zijn roman Robbert Hellemans, vermeldt deze bijzonderheid.

Het, voor zoover mij bekend is, *eenige* schilderij van Luykens hand, voorstellende eene Kantwerkster, is tegenwoordig in 't bezit van Jhr. Six te Amsterdam.

De heer J. Ph. van der Kellen, meldde mij daarvan nog 't volgende:

't Werd verkocht op de auctie Pieter Calkoen Willing te Amsterdam 10 Sept 1781 voor *f* 100.

„Bij Ploos van Amstel in 1800.

„Op de auctie D. van Bijl 22 Nov. 1813 voor *f* 59.

„In den Catalogus van Calkoen wordt nog *niet* gezegd, dat de Kantwerkster L.'s moeder voorstelt; men vindt deze byzonderheid 't eerst vermeld in den Catalogus Ploos v. Amstel".

„'t Zal dus wel zeer onzeker, zoo niet *onwaar* zijn".

Ik heb gezegd, dat de oorspronkelijke teekeningen van de *Bijkorf des Gemoeds*, voor *de helft* in 't bezit waren van den heer C. P. van Eeghen, te Amsterdam.

Ook op dat punt was ik verkeerd onderricht.

De heer Van Eeghen, bezit het gansche werk, gelijk het door Luyken werd geteekend en geschreven, en bovendien:

1. de compleete teekeningen voor de *Honderd Ambachten*, met de eerste proefdrukken der platen.
2. Twaalf stuks teekeningen voor de *Onwaardige Wereld*.
3. Sommige teekeningen voor de *Voncken der Liefde Jezus* en de *Beschouwing der Wereld*.

En verder 4. een menigte vignetten voor landkaarten, en uitmuntende drukken van vele van Luykens platen.

ALB. STEENBERGEN..

UIT BRUGGE EN LEUVEN OMSTREEKS 1470 [1].

De talentvolle plaatsnijder, die in een reeks van tafereelen „de kristelijke kunst" der middeneeuwsche vlaamsche en hollandsche schilders, voor onze oogen op zijn bladen herleven doet, heeft hier, in een paar schetsen van zijne pen, enkele herinneringen uit het leven van een paar dier schilders tot een onderhoudend geschrift verwerkt, die de jaren, waarin hij hen doet optreden, nog zooveel levendiger voor zijn lezers zal doen spreken. Met de eerlijkste goedetrouw geeft hij daarbij het aandeel aan, dat verdichting en geschiedenis ieder in dat schetsen hebben, zóodat zich geen der lezers daarin bedriegen kan, noch een averechtschen indruk verkrijgen. „Enkele en afzonderlijk staande feiten", schrijft hij in zijn „woordje vooraf", „welke tot onze kennis zijn gekomen, met een draad weêr verbinden, en van het leven der vroegere tijden een voorstelling geven, in welke de beelden als levende menschen, met hunne deugden, hartstochten en gebreken weêr handelen en werken, is zeker het hoogste doel van alle oudheidkundige studiën. De scheppende verbeelding van den auteur mag echter, bij het aanvullen der leemten, niets daarstellen, wat strijdig is met de bekende waarheid. De meest vernuftige en belangwekkende verhalen verliezen al hunne waarde, zoodra de historie ook maar door enkele feiten, de onmogelijkheid er van bewijst. Het zal den lezer daarom steeds aangenaam zijn, na het lezen van een verhaal, vooral wanneer het tot lang verleden tijden behoort, te vernemen wat bepaald historie en wat fictie is; en hoe meer de historie en de roman met elkander overeenstemmen, hoe grooter de waarde der vertelling zal zijn". Overeenkomstig dit beginsel heeft hij daarom ook in eenige meer uitvoerige aanteekeningen zijn lezers duidelijk kenbaar gemaakt, waarin hij van de strikte geschiedenis of vertrouwbare overlevering afweek, en hoever hij beiden al of niet volgde. Zoo kunnen zij hem gerustelijk op zijn tocht naar beide middeneeuwsche steden volgen, en zich te Brugge verplaatsen tijdens er Karel de Stoute zijn huwelijk met Margaretha van York vierde, te Leuven het jaar nadat er het sierlijke stadhuis voltooid was. Beide schetsen en steden zijn door de twee daarin optredende hoofdpersonen, de schilders Dirk Bouts en Hugo van der Goes verbonden. Van de bij Van Mander vermelde byzonderheid gebruik makende, dat de laatste in zijn David en Abigaël, zijn tedere verhouding tot de dochter eens edelen huizes, door haar portret op het doek bracht, werkt hij die betrekking uit, en stelt ons den jongen schilder voor oogen, bij de opluistering der stad ter eere van den Hertog werkzaam, en de persoonlijke kennis van den reeds zooveel ouderen makende, die verondersteld wordt bij die feesten uit Leuven naar Brugge gekomen te zijn, en hem

1 *Te Brugge en te Leuven in* 1468—1475; Novelle door C. Ed. Taruel, geïllustreerd naar D. C. Greive Jr. Amsterdam, T. Kouwenaar. 1875.

dan in zijn wreed teleurgestelde liefde, met vaderlijke zorg ter zij te staan. Later bewijst dan, te Leuven, die inmiddels zijn wereldlijken hartstocht in een klooster ontvloden jonge schilder, den ouden weer den dienst, om bij zijn dood, ten gerieve zijner nagebleven kinderen, zijn onvoltooid gebleven stukken te schatten, en hem zijn stervensuur door toezegging van zijn werkdadig dienstbetoon rustig te maken.

Wie zich in korte trekken de schilderkunst der vijftiendeeuwsche maatschappij, in enkele harer waardigste vertegenwoordigers voor den geest wil gebracht zien, neme beide schetsen van den Heer Taurel ter hand, die daarenboven door hun keurigen druk, en de smaakvolle wijs, waarop zij naar teekeningen van zijn kunstbroeder Greive zijn opgeluisterd, zijn oog niet minder zullen bekoren, dan zich zijn geest en gemoed doeltreffend en aangenaam onderhouden zal vinden.

EEN DUITSCHER IN DE *GRENZBOTEN* OVER VONDEL.

I.

In „*die Grenzboten*, n°. 14, 1876", meent zekere Wilhelm Otto aan een negental bladzijden genoeg te hebben, om „den holländischen Klassiker Vondel" te beoordeelen en te veroordeelen. Tevens vindt hij dan nog gelegenheid, eenige wijzigheden over onze taal aan den man te brengen, en ons Nederlanders, zoovelen als Vondel, door wezenlijke kennisneming van zijne werken, hebben leeren hoogschatten — te raden den dichter maar stilletjes te laten rusten, en hem vooral niet ten voorbeeld te stellen. Men ziet het, als Duitsche „Bildung" aanmatigend wordt, is zij niet spoedig uitgeredeneerd.

Het is anders nog al aardig, dat de Heer Wilhelm Otto niet schijnt te hebben opgemerkt, hoe hij aan het slot van zijn geschrijf juist het omgekeerde verkondigt, van 't geen zijne wijsheid hem op de eerste bladzijde laat zeggen.

„Die Holländer wissen im Groszen und Ganzen die Klassiker und die Literatur anderer Nationen wohl zu verstehn und zu schätzen. An Vorbildung fehlt es ihnen also nicht". Aldus de schrijver op bladzijde twintig; aan 't slot van zijn opstel is hij blijkbaar deze zijne goede meening omtrent ons weêr heelemaal vergeten (tenzij de aangehaalde versregels alleen tot verguldsel moesten dienen om de pil te doen slikken, die hij plan had toe te dienen!), en galmt hij over onze hoofden: „Dass diese Gesellschaften" (er is hier sprake van onze rederijkkamers), „wo Spieszbürgerthum und Unnatur sich vereinigen, noch so lange ihr Leben und zwar in zo groszer Anzahl fristen konnten, beweist, wie viel noch an der literarischen Bildung des Volkes fehlt, und dass die Geschmacksverwirrung der vorigen Jahrhunderte noch in einer gewissen Blüthe steht. *Derselben würde aber eine Popularisirung Vondel's nur neue Nahrung geben*".

Als men ziet, W. O. weet te geven en te nemen. Eerst ontbreekt het ons niet aan *Vorbildung*, en weten we de klassieken en de *literatuur* van andere volken te verstaan en te waardeeren [1], en dan weêr ontbreekt er maar al te veel aan onze letterkundige „bildung" en sukkelen we nog steeds aan „geschmacksverwirrung". Misschien zijn we wel wat te „spieszbürgerlich", om 't gezonde van dusdanige redeneering te vatten. En wat onze Rederijkkamers aanbelangt, wij willen daarover ook wel eens een woordjen zeggen; te meer, omdat die „rederijkers" ten onzent almede wel eens wat al te zeer worden geminacht. Ik zelf heb nooit de voeten op de planken gezet, zelfs was ik nooit ofte nimmer lid van eenige rederijkkamer; mijne meening is dus zeker niet die van een vooringenomen pleiter. Welnu, vóór mij een vonnis van de lippen komt, wensch ik dit te bedenken. Op onze dorpen en in kleine stadjes, waar de burgerjongens geen andere gelegenheid hebben gehad om zich te ontwikkelen dan de dorpsschool, en er geene andere meer hebben dan de kerk en de herberg, daar is de rederijkkamer zeer dikwijls 't eenige middel voor deze jongelieden, om buiten de engheid van hun dagelijkschen kring te leeren rondzien. Uit dat oogpunt bezien, vind ik in de veelheid onzer rederijkkamers eer een gunstig, dan een af te keuren verschijnsel. In Zeeland b.v. zijn zeer nietige dorpen, die eene rederijkkamer bezitten. Wat beduidt dit anders, dan dat er ten minste eenige behoefte is aan letterkundig genot? Zou 't niet mogelijk zijn, dat er streken zijn in ons land, waar op dorp aan dorp de ontwikkeling te laag is, om te rederijken? Weinig rederijkkamers is nog niet het bewijs, dat men niet *wil;* het kan even goed beduiden, dat men niet *kan*. Voor 't overige, laat vele stukjes voor rederijkers zoo onbeduidend zijn, als ze inderdaad bij wijlen kunnen wezen — er zijn er ook, die men met genoegen ziet spelen. Met de rederijkers zelf is 't niet anders. Wordt er veel gegalmd, en gebulderd zelfs, er zijn ook voorbeelden van uitstekende voordracht en degelijk spel. Ik heb een vrind, zelf rederijker — al doet hij 't maar zelden meer — van naam. Die vrind is *tegen* de rederijkkamers, en de gesprekken, die ik met hem hield, hebben me juist tot nadenken gebracht. Ik ben echter aan de waarheid verschuldigd te zeggen, dat die vrind zoo rederijkt, dat zijn beschaafd en wegslepend spel mij telkenmale op nieuw voor den geest treedt, als ik hem de kamers hoor afkeuren. Haast geloof ik, dat hij zelf, als rederijker, mij 't gunstigst stemt in mijn oordeel [1].

Ik keer tot den heer Otto terug. Hij heeft van zijn leven eens door Amstels straten gedoold, en is toen in 't Vondelspark aangekomen. Op zijne vraag wie toch die Vondel was, heeft hij van alle kanten eene macht van loftuitingen gehoord over onzen „dichtervorst" maar niemand wist hem toch eigenlijk iets van den poëet te zeggen. Dat hij zelf niets wist van Vondel, docht hem al erg genoeg, en kan hij alleen verontschuldigen, doordat er in geen enkele beschaafde taal ter wereld vertolkingen van dezen dichter bestaan! Klaarblijkelijk heeft de heer Otto dus ook nooit eenige Duitsche vertaling van sommige van Vondels gedichten gezien. Nu, dat kan! Als men groote woorden wil spreken, zijn nauwgezet onderzoek en ijverige kennismaking niet volstrekt noodig.

1 De Heer Otto leze eens, wat Von Helwald indertijd in zijn *Ausland* van ons heeft gezegd, ter gelegenheid van Hacke van Mijndens vertaling van Dante.

1 Wanneer de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde zich, naar mijn voorslag, tot een *volksmaatschappij* wilde verjongen, zou zij haar heilzamen invloed vooral ook in dit opzicht kunnen doen gelden, en de leiding der Rederijkkamers ten beste der volksbeschaving op zich nemen.

V. VL.

En wat weet de beoordeelaar nu van Vondels poëzie? Klaarblijkelijk onbeduidend weinig. Hij noemt enkele drama's, onder anderen de „Leemoendalers" (*sic*), en weet daar natuurlijk de gewone wijsheid van te zeggen: geen handeling, geen karakterteekening, geen ontwikkeling, niets echt-menschelijks.

Maar Vondels lierdichten dan? Hij noemt er een tweetal „de Reizang: wie is 't die zoo hoog gezeten?" en „Konstantijntje". 't Eerste vertaalt hij onder anderen aldus:

Wer thront so hoch,
So tief im unergründlichen Licht,
Nicht durch Zeit, noch Ewigkeit gemessen
Noch Runden (*Nachtwachen*) ohne Gegenwicht, u.s.w.

en dan neemt hij daaruit aanleiding te vragen, of 't wel aangaat: „auf Zeit und Ewigkeit „Stunden" als „Klimax folgen zu lassen?" 't Konstantijntje brengt hem in een betere luim; dichtjens van dien aard kunnen „einen wohlthuenden Eindruck machen", ondanks natuurlijk den „immerdauernden, betäubenden Wortschwall". Inderdaad, die heer Otto moet wel wezenlijk bekend zijn met Vondels poëzie, als hij dezen dichter overal „bedwelmend", „opgeschroefd", „onnatuurlijk" heeft gevonden! Verder vernemen we, dat Vondel van al wat rein-menschelijk was *geen* begrip had. Zonder eenigen strijd is de poëet tot den schoot der moederkerk terug gekeerd. De studie van den mensch, van zijn hart, van zijn pogen en streven, Vondel heeft ze verwaarloosd. Hoe is 't dan nog mogelijk, dat „de geleerden" in Holland voortgaan, hunnen landgenooten de lezing van Vondel aan te raden! Misschien is de eenige redelijke verklaring, meent hij, wel deze, dat die Hollanders ook volstrekt geen oog hebben voor 't heden en de toekomst, maar steeds den blik naar 't verledene plegen te wenden, enkel uit lust, om zich aan den roem van 't voorgeslacht te vergasten. Wel mogelijk, antwoorden wij. Maar, als U, meneer de Duitscher, somtijds plan had daarvan een bitterzoet pilletje te maken, dat ons niet door de keel wil; als U bijgeval onze geestdrift voor Oudholland alleen kan gebruiken ter verklaring van ons ziekelijk vasthouden aan een dichter als Vondel, mogen we U dan even herinneren, dat Oudholland reeds tot een krachtigen, vrijen staat was ontwikkeld, toen Ouddnitschland nog niet wist, wat kracht en vrijheid te beteekenen had? Als uw verleden eens gelijk ware aan 't onze, wat zoudt gij doen? Zit grootspraak zoo weinig in uw aard? [1] —

Voor 't overige, de heer Otto make zich over onze taal niet bezorgd. Die zal, heusch, niet lijden onder de studie en de beoefening van Vondels poezie.

Den Haag, 14 April '76.

A. W. Stellwagen.

II.

Wij voegen aan dit warm verzet tegen de even grove miskenning als oppervlakkige bespreking van Vondel, van dezen heer Otto uitgegaan, nog enkele opmerkingen over 's mans geschrijf toe. Bij wien mag hij te gast geweest zijn in de hoofdstad? Zijn „geleerde gastvriend" — gelijk hij ons welwillend meêdeelt — bezat Vondels werken niet; en van die werken kende hij, spijt al zijn geleerdheid, niets anders, dan de vier eerste versregels van den bekenden Reizang uit den Lucifer, waar hij dan nog „ondoorgrondbre" in plaats van „grondelooze" las. Gelijk hij echter, schrijft Otto verder, zijn er „veel, zeer veel, ja, (is) het grootste deel der beschaafde Hollanders; ze weten van den grooten Vondel niet meer af, dan de in betrekking tot de hollandsche letteren zeer onwetende Duitschers". Toch wagen 't die Duitschers — gelijk hij — dan, uit de hoogte over dien Vondel te schrijven, nadat ze — alweêr gelijk hij — Jonckbloet eens ingezien hebben, en daar wat vermeende wijsheid over hem opgedaan. Verwonderlijk mag het zeker heeten, dat die „geleerde" amsterdamsche gastheer Vondels werken niet *bezat*; of hij ze las, kon dan nog een tweede vraag zijn. Wanneer we nagaan, dat de *tienduizend* exemplaren, door Roelants van Vondels werken opgelegd, op weinige honderden na zijn uitverkocht; dat Gebr. Binger van hun prachtuitgave toch ook het noodig aantal gesleten hebben, en er buitendien nog zooveel vroegere uitgaven en enkele bundels in omloop zijn; dan is 't zeker bevreemdend, dat een als geleerd en beschaafd optredend Amsterdammer — gelijk de gastheer van dezen Otto — of was de man misschien een genaturalizeerd Duitscher? — geen min of meer volledig exemplaar van Vondel bezat. Doch dit tot daaraan toe. Zien wij nu wat hij nog verder vertelt. „De Muiderkring ging zeer aan *adoration mutuelle* mank". Waaruit blijkt dat? Vondels Muze is grootendeels godsdienstig; hij kiest zijn meeste onderwerpen uit den Bijbel; en bezigt zijn dichttalent gaarne verheerlijking der katholieke kerk". — Een hoogst oppervlakkige verwarring van later en vroeger leeftijd, oudjoodsche geschiedenis of bijbelsche godsdienst, en moedwillig voorbijzien van zooveel van Vondels dichten, als noch met Bijbel noch met godsdienst wat te maken hebben. „De macht Gods, zijn onnaspeurlijk raadsbesluit, waar zich de mensch willoos in schikken moet, is het onderwerp van Vondels poëzie; *daarom* geen handeling in zijn tooneelwerken naar innerlijke wetten, naar menschelijke en zedelijke beweegredenen, maar naar het onbegrijpelijke, willekeurige raadsbesluit Gods; Vondels helden handelen niet als menschen, maar als ledepoppen", enz. Een even belachelijke voorstelling van Vondels Wereld- en Godsbeschouwing als Jonckbloet van het Noodlot der Ouden ten beste geeft, en die door de daad weersproken wordt. „Wat in Vondels verzen vermoeit, is de opgeschroefde, gezwollen stijl van zijn eeuw; zijn volzinnen zijn vaak bovenmate lang en kunstig saamgesteld, zoodat het moeite kost, ze te verstaan. Door over-

1 De Heer Otto weet ook veel op Vondels beeldspraak aan te merken. In Konstantijntje leest hij:

Lern dann steigen, in Gedanken,
Nach Palasten, aus dem Schmutz
Dieser *Welt*, die so *wirbelt*... en roept nu uit:

welch ein Bild! — „Wie is 't, die zoo hoog gezeten; zoo diep in 't grondelooze licht" noopt hem tot de terechtwijzing, dat „wir uns das Licht nicht tief und unergründlich denken!" Zelfs al was daar niets tegen te zeggen, en de vertaling volkomen juist, dan nog: is 't den Heer Otto ten eenen male onbekend, dat zeker Duitsch dichter, ook een „klassiker", van de schoone oogen eener vrouw sprekende, zegt: „aus ihren Abgrunden schien ein Licht hervor zu blicken? en dat die dichter Schiller heette?

daad van woorden wordt de eenvoudige gedachte bijna vermoord; valsche geestdrift vermoeit; zelfs het meest bekende nog van zijn gedichten" — al weêr diezelfde Reizang — „lijdt aan die kwaal. Ware Vondels poëzie minder hoogdravend, ware zij eenvoudiger en natuurlijker, zij zou meer vrienden tellen; maar hetzelfde *pathos*, dat in dezen reizang heerscht, vinden wij, *met zeldzame uitzondering*, in al zijn gedichten weêr". Zooveel kennis van die gedichten, zooveel gevoel voor Vondels verheven eenvoud van dichtkunst en zegtrant toont deze heer Otto te bezitten. Waar wou hij beide ook opgedaan hebben? En weet hij buitendien niet, dat niet eenvoud en natuur juist de meeste vrienden tellen, maar 't geen — zij 't ook met valschen glans — uitwendig schittert en blinkt? Wanneer 't op ongekunstelde eenvoud en waarheid aan kwam, zou 't waarlijk Vondel aan geen lezers en vrienden ontbreken, doch de meesten hebben juist daar geen oog en oor voor; en dat zelfs zij, die zich — als bijv. de ridder Jonckbloet — heel wat op hun vermeende beschaving en kunstsmaak laten voorstaan. „Vondel zoekt" echter — volgens den heer Otto — „met opzet het hoogdravende"!! Toch „hebben wij eenige kleinere gedichten van hem, die een weldadigen indruk maken". Als voorbeeld wordt dan het „Constantijntjen" aangehaald; doch ook hier weder die geestdoodende onderwerping aan 't Godsbestel. „Het menschelijke" wordt daartegenover steeds bij Vondel veronachtzaamd. „De studie van den mensch" — het staat er met ronde woorden geschreven — „is door Vondel verwaarloosd, en dat is het toch, wat andere menschen het meeste aantrekt". Maar, mijn goede heer Otto, wat hebt gij — buiten die beide aangehaalde en naar uw gering vermogen vertaalde verzen — dan toch wel van Vondel gelezen, dat gij, op zulk een onverantwoordelijke wijs, zijn kennis en studie van 't menschelijke hart, in zijn eigenaardigste roerselen, misprijst en miskent? en dat gij van stof en strekking zijner rijke reeks van gedichten niets anders hebt te vertellen, dan 't geen wij er van te lezen kregen; waarop gij dan uw welwijzen staf over hem en zijn werken breekt, en 't heel natuurlijk vindt, dat zijn hedendaagsche landgenooten hem niet meer lezen en waardeeren. Gij slaat daaromtrent even zoo de plank mis, als gij 't ten slotte nog over Vondels taal doet; gij spreekt van een „gelouterde en verbeterde volkstaal", doch die men niet uit Vondel zoo mogen putten, omdat deze nog te kennelijk *den invloed der Rederijkers* verraadt"!! Vondels taal en die der Rederijkers!!! Is er grooter tegenstelling denkbaar? En toch wil ons deze hoogduitsche betweter komen vertellen, dat de eerste nog altoos aan de laatste herinnert, en het daarom „niet alleen nutteloos maar ook verkeerd is, haar te prijzen". Vondels taal is juist die tot beschaafde spreektaal gelouterde volkstaal, die hij langs de markten en grachten van Amsterdam, in de huizen en werkplaatsen zijner tijd- en stadgenooten, wist meester te worden, in zijn dicht en proza ten beste gaf, en die — een *heel enkel* verouderd woord of in onbruik geraakte zegswijs daargelaten — nog heden tot voorbeeld strekken kan en *moest*. Zoo men 't niet gelooven wil, de aanhalingen in den *Vondenalmanak* alleen reeds, op de feiten van den dag niet minder dan van 't verleden toegepast, kunnen volstaan, om het te bewijzen.

EEN NUTTIG BOEKWERK [1].

Gedachtig, hoe nog altijd te zeer de waarheid miskend wordt, dat „wie de afbeelding van het menschelijk lichaam tot onderwerp van zijn kunst verkiest, die kunst tot geen volmaaktheid brengen kan, indien hij niet een grondige en volledige kennis van dat onderwerp heeft opgedaan", en dat dus de kennis der „ontleedkunde" een voorname plaats onder de wetenschappen inneemt, voor den kunstenaar vereischt, heeft de leeraar aan de gentsche Nijverheidsschool en koninklijke Akademie van beeldende kunsten, de bewerking van een „handboek ten behoeve van kunsstenaars" op zich genomen, welks eerste helft het vorige jaar het licht zag. Met talrijke zorgvuldig in prent gebrachte afbeeldingen toegelicht, worden daarin de beenderen, spieren, en het mechanisme der voornaamste lichaamsbewegingen uitgelegd; terwijl in een tweede stuk — dat bij gunstig onthaal op dit eerste volgen zal — de studie van den uitwendigen vorm van het lichaam, die der vormveranderingen, door de bewegingen veroorzaakt, en der verhoudingen behandelen zal. Als voorgangers bij zijn arbeid noemt en roemt de schrijver Ploos van Amstel's, in de vorige eeuw geschreven „Aanleiding tot de kennis der Anatomie en de Teekenkunst betrekkelijk het menschenbeeld", waarin op de hooge noodzakelijkheid eener grondige studie der ontleedkunde voor den kunstenaar wordt aangedrongen, en het in 1816 in Duitschland verschenen, even uitvoerige als grondige werk van Dr. Harless, *Lehrbruch der plastischen Anatomie*, dat echter te veel omvattend van inhoud is, om tot handboek der leerlingen te dienen, zoodat er jaren zouden noodig zijn, om de stof, die er ten grondslag ligt, behoorlijk te verwerken. Naar hij meent, zal dus zijn boek in een onmiskenbare leemte voorzien, en maken wij er hier ook zijne landgenooten uit het Noorden opmerkzaam op.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Vrijdag den 28 a. s. 's namiddags half een, zal in den Haag door den heer De Visser in *Diligentia* eene verzameling oude en nieuwe schilderijen en teekeningen geveild worden, uit de nalatenschap van een in 1875 overleden liefhebber herkomstig, en onder welke eerste, behalve eenige van onbekende hand, een van Van Balen en Breughel voorkomt, voorts van S. van den Berg, Gerard Bilders, Bosboom, De Haas, Hoppenbrouwers, Kobell, Koster, Leickert, L. Meyer, Htte Ronner, Schelfhout, Scholten, P. Stortenbeker, Verschuur, Vertin, Waldorp, enz. -- Teekeningen vindt men er o. a. van Berchem, Both, A. Cuyp, Dujardin, Dusart, Erkelens, A. van Everdingen, Van Goyen, De Heusch, J. Luyken, A. van Ostade, Rembrandt, Roghman, Rubens, J. Ruysdael, H. Saftleven, Savery, Storck, A. v. d. Velde, De Vlieger, Wouwerman, Zeeman, enz. Voorts eenige geteekende portretten, waaronder van Stolker, Van Nijmegen, en Buys, en eenige oude en nieuwe land- en stadgezichten. Donderdags te voren van 11 tot 4 uur zal alles te bezichtigen zijn.

Het ontwerp-Metzelaer voor 't Leidsche Akademiegebouw is thans voor goed door de nederlandsche regeering ingetrokken. Er zal nu een prijsvraag uitgeschreven worden voor een nieuw ontwerp, tot welker beantwoording alle in- en uitheemsche bouwkunstenaars kunnen mededingen.

1 *Handboek der Ontleedkunde ten behoeve van kunstenaars*, *door* Dr. Jul. Morel. Boekhandel van W. Rogghe (E. Todt) Kalanderberg 13, te Gent; 1875.

De Vereeniging voor 't Nederlandsch Museum van Kunstnijverheid zal, in samenwerking met het technologisch bureel te Amsterdam, in de maanden Augustus en September aanstaande — te Utrecht een tentoonstelling houden, omtrent welke nadere inlichtingen kosteloos te erlangen zijn bij de HH. Geesink te Amsterdam, Nauta te Veendam, en Terneden te Dordrecht.

Voor Tony Bergmann zal te Lier een eenvoudig gedenkteeken worden opgericht. Tot de ontvangst van bijdragen hebben zich voor Noord-Nederland bereid verklaard: Prof. Beets, Joh. Gramm, dr. J. ten Brink, Mart. Nijhoff, en Prof. Vreede.

Vrijdag en Saterdag, 28 en 29 dezer, zal in het Hôtel Drouot te Parijs de veiling plaats hebben der belangrijke verzameling schilderijen van wijlen den Heer Ed. L. Jacobson. Vooral de nieuwere fransche school is daarin rijk vertegenwoordigd. Brascassat, Rosa Bonheur, Benonville, Carbonel, Couture, Decamps, De la Roche, Fromentin, Gérome, Ingres, Meissonier, Saint Jean, Horace Vernet, en Ary Scheffer prijken er met schooneproeven van hun kunstgaaf. Doch ook zuid- en noord-nederlandsche schilders droegen het hunne tot dit keurige kabinet bij. Van de eerste o. a. Gallait, Leys, en Portaels; van de laatste Bles, Bosboom, Bakker-Korff, Hanedoes, Maris, Nuyen, Rochussen, Roelofs, Schelfhout, Schotel, Sam Verveer, Jan Weissenbruch, enz. Een catalogus, met een twintigtal etsen opgeluisterd, en door den Heer Bergerat met een wel wat uitsluitend fransche getinte voorrede voorzien, zag bij de firma Goupil en Cie, in den Haag, het licht.

Een drietal schilderijen van hooge kunstwaarde, uit de nalatenschap der gravin de Beaufort te Parijs, is dezer dagen voor de volgende prijzen verkocht: Rubens' *Drie Koningen* voor *f* 40,000, een vlaamsche dorpskermis van Teniers voor ruim *f* 10,000, en een stuk van Wouwerman voor ruim *f* 16,000. De eerste zullen voortaan de verzameling van den Heer Wilson versieren.

De fransche Egyptoloog Chabat heeft onlangs den naam van den stichter der derde groote Pyramide *Menkeres* (den *Mukerinos* der grieksche overlevering) ontcijferd in een teekengroep, op den medischen papyrus van Prof. Eber vertegenwoordigd, en hem tevens, door het tegelijkertijd vermelde Hondster-teeken (*Sothes*) op het jaar 3007 tot 3010 onzer telling thuis gebracht. Rekent men tusschen hem en den van oudsher bekenden Menes omstreeks 1000 jaar, dan komt voor dezen dus het jaar 4000, het oudste punt waartoe onze geschiedkundige herinnering reikt.

Onder den titel *Handbook to the Department of Prints and Drawings* is te Londen een boekwerk ter perse, dat uitvoerig bericht zal geven over den rijken prentenschat in den *Print Room* van 't *Britsch Museum* voorhanden. Het is door den beambte aan dat Museum, L. Fagar, geschreven, zal één octavo boekdeel vormen, en met het *facsimile* eener teekening van Rafaël versierd worden; terwijl de prijs van omtrent 7 schellingen, waarop het zal te staan komen, het vrij algemeen toegankelijk maken zal.

In een der zalen van de Akademie van Wetenschappen te Berlijn is thans het gipsmodel van Schapers voor Berlijn bestemde Göthe-standbeeld tentoongesteld, waaruit, in spijt van zijn onvermijdelijken mantel en de rol papier in de linkerhand, een weldadige natuurlijkheid spreekt. Het stelt den dichter in den vollen bloei zijns levens, omstreeks de jaren zijner italiaansche reis, voor. Tegen het cylindrisch gevormde voetstuk staan drie vrouwen geleund, vol eigenaardig leven en karakter. De eene stelt de lyrische Dichtkunst voor, en houdt een harp in haar hand gevat, terwijl een schalksche Amor met een pijl op haar hart mikt; de tweede, door een Genius met een fakkel verlicht, vertegenwoordigt het heldere verstand, den rustigvorschenden geest; de derde, in ernstig nadenken over een papierrol gebogen, stelt blijkbaar de hooge Treurspelkunst voor. Het geheel belooft een der schoonste beeldhouwgewrochten dezer eeuw te worden.

De beeldhouwer Karl Cauer te Creutznach heeft een voortreffelijk geslaagde Kassandra voltooid, die thans op de tentoonstelling te Keulen prijkt. Het beeld stelt haar in de houding voor, uit Schillers schoone woorden in zijn bekend gedicht sprekend:

Und sie schelten meine Klagen,
Und sie höhnen meinen Schmerz;
Einsam in die Wüste tragen
Muss ich mein gequältes Herz;
Von den Glücklichen gemieden
Und den Fröhlichen ein Spott;
Schweres hast du mir beschieden,
Pythischer du, arger, Gott!

Den 1en April is te Bayreuth een algemeene vergadering der Wagner-vereeniging gehouden. In deze bleek het, dat men op een bezoek van minstens 10 000 vreemdelingen zou kunnen rekenen. Behalve Koning Lodewijk II van Beyeren rekent men er ook den Keizer van Oostenrijk te zullen zien, en buitendien nog tien of twaalf regeerende Vorsten; voor een land, wáar men steeds nog zoo op „hooge en allerhoogste heerschappen" gesteld blijft, als Duitschland, een zeker niet verwerpelijk uitzicht.

In den Dom te Piza prijkt thans weder, in zijn oorspronkelijken luister, het jaren lang onverantwoordelijk achter de bank geschoven en geheel verwaarloosde schilderstuk van Soddoma, Abrahams Offerande voorstellende. Het is uit zijn bedorven staat verwonderlijk goed hersteld, door een jong schilder uit Piza, die echter thans naar Florence verhuisd is. Ook vroeger reeds gaf hij proeven van zijn bekwaamheid in dit vak, gelijk o. a. aan een ander stuk van Soddoma in de Madonna-della-Spina-kerk. Hoe welgeslaagd echter ook deze reeds zijn, worden zij toch door die eerste overtroffen, bij welke het oorspronkelijke niets hoegenaamd schijnt verloren te hebben.

Te Helsingfors is vóór nu zes jaar een Vereeniging tot stand gekomen, die zich de studie en instandhouding der finsche kunstwerken en gedenkteekenen tot taak heeft gesteld, en thans omstreeks 500 leden telt. Zij richtte een Museum en een Tijdschrift op, en maakte in 1871 en 1874 werk van 't inventarizeeren der in Finland voorhanden kunstwerken, vooral kerken en daarin te vinden houtsnijwerk en muurschilderstukken — meestal duitsche gewrochten der 14e en 15e eeuw — in het Zuidwesten van 't land, om en bij de oude hoofdstad Abo. De daartoe door haar afgevaardigde kunstenaars en geleerden hebben een groote hoeveelheid aanteekeningen, beschrijvingen, en afbeeldingen bijeenverzameld, die later, als ook de overige streken doorzocht zijn, in een groot werk zullen uitgegeven worden.

Omtrent de plechtigheden ter opening der aanstaande wereldtentoonstelling te Filadelfia verneemt men, dat er, 10 Mei, na de ontvangst der gasten, een orkest van 150 toonkunstenaars de verschillende volksliederen hunner landen zal uitvoeren, en daarop de plechtige aanstelling van den nieuwen President der Vereenigde Staten zal plaats hebben, door een feestmarsch gevolgd, voor deze gelegenheid opzettelijk door Richard Wagner vervaardigd. Daarna zal de voorzitter der commissie zijn verslag voorlezen, en de nieuwe President zijn openingsrede houden, welke laatste met geschutgebulder en klokkengelui, en de aanheffing van Händels *Hallelujah* door 900 zangersmonden en 't ophijschen veler vlaggen besloten worden zal. Vervolgens zullen de uitheemsche Commissarissen hun verschillende plaatsen gaan bezetten, en de President der tentoonstelling in oogenschouw nemen, om zich ten slotte met hen naar de werktuigkamer te begeven, en daar, op een bepaald teeken, het reuzenstoomtuig in beweging te stellen, dat al de kleinere werktuigen over een ruimte van 30 roê in werking brengt.

Briefw. Het slot van 't opstel des Hr. van Santen Kolff in 't volgend nommer.

ADVERTENTIËN.

W. C. DE GRAAFF te HAARLEM geeft uit:

DANTE ALIGHIERI

De Goddelijke Komedie

VERTAALD DOOR

Mr. JOAN BOLH.

EERSTE LIED. — DE HEL.

Met Portret van Dante. Nederlandsche en Italiaansche Tekst.

Ingen. *f* 3.50. In Prachtband *f* 4.10.

J. BIJLEVELD TE UTRECHT heeft uitgegeven

N. D. DOEDES.

Een Zeldzaam Huwelijk en De Twee Spoken.

(TOONEELDICHTEN).

Prijs *f* —.90.

J. RINKES Jr. te Arnhem geeft uit:

PIETRO SELVATICO,

DE KUNST

in het Leven der Kunstenaars.

UIT HET ITALIAANSCH

DOOR

H. J. WANSINK,

2 roy. 8o. Deelen. Prijs *f* 6,45.

De uitmuntende schrijver streefde naar een edel doel (de Kunst meer belangstelling hij het publiek in te boezemen) en wist dit door de afdoendste en geschikste middelen te bereiken....

Hij, die reeds den naam van een uitstekend Kunstkenner had, doet zich thans ook kennen als een buitengewoon bekwaam Schrijver van die verhalen, waarin waarheid zich vereenigd met verdichting, en waarin zeden en neigingen eene getrouwe en levendige schildering vorderen. (*Rivista Sicula.*)

Door **H. M. VAN DORP** te Haarlem is uitgegeven:

PUCK,

Gedenkschriften van een Hond.

UITGEGEVEN DOOR OUïDA.

2 Dln. *f* 6.—.

VAN VLOTEN — MULTATULI.

Dat is Kritiek! (zij) bepaalt zich niet tot de communicatie dat zeker stuk (haar) al of niet behaagt, (zij) *behandelt* 'n schrijver.

MULTATULI over BUSKEN HUET.

ONKRUID ONDER DE TARWE

LETTERKUNDIGE KARAKTERSCHETS

DOOR

Dr. J. VAN VLOTEN.

***f* 1.75.**

Uitgave van **W. C. DE GRAAFF**, te *Haarlem.*

Emondo de Amicis, Spanje.

2 Deelen. Prijs *f* 5.50.

De *Arnh. Courant* zegt van dit werk o. a.

De schrijver doet, door zijne macht over den vorm, kerken en paleizen, landschappen en musea, personen en kleederdrachten, posadus en arena's voor ons verrijzen en het lijdt geen twijfel of ook voor hem, die Spanje niet persoonlijk leerde kennen, zal dit werk een aanschouwelijk beeld van het Schiereiland bevatten. Er zijn bladzijden in dit werk, die geheel afgescheiden van het doel — reisbeschrijving —, als letterkundige juweeltjes verdienen aangemerkt te worden: onder anderen zijn banengevecht en zijne ontmoeting te Cordova met de schoonste vrouw uit Spanje, beide zijn schilderijen...Maar wij zijn onbillijk enkele fragmenten te noemen; het geheele boek is vol schoonheden.

HH. Directeuren van Leesgezelschappen worden met beleefden aandrang op dit uitstekende werk opmerkzaam gemaakt.

Arnhem. J. RINKES Jr., *Uitgever.*

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 9. 10 Mei 1876.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK.—MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE.—C. J. GONNET.—J. GOSSCHALK.—Mr. J. N. VAN HALL.—P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—R. HOL.—MARTIN KALFF.—DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. VAN SANTEN KOLFF.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÈBRE.—J. H. LELIMAN.—Dr. A. VAN DER LINDE.—J. MASCHHAUPT.—Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.—J. H. RÖSSING.—Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.—SLEECKX.—A. STEENBERGEN.—A. W. STELLWAGEN.—Jhr. Mr. V. DE STUERS.—J. A. ALBERDINGK THIJM.—A. A. VORSTERMAN VAN OYEN.—Dr. J. J. F. WAP.—Dr. A. VAN DER WILLIGEN.—C. N. WYBRANDS.—

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

HOE HET SCHILDEREND NEDERLAND TE PHILADELPHIA VERTEGENWOORDIGD ZAL ZIJN.

IV.

Werpen wij, nu ik getracht heb, onze bijdrage voor de wereldtentoonstelling, in het algemeen als „tentoonstelling van de gewone of huissoort" te kenschetsen, een blik op hetgeen mij onder die honderd en zooveel schilderijen voorkomt, uit te steken, zoowel door positieve als negatieve eigenschappen, zoowel door verhevenheid als belachelijkheid. Want ook in deze expositie wordt de éene omineuze schrede, die deze heterogeene begrippen van elkander scheidt, herhaaldelijk afgelegd — natuurlijk: een logisch gevolg van dat „gewone of huis" karakter — en een juist niet gering aantal „kunstwerken" van de... amusante soort — „vermakelijk; neen: treurig" — zorgt er als naar gewoonte voor, dat wij niet te lang blijven zweven in den zevenden hemel van kunstgenot, waarheen enkele heerlijke meesterstukken ons ook ditmaal voeren.

Indertijd kondigde de redactie van den „Kunstbode" zijn lezers een „uitvoerige" beschouwing onzer vóortentoonstelling van mijn hand aan. Tegenover een zekere, ook in deze, zooals in elke onzer jaarlijksche exposities in ruime mate vertegenwoordigde rubriek van „kunstwerken" is uitvoerigheid van bespreking volgens mijn gevoelen echter volstrekt geen vereischte. Ik heb hier die stukken op het oog, welker voorkomen ons hun schilders reeds op behoorlijken afstand doet erkennen, ruiken had ik haast gezegd, zoodat wij den naam van den artist onmiddelijk kunnen noemen, even onfeilbaar als de veelbelovende stamhouder van die kleinstadsche familie uit de „Camera Obscura", die het Haagsche bosch „dat zoo heerlijk is" en de Haagsche schilderijententoonstelling komt bezoeken, met dit onderscheid echter, dat wij de krijgslist van dien beproefden kenner, om eerst den „kataloogus" op te slaan — „na te slaan" zou *Stern* zeggen — gerust kunnen versmaden. *Hier* is 't een door een gebruik — in dit geval gelijkluidend met misbruik — gedurende een reeks van jaren stereotiep geworden samenstelling (compositie) van figuren, met dezelfde van ouds bekende karakter- en physionomielooze gelaatstrekken, die zich sedert een *n*-aantal tentoonstellingen ijzervast in ons geheugen heeft en hebben geprent; *daar* een niet minder geijkte groepeering van boompjes, molentjes, dijken en sloten, koetjes en kalfjes, of reusachtige koeien en kalveren, met een mede voor de... zooveelste maal opgedischt luchtje; *ginds* het jaarlijks geregeld op nieuw toegepast, bij uitstek conventioneel kleurenmengingsrecept, dat ons reeds uit de verte de „manier", en dus ook den naam van meneer *A.* of *B.* te binnen brengt. „Manieristen" heeten zij, die sedert jaar en dag binnen zulk een beperkt gedachten (?) kringetje om- en voortsoezen; hun school is die der „manier", der conventie. Zoo men de schilderkunst naar haar verschillende

richtingen in klassen verdeelt, komt, na de „idealisten", de „realisten" en de „romantici", aan hen een plaats toe op de vierde, laatste en laagste sport der ladder. Tot dit resultaat geraken wij althans door een zoo onpartijdig en objectief mogelijke beschouwing. Wilden wij, telgen van het „jonge Holland", die uit de werken van *Israels*, Blommers, Sadée, Henkes, Valkenburg, van *Roelofs*, Gabriël, van *Mauve*, *J. Maris*, Van Borselen, Van de Sande Bakhuyzen, Boks, Apol, van *Mesdag*, van *de Haas* en W. Maris, geleerd hebben, hoe de „genre",- landschap- (of zee-) en veeschilder onzer dagen zijn roeping heeft op te vatten en zijn taak ten uitvoer te brengen, zoo hij den naam van waarachtig kunstenaar ten volle wil verdienen, als ijverige discipelen dier meesters onzen, door hen voor een groot deel gevormden en hervormden smaak daarentegen in onbeperkte subjectiviteit doen gelden, wij zouden allicht tot den uitersten stap gebracht worden, en aan die „manier"-kunst den naam van „kunst", aan die „manieristen" den eeretitel van „kunstenaars" ten eenenmale ontzeggen. Want het begrip „kunst" is één met de begrippen: frischheid van geest en vooruitgang, en dus juist de tegenvoeter van mufheid en stilstand. Kan 't nog verwondering wekken, dat wij, nu ons reeds sedert een tien- of twintigtal jaren zulke „kunstwerken" uit de oude — laten wij, jongeren, maar gerust zeggen: verouderde — doos, jaar in jaar uit op nieuw worden opgedischt, die, symbool van eeuwigen stilstand, nooit eenig noemenswaardig verschil opleveren met hetgeen ons door denzelfden schilder reeds in een onbepaald aantal vorige „tentoonstellingen van kunstwerken" te aanschouwen werd gegeven, en de hemel mag weten in hoeveel volgende nog zal gegeven worden... dat wij ons, zeg ik, door een gevoel van wrevel voelen bekruipen en Faust's mistroostige verzuchting slaken:

„Da steh' ich nun, ich armer Thor,
Und bin so klug als wie zuvor.

Och, konden deze schilderende heeren er toe besluiten, den hartelijken raad op te volgen, dien „Fantasio" indertijd in de „Caecilia" aan hun musiceerende kunstbroeders gaf: „Och wat ik u bidden mag, zet toch de vensters wat open! Laat toch binnen, van welke zijde zij ook komen mogen, de frissche lucht en het heldere licht!". Juist, aan luchtverversching hebben hun ateliers dringende behoefte, te oordeelen naar de werken, die er in geboren worden, is de atmosfeer er wat bedompt; het riekt er naar het muffe studeervertrek; de vensters blijven te hermetisch gesloten; het helder zonnetje schijnt er niet binnen; geen frische geuren van „buiten", van boomen, bloemen en gras waaien er binnen op de wieken van den verkwikkenden, aromatieken luchtstroom. Drong er eens wat buitenlucht binnen, wellicht ging er dan meteen iets van dien frischen geur over op de beelden en in de kleuren, die daar binnen op het doek worden gebracht; wellicht zou de aanraking met de natuur dan wat meer „natuur" aan dat werk verleenen. Doch een dusdanige ommekeer moet wel tot de vrome wenschen gerekend worden; daartoe is 't te laat, en zijn de hier bedoelde schilders, ten gevolge van de voortsoezende gewoonte van jaren herwaarts, te vast ingepend in het enge keurslijf der routine en der conventie. Wanneer wij de menigte schilderijen die tot de hier bedoelde categorie behooren in het oog vatten, komen wij tot de gevolgtrekking: waarlijk, die heeren maken het zich te gemakkelijk; wat al te onachtzaam en lichtvaardig vatten zij de heerlijke taak van „kunstenaar" en het verheven begrip „kunst" op. Altijd dezelfde onderwerpen, dezelfde misteekende „poppetjes", dezelfde binnenhuisjes met dezelfde lichtvallingen, dezelfde landschapjes met dezelfde lichteffecten en dezelfde bij uitstek onware kleurtjes..... waar is hier een spoor te ontdekken van de voor den artist zoo onmisbare verfrisching van den geest? Den blik scherpen, het artistiek gevoel verfijnen en veredelen door de natuur telkens op nieuw in haar duizendvoudige schakeeringen, van haar zoo oneindig verschillende zijden te bespieden en te bestudeeren, door onafgebroken met haar te verkeeren, niet als „kalt staunender Besucher", maar als vertrouwd, haar geheimen doorgrondende, haar intiemste openbaring en verstaand vriend (denk aan Faust en zijn monoloog „in Wald und Höhle") door om zoo te zeggen „buiten" te leven.... met het onvervuld blijven dezer voor den waarachtigen schilder, die zijn leven wijdt aan het in beeld brengen van het beeld, dat zijn kunstenaarsziel van het landschap om zich heen heeft opgevangen, ten eenenmale onontbeerlijke voorwaarden, met welker al of niet vervulling hij als „künstlerischer Mensch" staat of valt, is de kanker bloot gelegd, die deze school ten grave sleept. Hoe de volgelingen der allernieuwste, zoogenoemd „realistische" school (zoowel voor „genre" als landschap) ook in dit opzicht de tegenvoeters zijn van het schildersgilde, dat ik hier op het oog heb, zullen wij straks zien.

Aan deze slaven der routine moet *Simon Gorter* gedacht hebben, toen hij in zijn beminnelijke tentoonstellings-studie (in de „Gids" van '69; zie „Letterkundige studiën", II) het volgende ter neder schreef: „In plaats van het schoone met geestdrift te dienen, dient menigeen in gedachteloosheid een geesteloozen sleur... Men wijdt zich wel eens aan het schoone niet, maar aan het goedkoope effect en het gemakkelijke succes". Ook de hierop volgende zinsnede over de schilderstukken, die „niet uitsluitend aan de reinste kunstenaars-bezieling hun bestaan danken", is ook nog heden en in dit verband van volle toepassing.

Of 't nog noodig is, namen te noemen? Mij dunkt van neen. Immers iedere „stamgast" onzer jaarlijksche tentoonstellingen mag geacht worden, genoegzaam te weten wie ik hier op het oog heb. ...Doch daar komt mij, onder het doorbladeren der „Camera Obscura"-tentoonstelling, juist een aldaar aangehaalde regel, stellig uit een onzer oud-hollandsche dichters, onder de oogen:

„Stilzwijgen is een vloeck, die meer bijt dan kwaadspreken".

En buitendien ware „passeeren" een meer dan grove beleediging, wanneer men bedenkt, dat meer dan één van de vertegenwoordigers der hier bedoelde richting bij „Publiek" „naam" heeft, en die naam op zijn beurt een zeker prestige uitoefent, zoodat „men" de „stukjes" van Meneer *IJ.* of *Z.* „heel lief" vindt, en de „kunstliefhebber" *W.* of *X.*, wiens fijne smaak en scherp kritische blik van algemeene bekendheid zijn, er ter verfraaing van zijn „kabinet" zijn goede geld voor betaalt. Dus volledigheidshalve een enkele naam en

een enkel tafreel, als specimen der „school", als type der soort.

Voorzoover ik werken van *Vogel* ken, zijn zijn heigezichten altijd verreweg het best geweest wat hij heeft geleverd; oneindig beter b. v. dan zijn onmogelijke riviergezichten met dito molens en roze gestreepte luchtjes, en zijn waterverf- of sepiateekeningen, die verbeelden moeten ons een denkbeeld te geven van Tyrolsche of Zwitsersche natuur. Wel is waar is het volmaakt hetzelfde, of wij één of tien van die heitjes onder het oog krijgen — variaties, met zeer weinig variatie, op een bekend thema — en zijn die stereotiep geworden blauwachtige rozeachtige, geelachtige en bruinachtige kleurtjes voor lucht en zand- of heigrond juist niet in staat, hem die ze op het paneel brengt aanspraak te doen maken op den titel van kolorist; doch in deze aan de streek van Ede en Wolfhezen ontleende motieven heerscht althans een zekere mate van frischheid en zonnigheid, iets duns en helders van toon, dat aan zijn riviergezichten en zijn bij uitstek onwinterachtige winterlandschappen (zie onze jongste Haagsche tentoonstelling) ten eenenmale ontbreekt. Zoo is 't ook ditmaal. Waren eenige der betere eigenschappen van deze *Heide* ook maar aanwezig in zijn *Hollandsch landschap*-variatie no. honderd en zooveel op een welbekend thema! Hollandsch... Gelukkig is de catalogus bij de hand, om ons in te lichten omtrent de bedoeling van den schilder; want zonder die hulp ware 't ons stellig nooit in het hoofd gekomen de stoute gissing te wagen, dat die slecht geteekende en slecht gekleurde molentjes zonder eenig karakter, dat riet dat op alles meer gelijkt dan op deugdelijk riet, en die onmogelijke lucht met haar geijkt-Vogelsche schuinsche roze strepen moeten verbeelden te gelijken op „heuzige" nationale molens en biezen en op een deugdelijken hollandschen hemel. 't Is om naar van te worden!

Wat het kenbaar maken van den naam des schilders betreft, behoeft het alwetende oranjegekaft boekje bij die in een eentonigen, naar het saffraangeele overhellenden toon gedoopte *Hollandsche weide* — zoo althans verzekert genoemd boekje — naar den kerktoren te oordeelen, in de omstreken van Overschie, evenmin dienst te doen als bij het hei- en riviergezicht van zooeven. Dat groengeel landschapje kan immers van niemand anders zijn dan van Destreé! Te ontkennen valt 't niet, dat deze schilder zijn eigen en eigenaardig koloriet heeft, waaraan wij zijn werk reeds op eenige minuten afstands herkennen; dat hij er zoo conventioneele en onware kleurtjes op nahoudt, mag hem echter met recht kwalijk genomen worden. Zonderling, dat iemand die, zooals ik bij ondervinding weet, zulke frische studies schildert, uit zijn schilderijen zoo alle frischheid en waarheid van kleur haast zou men zeggen: stelselmatig gelieft te verbannen! Wij hebben hier alweer een sprekend voorbeeld van het welbekend, maar toch vreemdsoortig feit, dat menig schilder tienmaal artistieker is in zijn studies dan in zijn schilderijen. — Lees voor deze „Hollandsche weide": variatie de duizendste op een overbekend thema.

En nu een proefsteen ter toetsing uwer raadseloplossende vermogens en uwer „schilderachtige" kennis, waarde lezer! Span echter al uw krachten in, want de taak is voorwaar niet gemakkelijk! Zoudt ge er bij mogelijkheid kans toe zien, om — natuurlijk zonder naar het naambordje op de lijst te gluren — den schilder uit te visschen van die *Middellandsche zee* — alweer volgens den catalogus en *die* dient 't toch te weten!?... „Laat zien... humm...m... toch niet *Hilverdink?*" Bravissimo! Mijn oprecht compliment: ge hebt bewezen, een kenner van het eerste water te zijn! „Lucus a non lucendo": een „Middellandsche zee" die op alles meer gelijkt, dan juist op hetgeen zij voorgeeft, wèl te zijn..... de duizend en eerste variatie op een thema, minstens even afgezaagd als de „Carnaval de Venise". Zonderlinge levenstaak, zonderlinge opvatting van het begrip: artist, zijn tijd zoek te brengen met het, door toepassing van één en hetzelfde recept van compositie en kleurtjes, op het doek brengen van honderde tafereelen uit een natuur, die men door zijn zoogenoemd weergeven bewijst, nooit in werkelijkheid te hebben kunnen aanschouwen.

„Und so wie heut', so morgen."

Ditmaal blijft „de oude geschiedenis" waarlijk niet „altijd nieuw!"...integendeel wij hebben er hartelijk genoeg van. O, heilige kunst, welk een breeden rug moet ge er op nahouden gij, met dat al toch zoo bevallige! Men voere hier niet aan, dat een waarlijk groot kunstenaar een zeker land niet met eigen oogen behoeft aanschouwd te hebben, om het naar waarheid in kleuren, woorden, of tonen te kunnen schilderen, en scherme niet met de woorden, „intuïtie van het genie", *Schiller* en *Rossini* als voorbeelden aanhalende, daar de eerste de openingscènes en het Rütli-tafereel van zijn Tell, heeft geschreven zonder ooit een voet op Zwitserschen bodem te hebben gezet, en de laatste de ouverture en de beide eerste bedrijven zijner gelijknamige opera in zijn villa te Passy heeft gecomponeerd; want dit vermochten deze meesters juist krachtens hun genie „van Gods genade"; en in het werk van den heer Hilverdink heb ik voor mij althans met den besten wil van de wereld nog nooit iets waarlijk artistieks, laat staan iets geniaals vermogen te ontdekken. Een landschap*schilder* moet trouwens de natuur die hij op het doek wil brengen wel degelijk kennen — en grondig en intiem ook! — wil hij zijn taak naar waarheid en karaktervol volbrengen. — Op hoogst artistieke wijze prijkt de naam van den heer *Hilverdink* in gouden letters op den lijst zijner „would-be" „Middellandsche Zee."

„Nu, aan *die* kleurtjes is de auteur evenmin moeilijk te herkennen?... *Van Everdingen?*" Alweer geraden, en alweer een „hollandsch" landschap, twee zelfs...altijd volgens den catalogus, die 't nu eenmaal *moet* weten. De duizend en tweede variatie op een verouderd thema.

Hazeu (Haarlem). Ditmaal — ik citeer nog altijd het alwetend oranje boekje — een „Geldersch" landschap...alias de welbekende pot met groene verf, op het paneel omgekeerd en uitgesmeerd.

In onze dagen, waarin wij ons gelukkig achten, het gezond réalisme in „genre" en landschap de heerschappij te zien voeren in onze kunst — de glorie onzer tegenwoordige nationale schilderschool in haar beste uitingen — is het tweede aftreksel van Meyersche kunst, dat ons wordt voorgezet als *Strandgezicht op de Fransche kust* van *H. Koekkoek* niet langer bij machte, ons eenigsins te bevredigen. Een jaar of vijftien, twintig geleden werd zulk een „gelikt" schilderijtje waarschijnlijk mooi

gevonden — nu is 't voor velen nog een „lief stukje" — doch. . „tempora mutantur", en wat er verder volgt. Elke période heeft haar eigen idealen, en de onze nemen nu eenmaal een totaal anderen koers dan dien, waarin de naamgenoot van den indertijd zoo beroemden en voor het grootste deel mede verouderden „B. C." Koekkoek zich blijft bewegen... blijft stilstaan, ware juister. Op den auteur dezer „Fransche kust" zijn, evenals op de meeste schilders die ik tot dusverre aanstipte, de woorden geheel van toepassing, die de Berlijnsche correspondent van het „Musikalisches Wochenblatt" in het no. van 24 Januari ll. over den in vroeger dagen zoo beroemden kunstenaar, alias kunstenmaker *Ole Bull* („der olle Bull", zeiden de Berlijners) nederschreef, ter gelegenheid van een concert, dat deze voltigeur-koorddanser op de viool in het „Kaiserdorf" gaf: „als Repräsentant einer hinter uns liegenden Zeit, als Vertreter einer überwundenen Kunstrichtung hat der alte Herr für uns nur noch ein historisches Interesse." In de jongste wintertentoonstelling in „Arti" was 't, zooals men zich herinnert, echter juist aan een dergelijk „lief stukje" van denzelfden heer Koekkoek, dat de commissie goedvond, Z. M's groote gouden medaille toe te wijzen. . . . En dan zijn er nog lieden, die handen ineenslaan over het adres-Mesdag, weeklagend over een „crime de lèse — majesté"! Ja, „lèse-majesté" *is* gepleegd, maar juist door die commissie zelve, die met de vorstelijke onderscheiding zoo. . . . zonderling te werk ging.

Hoewel zijn koloriet meestal wat hard en kleurig is, en de vacht zijner dikwijls in wat al te kolossale afmetingen op het doek gebrachte koeien, en menigmaal ook zijn te „mooi"-groene weiden den toeschouwer te zeer aan *verf*, aan de materie herinneren, kunnen wij aan menig werk van *Stortenbeker* onze sympathie echter niet ontzeggen; voornamelijk ter wille van den frischen, helderen toon in het landschap met zijn effen blauwen, dunnen hemel, zijn door het over de plassen heenstrijkend koeltje gebogen riet, en zijn wazige, in neutraaltint-achtigen nevel gehulde verschieten, die ons in verscheiden zijner doeken zoo weldadig treffen. Toen hij aan zijn voor Philadelphia bestemde schilderij werkte, had onze schilder echter niet zijn gelukkige dag, zijn „beau jour". De kleur is dof en donker. Ook de teekening der koebeesten is verre van fraai of smaakvol. In het geheele stuk missen wij juist datgene, wat De Génestet in zijn „Leekengebedje" terugwenscht.

Eentonigheid van onderwerp, samenstelling en lichteffect is een niet licht wegend verwijt, waarvan *Stroebel's* schilderijen bezwaarlijk zijn vrij te pleiten. Toch weet hij ons, meestal, nog te bekoren door de poëzie zijner pittoreske lichtvallingen op de helderwitte muren van zeventiende eeuwsche regentenkamers, of door de vensters en de lange, met grijze steenen geplaveide gangen van binnenhuizen uit denzelfden tijd. Het zonlicht dat, door een der hooge vensters naar binnendringend, op den witten achtermuur een helderen lichtvlak afteekent, waarvan wij in de „Turksche school" van Decamps in het museum Fodor de prototype herkennen, verspreidt in zijn *Zilversmids-gildemeesters aan een gezel het bewijs van meester uitreikende, na het leveren van zijn proefstukken* dien gezelligen, koesterenden binnentoon, die alle aanspraak mag maken op de qualificatie: echt-Stroebelsch. Evenals in al zijn werken is ook in deze schilderij de binnenkamerstemming haar sterke zijde, terwijl de figuren er den zwakken kant van uitmaken. Dat de gezel op het punt staat, een voetval te doen voor de aan een groen bekleede tafel gezeten gildemeesters met hun breedgerande Rembrandt-hoeden, ligt, wel beschouwd, waarschijnlijk evenmin in zijn bedoeling, als in die van den schilder, die hem het aanzijn schonk. „Zoo wij nog één seconde op het doek turen, kantelt hij om; twee seconden, en hij ligt op zijn neus" „. . dezen uitroep ontlokt de zonderlinge stand van den gezel onwillekeurig aan den toeschouwer. Stroebel's *Hollandsch binnenhuis* geeft ons een van die overbekende lichteffecten te aanschouwen, die terecht het eigendom mogen heeten van Stroebel en Huybert van Hove.

Reeds herhaaldelijk heeft *Nakken* ons op een compositie vergast in den trant van zijn *In den boschbouw* (*Normandie*). Aantrekken door het nieuwe doet dit stukje dus niet, doch 't bekoort door zonnigheid. Onze talentvolle Haagsch-Normandische paardenschilder behoort niet geheel en al in de gelederen van hen tehuis, die dringende behoefte hebben aan het in praktijk brengen van Fantasio's voorschrift. *Draagpaarden in de bosschen van Saint-Ouen* (*Normandie*) herinneren door onderwerp en samenstelling in de verte aan Adolf Schreyer. Een sneeuwtafereel, zooals dit is met recht een witte raaf in de werken van Nakken. Het was ons reeds door de jongste tentoonstelling te Brussel bekend. Een helder belicht *Paard in den stal* van den jongen *Verschuur* zou bijna voor een Nakken kunnen doorgaan. Den naam des schilders te raden, zou ons ditmaal dus waarschijnlijk niet zijn gelukt.

Een *Ochtendconcert*, 18de *eeuw*, van *Herman ten Kate* draagt een opvallende gelijkenis met zijn door vele „kunstliefhebbers" bewonderde, haast aquarelachtig behandelde schilderij in het kabinet Van Walchren, die onlangs bij de auctie een bespottelijk hoogen prijs opbracht. Mede zeer uit de oude doos, zoowel wat onderwerp en samenstelling als slechte teekening en dito kleur betreft, zijn Ten Kate's *Oorlogskansen*, „*Overwinnaar en Overwonnen*" 17de *eeuw*, „the old, old story", de welbekende herbergscène met bivoaucqueerende wachtposten, gevangen spion, misteekende koppen, enz., en de *Spelers*, 17de *eeuw*, iets kleiner van afmetingen, overigens dito, dito. Treurige kunst! Als wij op drie achtereenvolgende schilderijen onafgebroken dezelfde physionomiën zien — en welke! — worden wij met den besten wil van de wereld tureluurs.

Een hoe langer hoe bedroevender indruk maakt sedert eenige jaren de eens zoo schitterende kunst van *Charles Rochussen* op mij. Hoe langer hoe meer gaan in mijn oog zijn zoogenoemde schilderijen op aquarellebehandeling gelijken, uitgevoerd met olieverf penseel en kwast, en op doek of paneel, inplaats van met waterverf en dun penceel op een stuk „Wattmann", altijd dezelfde, tot hoe langer hoe treuriger resultaten leidende toepassing van dat. . . zonderling receptachtig mengsel van flauwe, bleeke, bruinachtige, geelachtige, roseachtige kleurtjes, die niets meer gemeen hebben met hetgeen wij onder gezond koloriet verstaan. Als sprekend staaltje, daar „'t lest 't best heugt", diene die ongelukkige *Laatste Wandeling* in onze jongste Haagsche tentoonstelling. Voor zoover ik mij kan herinneren, Rochussen's laatste manier

van een zeker „Forum Adrianum" ons mede bekend door een der laatste haagsche exposities. Hetgeen mij sedert die ure van den *schilder* Rochussen onder de oogen is gekomen, mist allen grondslag, alle karakter van waarachtige, degelijke kunst. Wellicht is 't zonder voorbeeld in de annalen der Kunstgeschiedenis, dat een zoo buitengewoon begaafd Artist zóó kan ontaarden. De „arch-enemijs" van Milton, doet ons treffende woorden aan de hand ter kenschetsing van den tegenwoordigen Rochussen.

„If thon beest he; but oh, how fallen!
From him, who... how changed
Clothed with transcendent brightness, didst outshine
Myriads, though bright!...

Want een schitterend kunstenaar was hij, al zouden de beide laatste regels, van den Engelschen dichter letterlijk opgevat eenigzins overdreven zijn, de geestige, oorspronkelijke piquante, wij kunnen gerust zeggen: geniale aquarellist en schilder! In welk een ongekunstelde oprechte vervoering bracht ons vroeger niet zoo menig tafereel uit de Batavieren of Gravengeschiedenis, zoo menige épisode uit den veldtocht van Seneff Malplaquet en Fontenoy, of die ontelbare doch altijd even levendige, frissche en orrigineele „artillerië̈n in het vuur" of „artillerie-charges" die ons Rochussen's naam deden liefhebben, zooals die van weinig andere schilders. En nu geeft hij ons slechts het treurig beeld te aanschouwen van een weerloozen slaaf der conventie, gewrongen in het keurslijf der mode. Een verval zonder antecedent in de kunstgeschiedenis, zeide ik zooeven. Niet geheel. Gustave Doré, in dit opzicht Rochussen's tegenhanger, geeft ons het treurig voorbeeld eener dergelijke bedroevende afdwaling te aanschouwen. Welk een oorspronkelijkheid, welk een „verve", welk een rijke, stoute, dichterlijke fantazie, welk een meesterschap over licht en bruin, in zijn eerste werken, al deden zij het gemis aan degelijke opleiding nooit vergeten, merkbaar vooral in de grofste fouten van perspectief en de meeste figuren, die den toets maar al te zelden konden doorstaan! „Wo sind sie nun?" vraagt Simon in de „Jahreszeiten". Sedert de laatste jaren „quantum mutatus ab illo! — staat de geniale schepper van den „Inferno" — den „Perrault" — en bovenal den schitterenden „Don Quichotte" — teekeningen, baanbrekend als illustrateur, zooals o. a. blijkt uit het werk zijner navolgers Riou, Yan d'Argent e. a. echter in dezelfde verhouding tot den gemanieerden fabrikant van „Londen" en vooral van die allertreurigste nog niet voltooide „Histoire des Croisades," grootendeels kwâjongenswerk als de schilder der schitterende achttiende eeuwsche veldslagtafereelen van vroeger dagen tot den auteur dier Alkmaarsche kaasmarkt, die zijn verval aan de Nieuwe wereld moet bekendmaken „Encore une étoile qui file, et disparaît!" Ook op het gebied der toonkunst hebben wij een analoog verschijnsel voor ons in *Niels Gade;* of brengt zijn laaste symfonie, benevens sommige gedeelten van de „Kreuzfahrer" en „Kalanus" niet denzelfden treurigen indruk van verslapping en verbleeking te weeg, wanneer men ze plaatst naast de van jeugdig vuur gloeiende, van bruisend leven tintelende, door een overmoedigen élan bezielde van hooge oorspronkelijkheid en genialiteit getuigende C. moll symfonie, Ossian en Hochlant ouverture? Een stellig niet minder sterke achteruitgang valt ook bij *Ambroise Thomas* op te merken; 't valt moeilijk, den auteur der frische, pikante oorspronkelijke karakterstieke „Songe d'une nuit d'été" en „Caïd" muziek te herkennen in den schrijver dier misselijke, in zijn beste, bevalligste, meest echt-fransche partijen van Gounod afgeschreven „Hamlet" partituur, die door het grootste gedeelte der fransche critici voor „chef d'oeuvre wordt versleten. En *Gounod* zelf! welk zijner latere — en vroegere — werken haalt bij zijn reeds van '59 dagteekenende Faust"? en de man componeert steeds vlijtig door. Op de — om tot de schilderkunst en Charles Rochussen terug te keeren — bij uitstek on-Hollandsche en on-Alkmaarsche kaasmarkt, die de aanleiding is tot dezen uitval, valt nog slechts een flauw overblijfsel van de habiliteit en den „chik" van vroeger in het groepeeren en teekenen der ontelbare figuurtjes op te merken, een zekere losheid en „verve" in de behandeling Die „would be" kaashandelaars in witte jasjes en bruinroode, wijduitgekamde bakkenbaarden, echte albionsche „whiskers", gelijken sprekend op typen van „Monsieur Angleterre" in Britsch-Indië, op „sjèntlemen", zooals onze brave hollandsche tooneelisten in de „Reis om de wereld" zeggen, uit het gevolg van den Prins van Wales in Bengalen. De titel: Een kaasmarkt te Calcutta of Bombay" ware, dunkt mij, nog minder Mal à Propos" dan degene, dien de schilder heeft goedgevonden, aan zijn werk te geven. Het onmogelijke „mooie" groen van de japon van een der zoogenoemde Noordhollandsche boerinnetjes doet het oog pijnlijk aan. Het stadsgezicht heeft meer weg van bordpapieren of kaarten huisjes, door de vaardige hand eener goedhartige tante geknipt, in elkaar en opgezet ten vermake van een neefje of nichtje dat „zoet" gehouden wordt, dan van deugdelijke hollandsche woningen van kalk en steen. Het stadhuis b. v., waar van het bovenstuk door de lijst wordt afgesneden, is zoo plat als een dubbeltje, nadat een sleperswagen er overheen is gereden. Wanneer een verbeten „anti-wagneriaan" goedvonden heeft, van *Tristan und Isolde* bij gelegenheid der jongste opvoering te Berlijn, dat de te verklaren „harmonie", in dit werk optreedt op een wijze, „die ihrem Namen Hohn spricht", zoo mag naar mijn overtuiging met vrij wat meer recht van het coloriet? dezer schilderij' gezegd worden, dat het het gezond begrip „kleur' volkomen te schande maakt. Harmonie — in koloristischen zin — is hierin voor mij althans evenmin iets te ontdekken als van harmonie in muzikalen zin voor Professor Dorn in Wagners geniale partituur. De indruk van een aquarel in eersten aanleg heeft mij onder het beschouwen dezer schilderij maar niet willen verlaten. Hoe jammer, dat Rochussen maar niet in tijds met schilderen is opgehouden voordat hij *dezen* dwaalweg insloeg! Ons zou dan de bedroevende gewaarwording bespaard zijn gebleven, van een vroeger zoo innig geliefd ideaal van zijn voetstuk te zien afgerukt. Minder aanstoot dan dit, in met het oog op zijn onwaarde pretentieus-groote afmetingen aangelegd zoogenoemd hollandsch karakterbeeld, geven vier kleinere stukjes van Rochussen's hand. Het meest Rochussensch in een goeden zin is een *Verkenning*, mede zeer aquarelachtig geestig en chiek behandeld. In de *Buitenpartij bij dag*, een zeer klein stukje, zijn die ongelukkige bruine, geele en roode kleurtjes weer van een storend effect; van het pendant: *Buitenpartij bij maanlicht* is het romantisch- fantastisch coloriet wel is waar bij uitstek onreëel, doch in zijn soort niet onaantrekkelijk. Een *Scheveningen* getiteld doekje, zeer chiek en handig „gedaan" is in karakter en kleur

evenzeer bij uitstek on-scheveningsch, als de „kaasmarkt" van zooeven on-Alkmaarsch. De chiek der behandeling moge ons een oogenblik bekoren, natuur en waarheid, missen wij ook hier al te zeer. Wanneer wij strandgezichten van Israël, Mauve, Sadée en Mesdag weten te waardeeren, laten wij ons geen knollen voor citroenen meer verkoopen. Hier is geen keus, geen middelweg. Men moet of in deze artisten, of in dit werk van Rochussen gelooven: „entweder, oder". Doch een compromis sluiten is onmogelijk, *deze* verschillende „heeren" kunnen wij niet tegelijkertijd dienen. Wie onze „realisten" begrijpt, kan den Rochussen der laatste jaren niet meer slikken; dat staat vast. Wie *zijn* kunst daarentegen bewondert, moet oog en gevoel missen voor de hunne, vooral in zake „Scheveningen" met al zijn ap- en dependenties, waarvoor onovertroffen specialiteiten zijn. Zoo lijnrecht loopen hunne wegen uiteen. (*Slot volgt.*

J. K.

EEN EN ANDER OVER LIEFHEBBERS-GEZELSCHAPPEN.

Ik veroorloof mij eene opmerking naar aanleiding van een paar zinsneden uit Stellwagens kloek verzet in 't vorige nommer tegen het geschrijf van den heer Otto. Hij neemt het daar op voor de „Rederijkkamers", waarmede 't land als bezaaid is. Op zichzelf beschouwd, valt dit niet te misduiden.

Eene voorstelling der „Rederijkkamer" is een *évenement* in onze kleine plaatsjes; ze verbreekt voor een oogenblik de eentonigheid van het leven onzer dorpen polderbewoners, en wordt met niet minder spanning te gemoet gezien, dan het optreden van Rossi Lucca of Ziegler in onze groote, meer bevoorrechte steden.

Stellw. is te weinig Stoïcijn „to snarl at Pleasure", te weinig zedepreêker om met hoog en wijs beraad alle genoegens te veroordeelen, die niet onder de zoogenaamde „veredelende" gerangschikt kunnen worden. Nu. daarin stemmen onze denkbeelden zeer wel overeen. Maar niet ben ik het eens met iemand, die nu beweren mocht, dat de rederijkkamers, zooals we die over 't algemeen op het platteland aantreffen, ontwikkelend of veredelend werken op den kunstzin der leden, de beschouwende daaronder begrepen. Jaren lang ben ik zelf lid geweest van een rederijkkamer, beter *liefhebbers-tooneelgezelschap*, dus *j'en sais quelque chose*. Een oefeningsavond of uitvoering was mij welkom als een „gezellig avondje in den winter" — en ik gaf er de voorkeur aan boven een avond, gesleten aan *whist-* of *ombre*-tafel; 't geen evenwel weinig zegt, omdat ik geenszins ben, wat men noemt een „gepassioneerd speler". Ik geloof, dat wij zeer verkeerd zouden doen in het aantal rederijkkamers een maatstaf te zien, waar men den kunstzin van ons volk naar kan beoordeelen.

Men zou met even veel, of liever met even *weinig* recht de verbazende menigte piano's, die jaarlijks in ons vaderland gekocht worden, kunnen door gelden als bewijs voor de hooge muzikale ontwikkeling der Nederlanders. Onlangs las ik ergens ('k geloof in *Eigen Haard* 1875): „Nederland is niet anti-artistiek, getuige het groot aantal liefhebberijgezelschappen en zangvereenigingen, waarop het mag bogen". Die dit schreef, moet òf zelf weinig muzikaal ontwikkeld zijn, of alleen de zangvereenigingen in groote plaatsen op het oog gehad hebben, welke gezelschappen het eigenaardige missen van de meeste harer zustervereenigingen, omdat ze te beschikken hebben over een aantal kunstenaars, die, in den vollen zin des woords, op hare uitvoeringen „de eerste viool spelen". 't Kan wezen, dat ik de plank missla, maar ik ben van oordeel, dat het middelmatige in de kunst, of de kunst middelmatig vertolkt, eer schadelijk dan veredelend werkt op onzen smaak. Ik ga verder en beweer, dat het voor een leek beter is, de *Jahreszeiten* van Haydn of Brahms *Schicksalslied niet*, dan slecht te hooren uitvoeren. En juist dergelijke werken, die alleen door een goed bezet en goed geoefend koor tot hun recht kunnen komen, kiezen de zangvereenigingen, zelfs die in de kleinste plaatsjes, zich ter uitvoering.

Ik wil nu niet eens spreken van het geweld aan die kunstwerken gepleegd (of zou 't heiligschennis mogen heeten?) door het overwegend aandeel, waarmede de toonzetter het orchest bedacht heeft, eenvoudig over te dragen aan... een piano.

„Maar men moet roeien met de riemen, die men heeft"!

Juist, men behoort rekening te houden met de krachten, waarover men heeft te beschikken. Beter een eenvoudig stuk, *geschreven* voor koor met of zonder begeleiding van piano, goed, zoo goed mogelijk uitgevoerd, dan een meesterstuk uit zijn verband gerukt, en verhaspeld!

Op 't punt van kunst ben ik niet *gourmand*, maar zeer *gourmet*. Liever geen muziek dan slechte, liever geen schilderij, dan een mislukte copie of een prul; liever geen gedicht, dan een slechte vertaling, ja, dan een slechte vertolking. Alleen goede, echte kunstgewrochten werken beschavend, veredelend op onzen kunstzin; halfbakken kunst doet schade, verstompt onze edelste zintuigen, ja, ik geloof dat zij ze ongeschikt maakt, om 't *goede* te genieten. Waaalijk, het groot aantal muziekliefhebbersgezelschappen en zangvereenigingen in den lande, die hun taak averechts opvatten (en verreweg de meeste vallen wellicht onder die klasse), zou mij schier verleiden tot de gevolgtrekking, dat over 't algemeen ons volk nog zeer *anti-artistiek* is. Dit althans is zeker: het broddelwerk, dat op concerten in onze kleine plaatsjes voor kunst versleten wordt, *kan niet* ontwikkelend werken op het kunstgevoel van den *leek*, die de gelegenheid mist, zich nu en dan te verfrisschen aan de bron der echte kunst.

Of in den treurigen toestand geen verbetering is te brengen, durf ik niet beslissen. Veel hangt in dezen af van de muziekonderwijzers — van welke er echter verscheiden zelf te weinig kunstenaar zijn, om in anderen liefde tot de kunst te kunnen aanwakkeren. De goeden onder hen, die wel zouden willen, *kunnen* niet altoos, omdat ze moeten leven van hun kunst, en zich daardoor op een standpunt bevinden, niet veel hooger dan een kruidenier, die in elk inwoner gaarne een *klant* ziet. 't Zij verre van mij een blaam te werpen op deze... offers der kunst, daartoe heb ik te veel medegevoel met *Burdach*, uit „De Zusters" van Potgieter.

Iets anders op muzikaal gebied, dat als een treurig feit van beteekenis onze aandacht vraagt, is de overheersching der piano in onze huisgezinnen, en 't onnoemlijk aantal uren, dat jaarlijks door de Nederlandsche jeugd met de studie op dat instrument *verknoeid* wordt. Een studie, die schier geen enkele

rijpe vrucht afwerpt, en alleen in zoover kan geacht worden, vormend op het jeugdig gemoed te werken, als zij de ijdelheid aanblaast en den zin voor ware kunst onderdrukt. Ik kan mij onthouden van lange bewijsvoeringen, door alleen te wijzen op het feit, dat nauwlijks vijf ten honderd van de groote menigte, die uren en nog eens uren aan de piano vertokkelt, het tot eene middelmatige hoogte brengt. Bovendien is de piano wel 't minst geschikt, om het gevoel voor het kunstschoon op te wekken en te ontwikkelen; vooral ook omdat men geen les neemt van den muziekonderwijzer, om „der botheid zin voor het schoone in te scherpen", maar enkel om op een liefhebbers-concert te kunnen schitteren, op een *soireetje* zangdooven te verrukken — en, natuurlijk, ware lief hebbers te ergeren, enz. enz. Geen dier redenen staat ook maar eenigsins in betrekking tot de „kunst".

En daarom misgun ik het klavier den tijd, dien het onzen kinderen ontrooft, den kostbaren tijd, dien men zoo angstvallig meet, wanneer het de beoefening geldt van een der *meer vormende* zusterkunsten. Wanneer de „bonden" niet reeds in de verdrukking geraakten, stelde ik een *anti-piano-verbond* voor. Nu zou ik reeds meer dan voldaan zijn, als 't mij gelukken mocht den ouders de belofte af te persen, voortaan minder vrijgevig te zijn ten opzichte der muzieklessen, of ik de overtuiging kon doen ingang vinden, dat de toonkunst ook een *kunst* is, en niet op één lijn mag gesteld worden met... de danskunst. b. v. Wellicht zouden we dan nog eens den tijd beleven, waarin wat minder met kunstjes gepraald, maar *de kunst* vereerd en geëerbiedigd werd, als de heilige, die ons den weg wijst tot hetgeen goed is en edel, die ons doet streven naar volmaking, en ons ontfankelijk maakt voor rein genot, dat is voor deugd!

Stelwagen's vrind, „die niet meer rederijkt!" —

EEN BELANGRIJKE KUNSTVEILING.

Te Keulen zal den 15den dezer de rijke verzameling van wijlen den kunstlievenden koopman Christoph Rhaban Ruhl door de HH. Lempertz (*firma* Heberle) van daar, en Pappelendam en Schouten van Amsterdam geveild worden. De overleden eigenaar, een man van kennis en smaak, die er zich op toelet, slechts uitstekende stukken en voorwerpen te erlangen, was daartoe sedert tal van jaren reeds werkzaam. Zoo vermocht hij o.a. middeneeuwsche kunstschatten van het hoogste aanbelang te verwerven, waarbij miniaturen en verluchte geschriften van groote zeldzaamheid en schoonheid. Een Preêkboek van de 14e eeuw o.a. met meer dan 30 teekeningen (sommige in *folio*); een kostbaar *horarium* met 34 miniaturen in den trant der Van Eycks, een ander met 21, mede uit den borgondischen tijd; in 't geheel een dozijn dergelijke uit de 14e en 15e eeuw. Onder de *emails* blinkt o. a. een *Reliquiarium* van byzantijnsche herkomst uit; onder 't ivoren snijwerk een prachtige band in gotischen stijl, en velerlei diptychen en triptychen uit den gotischen en romaanschen tijd. Onder de metalen kunstwerken vindt men een fraaye gothische *fibula* in koper en zilver, kelken en bokalen in gedreven goud en zilver uit de 16e eeuw, enz.

Schilderijen zijn er een anderhalfhonderd van de grootste waarde, voor 't meerendeel echte en welbewaarde werken van *nederlandsche* meesters; buitendien een 30 oudduitsche en oudnederlandsche, vier of vijf italiaansche, en een stuk of wat nieuwere. Onder de oudnederlandsche treft men een keurigen Jan van Eyck — een Moedermaagd met een Kristuskindjen — van de grootste fijnheid van teekening en uitvoering aan; van Memling drie kleine stukken; van Meester Willem van Keulen, de door Kellerhoven in 't licht gegeven Moedermaagd met de Heiligen; van meester Steven en andere Keulsche meesters mede een en ander; evenzoo van Bartelomeus de Bruin en Bernard van Orley, en Lucas Cranach. Uit de hollandsche school is er Van der Helst door een vrouwenportret, Thomas de Keyzer door een familiestuk, Caspar Netscher door een portret vertegenwoordigd; voorts beide Ostaden, Jan Steen, Frans van Mieris, Bega, Govert Kamphuyzen, Metzu, Sal. Koninck, Godfried Schalken, de delfsche Van der Meer, Wouwerman, van Goyen, Albert Cuyp, Wynaents, en Lingelbach, Hondekoeter, Willem van de Velde, van Huysum, enz. Onder de nieuwere schilders vindt men er Koekkoek, Springer, Verboeckhoven, en Andreas Achenbach.

Ook een kleine maar uitgelezen verzameling prenten, etsen, koper- en houtsneden, in welke Albert Durer goed uitgenoodigd is, wordt er gevonden; zelfs Rembrandt ontbreekt daar niet, noch Lucas van Leiden, Isaak van Meckenem, Martin Schön, Maro-Antonio, enz.

Een sierlijke Catalogus met 35 fotografiën der opmerkelijkste voorwerpen, stelt de belangstellenden in de gelegenheid, ook hier te lande reeds wat nader kennis van een en ander te nemen; terwijl ook een andere, zonder die fotografien, het licht ziet, en alles uitvoerig opsomt. Kijkdagen zijn van 12 tot 14 Mei, van 's morgens negen tot één, en 's namiddags twee tot vijf; tegen toegangs-biljetten, bij den Catalogus verkrijgbaar. *Grosse Sandkaul* 10 *u.* 12). —

BERIGHTEN EN MEDEDEELINGEN.

John Forster, de onlangs overleden biograaf van Goldsmith en Dickens, heeft zijne kostbare letterkundige nalatenschap vermaakt aan 't South-Kensington-museum. Behalve eene uitgebreide boekerij, bevat zij tal van letterkundige merkwaardigheden en zeldzaamheden van artistieken of bibliogratischen aard: de eerste folio-uitgave van Shakespere, al de tooneelspelen van Garrick, eene weergaloos rijke verzameling schotschriften en pamfletten, eigenhandig geschreven brieven van Pope, Swift, Byron en andere vermaarde schrijvers, de gecorrigeerde proefbladen van Johson's *Lives of the Poets* en van vier romans van Dickens, de oorspronkelijke uitgave van den Robinson Crusoë en van Goldsmith's *Traveller* en *Deserted Village*, een fraai geïllustreerd exemplaar van Grangers' *Bibliographical History of Engeland*, in 31 folio deelen, met 5562 portretten en platen, eene prachtige verzameling werken van Hogarth, zeldzame plaatwerken, schoone oud-Hollandsche en nieuw-Engelsche schilderijen, een kostbaar kabinet van curiositeiten, enz. Een der voorwaarden bij dit legaat is, dat de geheele nalatenschap in één zaal van 't Muzeum zal moeten worden geplaatst, en dat er nimmer iets van verkocht of verruild mag worden. Forster liet aan zijn weduwe de vrijheid, om al deze schatten gedurende haar leven nog in haar bezit te houden; doch deze heeft nu reeds van alles voor goed afstand gedaan.

Voor het Muzeum te Brugge is den 11en April uit de Verzameling van den kanoniek Wemaer een *Laatste Oordeel* van den te Veurne geboren, en tot 1580 te Brugge woonachtigen schilder Jacob van den Coornhuise voor 2000 francs aangekocht. Hij schilderde dat in den tijd voor de raadzaal der Sint Donaatproostdij en kreeg er toen 14 ponden groot voor. In 1559 en 1579 was hij de tweede vinder der schildersgilde van Brugge, bij welke hij in 1566 als vrijmeester der Sint-Lucas en St. Eligiusgilde werd aangenomen.

Drukfeil: in Steenbergens opstel over Luyken *lees:* voor 't jaartal 1676: 1699.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 10 25 Mei 1876.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN
NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK.—MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE.—C. J. GONNET.—J. GOSSCHALK.—Mr. J. N. VAN HALL.—P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.— R. HOL.— MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. VAN SANTEN KOLFF.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—Dr. A. VAN DER LINDE.—J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.—SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. —A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. —Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

KERKELIJKE TOONKUNST [1].

Op dat weidsche „kunsttooneel", waar, in zijn volledigsten en edelsten vorm, „bouwkunst, beeldhouwkunst en schilderkunst, welsprekendheid, poëzy, en toonkunst" tot één doel harmonisch moeten samenwerken, in de „katholieke kerk", was met name die laatste allengs vrij wat van de daartoe strekkende wijs afgeweken, of liever haast geheel uit den trant geraakt. Wereldsche aanstootelijkheden hadden er verreweg 't overwicht gekregen, en het werd daarom meer dan tijd haar tot de orde te roepen, en op haar harmonische taak te wijzen. Dit geschiedde in de laatste jaren, en ook „het provinciaal Concilie van Utrecht" vaardigde daartoe, in 't 6e hoofdstuk van zijn 8en titel, een welgemeende dringende aanmaning uit, waarin het op de ware beteekenis van den *gregoriaanschen* zang en zijn gebruik bij de godsdienstplechtigheden wees, „alle geestelijken" opwekkende, er ijverig werk van te maken, „om dien zang aan te leeren, opdat zij niet ongeschikt bevonden worden, om hetgeen de priester te zingen heeft, naar behooren voor te dragen". Ook de *harmonische* of *gefigureerde* zang, „het *aangenomen* kind der kerk" — als Strehle hem noemt — gelijk er „de gregoriaansche het *eigen* kind" van is, „de *meerstemmige* muziek", die zich eerst geheel op gregoriaansche leest schoeide, maar allengs afdwaalde, tot ze „door Palestrina en zijn volgelingen" voor de kerk gered werd, verdient geen minder aanbeveling noch waardige studie en nauwlettende zorg, om haar op 't rechte pad terug te brengen, waarvan ze zich, tot schade der kerk, verliep. In overeenstemming met de daartoe gewekte beweging en met de dringende aanmaning van 't Utrechtsch Concilie, hebben nu „eenige HH. geestelijken uit de verschillende nederlandsche bisdommen" de uitgave van een maandblad ondernomen, van 't welk de drie eerste nommers hier voor ons liggen. Indachtig aan den tweederlei zang der kerk, stelden zij dat onder de hoede van beide toonkunstige Heiligen dier kerk, Sint Gregorius en Sinte Cecilia, gelijk het smaakvol bewerkte, met beider beeltenis versierde bovenschrift van hun Blad dat aanschouwelijk in prent brengt. Zij openen 't met de mededeeling van 't reeds vermelde Concilie-hoofdstuk, waaruit wij nader nog vernemen, dat niet alleen „geene andere muziek voor de kerk ooit gekozen" moet worden, „dan die zich door ernst en waardigheid, zuiverheid en majesteit onderscheidt en uitblinkt", maar ook „alle gezangen in de moedertaal verboden zijn, en van elk gezang de woorden altijd ontleend (moeten) worden aan antifonen en hymnen, door de

1 *St. Gregorius-blad. Tijdschrift tot bevordering van kerkelijke Toonkunst*, bestuurd door M. J. A. Lans, Pr. Haarlem, 1876.

kerk aangenomen en erkend, en aan de overige liturgische gebeden; alleen wanneer de godsdienstoefening zelve afgeloopen is, zal men op het koor gezangen in de moedertaal mogen zingen". Als „meest met den aard en de natuur van den kerkzang overeenstemmend instrument" wordt het *orgel* erkend, dat echter „de stemmen der zangers niet onderdrukken, noch het gemoed aanstoot geven mag; het orgelspel moet deftig zijn in maat en tempo, kuisch in melodie, enz. Andere muziek-instrumenten mogen slechts met vergunning van den Kerkvoogd in de kerk gebracht worden, en moet daarbij dan steeds nog de vermaning van Paus Benedictus XIV in 't oog gehouden worden, dat die instrumenten alleen mogen strekken, om aan de woorden van den zang kracht bij te zetten, opdat hun zin des te dieper in het gemoed der hoorders worde ingeprent. Vrouwspersonen worden voorts op het zangerskoor niet toegelaten, omdat zoowel de voorschriften van den Eeredienst als de waardigheid van den kerkzang gebieden, dat zij geweerd worden; haar tegenwoordigheid op het koor der kerk druischt zelfs tegen het godsdienstig gevoel der geloovigen aan", en „alleen in de kerken of kapellen der godsdienstige maagden" worden zij toegelaten.

Het ware „doel der kerkelijke toonkunst" — naar ons het eerstvolgende opstel meldt — is, een krachtiger uitdrukking te geven aan het heilig liturgisch woord", en dat doel „moet in de melodie, in den rhythmus, in elke maat, in elk accoord, in elken toon van den gefigureerden zang gehoord en gevoeld worden". In eenige daaropvolgende bladzijden, aan de bespreking van „Koor en Altaar" gewijd, stelt ons de Eerw. Heer Verzijl, van het Seminarie te Roermonde, het hoofddoel van den kerkzang de medewerking bij het opdragen van 't *Misoffer* — als hoofdpunt van den eerdienst — in 't helderste licht. Om dat doel te bevorderen, schrijft hij, in de *Liturgie* „zoo geregeld", dat de daaraan beantwoordende gebeden en handelingen beurtelings zoowel den priester als het begeleidende koor in een mond" gelegd worden. „Nauwelijks is de priester aan den voet van het altaar verschenen, of het geloovige volk wordt door het zingen van den *Introïtus* in die gemoedsgesteltenis binnengeleid, die 't meest met het invallend feestgetij overeenkomt; weldra herinneren zich dan priester en koor, hoezeer zij behoefte hebben aan Gods ontferming, en het *Kyrie eleison* rijst op uit het rouwdragend hart; doch nu durven zij ook, door die verzuchtingen gezuiverd, hun stem verheffen, om God te loven en te prijzen in het *Gloria in excelsis*, welk lied met volle borst wordt gezongen. Na het epistel, al de zegeningen indachtig, door den Verlosser geschonken, en der wereld door de profeten en apostelen voorspeld en verkondigd, verheft zich de vreugde des harten tot den hoogsten jubel, en geen einde schijnt te willen komen aan het juichend *Alleluja*. Hebben zij allen met diepen eerbied de goddelijke leer des evangelies vernomen, dan legt de priester, vooropgaande, openlijk de belijdenis af van zijn geloof, zingende met vaste stem *Credo in unum Deum*, en met even diepe overtuiging sluit zich onmiddelijk het koor bij die belijdenis aan, voortzingende *Patrem omnipotentem*. Na voorts aan de geloovigen des Heeren bijstand te hebben toegewenscht, wekt de priester hen (tot de eigenlijke offerhandeling) met rijzende stem op *sursum corda*, en blijmoedig antwoordt het koor *habemus ad Dominum*. Danken we dan onzen Heer en God — *Gratias agamus Domino Deo nostro* — zoo noodigt de priester met klimmenden gloed de geloovigen nu uit, en het klinkt uit aller mond: *dignum et justum est*. Nauwelijks sterven die laatste tonen weg, of dan ruischt oodmoedig zich parend aan der Engelen lofzang, met plechtig klimmenden eerbied het driewerf *Heilig!* den Hemel te gemoet. Het oogenblik der consecratie is intusschen genaderd, de zangers zwijgen en aanbidden het offerlam, neërgedaald op de kerkaltaren. Nog een poos, en de welkomstgroet, den Verlosser toegestierd bij zijn intrede in Jeruzalem, ontwelt aan het vroom en innig dankbaar hart: *Benedictus qui venit, etc.* Nogmaals voelen priester en geloovigen er behoefte aan, om ontferming en vrede te bidden, en met nederigen aandrang herhalen zij tot driemaal toe: *Agnus Dei*. Nog éėne antifoon, tot verblijding des volks, bij 't ontvangen der heilige communie, en een opgewekt *Deo gratias* sluit de plechtigheid".

Vijf lijnen of vier vraagt de Eerw. Heer Graaf in een volgend opstel — en zet de beantwoording dier vraag ook in een volgend nommer nog voort — met de verklaring, dat als men maar eenmaal den — „door den kerktoon en zijn omvang" bepaalden — sleutel gevat heeft, en daarvan uit gaat, men zich hoegenaamd niet om het *getal* lijnen zal bekommeren, zoo men slechts lijnen genoeg heeft voor de noten van zijn zangstuk, waartoe *vier* in elk geval voldoende zijn, en waarbij men 't soms zelfs met minder zou kunnen doen.

In de tweede afdeeling van het *koor en altaar* behandelend stuk, wordt ons uiteen gezet, hoe onder koorzang niet enkel de gezangen behooren, „die de voltrekking der hoogheilige handeling *onmiddelijk* begeleiden", maar „ook de hoogheilige getijden of het Brevier gebed, in zooverre 't gezongen wordt"; en hoe tevens „te midden van de nimmer rustende feestkringen in 't kerkelijk jaar, die koorzang (ook) de levende band is, die de kerkelijke plechtigheden, als met een gouden draad, omzoomt en samenrijgt. Over „het orgel" en zijn koninklijke roeping in de kerkelijke toonkunst handelt de Eerw. Heer Brouwers, in twee vervolgstukken, en schetst ons, wat er ter bevordering van zijn waardige bespeling vroeger, doch vooral ook in de laatste jaren, gedaan is. De klacht, dat er „bij ons geen stemmen" zouden zijn, wordt door den Eerw. Heer Te Braake, met de doeltreffende vergelijking van dien „goudgraver beantwoord, „die naar Californië toog, doch omdat hij geen gedegen goud, geen geslagen munststukken vond, de eene groeve na de andere verliet, telkens moedeloos en wrevelig mompelend: hier is geen goud"! — Zijn, als men klaagt „bij ons geen stemmen", dan is dat „omdat onze dorpen en landgemeenten geen stemmen ontwikkelen, en omdat ze in onze steden door het hartstochtelijk karakter der moderne muziek in verkeerde richting worden gebogen". Door den Heer Lans worden ten slotte nog de „Muziekmissen en de Missa brevis van Verhulst" besproken, en een bericht uit Haarlem geeft ons een kort verslag van de eerste jaarsvergadering der *St. Gregorius-Vereeniging*, die thans twee dozijn werkende leden telt, en dit jaar

drie uitvoeringen hield. Wij wenschen haar en het blad, haar genan, den besten uitslag op hun belangwekkend pogen.

„DE SALON DES REFUSÉS" TE PARIJS [1].

Onder dezen naam zijn te Parijs thans eenige schilderijen en schetsen, ongeveer een anderhalfhonderd in getal, tot een kleine tentoonstelling vereenigd, waarvoor de bezoekers een franc als toegangsprijs moeten offeren. Wat eigenlijk de naam der dingen is die hier bijeenhangen, weet ik niet te zeggen; schilderstukken zijn 't voor 't meerendeel in 't geheel niet, wanneer men ten minste eenige kladden verf niet aanstonds tot een schilderstuk wil verheffen. Teekeningen zijn 't evenmin; want de sporen van juiste lijnen zijn er moeilijker in te ontdekken dan de kanalen, door de jeugd in 't Scheveningsche strand gegraven, wanneer er een flinke golf over heen is gespoeld. De perspectief.... doch ik wil er terstond een staaltje van beschrijven:

Denk u een tafel, met flesschen, borden en schotels bedekt, waaraan een heer en een dame zitten te eten, terwijl een knecht bezig is te dienen. De zwarte kleeding der drie personen, de gesloten gordijnen, het lugubre waas, dat over de geheele schilderij ligt uitgespreid, doet vermoeden, dat mijnheer en mevrouw aan een lijkmaal bezig zijn. Zij schijnen echter de treurige stemming te willen verdrijven; ten minste de karaf wijn, die op tafel staat, is van ontzagwekkende afmetingen. Ik schreef „staat", doch moet dit woord terugtrekken, daar de teekening der tafel zoo is ingericht, dat alles wat zich aan de rechterzijde bevindt, er noodwendig af moet glijden, terwijl vooraan een bord reeds lang aan het duikelen zou gegaan zijn, indien de rand het niet had tegengehouden. Bovendien is de verkleining der voorwerpen zoodanig, dat een stevige wandelaar ongetwijfeld een drie minuten noodig zou hebben, om het frond van 't vertrek te bereiken. Een mijnheer Caillebotte — die in waarheid van kleur inderdaad verdienstelijke oogenblikken heeft, maar zijn talent aan de ongelukkigste voorstellingen wijdt, waaronder het afschrappen van een geverfden vloer hem 't meest schijnt te behagen — schijnt zooveel studie aan de Chineesche perspectiefleer besteed te hebben, dat alle voorwerpen en personen uit zijn schilderijen hals over kop op den beschouwer komen neervállen. Dit gebrek belet niet, dat een mijnheer, aan de piano gezeten, onder 't vallen voortgaat een heerlijke romance te zingen, indien hij ten minste niet gaapt (zie Lessings Laocoön).

De naam Degas behoort aan een artist, die werkelijk hier en daar, misschien bij vergissing, laat doorschemeren, dat hij talent bezit, maar wiens werken gerust voor den arbeid van een bewoner van Meerenberg kunnen doorgaan, indien zij niet opzettelijk met het doel geknoeid zijn, om het publiek in verf te zeggen, wat Multatuli in woorden deed: „ik veracht u met groote innigheid", en om Victor Hugo's spreuk volkomen tot waarheid te maken: „le beau c'est le laid". Afzichtelijke waschvrouwen met bruine knoesten in plaats van handen, zwart omrande armen, waarin geen schijn van anatomie te vinden is, platte lichamen aangedrukt tegen vuile achtergronden, die muren moeten verbeelden, ziedaar zijn lievelingsonderwerp. Tusschen die achterbuurttooneelen hangt een aristokratischer tafereel, dat een bruine dame met bruine handen en bruin gewaad voorstelt, die op bruine kussens in een bruine kamer rust, inderdaad een hideus vrouwspersoon. Zijn beste stuk is nog de foyer van een schouwburg waar het ballet zich oefent; doch ook daar ontbreekt ten eenemale alle schijn van perspectief, en de lichamen zijn zoo plat en dun als papieren poppen.

In het landschap geloof ik niet, dat de slechtste decoraties van het vuilste theater, waar ook ter wereld, iets kunnen vertoonen, dat zweemt naar de viezige haringslaadjes, die hier worden opgedischt. Mijnheer Monet schildert vuurroode en hemelsblauwe schepen met hooggele masten, blauwgroene boomen, gele huizen en chromaatkleurig kroost op ultramarijn-water. Denkelijk had hij zich juist nieuwe verven aangeschaft, toen hem 't denkbeeld inviel van de schelste kleuren eenige kladden op een doek neêr te werpen, en er een dame in te schilderen, die een morgenwandeling in den tuin zou heeten te maken. Wel moge 't haar oogen bekomen! Sisley — een ridder van den grijzen dag! — plakt eenige grauwe spinnewebben op een grauw fond neêr, en verkondigt, dat dit moois een wintergezicht is. Toch verraadt dezelfde schilder in een ander stuk — een overstrooming — dat hij beter kan en beter weet. Pissaro geeft een doek, waarop men eerst niets, en na lang staren de schimmen van twee menschen en een paar boomen bemerkt, die in een nevel moeten wandelen. Renoir, een portretschilder, vermeit zich in de valschte kleurcontrasten; indigo-dames naast indigo-zonneblinden op indigo-muren, en rose-verschieten, goudgelokte schoonen op sapgroene achtergronden zijn bij hem schering en inslag. Zijn beste portret nog is een oud man in hemelsblauwe jas op een bessesapkleurigen stoel, met groen haar tegen een peterseliekleurig fond. Lepic, in 't geheel niet een der slechtsten — dit verraden zijn weinige stukken, die niet voor „l'avenir" bestemd schijnen — vermaakt den toeschouwer met een voorstelling van de oneindigheid; ten minste is dit het eenige denkbeeld, dat achter zijn roode baken in het eentonig grauwe sop van hemel en water te zoeken is. Juffrouw Bertha Morissot eindelijk — stellig een geëmancipeerde dame — klontert er zoo lustig op los, dat 't vaak onmogelijk is te zeggen, of deze of gene vuile vlek een mensch, een beest, of een levenloos voorwerp moet aanduiden.

De uitstekendste namen dezer „salon des refusés" heb ik thans genoemd, en in zoo krachtig mogelijke termen de eigenaardigheden hunner werken geschetst. Men geloove echter niet, dat er eenige overdrijving in mijn uitdrukkingen is geweest. Integendeel twijfel ik, of 't mogelijk is iemand in woorden een flauw denkbeeld van de afschuwelijkheid eener kunst te geven, die hier met den naam van *L'art de l'avenir* bestempeld wordt.

Hoe pessimistisch men ook over de toekomst denken moge, indien niet alle bestaande verhoudingen omkeeren, indien de perspectief niet op haar kop gaat staan, indien de boomen niet met een blauw, groen

1 Uit een brief aan „Het Vaderland".

of paarsch sop overgoten worden, indien onze nakomelingen niet *à l'instar* onzer voorvaderen de geheele natuur gaan verven en witten, dan is 't met zekerheid te voorspellen, dat deze dwaasheid nimmer den naam van kunst zal kunnen verdienen. 't Is òf een bedrog op groote schaal, een spotten met den smaak van 't publiek, òf een werk van krankzinnigen; want kinderen zelfs zouden een dergelijke onzinnigheid niet kunnen bedenken. Daar 't echter te Parijs alleen als een uitwas van de kunst beschouwd wordt, en dus als een overdrijving in een betrekkelijk goede richting, heb ik 't niet ondienstig geoordeeld, op dit verschijnsel opmerkzaam te maken. Indien 't waar is, dat deze gewrochten slechts ontstaan zijn door een minachting van juiste teekening, en door een onbegrensde vereering van plotselinge indrukken, die zonder eenige verstandscontrôle op 't doek worden gesmeten en terstond tot kunstwerk gestempeld; dan kàn 't zijn nut hebben; voor een dergelijke ziekelijke overdrijving te waarschuwen. Als men door een rood glas ziet, schijnt de natuur rood, en als men sterk op het oog drukt, rukken alle lijnen uit haar verband; maar als men dergelijke impressies van de natuur getrouw op een doek neerkladt, worden 't daarom nog geen kunstwerken.

MARCELLUS EMANTS.

EEN MAATSCHAPPELIJK WERKZAAM VLAAMSCH KUNSTENAAR HERDACHT [1].

Wie, als steller dezes vóór nu 25 jaar, de oudnederlandsche, in spijt harer inlijving bij Frankrijk, nog altijd vlaamsch sprekende streek, ten Zuiden der belgische Vlaanderens doorwandeld heeft, heeft daar in den vierhoek tusschen Duinkerken, Veurne, Hondschoten en Sint Wynoxbergen een vruchtbaar polderland ontwaard, dat hem de drooggelegde beemden van Noordholland herinnerde. Daar werden vroeger twee plassen gevonden, onder den naam van de groote en kleine moer bekend, en die hun eerste droogmaking, in 1620, aan een schilder der Vlaamsche school dankten, aan wiens kunstvaardig en bedrijvig leven de heer Bortier een lezenswaard geschrift heeft gewijd, met zijn portret naar Van Dijk en het ontwerp van een gedenkteeken in de duinen versierd. Als leerling van Maarten de Vos te Antwerpen, waar hij in 1560 geboren was, opgeleid, trok hij vervolgens naar Italië, waar hij zich te Florence en Rome verder ontwikkelde, en vervolgens voor de boogschuttersgilde zijner geboortestad dat schilderstuk — de dood van St. Sebastiaan — vervaardigde, dat thans in het kabinet van den heer Verlinde prijkt, en in 1602 door een wangunstige hand van twee vrouwenkoppen beroofd werd, doch toen door de schilder zelf weêr hersteld is. Een *Kruisafneming* en een *Zie den mensch* volgden òp zijn eerste stuk; daarna nog een *Kristus in den schoot zijner moeder*, die in 1858, door den Eerw. Heer Visschers aangekocht, aan een kapel der St. Andrieskerk geschonken werd. In Napels met zijn stadgenoot en kunstbroeder Frank en zijn bevallige dochter Julia in aanraking gekomen, raakte hij op de laatste verliefd, en vereeuwigde hare trekken in 't beeld van een der vrouwen van zijn *Kristus door de vrouwen beschreid*, die Sir Josua Reynolds tot die bekende lofprijzende ontboezeming dreef, waarin hij er koloriet en teekening van roemde, en alleen de wat misteekende en miskleurde plooien van 't kleed der Moedermaagd gispte. Het herinnerde hem — naar hij schreef — aan Dominichino's schoonste penceelgewrochten, en werd slechts door Ruben's gloed verdoofd, wanneer men zich niet den tijd geven wou, er meer dan een oogenblik aan te wijden. Even als de trekken zijner Julia, wil men ook dat hij, in meer bitschen vorm, er die van de dochter zijns antwerpschen leermeesters op had aangebracht, door welke hij — naar men zeî — zijn liefde versmaad zag, en die de hoofdaanleiding zou geweest zijn, dat hij Antwerpen verliet. Na zijn huwelijk met Julia keerde hij er terug, doch liet, ter wille van zijn ijdeltuitige vrouw in de hofkringen opgenomen, het penceel voortaan varen, om zich aan maatschappelijke bemoeyingen te wijden. Hij riep, in 't begin der 17de eeuw, de bank van leening te Brussel, en die te Antwerpen, Mechelen, Doornik, Valencijn, Brugge, Rysel, enz. in 't leven, en zag zich daarop tot algemeen intendant der instellingen van dien aard benoemen. In zijn belangstelling in 's volks welzijn verklaarde hij, in zijn geschriften, den oorlog „aan de kroegen", en deed middelen tot wering der dronkenschap aan de hand, doch wijdde daarop vooral ook zijn aandacht aan dat groote werk der droogmaking, dat hij van 1620 af tot uitvoering bracht. In dat jaar werd met het delven eener „ringsloot" van 5 uren lengte en negen voet diepte begonnen, om 't water naar zee te doen afloopen; daarop werden door 't gansche moer nog andere slooten gegraven, en de grond in rechthoeken, zoogenoemde „kavels" afgedeeld, en met behulp van 20 windmolens het water in de ringvaart geworpen. Nadat in 1623 alles voleind was, werd in den drooggelegden polder een kerk — naar Coberghers teekening — gebouwd, die den naam Moerkerke erlangde, weldra ook enkele huizen om zich zag, en, in den loop der jaren, een nijver dorp het aanzijn gaf.

Ongelukkig zou die eerste ontwikkeling der drooggemaakte streek maar korten duur hebben. In Sept. 1646 toch liet de spaansche bevelhebber van Duinkerken, de markgraaf de Leyda, door de zegevierende Franschen bedreigd, door de openzetting der sluizen alles weêr onderloopen, en maakte Coberghers arbeid ongedaan. Deze zelf beleefde dat vernielingswerk niet; hij was reeds 16 jaar te voren te Brussel overleden, en daar in 't Minnebroeders klooster ter aarde besteld. Zijn grafteeken werd er in 1695 bij 't beschieten der stad door de Franschen verwoest; doch zijn drooglegging van 't moerland in 1766 door den Luitenant-generaal markgraaf de Heronville hervat, om echter nogmaals in 't krijgsrumoer van 1793 te niet gedaan te worden. Eerst in 1820 kwam zij, onder bestier der gebroeders Herrewijn van Veurne eindelijk voor goed tot stand, en verrees er weêr een Moerkerke in de plaats van 't verdronkene. Stoomwerktuigen vervangen er thans de vroegere molens, en de spoorweg van Veurne naar Duinkerken strijkt er op korten afstand langs.

1 *Cobergher, peintre, architecte, ingénieur, par P. Bortier*, 4e ed., Bruxelles, 1875.

Op een duin onder Adinskerke wenscht daar nu Coberghers herdenker in dit geschrift, met de zee ter eene, de drooggelegde plas ter andere zij, een steenen gevaarte op te richten, met zijn naam tot opschrift, en dat voor zee- en landvolk zijn gedachtenis voortdurend verlevendigen zal. Moge zijn wensch daartoe weldra vervuld worden!

OUD-GRIEKSCHE BEELDHOUWKUNST TE OLYMPIA.

Reeds maakten wij in onze berichten van de opdelvingen gewag, door de Duitschers teOlympia ondernomen, en vermeldden er een en andere vondst Sedert heeft een engelsch kunstgeleerde, de beheerder der Oudheden in 't Britsch Museum, Newton, zelf een bezoek ter plaatse gebracht, en in den *Times* van 15 April l.l. een belangwekkend verslag van zijn bevindingen gegeven. Van de *Nike* van Pæonius bevestigt hij, dat zij een waardig gewrocht uit den tijd van Fidias is, roemt de stoutheid van opvatting en de fijnheid van bewerking, en doet uitkomen, hoe de keurig gemodeleerde naakte deelen er geheel op zijn toegelegd, om de werking van 't gewaad te verhoogen, daar zij dat evenwicht der deelen, die uit de tegenstelling voortspruitende overeenstemming, handhaven, door welke de groote meesters der Oudheid zelfs te midden der voorstelling van eene hevige ontroering rustig blijven. Een spoor van kleur doet zich aan de binnenzij van een brok gewaad voor, en de gordel was blijkbaar van metaal. Zoodra een afgietsel van 't schoone beeld gemaakt is, zal het belangrijk zijn het met twee andere Nike's te vergelijken, die in den Louvre uit Samothracië en die vóór het Theseion te Athene uit Megara; de eerste van beide is uit de school van Skopas, de laatste staat in samenstelling en uitvoering ver bij die van Pæonius achter. De hoogte van het driekante voetstuk, waarop deze stond, wordt op minstens 13 voet berekend; zich daarop zwevend verheffend, en voor de zware dorische tempelzuilen uitkomend, moet zij in de verte de verrassendste werking hebben gedaan. Van het eene liggende beeld uit den oostgevel bericht N., dat het nagenoeg geheel voorhanden is, daar hoofd, lijf, en een deel van den linker arm bewaard zijn gebleven, de rechter hand steunt de rechter wang, en het hoofd is min of meer naar den linker schouder gebogen, als had het lichaam op den linker elleboog gerust. De benedenhelft van 't lichaam was met een mantel omhuld, van welken slechts het bovenstuk bewaard, de benedenzoom daarentegen weggehouwen is. De kop is aan 't voorhoofd kaal, verder golft het haar in kleine golvende krullen af, de baard is in krullende lokjes gebeiteld, de knevel slechts in omtrek aangegeven, en blijkbaar voor een uitvoering in kleur bestemd. De gelaatstrekken, met name de neus, zijn krachtig in den steen uitgehouwen, en de uitdrukking gewis niet zonder karakter; men krijgt er den indruk van een soort van spanning door, als van iemand die in de toekomst zoekt door tedringen. Men wil er den stroomgod Kladeus in herkennen, van welken Pausanias bericht, dat hij den uitersten hoek van 't gevelveld bezette. Intusschen komt Newton de kop daartoe weinig geschikt voor, en zou hij 't beeld dus eerder de plaats daarnaast toekennen. Van 't andere liggende beeld is slechts de benedenhelft gespaard gebleven; het gewaad is daar over rechter knie en been getrokken, het bovendeel van den schenkel naakt. De plooien van 't kleed zijn in golvenden vorm, gelijk dat voor een stroomgod zou passen, en zeer licht mogelijk dat dit het beeld is, waarop Pausanias doelde, en dat in den hoek rechts van Zeus prijkte. Dit „rechts" (*Paus.* V. 10. 6.) is dan als rechts van den toeschouwer te verstaan. Wellicht zou men 't eerste beeld ook voor dat van den Alfeus mogen houden. Van een derde halfliggend beeld zijn alleen de linkerzij en schenkel opgedolven. Het gewaad reikt tot aan de ribben, en golft ter zij in loodrechte plooyen af. Het linkerbeen is volstrekt niet zichtbaar, daar de grondlijn van den gevel hier de benedenleden afsnijdt. Het was — naar 't schijnt — naar de rechter zij van den toeschouwer gekeerd.

Vergelijkt men deze gevelbeelden met de Nike, zoo valt terstond het groote verschil van stijl in 't oog, en kan men ze onmogelijk voor gewrochten van denzelfden uitstekenden kunstenaar houden. Het naakt, vooral om de schouders, is zeker wat fijner bewerkt dan het overige, en herinnert aan de grootsche lijnen der gevelbeelden van 't Parthenon; in de modeleering echter heerscht een onzekerheid, in de behandeling een zonderling en wonderlijk mengsel van kennis en onwetendheid, handig- en onhandigheid, die bij de fijne en doorwrochte bewerking der Nike ongunstig afsteken. Wellicht — meent Newton — zal Pæonius wel de gansche gevelgroep ontworpen hebben, maar bleef de uitvoering zelve aan minder kunstvaardige handen toevertrouwd. Hij voelt zich in die meening versterkt bij de vergelijking met de beelden in den Louvre, door de Franschen in 1828 uit Olympia meêgebracht, en die dezelfde kracht en oorspronkelijkheid van vinding, dezelfde grootschheid van stijl in den vorm, doch dezelfde gedwongenheid en onhandigheid van beweging verraden. Dat het beeldhouwwerk, tot versiering van een of ander tempel bestemd, zelfs in den bloeitijd der attische kunst, niet altoos van de voortreffelijkste kunstenaars herkomstig was, is ons uit het opschrift bekend, dat de rekening voor 't bouwen van 't Erechtheion bevat. De voorgevel daarvan was toch, beeld voor beeld, door een aantal beeldhouwers vervaardigd, welker namen ons, waren ze daar niet opgeteekend, geheel onbekend zouden zijn, en in welke wij, 't hun toegekende loon in aanmerking genomen, slechts eenige werklieden kunnen zien, in de school van den grooten meester werkzaam.

DE AANSTAANDE TENTOONSTELLING VAN KUNSTNIJVERHEID TE BRUSSEL.

Te Brussel heeft zich, „onder de hooge bescherming

des konings, het eere-voorzitterschap van den graaf van Vlaanderen, en het onder-*dito* van den minister van binnenlandsche zaken", een algemeene commissie gevormd, van welke de Prins van Ligne voorzitter is, om van dit jaar af eene tentoonstelling van Kunstnijverheid tot stand te brengen. Eene bijzondere commissie van bestuur, met den Burgemeester van Brussel, Jules Anspach, tot voorzitter, en den heer Mignot-Destanches tot Secretaris, heeft daartoe een programma uitgevaardigd, dat in nadere bijzonderheden het plan van 't geheel bloot legt, en waaruit wij zien, dat dit de volgende zes afdeelingen omvat: 1 Weefsels. 2 Porselein en aardewerk. 3 Metalen. 4 Hout. 5 Bouw- en Beeldhouw-werk. 6 Schrijf-, verlucht-, en druk-kunst. De tentoontestellen voorwerpen worden voorts onder drie hoofden gerangschikt: *a.* die welke uit bijzondere en openbare verzamelingen herkomstig zijn, en van toepassing der kunst op de nijverheid blijk geven, doch niet uit de negentiende eeuw dagteekenen; *b.* die, welke door handelaars in oudheden worden ingezonden en aan dezelfde voorwaarden beantwoorden; *c.* nabootsing van oude voorwerpen, door vormen, afgietsels, galvanoplastiek, gravure, heliogravure, fotografie, pantografie, of derg. Wegens den beperkten tijd zullen echter dit jaar alleen die onder *a* en *c* worden opgenomen. De tentoonstelling zal plaats hebben aan den kleinen Savel te Brussel, in de localen voor die van schoone Kunsten bestemd, en zal duren van 1 Augustus tot 15 October aanstaande. Ieder inzender ontvangt een persoonlijke toegangskaart voor den ganschen duur der tentoonstelling, die echter onmiddelijk wordt ingetrokken, wanneer zij aan een ander bezoeker verstrekt mocht worden. De meeste zorg zal voor de ingezonden voorwerpen gedragen worden, en geen namaak zonder toestemming van hun inzender veroorloofd zijn. De inzending moet voor 1 Juli a. s. *vrachtvrij* plaats hebben, en alles wordt eerst aan 't onderzoek en de goedkeuring der bestuurscommissie onderworpen. Aanvraag tot inzending en aansluiting moet voor 1 Juni geschieden, aan 't adres van den algemeenen secretaris.

De gansche onderneming gaat uit van de *Vereeniging voor Kunstnijverheid*, die zich ten doel heeft gesteld, alle wijzen van toepassing der kunst op de nijverheid te bevorderen en te volmaken, en daartoe ook een oudheidkundig en hedendaagsch Muzeum, der stad Brussel in eigendom verblijvende, wenscht op te richten. Om lid dezer Vereeniging te worden, moet men òf een som van 500 francs in eens storten òf zich tot een jaarlijksche bijdrage van 25 francs verbinden. De oprichtingscommissie bestaat uit de HH. J. Anspach als voorzitter, G. H. Lemaîeur en A. Trappeniers, als ondervoorzitters, A. Mignot-Destanches, als secretaris, C. Evrard, als penningmeester, en Ch. Buls, Corn. van der Maeren, F. Foucault, E. Hendrickx, E. Janlet en T. Lamal als leden. Tot gevolmachtigden dier commissie voor de oudheidkundige tentoonstelling zijn de HH. Charles Buls, Emile Janlet, en de secretaris gekozen.

DE STANDPLAATS VAN THORBECKE'S BEELD TE AMSTERDAM.

Sedert weinige dagen is 's Lands hoofdstad nu met Thorbecke's standbeeld verrijkt, en heeft men daarvoor dat van Rembrandt verplaatst. Het laatste prijkte dan ook als een vlag op een modderschuit op de Kaasmarkt, waar men het gesteld had. Waarom echter niet wat verder nog gegaan, en een meer doortastenden maatregel genomen? Rembrandt zou de zijner waardigste plaats zeker voor het weldra te bouwen *Rijksmuseum* vinden, en Thorbecke dan zijne tegenwoordige plaats, die waarlijk niet gelukkig is, met die op de Botermarkt kunnen verwisselen. De laatste kon dan in een Thorbecke-plein herdoopt worden, en 't Reguliersplein zijn ouden naam behouden. Wij hopen, dat na de voltooying van 't *Rijksmuseum* in dien zin gehandeld moge worden. Tot zoolang kunnen beide beelden dan hun tegenwoordige standplaats, als een voorloopige, behouden, waar het verschil van beider afmetingen hunne nabuurschap buitendien weinig smaakvol maakt.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Op de verkooping van het tweede gedeelte der Verzameling schilderijen Van Walchren te Parijs zijn o. a. de volgende prijzen besteed:

1. Achenbach, 8000 fr.; 2 Idem, 14500 fr.; 11 Rosa Bonheur 48100 fr.; 12 Idem 6800 fr.; 14. Brascassat, 20500 fr; 20. Couture, 3950 fr.; 23 Decamps, 10750 fr.; 24. Idem. 6300 fr.; 26. Delaroche, 15500 fr.; 29. Dubufe, 6000 fr.; 30. Jules Dupré, 8000 fr.; 34. Edouard Frère, 7800 fr.; 35. Fromentin, 4600 fr., 36. Gallait, 16000 fr.; 37. Gérome, 19000 fr.; 39. Hamman; 3550 fr.; 41. Hamon, 6700 fr.; 42. Hébert, 9200 fr.; 43. Heilbuth, 4650 fr.; 45 Isabey 6100 fr.; 47. Jalabert, 6250 fr.; 49 Dez., 6000 fr.; 50 Leys 21200 fr.; 51. Dez., 12000 fr.; 52. Marilhat, 15600 fr.; 53. Meissonier, 36300 fr.; 54. Merle, 3020 fr.; 56 Pettenkofen, 4350 fr.; 61. Saint Jean, 25100 fr.; 62. Dez., 6100 fr.; 63. Ary Scheffer, 40000 fr.; 64. Dez., 4500 fr.; 70 Troyon, 40000 fr.; 75 Vetter, 6300 fr.; 77 Willems. 75000 fr.; 78. Dez., 7100 francs.

Het geheele bedrag der verkooping beloopt 532000 francs.

Op de, 4 en 5 Mei ll. te Parijs gehouden veiling der verzameling schilderijen van oudHollandsche meesters, nagelaten door wijlen den heer Neville D. Goldsmid uit den Haag, zijn een twaalftal belangrijke stukken voor de nederlandsche regeering aangekocht, als: Bartholemeus van der Ast: „Schelpen op een tafel", op koper geschilderd, voor 41 fr., Cornelis Bega: „Herberg", fr. 720; Abraham van Beyeren, „Visschen", fr. 2000; Gerard Dou „Stilleven" fr. 155; Dirk de Heem, „Doode vogels op een tafel", fr. 130; Gijsbert Hondecoeter, „Vogels", fr. 405; Nicolaas Maas, „Diana omringd door hare nymfen, waarvan er eene bezig is haar voeten te wasschen", fr. 10000; Jan Molenaar, „Herberg met dansende en rookende boeren", fr. 1780; Antonie Stevens genaamd Palamedes, „Scéne in een wachthuis", fr. 510; Pieter Simonsz. Potter, „Londschap, waarin herders met hun kudden", fr. 150; en Karel Slabbaert, „Gezicht in een vesting", fr. 800.

Den 15en dezer is de historische tentoonstelling te Amsterdam plechtig geopend, waarbij alleen de leden van den gemeenteraad en hun vrouwen als genoodigden tegenwoordig waren, terwijl den verslaggevers der dagbladpers tevens gelegenheid gegeven was, ooggetuige der plechtigheid te zijn. Nadat de burgemeester de aanwezigen hartelijk had welkom geheeten, voerde namens de Commissie de Heer Ploos van Amstel het woord,

roemde de samenwerking zijner medeleden en den goeden geest der werklieden, en stortte daarop de Heer Witkamp zijn hart in dichttonen uit. Door zijn verzen en de gehouden toespraken bezield, gingen de aanwezigen van beiderlei kunne toen de verschillende zalen doorwandelen, om alles met een vluchtigen blik te doorloopen, en vonden zich verrast door al het saamgebrachte.

Het, 18 dezer, te Amsterdam op 't Reguliersplein onthulde standbeeld van Thorbecke stelt dien staatsman geheel in dagelijksche kleedij voor, en doet hem daardoor eenigsins vreemd uitkomen naast het geknotte grieksche zuiltjen, waartegen men hem leunende heeft voorgesteld. Waarom ook daar niet liever een of ander voorwerp uit het hedendaagsche leven voor in de plaats gesteld, dat er meer in overeenstemming meê was, en meer eenheid in 't geheel zou brengen?

Naar ons van daar gemeld wordt, bestaat bij het gemeentebestuur het ernstige voornemen tot verdooping van enkele straten. Zoo zou men b. v. aan de *Leidsche* straat, plein en bosch den naam geven van *Universiteits*straat, enz.; en de namen der korte en lange *Leidsche* dwarsstraten verwisselen met die der thans bestaande *dubbele worststegen;* terwijl aan een op te richten oudvrouwen Hofje de naam voorbehouden blijft van *Leidsch hofje* in de *Blindemanssteeg*. Als reden dezer naamsveranderingen noemt men de zoo door en door waardige, belanglooze, en van echt wetenschappelijken zin getuigende handelwijze van den Leidschen Akademie-Senaat in de Amsterdamsche universiteits-zaak, waarvan men de heugenis op deze wijze wil trachten te bewaren.

Voor den onlangs, naar wij meldden, aan de polytechnische school te Aken opgerichten leerstoel der *Aesthetika* en *Kunstgeschiedenis* — aan de onze blijft men dien nog steeds derven — werd dezer dagen, door de pruisische regeering, aangesteld de sedert eenige jaren te Amsterdam werkzame Prof. C. Lemcke, wien velen zeker met ons noode zullen zien vertrekken. Hoezeer men zich toch verblijden mag in deze voor hem allerwenschelijkste verbetering van werkkring, zal het hun als ons leed zijn, het gezellig verkeer van den even beschaafden en beminnelijken als begaafden en geestvollen geleerde voortaan in de hoofdstad te derven.

Naar een mededeeling van Mr. Jansen in *de Wachter* zou zich „bij de bewoonsters van 't Hofjen van Beresteyn *een geest van ontevredenheid en wrevel*" beginnen te openbaren, „omdat de schilderijen (van Frans Hals), die *aan haar toebehooren*" — naar zij wanen — „nog niet in geld zijn omgewisseld, en alzoo haar recht op *meer* ondersteuning en grooter levensgenot elken dag wordt *te kort gedaan*". „Een feit" — gelijk hij er bijvoegt — „op zich zelf van geringe beteekenis, maar gewichtig om het valsche beginsel, dat er bij ten grondslag ligt". — Wij vertrouwen dan ook, dat HH. Regenten, door hun geloofsverwant, den kunstlievenden priester Kimman thans beter ingelicht, en tot een juister inzicht der zaak gekomen, zich door de zure gezichten dezer wrevelige oude dames niet zullen laten bang maken, en zich zelfs geen overbodige moeite geven, die weêr in een effen plooi te brengen. 't Zou inderdaad wat schoons zijn, de eigenlievende bedoelingen dezer allesins vergankelijke vrouwelijke natuurproducten boven de onsterfelijke kunstgewrochten van een schilder als Frans Hals te willen stellen. —

Bij besluit van den Minister van Financiën is bepaald, dat de goederen en voorwerpen voor de tentoonstelling van Nijverheid, Kunst enz. te Utrecht te houden van 1 Aug. tot 30 Sept. a. s. bestemd en geadresseerd aan den president-directeur C. A. J. Geesink, bestuurder van het technologisch bureel, bij invoer in dit rijk zonder visitatie, ongeopend onder plombeering naar Utrecht kunnen worden opgezonden, om aldaar in tegenwoordigheid van ambtenaren in de lookalen, waarin de tentoonstelling zal worden gehouden, te worden geopend en gevisiteerd.

Voorzooverre die goederen en voorwerpen aan rechten zijn onderworpen, worden transitopaspoorten afgegeven, onder borgstelling tot zekerheid van den wederuitvoer, en om de uiting der rechten na verloop van vijf maanden te doen plaats hebben, ingeval de voorwerpen hier te lande verblijven, of de paspoorten binnen dien termijn niet gezuiverd terugbezorgd zijn.

Wij vernemen wijders, dat de Commissie voor bovengenoemde tentoonstelling, onder beheer van 't technologisch bureel, bestaat uit de volgende heeren, voor Nederland: mr. G. Nauta, president; dr. J. Schaarwächter, vice-president; J. L. Terneden, secretaris; J. N. Servaas, thesaurier; J. Bolsius en P. Maas Geesteranus. In Belgiën, Engeland, Duitschland, Frankrijk, en Italië hebben zich subcommissiën gevormd of gedelegeerden bereid verklaard, hun medewerking te verleenen.

De in 1837 te Dordrecht geboren Belgische schilder Alexander Wüst werd, voor een veertien daag, op 't kerkhof van 't Kiel bij Antwerpen door een talrijke schaar belangstellende kunstvrienden naar het graf begeleid. Na eerst, van Belgiën uit, Amerika bezocht, en daar een geruimen tijd geleefd te hebben en gehuwd te zijn, vestigde hij zich, na den dood zijner te Genève overleden vrouw, te Antwerpen metterwoon, waar hij toen weldra voor de tweedemaal in 't huwelijk trad. Oorspronkelijk van opvatting, boeiden zijne natuurtafereelen uit Noorwegen, Zwitserland en Amerika, den beschouwer door hun indrukwekkend schoon.

De bevallige en begaafde parijsche tooneelspeelster Arnould-Plessis nam dezer dagen afscheid van de planken, die zij ruim veertig jaar tot sieraad gestrekt had, en waarop zij in niet minder dan 133 rollen was opgetreden. Wie haar zich o. a. uit Dumas *Mlle de Belle-Isle* en Scribe's *Verre d'eau* herinnert, weet met welk een innemende fierheid de schoone vrouw optrad. Op haar verzoek had de dichter Sully-Prudhomme eenige copletten voor haar gedicht, die zij ten afscheid voordroeg, en wier strekking niet minder voor haar kiesche smaak en zienswijs, dan de vorm voor zijn keurige kunstgaaf pleitte. „Du moins" zoo luidde het laatste er van, nadat zij in de vorige haar voornemen om af te treden had kenbaar gemaakt:

Du moins je viendrai voir au travers de mon voile
Si l'ancien feu sacré luit toujours sur l'autel,
Et palpitante encore aux frissons de la toile
Applaudir avec vous plus d'un lever d'étoile,
Car la France est féconde et l'Art est immortel.

Den 28sten der vorige maand overleed de in 1810 te Hull geboren beeldhouwer Thomas Earle, die zijn loopbaan als leerling van Sir Francis Chantrey begon, onder wiens leiding hij het ruiterstandbeeld van George IV op Trafalgarsquare vervaardigde. Daarop maakte hij zich door verschillende kleinere werken, zijn *Zegevierende Zonde*, *Hyacinth*, *het Allegro*, *Titania*, *Miranda*, *Ophelia*, enz. bekend, en blonk verder vooral als portretbeeldhouwer uit. Dat, hetwelk hij van koningin Victoria maakte, is het best gelijkende dat van haar bestaat, en werd dan ook tweemaal, op verzoek, door hem tentoongesteld. Toch werd hem nooit eenig openbaar werk opgedragen, 't geen hem, al liet hij 't niet blijken, steeds zeer ter harte ging. Toen eindelijk de koninklijke Akademie een grootsch gewrocht van zijne hand, waaraan hij drie jaar gearbeid had, als gewoonlijk van de hand wees, verhaastte dit zijn dood, die op den eigen dag van haar opening voorviel.

De schrijfster van *Middlemarch* zal, na voltooying van haar nieuwen roman, *Daniël Deronda*, naar Embrun in Zuid-Frankrijk vertrekken, waar zij den herfst van dit jaar denkt door te brengen.

Te Marbach is 9 dezer het standbeeld van Schiller onthuld. Ontworpen werd het door den overleden beeldhouwer Rau en gegoten door Pelargus te Stuttgart. Het stelt Schiller voor op jeugdigen leeftijd, gekleed naar zijn tijd.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 11. 10 Juni 1876.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK.—MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE.—C. J. GONNET.—J. GOSSCHALK.—Mr. J. N. VAN HALL.—P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—R. HOL.—MARTIN KALFF.—DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. VAN SANTEN KOLFF.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—Dr. A. VAN DER LINDE.—J. MASCHHAUPT.—Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.—J. H. RÖSSING.—Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.—SLEECKX.—A. STEENBERGEN.—A. W. STELLWAGEN.—Jhr. Mr. V. DE STUERS.—J. A. ALBERDINGK THIJM.—A. A. VORSTERMAN VAN OYEN.—Dr. J. J. F. WAP.—Dr. A. VAN DER WILLIGEN.—C. N. WYBRANDS.—

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

UIT PARIJS, 15 MEI 1876.

Zeer gaarne wil ik u iets melden van de groote „jaarlijksche” schilderijententoonstelling. Een oogenblik was het dit jaar de vraag, om dat „jaarlijksche” te doen vervangen door een langer tijdsverloop, ten einde aan de kunstenaars langer tijd te geven, om belangrijke kunstwerken te leveren. De stem van het publiek is er evenwel tegen opgekomen; men is toch zoo gewoon, om na de Longchamps, na de harddraverijen, enz. de tentoonstelling te zien openen, dat de Parijzenaars er werkelijk mede verlegen zouden zijn, waar zich dan te laten zien, of wat dan te gaan kijken. Ook waren verscheiden kunstenaars zeer tegen deze verandering; zij vinden een gansch jaar lang genoeg, om eenige schilderijen te kunnen maken, en bij sommige is dit zeer natuurlijk. Velen toch noemen een luchtige schets reeds een schilderij, en in deze gedachte worden zij zeer versterkt door hun lijstemaker, die hen verzekert, dat hun lijsten een ontzaggelijk *achevé* — als hij 't noemt — aan de schilderijen geven. Vooral schijnt dat gevoelen dubbel sterk te heerschen bij de nieuwe secte, die zich onder de schilders gevormd heeft, en die als *le groupe des impressionistes* bekend is. Durand Ruël, de bekende kunstkooper, heeft in zijn zalen eenige dier schilderijen tentoongesteld. Het doel daarbij schijnt vooral te zijn, den toeschouwer veel te laten denken. Het komt mij evenwel voor, dat deze heeren wel wat veel vergen van dien toeschouwer; want het is bijkans niet te zien, of de schilder beesten, boomen, menschen, of wat dan ook, heeft willen voorstellen. Dit verlangen ze echter ook niet; ze willen de gelegenheid geven er bij te droomen, op te brodeeren, er van te maken, wat men verlangt. Natuurlijk zal deze manier veel aanhangers vinden; want het is zeer gemakkelijk, wanneer men niets behoeft te weten en weinig te kunnen. Doch al leenen ook eenige vrienden en schrijvers hun pen, om de trompet op te steken en het publiek op te dringen, dat dit of dat echte kunst is, nooit zal het hun gelukken weg te redeneeren, dat de kunstenaar die compositie, kleur, en vorm in zijn werk zoekt te vereenigen, de eenige kunstenaar is, en dat dit in alle vakken van kunst de ware weg is, om groot te worden.

Is men er intusschen niet in geslaagd, om den tusschentijd der tentoonstelling te verlengen, toch heeft men gezocht een middel te vinden, misschien minder radikaal, om tijd voor goede stukken te geven, door namelijk niet te veroorloven, meer dan twee schilderijen aan de *jury* van de tentoonstelling aan te bieden. Of deze maatregel volkomen doel getroffen heeft, zal men na eenige jaren kunnen beoordeelen; zeker is het, dat de tentoonstelling van **1876** weder belangrijke werken bevat, waarvan ik enkele zal aanstippen.

Ik geloof, dat het de gewoonte der Heeren recensenten is, om met het hoog historieele vak te beginnen.

Dit wordt echter verbazend moeilijk, nu er zoo goed als geheele afwezigheid van dat vak is. Ieder zal evenwel om zijn grootte opmerken *De intocht van Kristus in Jeruzalem* van Gustave Doré, en een *Pietà* van Bouguereau. Veel naakts versiert onzen salon, vooral vrouwen, hoewel die niet de besten zijn; liever zien wij Kaïn en Abel van Falguière, die als beeldhouwer evenzeer naam heeft. Bonnat leverde de worsteling van Jacob met den Engel; De Launay Ixion op het rad.

Reeds voor de opening werd het schilderij van Tony Robert Fleury geroemd, voorstellende doctor Pinel, die van de krankzinnigen de boeyen laat afnemen; een goed geschilderd doek, maar wanneer men schoonheid zoekt, zal men die moeilijk bij krankzinnigen vinden.

Hoewel het stuk van B. Constant volstrekt geen volkomen schilderij is — de intocht van Mahomet II in Constantinopel — wordt het toch zeer opgemerkt.

De portretten spelen dit jaar een groote rol in den salon; er zijn er ook bij die voortreffelijk zijn, zoo als dat van Mlle. Sara Bernhardt, actrice van de Comédie française door Clairin; een dames portret van Bouguereau; enz. Van Carolus Duran is een portret van Emile de Girardin; de dichter Alphonse Daudet is door Feyen Perrin geconterfeit, en Emanuel Arago door Constant. Twee mooie portretten van Jacquet. een prachtig mansportret van Lefebre, een goed damesportret van Vibert merkt men op, en nog vele andere. — Vooral de kabinetstukjes munten dit jaar uit. Vroeger zag men van deze een enkele op de tentoonstellingen; maar daar de bestellingen van Historiestukken door staat en kerk ophouden, is het natuurlijk, dat onze kunstenaars zich op het *genre* toeleggen, en dat met goed gevolg. Vooreerst merken wij op het schilderij van Detaille, een bataljon jagers te voet, uitgezonden op verkenning, in een straat van een dorp. Dit schilderij maakt *foule*, en is ook een van de beste, zoo niet het beste van den salon. Maar wat ik daar zeg van *foule*, is daarom nog niet alles gezegd; want een schilderij van Firmin Gerard, een bloemmarkt voorstellende, is eigentlijk nooit te zien, zoo men geen „queue" maakt; zoodanig is het ingenomen „par ces jolies dames", die het nauwkeurig bezien. Ieder bloempje is er zoo uitvoerig, ieder toilet is er zoo compleet, dat het onberispelijk is. In dit schildervak munten, ieder in zijn verschillende opvatting, nog uit: Gérome, Vibert, Worms, Gonzales, Pasini, Pille, Nittis, Pio Joris, Munkacsy, A. Moreau, en veel andere meer.

Verscheiden landschappen onderscheiden zich door fijnheid van kleur, hoewel ze soms zeer schetsachtig behandeld zijn; die van D'Aubigny en Jules Dupré worden zeer geroemd. Onder de landschappen met vee worden vooral opgemerkt die van Van Marcke en Didier.

Het beeldhouwwerk heeft sedert eenigen tijd een gansch ander aanzien gekregen; ook hierin is het realisme doorgedrongen. Dubois heeft twee opmerkelijke beelden gezonden, voorstellende den Krijgsmoed en de Weldadigheid. Voor het overige zijn er eenige zeer natuurlijke borstbeelden, als die van Alex. Dumas (père) en van den schilder Carolus Duran door Falguière, van den koning van Spanje door Oliva, enz.

En zoo heb ik, gelijk ik daar straks beloofde, enkele dingen, die men bij den eersten oogopslag opmerkt, aangestipt; want zeer natuurlijk zijn onder de 4033 tentoongestelde nommers, veel kunststukken, die waard zouden zijn, er langer bij stil te staan; maar hier wordt soms niet opgemerkt, wat op een kleine tentoonstelling in onze provinciën grooten opgang maakt. Menigmaal heb ik gezien, dat werk van een kunstenaar, die in zijne kleine omgeving geloofd werd tot de eerste talenten te behooren, in den *salon* zeer middelmatig werd; de omgeving door zoo veel beters en het groote getal vernietigen het middelmatige geheel, en daarom laat ik het ook liefst maar bij dit weinige berusten.

X.

Een duitsch berichtgever maakt het volgende kort verslag van den indruk op, door de geheele tentoonstelling, in elk van haar verschillende afdeelingen, gemaakt: *Portretten* — uitmuntend; *Landschap* — goed; *Genre* — goed; *Akademiebeelden* — goed; *Geschiedstukken* — tamelijk goed; *Zee-* en *Watergezichten* — middelmatig. Wie zich voorts, aan eigen huis en haard gebonden, niet tot persoonlijke kennismaking naar Parijs begeven kan, vindt gelegenheid zich eenig denkbeeld van de voornaamste stukken te maken door de uitstekende etsen en houtsneden, zinkgravuren, enz. daarvan gegeven in het prachtige kunstweekblad *L'Art*, waar zij tevens door de welversneden pennen der HH. A. Bouvin, V. Renaud, Bourdot en Paul Leroi uitvoerig behandeld worden.

Belangrijker echter nog is de beschouwing en toelichting, in de *Gazette des beaux Arts*, door Charles Yriarte aan de tentoongestelde Kunst gewijd, en die door tal van etsen, houtsneden, ontwerpen en schetsen is opgeluisterd. De schrijver vat daarbij tevens het keerpunt in de fransche schilderkunst in 't oog, dat hem bepaaldelijk bij deze tentoonstelling zich schijnt kenbaar te maken, en waardoor een te lang ontbeerde ernst en degelijkheid weder op den voorgrond beginnen te treden. Van Puvis de Chavannes' Cartons voor het weder tot Genoveva-Kerk ingerichte Pantheon deelt hij een *fac-simile* van een verkleining door de eigen hand des schilders meê, en wijdt daarbij over den edelen eenvoud zijner kunst uit. Van Sylvestre's voortreffelijke *Locuste et Néron* wordt een uitstekende uitvoerige houtsneêprent gegeven, die ons het stuk in al zijn afgrijselijk maar onmiskenbaar kunstschoon voor oogen stelt. Meer schetsmatig is die ons van Laurens Hertog van Gandia voor de geopende doodkist van Karel V's gade, wijlen de schoone en thans tot afzichtelijk stof vergane Isabella van Portugal, gegeven. Van Moreau's *Hercules* en de *Hydra* worden een reeks van studiën naar de eigen teekening van den schilder meêgedeeld; de afbeelding zijner *Salome*, in al haar opzichtelijken en fantastischen oosterschen opschik prijkt er mede naar eigen schets, Falguière's *Cain et Abel* in een eigenhandige ets van den meester, die het stuk, in zijn kracht en zwakheid beide, geheel terug geeft. Keurig geslaagd mag ook de houtsneê, naar de eigen schets van den schilder, van Bouguereau's *Pieta* heeten; meer echter nog dat voortreffelijk *fac-simile* van Baudry's van leven tintelend portret van een jong meisjen, in al zijn ongedwongen schoon. Het *plafond*-schilderwerk van Machard, „Psyché aan de Min teruggeschonken", Joseph Blanc's *Perseus en Andromaca*, Gaillard's *Sint Sebastiaan*, Benjamin Constant's Intocht van Mahmet II te Constantinopel, Glasies *Orfeus en Eury-*

dice, Lecomte du Nouy's Sint Vincentius van Paula, Maignan's Frederik *Barbarossa aan de voeten van Paus Alexander III*, Delaunay's *Ixion*, en Duran's zoo te recht geroemd portret van den staatkundigen dagbladschrijver Emile de Girardin, aan zijn schrijftafel, met den inktkoker voor zich en de vruchtbare schrijfpen in de hand, vaardig om over 't papier te snellen, — vormen de rijke verscheidenheid der verder ter beschouwing gegeven onderwerpen. Buitendien worden nog verschillende andere kunstwerken, zonder toegevoegde ets of houtsneê behandeld, en maken het *geheel* tot een even leerrijk als onderhoudend en boeyend overzicht van een reeks der voornaamste gewrochten uit den franschen *Salon* van dit jaar.

ITALIAANSCHE SCHILDERNAMEN.

De bekende vroegere hoofdbron onzer ketmis der italiaansche schilderscholen, Vasari, heeft aanleiding tot menige onjuiste overlevering betrekkelijk hun kunst en geschiedenis gegeven, waaraan eerst latere bronnenstudie een welkom einde gemaakt heeft. In den laatsten tijd heeft zoo Prof. Adam Rossi, Gemeente-Bibliothekaris te Perugia, nasporingen in 't werk gesteld, die hem gelegenheid gaven, veel nieuws omtrent den grondvester der Umbrische School en leermeester van Perugino meê te deelen, bij Vasari als Nicolo Alunno vermeld, en zoo sedert steeds genoemd [1]. 't Is echter nu gebleken, dat die toenaam — uit welken Jacobelli zelfs een geslachtsnaam smeedde — zijn ontstaan alleen aan een misvatting van Vasari dankt, die in het opschrift van een schilderstuk in de Sint-Nicolaaskerk te Foligno het latijnsche woord *alumnus*, daar — naar oud latijnsch dichtgebruik [2] — voor *geboortig van* gebezigd, onachtzaam genoeg voor een eigennaam hield, en het zoo overleverde. Op dat stuk toch, een Geboorte van Kristus voorstellende, leest men:

> Si petis auctoris nomen: Nicholaus *alumnus*
> Fulginie. —

(*Vraagt ge den naam des schilders: Nikolaas geboortig van Foligno*). Daardoor blijkt nu tevens, dat schilderwerk, vroeger aan een anderen meester Nikolaas toegedicht, bij wien men dat toevoegsel niet vermeld vond, evenzeer aan hem, meester Nikolaas van Foligno, mag toegekend worden. Hij was omstreeks 1430 geboren, huwde een goede twintig jaar later met de dochter van zijn buurman, den schilder Mazzaforte, en bleef na dien tijd in zijn vaderstad gevestigd, waar men zijn levensloop en bedrijf, als van jaar tot jaar, in de archiefbescheiden volgen kan. Hij schilderde verschillende kerkelijke stukken, doch was niet minder ook in 't gemeentewezen werkzaam, dat hij als raadslid hielp behartigen. Als *Nicolaus Pictor*, *Consiliarius* wordt hij zoo meermalen vermeld. Hij overleed als gegoed burger, en liet zijn zoon Lattanzio, die ook schilder was, zijn onvoltooiden Sint Bartolomeus ter voltooying achter. Zijn eigen vader heette Liberatore, en vandaar dat hij ook als Nicolo *di* Liberatore voorkomt: want, even als ten onzent en elders, was het ook in Italië de gewoonte de kinderen, ter onderscheiding van hun genans, den naam huns vaders toe te voegen. Zoo heette Rafaëls vader Giovanni *di* Santi, en gaf dit een zijner geletterde begunstigers te Rome aanleiding, hem zelf, met den verlatijnschten vorm van zijn grootvaders naam, *Sanctius* te noemen, waaruit toen vervolgens het sedert gebruikelijke italiaansche *Sanzio* voortvloeide. Zoo beteekent ook het Vanucci, dat men dikwerf aan Perugino's voornaam *Pietro* ziet toegevoegd, volstrekt niet dat hij uit een verder onbekend geslacht van dien naam zou voortgesproten zijn. Het is eenvoudig de afkorting van den verkleiningsvorm van Giovanni — *Giovanuccio*— en staat dus met ons *Jan* gelijk. Zijn vader toch heette Atto *di* Giovanni of Giovannuccio, en hij zelf daarom Pietro *di* Atto *di* Giovannuccio of Vanuccio, terwijl — als bekend is — zijn toenaam Perugino van zijn latere woonstad Perugia ontleend is.

1 Zie de *Aesthetika* of *Leer van den Kunstsmaak*, II. bl. 37.
2 Zoo b.v. in Virgilus *Aeneis* II, 595 Valerius Flaccus *Argonautica* III. 159. Tacitus *Annales* XV. 34. Juvenalis *Satyra* I. 30, enz.

DE ONTHULLING VAN SCHILLER'S STANDBEELD TE MARBACH.

In Schiller's geboorteplaats, het liefelijk gelegen wurtembergsche Marbach — sommige nederlandsche dagbladen hebben er 't keur-hessische Marburg van gemaakt — prijkt sedert den 9[en] der vorige maand, zijn 71[sten] sterfdag, op de naar hem genoemde hoogte, nu zijn welgeslaagd standbeeld. Het verheft zich daar op een voetstuk van roodgrauwen zandsteen, de voorzij naar 't Neckardal gericht, Marbach ter rechter en Ludwigsburg ter linkerzij. Op de vier hoeken van den voetstukrand zijn door bloemslingers verbonden tooneelmaskers aangebracht; boven den slinger der voorzij prijkt een schild met de namen Marbach en Stuttgart, boven dien rechts een dergelijk met den naam Manheim, links Jena, aan de achterzij Weimar. Op den voorkant van 't middenvlak leest men Schillers naam, geboorte-, en sterfdag. Op de drie andere kanten toepasselijke versregels uit drie van Schillers Gedichten en Goethe's Nazang op het lied van de Klok: „hij zweeft ons schittrend voor, oneindig licht verbindend met het zijne". Op den dag der onthulling zelf ving 's morgens tien uur, onder toevloed eener talrijke schare van heinde en ver, de feestelijke optocht, onder klokgeluî en vreugdeschoten aan. Van 's dichters nakomelingen waren de weimarer kamerheer Von Gleichen-Ruszwurm, zoon zijner hem waardige dochter, Emilia, de weduwe van zijn zoon den opperhoutvester, en de gade van zijn kleinzoon den majoor, tegenwoordig. Bij het algemeen bekende Schillerhuisjen hield Dr. Elben een korte toespraak, om vervolgens naar de hoogte zelf op te gaan. Daar werd eene Cantate aangeheven, door den wurtembergschen dichter Prof. J. G. Fischer en den toondichter Faiszt in woorden en tonen gezet, en nadat vervolgens het omhulsel van 't beeld was weggenomen, door eerstgenoemde de feestrede uitgesproken. „Es sprangen", zoo luidden de drie laatste en fraaiste copletten der Cantate:

> Es sprangen alle Pforten
> Mit Hall und Wiederhall

Vor seines Mundes Worten,
Vor seiner Glocke Schall.

Der Blumen schönste blühten,
Die seinen Hauch verspürt,
Und alle Geister glühten,
Von seinem Geist berührt.

Aber heut' an deiner Wiege,
Schreite selbst durch unsre Zeit,
Komm, du Meister hoher Siege,
Ganz in deiner Herrlichkeit!

GOETHE'S FAUST TE WEIMAR OPGEVOERD.

Met buitengemeen goeden uitslag zijn, den 6en en 7en der vorige maand de beide deelen van Göthe's Faust in geheel nieuwe tooneelbewerking opgevoerd, als waardig slot der reeks van voorstellingen, in den loop van den winter, ter herinnering van 's dichters eerste komst te Weimar, gegeven. Sedert maanden had men er zich met den meesten ijver en de grootste zorgvuldigheid toe voorbereid, en was er zoo, door medewerking vooral van den bekwamen *regisseur* en schouwspeler Otto Devrient, die tevens als Mefistofeles optrad, in geslaagd, den Faust op de wijze van een middeneeuwsch mîsteriespel op het daartoe ingericht tooneel te brengen. Daarbij viel de voortdurende verandering van decoratie-toestel weg, en was beide avonden het tooneel in drie door trappen verbonden afdeelingen gesplitst, zoodat de handeling boven en beneden steeds in onafgebroken verband bleef. Onder orgeltonen werd het gordijn, in een der gegeven tooneelen, opgehaald, rechts vertoonde zich dan een trap, aan welks onderste treden zich een pijler met een kleine nis voordeed, in welke een Maria-beeldjen prijkte, en die naar 't voorportaal der Domkerk leidde. Aan de overzij der straat stond Grietjens woonhuis, en daaronder de tuin van Martha; de ingang van beide woningen moest men zich links denken. In de verlaging tusschen trap en tuin borrelde de fontein. Terwijl Faust tegen den pyler staat te leunen, zag men de kerkgangers de trappen afgaan, andere bewogen zich bovenwaarts, waar ook een priester den zegen uitsprak. Zoo werd de toeschouwer, op de eenvoudigste wijs, in het middeneeuwsche stadsleven met zijn beperkte ruimte en eigenaardige verhoudingen verplaatst, en kreeg de duidelijkste voorstelling der buurschap van Grietjen en Martha. Niet genoeg weet men de bevalligheid, nieuwheid en schoonheid der werking van 't geheel te roemen, die op deze wijs door de mildheid van den kunstlievenden Groothertog, de werkkracht van zijn intendant Van Loën, de begaafdheid van den kapelmeester Lasse — die de heerlijke muziek op nieuw ontwierp — de nauwkeurige kennis van 't middeneeuwsch tooneel en onverdroten ijver van Devrient, en de onvermoeide studie en oefening der wakkere tooneelspelers tot stand is gebracht, en aan welke dan ook door de duitsche pers een welverdiende hulde gebracht wordt.

KRISTELIJKE MYTHOLOGIE [1].

Een belangrijke bijdrage tot een toekomstige kristelijke Godenleer, de volledige schets der hooger en lager grootheden, die den kristelijken Hemel, naar de kerkelijke overlevering, bevolken, wordt ons door den Heer Wesseling in zijne beeldengalerij — als men 't noemen kan — zijne opsomming van Gods en aller Heiligen beelden geschonken, die den inhoud zijner *Ikonografie* uitmaakt. Na een lezenswaarde inleiding, die ons zijn studie en voorbereidend onderzoek voor oogen stelt, wijdt hij ons eerst in de voorstellingen der Drieéénheid en hare trits personen in, daarna een afzonderlijke afdeeling aan die der Moeder Gods, Maria, de heilige maagd en moeder van Kristus, en voert verder de schier tallooze reeks Heiligen voor ons op. Bij ieder naam wordt ons stand, tijd, jaardag — naar de opgave van de Bollandisten — de wijze van voorstelling, kort verslag der legende, en aanwijzing der verschillende afbeeldingen gegeven. Bij de laatste worden proeven uit alle takken der beeldende kunst, voornamelijk ook uit dat van houtsneê en kopergravure aangehaald, in schier elke grootere prentverzameling te vinden. De kunstwaarde komt daarbij natuurlijk minder in aanmerking, dan de kenschetsende karaktertrekken. Bij de Heiligen en hun kenteekenende eigenschappen sluiten zich als van zelf de voorstelling van hun verschillend patroonschap aan, met opgave der dikwerf zoo eigenaardige redenen, waarom velen hunner tot beschermers van een of ander beroep of zaak gekozen werden. Zoo stelden bijv. de ververs of huisschilders Sint Mauricius tot hun patroon aan, omdat hij geverfd, dat wil zeggen een Moor was; de salpeterzieders de heilige Barbara, omdat haar vader door den bliksem getroffen werd. Zoo werd Sint Erasmus, de bisschop van Antiochië, omdat hem — men herinnert zich het bekende schilderij te Leuven — de ingewanden uit het lijf gehaspeld werden, tot beschermer bij onderlijfskwalen gekozen, en trad Dismas de met Christus gekruiste berouwvolle misdadiger als begeleider aller ter strafplaats gevoerde boosdoeners op. Sint Antonius en Sint Nicolaas hielpen, als patroons der trouwlustige maagden, haar een goeden echtgenoot bekomen; als die der schapen en visschen doen zich Sint Lupus en St. Antonius van Padua voor. Andere Santen of Santinnen waren beschermheeren en vrouwen — en zijn dat zeker voor een goed deel nog — voor verschillende gunsten en gaven, en tot vervulling van allerlei wenschen, tegen ziekten en ongeluksgevallen, voor mooi weêr of een langgewenschten regen, tegen zuur bier of booze vrouwen en andere onwelkome zaken. De laatste Heiligenafdeeling is aan een overzicht der beschermheeren en vrouwen van verschillende landen en steden gewijd, en besluit waardig dit, allen geschied- en kunstvrienden en vriendinnen, tot studie en leering aan te bevelen boek.

Dr. JAN TEN BRINK OVER ANDERSEN EN 'T DEENSCHE KONINGSHUIS.

De indische bladen zijn bezig, een artikel van gemelden Dr. over Andersen de ronde te laten doen, waarin

1 J. E. Wesseling, *Ikonographie Gottes und der Heiligen.* Leipzig, T. O. Weigel, 1874.

de zonderlingste vergissingen voorkomen. Andersen toch heeft nooit in de Frederiksberger allee gewoond; de Deensche vlag is niet wit met een rood kruis, maar rood met een wit; de Deensche princes *Thyra*, die in 1867 met een russischen prins gehuwd zou zijn, was op dat tijdstip een meisje van 14 jaar, is nooit met een russischen grootvorst verloofd geweest, en op dit oogenblik, nu zij er 22 telt, nog *à prendre*; 't was dan ook haar ouder zuster *Dagmar*, die als kroonprinses naar Rusland toog.

Dwazer is het, dat Dr. Ten Brink verkoeling laat ontstaan tusschen de Deensche koningsfamilie en Andersen, naar aanleiding van een fotografisch beeldje van diezelfde prinses Thyra, welke nog altijd trouwen moet, en om welke, bij gelegenheid van haar huwelijk in 1867, negen duizend portretten over Europa zouden zijn verspreid. „Negen duizend"! zou Andersen hebben uitgeroepen, toen een der prinsen hem dit vertelde, „van *mijn* portret zijn er al twintig duizend verkocht!" — Het gevolg hiervan zou geweest zijn, dat Andersen voortaan aan het paleis werd afgewezen, al meldde hij zich nog zoo dikwijls aan.

Niet alleen heeft Andersen tot op het laatste oogenblik bij den koning van Denemarken in hooge gunst gestaan, maar zelfs kent ieder te Kopenhagen de anecdote, dat toen Z. M. met den jongen prins Waldemar hem in zijn laatste ziekte ging bezoeken, Koning en Prins door 's dichters bediende, die hen niet aanstonds herkende, werden afgewezen, op grond dat de dokter volstrekt rust bevolen had. Van Andersens kinderlijke ijdelheid waren bovendien aan het hof zoowel als onder 't volk zooveel staaltjes bekend, dat men den koning een hem in 't geheel niet eigen kleingeestigheid moest toeschrijven, wilde men veronderstellen, dat hij zich boos gemaakt had over die onnoozele vergelijking.

Het verwonderlijkste is echter, dat Dr. Ten Brink, een lofrede op Andersen schrijvende, hem „den bekenden *Duitschen* en Deenschen dichter noemt". Dat gaat te ver. Niet alleen zijn Andersen's werken in Duitschland eerst bekend geworden, nadat zij vooraf in 't Engelsch waren vertaald; maar hij was altijd een vurige en warme Deen, en heeft na den Deensch-Duitschen oorlog van 1864, wij zeggen niet den Duitschen naam verfoeid — daartoe was hij te zachtzinnig en te weldenkend — maar als burger van het kleine Denemarken zijn standpunt tegenover Duitschland met nadruk gehandhaafd.

Wanneer in Fransche of Engelsche bladen sommige dwaasheden over Holland voorkomen, dan wijzen onze schrijvers daarop, en terecht. Maar zoo bont als Dr. Jan ten Brink het nu ten aanzien van Andersen gemaakt heeft, maakten zelfs Millaud en Horace St. John het slechts bij uitzondering. Hartelijk zullen daarom, op hunne beurt, de Denen lachen, mochten zij vernemen, dat een Hollandsch letterkundige van zekeren naam met het grootste *aplomb* in eene Hollandsche Courant heeft laten drukken, dat Andersen, die zich steeds van zijne moedertaal en niet van het Duitsch heeft bediend (verwarde onze Dr. hem soms ook met Baggesen?) in de eerste plaats een *Duitsch* en daarna, als op sleeptouw, ook een Deensch dichter is geweest.
(*Algemeen Dagblad van Ned. Indie.*)

Cd. Bn. Huet.

NEURENBEPG IN PRENT [1].

Wie ooit een korter of langer bezoek aan deze voor middeneeuwsche kunst zoo belangrijke oude Rijkstad gebracht heeft, zal zich overtuigd moeten houden, dat er wel geen dankbaarder onderwerp voor een kunstprentwerk valt uit te denken, dan zij. Daardoor vond zich dan ook een van haar kunstvaardige inwoners, de bouwkunstige schilder Laurens Ritter opgewekt, de indrukken door haar uiterlijk en innerlijk op hem gemaakt, van zijn jeugd af, met teekenstift, penseel, en etsnaald weêr te geven. De bijval voor dat werk gevonden, gaf hem aanleiding, dat ook verder, op meer uitgebreide schaal, voort te zetten, en zoo ontstonden, in den loop der jaren, een anderhalf dozijn etsen, die in drie afleveringen bij Soldan te Neurenberg het licht zagen. Later kreeg de uitgever Wasmuth de oorspronkelijke platen in handen, en daar hij ze in een afzonderlijk boekwerk vereenigen wilde, maakte Ritter er nog zes etsen bij, en voegde er eenentwintig kleinere teekeningen op hout aan toe, die door zijn stadgenoot, den bekwamen houtsnijder Trambauer, met goed gevolg bewerkt werden. De bekende kunstgeschiedschrijver Dohm te Berlijn begeleidde ze toen met een toelichtenden text, die den belangstellenden lezer geheel op de hoogte stelt van 't geen hem Neurenberg op deze wijs te zien en te genieten geeft. Zeker is daarmeê nog lang de kunstrijkdom der stad niet uitgeput; wie zich echter een algemeene voorstelling van dezen maken, of er de herinnering bij zich aan ververschen wil, zal daartoe in Ritters thans zoo doeltreffend uitgebreiden en toegelichten arbeid, de uitnemendste gelegenheid vinden. Gelijk een duitsch berichtgever deed opmerken, is het oogenblik voor deze uitgave des te gewenschter, als de snelheid, waarmede men hoe langer hoe meer gewoon raakt, landen te doorijlen, zonder zich om 't schoon, dat zij bevatten te bekommeren, grooter is; terwijl ook de dikwerf maar al te ongevoelige zucht, het oude voor het nieuwe te doen plaats maken, en de belangwekkendste herinneringen aan 't verleden uit den weg te ruimen, eer toe- dan afneemt, en ook het oude Neurenberg daarvan de gevolgen reeds begint te ondervinden. Honderden handen zijn er thans bezig, het oude op te ruimen, om er maar al te vaak een veel minder belangrijk nieuw voor in de plaats te stellen. Fraaye gedeelten der stad, openlijke gebouwen zoowel als oude burgerhuizen vallen voor den moker der sloopers; de schilderachtigste stadsmuren en straten verdwijnen bij den dag, en het moet daarom dubbel welkom zijn, er in deze welgeslaagde etsen en houtsneden het aandenken van te bewaren.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

In de vorige maand is te Amsterdam de algemeene vergadering van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst gehouden, onder voorzitting van den heer J. H. Leliman. Uit het door den secretaris uitgebrachte verslag bleek, dat die Maatschappij op 1 Mei 1876 924 leden telde; uit de rekening van den penningmeester, dat zij over het afgeloopen jaar sloot met een voordeelig slot van f 8523,76. Op de prijsvragen, door de Maatschappij uitgeschreven, waren ingekomen: op de eerste

1 *Malerische Ansichten aus Nürnberg* von L. Ritter; Berlin E. Wasmuth.

„eenc oncertgebouw", vier ontwerpen, waaronder twee van den heer J. H. Schmitz, architekt te Amsterdam. Het eene werd bekroond met een getuigschrift en f 200, het andere kreeg een loffelijke vermelding. Op de tweede: „een kritische beschouwing der verschlllende onderwijsmethoden in de Bouwkunde, die thans in de meest beschaafde landen van Europa in gebruik zijn", een antwoord van den heer H. L. Boersma, directeur der Ambachtsschool te 's Gravenhage, dat bekroond werd met een getuigschrift en f 100. Op de derde en laatste: „een station voor omnibussen", vier ontwerpen. Dat van den heer A. J. Van Beek, architekt te Utrecht, werd bekroond met f 50; het ontwerp van den heer J. Olthuis, bouwkundige te Hoorn, werd een getuigschrift met f 25 waardig gekeurd.

Daarna werd aan den heer J. H. Leliman, die 20 jaren zitting had gehad in het bestuur der Maatschappij, nu laatstelijk als voorzitter, en die thans ten gevolge van de bepaling der herziene wet moest aftreden, door de leden, als blijk van waardeering voor de vele diensten, aan de Maatschappij door hem bewezen, een beeldjen van Michel Angelo geschonken; welk geschenk de heer Salm hem met een korte toespraak aanbood. Tot leden van het bestuur werden benoemd de heeren A. N. Godefroi, J. L. Springer, en A. J. C. J. S. Bergsma.

Bij gelegenheid der Wereld-Tentoonstelling te Philadelphia heeft zich daar een commissie gevormd, tot de oprichting van een muzeum en school voor kunst, toegepast op nijverheid, navolging van het Kensington-Muzeum, hetwelk na de eerste londensche Tentoonstelling te Londen is ontstaan en zoo veei heeft bijgedragen tot de ontwikkeling van kunstzin bij de Engelsche industrieelen. Ook de Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van Nijverheid heeft (als men weet) plan om in het volgende jaar, bij het vieren van het honderdjarig bestaan der Maatschappij, een dusdanig museum, waarvoor reeds bouwstoffen zijn bijeengebracht, te Haarlem te openen.

De commissie te Philadelphia wendt zich nu tot de inzendere uit alle landen met het verzoek, om haar daarin behulpzaam t zijn, en richt daartoe tot hen de volgende vragen:

1o. Welke der door u tentoongestelde voorwerpen zoudt gij na de sluiting der Tentoonstelling aan het Museum ten geschenke willen aanbieden?

2o. Welke voorwerpen, die niet te koop zijn, zoudt gij aan het Museum in bruikleen willen geven, voor hoelang en onder welke voorwaarden?

3o. Welke uwer voorwerpen zoudt gij genegen zijn te verkoopen, tot welken prijs, daarbij aan het Museum de voorkeur gevende?

Aan deze aldus verkochte voorwerpen zou gedurende de tentoonstelling een opschrift gehecht moeten worden, meldende dat zij aangekocht zijn door de commissie voor het Museum van Kunst, toegepast op Nijverheid in Pensylvanië.

De prachtige Memorial-Hall, waarin nu de schilderijen en de kunstvoorwerpen zijn tentoongesteld, zal, na sluiting der tentoonstelling, tot zetel van dit Museum dienen.

De nederlandsche inzenders, die op de een of andere wijs tot dat doel willen medewerken, worden uitgenoodigd zich tot de nederlandsche Hoofdcommissie te wenden.

Het adres dier Hoofdcommissie is thans „den heer M M. De Monchy, lid der Nederl. Hoofdcommissie te Kotterdam".

Maandag, 29 Mei l.l. had in het Park te Amsterdam de eerste jaarlijksche vergadering plaats der Toonkunstenaars-Vereeniging van Noord- en Zuid-Nederland.

Een 34-tal leden uit verschillende oorden van 't land waren tegenwoordig. De secretaris, de heer W. F. G. Nicolaï uit 's Gravenhage, schetste in korte trekken het ontstaan en de lotgevallen der jeugdige Vereeniging, wier doel is verbroedering der nederlandsche kunstenaars en het ten gehoore brengen der door Nederlanders vervaardigde toonwerken, zooveel mogelijk door nederlandsche en in Nederland gevestigde toonkunstenaars.

Vier uitvoeringen hadden er in den loop van dit eerste vereenigingsjaar plaats: te Amsterdam, Rotterdam, Dordrecht en 's Gravenhage, en een groot aantal van nooit of althans in geruimen tijd niet uitgevoerde werken prijkten op de programma's, terwijl ook alle solisten, die optraden, Nederlanders waren.

De Vereeniging verheugde zich in een 378-tal leden; 143 gewone — dat zijn uitsluitend kunstenaars — en 235 belangstellenden — dat zijn meest allen dilettanten.

Zij ontving verschillende giften en onder deze zelfs van honderd en vijftig gulden Onder de belangstellende leden zijn er enkelen, die voor f 25, velen f 10 of f 7,50 als jaarlijksche voorbijdragen inschreven.

Een kunstvriendin uit Amsterdam verklaarde zich bovendien bereid, de kosten te dragen der muzikale opleiding van een knaap, die haar was aanbevolen, mits het bestuur der Vereeniging de zorg voor die opleiding op zich nemen wilde, hetgeen met erkentelijkheid werd aanvaard.

De Vereeniging verloor door den dood slechts twee leden, de HH. Clotterbooke Patijn van Cloetinge te Utrecht, en B. H. Caldrup te Amsterdam.

Grooten lof zwaaide de secretaris toe aan de HH. Heinze, oprichter der Vereeniging. en Stumpff, die, ondersteund door een feestcommissie, bestaande uit de HH. M. A. Caspers, R. Collin, J. M. G. Graichen, W. A. Smit en dr. M. D. F. Van Werkhoven, de veelvuldige werkzaamheden, noodzakelijk verbonden aan muziekuitvoeringen gelijk die, welke welke 27 en 29 Mei in het Park plaats hadden de uitvoering van Nicolaï's Oratorium Bonifacius en een Matinée Musicale, met lust en ijver volbrachten, en aan wie niet genoeg dank kan worden toegebracht voor hun aandeel in den voortreffelijken uitslag.

Na het aanhooren van het verslag besloot de vergadering: a. den titel der Vereeniging te vereenvoudigen, zoodat die voortaan „Nederlandsche Toonkunstenaars-Vereeniging" heeten zal; b. tot wijziging van eenige artikels van het Reglement; c. tot het vragen der koninklijke goedkeuring op haar statuten, en d. tot het uitschrijven der volgende vier prijsvragen:

1. Een solostuk voor klavier met of zonder orkestbegeleiding 2. een dito voor viool; 3. een dito voor eenig blaasinstrument en 4. een duo voor sopraan en bas met pianobegeleiding, nederduitsche tekst.

De volgens den rooster aftredende bestuursleden, de heeren G. A. Heinze en Richard Hol, werden met algemeene stemmen herkozen.

Namens het hoofdbestuur der »Internationale Tentoonstelling van Tuinbouw te Amsterdam"*, is door den voorzitter Den Tex en den algmeenen Secretaris Groenewegen, een rondgaand schrijver uitgevaardigd, waarbij zij kennis geven van de samenstelling van 't hoofdbestuur en der verschillende commissiën, gelijk van het bestaande voornemen. in alle Provinciën van Nederland correspondenten te benoemen. Programma's der tentoonstellingen van „Tuinbouw-voorbrengselen" en Plantaardig producten" zijn tevens door hen verspreid. Door het aanvragen van een verlaagd vrachttarief aan besturen van spoorwegen, stoombooten, en andere vervoermiddelen, zullen zij trachten de vervoerkosten der inzendingen te verminderen. De vroeger reeds te kennen gegeven verwachting der medewerking en ondersteuning van 't Landsregeering heeft zich — waar hun erkentelijke mededeling — ten volle verwezenlijkt. De minister van binnenlandsche zaken zal het optreden van regeerings-commissiën buitenslands zooveel doenlijk bevorderen; die van koloniën zich met de verspreiding van programma's en mededeelingen aan de koloniale staatsinstellingen, genootschappen, ambtenaren en particulieren onledig houden; die van buitenlandsche zaken heeft de tusschenkomst van Nederlandsche gezanten ingeroepen, die van financiën eenen verordening doen uitgaan, om te bepalen, dat het onderzoek der ingezonden goederen van 't buitenland, op het terrein der tentoonstelling zal plaats hebben, en vrijdom van rechten wordt toegestaan voor alle belastbare voorwerpen, die onverkocht weder mochten worden uitgevoerd.

Ofschoon omtrent de duur der Tentoonstelling nog geen bepaalde opgave te doen is, kan men er op rekenen, dat zij in April van 't volgende jaar zal geopend worden.

Op *franco*-aanvraag zijn bij den algemeenen Secretaris bovengenoemd (Oeterwalerweg 5, te Amsterdam, *kosteloos* verkrijgbaar de programma's der Tentoonstelling van voortbrengselen uit het Plantenrijk en der Tuinbouwtentoonstelling, beiden, behalve in de Nederlandsche, ook in de Fransche, Duitsche en Engelsche taal.

In de Akademie voor beeldende kunsten te Rotterdam is dezer dagen de driejaarsche tentoonstelling, in tegenwoordigheid van burgemeester en raadsleden geopend. Eerstgenoemde sprak, na zijn ontvangst door het bestuur, eenige welgekozen toepasselijke woorden, waarbij hij de talrijke kunstgewrochten te dezer plaats voor de eerste maal welkom heette. Zij maken omstreeks 600 nommers uit, waaronder verscheiden van groote verdienste, zoodat er thans dan ook reeds, zoo door 't Muzeum Boymans als het Haagsche Muzeum voor moderne kunst, en verschillende kunstliefhebbers, van zijn aangekocht. Het eerstgenoemde schafte zich een welgeslaagd Gezicht op den korten Vijverberg van Klinkenberg, een Zonsopgang aan de Hollandsche

kust Kust van Mesdag, en een landschap met vee van Mauve, het laatste een zeehaven van Heemskerk van Beest aan. —

———

Men schrijft uit Amsterdam in dagt. van 31 Mei. l.l.: Rembrandt staat weer op zijn voetstuk en siert nu het Rembrandtsplein. De plaatsing, welke van nacht geschiedde, is uitmuntend. Reeds op de Munt ziet men het beeld, dat op veel hooger fondeering rust dan vroeger. Het zal een fraai middelpunt vormen van het bloemperk, dat er, naar men hoopt, weldra om zal worden aangelegd. De bestrating op het plein zelf is reeds zoover gevorderd, dat er begaanbare verhoogde voetpaden zijn.

Wat Thorbecke's standbeeld betreft, het verschilt er niet alleen door zijn kleinere afmetingen van, maar helaas! ook in waardigheid van uitdrukking. Het is niet de staatsman, dien wij, in zijn rijzige houding en met zijn min of meer stroeve gelaatstrekken kenden, maar de eerste de beste burgerheer, zonder kenschetsenden karaktertrek, die er ons met eer ploertigen dan waardigen indruk, in voor oogen treedt.

———

Sedert ruim een maand, zijn ten behoeve van het Rijks-Museum van Oudheden eenige deskundigen bezig, de beroemde graftombe van Graaf Engelbert van Nassau en zijn gemalin Maria van Baden, in de groote Kerk te Breda, in gips na te maken. Ook andere merkwaardige oudheden in genoemd kerkgebouw zullen, naar de „N. Bred. Ct." meldt, tot hetzelfde doeleinde in gips worden nagebootst, om in het *Ned. Muzeum* in den Haag te prijken.

———

Den 16n dezer zal te Amsterdam op feestelijke wijze het dertigjarig Pausschap van Pius IX worden herdacht. De feestcommissie heeft besloten in het Paleis voor Volksvlijt een luisterrijk vocaal en instrumentaal concert te doen plaats hebben, waarop een nieuw zangstuk, met begeleiding van orgel, zal worden uitgevoerd, dat opzettelijk voor deze gelegenheid door den heer Joh. J. Verhulst is gecomponeerd. De Pius-cantate van denzelfden meester, die ook het concert zal dirigeeren, komt mede onder de nommers van het programma voor. Na het concert zal in de tuinen van het Paleis een prachtig feestvuurwerk worden afgestoken.

———

Onder bestuur der HH. Prot en Kistemaker heeft zich te Amsterdam een nieuw Tooneelgezelschap gevestigd, uit een goed deel der „vereenigde tooneellisten" dier stad, en van eenige zuidhollandsche in den Haag saamgesteld, en dat, van 2 Sept. a.s., af, driemaal weeks — Woensdag, Saterdag, en Zondag — in de Schouwburgzaal van Frascati zal optreden.

———

Het Nederlandsch Tooneel zal Dinsdag 5 en Woensdag 6 September in den Haag en te Amsterdam zijn eerste voorstelling geven. Om van zijn echt nederlandschen kunstzin in alzijn zelfstandigheid te doen blijken, zal het bij die gelegenheid opvoeren Emanuël Geibel's *Sofonisbe* en een spectakelstuk, uit Al. Dumas' *Trois mousquetaires* getrokken.

———

De commissie voor de feesten der Pacificatie van Gent zal twee albums uitgeven, een groot en een kleiner, met text. Dit laatste zal een echte volksuitgave en de prijs zoo gering mogelijk zijn, om iedereen in staat te stellen zich een sprekende herinnering te verschaffen aan de voornaamste gebeurtenissen der XVIe eeuw, die de ruiter-optocht der Pacificatie zoo levendig zal voorstellen.

———

De vlaamsche dichteres, Vrouwe Vanackere geb. Maria Doolaeghe heeft, in eenige warme dichtcopletten, den noordnederlandschen Zeevoogd, Michiel de Ruyter, bij den herinneringsdag van zijn heldendood, 29 April l.l., hare hulde gebracht, om, met „de menigt, die naar 't standbeeld trekt, een heldendeugd te loonen, die elk geslacht ten voorbeeld strekt".

———

Voor den tooneelwedstrijd door de Maatschappij „de Ware Vrienden" te Hasselt in den winter van 1876—77 te houden, zijn uitgeloofd de volgende prijzen: Drama: 1e prijs 700 francs en een gouden medaille, 2de pr. 400 fr. en een verguld zilveren med., 3de pr. 200 fr. en een verg. zilv. med., 4de pr. 100 fr. en een verg. zilv. med.; beste tooneelspeler een verg. zilv. med., beste tooneelspeelster een verg. zilv. med Tooneel- of Blijspel: 1e prijs 400 fr. en een gouden med., 2de pr. 200 fr. en een verg. zilv. med., 3de pr. 100 fr. en een verg. zilv. med.; beste tooneelspeler een verg. zilv. med., beste tooneelspeelster een verg. zilv. med.

Iedere mededingende maatschappij zal verplicht zijn, een drama van ten minste drie bedrijven en een tooneel- of blijspel van een of meer bedrijven te vertoonen.

Het drama moet ten minste vier mans- en een vrouwenrol en het tooneel- of blijspel drie mans en een vrouwenrol bevatten. Vertaalde stukken zullen, evenals de oorspronkelijke, aanvaard worden.

Tooneelisten van beroep zijn tot den wedstrijd niet toegelaten.

Opgaven van deelneming worden voor 10 Julij bij den voorzitter der Maatschappij verwacht.

———

Bij de veiling der in een vorig nommer vermelde schilderijverzameling van wijlen den heer Ruhl te Keulen werden hooge prijzen besteed voor de stukken uit de Oud-Duitsche en de Oud-Nederlandsche school. Een herdersknaap van N. van Berghem gold 2250 thaler; een riviergezicht van Van Goyen 2001 th.; een portret van Van der Helst 3100 th.; (bestemd voor het Museum te Dresden); gevogelte van Hondekoeter 3600 th.; een landschap van A. Cuyp 2200 th.; een maneschijn van A. van der Neer 960 th.; een wintergezicht van denzelfden 2501 th.; een zeegezicht van Van de Velde Jr. 2000 th.; een boerenwoning van Govaert Camphuyzen 1500 th.; kaartspelers van Corn. Bega 660.; gezicht op Amsterdam van G. Berckheyen 400 th.; een gelagplaats van J Both 470 th.; een stukje van Jan Steen 770 th.; een binnenhuis van A. van Strij 920 th.; een derg van David Terniers Jr. 1925 th. Voor het Keulsche museum werd een klein stukje van David Teniers aangekocht voor 3230 th. benevens een landschapjen van J Wijnants, gestoffeerd door Lingelbach voor 2000 th. en een portret van Salomon de Koninck voor 1000 ht.

Een landschap van Koekkoek gold 820 th. en paarden van W. Verschuur 495 th.

———

Gainsborough's beroemd portret der hertogin van Devonshire, door de fraaye houtsneê in het *Illustrated Londen-News* vrij algemeen bekend geworden, en onlangs door den kunstkooper Agnew voor een goede *f* 100,000 aangekocht, is in den nacht van 25 op 26 Mei l.l. uit zijn galerij in Borndtreet waar het hing, weggestolen. Een wachter, die dicht bij het stuk, in de zaal waar het prijkte sliep, verklaart niets gehoord te hebben, en toch was het 's morgens uit de lijst verdwenen. De dader of daders moeten zich lang in de galerij verscholen hebben, en hebben zich waarschijnlijk 's ochtend in de vroegte, na 't openen van de straatdeur, uit de voeten gemaakt. Het doek was aan den rand der lijst weggesneden. De firma Agnew heeft onmiddelijk 1000 pond sterling uitgeloofd voor elke aanwijzing, die tot ontdekking van 't verdonkermaande stuk leiden zal. Geldelijk voordeel kan men bij den diefstal moeielijk beoogd hebben, daar het haast onmogelijk zal zijn, het stuk te koop aan te bieden zonder onmiddelijk in den kijker te loopen. Misschien dus ook dat men, werd het toch uit zulk een oogpunt weggeroofd, het nog eens hier of daar terugvinden zal, gelijk voor een vijf-en-twintig jaar met de schilderijen geschiedde, aan den Hertog van Suffolk ontstolen, die lang te vergeefs gezocht, onder de bogen van *Blanck-Friars*-burg teruggevonden werden, waar men ze, ten einde raad, had weggestopt.

———

Een der schoonste stukken van den franschen schilder Dubufe, zijn *Verloren zoon*, is bij een brand in Amerika vernield.

———

Te Buda is een prijsvraag uitgeschreven voor een gedenkteeken van den hongaarschen minister Frans Déak, waarbij zoo uit als inheemsche kunstenaars kunnen meêdingen. De kosten van 't geheel mogen de 100,000 florijnen niet te boven gaan. Drie prijzen, de hoogste van 1000 florijnen, worden voor de beste ontwerpen toegezegd. Als voorzitter der oprichttings-commissie is het Parlementslid Gorovè, als secretaris zijn ambsbroeder Baross werkzaam.

Nadere bepalingen kan men te Parijs bij 't bestuur der fraaye kunsten vernemen.

———

BRIEFWISSELING.

C. L. te A. Uw opstel over Th. en zijn Standbeeld, voor dit nommer te laat ontvangen, zal in 't volgende worden opgenomen.

DRUKFEIL: In 't opstel over den *Salon des refusés* in 't vorige nommer, *staat:* Monet *lees* Manet.

———

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 12. 25 Juni 1876.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK.—MARCELLUS EMANTS.— J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE.—C. J. GONNET.—J. GOSSCHALK.—Mr. J. N. VAN HALL.—P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.— R. HOL.— MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.— F. SMIT KLEINE.—J. VAN SANTEN KOLFF.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÈBRE.—J. H. LELIMAN.—Dr. A. VAN DER LINDE.— J. MASCHHAUPT.—Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.—Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.— SLEECKX. —A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. —Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *ƒ* 1,50; fr. p. post *ƒ* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

HOE HET SCHILDEREND NEDERLAND TE PHILADELPHIA VERTEGENWOORDIGD IS.

V.

Laten wij, teneinde straks een climax te bereiken, die altijd een goed effect maakt, voordat wij bij het waarlijk uitstekende in onze vóor-tentoonstelling stilstaan, nog een blik werpen op verscheiden, door andere eigenschappen dan die der voortreffelijkheid *uit*stekende „kunstwerken”.

In de kunstwereld voert het prestige van den naam, helaas, een zeer uitgebreide heerschappij. Men zou er een geheele verhandeling over kunnen schrijven. Het zwaait zijn scepter niet veel minder in de moderne dan in de oude kunst, doch dáar wellicht eerst recht!! De enthousiast „à tor et à travers” voor oude kunst lijdt ongeneeslijk aan die naam-épidemie. Zie slechts, hoe hij in vuur en vlam geraakt voor een half leesbaar naamcijfer of een gedeeltelijk uitgewischt jaartal uit de zeventiende eeuw! Bijna is de waarde of onwaarde der schilderij in kwestie een punt van ondergeschikten aard geworden. Het stuk dagteekent van het jaar zestienhonderd en zooveel; de nauwelijks te ontcijferen initialen zijn wellicht zóo uit te leggen, dat zij op de naamteekening van den beroemden *A.* of *Z.* neerkomen...dit is aanleiding genoeg, om in vuur en vlam te geraken! Onlangs zag ik in het Louvre bij uitstek stijve en leelijke koetjes in een affreus landschapje, door „Paulus Potter”, en zeer houterige en smakelooze ruitertjes te paard, door „Albert Cuyp” onderteekend, onlangs ook in de galerij Suermondt te Aken oostindische-inkt-teekeningetjes met den naam „Everdingen” er onder, die, naar mijn heilige overtuiging, hun plaats in die kostbare verzamelingen zeer stellig niet zouden innemen, zoo niet juist die onderteekeningen hun in het oog van den oude kunst-melomaan een waarde verleenden, die zij als kunstwerken in alle opzichten missen. Een jongen van veertien of vijftien jaar, die op school goed werkt in de teekenles, zou zoo'n landschapje ongetwijfeld artistieker teekenen. Doch met den aan deze koorts onderhevigen lijder valt niet te spreken, laat staan te twisten. Dat in-leelijke koetje, 't welk haast den indruk maakt, van zooeven uit een „arke Noach's” en in de lijst te zijn gekuierd, is nu eenmaal „P. P”. geteekend, en *dus* bekleedt het een eereplaats in de Hollandsche zaal in het Louvre...Ge waagt een aanmerking...een „zwijg, lasteraar!”, of een medelijdend glimlachje, vergezeld van schouderophalen en een voornaam: „ge weet er *niets* van”! scheept u af. Doch ook wel degelijk in moderne kunst sleept de épidemie van het naam-prestige menig slachtoffer mede. Hoe dikwijls wordt een schilderij door het zich gaarne als „kenner” pozeerend gedeelte van „Publiek” mooi, of althans „lief” gevonden, en door krantenrecensenten bewierookt, eenig en alleen om-

dat zij onderteekend is met een naam, die in de mode is en op zijn beurt weer „naam" heeft! Van zulk een „gunstig bekend" kunstenaar iets ongunstigs te zeggen, d. w. z. te doen drukken, al geldt 't ook een bepaalde middelmatigheid of een gedécideerd vodje uit zijn penseel, zal den reporter die zijn taak begrijpt nooit in het hoofd komen, allerminst wanneer hij „van de vriendjes" is. Buitendien moet aanstoot geven altijd zorgvuldig worden vermeden; alle partijen te vriend houden, en tusschen alle Scylla's en Charibdissen doorzeilen is de ware taktiek van den dagblad-verslaggever ten onzent. Wat een aantal abonné's uit de cotterie van den „gunstig bekenden kunstenaar" zou de krant niet verliezen, zoo zijn stuk ongunstig werd gerecenseerd! Dus onmiddelijk den volke verkondigd, dat het laatste werk van onzen „begaafden stadgenoot" weer „even fraai van compositie, degelijk van teekening en pittig van koloriet" is als „zijn lieve stukjes, die zoo menigmaal een sieraad onzer vorige tentoonstellingen hebben uitgemaakt" — Ik overdrijf waarlijk niet. De wijze, waarop in onze dagbladverslagen van kunstbeschouwingen of kunst-tentoonstellingen over de schilderijen van de *Ten Kate's*, van *Vogel*, *Smits*, *Schmidt Crans c. s.* geoordeeld (?) wordt, kan dit voldoende bewijzen.

Meneer *A.*, zooals wij hem gemakshalve noemen, „kunstschilder" van beroep (zou deze kwalificatie wellicht zijn uitgevonden, ten einde hun, die onzen artist, op het gezicht van zijn bruinroode of mooi-groene verf eerder in hun onschuld, voor huis- of rijtuigschilder zouden aanzien, reeds vooruit aan het verstand te brengen, dat zij het mishebben?) heeft „naam", al moge 't ons, onnoozelen, ook al niet recht duidelijk zijn, waaraan hij die réputatie eigenlijk te danken heeft...tot deze onwetendheid ten opzichte van meneer *A.* hebben wij vrij wat meer reden dan Multatuli, waar hij, ergens, in zijn laatste „Ideën", zoo onbekookt en machtspreukerig hetzelfde van den schilder der „Madonna di San Sisto" décreteert. Dit feit, het „naamhebben" van onzen vriend *A.*, alleen is reeds voldoende voor meneer *B.* om meneer *A.* met een bestelling te vereeren. Meneer *B.* heeft in de Oost of de West een koffie- of suikerfortuin bijeengegaard, een jarenlange arbeid, die ook *hem* „naam" heeft bezorgd, ditmaal een recht verklaarbaar verschijnsel... het „waarom" geve de fransche Méphisto met zijn:

Le veau d'or est toujours debout!
On encense sa puissance,
D'un bout du monde à l'autre bout!'

Nu hij — niet Méphisto, maar meneer *B* — als millionnair naar het moederland teruggekeerd, en als „suikerlord" in een villa in Willemspark of Bezuidenhout geëtablisseerd, gemeend heeft, zijn salons ook met schilderijen te moeten meubileeren, weet hij terstond het eerste het beste onschuldig middelmatigheidje, of ook wel crimineel vodje van den „kunstschilder„ *A.* voor zijn „kabinet," des noods „à poids d'or," meester te worden, want *A.* heeft, gelijk wij weten, „naam," en veroorlooft zich dus schromelijk duur te zijn met zijn schilderijen, wat trouwens nog al begrijpelijk is van een artist, wiens „stukjes" het geluk hebben, „gezocht" te zijn bij de „liefhebbers".

Is 't — tusschen twee haakjes — niet voor een groot deel juist aan dat fatale koopen op den naam van den schilder af, toe te schrijven, dat in zooveel „kabinetten" betrekkelijk zoo weinig „kabinetstukjes" te vinden zijn? Want, hoe dwaas het ook klinken — en zijn! — moge, schilderijenverzamelaars koopen zoo dikwijls op gezag van anderen en van een naam, omdat zij zoo dikwijls zelve al bitter arm bedeeld zijn met kunstkennis en smaak. Maar nu kan *B.* er zich tenminste bij zijn „kunstminnende en — kennende" vrienden op beroemen, ook „een *A*" of een *Z*' in zijn collectie te tellen! En dat is heel wat! Hoe zoet klinkt hem de uitroep in het oor, dien hij ongemerkt achter zich verneemt: „heb je 't al gehoord? *B.* heeft een *A.*, en duur betaald ook...... duzenden en duzenden!" Voor vele schilders zijn zulke oostersche of westersche Maecenassen onmisbaar, en, juist omdat zij zoo erg goed betalen, onbetaalbare Hooge Beschermers; vooral met het oog op de stilling der „auri sacra fames" geldt 't „es muss auch solche Käuze geben" hier ten volle.

Een zwakheid te overwinnen brengt den mensch altijd een stap vooruit. En slaaf zijn van een klank, van een naam *is* zwakheid. Mag ik, die van tijd tot tijd, hoewel natuurlijk mij zelven onbewust, stellig ook wel aan die épidemie zal lijden — hierin staan wij zoo wat allen gelijk — mij, nu ik buitendien toch voor goed van het beroep van schilderijenverzamelaar moet afzien, nu eens geheel en al over den invloed van een, een zeker prestige uitoefenenden naam heenzetten? Vergunt de lezer mij dit? Welnu, dan ben ik zoo vrij, de voor Philadelphia bestemde werken der beide *Verveers* tot de zwakke stukken onzer bijdragen voor de wereldtentoonstelling, en tot de zwakste hunner makers te rekenen.

Deze bekentenis zal stellig door velen met een verwonderd, door velen met een verontwaardigd gezicht worden ontvangen. Wie een artist, die zich door een reeks van talentvolle werken een welverdiende réputatie heeft verworven, maar nu eens — laten wij hopen, bij vergissing — een gedécideerd prul in de wereld heeft gestuurd, met open vizier durft aanvallen en hem toevoegen: „schaam u; ge kunt beter; ge hebt beter gegeven en hadt nu dus beter *moeten* geven; anders maar liever thuisgebleven!", die aanrander heeft altijd een heelen storm te doorstaan. Deze „oude geschiedenis blijft altijd nieuw". Zijne handelwijze, die slechts door liefde tot de „heilige" kunst was gedicteerd, en waarbij alle persoonlijke kwestiën buiten spel bleven, is in het oog van de „vriendjes", en van hen, die aan het zuurdezem onzer physionomie- en karakterlooze krantenpraatjes gewoon zijn, een onvergeefelijke majesteitsschennis, en de dader van dit wanbedrijf maakt zich schuldig aan onvergeefelijke wijsneuzigheid, pretentie, of hoe ge 't noemen wilt. Onstuimige kreten, allen variaties op het thema: „wat verbeeldt 'ie zich wel?" rijzen links en rechts op. Allerwege klinkt hun echo den onschuldigen misdadiger in het oor. „Wie *is* die meneer toch?... Schildert die praatsmaker ook wel zelf?...Ja? Zoo, ik heb nog nooit iets van hem geëxpozeerd gezien?"... al deze, door een edele verontwaardiging ingegeven vragen gaan vergezeld van een erg-voornaam optrekken der neusvleugels en van een minachtende gelaatsuitdrukking, zóo „byzonder fatsoenlijk", dat zelfs de Hallemannetjes, autoriteiten op dit punt, er vrede mede zouden hebben. „Dat pedante schrij-

vertje moest eens ferm worden afgeranseld", luidt, ook wel eens voor de variatie [1], op de manier van den fameuzen Berlijnschen Wagneriaan Wilhelm Tappert, die in het „Wochenblatt" eens in gemoede betuigde, een vreeselijke lust te gevoelen om zijn Weenschen antagonist Eduard Hanslick eens behoorlijk „durch zu prügeln", omdat hij zich veroorloofd had, met 's meesters „Rheingold" den draak te steken. Als 't er echter op aan komt, datgene wat de „kunstbroeders" van den om zijn croutje aangevallene „du haut de leur grandeur", al galmend voor „literarisch gewawel" of „letterkundigen onzin" uitkrijten, te weerleggen, kruipen die schetterende heeren met de snelheid der eerste omhoogschietende vuurpijl van een vuurwerk in hun schelp terug, aangezien zij het penseel toch nog altijd beter weten te hanteeren dan de pen. Te midden van al dat geschreeuw zet de onbewuste overtreder van „de Geboden" — want er zijn artisten, wier onfeilbaarheid in de kunstwereld een dogma is, dat niemand ongestraft zal in twijfel trekken of bestrijden — een hoe langer hoe verbaasder gezicht, totdat hij eindelijk in zijn onnoozelheid vraagt: „maar wat heb ik in godsnaam dan gedaan? Heb ik de waarheid gezegd of gelogen? *Was* dat prul een prul of een meesterstuk? Bewijs mij dan dat ik gelasterd heb? Dàt zou „fair play" zijn"... Ja wel!

„Und stumm die Welt, wie das Grab"

Nu, wie zich door zulk getier en geschetter zou laten afschrikken, „le courage de son opinion" te bezitten, ware geen oortje waard, en moest maar voor goed van alle openlijke „afdrukken zijner indrukken" afzien. Wie dien moed echter behoudt, trooste zich, als de door de vriendjes en bewierookers van den eerlijk en terecht gegispten artist van „naam" aangeblazen stormen hem om het hoofd gieren, met het neuriën der mélodie, waarmede Raoul het duel-septuor inleidt.

Doch ter zake.

Dat de „naam", dien de beide *Verveer's* zich sedert tal van jaren in onze schilderswereld veroverd hebben, een welverdiende is, zal de schrijver dezer regelen allerminst ontkennen. Uit den aard der zaak stelt men echter juist dàn hooger eischen en legt hooger maatstaf aan; juist dàn gevoelt men zich tot strenger gisping gerechtigd, waar die eischen onbevredigd blijven. Te ontkennen valt het niet, dat de uiting dier teleurstelling onwillekeurig een scherper, heftiger tint verkrijgt, naarmate men dichter drommen van dienaars om zich heen ontwaart, die hun afgod uit onkunde of grenzenlooze persoonlijke vereering en sympathie onophoudelijk bewierooken, en een luid, maar zeer onbekookt „miracle"! aanheffen bij elk nieuw levensteeken, onverschillig van welke waarde of onwaarde ook, dat de gevierde van zich geeft. Dit is misschien niet billijk, maar daarentegen rein-menschelijk. Voor mijn gevoel nu heeft die overdrijving — het zachtste woord — bepaald plaats gehad, en heeft zij nog plaats van den kant der „vriendjes" die, voor zoover zij recensenten in couranten en tijdschriften waren, het treurig afsterven van den heer *S. L. Verveer* onlangs in een nekroloog herdachten. En om die reden wi ik hier ter plaatse te minder verzwijgen, dat de „Scheveningen" getitelde, en ter eere der nagedachtenis van haar weinige dagen vóor de opening der vóor-tentoonstelling overleden maker met krip en immortellenkrans keurig versierde schilderij van „Sam" *Verveer* mij *niet alleen* als relekie van den begaafden en geestigen kunstenaar, die er, met het oog op de wereldtentoonstelling juist de laatste hand aan had gelegd, toen het penseel aan zijn verstijfde hand ontviel, in een weemoedige stemming heeft gebracht. En toch deed 't mij aan den anderen kant goed, den zwanenzang van den beminnelijken artist aan het vertrek zijner diepbedroefde huisgenooten te zien ontrukt, en toch nog de plaats te zien innemen, waarvoor de schilder het laatste zijner ontelbare doeken had bestemd. 't Was een daad van sympathie en piëteit, die volkomen op haar plaats was, en, naar ik meen, aan de bemoeiingen van den heer Herman ten Kate te danken is. Het echt Verveersch Scheveningsch motief, dat ook aan dit stuk ten grondslag licht, is te overbekend om er nog afzonderlijk bij te behoeven stil te staan: duinvoorgrond met figuurtjes, huizen van het dorp, steegjes, kerktoren er achter, het effen zeevlak in de verte. Deze honderd en zooveelste variatie is buitendien niet bijzonder gelukkig uitgevallen, en zal stellig niet strekken tot het verhoogen van de artistieke réputatie haars makers. Zeer zwak, zeer conventioneel, of hoe men 't noemen wil, is het koloriet.

....

In gedachte hoor ik meneer *A.*, „kunstbroeder" en vriend van den overledene, of meneer *Z.*, vriend van den ontslapene en getrouw bewierooker zijner werken, mij reeds toeduwen, „dat ik dan maar liever geheel over die schilderij had moeten zwijgen, en 't „de mortuis nil nisi bene" toepassen. Toegegeven. Mag ik mij dan echter veroorloven, hem te antwoorden, dat, zoo het laken in dit geval „unfair" is, het verheffen van den nog tot kort geleden werkzamen artist tot een hoogte, die hij in waarheid nooit ofte nimmer heeft bereikt, zooals dit door zijn meer liefhebbende, dan handige of waarheidslievende vrienden in den laatsten tijd tot vervelens toe in praktijk is gebracht, stellig niet minder ongepast is en geen geringer gisping verdient, daar deze, trouwens zeer welgemeende, handelwijze der eerlijkheid en waarheid een gevoeligen slag in het aangezicht toebrengt. Onhandig, zeg ik, want die onbekookte lofzangen „ad maiorem Samuelis gloriam," waarvan onze dagbladen en enkele tijdschriften na den dood van den artist dagen en weken lang hebben gewemeld, zullen wellicht blijken, der nagedachtenis van den geestigen en orgineelen, doch waarlijk niet, gelijk zijn vrienden ons hebben willen doen gelooven „genialen" of „baanbrekenden" kunstenaar eerder een ondienst dan een dienst te hebben bewezen, daar zij er slechts toe zullen geleid hebben, van de zijde der niet vóoringenomenen heviger tegenspraak uit te lokken dan anders waarschijnlijk het geval zou geweest zijn. De kronieken onzer kunstgeschiedenis zullen *Sam Verveer's* naam eerder als dien van een oorspronkelijk en rijkbegaafd talent, dan van een schoolmakenden en genialen heros vermelden. Zijn eigenaardige kracht lag immers onbetwistbaar in het ori-

1 Historiesch.

gineel — wat de behandeling betreft, in menig opzicht de israëlitische afkomst van den schilder verradende — karakter, in den eigenaardigen en zeer zelfstandigen stempel, dien hij op al zijn werken wist te drukken, en verder in de „verve", de virtuoziteit, den geest en den „chiek", waarmede hij met olieverf, maar vooral met waterverf en houtskool wist om te gaan. In beide laatstgenoemde takken der teekenkunst vooral was Verveer oorspronkelijk en artistiek in den volsten zin des woords. Tot „baanbrekende genialiteit" worden echter nog geheel andere eigenschappen vereischt; geniën zijn buitendien, en *moeten* 't uit den aard der zaak zijn, uiterst zeldzaam. Nu, de titel van „oorspronkelijk talent" is reeds eervol genoeg, zou ik denken! Al die wonderbaarlijke kwaliteiten, die *Verveer's* letterkundige en recenseerende kameraden hem na zijn onverwacht en betreurd afsterven in zoo onbekrompen mate hebben toegedicht, waren, zoo zij in de dagen toen hij voor het eerst optrad, met het oog op de toenmalige kunst, ook al mochten bestaan hebben, in de werken zijner laatste jaren dan toch al *zeer* verzwakt. Stellig heeft *Verveer* in de eerste perioden zijner artistieke werkzaamheid in menig opzicht met de traditie gebroken, en mocht hij, daar hij, wellicht meer dan eenig ander uit zijn omgeving, de natuur tot leermeesteres koos, *in dezen zin*, en met het oog op de richting van het meerendeel zijner collega's, *toenmaals* den naam van réalist dragen.... voor ons menschen van jonger datum, was er met dat al nog veel traditioneels in zijn werk overgebleven, en stak hierin te veel onwaars en modeachtig romantisme en conventie, om hem een vertegenwoordiger te kunnen noemen van hetgeen wij in aller modernsten zin onder gezond réalisme verstaan, en als „conditio sine qua non" van waarachtige kunst beschouwen. Zeer sterk spreekt dit alles uit zijn laatste, voor Philadelphia bestemd doek. Laten wij, telgen van een nieuwen tijd, die zijn eigen eischen en idealen met zich brengt, 't „tempora mutantur et nos mutamur in illis" toepassend, dat beweerd „geniale" in *Verveer's* werken dus maar liever aan de bewondering zijner tijdgenooten over, zonder daarom echter in het minst te verzwakken in onze levendige en warme sympathie voor zijn geestig en oorspronkelijk talent. 't Is trouwens een in de kunstgeschiedenis herhaaldelijk wederkeerend verschijnsel, dat een artist, die bij zijn leven steeds in wierookwolken gehuld was, korter of langer tijd na zijn dood zoetjesaan van het piédestal wordt afgerukt, waarop de liefdevolle, en door den toenmaligen tijdgeest geïnfluenceerde bewondering der tijdgenooten hem had geplaatst. Wij slaan dit reeds sedert eenige jaren bij Mendelssohn gade; Virgilius, Cicero en Bilderdijk hebben in hetzelfde lot moeten deelen. De voetstukken, waarop Calame, Gudin, Meyer, Koekkoek, Nuyen jaren lang prijkten, zijn mede reeds merkbaar aan het wankelen.

J. K.

(*Wordt vervolgd.*)

HET STANDBEELD VAN THORBECKE [1].

Bij de twee bronzen beelden van Vondel en Rembrandt, die Oud-Hollands grootheid in Dicht- en Schilderkunst vertegenwoordigen, is thans te Amsterdam een derde beeld verrezen, dat van Thorbecke, wien zijn landgenooten daarmede betuigen, dat hèm bovenal de herboorte van Neêrlands Staatswezen in 1848 te danken is.

Amsterdam heeft, boven alle gewoel van Stads- en Staatspartijen, zijn standpunt als hoofdstad daardoor gehandhaafd, dat het Thorbecke's standbeeld binnen zijne muren verlangde. Dat beeld is een waarmerk, in welken geest de met nieuwe kracht, na zes eeuwen aanwezens, zich verheffende stad, denkt voorwaarts te streven, en de staatkundige hoofdplaats van 't land wenscht te zijn.

Het geslacht, door Thorbecke als denker en staatsman voorgegaan, verdwijnt allengs van het tooneel, en het is schoon om te zien, hoe nu de donkere nevel van wangunst, miskenning, en partijhaat, die de verdwijnenden omgaf, allengs optrekt, en hun beeld van lieverleê helder te voorschijn komt bij de erkenning van 't goede en groote, dat zij in een moeilijken tijd in 't leven riepen, en van hun overtuigingstrouw in gevoelen, denken, en werken [2].

Het gold Nederlands herboorte na 1830. Het oude, lang vermolmde Staten-Nederland was in den franschen Omwentelingstijd te gronde gegaan, en een korte poos der vreemde heerschappij ten buit geworden. De poging der Europeesche Mogendheden, een nieuw en omvangrijker Nederland te grondvesten, mislukte; doch de belgische opstand en daardoor dreigende gevaren dwongen Noordnederland, weêr op eigen beenen te staan en tot zelfbewustzijn te komen. Het gansche volk schoot in de wapenen. Verheffend blijft het gevoel, hoe het zijn eer wist te redden; nu echter kwam 't er op aan, de genomen vlucht te bestendigen, en Nederland met nieuwe kracht en een nieuwen geest te bezielen, om de wakkere leus van 't oude Zeeland gestand te doen *luctor et emergo*.

Nog altoos lag het grootsche verleden der zestiende en zeventiende eeuw in 't geheugen. Er was hier een andere grondslag, als wanneer zich de Duitscher bijv. voor verleden grootheid in de vroege middeleeuwen terug moet denken. De oude deugden, waardoor Nederland in de 17e eeuw zoo groot geworden was, moesten op nieuw in 't volk gekweekt worden. Velerlei waren daarbij de meeningen en wegen. Als krachtigste drijfveer in den strijd der vaderen wilden de eenen het rechts- en vrijheidsgevoel erkennen, de anderen den ernstigen, godsdienstigen, en calvinistischen geloofsijver. Hier begon men weêr den ouden

1 Deze welkome bijdrage van een, eenige jaren onder ons verbleven, onbevooroordeeld en kunstkeurig Duitscher, wiens voorletters hem den belangstellenden lezer licht zullen kenbaar maken, werd, op zijn verzoek, uit zijn Duitsch vertaald.
V. VL.

2 Ik behoef hier wel niet op de bekende geschriften der HH. Levy en Van Vloten opmerkzaam te maken, en vraag eer verschooning, ook mijnerzijds niet te hebben kunnen nalaten, denkbeelden te uiten, met de hunne veelvuldig in overeenstemming.

geest in de oude hollandsche kunst te zoeken en te vernieuwen in schilder- en dicht-, ook in toonkunst; dáár keerde men zich tot de wijsbegeerte, die zich — door de tijdgenooten trouwens niet begrepen — in dien grooten tijd geopenbaard had, toen een Spinoza stoutheid, volharding, en onwrikbare overtuigingstrouw in zijn denken vereenigde. Alleen de aanhangers der Moederkerk moesten voor hun herleving tot den tijd vóór de hervorming, tot dien der middeneeuwsche kunst, terug gaan.

In vaderlandschen zin was men 't echter allen eens. Onder den indruk van den belgischen opstand waren zelfs de anders omwentelingsgezinde geesten, met betrekking tot Nederland behoudend. Hier was geen aanleiding tot dien geest van omverwerping en die onbestemde nieuwigheidszucht, daar men in 't Nederland van 't grootsch Verleden een vrijheid en grootheid voor oogen had, die men slechts weder in 't leven had te roepen. Ook de meest voortschrijdende gemoederen wilden slechts vernieuwen, verbeteren, verlevendigen, niet het oude te niet doen.

Zij, die in den franschen omwentelingstijd geboren, en nu op den hechtsten waarborg van een staatswezen bedacht waren, om het tegen verderfelijken ommekeer te vrijwaren, stemden voor een goed deel in de meening overeen, dat men een vast bepaalde goddelijke regeling moest zoeken tegenover de theoriën van den 18eeuwschen verlichtingstijd. Het kristelijk-godsdienstige beginsel, daartoe aangewend, was na 1815 zeer op den voorgrond getreden, en drukte op 't gansche behoudstelsel, gelijk nu dat van den teruggang, zijn stempel.

Thorbecke was een denker. Als zoodanig was hij aanhanger eener wijsbegeerte — die van Krause — die op godsdienstigen grondslag berust, en zelfs van een zeker mysticisme niet vrij is, doch met de rechtzinnige onroomsche kerkleer niets te maken heeft. Hij zag niet in 't rechtzinnig Geloof, maar in het Recht, dat in Krause's stelsel de goddelijke hoofdbron van het maatschappelijk-leven der menschheid is, den grond, waarop het staatsleven berust. Het geloof kwam voor rekening van den godsdienst; voor die van den staat het recht. Thorbecke was geleerde, vóór hij staatsman werd. Wijsbegeerte en rechtswetenschap vormden den grond, waarop hij stond, en van welken hij zich niet liet afrukken. Toen het er op aankwam, Nederland te vernieuwen, en hij zich gedrongen voelde, daartoe met alle kracht werkzaam te zijn, was hem zijn plaats aangewezen: in recht en wet lag de kracht, waarmeê hij op en voor zijn landgenooten werken moest. Zoo werd de geleerde Staten- en Kamerlid, staatsredenaar, partijhoofd en minister, en erlangde zijn invloed op de ontwikkeling van 't herboren Nederland.

Soortgelijke verhoudingen brachten in andere staten soortgelijke verschijnselen te weeg; men denke slechts aan Frankrijk en Guizot. Staatslieden van dezen stempel zijn zelden licht beweeglijk, en raken moeilijk een zekere doctrinaire stroefheid en bekrompenheid kwijt. Zij kennen geen partijen, en worden onbuigzaam, hard, en stijf, zoodra het hun beginsel geldt [1]. Wat zij met hun logika eenmaal hebben vastgesteld, wordt onomstootelijk voor hen, en zoo kennen zij geen onzekerheid, en minachten haar bij anderen als flauwheid of lafheid. Zulk eene overtuiging maakt den persoonlijk zachtaardigen en goedhartigen mensch, in zijn werkkring, als van staal, en bij verschil van meening, vooral ook tegenover vroegere vrienden, onverzettelijk. Hij komt daardoor licht ook als betweter en dwingeland voor. Van dit metaal, waaruit een Luther, en vooral Calvijn gegoten waren, had ook Thorbecke wat in zich; en dergelijke mannen zijn noodig in slappe wankelende tijden, om krachtige stevigheid aan te brengen. Komen twee of meer dergelijken samen, zoo wordt hun wrijving tot botsing; maar het staat slecht met een land, in welks bestuur ze geheel ontbreken, en waar slechts onwisse en weifelende personen aan de spits staan.

De nog jonge kunstenaar, die Thorbecke's standbeeld wrocht, heeft hem niet persoonlijk gekend; en daar nu sedert den dood van den grooten staatsman eerst een zoo korte tijd verstreken is, moest op de gelijkenis der gelaatstrekken meer acht nog gegeven worden, dan wanneer er bijv. reeds een kwarteeuw verloopen ware. Waar de kunstenaar niet uitsluitend het schoone te vormen heeft, moet hij wel op 't kenschetsende en karaktervolle letten.

Is het den jongen beeldhouwer Leenhoff nu gelukt, dat kenschetsende in zijn Thorbecke weêr te geven? komt de beteekenis, de grootheid en vastheid van karakter van den man in zijn beeld uit? Of stemde wellicht Thorbecke's uiterlijk met zijne innerlijke beteekenis niet genoegzaam overeen?

Schrijver dezes had het voorrecht Thorbecke persoonlijk te leeren kennen, en heeft uit die kennismaking van een enkelen avond een onuitwischbaren indruk van hem gehouden. Die lange, schrale, hoekige gestalte, in zijn langen bruinen jas, was dus de bekende nederlandsche rechtsgeleerde en staatsman! Maar welk een rustige, heldere, onwrikbare vastheid trad hem in dien aan een duitschen professor herinnerenden, stijven man, met strengen blik, voor oogen! Hoogheid en waardigheid spraken uit dien lichaamsvorm, gelijk ze slechts door de lange gewoonte verkregen worden, om in een verantwoordelijken hoogen werkkring, als machthebber en gezagvoerder, erkend te wezen. De beteekenis en grootheid van den man uitte zich kennelijk ook in zijn lichaamsgestalte.

De uitdrukking daarvan vindt men echter in Leenhoffs standbeeld niet terug. Het komt ons hoogst gewoon voor; we vinden er niets in te prijzen, weinig of niets byzonders trouwens ook er in te gispen. De jas had wellicht hier en daar minder schulpachtig kunnen zijn, meer den indruk der stof, waaruit

[1] Bij deze vergelijking van Thorbecke en Guizot is het zeker niet onbelangrijk in herinnering te brengen, wat de eerste zelf over den laatste schreef: „een man van karakter, van overtuiging, en hooge bekwaamheid, van wien men echter niet zonder smart zal zeggen, dat met zijn val geen kracht die nog kon werken te niet ging. Hij had, toen hij als minister moest aftreden, uitgeleefd; hij had zijn genie van staatsbeleid overleefd. De oneenparigheid, in zooveel buitengewone menschen opgemerkt, tusschen wil of handeling en inzicht, bestond bij Guizot niet; maar zijn inzicht faalde. Orde was in zijn zin wederstand tegen, niet regeling van de vrijheid. Guizot is een treffend voorbeeld, dat het gevaar, hetwelk men van verandering vreest, soms juist in 't niet veranderen ligt". (*Historische Schetsen*, bl. 169). Wie daarbij nog de latere houding van den onroomschen Guizot omtrent de wereldlijke macht Zijner Heiligheid in 't oog vat, kan niet nalaten op te merken, hoe ver de nederlandsche staatsman in staatkundig doorzicht den franschen vooruit was. V. Vl.

hij gemaakt was, kunnen geven. Het onderbeen beneden de knie komt ons ook betrekkelijk te lang voor. Thorbecke was daarenboven veel langer, en daardoor schraler. Op dergelijke kleinigheden willen wij intusschen niet te zeer aandringen. Wel echter daarop, dat 's mans ware geest in dit beeld geen uitdrukking gevonden heeft, dat toch den grooten staatsman voor den nazaat afbeelden moet.

Zonderling dunkt het ons, dat men het beeld met het gelaat naar de gracht, en niet naar het anders zoo eigenaardig daarvoor berekende plein, dat zijn naam nu zal dragen, gesteld heeft. Van 't Rembrandts-plein uit moest men het beeld in 't aangezicht, en niet, zooals nu, op den rug zien. Schertsend zou men de gissing kunnen uiten, als had men onwillekeurig de minder toeschietelijke verhouding, die tusschen Amsterdam en Thorbecke vroeger heerschte, in die zonderlinge plaatsing nog een zinnebeeldige uitdrukking willen geven.

C. L.

TERUGBLIK.

AAN MR. JOAN BOHL,

bij het verschijnen zijner vertaling van

DANTES „INFERNO".[1]

Niet moed alleen voert, wie den berg bestijgen,
Van 't diepe dal naar zijn verheven tôp,
En hoe ook 't harte van verlangen klopp';
Volharding doet elle ij'dle wenschen zwijgen!

Maar, moog' de borst ook van vermoeinis hijgen,
Haast lost de zucht in jubeltoon zich op,
Gelijk de Lente uit ied'ren bloesemknop
De blaad'ren plooit, ten sieraad van de twijgen.

En heerlijker en schooner straalt de zon
Op 't nieuw geblaêrt, dat menig stormvlaag tartte,
Die uit die vlagen kracht en gloed zich won.

Zóó is 't ook hem, die, zoete hoop in 't harte,
Volhardde in wat hij moedig heeft aanvaard,
En dankbaar van den bergtop nederstaart.

Amsterdam, 2 Mëi '76. C. L. LÜTKEBÜHL Jr.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

De regelingscommissie van het XVe Nederlandsche Taal- en Letterkundig Congres, dat, van 27 tot 29 Augustus a. s. te Brussel zal worden gehouden, heeft de volgende warme oproeping tot deelneming uitgevaardigd:

„Onder de hooge bescherming van Z. M. Leopold II Koning der Belgen, is het ons aangenaam en tevens vereerend, U de goede tijding te brengen, dat het XVe Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres te Brussel zal gehouden worden, op Maandag, Dinsdag, en Woensdag, 28, 29, en 30 Augustus 1876. De plechtige ontvangst der Congres-leden zal plaats hebben op Zondag den 27n dier maand. Deze oproeping wordt gericht niet alleen tot beoefenaren en voorstanders der Nederlandsche Taal- en Letterkunde, maar ook, zooals de stichters der Congressen het beoogden, tot alle mannen van invloed, die op het gebied van „Kunst, Wetenschap, en Maatschappelijk Leven" werkzaam zijn — ter bereiding of liever ter volmaking van het verheven doel: nauwere verbroedering tusschen Noord en Zuid, en verheffing van den dietschen stam door het huldigen der geesteswerken en het aanwakkeren der liefde voor eigen aard en eigen zeden, door middel van eigen taal en eigen kunst. Zelfstandigheid is het hoogste en uitstekendste kenmerk van een volk, en die zelfstandigheid openbaart zich ten sterkste door de oorspronkelijke scheppingen, als de reinste vruchten der beschaving, hetzij in beeld of woord, hetzij in kleur of klank.

De werken der kunst vervoeren ons en stemmen ons vreugdig; des te meer kunnen wij ons dan verblijden in het bekend maken, bewonderen en genieten der kunstgewrochten van onzen eigen stam, krachtig of aanminnig, ernstig of vrolijk, gesproten uit het Nederlandsch gemoed; des te meer kunnen wij ons dan verheugen in het verheerlijken onzer moedertaal, die melodische uiting van geest en hart, waardoor wij — bewoners der beide deelen van Nederland — alhoewel staatkundig gescheiden, te zamen werken, om in het verleden met rechtmatige fierheid onze voorouders te vereeren, en in het heden door eigen werk ons te doen gelden als een volk van broeders, dat door zijn letterkunde, zijn wetenschap, en zijn kunst zichzelven acht, en den eerbied en de genegenheid der naburige volken verdient.

Dat zij, die in eigen kunst, in eigen leven en in de eigenwaarde van hun stam belangstellen, zich bij ons voegen.

Aan allen, zonder onderscheid van godsdienstige belijdenis of staatkundige gezindheid, roepen wij toe: Mannen van allerlei stand en richting, komt, viert met ons de vredevolle intellectueele feesten van het XVde Nederlandsch Congres, en gij zult u bezield en verheugd gevoelen in het bewustzijn, dat gij medewerktet aan de grootmaking van uw volk en van uw land.

De werkzaamheden van het XVde Nederlandsch Congres zullen gewijd zijn aan A. Nederlandsche Taal- en Letterkunde; B. Nederlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde; C. Nederlandsch Tooneel en Nederlandschen Zang; D. Nederlandsche Kunst: Beeldhouw-, Schilder-, en Bouwkunst; E. den Nederlandschen Boekhandel.

De regelings-commissie, in een algemeene vergadering gehouden den 5den Mei 1876, door de vrije keus der vereenigde Vlaamsche Letter-, Tooneel- en Kunstgezelschappen, alsook der voornaamste letterkundigen en kunstenaars der hoofdstad en voorsteden uitgeroepen, heeft de eer u het lidmaatschap aan te bieden, en koestert de hoop, dat deze uitnoodiging door u met belangstelling zal beantwoord worden.

Wij wenschen het bericht uwer deelneming aan onze werkzaamheden zoodra mogelijk te ontvangen, en zien het te gemoet uiterlijk vóór 30 Juni aanstaande. In geval gij een bijzonder vraagpunt of onderwerp op het algemeen pogramma wenscht geplaatst te zien, zoo verwachten wij de opgave er van eveneens uiterlijk vóór gemelden 30 Juni. Voordrachten van zuiver letterkundigen aard, zooals het voorlezen van dichtstukken, zijn evenzeer welkom. Geen onderwerpen mogen worden besproken, welke niet voor beide deelen van Nederland belang opleveren. Geene geschrevene redevoeringen worden toegelaten, waarvan de voordracht meer dan één kwartier uurs zou vorderen. België's Hoofdstad, de oude stad, waar Hertog Jan eens verhoorde

dat suete geluut syner Dietsche tale,

en waar hij

in den coelen meie verblide dat herte
en vernieuwde sijn gesanc,

Brussel wacht U in al zijnen luister, met zijne prachtige ontelbare kunstschatten, maar vooral met een warm hart, dat zal juichen bij het zoet geluid onzer moedertaal, dat zich zal verblijden en zijn gezang zal vernieuwen, om u te ontvangen en U aan te moedigen in de samenwerking uwer vreedzame, broederlijke, en edele zending.

Het bureel der regelingscommissie is samengesteld uit de heeren: dr. Hanau, voorzitter; mr. Vermeulen-Thorbecke, dr. Alfons Willems, onder-voorzitters; Hendrik Conscience, Xavier

1 Dante Alighieri. *De Goddelijke Komedie*, vertaald door Mr. Joan Bohl. I. *De Hel.* Haarlem. W. C. de Graaff.

Havermans, dr. K. Ledeganck, Jan Verhas, Frans Verstraete, commissarissen; Emiel van Dantzig, penningmeester; Emanuel Hiel, algem. secretaris; Jos. Scherpenzeel, Is. Teirlinck, mr. Vanderlingen, secretarissen.

De 26 Juny en volgende dagen zal te Maastricht de kunstverzameling van den als schilder en etser gunstig bekenden heer Alex. Schaepkens verkocht worden. Met zorg is deze verzameling, gedurende een tijdsverloop van veertig jaren, bijeengebracht. Men vindt er benevens schilderijen, antiquiteiten in hout, ijzer, koper, steen, enz. Onze musea zullen er menig belangrijk stuk kunnen aankoopen, daar hier juist zaken voorhanden zijn, die men te vergeefs elders zal zoeken. V. v. O.

Omtrent de zeven stuks geëtste prenten van D. Stoop, die den 30en dezer, bij de vroeger vermelde verzameling engelsche portretten door den Heer A. G. de Visser te veilen, verkocht zullen worden, deelt deze Heer nader mee, dat zij, „de Reis der Infante Catharina van Portugal naar Engeland” voorstellende, *niet* zijn een nieuw ontdekt exemplaar van dit zeldzaam werk, dat in de meeste muzeën ontbreekt, maar hetzelfde, dat in de verzameling van wijlen den Heer Verstolk van Zoelen voorkwam, waar het vóór, een dertig jaar. *f* 550 opbracht. De Heer De Visser schat het thans op *f* 700, maar 't zal, evenals al 't andere, aan 't lot der veiling worden overgelaten.

Te Utrecht zal den 11en Juli a. s. eene belangrijke kunstveiling plaats hebben. De vroeger door den Heer Havard beschreven, en met etsen van de HH. Flameng en Van Kesteren opgeluisterde verzameling van wijlen den Heer van Romondt aldaar, wordt dan in 't *Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen* door de HH. Roos van Amsterdam onder den hamer gebracht; terwijl van 7 tot 10 July te voren, van 10 tot 4 uur, alles, op toegangskaarten te zien is. Laatstgemelde zijn, even als de Catalogus, te Utrecht bij den Notaris Goudoever en den Heer van Romondt, aan de Stadhuisbrug, en te Amsterdam bij de HH. Roos in den Brakken Grond te verkrijgen. De rijke verzameling, door 't boek van den Heer Havard reeds wereldkundig geworden, heeft geen verdere aanbeveling noodig, en zal zeker tal van liefhebbers van heinde en ver ter bestemder tijd naar Utrecht lokken.

Den 8en dezer is in 72jarigen ouderdom de achterkleindochter van Augustus van Saxen en Aurora Königsmark, de als George Sand opgetreden, begaafde en vruchtbare fransche schrijfster Aurora Dupin overleden. Van haar man, zekeren Dudevant, van wien zij echter na weinige jaren van een minder gelukkigen echt scheidde, liet zij twee kinderen na: haar zoon Maurice Sand — gelijk hij zich, ook burgerlijk, liever met zijn moeders luisterrijken naam noemde, dan den nietsbeduidenden van zijn haar onwaardigen vader voort te planten — die zelf ook als kunstenaar en schrijver werkzaam is, en haar dochter Solange, met den beeldhouwer Clesinger gehuwd. In haar zielkundige *Histoire de ma vie* boekte zij vóór eenige jaren de herinneringen van haar herkomst - eerst in 't zesde der tien deeltjens vermeldt zij *l'accident*, als zij 't noemde, *de quitter le sein de ma mère*, dat haar *arriva à Paris*, *un mois juste après le jour où mes pareuts s'engagèrent irrévocablement l'un à l'autre* — en haar jeugd. De laatste jaren haars levens bracht zij op haar grootmoederlijk buitengoed te Nohant in Berry door, waar zij steeds gaarne vertoefde, en de indrukken van welks landelijke omstreken en treffend natuurschoon zij in meer dan een van haar werken in 't schoonste en boeyendste, soms slechts wat breedsprakige Fransch weêrgaf. Na haar scheiding van Dudevant leefde en werkte zij te Parijs een poos met Jules Sandeau — wien zij haar eigen toenaam ontleende — samen, voelde zich daarna van meer moederlijke nog dan vrouwelijke teêrheid voor Alfred de Musset bezield, met wien zij een korte poos te Venecië verbleef, doch toen weldra van hem vervreemdde, en dien zij daarna minder liefderijk in haar *Elle et lui* herdacht, en gloeide van minvolle deernis ook voor den genialen toondichter Chopin, dien zij — evenals Frans Liszt, de geneefschen Zwitser Pictet, en and. — in haar schoone *Lettres d'un Voyageur* herdenkt, en de werking van wiens verkeer zich vooral ook in haar muzicale romans uit. Haar rijk gemoed nam steeds het levendigste deel in al de bewegingen van haar land en tijd; en volkomen juist is daarom het korte woord door Renan, bij haar graf, aan hare nagedachtenis gewijd: „een snaar is gesprongen op de fransche lier dezer eeuw. *Made Sand en traversa tous les rêves; elle s'unit à tous, crut un moment à tous; son jugement pratique put parfois s'égarer, mais comme artiste elle ne s'est jamais trompeé. Ses oeuvres son vraiment l'écho de notre siecle*”. De laatste regels, door haar eigen pen geschreven, waren aan Renan's jongste lettervrucht, zijn *Dialogues et fragments philosophiques* gewijd. Niet minder juist, dan hij van haar, getuigt zij daar van hem: *je suis* de ceux pour qui un livre de M. Renan est comme un jour doux et *clair òu passent beaucoup de nuages, tour à tour brillants et sombres, tous beaux de couleur et de forme*”.

Het steenen beeld der vrijheid, te Dijon, dat onder 't ministerie Buffet, om zijn frygische muts de ergernis van den Prefect Souvestre wekte, en op zijn aanzoek door de soldaten van generaal Galiffet werd stuk geslagen, zal thans, op vergunning van den, minder vrijheidschuwen en Vandaals gezinden minister De Marcère, op zijn voetstuk herrijzen.

Te Munchen is dezer dagen de Tentoonstelling van voortbrengselen van Kunst en Nijverheid geopend. De belangstelling zoowel van het publiek als van de inzenders was groot, en de tentoonstelling bood een prachtige verzameling aan van velerlei voorwerpen, zoowel uit Oostenrijk en Italië als uit de verschillende Duitsche landen afkomstig. Het feest der opening werd bijgewoond door de prinsen Luitpold, Lodewijk, en Arnolf, hertog Lodewijk en de prinsessen Gisela en Theresia. De voorzitter der regelings-commissie, de heer Von Miller, hield eene rede tot prins Luitpold, waarin hij de hooge beteekenis der kunst voor de ontwikkeling der Nijverheid uiteenzette; en op de algemeene deelneming wees, waarin de zaak zich mocht verheugen. Namens den Koning werd de tentoonstelling daarna door Prins Luitpold voor geopend verklaard. Uit vele huizen wappert de nationale vlag, hetgeen aan de stad, die druk door vreemdelingen bezocht wordt, een algemeen feestelijk aanzien geeft.

Naar de Illustratione Italiana meêdeelt, werd te Lavagnola voor eenigen tijd door den Heer Disegni uit Genua een schilderij aangetroffen, dat door een der inwoners van 't plaatsjen onder een ouden rommel gevonden was, en nu voor een goede dertig gulden (70 lire) zijn eigendom werd. Kort daarna verkocht hij 't voor 1200 (2500 *lire*) aan zijn stadgenoot Peirano, dien het een heilige familie leek uit de school van Rafaël; het bleek echter weldra nog meer dan dat, en een kunstgewrocht van den meester zelf. Dezen was indertijd van 't huis Rovere het schilderen van zulk een stuk opgedragen; daar dit echter nergens te vinden was, meende men dat daar niet van gekomen moest zijn, tot men nu, aan de achterzij van dit, het geslachtswapen der Rovere's ontdekte, en des te meer in 't vermoeden bevestigd werd, werkelijk een gewrocht en den schilder teruggevonden te hebben. Door Peirano aan de Akademie van Urbano vertoond, aarzelde deze dan ook niet, het als zoodanig welkom te heeten.

De meer opzichtige dan schoone schilderstukken, in 't opstel van den heer Emants, in 't voorlaatste nommer van den *Kunstbode* besproken, behoorden niet, als men uit het opschrift wellicht zou opmaken tot de nog altijd opengestelde *Salon des Refusés* in de Rue Lepeletier, maar tot de thans geruimen tijd reeds gesloten Tentoonstelling der Impressionalisten of Intransigenten, in 't zelfde locaal, die alleen in zoover een *Salon des Refusés* zou kunnen heeten, als geen der aanwezige stukken gewis door de Gezworenen zou aangenomen zijn. In 't zelfde opstel is de schildernaam *Monet* juist gesteld, en mag niet met dien van zijn kunstbroeder *Manet* verward worden, gelijk bij vergissing in de drukfeilen van 't vorige nommer geschiedt.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 13. 10 Juli 1876.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN
NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK.—MARCELLUS EMANTS.— J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE.—C. J. GONNET.—J. GOSSCHALK.—Mr. J. N. VAN HALL.—P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.— R. HOL.— MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.— F. SMIT KLEINE.—J. VAN SANTEN KOLFF.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—Dr. A. VAN DER LINDE.— J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.—Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.— SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

„VADERLANDSCHE" KRITIEK.

Ik bedoel daarmeê in de eerste plaats een letterkundige kritiek, gelijk ze in het welbekende dagblad van den heer Goeman Borgesius, in niet onderteekend geschrijf — en waarvoor hij zelf zich dus zal moeten getroosten, aansprakelijk gesteld te worden — voorkomt. Verder echter ook — gelijk ze maar al te veelvuldig, ook buiten de enge grenzen van *dat* vaderland, binnen de nederlandsche in 't algemeen wordt uitgeoefend — een kritiek, die zich niet naar de *waarheid der zaken*, maar naar de al of niet welgevalligheid der personen, wier werken men bespreekt, pleegt te richten. In de voorrede mijner toetsing en toelichting van Jonckbloets bekende broddelboek, heb ik gevraagd: „zal men zich nu laten waarschuwen en terechtwijzen, of zal ook hier, gelijk zoo vaak ten onzent, *persoonlijke vooringenomenheid* geestdrift voor de goede zaak en belangstelling in Nederlands taal en letteren op den achtergrond dringen?" — Mr. Goeman Borgesius heeft zich gehaast, in zijn blad, door Holda [1] of een ander ongenoemde medewerker of medewerkster, die vraag in den deerniswaardsten zin te laten beantwoorden, en zulk een vooringenomenheid daar de hoofdrol bij te doen spelen. 't Is mij — volgens die verheven zienswijs — niet om de nederlandsche taal en letteren, om den zoo „ridderlijk" miskenden Vondel, maar om de *persoon* van Jonckbloet te doen geweest. Zijn onvermijdelijke feilen „breed uit te meten", een „smet op zijn karakter te werpen", was mijn eenig doel. Ik heet „bloed te hebben willen zien", en wat de schrijver of schrijfster daarmeê bedoelen mag, is mij eigenlijk een raadsel; ik begrijp er alleen uit, dat het mij — naar hem of haar — te doen zou geweest zijn, om een letterkundigen moord aan de persoon van Jonckbloet te plegen, even als mij dat vroeger, door den letterkundigen drenkeling Loffelt, ten opzichte van zijn welbekenden afgod verweten is. Ziedaar het verheven standpunt, waarvan dergelijke wormen uitgaan! Dat van iemand, die — alleen op de *waarheid* afgaande — zich boven alle *persoonlijke* bedenkingen verheft, en die daarom ook niet schroomt, in ernst en scherts, personen, al mogen ze zich zelf en anderen ook nog zoo gevierd en onschendbaar schijnen, geheel naar verdienste te bejegenen, is voor hen ondenkbaar. Wanneer men, door onvoorwaardelijk de *waarheid* te huldigen, en, onverschillig welke richting of partij er meê gemoeid is, een of ander persoon, die zich aan die waarheid, in een of ander opzicht, vergreep, op de kaak stelt; dan kan hun kortzichtig brein zich dat niet anders, dan als een persoonlijken aanval voorstellen, en heeft men niet uit belangstelling in de *waarheid*, maar uit ingenomenheid tegen een of ander *persoon*,

1 Wanneer het fraaye geschrijf, als ik nu vermoed, van haar is, zou Vosmaer, wiens nauwe betrekking men tot haar kent, er natuurlijk toch niet zoo vreemd aan zijn, als hij er den schijn van heeft aangenomen. Ik verlang dus ook in dit opzicht een bepaalde ontkenning, en zal anders de vrijheid nemen, het daarvoor te houden. Met ijdele praatjens laat ik mij niet afschepen.

geschreven. Zelf door geen andere dan persoonlijke beweegredenen en bedoelingen gedreven, kunnen zij zich dat ook van een ander niet verbeelden, en wanen, dat ook deze door geen waardiger drijfveer in zijn leven en streven bewogen wordt. Wie van 't belachelijk geraaskal van gemelden Loffelt, gelijk vroeger van dat van zijn waardig evenbeeld, den over 't paard getilden dagbladklerk Boissevain, die mij zelfs met een karwats te lijf wou, omdat ik zijn modern-kristelijken cornuitjens en soortgelijken de ronde waarheid zei; — wie daarvan kennis genomen heeft, weet aan welke bejegening men zich hier te lande blootstelt, door *ter liefde der waarheid* geen *personen* te ontzien. 't Is daarmeê, als ik vóór ruim vijf jaar — naar aanleiding van den tegen mij uitgebraakten „leidschen laster"— in den Levensbode schreef: „juist door, op elk gebied, onvoorwaardelijk alleen waarheid en goede trouw voor te staan, van geen onderlinge pluimstrijkerij, noch deerniswaarde partijzucht te willen weten, heb ik mij zeker een aantal lieden tot onvrienden gemaakt, die alleen dáárin hun lust en voordeel vinden". Bij de toen reeds als zoodanig optredenden kan men thans nog de gedachtelooze vereerders en aanbidders van Douwes Dekker en Jonckbloet voegen. Ik zal mij daar echter niet om bekreunen, maar, evenals ik toen schreef, en sedert bleef doen, „rustig voortgaan op den eenmaal ingeslagen weg, naar de aanbevelenswaarde leus van Spinoza „weldoende en blij zijnde", zonder rechts of links om te zien, of ik wellicht deze of gene ingebeelde grootheid op zijn deftig zeer trap, en in zijn aangematigde, door tal van ijlhoofdige hovelingen gehuldigde, Majesteit schend". Willen de heer Goeman Borgesius en zijn ongenoemde medewerkers of werksters zich bij hen aansluiten [1], dat is zijne en hunne zaak; zij weten dan waarop het tusschen hen en mij staat, en hoe ik eensvooral over hun „vaderlandsche" wankritiek oordeel.

HOE HET SCHILDEREND NEDERLAND TE PHILADELPHIA VERTEGENWOORDIGD IS.

VI.

Heeft „Sam" *Verveer* in vroeger dagen menige betere schilderij dan de voor Philadelphia bestemde op het doek gebracht, ook zijn broeder *Elchanon* is menigmaal gelukkiger geweest dan nu. Aan zijn laatste werk ontbreekt veel van het typige, karakteristieke, dat sommige zijner beste stukken zoo aantrekkelijk maakt, vooral die onbetaalbare „Invalieden der Zee" in ons „modern" Haagsch museum, die in mijn oog nog altijd zijn meesterstuk zijn gebleven. Later toch heeft hij de groote kwaliteiten dezer schilderij nooit meer bereikt, laat staan overtroffen. Zonder precedent is 't trouwens niet, dat een artist, soms in het begin, soms aan het einde zijner loopbaan, een werk schept, dat al zijn vroegere in den schaduw stelt, en waarvan alle latere slechts een meer of minder gelukkig geslaagde copie schijnen te zijn. Hoe sterk dit verschijnsel b.v. bij *Gustave Doré* op den voorgrond treedt, stipte ik reeds den vorigen keer aan. Alle eigenschappen die ons als nieuw, oorspronkelijk, saillant, geniaal in den „Enfer", in „Perrault", in „Don Quichotte" en de „Voyage en Espagne" (in den „Tour du monde") troffen, vonden en vinden wij, telkens meer verflauwd, telkens in fabriekmatiger, conventioneeler en geesteloozer manier ontaard, in zijn ontelbare latere producten terug totdat zij eindelijk in die allerjammerlijkste „Croisades" zoowat gelijk nul zijn geworden. Ook *Niels Gade* noemde ik in dit verband. Zoo heeft ook *Gounod* in zijn reeds van '59 dagteekenenden „Faust" het beste nedergelegd wat hem geschonken was; bijna alles wat na dit werk uit zijn pen is gevloeid, schijnt onbelangrijk en mat, bij die frissche partitie vergeleken; de door velen veelgeprezen „Roméo" b. v. is in zijn beste partijen slechts een niet kwaad uitgevallen copie, een niet onsmakelijk tweede aftreksel van de analoge gedeelten in „Faust". Zoo bejammeren wij 't ook nog altijd, dat *Beets* na '40 niets heeft geschreven dat zijn „Camera Obscura" evenaart. Daarentegen ontwaren wij hier en daar ook kunstenaars, wier werken een onafgebroken opklimmende reeks vormen, zoodat hun gaven zich juist in hun laatste levensjaren het rijkst en rijpst ontwikkelen en zij dus eerst in hun laatste werken het hoogste nederleggen. Welk een weg heeft b. v. *Beethoven* van zijn eerste trio's, op. 1, en zijn eerste symphonie, tot de „Opuszahlen" 125—132, tot de „Missa Solemnis", de „negende", en de „laatste" quartetten afgelegd, en wat al ontwikkelings-stadiën heeft *Richard Wagner's* genie doorloopen tusschen den dag, waarop hij den *Fliegenden Holländer* concipieerde, en het uur, waarin hij de laatste noot der *Götterdämmerung* ternederschreef!

Om tot onze schaapjes — of liever: tot onze Scheveningers — terugtekeeren, in die Scheveningsche *Weduwe* van *Elchanon Verveer* schijnt de karakteristiek der figuren mij gewoon, zelfs onbeduidend toe, een zeer dun aftreksel van Israëls. In de gelaatstrekken dier arme moeder die, met haar kind op den arm, in de „boschjes" loopt te sprokkelen, en van den ouden grootvader die een handje medehelpt, heb ik althans het sprekende, typige, „echte" niet kunnen ontdekken, dat hier niet alleen op zijn plaats, maar zelfs een bepaald vereischte ware; het waarachtig „sentiment" — het woord van den dag — ontbreekt. Deze opmerkingen gelden evenzeer van het koloriet. Israëls en Blommers hebben ons in dit opzicht verwend. Vooral lucht en duingrond zijn recht conventioneel en flauw van kleur.

Als no 38 belooft de catalogus ons iets heel belangwekkends. Althans de pikante titel: *Een Hond* prikkelt de nieuwsgierigheid niet weinig. Werkelijk wordt ons dan ook een, zelfs meer dan levensgroote, en bovendien gedécideerd leelijke zwarte hond te aanschouwen gegeven, die op de achterpooten zit, loensch uit de oogen kijkt en den kop verdraait, als gehoorzaamde hij aan het commando van den ser-

1 Hij heeft dit trouwens nu zoo zeer reeds gedaan, dat hij, na mij eerst uit het bureel van zijn fraaye blad zelf opzettelijk een nommer van 't exemplaar te hebben doen toekomen, waarin bovenaangehaald geschrijf prijkt, vervolgens geweigerd heeft de regel of wat op te nemen, hem — met een uitdrukkelijk beroep op zijn *onpartijdigheid* — in antwoord toegezonden. Onder het schijnschoon, maar ongegrond beweren, dat ze (voor wie dan toch wel?) „beleedigend" waren, nam hij er alleen zooveel uit over, als hem en zijn vrienden of vriendinnen aanstond, ofschoon hij in 't minst niet geaarseld had, door dezen, *zonder hun naam*, onder de lezers van zijn blad, al die verheven inblazingen tegen mij te doen verspreiden, waarvan men boven een paar staaltjens onder 't oog heeft gehad. Kennelijk vertegenwoordigen hij en dat blad dan ook slechts dat walgelijke *schijn*-liberalisme, dat het Nederland onzer dagen steeds nog maar al te veel bezoedelt, en dat, op geen *waarheid*, maar *ijdel vertoon* slechts belust, van de vriendjens — en welke vriendjens! — geen kwaad wil hooren.

geant-majoor der honden: „links richt u!" Zooals het stomme dier daar nu zit, heeft 't bepaald een stijven nek. Arme hond! Misteekend als ge zijt, geeft ge een niet bepaald hoogen dunk noch van de caninisch — anatomische kennis, noch van den fijnen smaak uws auteurs! Als zoodanig wijst de handteekening op de schilderij den heer *Te Gempt* aan. Dit prachtexemplaar — ik bedoel den hond — herinnert levendig aan „het portret van een poedelhond wiens rechteroor misteekend is", waaraan de daarstraks genoemde arme Punter — te zamen met „Keesje" wel het schoonste specimen van Beets'schen humor — „in stilte zijn gemoed koelt", toen de „jonge welgekleede dame en dito jonge heer met een onderdrukt gelach verklaard hebben, dat het katje, dat hij uitteekende, des avonds, terwijl zijn tedere gade zijn slaapmuts warmde op haar stoof, meer heeft van een hond." De *Drie Honden* van denzelfden Amsterdamschen schilder zijn, uit een oogpunt van kunst, even leelijk als die éene zwarte van zooeven. Een verrassing ligt echter voor ons in het zout, zoodra wij deze schilderij en haar lijst nauwkeuriger gadeslaan. Een bijschrift deelt ons namelijk het opmerkenswaardig, en in de hoogste mate belangwekkend feit mede, dat deze „haarlooze Japansche hondjes in Nederland geboren, en op verscheiden honden-tentoonstellingen bekroond zijn"... Is 't niet onmogelijk, bij het lezen dezer étiquette *niet* te denken aan den reus of den goochelaar, den dwerg of de dikke dame, die, zooals in de „wonderschoone" Meimaand, de betrouwbare gekleurde prent vóor het tentje, of de niet minder waarheidslievende uitlegger met zijn heesche grogstem in het sanctuarium zelf, ons verzekert, „de eer heeft genoten, met den meesten bijval voor den Keizer van Rusland, de Koningin van Engeland, den Keizer van Brazilië, den Keizer van de Sandwichseilanden en de overige gekroonde hoofden van Europa op te treden?" Doch, „plaisanterie à part", is de wansmaak, zijn „kunstwerk" van zulk een laffe réclame te voorzien, niet ergerlijk? Het derde stuk van den heer *Te Gempt*, dat bestemd is, de roemrijke banier onzer nationale schilderschool in de transatlantische wereldtentoonstelling te helpen omhooghouden, is een variatie op het welbekend motief der Aesopus-Lafontainesche kat die, gelijk de titel der schilderij zich sierlijk uitdrukt, „veinst, opgehangen te zijn" (hollandsche-tooneel-taal; [de verrader ter zijde]: „veinzen wij!"). Bij uitstek onwaar zijn ook nu weer de opzittende en dansende muizen.. ..natuurlijk, want zoo iets is nooit door een sterfelijk oog aanschouwd; doch 't verbeeldt, zooals wij weten, „aardig" te zijn en „Publiek" heeft er dan natuurlijk ook heel veel plezier in. De fluweelachtige vacht der veinsaardige poes is stellig het best geslaagde gedeelte der schilderij. Ook hier kunnen wij Beëlzebub te hulp roepen en hem den aanhef zijner toespraak tot den „archenemy" doen opzeggen. Welk een verschil met die volbloed-réalistische, door en door gezonde mossenknippen en die om een half in de sneeuw begraven aardappelen-pot geschaarde mossen van den *Te Gempt* van vroeger dagen, die onze gedachten wel is waar niet hooger opvoerden dan de ziel van den „vibrion", volgens *Alexandre Dumas fils*, zich verheft — „pas très-haut" — doch door de *natuur*, die er in leefde en tintelde, met het volste recht „kunstwerken" genoemd mochten worden.

De, zooals altijd zeer talrijke landschappen herinneren ons menigmaal aan de Haagsche tentoonstelling van den afgeloopen zomer, o. a. de „Watermolen te Vorden" van *Roth* uit Amsterdam (dus Vordensche specialiteit no 3; zie Bilders en mej. v. Bosse), een reproductie op grooten schaal van het kleine doekje van toenmaals, dat door die vergrooting van afmetingen echter niet heeft gewonnen; ja zelfs doet het conventioneele koloriet aan een gekleurd prentje denken, en riepen de „gepeuterde" boompjes, zoo geheel „uit de oude doos", mij de landschapjes, ergerlijker gedachtenis, van zekeren Huysmans in het geheugen terug, waarmede wij, jongens, indertijd in de teekenles werden gekweld, in de dagen toen wij de voorbeelden van *Calame* reeds mooi en artistiek begonnen te vinden; ook door zijn zeer bescheiden vorm had het vroegere stukje van *Roth* iets in zijn soort niet onaantrekkelijks, iets bijna bekoorlijks, dat het latere stuk ten eenenmale mist. Ook het „Hollandsch landschap aan een rivier" van *J. F. v. Deventer* verplaatst ons in gedachte in de Haagsche expositie: een schilderij niet zonder goede eigenschappen — „kwaliteiten", zooals onze schilders zeggen. Ongeveer hetzelfde kan gezegd werden van het „Kanaal te Apeldoorn" van *Van der Maaten*, hoewel Van Deventer's werk voor mij onbetwistbaar hooger staat. In het werk dezer beide Hagenaars valt een streven naar „natuur en waarheid" op te merken, dat het, niet alleen in deze tentoonstelling en ook nu niet voor de eerste maal, doet uitsteken boven vele stukken uit zijn omgeving. In sommige opzichten bereikt dit streven gedeeltelijk zijn doel; in meer nog bepaalt het zich echter tot zichzelven, d. i. tot streven; zoodoende zou men aan de schilders in kwestie gevoegelijk een plaats in onze landschapschool kunnen aanwijzen, halfweg tusschen de „manieristen" of slaven der conventie, en de „réalisten". Aan het keurslijf, waarin eerstgenoemden zijn ingepend, trachten zij zich meer en meer te ontwringen, en juist deze emancipatie-drang doet hen onze warme sympathie verwerven; voordat zij onze meesters in het „réalisme" echter hebben bereikt, moet nog veel in hun werk (in het *zien* van de natuur, zoowel als in het *weergeven* der impressie) anders worden, en zoo zijn zij op het oogenblik wel is waar, om zoo te zeggen, noch visch, noch vleesch, als 't ware tusschen hemel en aarde zwevend, doch met dat al respectabele talenten. Meer in hun vooruit-willen dan in het schilderwerk zelf, dat zij reeds hebben geleverd, ligt voor ons dan ook die soort van aantrekkelijkheid, welke ons hun werk met steeds klimmende belangstelling doet gadeslaan. Om deze namen groepeert zich in ons „schilderkundig" Philadelphia-contingent een tal van andere, waarvan ik hier slechts een enkelen aanstip; tot een bepaalde klasse of „school" zijn zij niet te brengen, daar uit allen wel is waar onmiskenbaar talent spreekt — *hier* natuurlijk meer dan *ginds*, en omgekeerd — doch de stempel eener geprononceerde richting, of een gedécideerd karakter op geen van allen gedrukt staat. Daar hebben wij o. a. een met vee gestoffeerde „Weide in de omstreken van Haarlem" van den zeer begaafden Haarlemschen schilder *Savry*, die — de „weide n.l. — hoeveel fraais zij ook bevat, als geheel echter voor mijn gevoel achterstaat bij zijn schoon stuk (weide met rijken boomachtergrond en koeien op een heeten

zomermiddag), dat verleden zomer onze tentoonstelling in den Haag tot sieraad strekte en zijn weg vond naar een der jeugdigste kabinetten der residentie, verder *Vester* met een „Boomrijk landschap in Holland", *Soeterik*, wiens wellicht wat te kleurig „Eenzaam achter 't slot" (een bosch, met doorkijkje op een zonnige weide met vee), wat het koloriet-effect betreft, in de verte aan den fameuzen *Rousseau* herinnert (zie o.a. diens landschap in het kabinet Van Praet te Brussel), *Schipperus* uit Rotterdam, wiens werk onze belangstellende aandacht meer en meer verdient, — in dit „Hollandsche landschap" is vooral het luchtje goed gelukt — ook op het moeilijk, en ten onzent zoo goed als geheel onbetreden, althans met al bitter weinig geluk beoefend (zie o. a. de *zeer* zwakke „Camera Obscura" van Carl Sierig) gebied der boekenillustratie heeft deze schilder zich onlangs gewaagd, door het vervaardigen van teekeningen bij de „Wandelingen door het Gooi" van J. Craandijk;.... enz. enz., want ik wil trachten de klip van catalogizeeren te ontwijken. De bij uitstek leelijke „Kolk te Lent bij avond" met zijn groengeel luchtje is gelukkig niet van een landgenoot, in stricten zin nl. maar — jammer genoeg! — van een „Zuidelijken Broeder," en wel van *Oppenoorth* uit Antwerpen. *Van de Sande Bakhuyzen* is voorzeker niet onwaard, als „Dritter im Bunde" te prijken met de beide uitstekende meesters, tot wier werken voor Philadelphia ik nu genaderd ben, met *Van Borselen* en *Bilders*. Om die reden noem ik hem dan ook juist op deze plaats. Niet zoozeer door innerlijke geestverwantschap vormen die namen een consoneerenden drieklank, als wel door de eigenschap, die aan de dragers van elk hunner eigen is, n.l. het buitengewoon en zeer oorspronkelijk talent. Want de overeenkomst tusschen hun *werk* is, zoo er al eenige bestaat, al zeer gering. Ieder hunner is zich zelf: *Van Borselen* heeft zijn eigenaardige compositie, behandeling en kleur, *Bilders* de zijne, *Bakhuyzen* op zijn beurt de zijne. Wellicht zou hij niet ongepast tusschen beide eerstgenoemden geplaatst kunnen worden; de „natuur", die in zijn werken leeft, doet hem links de „voeling" bewaren met *Van Borselen* terwijl de poëzie van zijn dikwijls meer „romantiesch" dan »réalistisch" koloriet hem rechts tot *Bilders* doet toenaderen. Laten wij ook deze punten van overeenkomst echter niet te ver uitmeten. Immers, elk van *Bakhuyzen's* werken draagt een zeker cachet, dat ons terstond doet uitroepen: „dat *moet* een schilderij van Bakhuyzen, en van geen ander, wezen". Half „réalist" en half „Romantiker", in alles wat hij voortbrengt artist van top tot teen, behoort hij tot de meest oorspronkelijke, zelfstandige onder onze jeugdige meesters. Met zijn buitengewoon begaafde zuster, de welbekende bloemen-schilderes *mej. v. d. Sande Bakhuyzen*, houdt hij den roem van zijn geslachtsnaam schitterend staande, die reeds door zijn vader, onder wiens leiding zoowel zijn eigen talent als dat van menigeen onder zijn collega's rijpte, een goeden klank in onze schilderwereld had gekregen.

J. K.

(*Wordt vervolgd.*)

OVER EENIGE NIEUWE STUKKEN IN 'T AFGELOOPEN VOORJAARSEIZOEN TE PARIJS OPGEVOERD.

I

Evenals de Fransche acteur in 't algemeen als het model van den tooneelspeler beschouwd wordt, is in veler oogen ook de Fransche auteur dramatique het toonbeeld van een kunstenaar, die van de voordeelen der scene zooveel mogelijk partij weet te trekken en de technische moeilijkheden, waarop Duitschers en Hollanders stranden zonder veel inspanning overwint. Medegesleept door het boeiende dat zoovele Fransche werken eigen is, beschuldigt men anderen van vervelend, gerekt, saai te zijn, en beweert dan gewoonlijk dat de Franschman ons gemakkelijk overtreft, daar hij *meester is over den vorm*. Tevreden, omdat men zich vermaakt heeft, is men byzonder gul in 't toezwaaien van lof en byzonder zwak in 't uitoefenen van critiek. Hoeveel waarheid er in de bewering liggen moge, dat de Franschen zeer geschikt voor het tooneel weten te schrijven, er valt toch op die heerschappij over den vorm nog wel genoeg af te dingen om het spreekwoord te rechtvaardigen: het is niet alles goud wat er blinkt.

In 't toegeven dat het vervelende allereerst veroordeeld moet worden, ligt nog de vergunning niet opgesloten om door ongeoorloofde middelen, vermakelijk te zijn en de nieuwe Fransche tooneelstukken lijden niet weinig aan die laatste kwaal. Dat zij door het groote publiek niet wordt opgemerkt, ja, dat velen met een' kenners-blik juist daarin een schoonheid zien, die zij met den naam van meesterlijke *charpente* bestempelen, bewijst alleen de groote handigheid der auteurs in de keuze, de afwisseling en de toepassing hunner middeltjes.

Het gaat hierbij als in Sicilië, waar de overblijfselen der Normandische en Sacareensche gebouwen voor menigeen grootere bekoorlijkheid hebben dan de bouwvallen der Grieksche tempels. Toch staan uit een architektonisch oogpunt de laatsten hemelhoog boven de eersten verheven, maar de blik, die niet doordringt in de kern van het organisme, wordt door de decoratieve schoonheden van sierlijke vensters, gewonden zuiltjes, spitsbogige deurtjes, mozaïeke muren en vloeren aanstonds geheel medegesleept.

Worden dergelijke versieringen met het talent van een Alexandre Dumas fils aangebracht, wordt de opvoering van het werk daarna aan een gezelschap als dat van het Théatre Français toevertrouwd, dan geeft zelfs de onwilligste zich over, en eerst na afloop der voorstelling, als de oogenblikkelijke betoovering voorbij is, ontstaat er mogelijkheid dat de koele redeneering hare rechten herneemt. Die koele redeneering begint dan natuurlijk het werk te meten met de maat, die zij zich eenmaal voor dramatische kunstproducten heeft gevormd; zij vergelijkt het aanschouwde bij een model dat haar in zeer vage omtrekken voorzweeft, zij gewaagt van eischen en regelen. Nog koeler haalt dan de tegenpartij haar schijnbaar nooit falend verdedigingswapen te voorschijn en zegt: wie heeft ooit het recht gehad regelen en wetten te geven, wat heb ik met uw modellen te maken, wie dwingt mij met uw maat te meten? Hoe algemeen echter het gebruik van deze verdedigingsmethode moge zijn, ook zonder in aesthetische beschouwingen te treden kunnen wij haar reeds veroordeelen om de eenvoudige reden, dat zij alle gedachtenwisseling tot een overbodigheid, ja zelfs tot een' onzin maakt.

De regels waarnaar wij moeten beoordeelen, mogen zeker geen grillige eischen zijn, die alleen op ons „bon plaisir" steunen, maar wanneer zij door analyse uit de kern der zaak gevonden zijn, dan heeft ieder

evenveel recht om een drama, naarmate het niet aan die gestelde voorwaarden voldoet voor minder deugdelijk te houden, als hij een paard met knikkende knieën voor een slecht paard en een' wormstekigen wrangen appel voor een slechte vrucht verklaart.

De hoofdschotel gedurende „la saison des étrangers" aan vreemdelingen en inwoners door het gulle Parijs geboden, was dit jaar ongetwijfeld L'Etrangère, comédie en 5 actes par Alexander Dumas, opgevoerd in het Théatre Français, dat als nagerecht Coppée's comédie en vers en un acte: Le Luthier de Crémone gaf. Als bijgerecht gaf het Gymnase Les vieux amis, comédie en 4 actes door L. Davyl, het Odéon Les Danichef, comédie en 4 actes door Pierre Newsky en de Vaudeville: Les dominos roses comédie en 3 actes door Delacour en Hennequin. Over un roi d' Yvetot, Le voyage dans la lune, La boulangère a des écus, La jolie parfumeuse enz. zal 't beter zijn te zwijgen. Niet als geboren vijanden van Offenbach's genre, integendeel, maar omdat de geestigheid dier stukken tot een onbegrijpelijk laag peil is neergezonken zoowel wat de tekst als wat de muziek betreft. Het Palais-royal, dat nog altijd vermakelijke acteurs heeft, is geheel in de cocotten-wereld verzeild; men kan er geen avond doorbrengen zonder eenige demi-monde tooneelen te zien, die lang niet altijd het geluk hebben van aardig te zijn, maar wel van steeds menschen — vooral vrouwen — te trekken. Van de vele tegenstellingen, die Parijs aanbiedt kan ik niet nalaten er bij deze gelegenheid eene merkwaardige te vermelden. Terwijl in een schouwburg van ± 8 francs de plaats de cocotten-wereld ten tooneele gevoerd werd met haar schaamteloos geldbejag, haar grove bedriegerijen, haar ruwheid, maar tegelijk en vooral met haar glans, haar succes en haar dartelheid, werd in een zeer goedkoop Café-chantant een lied voorgedragen van hoogst zedelijke strekking waaruit hier een recitatief volgt:

„Oh! la Cocotte! parlons en de la Cocotte!... D'abord qu'est-ce que la Cocotte? Si j'ouvre le Dictionaire je lis: — COCOTTE = Récipient en fonte dans lequel on fait cuire les pommes de terre et qui, sous les dehors d'une gravure de modes, attend des persones qu'elle ne connait pas. Elle est aussi nommée Biche, parce qu'elle passe sa vie avec les daims; n'a pas sa pareille pour draper un cachemire sur le buste de l'immoralité et ne passe sa vie qu' à s'habiller et à fumer des cigarettes en buvant des bocks! Et pourtant y a des pères de famille qui, guidés par la Muse verte, abandonnent foyer, femme, enfants, s' en vont noyer leur honneur dans le sillon bourbeux de ces sirènes infernales!...Oh! les miserables!!...(Tremolo à l'orchestre) Tenez hier, je rentrais chez moi quand j'entends gémir chez la voisine — une victime celle-là — Son mari avait fait comme tant d'autres... puis, avez l'inconduite la misère était venue, la misère et la honte. Le lâche s'était tué; et sa pauvre veuve était là, dans un taudis, sur un grabas, briseé, anéantie, serrant sur son coeur deux petits anges blonds, et roses, qui lui demandaient du pain, les innocents!"

„Mon bon Monsieur", sanglotta-t-elle, „ils ont bien faim, et je n'ai rien...rien...ah! je vous en supplie... prenez-nous en pitié et le bon Dieu vous bénira." Cré nom de nom quand je sortis, j'avais oublié ma recette sur la table, et me sauvant comme un voleur je dis à ma femme en l'embrassant: „As pas peur! la vieille, la recette ne fera pas bouillir le pot au feu, mais c'est égal...j'ai fait une bonne action tout de même."

Toch waren er in dit laatste theater zeer veel cocottes en in het eerste zeer veel femmes comme il faut. —

De inhoud van de Etrangère is gemakkelijk in weinig woorden mede te deelen. Een rijk geworden handelaar verkoopt zijn dochter aan een' geruineerden hertog. De dochter verafschuwt haar' echtgenoot en koestert een oude liefde voor een' man zonder naam, maar met een hoofd en hart gezegend. Die toestand is valsch en moet dus opgelost worden. Het geheele stuk is niets anders dan die uitgewerkte oplossing. Evenwel, wij hebben nog met geen woord melding gemaakt van de hoofdpersoon van de Etrangère zelve. Zij heeft ook met het stuk bijna niets te maken. Zij is de voornaamste dier decoratieve schoonheden, welke volstrekt niet uit het organisme zelf ontspringen, maar losjes van buiten zijn aangebracht en toch met veel glans en kleur en relief zijn gewerkt, omdat zij eene bewondering veroveren moeten, die aan het gebouw zelf nooit ten deel kan vallen. Eene nadere beschouwing der handeling zal dit duidelijk maken.

Het eerste bedrijf, het beste van het vijftal geeft natuurlijk de expositie van den toestand. In een lang, maar onderhoudend gesprek, vertelt Moriceau de vader-handelaar aan den docteur Rémonin [1], dat zijn dochter geworden is duchesse de Septmonts en dat hij tot dat gelukkig huwelijk het vermogen heeft geleverd, terwijl de schoonzoon een' naam aanbracht. Rémonin, een oude vriend van Moriceau, die hem echter op Parijsche manier uit het oog verloren heeft, is aangenaam verrast dat hij in de hertogin — wier hôtel hij bezoekt bij gelegenheid van een fête de bienfaisance ten voordeele der armen aldaar gegeven — de vrouw herkennen zal, welke hij heeft bijgestaan in hare eerste pogingen, om het levenslicht te aanschouwen. Weldra daagt de hertogin op; haar man en de rest van 't gezelschap in hare vertrekken ter gelegenheid van het feest bijeen, volgen spoedig.

Onder hen bevindt zich ook een jongmensch, Guy des Haltes genaamd, die een ernstige liefde voor de jonge hertogin koestert, welke hij echter tot getrouwe vriendschap zal moeten afstemmen, want zij beantwoorden zijne genegenheid niet. Aan dezen laatste alleen laat zij een briefje lezen, dat een bediende haar overhandigt. Hij loopt 't zwijgend door en vraagt terwijl zij 't antwoord haastig neerschrijft: „wat hebt ge geantwoord?"

„Hetgeen ik moest," zegt zij, en vraagt onmiddelijk daarop in het algemeen of een der dames haar ook inlichtingen kan geven omtrent een zekere Mistress Clarkson.

De rol van de Etrangère is begonnen.

Met het grootst mogelijke raffinement worden nu alle middelen van kunst en effect bejag aangewend om de belangstelling van het publiek te vestigen op

1 Rémonin heeft letterlijk niets met de handeling te maken, hoe onderhoudend zijn rol overigens geschreven is. De type van den wijsgeerigen, menschkundigen geneesheer, die als opmerker en zieleherder optreedt, terwijl hij den auteur bovendien als een spiegel dient, die tegelijkertijd de handeling weerkaatst en licht werpt op de omringende figuren is een type van Duitschen romanoorsprong, waarvan de Fransche schrijvers zich tegenwoordig vaak bedienen. Jammer maar dat dit type juist door zijn wijsgeerige lijdelijkheid zoo weinig bruikbaar is voor het tooneel en door zijn beschouwende natuur steeds buiten elke handeling tracht te blijven.

een persoon, die bestemd is om alle leemten in het stuk aan te vullen, alle kleuren te verhoogen, alle ontbrekende motieven te vergoeden en alle zwakheden in de karakterteekening door reflexietinten te verbergen. Haar schepping, een der wonderlijkste van een Dumas' brein is op 't kunstgebied een der uiterste middelen om de effectjagerij onder een ware kunstvlag binnen te smokkelen, een der laatste om een overprikkeld publiek dat op het punt is van te reageeren tegen den gekruiden kost, die het dagelijks wordt voorgezet, met een' schijn van deugdelijken arbeid tevreden te stellen.

Op een Amerikaansche slavenmarkt werd eens een kind tegelijk met haar moeder verkocht, maar niet aan een' zelfden meester. Vóór 't oogenblik van scheiden vond de moeder gelegenheid haar dochter in te fluisteren: wreek ons op de mannen der blanken. Het kind wordt als slavin groot gebracht, maar een schoon uiterlijk verschaft haar een zeer goede opvoeding, waarvan de meester natuurlijk hooge renten wacht. Zij wordt opgeleid om te behagen. Eindelijk vindt zij een' man, die haar vrij maakt en huwt. Die man heet Clarkson. Ter nauwernood gehuwd ontvlucht zij met eenig geld, reist de wereld door en brengt hare veelomvattende plannen ten uitvoer. Haar geheele leven is nu gewijd aan de volbrenging der taak door de verkochte moeder haar op 't hart gedrukt. Slechts geld heeft zij noodig om zich overal als een vorstin te kunnen vertoonen en dat bezorgt haar Clarkson, die nog altijd zijn vrouw blijft liefhebben. Haar schoonheid brengt alle mannen aan haar voeten, haar verstand en geest martelen de ongelukkige slachtoffers dood. Overal waar zij doortrekt is haar verblijf door eenig drama gekenmerkt. Hier is 't een ongelukkige die zich ruineert en voor den kop schiet, ginds is 't een staatsman, die voor haar de geheimen van zijn vaderland verraadt, elders zijn 't twee broeders, die ter wille der vreemdelinge het pistool op elkanders borst richten. Toch kan niemand zich beroemen de minste gunst van de aangebedene genoten te hebben, en als zij in 't derde bedrijf Clarkson na een lange afwezigheid terugziet, dan noodigt zij hem uit zijn' laatsten kus op haar wang terug te zoeken, want hij is er door geen latere uitgewischt. Dat deze raadselachtige vrouw bij haar eigen sekse een minder goede reputatie geniet dan bij de mannelijke is niet te verwonderen, en wanneer wij vernemen dat zij aan de haar onbekende hertogin de Septmonts de eer verzocht heeft in hare salons thee te mogen drinken voor welke eer zij bereid is eenige duizende franken aan de armen te schenken, dan verbaast ons de verontwaardiging niet, waarmede die hertogin haar antwoord heeft geschreven en weggestuurd. Dit antwoord — een meesterstukje — behelst dat mevrouw de hertogin de eer zal hebben mistress Clarkson te ontvangen, wanneer er zich in het aanwezig gezelschap een heer bevindt, die aan mistress Clarkson zijn arm zal willen aanbieden om haar binnen te leiden.

Hoewel al de aanwezigen — op den genoemden Guy des Haltes na — bekend hebben geen vreemdelingen in de woning der vreemdelinge te zijn, is toch aanvankelijk niemand geneigd haar zijn arm aan te bieden. Ongelukkig behoort de hertog de Septmonts tot hare vurigste aanbidders en is 't dus de man des huizes zelf, die deze taak op zich neemt en daardoor zijn vrouw verhindert Mistress Clarkson een niet onverdiend lesje te geven.

Septmonts brengt haar dus binnen; zij gebruikt een kop thee, brengt hare offerande aan de armen en vertrekt weer na de hertogin uitgenoodigd te hebben haar een tegenbezoek te brengen, bij welke gelegenheid zij haar spreken wilde over Monsieur Gérard, een man dien zij evenzeer liefheeft als de hertogin hem bemint, hoewel hij van zijn' kant haar niet de genegenheid toont welke hij voor de hertogin koestert.

Men begrijpt dat Gérard de vorige beminde is van de hertogin en dat deze woorden ons dus de eigenlijke handeling binnenleiden. Nauwelijks heeft de Etrangère het vertrek verlaten of de verontwaardiging der hertogin barst los. Zij werpt het kopje in' scherven, waaruit de nieuwe bezoekster zooeven gedronken heeft, en gelast hare bedienden alle deuren open te zetten want van dat oogenblik af schijnt het dat haar' woning voor iedereen moet openstaan.

De eenige band dus, die Mistress Clarkson aan de handeling bindt is haar genegenheid voor Gérard, de eerste opwelling van haar hart, die zij niet meester is maar die haar overheerscht, en dwingt tegen een vrouw, de hertogin te strijden hoewel zij gezworen heeft alleen tegen mannen haar wraak te richten. Daar echter Gérard die liefde volstrekt niet beantwoordt, nooit tegenover haar wordt geplaatst en dus zelfs geen reden tot jaloerschheid aan de hertogin geeft wordt haar aandeel in het stuk zoo gering, dat haar rol in plaats van *de* hoofdrol een der kleinste bijrollen had behooren te zijn. De wijze waarop zij den strijd tegen de hertogin voert is bovendien tegelijkertijd belachelijk en onbeduidend.

Wanneer in het tweede bedrijf de hertog de Septmonts, verontwaardigd over de handelwijze zijner vrouw tegenover Mistress Clarkson, in een zeer gespannen verhouding tot de hertogin en haar' vader is gekomen, wanneer hij, zich beroepende op de gezworen huwelijkstrouw, heeft geeischt dat zijn vrouw een tegenbezoek bij de Etrangère zal afleggen, wanneer zij ten slotte na eene peremptoire weigering om dit bezoek te brengen (zij beschouwt Mistress Clarkson als de maitres van haar' man) toch daartoe is overgehaald door Gérard zelven, die haar met de onbaatzuchtigste liefde komt troosten en sterken in hare huwelijksplichten, dan wordt in het derde bedrijf de geheele strijd in weinig woorden begonnen en voltooid. Mistress Clarkson verklaart ronduit aan Madame la duchesse de Septmonts dat zij Gérard liefheeft, dus jaloersch is van de hertogin, dus vergt dat deze voor haar uit den weg zal gaan.

Hoe belachelijk deze eisch is in den mond eener vrouw, die de wereld kent als Mistress Clarkson moet iedereen opvallen. Hoe onbeduidend bovendien de resultaten van haar vechtlust zijn blijkt wanneer zij 't niet verder brengen kan dan tot de platte verklaring aan den hertog dat zijn vrouw hem bedriegt met Gérard, een verklaring, die natuurlijk een duel ten gevolge moet hebben en noch in 't geval dat Gérard valt, noch in 't geval dat de hertog sneeft voor de aanbrengster eenig voordeel kan opleveren. Het geheele derde bedrijf wordt aan dezen eisch en deze aangifte besteed, al het belangwekkende dat Amerikaansche en Europeesche toestanden in beschrijving hebben kunnen wordt er kunstig door heen gevlochten, en toch hebben de uitnemende artiesten van het Théatre Français al hun talent en al hun „ensemble" noodig om deze tooneelen niet eenvoudig bespottelijk te maken.

Is eenmaal de hertog verwittigd van een verstandhouding zijner vrouw met den vriend harer jeugd dan is er natuurlijk gemakkelijk een aanleiding gevonden om een duel met dien man uittelokken. De hertog, een ellendeling in den vollen zin des woords, vertrouwt daarbij op zijn schermkunst. Voor een blijeinde moet hij echter vallen, doch wanneer dit door de hand van Gérard zou geschieden was het blijeinde toch gemist, daar de Fransche wet aan den moordenaar verbiedt de weduwe van zijn slachtoffer te trouwen.

Er moest dus een ander voor gevonden worden om het slachtoffer af te maken of het slot moest veranderd worden. Dumas koos het eerste en vergenoegde zich met het plompst mogelijke middel om de zaken tot een bevredigenden afloop te brengen. De Amerikaan Clarkson, die eerst in het derde bedrijf opgetreden, tot nog toe zonder eenig verband door de intrigue had heengefladderd, maar als decoratie reeds ontzaglijke diensten had bewezen werd nu de „deus ex machina", in dit geval de beul, die zonder omslag den hertog naar een andere wereld zou helpen verhuizen. Geroepen door den hertog om als getuige bij zijn duel te dienen vorscht hij — door de hertogin gewaarschuwd — nauwkeurig de toedracht der zaak uit. Hij verneemt dat de hertog een brief zijner vrouw onderschept en gelezen heeft, dien hij na zijn dood openbaar gemaakt wil hebben om dan nog een huwelijk van Gérard en zijne geliefde onmogelijk te maken. Hij krijgt zelfs den brief in handen, weigert dien terug te geven, scheldt den hertog uit, en schiet hem kalm in den tuin neer.

Wat is dus in dit ongetwijfeld boeiend stuk, dat zulk een uitmuntenden dialoog bevat, dat zulke fijne opmerkingen te genieten geeft, de zoo hoog geroemde Fransche „charpente." Een aaneenschakeling van decoratief bijwerk. De hoofdinhoud is eenvoudig en schraal genoeg. Een gehuwd paar leeft ongelukkig samen. Zwakke scheikundige verbinding. Een „ami de la jeunesse" komt er bij en vormt daardoor een zeer brandbaar mengsel, dat slechts een vonk behoeft om een nieuwe chemische verbinding te vormen van den „ami de la jeunesse" met de vrouw, waarbij de man in gasvormigen toestand wordt uitgestooten. De Etrangère werpt die vonk en als het mengsel lang genoeg gebrand heeft komt haar man om te zorgen dat de overtollige hitte het nieuw gevormde product niet te gelijker tijd vertere.

Van een handeling ontstaan uit de werking der karakters op elkander, van een' strijd dier karakters tot een hoogte punt van evenwicht opgevoerd is geen sprake, evenmin van een zeer kunstig gesponnen intrigue. Moet men het werk daarom als een comédie de moeurs beschouwen en mindere, ten minste andere eischen stellen?

Er zou een groote kennis van Parijsche zeden toe noodig zijn om uit te maken of inderdaad de hier geschilderde toestanden een' waren blik in het Parijsche leven geven, maar wat daarvan ook zij, de Etrangère zelve, het slavenkind dat eindigt met de aangebeden schoone in de stad der vrouwen te zijn en die alle mannen aan hare voeten wil zien om er nooit één lief te hebben, maar hen allen ten verderve te brengen, zij zal toch wel — indien zij bestaat — zulk een uitzondering zijn, dat wij in een zedeschildering deze natuur-speling niet kunnen dulden.

Bovendien is in dit werk een procédé gebruikt dat wij ook en duidelijker nog in andere Fransche stukken tegenkomen. Het is eenvoudig en doelmatig, ten minste het vervangt de motieven en 't geeft altijd aanleiding tot eenige pathetische tooneelen. In plaats van te toonen hoe de personen tot de actie gedreven worden, in plaats van hen onder inwerking van motieven handelend te laten optreden, onderstelt men dat de voornaamste handeling reeds voor den aanvang van het stuk is geschied en dat die handeling een misgreep is geweest, die tot een' onhoudbaren toestand aanleiding heeft gegeven. Het stuk zelf is dan niets anders dan de noodzakelijke oplossing van dien valschen toestand en in plaats dat de hoofdpersonen hetzij in een deel, hetzij in 't geheele stuk de handeling drijven, blijven zij steeds onder den invloed van 't vooraf gegane en worden voortgesleept en voortgeduwd door de onvermijdelijke gisting van het ontbindingsproces.

Bedekt is dit procédé in de *Etrangère* duidelijk is het in *Les vieux amis* van L. Davyl, en vooral in *Mad. Caverlet* van Emile Augier.—

MARCELLUS EMANTS.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Een niet onbelangrijke veiling van Kunst en Oudheden, nagelaten door wijlen den Heer Scheltus van Kampferbeke, zal 24 en 25 dezer te Rotterdam in een der zalen van de *Harmonie* plaats hebben. Onder de schilderijen komen er van Ludolf Bakhuyzen, Beeldemakers, van Beyeren, Adr. Brouwer, De Crayer, Alb. Cuyp, van Delen, Droogsloot, De Grebber, van der Helst, Hondecoeter, Lucas van Leyden, Nic. Maes, Miereveld, Netscher, Palamedes, Terburg, W. van de Velde, Vinckeboom, v. d. Werff, Withoos, en and. voor; verder tal van portretten van beroemde en onberoemde personen, schilderwerk op glas, oude meubelen, tapijtwerk, porselein, oostersche en andere rarigheden, beeldhouw- en snijwerk, enz. De *Catalogue* is bij de Boekhandelaren van Hengel en Eeltjes verkrijgbaar, en drie dagen vóór de verkooping alles te zien.

In den Haag zal den 24en en 25en de vierde afdeeling der portretten-verzameling van Dr. R., door den Heer De Visser in *Diligentia* geveild worden. Den 22en is zij voor ieder te zien.

H. M. de Koningin heeft aan 't Museum van moderne kunst in den Haag een schilderij van J. B. van Hove geschonken, het voormalig Weeshuis van de Diakonie der Hervormden aldaar voorstellende.

Dr. Wap heeft, bij gelegenheid van zijn 70sten verjaardag aan de Maatsch. der Ned. Letterkunde zijne belangrijke verzameling *Bilderdijkiana* en een aantal andere boeken, portretten, plaatwerken, en geschriften van zijne en anderer hand gegeven, die nu, met de verdere boekerij dier Maatschappij, weldra in de zalen van die der leidsche Akademie een plaats zullen vinden, en voor 't belangstellend publiek toegankelijk zijn.

Bij den prijskamp voor etsen („sterkwatergravuren" schrijven — waarom, vat ik niet — de Vlamingen), uitgeschreven door het *Journal des beaux-arts*, zijn 20 stuks ingekomen. De prijs voor geschiedenis is niet toegekend; voor het *genre* de ets van den heer G. van der Bosch, — *Kattepret* — met den eersten prijs bekroond; voor het *landschap* is de prijs verdeeld tusschen de etsen van de HH. Numans en Baas.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 14. 25 Juli 1876.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK.—MARCELLUS EMANTS.— J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE.—C. J. GONNET.—J. GOSSCHALK.—Mr. J. N. VAN HALL.—P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—R. HOL.—MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.— F. SMIT KLEINE.—J. VAN SANTEN KOLFF.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—Dr. A. VAN DER LINDE.— J. MASCHHAUPT.—Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.—Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.— SLEECKX.—A. STEENBERGEN.—A. W. STELLWAGEN.—Jhr. Mr. V. DE STUERS.—J. A. ALBERDINGK THIJM.— A. A. VORSTERMAN VAN OYEN.—Dr. J. J. F. WAP.—Dr. A. VAN DER WILLIGEN.—C. N. WYBRANDS.—

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

„VADERLANDSCHE" KRITIEK.

II.

Het Dagblad van Mr. Goeman Borgesius verblijdt mij met het bericht, dat het vermelde geschrijf, waardoor het vóór eenige dagen ontsierd werd, evenmin van Holda als van Mr. Vosmaer is. Vraagt hij, of ik daarmeê nu tevreden ben? — Volkomen, daar ik mij nu tot mijn groot genoegen vergewist heb, dat die Mr. geheel onschuldig is aan dezen „vaderlandschen" misgreep, het eenige, waarom 't mij te doen was; en meen ik zelfs, in de wijze, waarop hij zich er geheel vreemd aan verklaarde, een eerste blijk te zien van zijn verhoopt herstel uit zijn tijdelijke verbijstering. Moge dat weldra volkomen zijn! — Het geschrijf zelf blijkt daardoor van de Redactie uit te gaan of van dien harer leden, die zij met haar letterkundige verslagen belast, en dit noopt mij er hier nogmaals op terug te komen, en op het treurige verschijnsel van zich voor kritiek uitgevende inblazingen van ongenoemde grootheden te wijzen. In plaats van de feiten te bespreken, de aangegeven bewijsgronden te weêrleggen, bepalen zich dezen er toe, de bedoeling verdacht te maken, waarmeê men schrijft, zeggen dat men „een smet op iemands karakter wilde werpen, bloed wilde zien", en derg. fraaiheden meer. Met hetzelfde recht zouden zij kunnen beweren, dat het haagsch gerechtshof bijv. door Jut te vonnissen een smet op Juts karakter had willen werpen, en toonen zich volstrekt niet gedachtig aan de juiste opmerking, in den franschen versregel vervat

Le *crime* fait la honte et non pas l'*échafaud*.

Niet het haagsche Hof heeft een smet op Jut, noch *ik* een op Jonckbloet geworpen; maar, wanneer er in 't laatste als in 't eerste geval van zulk een *smet* sprake is, was die enkel aan de betrokken persoon zelf te wijten. Ik heb, in zake Jonckbloet, gelijk dat Hof in zake Jut, niet anders gedaan, dan de feiten vaststellen en beoordeelen, en de gevelde uitspraak aan 't bezadigd oordeel van ieder belangstellende onderworpen. Met dergelijke inblazingen dus, als zou niet *dat* de bedoeling zijn, blijve men achterwegen. Ongelukkig is dat echter juist — ook in meer algemeenen zin — de „vaderlandsche" kwaal. Men begeert op letterkundig terrein van de vriendjens geen kwaad te hooren, al mogen ze nog zoo zeer misdoen, en wie — ten beste der goede zaak — op hun feilen opmerkzaam maakt, wordt als een misdadiger verafschuwd. Het „schaamteloos boerenbedrog", met en in *Het Nederlandsch Woordenboek* gepleegd, mag evenmin aan den dag gebracht worden, als dat onzer modern-kristelijke leeraars en leeken in hun bespiegeling, of als het schijnliberalisme van dezen of genen minister. Ongelukkig intusschen het volk, bij 't welk de waarheid niet onvoorwaardelijk geduld en gehuldigd wordt, maar van *persoonlijke* oogpunten

afhangt; of bij 't welk ook, gelijk men 't verzachtend uitdrukt, de „eigenliefde" van dezen of genen gespaard heet te moeten worden; gelijk Jonckbloet zelf bijv. tegen een maar al te gegronde aanmerking van Dr. De Jager met de allernaiefste tegenwerping opkwam, dat ze „weinig streelend was voor zijn *eigenliefde*" *!!!* — Een schoone grond inderdaad om de waarheid te verzwijgen, dat ze iemands *eigenliefde* niet streelt! Wanneer men 't zelfde eens in 't rechtswezen ging toepassen, zou 't er zeker fraai met de justicie gaan uitzien. Wanneer zal men toch op letterkundig gebied eens van die dwaasheid terug komen, die men op dat van 't recht gewis nooit dulden zou: het misdrijf te willen tegengaan, zonder den misdadiger te deeren. Stelle men veel liever op den voorgrond, dat „eigenliefde" op zich zelf reeds een zwakheid is, die in 't minst niet ontzien behoeft te worden; leere men verder beseffen, dat alleen door de volle waarheid uit te spreken, en het kwaad bij zijn naam te noemen, doortastende verbetering mogelijk is; dat men door vergoêlijking van dat kwaad, ter wille der „eigenliefde" van zijn bedrijvers, het slechts verergert en zijn volledige uitroeying belet. En trachte voortaan ook „Het Vaderland" — in meer engeren zin — van dien verderfelijken weg terug te komen; leere het voortaan de waarheid onder de oogen te zien, waar het, 't zij op letter- of staatsgebied, vrienden of vijanden geldt; zoeke het niet te vergoêlijken, wat werkelijk te veroordeelen is, en daarbij, om bevriende grootheden te sparen, een onbewimpelde maar trouwhartige, met deugdelijke bewijsgronden gestaafde uitspraak — moge ze nog zoo hard klinken — in verdenking te brengen.

EEN TREURIG VERSCHIJNSEL OP NEDERLANDSCH KUNSTGEBIED.

Hoe kort het geleden mag zijn, dat met algemeene toejuiching de aanvankelijke herleving begroet werd van den kunstzin in Nederland, en de belangstelling door de hooge regeering in de kunst betoond, ziet men thans helaas! de dagbladen — zoowel van zoogenoemd liberale als behoudende zij — zich op de bekrompenste en onwaardigste wijs verzetten tegen de pogingen, door die regeering tot herstel van schoone bouwgewrochten aangewend, en met luid misbaar over de onkosten klagen, die dat noodwendig met zich brengt. Een treurig verschijnsel inderdaad, en dat wel bewijst, hoe weinig gemeend hun eerste toejuiching eigenlijk was, en hoe ondiep het herlevend kunstgevoel, waarvan ook zij gewaagden, bij hen zat. Nauwelijks stelt de regeering een behoorlijke geldsom beschikbaar, om een paar kerken en andere gebouwen in een hunner waardigen staat te doen prijken, of zij heffen luide jammerkreten aan over zulk een verspilling van 's Lands gelden aan een misplaatste „liefhebberij voor Oudheden", als zij 't noemen; terwijl zij daarbij dan nog de zaak maar ten halve naar waarheid voorstellen. Zij schijnen met de provinciale Staten van Noordholland en Zeeland te willen wedijveren in gemis aan Kunstzin. En toch hadden laatstgemelde, toen zij in 1875 besloten, een derde bij te dragen in de herstelling der in 1651 geschilderde kerkglazen te Biervliet, hetzelfde beginsel van medewerking gehuldigd, dat ook door de Staten van Utrecht, Brabant, en Limburg was aangenomen. Waarom het dan in hetzelfde jaar, met betrekking tot Brouwershaven en zijn schoone kerk, bij een verzoek der kerkvoogden, verloochend? En waarom van de zijde der dagbladpers — die voor moest gaan in opwekking tot zin voor 't schoon — die houding gesteund, en de regeering hard gevallen over het voorstel, thans van hare zijde tot dat herstel aan de Zeeuwsche Staten gedaan? Wij hopen, dat deze zich nu minder bekrompen zullen toonen, en dat voorstel — volgens 't welk de Staat in tien jaren *f* 40,000, en Stad en Staten elk de helft van die som, tot het beoogde doel zouden bijdragen — grif zullen aannemen. Moge 's Konings nieuwe Commissaris in hun gewest zich zijn, van Rembrandts dagen her, met de kunst verbonden geslachtsnaam waardig toonen, door er hen krachtig toe aan te sporen. De fraaye kerk met haar drie schepen, haar transept, koor, en kapellentrans om dat koor verdient het ten volle.

Evenzoo willen wij hopen, dat ook de herstellingsplannen der regeering in Gouda — in spijt van de bekrompen tegenkanting dier dagbladen — met goed gevolg bekroond zullen worden. Het stadhuis aldaar, uit de eerste helft der 16e eeuw dagteekenende en een der schoonste proeven van bouwkunst dier dagen, werd in de 19e geverfd en voor een deel verknoeid. Thans wou het Stadsbestuur, dat over geen ruime geldmiddelen te beschikken heeft, eenige hoognoodige herstellingen voor de som *f* 1400 laten uitvoeren. Gelukkig bedacht men echter nog bij tijds, dat het beter zou zijn, het gebouw zijner waardig te herstellen, en riep daartoe de tusschenkomst van 's Lands regeering in. Deze beaamde onmiddelijk het beginsel, doch verzocht eerst teekeningen, en beloofde dan het herstel, onder toezicht van harentwege, en volgens door haar goed te keuren bestekken en ontwerpen op zich te nemen. Dientengevolge is thans het gemeentebestuur bezig, het gebouw te doen opnemen en de bescheiden gereed te maken. Geheel onjuist is het dus ook, wat men dezer dagen in het Dagblad van Zuidholland vermeld vond, dat het herstel 25 of 30 duizend gulden kosten zou, en de staat daarvan de helft had toegezegd. De zaak is nog niet zoover gevorderd, dat er reeds cijfers genoemd kunnen worden.

NIEUWE STUKKEN IN 'T AFGELOOPEN VOORJAARS-SEIZOEN TE PARIJS OPGEVOERD.

II.

In het werk van Davyl worden wij in een gezelligen kring binnengeleid van eenvoudige, reine zielen, die, in een klein dorp levend slechts genietingen door en bij elkander kennen. De schildering der kleingeestige dorpsgewoonten, van 't vertrouwelijk samenzijn dier kalme, vriendelijke menschen is uitnemend gelukt, doch zou in eene novelle beter op haar plaats zijn dan in een dramatisch werk. Met ongeduld wordt een der jongste vrienden na een langdurige afwezigheid terugverwacht, om zich voor goed in 't dorp vestigen. Hij komt en aller geluk zou volkomen wezen, van een verwikkeling zou geen sprake zijn, indien niet lang, zeer lang voor den aanvang van het stuk, de vrouw van den docter Guibert, in wiens

huis wij binnengeleid zijn, een uitstapje naar Parijs had gemaakt. Op dat reisje had zij in den maalstroom van het Parijsche leven zich laten verleiden door den zeeman Duhoux geheeten, een der beste vrienden van Guibert. Daar 't zóólang reeds voor het begin der handeling gebeurd is, ontsnapt dit feit aan de kritiek van het publiek. Anders toch zou men 't niet zoo grif aannemen, dat de fijn beschaafde, kalme, zedige mevrouw Guibert en de ruwe, ronde, goedige Duhoux ooit in zulk eene verstandhouding konden komen.

Onmiddelijk na hun misslag nemen de beide edele zielen elk voor zich een kras besluit om streng boete te doen. De vrouw wijdt zich geheel aan haar man en wil van geen wereldsch vermaak meer iets weten, de zeeman zegt zijn geliefkoosd element vaarwel en vestigt zich bij zijn vriend, om elken avond een partijtje met hem te maken, en alles voor hem en zijne kinderen te doen, wat men van een ongehuwden, trouwen vriend verwachten kan.

Wist niemand van de zaak af, de toestand zou valsch zijn, maar wellicht onopgelost kunnen blijven.

Een derde moet dus 't geheim kennen. Die derde is een nicht, welke de mededingster wordt van Guibert's dochter naar de hand van den teruggekeerden vriend. De vier bedrijven behelzen wederom niets dan de langzame en hier zeer gerekt langzame oplossing van den valschen toestand, en hoeveel talent er aan detail-schildering is besteed, hoeveel oorspronkelijkheid uit menig tooneel ons tegen blinkt, het procédé is te ondramatisch en hier te zichtbaar aangewend, om ons bevrediging te kunnen schenken.

Bovendien vormt dit werk den overgang tot de talrijke soort der schandaal-comedies, die meestal eveneens op dit middeltje berusten en daarbij nog de eigenaardigheid hebben, dat de voorafgegane handeling, niet alleen een misgreep, maar zelfs een schandaaltje is.

Augier's Madame Caverlet moge een eerbiedwaardige strekking naar zedelijkheid, naar volkswelvaart naar algemeen welzijn in zich bevatten, uit het oogpunt der dramatische kunst is 't niets anders dan zulk een schandaal-comedie, als is 't er dan ook een der minst slechte soort. Madame Merson is de vrouw van een allerverachtelijksten viveur, speler enz. enz., die bij zijn huwelijk nog volstrekt geen plan had het spreekwoord in toepassing te gaan brengen, dat de Duivel hermiet wordt, wanneer hij oud is. Daar de Fransche wet geen divorce toelaat, kan mevrouw wel gescheiden van haar man gaan leven, maar geen nieuw huwelijk aangaan. Het menschelijk hart stoort zich echter weinig aan de landswetten en mevrouw Merson vat een innige genegenheid op voor een man, die natuurlijk evenveel deugden heeft als de vorige ondeugden. De bloedverwante, bij wie zij inwoont, bemerkt dit, verstoot haar en, gedwongen om een nieuw toevluchtsoord te zoeken ligt het voor de hand, dat mevrouw dit aan 't hart van den tweeden vriend Caverlet vindt. Tot hiertoe gaat alles goed, daargelaten dat de schildering van het karakter der vrouw wel eens twijfel zou kunnen doen oprijzen omtrent zulk een daad van haar' kant. Evenwel Madame Caverlet heeft een zoon en een dochter. De kinderen zullen eenmaal willen huwen, de wereld met den toestand onbekend zal de toestemming kunnen vragen van den tweeden vader, die ze niet geven kan en.... in dat oogenblik gaat het scherm op.

Het schandaaltje — welke moraal men ook toegedaan moge zijn, een dergelijke verhouding is nu eenmaal een schandaal in de oogen der wereld en de kinderen lijden er 't meest onder — is gesteld en de valsche toestand moet worden opgelost. In dit laatste stuk geschiedt dit door de terugkomst van den vader, die geld noodig heeft en zijn zoon allerbeminlijkst toespreekt, omdat hij zich met zijn vrouw verzoenen wil. De zoon meenende dat men zijn vader ongelijk heeft aangedaan, heeft een explictatie met den tweeden vriend zijner moeder, en wordt ten slotte overtuigd dat hij dupe is geweest van een voorgewende vriendelijkheid. Aangezien de handeling in Zwitserland voorvalt, vindt de aanstaande van het meisje een eenvoudig, doch zeer vernuftig middel uit om alles weer in orde te maken. Mijnheer Merson krijgt geld, maar onder voorwaarde dat hij zich zal laten naturaliseeren als Zwitser. Hij stemt er natuurlijk in toe. In Zwitserland is de echtscheiding niet verboden. Hij scheidt dus van zijn vrouw, die met Caverlet huwt; de wereld is tevreden en de kinderen zien' hun wenschen bevredigd.

Men meene niet dat wij 't afkeuren, wanneer echtbreuk, onwettige liefde en al datgene op het tooneel wordt gebracht waaraan preutsche ooren en oogen aanstoot gelieven te nemen. Juist in den strijd van de menschelijke natuur tegen het samenstel van dwangmiddelen, waarmede men haar noodzaken wil aan de eene of andere moraal te gehoorzamen, juist daarin liggen de dankbaarste onderwerpen voor dramatische kunst en de diepzinnigste vraagstukken het menschelijk karakter betreffende. Juist daar komen de ingehouden en vaak ingesluimerde hartstochten tot uitbarsting, en toont zich de natuur in haar volle waarheid. Maar wie dergelijke processen schilderen wil moet eerst aantoonen hoe de elementen samenkomen en hoe zij strijden, maar niet door een' toestand te stellen alle kritiek afsnijden en door eenige grillig bijeengebrachte gegevens interessant en pathetisch trachten te zijn. 't Is echter de vraag of er dan niet veeleer tragiedies uit dergelijke onderwerpen waren opgegroeid, en 't is ook de vraag of de genoemde meesters dan nog die stof hadden beheerscht, zooals zij 't nu schijnen te doen.

Newky's Danicheff lijdt niet aan dit gebrek en ik zou niet geaarzeld hebben dit belangwekkend tooneelstuk bovenaan te plaatsen, indien niet de opvoering in het Odéon, zooverre beneden die van het Théatre Français, ja zelfs zooverre beneden die van het Theatre du Parc in Brussel had gestaan.

Het denkbeeld is geheel aan Russische toestanden ontleend en wij, die onbekend zijn met dergelijke toestanden, kunnen dus wat de waarschijnlijkheid der feiten aangaat, niets anders doen dan op goed geloof aannemen wat de schrijver geeft. Zeker is 't dat zij hier en daar het westersch gevoel kwetsen en dat men de vraag zou kunnen stellen of zulke tegen de onze indruisende zeden in onze schouwburgen te huis behooren. Maar deze vraag begint bijna op aesthetisch raffinement te gelijken, wanneer wij bedenken dat Voltaire reeds de Chinezen op de planken bracht, en dat de Indianen nog altijd door onze roman-literatuur rondsluipen.

De inhoud komt ongeveer op het volgende neer: een jong meisje, lijfeigene, wordt door de weduwe van een der voornaamste Russische edelen met bij-

zondere zorg en genegenheid opgevoerd. Zij is er bijna als kind in huis, en deze vertrouwelijkheid heeft een liefde van den jongen Wladimir Danicheff, den zoon der weduwe, den tegenwoordigen stamhouder ten gevolge. Op het oogenblik dat een order den jongen graaf, die officier bij de ruiterij is, van het landgoed zijner moeder wegroept, bekent hij haar zijn liefde, smeekt haar hem Anna tot vrouw te geven, ja dreigt haar zelfs in geval van weigering het geslacht der Danicheff te laten uitsterven. De moeder onmachtig haar zoon tot andere gedachten te brengen en toch de onmogelijkheid voor een Danicheff inziende om met een lijfeigene te trouwen, neemt spoedig een besluit. Zij willigt voorloopig het verzoek van haren zoon in, wanneer hij slechts belooft gedurende zijn verblijf in de hoofdstad zoo druk mogelijk het gezelschap van andere vrouwen te zullen zoeken. Wladimir belooft dit en vertrekt; doch nauwelijks is hij afgereisd of de hooghartige vrouw dwingt Anna met den koetsier Osip te huwen, geeft bij die gelegenheid aan beiden de vrijheid, en meent daardoor het gevaar van een mésalliance voor „goed van 't hoofd haars zoons te hebben afgewend.

Het tweede bedrijf brengt ons in de elegante salons der Prinses Lydia, een jonge, zeer rijke, gevierde schoonheid, die van zich heeft laten spreken, en die Wladimir heeft lief gekregen, maar hare genegenheid volstrekt niet beantwoordt vindt. Een talrijk gezelschap is in 't huis haars vaders vereenigd. De Fransche conversatie-toon veraangenaamt het samenzijn, er worden avonturen verhaald, geestigheden met geestigheden beantwoord, fijne opmerkingen over maatschappelijke toestanden en vrouwen geuit. Wanneer het waar is, dat Dumas de hand in dit stuk heeft gehad, dan is hoogstwaarschijnlijk deze inleiding geheel van hem afkomstig. Eindelijk verschijnt ook Wladimir en vindt er tot zijne verbazing zijne moeder aanwezig, die zich had laten uitnoodigen ten einde een huwelijk tusschen haar' zoon en de schitterende prinses te bewerkstelligen. Natuurlijk moest hier Wladimir's argwaan op dezelfde wijze opgewekt worden als in de Etrangère die van den duc de Septmonts, maar Newsky begreep dat daartoe geen hoofdrol, geen bontgekleurde Mistress Clarkson noodig was. Een Fransch diplomaat, een vriend van den jongen graaf, verricht die taak en kan men in het tooneel dat wij zooeven aan Dumas toeschreven ook deze rol van te veel uitwerking beschuldigen, overal waar wij de hand van den Russischen schrijver meenen te ontdekken is juist genoeg kleur aan dezen persoon besteed om hem tot een geestige afwisseling en tot een gunstig reponssoir te maken, terwijl hij nergens zich op den voorgrond dringt. Een heftig tooneel volgt tusschen moeder en zoon; in woede ontstoken ijlt de laatste heen om met eigen oogen te zien of Anna werkelijk voor hem verloren is en om des noods Osip en Anna beiden aan zijn razernij op te offeren. De oude gravin tracht hem vruchteloos te weerhouden; de prinses begrijpt dat aan al hare plannen volkomen de bodem is ingeslagen.

In het derde bedrijf vinden wij Osip en Anna in een eenvoudige woning rustig, bijna gelukkig bijeen, maar... hoewel formeel gehuwd, heeft Osip uit groote liefde zoowel voor Anna als voor zijn vorigen, jongen meester, de hem geschonken vrouw slechts als een depositum beschouwd met het heilig voornemen haar ongeschonden terug te geven, wanneer hij er niet in slagen kon zelf haar hart te winnen. Onbekend met deze bewonderenswaardige onbaatzuchtigheid (welke geheel voor rekening des schrijvers blijft) breekt Wladimir in verwijten uit tegen den lijfeigene, die van zijn vader en van hem zelven zooveel vriendelijkheid heeft genoten en die al die goedheid vergeldt door hem 't liefste wat hij bezat te ontstelen. Osip bewijst hem spoedig het onrechtvaardige zijner woorden en vraagt zeer verstandig of hij niet juist zijn plicht heeft gedaan door Anna's hand te aanvaarden, want... zou ieder ander haar zoo gerespecteerd hebben.

De oude gravin, die eerst nog een poging heeft gewaagd om Osip voor eenigen tijd te verwijderen teneinde Wladimir's hartstocht op gemakkelijker wijze te bevredigen, begrijpt nu, dat er tegen het noodlot niet te strijden valt en geeft toe. De ontbinding echter van het huwelijk tusschen Osip en Anna moet aan den keizer gevraagd worden en als wij in het vierde bedrijf vernemen dat prinses Lydia zich met die taak heeft belast, vermoeden wij reeds dat de keizer weigeren zal aan het verzoek te voldoen.

Een combat de générosité is het gevolg der weigering, die de prinses inderdaad en nog wel tot haar leedwezen komt overbrengen. Anna wil in een klooster gaan, Wladimir wil zijn rang in den steek laten en een ander vaderland opzoeken, de oude gravin wil zelve naar den keizer gaan, en zien of hij iets aan een Danicheff zal durven weigeren, Osip eindelijk wint het van allen door te verklaren dat hij in een klooster gaat, zich aan den dienst van God wijdt en daardoor zijn huwelijk verbreekt.

Zooals wij reeds boven opmerkten kunnen wij in geen kritiek treden van de twee groote feiten waarop het stuk gegrond is n.l. het huwelijk van Anna, de lijfeigene met den koetsier en het daarop volgend gedrag van dien koetsier. Deze evenwel als mogelijk aangenomen zijnde staat de aanleg van het stuk — ondanks den onaangenamen vorm van vier bedrijven — ver boven dien der Etrangère. Hier geen willekeurige, gezochte gegevens, geen moeilijk gefabriekte toestanden. Wat is er natuurlijker dan de liefde van een' jongen graaf, die zijn leven op een afgelegen landgoed doorbrengt voor een jong, schoon meisje dat hij dagelijks ziet en spreekt? Wat is er natuurlijker dan dat hij naderhand in de wereld komend die neiging niet prijsgeeft al was 't alleen maar omdat een Daricheff volbrengt wat hij eenmaal gezegd heeft? Wat is er natuurlijker dan dat de hooghartige moeder, die alleen adel erkent en „pour qui tout le reste ne compte pas," alle middelen aanwendt die haar ten dienste staan om dat huwelijk te verhinderen? Jammer echter dat juist die moeder in haar zwakken weerstand in het derde bedrijf zoo spoedig de handeling tot een mat afloopen brengt. Zekerlijk treffen wij er niet dien strijd der karakters, die botsing der individualiteiten aan, waarin de kracht van een drama moet liggen en die misschien als het toppunt der dramatische kunst beschouwd kunnen worden. De typen hebben iets algemeens, en de strijd bestaat slechts zoolang Wladimir met Osip's opofferend gedrag onbekend is, maar aan den anderen kant missen wij ook het verblindend bijwerk van een Etrangère, het gezochte van de vieux amis en het schandaal-effect van een Madame Caverlet. Uit een technisch oogpunt staat Les Danicheff bovenaan wat het relief

der hoofdpersonen, het aanvullen met bijrollen, en vooral wat de verwikkeling der toestanden in 't eerste bedrijf betreft. Na dat bedrijf echter is het publiek reeds te veel voorbereid op hetgeen ieder doen zal, blijft er te weinig vrijheid van handelen voor iedere rol over en ondervindt dus de toeschouwer niet die onzekerheid, die spanning, die begeerte naar den afloop welke de aanvang van 't stuk schijnt te beloven. Bovendien zijn er langdradigheden in, is het tweede bedrijf te rijk aan détails en zou het geheel in drie bedrijven beter voldoen. Dit alles belet echter niet dat de ongezochtheid der handeling, het frissche der teekening aangenaam aandoen na de geparfumeerde boudoir-atmosfeer van 't meerendeel der Fransche stukken.

Wil men daartegen inbrengen dat die geparfumeerde atmosfeer juist een teeken des tijds is, dat de Fransche auteurs niets anders doen dan al te getrouwe copieën van hunne omgeving leveren, dan valt er aan den anderen kant een „quod est demonstrandum" in de schaal te leggen. De vreemdelingen beweren ontegenzeggelijk dat de Fransche zeden juist zoo zijn als zij in de romans en comédies geschilderd worden, omdat die vreemdelingen genoemde zeden alleen uit die romans en comédies kennen, maar de Franschen zelve denken er nog wel eens anders over.

Met eenig verhoogd kleureffect aan Fransche toestanden ontleend is het alleraardigste intrigue stukje, Les Dominos roses, een der producten van dat bijzondere soort „charpente" waarin de Franschen zonder twijfel meesters mogen heeten. Dat de Dominos roses iedereen evenzeer voldoend bewijst reeds dat het werk van een licht onderhoudend genre is, waartoe weinig genie, eenig talent en bijzonder veel handigheid behoort. Het hoofddenkbeeld is een proefneming door twee jonge vrouwen op hunne echtgenooten gedaan om te zien hoe ver zich hunne huwelijkstrouw uitstrekt. Door middel van briefjes, welke de meid schrijft fingeeren zij twee vrouwen, welke op 't bal de l'opéra aan hunne echtvrienden rendez-vous geven. Het kenmerk zal een rose domino zijn. De meid vindt de gelegenheid gunstig, geeft aan een jeudigen neef der dames een rendez-vous en weet zich ook een rose domino te verschaffen. Een oude oom eindelijk slaagt er in voor dien avond aan het waakzaam oog zijner wederhelft te ontsnappen, en soupeert zonder iets van de anderen te weten met eene actrice des Variétés in hetzelfde lokaal. Dat de mannen in den valstrik loopen, spreekt van zelf. Daar niemand iets van de plannen der overigen vermoedt, en daar er drie volkomen gelijke domino's in 't spel zijn, volgt er in het tweede bedrijf een allervermakelijkste tooneel in een midden-vertrek waarop de vier cabinets particuliers uitloopen. In het eene is de oude oom, die door de actrice verlaten wordt nadat zij hem een duchtig souper heeft besteld, in het tweede de jongste neef met de meid, in elk der overigen een jong echtgenoot met de vrouw van den ander. Vergissingen van cabinets in 't uitgaan en terugkomen; vergissingen der mannen in de volkomen gelijke rose domino's, ontmoetingen van oom en neven voeren de verwikkeling zoover, dat den volgenden morgen niemand weet met wie hij eigenlijk is uitgeweest, behalve de oom, die alleen gelaten is en de vrouwen, die hare maskers niet hebben afgelegd. Natuurlijk wacht nu elk der ontrouwen échtgenooten eene bestraffing van zijne vrouw, maar daar aanvankelijk elke vrouw met den man harer vriendin heeft gesoupeerd ontwaakt er ook spoedig een groote jaloerschheid tusschen de beide vrouwen, die thans strenger tegen haar eigen mannen blijken dan zij den vorigen avond tegen dien der vriendin waren. Begeerig eindelijk zeker te weten met wie zij zijn uitgeweest raadplegen de mannen nu alle mogelijke kenteekenen en komen telkens tot een verschillend resultaat om de eenvoudige reden dat zij wel steeds met een domino rose maar in 't geheel niet altijd met dezelfde vrouw te doen hebben gehad. Nu eens duidt het papier van den brief aan dat zij door hunne eigen vrouwen zijn beet genomen, dan weer wijst een scheur in een der domino's op de meid, dan weer brengt een bracelet hen op 't vermoeden dat zij met een oude tante zouden gesoupeerd hebben.

Bij zulke verwikkelingen die slechts op de planken duidelijk kunnen worden en op 't papier te vergeefs ellenlange beschrijvingen zouden vorderen, is weinig sprake meer van karakter of zedeschildering. Boeien door de intrigue is het eenige doel van zulk een stuk, maar wanneer de toestanden gelijk hier in 't waarschijnlijke blijven, wanneer het beetje karakteriseering, dat altijd noodzakelijk is, aardig en frisch is, wanneer een levendige dialoog de handeling steunt en hier en daar geestige gezegden haar kruiden, dan moet een dergelijk werk niet alleen zeer hoog gesteld worden, maar dan kan 't een voorwerp van studie zijn voor volken, die niet als de Franschen de gaaf bezitten om dergelijke komische toestanden te scheppen en dergelijke verwikkelingen zoo ongedwongen samen te vlechten en zoo gemakkelijk weer te ontknoopen.

In diepte van karakter-opvatting en teekening zal de Fransche auteur dramatique wel nooit zijn grootste kracht vinden, in de charpentie van het hoogere genre moeten wij voorzichtig zijn ons niet door zijn blinkend vertoon te laten vangen, maar in gemakkelijkheid, losheid en handigheid valt er voor Duitscher en Hollander, zoowel bij den Franschen tooneelspeler als bij den schrijver ontzaggelijk veel te leeren.

Coppée's Luthier de Crémone [1] komt meer de soort nabij waarin ook de Duitschers op zeer gelukkige voorbeelden kunnen wijzen. De bij uitstek lyrische dichter heeft meer gewicht op schoone verzen, op krachtige schildering van den toestand gelegd, dan op een' levendigen dialoog en een dramatischen strijd. Waar is 't dat zijn verzen dan ook den hoogsten lof verdienen.

De fabel is eenvoudig, maar daarom niet van belang ontbloot.

De voornaamste instrumentmaker van Cremona, de ronde, maar koppige Ferrari heeft een mooie dochter en twee knappe leerlingen. Hij twijfelt niet of een dier leerlingen zal in den aanstaanden wedstrijd de beste viool leveren en den prijs behalen. Om hun eerzucht nog meer te prikkelen voegt hij de hand zijner dochter bij den gouden keten, welke voor den overwinnaar is bestemd. Giannina heeft echter reeds buiten medeweten haars vaders over haar hart beschikt en wel ten voordeele van een dier leerlingen, Sandro genaamd. Daar de andere een bochel heeft verwondert ons die voorkeur niet, maar een mismaakte gestalte belet het ontwaken der hartstochten

1 Ons tooneel wacht een Hollandsche vertaling van de hand des heeren F. Smit Kleine.

niet en Filippo is op Giannina even verliefd als Sandro, misschien nog verliefder. Hoewel beiden gelijkelijk hun best doen om den schoonen prijs te verdienen, slaagt de mismaakte Filippo er in een' schat te ontdekken, die hem de overwinning verzekert, Die schat is het oude vernis, dat men verloren achtte. maar dat hij door zoeken en denken weer teruggevonden heeft. Hij speelt, Sandro hoort het en gevoelt dat de prijs hem ontsnapt. Nu waagt Giannina een laatste poging en spreekt zelve met den armen Filippo aan wien zij hare liefde voor Sandro bekent en dien zij hoopt over te halen niet naar den prijs mede te dingen. De strijd is pijnlijk, maar Filippo staat hem moedig door en zonder dat iemand er iets van weet, verwisselt hij de instrumenten om aan zijn mededinger de zegepraal te bezorgen. Bovendien draagt hij hem op beide instrumenten bij den wedstrijd te bespelen, daar hij zelf zich niet vertoonen wil. Die mededinger echter, minder onbaatzuchtig dan de mismaakte, omdat hij meer bemind wordt, wil een list gebruiken om zich van de overwinning te verzekeren, verruilt wederom de instrumenten en verijdelt daardoor de opoffering van den edelen Filippo. De laatste behaalt de overwinning, krijgt de keten en de vrouw, maar hangt de eerste om den hals der laatste en schenkt ze te zamen aan zijn medeminnaar.

Het verhaal is dus eenvoudig genoeg, en de dramatische spanning niet groot, maar de uitmuntende schildering der gevoelens, die de verschillende gemoederen in beweging brengen, de warme, gloeiende kleuren waarmede telkens de situatie is geschilderd, verheffen dit eenvoudig beknopt stukje tot een juweeltje, de beste krachten van het Théâtre français waardig.

MARCELLUS EMANTS.

HOE HET SCHILDEREND NEDERLAND TE PHILADELPHIA VERTEGENWOORDIGD IS.

VII.

Van de „realisten” — een term, dien wij in den laatsten tijd bij voorkeur, zooal niet uitsluitend, op de volgelingen der school „van den grijzen dag” toepassen — onderscheidt hem reeds zijn kleur, die juist bij voorkeur het zonnige (teg. het grijze, d. i. de heldere dag zonder zon) in de natuur weergeeft, zijn rijk en kleurig — in goeden, niet in prentjesachtigen zin — koloriet; welke fraaie effecten met helder-grijzen (zoogenoemd „vuilen”) dag hij echter eveneens op het doek weet te tooveren, „si le coeur lui en dit”, spreekt o. a. uit zijn zeer origineel en fijn stadsgezicht (brug bij het Zieken in den Haag), dat sedert kort het Museum Boymans te Rotterdam versiert. Voor mijn gevoel heeft *Bakhuyzen* echter dikwijls onbetwistbaar schooner werk geleverd dan de voor Philadelphia bestemde schilderij [1], die, waarschijnlijk als nagekomen stuk, niet in den catalogus vermeld staat. In dit opzicht zou een fransch recensent hier zeggen: „Mr. B... a une revanche à prendre”.

Zich zelven overtroffen heeft daarentegen ditmaal in mijn oog de heer *Van Borselen.* Ware 't niet, zoolang men niet *alle* werken van een artist kent, en dus geen blik kan slaan op de geheele reeks zijner voortbrengselen, een volslagen onmogelijkheid, te bepalen, welk dier werken nu eigenlijk het absoluut schoonste, zijn meesterstuk bij uitnemendheid is — of liever: welk men zijn meesterwerk *vindt*, want die keus zou natuurlijk geheel subjectief blijven, evenals al ons oordeelen, beoordeelen en veroordeelen, wel beschouwd, op het weergeven van een persoonlijken indruk neerkomt — dan zou ik aan dit frissche „Hollandsche landschap” wellicht den voorkeur geven boven alles, wat ik tot dusverre van Van Borselen gezien en zoo menigmaal bewonderd heb. Dat dit „alles” een niet bepaald gering aantal schilderstukken omvat, volgt van zelf uit de omstandigheid, dat deze artist onze tentoonstellingen sedert tal van jaren met zijn werken verrijkt. Wie er toevallig nooit een proef van onder de oogen mocht hebben gekregen — trouwens een bijna al te gewaagde veronderstelling — zou zich in „Boymans”, het „Paviljoen”, en het Haagsch „Museum van moderne kunst” van *Van Borselen's* zeldzaam talent voldoende kunnen overtuigen. Van hem geldt, wat ik zooeven omtrent *Bakhuyzen* zeide, en straks ook van *Bilders* zou kunnen getuigen — en wat trouwens op ieder waarachtig kunstenaar toepasselijk is — dat hij op al zijn werken den onmiskenbaren stempel zijner oorspronkelijkheid, zijner artistieke individualiteit weet te drukken, zonder daarom bepaald naar één en hetzelfde voorschrift te arbeiden. Zoowel om reden, dat hij bij voorkeur effecten met zon — dus het tegenovergestelde van „vuilen dag” — schildert, als dat zijn behandeling geheel afwijkt van de techniek onzer zoogenoemde „realisten” (*J. Maris* en *Mauve*, en, naar hun voorbeeld, *De Bock*, *Du Chattel*, *Apol*, enz.), welke de tegenstanders met „smeeren,” of met den minder kieschen naam van „kladderen” gelieven te bestempelen, staat *Van Borselen* recht tegenover de allerjongste school die, zoo als wij weten, zich juist met voorliefde toelegt op het weergeven van harmonische stemmingen, door den helderen buitentoon van een landschap zonder zon teweeggebracht. Te ontkennen valt het niet, dat *Van Borselen* de meesters dezer richting ook niet bereikt in het — zooveel mogelijk althans — objectief-wààr weergeven der natuur, en dat de „réaliteit” zijner landschappen het epitheton „volbloed” dus niet in dezelfde mate verdient als die der hunne. Toch sluit dit bij hem het begrip „waarheid” volstrekt *niet* uit; want werkelijkheid, natuur spreken treffend uit zijn werken; al steekt er met dat al meer „manier” in zijn schilderijen dan in die van onze jeugdige „réalisten,” toch staat *Van Borselen* ver boven de „manieristen”, en is hij evenmin slaaf der conventie als afgodendienaar der mode. 't Is wel degelijk de eigenaardig-schoone hollandsche natuur, die ons in Van Borselen's schilderijen tegemoet treedt,

1 Vooral wanneer wij ons herinneren, dat wij in de najaarstentoonstelling in diezelfde zalen van „Arti” twee zijner fraaiste werken hadden mogen bewonderen, vooral dat prachtig kijkje op het Zieken — genomen tegenover de „Pletterij” met perspectief op „Ons Genoegen”, de woning van den heer Bisschop, en het Spui — met het meesterlijk weergegeven effect van een voorjaarszon tusschen twee buien in — hoe het een oogenblik geleden gesausd heeft, toonen de plassen op straat, en dat no 2 in aantocht is, zien wij uit de witte koppen die in de verte, achter de daken, in de voor 't oogenblik blauwe lucht komen opzetten — een juweel van kleur en van waarheid in 't weergeven van het gekozen oogenblik in de natuur. Op de Rotterdamsche tentoonstelling heeft de heer *Bakhuyzen* met zijn „veemarkt” trouwens zijn revanche reeds genomen.

wellicht meer het subjectief- Van Borselensche Holland, dan het objectief-„réalistische" der modernen, doch met dat al onmiskenbaar het land, welks schilderachtig karakter het eerst door Ruysdael, Hobbema en Van Everdingen op het doek werd gebracht. Niet het minst ten opzichte van dit nieuwe werk van onzen haagschen meester is het verklarend bijv. naamw. in den catalogus ten eenenmale overbodig, terwijl het daarentegen, zooals wij zagen, bij tal van stukken van andere landschapschilders een onmisbaar vereischte is, om ons duidelijk te maken wat de artist heeft gewild. „Pour moi c'est un chef-d'oeuvre", had de franschman *Berlioz* den moed, indertijd (Febr. '60) in het parijsche „Journal des Débats" van het „Lohengrin"-voorspel des gehoonden duitschen meesters te getuigen. Ik maak zijn woorden tot de mijne, en pas ze op *Van Borselen's* verrukkelijke schilderij toe. Al mogen enkele kleurtjes ons hier en daar minder behagen, en niet waar genoeg toeschijnen, toch draagt het geheel een stempel van „echtheid," van zuiverhollandsche waar. De keus van het plekje, de compositie van het landschap, getuigen van den fijnen artistieken smaak des schilders. Hierin nu staat *Van Borselen* (en met hem *Bilders* en *Bakhuyzen*) weer hooger dan menig jeugdig „réalist," die zich hoegenaamd niet om het onderwerp bekommert en, het denkbeeld van „composeeren" a priori verwerpend, het eerste het beste wat hem „buiten" door de *kleur* aantrekt, op het doek brengt, en zoodoende een *studie* voor een *schilderij* verkoopt (dit woord in zijn beide beteekenissen opgevat; want ik heb meermalen een — trouwens zeer artistieke en ware — studie gezien, die de liefhebber met den vollen prijs eener „schilderij" mocht betalen.) Zeer fraai heeft *Van Borselen* het zoo dankbare maar moeilijke effect, eener belichting — Germanisme wel is waar doch technische schildersterm — „tegen de zon in" op het doek gebracht (hoewel wij moeten erkennen, dat *Willem Maris* ons zulk een moment in de natuur, ontegenzeggelijk vooral het effect van wazige hitte, met nog meer waarheid doet doorleven). Voortreffelijk wijkt het landwegje een soort van „trekpaadje", links, tot dat het zich langzamerhand geheel in wazig zonnigen afstand verliest, om zich eindelijk geheel aan het oog te onttrekken; geestig is de stoffeering, een op zijn stok geleunde voor zich uit in de richting van den aanschouwer starende herdersjongen, voor wien men haast zou durven beweren dat de herder uit de Jahreszeiten („aria met obligaat-hoorn") als model heeft gepozeerd; fraai breekt dit figuurtje de anders licht eentonige lijn. Niet minder echt Hollandsch dan echt Van Borselensch is de rukwind die over de snelstroomende, als een zilveren lint in het tintelend zonlicht schitterende vliet heenstrijkt, en de kruinen der rijke, even fraai geteekende als gecompozeerde boomgroepen kromt, welke gebroken door het er half tusschen uit glurend dak eener boerderij, de rechter helft der schilderij innemen. Stellig zeer zeldzaam zijn de landschappen van onzen haagschen schilder, waarin wij die frissche bries *niet* hooren en voelen suisen. Uit een aantal zijner stukken weten wij, hoe goed *Van Borselen* zulk een wind weet weer te geven, die ons tegenwaait uit de gebogen wilgen met hun zilverachtige blaadjes — schwanke Silberwellen, zooals *Göthe* zich ergens in „Faust" uitdrukt — en uit een lucht met sneldrijvende wolkenmassa's die pittoreske wolkschaduwen over boomen, weiden en water heenwerken. Kortom, ook nu zijn wij meer dan ooit trotsch op onzen grooten landschapschilder, en dit *blijven* wij, al kunnen wij het praedicaat van grooter natuurgetrouwheid niet onthouden aan de werken onzer jonge realisten. Wij mogen er ons allen in verheugen, dat zijn laatste meesterstuk onze schilderijzaal te Philadelphia siert.

(*Wordt vervolgd.*)

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Tot Directeur van 's Rijks prentkabinet te Amsterdam is thans benoemd de heer J. Ph. van der Kellen; een benoeming, die sinds geruimen tijd gewenscht en verwacht werd, en, onder medewerking van den vroeger reeds tot opzichter aangestelden heer A. D. de Vries Jz., het beste voor die rijke verzameling belooft.

De heer A. A. van de Kasteele is dezer dagen, onder dankbetuiging, eervol ontslagen, als directeur van het Kabinet van Zeldzaamheden, en dit onder toezicht van den heer D. van der Kellen geplaatst.

De heer P. J. A. Cuypers is tot Architect benoemd der nieuwe Museumgebouwen te Amsterdam, waarvoor *f* 250,000 op de begrooting van 1876 is uitgetrokken. De Gemeente Amsterdam geeft het terrein en *f* 100,000.

Een huis uit de XVIe eeuw, met zeer fraayen gevel, op de Aardappelmarkt te Dordrecht, wordt geheel onnoodig gesloopt. Door de Advizeurs zijn nauwkeurige teekeningen gemaakt.

Dezer dagen is door een Commissie uit de Advizeurs het Raadhuis van Haarlem geschouwd met het oog op de aanhangige bouwplannen.

Bij den gemeenteraad van Sneek is het plan aanhangig, om het zeer merkwaardig Waterpoortjen, dat van 1613 dagteekent, te verminken, door het daarop gebouwde Wachtershuisjen te sloopen. Dit toch, schoon in een eenigsins anderen stijl gebouwd, is volkomen in harmonie met al het overige. Het dagelijksch bestuur heeft zeer te recht de aandacht der Advizeurs daarop gevestigd, en het is te hopen, dat het dientengevolge aan den Raad te geven advies zal gevolgd worden.

De Belgische schilder Gallait heeft onlangs de portretten van koning Leopold II en zijn koningin geschilderd, en die thans in 't Museum te Brussel ten toon gesteld. De keurige uitvoering van beiden wordt ten zeerste geroemd.

Het fraai versierde nieuwe Opera-gebouw, doch waarin tot dusver nog zoo weinig toonkunstig schoons en welgeslaagds ten gehoore werd gebracht, heeft een dichterlijke parijsche Spreeuw beide volgende regels ontlokt.

Papier, dorure, images, lampadaires,
Tout est parfait hormis les Opéras.

ADVERTENTIEN.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 15. 10 Augustus 1876.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN
NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN,

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

T. H. DE BEER. — H. L. BERCKENHOFF. — F. C. DE BRIEDER. — Dr. J. TEN BRINK. — MARCELLUS EMANTS. — J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE.—C. J. GONNET.—J. GOSSCHALK.—Mr. J. N. VAN HALL.—P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.— R. HOL.—MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.— J. VAN SANTEN KOLFF.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—Dr. A. VAN DER LINDE. — J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.— SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

EEN UITNEMEND GESLAAGD BEGIN.

Wat de met hun bevallige woonsteê niet ten onrechte nog al ingenomen Hagenaars wel gezegd mogen hebben van de lofrede, door Eugène Fromentin onlangs in zijn *Maîtres d'autrefois* op haar gehouden, toen hij over haar eigenaardige plaatselijke bekoorlijkheid uitweidde, en tevens dien sierlijken kosmopolitischen tint roemde, die haar bij uitstek, en meer dan eenig andere stad tot een algemeene verzamelplaats geschikt maakte? Hij beval haar, met de warmste belangstelling als verblijfplaats voor ieder aan, dien de kleingeestigheid of de ijdelheid der dingen het leven in groote steden, maar niet het stadsleven zelf, hadden wars gemaakt. Wat mij betreft, schreef hij, wanneer ik een plaats moest kiezen om te werken en om te genieten, waar ik het wèl wilde hebben, een fijne lucht ademen, mooye dingen zien en van nog mooyer droomen, ik zou als geheel Europa doen, en hier komen verwijlen. Wat de Hagenaars van dit en van al 't verder fraais uit Fromentins pen gezegd mogen hebben, ik weet het niet; doch ik werd er zelf levendig aan herinnerd, toen ik dinsdag, den eersten dezer, in de Haagsche „Akademie van beeldende kunsten" de opening bijwoonde der „eerste tentoonstelling van teekeningen, door de gewone en eereleden" der onlangs opgerichte *Hollandsche Teekenmaatschappij* bewerkstelligd, en die, in Fromentins vleyenden zin van 't woord, echt haagsch mocht heeten. Toen ik er binnentrad, was juist de koningin, met haar gevolg, bezig te vertrekken, doch haar tweede zoon, de jongste vrijmetselaar en prins der Nederlanden, deed er nog, onder leiding van den voorzitter Mesdag, de rondte, om vervolgens door den oudsten in beide hoedanigheden, zijn nu ruim zestig jaar aan Mr. Lentings „anti-ultramontaanschen" tempel metselenden, prinselijken oudoom vervangen te worden; uitheemsche gezanten en kunstliefhebbers waren er verder onder inheemsche kunstvrienden en kunstoefenaars gemengd. En diezelfde mengeling van uit- en inheemsch, die de verschillende bezoekers zoo kosmopolitisch deed uitkomen, toonde zich ook in de ten toon gehangen keur van uit- en inheemsch kunstschoon, dat in zijn rijke verscheidenheid weinig of niets te wenschen overliet, en het kunstkeurig oog van landzaat en vreemde van alle zijden trof en geboeid hield. Kosmopolitisch inderdaad mocht die verscheidenheid niet minder heeten, dan zij in trant van bewerking en penseelhanteering der verschillende, hier zoo verrassend bijeengebrachte en in elkanders onmiddelijkste nabijheid gehangen teekeningen was. Nergens kwam dat zeker sterker uit, dan in dat door Martens uit Rome ingezonden bloem- en kleurrijke,

tot in de minste byzonderheden keurig afgewerkte stuk, dat onder 't opschrift „Kenners van Bloemen" vermeld staat, en het daaronder gehangen schetsmatige hollandsche landschap met vee van Mauve, vol van de stemmigste poëzy. Elders vinden wij de indrukken uit de polders en weiden der Vechtstreek bij Vreeland en Kortenhoef, door Gabriël zoo sprekend weêrgegeven, bij de gloedrijke voorstelling van de boorden der roode zee, door Testas gepenseeld, of de italiaansche landschappen en straten door Ramon Tusquets en anderen geschetst. In Afrika verplaatst ons Biseo's meesterlijk waar gepenseelde binnenplaats te Tanger, waar ons de lichtroode steenen bogen niet minder tastbaar veraanschouwlijkt voor oogen treden, dan een weinig verder, in dat Hindeloopensche binnenhuis, de uit glansrijke tichelsteentjes saâmgestelde wand, met zijn zoo kennelijk door den rook verbruinde benedenhelft. Dat — ook in schilderij gebrachte — huiselijk tafereel van Bisschop, de *Trouwdag* getiteld, mag ofschoon geteekend, meer schilderij haast dan teekening heeten, en blinkt door al die voortreffelijkheden uit, die wij van ouds gewoon zijn, in zijn schilderwerk te waardeeren. Zijne vrouw geeft, in haar *Bijna afgeloopen* — een oude huismoeder haar huisklok opwindend — een van teekening niet minder dan uitdrukking schoon tafreel, dat haar andere lofwaarde bijdrage tot deze tentoonstelling, *Moeders hulp*, nog overtreft. Terwijl de te Brussel gevestigde Van Moer ons in alle uitvoerigheid een paar venetiaansche kerken van binnen te zien geeft, leidt ons Bosboom die van Edam binnen, en geeft, bij tegenstelling van bewerking, op nieuw de treffendste gelegenheid zijn dichterlijke opvatting en voorstelling te waardeeren. Een drietal grootsche houtskoolteekeningen van Bilders verplaatsen ons in de boschrijke dreven van Gelderland, en geven ons een groep prachtige eiken te aanschouwen. Van de Sande Bakhuyzen brengt ons op een voorjaarsmorgen in 't Haagsche bosch, en zijn zusters keurig penseel biedt ons de liefelijkste azaleas en witte rozen aan. Met den Brusselaar Clays zwalken wij bij onstuimig weder voor de haven van Ostende, of dobberen bij stil weêr aan de zeeuwsche kust; met Mesdag genieten wij een avond op de Schelde, een vroegen morgen te Scheveningen, of komen daar op een visscherspink met hem binnen. Een visschers terugkomst wonen wij met Artz bij, en zouden, met Alma Tadema's op haar rustbank uitgestrekte schoone, die niets beters te doen schijnt te hebben, „de voorbijgangers" kunnen gaan „tellen", wanneer wij ons niet liever verder spoedden, om zooveel ander schoon nog gâ te slaan, als hier gevonden wordt. Deze wandeling der zooveel werkzamer „zusters van liefdadigheid" bijv., door Cabianca te Rome geteekend, die ons meer nog aantrekt dan dat andere gewrocht zijner hand, Corso-Donati's ontvoering zijner zuster. Uit datzelfde Rome zond Cipriani zijn venetiaansch weldadigheids-tafereel; Dell' Acqua uit Brussel zijn oostersche Schoone, die zich met haar allesins onschuldig Duivelsspel verlustigt, en zijn griekschen kleêrekooper te Triëst. Cluysenaer uit Brussel zond eenige studiekoppen, die echter voor die meesterlijke portret-studie van Israëls, naast Bisschops Trouwdag te vinden, onderdoen; even als mij Sebens winter- en ijsschetsen, hoewel gelukkig geslaagd, onwillekeurig doen vragen, waarom Apol onder al deze tentoonstellers ontbreekt; een winterlandschap van zijn penseel, als ik onlangs bij den heer Caramelli (Buffa) zag, had zeker een der waardigste plaatsen op deze tentoonstelling ingenomen. Een dier geelgroene stukjens van Roelofs — die door niet minder dan 6 nommers, waaronder enkele voortreffelijke, vertegenwoordigd is — had men er des noods voor kunnen missen. Verdere land- en watergezichten schenken ons Van Borselen (aan de Gouwe, en in Harscamp), J. H. Weisenbruch bij Schie- en Rotterdam, en de jonge, van de deugdelijkste vorderingen blijk gevende Duchattel. Mevr. Ronner stelt ons, met haar bekende begaafdheid, een vos in een kippehok, en een toom welgedane kalkoenen voor, C. Stortenbeker eenige zomer- en doode vogels, zijn broeder een rivieroever met wat door de avondzon bestraalde runderen, W. Maris wat eenden in 't lommer. Met Elchanon Verveer maken we een morgenwandeling en betreden we 't haagsche Duin; Sadee geeft ons in zijn Narooyen en Op weg naar huis gelegenheid, zijn onverzwakt talent te huldigen, en van Rochussen krijgen wij buiten zijn van vroeger bekende uitvoerige teekeningen — de Lijkplechtigheden van Floris V, en Jacoba van Beyeren bij het lijk van Jan van Arkel — een zestal geestige schetsen bij Mevr. Bosbooms Majoor Frans te zien. Besluiten wij met hem dit korte overzicht, waaraan wellicht nog enkele namen ontbreken, doch dat zeker reeds meer dan voldoende zal zijn, om op al 't verscheiden teekenschoon opmerkzaam te maken, dat deze eerste tentoonstelling der veelbelovende Maatschappij versiert, en wie er niet nog kwam, tot een persoonlijke kennismaking te noopen.

HOE HET SCHILDEREND NEDERLAND TE PHILADELPHIA VERTEGENWOORDIGD IS.

VII.

Nieuws geeft onze „romantieker" „van Gods Genade", *Bilders* ons ditmaal niet te aanschouwen. De belangrijkste zijner drie schilderijen kennen wij door de jongste tentoonstellingen in den Haag en Brussel. *Bilders* is en blijft een waar dichter in kleuren, al valt 't niet te ontkennen of weg te cijferen, dat zijn „romantisch" koloriet — ik noem 't zoo, bij gebrek aan juister terminologie, daar dit woord vooral hetgeen ik gevoel het best uitdrukt — de in het landschap zoo onmisbare vereischte van „natuur" en „waarheid" maar al te dikwerf teleurstelt. Doch dan bekoren zijn rijk-gecompozeerde en rijk-gekleurde schilderijen ons weer in andere opzichten des te meer. Bij die rijke en treffende kleurwerking is juist het gevaar van bont en kleurig te worden de klip, die het moeilijk valt om te zeilen, en waarop voor mijn gevoel Bilder's groote schilderij dan ook, althans gedeeltelijk, schipbreuk lijdt. Die „bonte" indruk wordt nog verhoogd door een vakje effenblauwen lucht in den hoek rechts, en door het felle geel der verlichte bladeren, zoodat de gedachte aan een „chromo" niet geheel verbannen kan worden. Met dat al bevat het

te veel schoons, zoowel in kleur als in lijnen en compositie, om het al te scherp te veroordeelen. In den Haag en te Brussel stelde het zich aan ons voor met den niet bepaald fraaien, en volkomen overbodigen titel van „zich in het water terugspiegelend geboomte" — die reflectie kan dan toch zelfs de minst geoefende ziener wel ontdekken; — nu draagt het gelukkig een minder gewrongen opschrift. Zooals dat van menig vroeger doek van onzen schilder, is het motief ook ditmaal aan den zoogenoemden „achterhoek" aan de streek van Vorden (buiten Warnsveld) ontleend, het welbekende lievelingsplekjen van den artist; een stuk muur in den hoek rechts aangeduid, schijnt op het oude, naar ik meen onlangs gerestaureerde, en dus stellig wel niet meer schilderachtige kasteel van Vorden te doelen. Het thema is echter met de noodige dichterlijke vrijheid behandeld, zooals bij *Bilders* wel van zelf spreekt. Wie het Vordensche slot, in zijn oude gedaante, en de naaste omgeving tot dusverre slechts door onzen schilder kende, en het later in werkelijkheid aanschouwde, zal zich wel erg teleurgesteld hebben gevoeld. Zoo is 't mij althans gegaan. 't Ziet er op dat plekje op verre na niet zoo pittoresk en romantisch uit, als op de schilderijen van onzen meester hoe fraai het bosch er ook zijn moge! Ook uit dit idealiseeren, dit verfraaien der natuur — al is 't ook in vrij wat artistieker zin dan waarin het een of ander „Verschönerungsverein" deze taak zou opvatten! — spreekt de volbloed-romantische richting van onzen schilder niet minder dan uit de wijze, waarop hij de natuur zooals hij ze ziet weergeeft, en uit het kiezen van het plekje, uit de compositie en het koloriet. De „realist" versmaadt dit effectmiddel geheel; of liever, hij *ziet* en *gevoelt* geheel anders; en geeft de natuurwerkelijkheid zoo objectief mogelijk terug, maar natuurlijk toch altijd zoo als zij zich in *zijn* oog en *zijn* ziel afspiegelt; want subjectief — althans voor een zeer groot deel — blijft alle natuurreproductie door den schilder juist omdat hij...... geen kleurenfotograaf is; verfraaien, idealizeeren nu doet de kunst, zelfs de meest „realistische" in zekere — al mag 't soms dan ook zijn in geringe — mate altijd. Zonder dat geen kunst. De beide andere „Landschappen" van *Bilders* zijn kleine, handig — „habiel", gelijk de kunstterm luidt — „chiek" op het doek gebrachte studies, waarvan de „verve" der behandeling aan den Charles Rochussen van vroeger dagen, herinnert. Het eene lijdt trouwens aan den te eentonigen groenen tint waarin het is gehouden. Op hooger waarde als kunstwerken maken deze vlugge schetsen, welker behandeling, althans van een van beiden, haast meer aan water- dan aan olieverf doet denken, geen aanspraak.

HET DAGBLAD VAN ZUIDHOLLAND EN DE KERK VAN BROUWERSHAVEN.

Naar aanleiding van het welgegrond verwijt in ons laatste nommer, over bekrompen tegenwerking van de maatregelen, door de regeering in 't belang der Kunst voorgeslagen, heeft bovengenoemd Dagblad, in zijn nommer van 1 Augustus, thans uitdrukkelijk verzekerd, dat het „er nooit aan gedacht heeft, bezwaar te maken tegen flink herstel van schoone bouwgewrochten"; dat het, bij zijn verzet tegen 't opschommelen van oude gebouwtjens, en geldverspilling aan 't opknappen van oude poortjens en kerken, volstrekt Brouwershaven of Gouda niet op 't oog had, daar het de kerk van 't eerste niet eens nader kende, en om het stadhuis van 't laatste nauwlijks dacht. Terecht doet Victor De Stuers nu in de N. Rott. Courant van 2 Aug. opmerken, dat deze betuiging, na de vroegere luchthartige vermelding der zaak, als een *peccavi* mag gelden, waarover men zich verheugen moet. Hij voegt daar echter nog den behartenswaarden wensch bij, dien wij, in 't belang der Kunst, hier niet onvermeld willen laten, „dat het Dagblad, toen het de natie tegen overdrijving in zake instandhouding van monumenten wilde waarschuwen, den ernst dier waarschuwing in ruime mate zou verhoogd hebben, door een betere aanleiding daartoe te zoeken, dan het herstel der belangrijke kerk van Brouwershaven of van 't sierlijke raadhuis van Gouda. Deze bouwgewrochten toch schijnen niet zoo dadelijk een verzet te mogen uitlokken tegen de gewraakte zucht om overal oude huizen en poortjes op te schommelen, en met veel kosten te herstellen, alleen omdat men die van wege hun ouderdom mooi vindt. Even onbekookt — zoo gaat hij voort — mag het ook heeten, dat men naar aanleiding van beide plaatsen een alarmkreet aanheft over het opdrijven van herstellingsuitgaven boven 's Lands krachten, op eenmaal, van alle zijden, en het doet voorkomen, als of daardoor de schatkist in de onmogelijkheid zal zijn de kazerneering te verbeteren! Van Gouda zijn de kosten nog onbekend; van Brouwershaven zijn die echter onderzocht: daar zou het doodarme (!!!) nederlandsche rijk, welks inkomsten jaarlijks met eenige miljoenen de steeds opgevoerde raming overschrijden, gedurende tien jaar, telkens vier duizend gulden uitgeven, een som nog niet gelijkstaande met 1/25000 van het volle bedrag der rijksuitgaven. Voor kazerneering en 't overige blijft er een som over 24,999 maal grooter! Men kan daardoor ontwaren, dat, zoo er vrees bestaat voor een staatsbankroet of gedwongen leening, Brouwershaven er nauwelijks de schuld van mag dragen, en Gouda dat evenmin zal doen. Waarvoor daarentegen — zoo vervolgt De Stuers met nadruk — „ongetwijfeld vrees behoorde gekoesterd te worden, meer vrees dan helaas, door menigeen gevoeld wordt, zijn de schoone, langzamerhand gedunde, en tot dusver meestal mishandelde gewrochten der nederlandsche Bouwkunst van de 11e tot de 17e eeuw. Zij, die het merkwaardig kerkgebouw van Brouwershaven kennen, die weten dat het kerkbestuur in 1875, uit gebrek aan de noodige geldmiddelen en zonder uitzicht op eenige hulp, een voorstel in overweging genomen had, om het eenvoudig te sloopen; zij, die bedenken, dat — om alleen bij Zeeland te blijven — de twee kerken van Sluis reeds gesloopt zijn, het raadhuis van Vlissingen verbrand, de hoofdkerk van Middelburg afgebroken, de groote kerk van Vere verminkt, en die van Zieriksee vernield is, zullen weerspreken, dat een poging om de kerk van Brouwershaven te redden, het verwijt billijkt, dat er oude poortjes en oude huizen opge-

schommeld worden ten pleziere van liefhebbers van oudheden. Voor zulk een verwijt behooren ernstiger gronden aangevoerd te worden, evenals voor de beschuldiging, dat een gebouw mooi gevonden wordt, niet omdat het mooi, maar enkel omdat het oud is. De kerk te Brouwershaven, welke men niet kent, en het raadhuis van Gouda, waaraan men nauwelijks dacht, wettigen stellig die beschuldiging niet. Het komt mij voor — zoo besluit De Stuers met volle recht— „dat een zaak gelijk deze, het herstel onzer bouwgewrochten, waarvan het behoud voor de ontwikkeling van den hedendaagschen technikus en architekt, en voor de bevordering van den kunstzin van 't volk onloochenbaar is, met meer ernst verdiende besproken te worden, dan" — naar de gulle betuiging van het Dagblad zelf — „ook thans weder bleek het geval te zijn".

EEN PAAR VERSCHIJNSELEN OP TOONKUNSTIG GEBIED.

In een vorig nommer van den Kunstbode waagde ik 't den stok op te heffen tegen de piano, het aanmatigendste der muziekinstrumenten, de „dwingerige" rustverstoorder in onze huisgezinnen! Of ik het zoo vaak tot hakkebord verlaagde speeltuig wel ooit den nekslag zal kunnen toebrengen, betwijfel ik. Het heeft zich te vast genesteld, niet alleen in onze huiskamers, maar erger, in de harten onzer dames. Het beroemt zich op een heir getrouwen, dat onoverwinlijk mag heeten, al wordt het geworven uit het zoogenaamd „zwakker" deel van 't menschdom. 't Pleit zeker niet voor de ontwikkeling, voor den kunstzin onzer *diertjes*, om met de zeventiendeeuwsche dichters te spreken, dat zij zich zoo krachtig voelen aangetrokken tot het klavier, en ons, dag in dag uit, kwellen met hare vingervlugheid. Want waar zou wel de reden schuilen, die zoovelen er toe brengt, in naam der gezelligheid en der kunst, allerlei salonstukjes te verhaspelen en meesterstukken te ontheiligen? *Otto Roquette* (zie zijne geestige „Muzikalisch-novellistische Rhapsodie" in No. 220 van Westermanns Monatshefte) moge zich wat ongezouten uitdrukken, niemand zal ontkennen, dat er waarheid is in de woorden, die ik hier als antwoord op deze vraag laat volgen:

„Ihre Unbildung ist es, ihre grenzenlose Unbildung. Sie haben nichts zu reden, sind gar nicht fähig eine Unterhaltung zu führen, weil sie nichts gelernt haben, nichts lernen wollen; weil sie selbst völlig inhaltlos sind! Da reden sie denn von der Bildung, die ihnen die Musik — und welche Musik! — geben soll! Den sinnlosen Nothbehelf rechnen sie sich zum Vorzug an! Da muss also das Clavier in jede Haushaltung; es ist gar kein musikalisches Instrument mehr, sondern ein Hauptmöbel und für allerlei Zwecke gut. Der Eine rast seine Wuth daran aus, der Andre fröhnt seinem sentimentalen Jammer, der Dritte trommelt sich ein, um sich eine Rolle in der Gesellschaft zu schaffen..... Da muss denn ein junges Mädchen sich bis zur Nervosität abarbeiten, nur, um Abends vor das Geräusmöbel geschoben zu werden, weil das so Sitte ist". Ik herhaal het, Roquette is niet gematigd in zijne uitdrukkingen, maar de wetenschap, dat honderden in den lande, ondanks alle afwezigheid van aanleg en talent, door de mode gedwongen, een schat van tijd opofferen aan de africhting op een speeltuig, 't welk — en ik zeg dit met nadruk — 't welk alleen door *kunstenaars* bezield kan worden, is wel in staat het kunstenaarshart in opstand te brengen; vooral wanneer dit daarbij nog in aanmerking neemt, dat dit alles geschiedt *ten koste* der vormende en waarlijk ontwikkelende zusterkunsten.

Een meisje dat verzen schrijft, of zich met de ziel toelegt op de teeken- of schilderkunst, lokt, *al boogt zij op talent*, schier bij ieder een bedenkelijk hoofdschudden uit; het ontbreekt haar dan ook gewoonlijk niet aan wijze raadgevers, die haar aan de kunst trachten te onttrekken; een meisje, dat het ongehoord feit dorst bestaan, hare gedichten op kransjes of saletjes voor te lezen, zou kortweg als aanmatigend uitgekreten en verwezen worden naar de schandebank der blauwkousen; terwijl wellicht even te voren het oorverdoovend pianogehamer van een harer vriendinnen met luid handgeklap was begroet.

„Ondanks dit alles is en blijft de piano een gezellig speeltuig, dat een aangename, vrolijke stemming in de hand werkt!"

Alhoewel deze bewering niet geheel uit de lucht is gegrepen, bevat zij minder waarheid, dan de schijn ons tracht diets te maken. Ik ga verder, en waag het als mijne meening uit te spreken, dat de piano integendeel op weg is, om een der vroegere middelen, welke zoo bij uitstek geschikt zijn, eene vriendelijke, gezellige stemming op te wekken en te bevorderen, voor goed uit de samenleving te verdringen.

Zeker, de dagen liggen ver achter ons, dat op kransjes, partijtjes, of hoe men ze noemen wil, de meisjes onder het kussen harer stoelen liede-boekjes vonden, door de zorgzame gastvrouw daar gereed gelegd; liede-boekjes van Starter, of „'t Gespeende Diemerbaarsje", of „Rhijnenburghs Vreugdebergh", waaruit nu en dan een „aardigh" wijsje werd aangeheven; maar wij allen moeten ons nog dien tijd herinneren, dat in samenkomsten van vrienden en vriendinnen, en ook in den eigen kring wanneer het pas gaf, des schemeravonds om den haard enz., het ongekunsteld lied in koor door de kamer klonk. Eigenaardig is 't geen *Adolf Stahr* in zijne *Lebenserinnerungen*, naar aanleiding hiervan zegt:

„Die Sitte des fröhlichen Gesanges bei Tische, wie bei Wasserfahrten, Land- und Waldpartien, die sich heutzutage nur noch in den Zusammenkünften der mehr oder minder kunstmässig geschulten „Liedertafeln" erhalten hat, trug viel dazu bei, das damalige gesellige Zusammensein der Menschen zu erheitern, und der Musik zu jener ethischen Wirkung auf das Gemüth zu verhelfen, die denn doch am Ende die Hauptsache ist en bleibt. Diese Sitte währte in den mittleren Schichten der Gesellschaft in Norddeutschland noch fort bis zum Anfange der dreissiger Jahre, *wo sie unter dem zunehmenden Einflusse des musikalischen Virtuosenthums allmälig verschwand* und

in dem geselligen Leben eine empfindliche Lücke zurückliess Ein deutscher" (ook de nederlandsche) „Culturgeschichtschreiber wird dieselbe nicht unbeachtet lassen dürfen, wenn er es unternimmt, die Ursachen und Symptome der mehr und mehr zunehmenden Trockenheit und gemüthlichen Verarmung und der mitten im materiellen Ueberflusse oft zum Verzweifeln langweiligen und gemüthlosen Oede unserer modernen Geselligkeit aufzuzeigen".

Ik zal niet onderzoeken of, en in hoeverre, het hier bedoelde „zingen", uit het oogpunt der Kunst beschouwd, waardeering verdiende; dat echter deze wijze om zijn hart uit te spreken, dit middel om een opgewekten, gezelligen toon te bevorderen, eigenaardiger, natuurlijker, menschelijker was dan het zeer luidruchtig pianogetjingel, 't welk tegenwoordig uit schier alle woningen ons tegenklinkt en het gezelligst gekeuvel stoort, het aangenaamst onderhoud onmogelijk maakt, zal moeten erkend worden.

Reeds wees ik met een enkel woord op 't droevige feit, dat het klavier bijna elke kunst uit het huisgezin verdrongen heeft. Ondanks het aanzienlijk getal zangvereenigingen, wordt zelfs het zingen, *als kunst*, slechts bij hooge uitzondering beoefend [1].

Zeer te bejammeren, inderdaad! Behalve dat het onderwijs in den zang (mits naar den eisch gegeven), wat zijne vormende en ontwikkelende kracht betreft, ver boven het instrumentaal onderwijs staat, ligt hierin eene miskenning van de hooge waarde eener goede zangstem. Ontegenzeglijk is de stem het edelste en goedkoopste speeltuig; het heeft echter dit gemeen met alle muziekinstrumenten, dat men *leeren* moet het goed te behandelen. Hoe weinig dit laatste over 't algemeen begrepen wordt, blijkt niet alleen uit de menigte ongepluimde zangers van beider kunne, die zonder blikken of blozen de schoonste liederen van Weber, Beethoven, Schubert, ja van Schumann vermoordt; maar veelmeer nog uit de weinige met een edel orgaan bedeelde zangers, welke de natuur maar voor alles laten zorgen, en 't der moeite niet waard achten haar de behulpzame hand te reiken. De piano heeft aanspraak op aanhoudende en langdurige oefening en inspanning; dat gevoelt elk, die niet een brekebeen van de laagste orde wil blijven; — maar de stem? „Iedereen zingt immers? Deze mag 't wat schooner doen dan gene; elk vogeltje zingt zooals 't gebekt is! Les nemen van een goed zangonderwijzer? 't Is geld wegwerpen! Dan liever een uur langer voor de piano, dat „troetelkind" der hedendaagsche maatschappij, gedrild. Nu ja, het zingen van bravoer-aria's, met eindelooze trillers en halsbrekende kadenzen en roeladen, zal zeker studie eischen — maar een lied, een eenvoudig lied van Schubert bijv., ligt in 't bereik van ieder, die niet doofstom is". Ziedaar in korte woorden de opvatting uitgedrukt van het gros der muziekdilettanten en liefhebbers. Dat zij op geen enkelen grond rust, behoeft geen betoog voor hen, die het voorrecht hebben gehad onder den heiligen invloed te staan van een Hill, Hendschel, en Stockhausen!

Wij redekavelen en vergaderen nog al druk over „Verbetering van het Volksgezang". Nu ik wil van die bemoeyingen geen kwaad spreken, hoewel zij misschien in 't zelfde kader behooren als het zorgzaam kousenbreien voor kaffers en hottentotten, terwijl in onze onmiddellijke nabijheid zoo velen barrevoets gaan. 't Zou alevel niet overbodig zijn eens tot ons zelf in te keeren, en iets te doen tot veredeling van het gezang in onze eigen, zoogenaamd beschaafde kringen. Het zangonderwijs staat hier te lande op zeer lagen trap.

Van de eenvoudigste technische middelen, die tot ontwikkeling van de stem dienen, wordt zelfs in de meeste zangscholen (alweer spreek ik de goede uitzonderingen in dezen niet te na) niet gerept. Ieder zingt, zooals hem dat goeddunkt; de ligging der tong, de vorm der mondopening enz, komt niet in aanmerking. De woorden worden beschouwd als een noodzakelijk kwaad. — 't Is dan ook meestal een onverstaanbaar gebrabbel, wat we in onze huiskamers en liefhebbersconcerten te hooren krijgen; een gebrabbel dat op niets minder gelijkt, dan op een innig gedicht van *Göthe* of *Heine*. Zingende de woorden goed *uitspreken* kan alleen de vrucht zijn van nauwgezette studie! Maar ik wil er verder het zwijgen toedoen, en den belangstellenden lezer verwijzen naar een keurig, met warmte geschreven en van zaakkennis getuigend boekje, onlangs bij Johann Ambrosius Barth in Leipzig verschenen. Ik bedoel: *Vom Gesange*. Musikalische Winke und Lebensbilder von *Elise Polko* [1]. Hij zal er uit leeren, dat de mensch, hoe rijk begaafd ook, moet *leeren* zingen; dat schooner dan de wildzang van den nachtegaal (zie de eigenaardige bijzonderheid, bladz. 70), het lied mag heeten van den geoefenden, beschaafden zanger, hetwelk niet slechts de werking van een natuurgaaf, maar een gewrocht is van den zelfbewusten menschelijken geest!

Nog iets ten slotte. Wanneer ik aandring op eene degelijker beoefening der muziek in 't algemeen, van den zang in 't bijzonder, dan doe ik dit uit naam der Kunst, die niet slechts te hoog staat „om den broodzak (te) vullen, of alleen den buik (te) dienen", en te heilig is om louter als *modezaak* behandeld te worden, maar recht heeft op innige toewijding.

Zij, die, wegens gebrek aan lust en ijver, talent en aanleg, niet geroepen zijn, *Euterpe* en *Polyhymnia* te dienen, behooren haren tempel niet te ontheiligen. Hun weg ligt wellicht elders. Ook de overige telgen der goddelijke *Mnemosyne* hebben 't in hare macht, hare priesters het eeuwige rijk der schoonheid binnen te leiden, en hun het louterend genot der kunst deelachtig te doen worden.

Bovendien: het staathuishoudkundig beginsel der „arbeidsverdeeling" bepaalt zijn weldadigen invloed niet enkel tot het gebied der Nijverheid. —

H. L. Berckenhoff.

---

[1] Zangvereenigingen (de weinige goede niet te na gesproken) behooren, in den zin van kunstinstellingen, op gelijke laagte als het gros der Rederijkkamers gesteld te worden.

1 INHALT: Unser erste Gesang. — Lehrerin. — Gesangmeister und Lehrmethoden. — Das letzte Asyl einer berühmten Frau. — Von den Sängern vergangener zeiten. — Von Bühnen-Sängern und Sängerinnen der Neuzeit. — Ein Musikabend. — Vom Deutschen Liede und seinen Componisten. — Vom Liedergesange. — Vom Kunstgesange sonst und jetzt.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

———

Het oudheidkundig genootschap te Amsterdam heeft dezer dagen zijn jongste Jaarverslag in druk gegeven, gelijk het door den voorzitter op de 18de algemeene vergadering — 15 Mei ll. gehouden — was uitgebracht. Het getuigt van een gunstigen stand van zaken, en dat te meer — gelijk die Voorzitter deed uitkomen — in vergelijking van 't wanhopige voorstel, vóór drie jaar door een der ijverigste leden gedaan, om 't museumfonds aan de inschrijvers terug te geven, het museum zelf aan de stad te vermaken, en het genootschap wellicht te ontbinden. Thans heeft dat genootschap daarentegen een eigen gebouw, en zal naderhand in 't Rijksmuseum een meer geschikte plaats nog voor zijn allengs aangroeyende verzameling vinden. Sedert November ll. is deze in het tegenwoordige gebouw voor een geringe intree-penning (des Zondags 10, op de overige dagen 25 cent) voor ieder toegankelijk gesteld, en mag op een betrekkelijk druk bezoek bogen; in nog geen half jaar tijds toch werd ze door meer dan 3300 personen bezocht. Verblijdend is daarbij vooral de opmerking, dat de 2600 zondagsche bezoekers meestal tot den handwerkstand behoorden, zoodat een der hoofdoogmerken van het museum, tot leerschool voor het volk te mogen strekken, aanvankelijk reeds bereikt belooft te worden »Moge' — zoo besluit de voorzitter zijne mededeelingen, en wij sluiten ons van harten bij zijn wensch aan — »moge 't Genootschap zoo meer en meer een sieraad van Amsterdam worden, en met de aanstaande Hoogeschool medewerken tot de verhoogde beschaving der Burgerij!"

———

Te Haarlem is dezer dagen de 15e druk van den *Catalogus der Schilderijen* op het Stads Museum verschenen, even als de de vorige, door bekende hand, met de meeste zorg bewerkt en, zooveel doenlijk, met de *monogrammen* en naamteekeningen der schilderijen in houtsnee verrijkt. Ook de vroeger hier reeds vermelde nieuw aangeworven stukken, zoo door aankoop als geschenk, vinden er eene plaats. Onder de verschillende werken van onbekende meesters viel ons oog op het *fac-simile* bij No. 177, een schutterijvergadering van 't jaar 1594, en noopt ons tot de vraag, of dit niet op Cornelis van Haarlem als schilder zou kunnen wijzen, de schrijfwijze der cijfers met die zijner andere stukken vergeleken. Ook in 1583 en 1599 toch schilderde hij er dergelijke; zie bl. 11 en 12 van den *Catalogus*.

———

Naar wij vernemen heeft de Commissie voor het huldeblijk der nederlandsche jeugd op het graf van dr. Heye de uitvoering daarvan opgedragen aan den heer W. B. G. Molkenboer, leeraar aan 's Rijks Hoogere Burgerschool en beeldhouwer te Leeuwarden, schrijver van den onlangs in den Gids opgenomen kout over Beeldhouwkunst.

———

Te Utrecht is den 17 dezer de vroeger aangekondigde internationale tentoonstelling voor Kunstnijverheid geopend, bij welke gelegenheid de heer Geesink eene opwekkelijke toespraak hield, die door den wethouder Boer beantwoord werd. Daarop werden nog de belgische en duitsche inzenders door eerstgenoemden heer, afzonderlijk, in 't Fransch en Duitsch toegesproken, en daarna door den heer Barbançon en een anderen Belg het woord gevoerd. Het getal inzenders is 414, terwijl de catalogus 461 nommers bevat. Onder de ingezonden voorwerpen trekken een stel meubelen en decoratief voor een slaapkamer, een paar verzamelingen meubelen in verschillenden trant, wat fantazie-meubelen, porceleinenvazen en serviezen, verschillende versierselen uit veêren saamgesteld, schoorsteenmantels, haarden, deuren in steenpapier of *carton-pierre*, verschillende bronswerken, eenige gedreven voorwerpen, enz. de meeste aandacht.

———

Te Maastricht zal eerstdaags in praktijk gebracht worden de klokkenbespeling, door den heer Smulders aldaar uitgedacht, en voor welke deze ten vorigen jare te Amsterdam bekroond werd. Zij bestaat daarin, dat het *carillon* even gemakkelijk als een piano door een lichten druk op de toetsen kan bespeeld worden. De maastrichtsche overheid is de eerste, die deze wijze van bespeling in werking bracht. Zij, die ten vorigen jare het Taalcongres daar ter stede bijwoonden, zullen zich zeker herinneren, hoe daar toen door den abt Brouwers de klokkenspel vraag behandeld is. Met belangstelling ziet men het door hem daar over te schrijven werk te gemoet.

———

De Commissie voor het Album bij de Pacificatie-feesten van Gent uit te geven, heeft een teekening van den heer Julius van Biesbroek, het Charter der Pacificatie voorstellende, als titelplaat van dat album gekozen. Die plaat stelt voor een Katholiek en een Protestant der XVIe eeuw, die eendrachtig de nederlandsche banier omhoogheffen, en op het ontrold perkament der Pacificatie wijzen. Op dit perkament staat een gedeelte van het beroemd verdrag geschreven met de handteekeningen van den bisschop van Atrecht, van de abten van St. Pieters te Gent en van St. Geertrui te Leuven, van Marnix van St. Aldegonde, van Willem van Zuylen van Nyevelt, en van de andere voornaamste onderteekenaars. Onderaan ziet men de stad Antwerpen in vollen brand tijdens de Spaansche Furie, en van boven een klein panorama der stad Gent in 1576, naar een zeer merkwaardig schilderij, dat zich in de rijke Boekerij der Gentsche Hoogeschool bevindt.

———

In zijne zitting van Woesdag 26 Juli ll. heeft de Gemeenteraad van Gent het voorloopig programma van de feesten der Pacificatie van Gent aangenomen. Op Zondag 3 September wordt het gedenkteeken ter herinnering aan den driehonderdsten verjaardag der Pacificatie in de gothische benedenzaal van het Stadhuis plechtig onthuld. Dienzelfden dag zal de eerste optocht van den historischen stoet, en de eerste vertooning van het historisch drama der heeren Em. Van Goethem en Pieter Benoit, in den grooten stadsschouwburg plaats hebben.
's Maandags houdt het Willemsfonds in de Arsenaalzaal van het Stadhuis eene plechtige morgenzitting om zijnen vijf-en-twintigsten verjaardag te vieren; volksfeesten zullen in eenige wijken der stad plaats hebben, de *Melomanen* geven hun groot concert, waarop de historische ouverture van den heer Jan Van den Eeden, en de cantate der heeren Em. Hiel en Waelput zullen uitgevoerd worden, en 's avonds zal er groot volksbal op den Kouter zijn.
's Dinsdags en 's Zondags daarna (5 en 10 September) houdt opnieuw de historische stoet een optocht, en wordt het drama der Pacificatie vertoond. Wat dit drama betreft, waarvan de opvoering aan den heer Fauconnier, bestuurder van het Nederlandsch tooneel van Gent toevertrouwd is, het zal ons het Verbond der Edelen, Alva's Bloedraad, Oranje's strijd tegen Spanje, de Spaansche Furie te Antwerpen, en het sluiten der Pacificatie te Gent voorstellen. Naar het oordeel van kenners is het stuk zeer belangrijk, zoowel wat de letterkundige verdiensten, als wat de dramatische toestanden betreft. De muziek van dit drama, door den heer Pieter Benoit opzettelijk vervaardigd, zal door vijftig muzikanten in het orkest en door twaalf op het tooneel uitgevoerd worden. Twee solozangers deden zich in het stuk hooren.

———

Te Berlijn bij Paul Bette verschijnt binnen kort een belangrijk kunstwerk, dat op 100 fotografien de 300 voornaamste der tot dusver weinig toegankelijke voorwerpen uit het vermaarde *groene gewelf* te Dresden bevatten zal, gelijk die door de fotografen Römler en Jonas te Dresden genomen zijn.

———

De commissie voor het standbeeld van Lord Byron heeft besloten, dat in brons te laten gieten. Het voetstuk echter zal uit het marmer worden vervaardigd, aan de commissie door de grieksche Regeering aangeboden. Het standbeeld zal worden opgericht in Green-park, tegenover het huis, waarin de gevierde dichter zijn „Siege of Corinth" schreef.

———

In de onlangs te Londen gehouden veiling der schilderij-verzameling van den heer Clewer-Maner, door de HH. Christie en Manson, werden de volgende stukken voor nevenstaande sommen verkocht: Een Rijngezicht van Cuyp 3,150 pond st., Stille Zee van W. Van de Velde 3,287 p., een Gelagkamer van Adr. van Ostade 3,783 p., een Berglandschap van Cuyp 5,040 o., een Moedermaagd met het Kristuskind van Rubens 4,210 p., een Ruysdael, Weenix, en Murillo werden vóór de veiling teruggehouden die in 't geheel omstreeks 50,000 p. st. opbracht.

Te Guidel in Morbihan (Fransch Brittanje) zijn in een ronde grot in 't hout eenige bronzen voorwerpen, hoofdzakelijk lands- en pijlspitsen, brokken van daggen en zwaarden, en derg. opgegraven.

Te Parijs is door den minister van openbare werken eene commissie benoemd om over den herbouw van den *Tichelhof* — Hooft's welgekozen hollandsche naam voor het fransche *Tuileries* — te beraadslagen.

Zondag 16 July, is te Veretz in Touraine de eerste steen gelegd voor 't gedenkteeken, ter eere van den geestigen Paul Louis Courrier ontworpen, bij welke gelegenheid Edmond About eene zijner waardige toespraak hield.

In de inrichting voor fraaye kunsten, in de Ripetta-straat te Rome, is door een jong poolsch schilder, Smieradzkie met name, een schilderij ten toon gesteld, dat grooten opgang maakt. Het stelt, naar aanleiding eener plaats uit Tacitus, de Kristenvervolging onder Nero voor, en zal, naar men meent, weldra naar Parijs verzonden worden.

Sedert den 1en der vorige maand is in het burger-casino te Keulen eene tentoonstelling voor kunst- en nijverheidsgeschiedenis geopend, uit voorwerpen bestaande, in de Rijnstreken bijeengebracht. Zij bevat in hare verschillende afdeelingen 1. Romeinsche en Gallische oudheden van den midden- en nederrijn, 2. weefstoffen, 3. decoratief-schilderwerk, 4 en 5. metalen en steenen voorwerpen, 6. houtsnijwerk, 7. klein beeldwerk, 8. pottebakkerskunst, 9. glaswerk, 10. lederwerk, 11. schrijfdruk- en teekengewrochten, 12. schilderstukken der keulsche en oudnederlandsche scholen.

Bij de firma Wasmuth te Berlijn zal weldra een belangwekkend werk het licht zien, dat onder den titel: „de opdelvingen te Olympia. Overzicht der verschillende vondsten in den winter van 1875 op '76" de reeks van fotografiën zal bevatten door de gebroeders Romaïdis te Portras vervaardigd van al wat er gedurende dien tijd is opgegraven geworden. Voor de deugdelijke bewerking staan de namen der drie Heeren, Prof. E. Curtius, F. Adler en G. Hirschfeld, in, die zich daarmee belast hebben.

BRIEFWISSELING.

Aan L., te R. Uw schrijven, voor dit nommer te laat ontvangen, zal in 't volgende een plaats vinden.

Het Bestuur der letterkundige Maatschappij DE OLIJFTAK te Antwerpen heeft 15 *Julij ll. het volgende schrijven uitgevaardigd:*

AAN DE NEDERLANDSCHE

BOEKHANDELAARS EN UITGEVERS, SCHRIJVERS EN

LETTERKUNDIGEN.

Het bestuur van de letterkundige maatschappij „DE OLIJFTAK" vestigt uwe aandacht op de Vlaamschsprekende provinciën van België.

De boekhandel is ten onzent zeer gebrekkig ingericht, zoodat de meeste, ja, bijna alle Nederlandsche uitgaven hier onbekend blijven. Ware dit niet het geval, een groot deel van uwe uitgaven ware hier te plaatsen; zooals de ondervinding heeft geleerd, dat honderde exemplaren van betrekkelijk dure boekwerken door middel van rondventers hier worden aan den man gebracht.

DE OLIJFTAK wenscht dien toestand te zien veranderen; want, zal een volk ontwikkelen, toenemen in beschaving, in vrijheid des geestes en des gewetens, dan is het noodig dat het leze, zelf onderzoeke, vergelijke, en vooral de onpartijdig-geschrevene geschiedenis tot leermeesteres en leidsvrouw gebruike.

DE OLIJFTAK doet al het mogelijke om dit doel te bereiken, vnl. door het uitschrijven van prijsvragen, houden van voorlezingen, inrichten van letterkundige feesten, wel eens door het bewerken ven historische optochten, waarbij dan duizende vlugschriften worden verspreid, door de aandacht te vestigen op nederlandsche uitgaven, leeslust op te wekken, het steunen van den boekhandel, van volksbibliotheeken, enz., enz.

Het bestuur van DE OLIJFTAK heeft besloten het eerstvolgend groot letter- en toonkunstig feest te besluiten met een groote Tombola van boeken en geschiften. Gesteund door enkele geachte firma's heeft DE OLIJFTAK reeds een zeker getal bij elkander.

Van deze boeken wordt een uitvoerige catalogus gemaakt, met vermelding van uitgever en prijs, alsmede met het bericht dat zij door iederen boekhandelaar te onthieden zijn. — De werken, die door het bestuur van DE OLIJFTAK voor het Vlaamsche volk bijzonder geschikt worden geacht, zullen meer uitvoerig worden aanbevolen. *Deze catalogus wordt derhalve eene aanbeveling en maakt aan duizende personen hier te lande bekend, wat er nuttigs in Noord-Nederland het licht ziet.* Eene aankondiging in dezen catalogus, die zoodanig zal ingericht worden, dat zij de aandacht van ieder trekt, kost aan den Uitgever dus maar één present-exemplaar van het werk, welks debiet hij te Antwerpen en Vlaanderen wil beproeven.

Tot bevordering van deze beide doeleinden noodigen wij Uitgevers, Boekhandelaars, en Schrijvers beleefdelijk uit ons te willen steunen in onze pogingen.

Mocht men óók nog eenige andere boekwerken voor onze Tombola willen bestemmen, men zal ons ten hoogste verplichten. Men hebbe de goedheid zijn pakket ongefrankeerd (of zoo mogelijk met boekverkoopers-gelegenheid) te verzenden aan den heer E. J. Van Wisselingh, Boulevard Léopold 194, alhier. Inzonderheid zullen ons welkom zijn: werken over vaderlandsche, kerkelijke, algemeene geschiedenis, nederlandsche letterkunde, gedichten, novellen, historische en zedekundige romans, natuurkunde, nederlandsche muziek (zang), enz., enz.; kortom alles, wat beschaving en geestontwikkeling kan bevorderen, en bijdragen zou, om Vlaanderen opteheffen uit onwetendheid, bijgeloof, geestelijke ellende, en het weder maken kan tot het land en volk van vroeger tijd, helder van verstand, kloek van geest, ijverig voor ware vrijheid en vooruitgang!

Namens het bestuur van „de Olijftak."

E. ROSSEELS, *Voorzitter.*

E. J. VAN WISSELINGH, *Secretaris.*

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 16. 25 Augustus 1876.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

T. H. DE BEER. — H. L. BERCKENHOFF. — F. C. DE BRIEDER. — Dr. J. TEN BRINK. — MARCELLUS EMANTS. — J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE.—C. J. GONNET.—J. GOSSCHALK.—Mr. J. N. VAN HALL.—P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.— R. HOL.— MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.— J. VAN SANTEN KOLFF.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—Dr. A. VAN DER LINDE. — J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.—Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA. — SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

KLEUR- EN LICHTBESPIEGELING VAN EEN SCHILDER.

Niet als een blinde over de kleuren, maar integendeel als een bij uitstek ziende, zal men gaarne een begaafd schilder over licht en kleuren, met betrekking tot zijne kunst, het woord hooren voeren, en de gelegenheid dus welkom heeten, ons daartoe in Fromentius boeyende en leerrijke *Maîtres d'autrefois*, zijne opmerkingen en uitweidingen over de vlaamsche en hollandsche school, ongezocht gegeven. Men zegt, zoo vangt hij zijne daartoe betrekkelijke belangwekkende beschouwing, naar aanleiding van Rembrandts eenigen schildertrant aan: „men zegt van Paolo Veronese, van Correggio, van Titiaan, van Giorgione, van Rubens, van Velasquez, van Frans Hals, en Van Dijck, dat zij coloristen zijn, omdat zij de kleur in de natuur nog fijner en teêrder waarnemen dan den vorm, en met hun penseel nog uitstekender gene dan dezen hanteeren, nog doeltreffender kleuren — als men dat woord in dezen zin bezigen mag — dan teekenen. Wel te kleuren is, in hun trant de schakeeringen fijn en rijk vatten, ze wèl op 't palet kiezen en op doek of paneel overbrengen en verbinden. Een deel dier ingewikkelde kunst wordt in beginsel door eenige vrij bepaalde natuurkundige wetten beheerscht; maar het meest hangt toch van de bekwaamheid, de gewoonte, het inzicht, den luim, het opwellend gevoel van ieder kunstenaar af. Men zou — gaat hij voort — daar veel over kunnen zeggen; want de kleur is iets waarover menigeen, aan onze kunst vreemd, graag genoeg spreekt, zonder het wel te vatten, en waarover mannen van 't vak zelf zich zelden of nooit lieten hooren. Tot haar eenvoudigste termen teruggebracht, zou men de vraag zóó kunnen stellen: schoone kleuren kiezen, en die vervolgens in een schoon, doordacht, en juist verband brengen. Men kan daar nog bijvoegen, dat die kleuren diep of luchtig, rijk of onzijdig van tint, dat wil zeggen doffer, voller, d. i. nader bij de hoofd- of moederkleur, of meer geschakeerd en gebroken, en eindelijk van verschillende zwaarte kunnen zijn. Dat alles is een zaak van stemming, voorkeur, en gebruik. Zoo weet Rubens bijv. — wiens palet, wat het kleurental betreft, zeer beperkt, doch rijk in hoofd- of moederkleuren is, en die de meest uitgestrekte schaal van 't werkelijk wit tot het werkelijke zwart doorloopt, zich te beperken waar 't noodig is, en zijn kleur te breken, zoodra hij haar verdoven moet. De Veroneezer, die op geheel anderen trant te werk gaat, wijkt niet minder dan Rubens voor den drang der omstandigheden; niets is kleuriger, dan sommige zijner zoldering-tafreelen in 't hertooglijk paleis; niets stemmiger, dan zijn algemeene werking in zijn Maaltijd bij Simon. Ook is 't volstrekt niet noodig veel te kleuren, om als een groot colorist op te treden. Er zijn schilders — men denke slechts aan Velasquez — die met de zwaar-

moedigste kleuren uitstekende coloristen zijn. Zwart, grijs, bruin, wat wit met jodenlijm getint, welke meesterstukken zijn er niet gewrocht met die vrij doodsche verven! Het is daartoe voldoende, dat de kleur zeldzaam teer, of krachtig, doch vastberaden saamgesteld zij, door een man bekwaam, alle schakeeringen te vatten en te temperen. Zulk een man zal, al naar de gelegenheid vereischt, zijn hulpmiddelen weten uit te breiden of in te krimpen. Toen Rubens, met een in alle mogelijke schakeeringen getemperd bister zijn Nachtmaalsviering van Sint Franciscus schilderde, beleefde hij zeker, wat zijn palet betrof, een der gelukkigst bezielde dagen van zijn leven. Een eigenlijk gezegd colorist is een schilder die, welke ook zijn kleurschaal is, en 't zij die rijk, gebroken, ingewikkeld of ingekrompen mag wezen, beginsel, eigenaardigheid, medewerking en juistheid zijner kleuren weet te handhaven, en dat overal en altijd, in de schaduw, 't halfdonker, en 't levendigste licht. Daardoor vooral onderscheiden zich scholen en schilders. Men stelle zich een of ander naamloos schilderstuk voor, onderzoek de hoedanigheid van den plaatselijken toon, en wat er van dezen in 't licht wordt, of hij in 't halfdonker aanhoudt, en de donkerste schaduw weêrstaat; en men zal met zekerheid kunnen zeggen, of het stuk het werk van een colorist, en uit welken tijd, land, en school het is. In de schildertaal bestaat daar voor een woord, dat hier vermelding verdient. Telkens wanneer de kleur al die wijzigingen van licht en schaduw ondergaat, zonder iets van haar kenmerkende eigenschappen te derven, zegt men, dat licht en schaduw van denzelfden huize, dezelfde familie zijn; dat wil zeggen dat beiden, wat er gebeuren mag, de gemakkelijkst te bevatten verwantschap met den plaatselijken toon moeten behouden. De wijze van opvatting der kleur is anders zeer verschillend. Van Rubens tot Giorgione, en van Velasquez tot Paul van Verona, is er een verscheidenheid, die de ongekende veêrkracht der schilderkunst en de verwonderlijke vrijheid van handelwijs der schildervernuften, met dezelfde doeltreffende werking kan aanwenden. Eéne wet is hun echter allen gemeen, en wordt ook, 't zij te Venecië, te Parma, te Madrid, te Antwerpen, of te Haarlem, alleen door hen slechts gevolgd, dat is die geslachtsverwantschap van schaduw en licht, en de gelijkvormigheid van den plaatselijken toon door alle schakeeringen heen.

Dat licht op zich zelf is slechts de uitkomst der verschillend verlichte en stralende kleuren, naarmate van den aard der stralen, die zij terugkaatsen of opslorpen. Een of ander donkere tint kan ongemeen helder stralen en daardoor licht zijn; een andere, uit den aard lichte kleur in 't geheel niet. Bij de coloristen hangt het licht dus uitsluitend van de keus der kleuren af, die zij bezigen, om het weêr te geven, en is zoo nauw met den toon verbonden, dat men met de volste waarheid zeggen kan, dat kleur en licht bij hen slechts één zijn. Bij Rembrandt — die tot dusver nog niet genoemd werd — is dat intusschen geheel anders. Het geheim zijner licht- en kleurwerking, en de tooverkracht van zijn penseel ligt elders. Bij hem gaat die van zijn meesterlijke hanteering van 't hel-donker, het zoo genoemde *clair-obscur*, uit. Ook anderen hebben zich daarvan bediend; doch niemand zoo voortdurend en onverdroten, noch zoo vernuftig als hij. Het was de even natuurlijke als dichterlijke dampkring, waar zijn geest onafgebroken in leefde; uit de nevelen van 't heldonker onthult zich zijn gansche schildertrant zielkundig voor ons oog. In 't gewone spraakgebruik en de algemeene opvatting aller scholen, is 't heldonker der kunst, den dampkring als zichtbaar te maken, en een voorwerp als van lucht omspeeld en omgeven te schilderen. Zijn doel is al de schilderachtige bijkomstigheden van schaduw, halfdonker, en 't volle licht, van verhooging en afstand, te voorschijn te roepen, en zoo vormen en kleuren meer verscheidenheid, meer eenheid van werking, meer willekeur en betrekkelijke waarheid te geven. Het tegendeel is een meer afgetrokken en kinderlijke opvatting, waardoor men de voorwerpen geeft zooals ze, van nabij bezien en de lucht weggedacht, zich voordoen, en zonder ander doorzicht dus dan dat der lijnen, dat uit de verkleining der voorwerpen en hun verhouding tot den gezichteinder geboren wordt. Wie van lucht-doorzicht spreekt, veronderstelt ook min of meer 't heldonker reeds.

In de sineesche en japansche schilderwereld is het geheel onbekend; de gothische en mystieke schilderkunst heeft er zich buiten gehouden; te Florence begon het eerst laat, gelijk overal waar de lijnen op de kleuren den boventoon hebben. Te Venecië treedt het met Bellini op. Daar het met een geheel persoonlijke gewaarwording samenhangt, volgt het niet altijd in de scholen een met haar vorderingen gelijkmatige gang en tijdsorde. In Vlaanderen verdwijnt het een halve eeuw lang, na in Memling te zijn voorgevoeld; onder de uit Italie weêrgekeerde Vlamingen hadden slechts weinige het aangenomen, al hadden ze er met Michel-Angelo en Rafaël verkeerd. Terzelfdertijd dat Perugino en Mantegna het nutteloos achtten voor de afgetrokken uitdrukking hunner denkbeelden, en, om zoo te zeggen, voortgingen met de etsnaald of 't goudsmidswerktuig te schilderen, en hun kleuren aan te brengen, als de glasschilder, trad een groote geest op, die er voor de hoogte of diepte van zijn gevoel een ongemeen middel van uitdrukking in vond, en een gelegenheid, om het geheim der dingen geheimzinnig weer te geven. Leonardo da Vinci, dien men niet ten onrechte wel eens met Rembrandt vergeleken heeft, wegens de zucht die hem bezielde, den verheven zin der dingen onder lijnen en kleuren te brengen, is in dien ouden tijd, een der onverhooptste vertegenwoordigers van 't heldonker. Van hem komt men langs Otto Venius tot Rubens, en zoo deze al een heldonker-schilder is, hoewel hij 't helle boven 't donkere de voorkeur gaf, Rembrandt is er des niet te min de bepaalde en volstrekte uitdrukking van, en dat wel om verschillende redenen, en niet slechts omdat hij, omgekeerd, het donkere boven 't helle voortrok. Na hem heeft zich de gansche hollandsche school der 17e en van een deel der 18e eeuw slechts in dit allen gemeenschappelijk element beoogen, en biedt ons daarom alleen een zoo rijk, zoo verscheiden geheel, omdat het, den trant eenmaal aangenomen, hem met de fijnste wijzigingen heeft weten te bezigen. Rembrandt voor zich echter heeft er de wetten zoo te zeggen van opgesteld, saamgebracht, en uitgevaardigd.

Alles als in een bad van schaduw te wikkelen en wentelen, het licht zelf daarin te dompelen, om het er later weer uit op te diepen, en het verder af meer stralend te doen schijnen, schaduwgolvingen om

verlichte middenpunten te doen draayen, ze te schakeeren, te doordringen, te verdikken, en toch het donker doorschijnend te maken, het halfdonker gemakkelijk te doen peilen, aan de zwaarste kleuren eindelijk een soort van doordringbaarheid te verschaffen, die hen belet zwart te zijn; — ziedaar de eerste voorwaarde, en tevens de moeilijkheid dier eigenaardige kunstgaaf. Zoo iemand er in uitblonk, zeker Rembrandt. Hij vond haar niet uit, doch volmaakte haar, en te recht mag zij daarom zijn naam dragen, als die er meer en beter dan iemand meê werkte. En de gevolgen dezer wijze de dingen te zien, te gevoelen, en weer te geven, laten zich denken. Het leven doet er zich geheel anders door voor. De omtrekken verzwakken of verdwijnen, de kleuren verfijnen en vervluchtigen zich. De ronding of modelleering, die niet meer binnen een stroeven omtrek bepaald is, wordt minder vast in zijn lijnen, meer golvend in zijn vorming, en is, door een ervaren en gevoelvolle hand gepenseeld, zoo levendig en werkelijk mogelijk, omdat deze tallooze kunstgrepen in zich vat, waardoor hij zoo te zeggen dubbel leeft: van en door het meêgedeeld en ingestort gevoel. Kortom, er bestaat een manier, om het doek te diepen, de tastbare waarheid te verwijderen, nader te brengen, te ontveinzen, te doen uitkomen, en in de wereld der verbeelding te doen ondergaan, die in waarheid kunst, en met name de kunst van 't heldonker heeten mag.

Bij Rembrandt had deze evenwel een geheel eigene en eenige beteekenis, een meer uitsluitende werking, en waardoor hij er meer dan een ander toekwam, het ongeziene zichtbaar te doen worden. Hij was in den volstrekten zin van 't woord een lichtschilder, een *luminarist*, wanneer men dien uitheemsche kunstterm de voorkeur mocht willen geven. Dat was soms zijn zwakheid, waar hij zich van dat licht averechts bediende; elders, in zijn schoonste en voortreffelijkste stukken, zijn groote kracht. Slechts met behulp van dat licht te schilderen, door dat licht alleen te teekenen, was zijn eigenaardige werktrant. De verschillende oordeelvellingen over zijn werken laten zich daardoor tot de eigenaardige vraag herleiden: Was het al dan niet zaak, zoo uitsluitend met het licht te werk te gaan? Vereischte en wilde, of wel verbood het gekozen onderwerp dat? In 't eerste geval is de bewerking overeenkomstig den aard van 't werk, en zal zij dus verwonderlijk schoon zijn; in het tweede is de uitkomst onzeker, en zal het werk bijna ontwijfelbaar aan weêrspraak bloot staan of min gepast blijken. Men moge zeggen, dat het licht in Rembrandts hand een middel is, dat hij geheel naar die hand te zetten, en waarvan hij zich met de meeste zekerheid te bedienen weet; soms heeft deze eigenmachtige lichtbeschikker, er niet altijd meê omgesprongen gelijk hij moest, noch zelfs gelijk hij wilde. Het heeft hem geleid, bestuurd, en bezield tot het verhevenste denkbaar, maar ook tot het onmogelijke wel eens vervoerd, en soms op den doolweg gebracht en verraden. —

EEN GEPAST AANDENKEN.

„Wij wenschen dat dit feest
„Nog lang in heuchnis blijv', en bij de kind'ren 't meest.
WILLEM MESSCHERT.

Hoe warm het ook geweest moge zijn, en hoe ver de wandelingen van vele voetreizigers zich ook mogen uitgestrekt hebben in de zomermaanden, waarvan de laatste reeds voor de helft verstreken is; — afgescheiden van zomerwarmte en wandeltochten, was in die zomermaanden van dit jaar binnen Amsterdam een zeldzame gelegenheid zeer ver terug te wandelen, en aanleiding genoeg, om voor wie met belangstelling de gedenkstukken der geschiedenis gaslaat, het hart warm te doen worden.

In een paar woorden — de Historische Tentoonstelling van Amsterdam was een wandelplaats, waar op een afgeperkte ruimte de heugenis van zes eeuwen in voorwerpen van allerlei aard werd opgefrischt.

Daar waren portretten, wier aanblik heele geschieschiedenissen in de geschiedenis van de Amstelstad weer in herinnering brachten; daar was huishoudelijk gereedschap, dat van de inrichting van woon- of slaapvertrek sprak; eerepenningen door Vlootvoogden gedragen, als zichtbare blijken van vorstengunst en hoogachting, en adelbrieven, aan voortreffelijke burgers verleend, wier verdiensten overigens reeds adelbrief genoeg konden heeten.

Afbeeldingen van gebouwen, wier plaats het thans levende geslacht nauwelijks of in het geheel niet kent, trokken evenzeer de aandacht als plannen van stichtingen die — plannen bleven; het model van den Westertoren, met zijn keizerskroon, flankeerde het eene einde van een zaal; waar aan het andere einde het model van den „Onvolmaakten Toren" den spijt deed ontwaken, dat we in dit model alleen kunnen zien, hoe prachtig hij had kunnen worden.

Spotprenten op gevallen grootheden, en gedachtenisbladjes aan min belangrijke kleinheden, bewaarden van beiden den naam en de herinnering hunner daden.

Uitnoodigingen ter Bruiloft en ter Begrafenis ontbraken zoomin als de Kostumen, waarin beroemde spelers op de planken die „de wereld" voorstellen, als verwinnaars en verwonnelingen, de toeschouwers hadden doen juichen bij denkbeeldige triomfen, of sidderen bij vermeende nederlagen.

Een Bruiloftslied van Vondels hand had daar zoo goed een plaats gevonden, als de gedrukte straatliedjes van later tijd; en waar het Handschrift van Vondels vertaling der Metamorfozen van Ovidius te vinden was, ontbrak het niet aan honderden bewijzen van de Metamorfozen van Aemstels uit- en en inwendig bestaan, m. a. w. van de wisselingen, op politiek en kerkelijk gebied, van de schermutselingen en de drijtjachten, door de eene partij met en op de andere gehouden.

Het intime leven van Amsterdam lag daar open, zonder vrees voor blaam, zonder ander doel dan een rechtvaardig oordeel, gevolg van een onbewimpelde bekentenis door het voorgeslacht zwijgend daar afgelegd voor de vierschaar der nakomelingschap.

Maar — twee zaken waren er, die als 't ware geheel en al tot de geschiedenis gingen behooren: dat was het Charter van Floris, 't welk de privilegiën bekend maakt — als thans niet meer geschiedt; — dat waren de gedenkpenningen ter gelegenheid van zilveren en gouden bruiloften — als thans niet meer geslagen worden.

Toch — én privilegie èn huwelijks-penning waren ook ter gelegenheid dezer tentoonstelling vereenigbaar.

Het laatste Nommer van den Catalogus is reeds zoo'n blijk van herinnering aan het zesde eeuwsch

huwelijk van Aemstel met de Muze der Historie — maar Amstels Stedemaagd zou zichzelve het Privilegië kunnen schenken, aan dezen penning een broeder te geven bij wijze van aandenken aan de „inzenders".

Ik stel me haar voor op den dag, dat de Tentoonstelling gesloten zal zijn, en de verschillende eigenaars weder in het bezit zullen komen van de voorwerpen, die, met milde belangeloosheid afgestaan en aan haar hoede toevertrouwd, de volvoering van het soms aangevochten plan mogelijk hadden gemaakt op een schitterende en der aloude glorie waardige wijze.

Maar — hoe eerwaardig ze zijn moge de statige Maagd, één ding moet haar hooghartig gevoel van eigenwaarde kwetsen, als de inzenders door een „circulaire" misschien worden bedankt voor hun goeden wil.

Die wil heeft aanspraak op een beter — die mag niet anders beloond — of is dat woord te weinig vereerend? dan zij het erkend! — als door een klinkend bewijs, dat is een penning, die *alléén voor de inzenders geslagen wordt.*

Men mag, dunkt mij, ter wille van de eer niets anders doen en — 'k durf beweren niet alleen te staan in mijne meening — men kon niets gepaster bedenken.

Op wat wijze die penning in te richten, dat late men aan der zake kundigen over. Nu ik evenwel het denkbeeld ter sprake breng, zal misschien eenige aanwijzing niet volstrekt doelloos zijn.

De ééne zijde zou de Stedemaagd kunnen vertoonen, met een ontrold document, waarop de jaartallen 1275—1875 en het omschrift:

„Historische Tentoonstelling", en de keerzijde „de Stad Amsterdam aan den Inzender".

Het besluit — gesteld dat het Stedelijk Bestuur het initiatief nam — kon, op perkament geschreven, bewaard blijven in het Archief, met een afdruk van den penning in goud, zilver, en brons, als zegels er aan gehangen. Daartoe zou de penning een klein ringetje moeten hebben, zoodat bij voorwerpen, waar dat mogelijk was, deze met een koord er aan bevestigd kon worden.

Mocht het denkbeeld bijval vinden, dan zou toch het stedelijk bestuur dat moeten uitvoeren.

Immers de Commissie telt ook inzenders onder haar leden, en van deze kan toch moeilijk zoodanig voorstel uitgaan, tenzij ze — wat onbillijk ware — zich zelf uitsloten.

En — wat de kosten betreft, ze zouden uit de opbrengsten van een paar dagen b. v. kunnen bestreden worden.

Zou zoodanige penning niet zijn, wat ik aan het hoofd dezer regelen schreef: „een gepast aandenken?" — En zou op de verwezenlijking daarvan geen kans zijn?

Amst. 14 Aug. '76. C. L. Lütkebühl Jr.

VANDALISME TE POMPEJI.

Een belangstellend Duitscher heft in 't laatste nommer van 't *Kunstblatt* te recht een noodkreet aan, die hij hoopt, dat ook elders weêrklank zal vinden, over de onverantwoordelijke wijs, waarop men, in de laatste jaren, met de te Pompeji opgedolven voorwerpen van kunst en nijverheid te werk gaat; en dàt niettegenstaande — sedert de benoeming van Fiorelli tot algemeen beheerder aller opgravingen in 't italiaansche koningrijk — aan 't opdelven zelf de meeste zorg wordt gewijd, en alles zorgvuldig aan 't licht gebracht. Wat baat dat echter, wanneer diezelfde zorg ook later niet op de bewaring van 't opgedolvene wordt toegepast? En daaromtrent blijft alles te wenschen, en zou men haast eer nog de vroegere tijden, onder de Borbons van Napels, terug verlangen, toen men slechts naar goud en snuisterijen gravende, wat men verder opdolf, er maar weer onderstopte, waardoor 't althans voor later bewaard bleef. Thans daarentegen stelt men alles aan den brandendsten zonneschijn en den hevigsten regen bloot, en ziet het daardoor geheel of gedeeltelijk te gronde gaan. Smaakvol schilderwerk raakt zoo geheel zoek en verloren. Heeft men geen geld, om de noodige onkosten voor die bewaring onder afdakken en derg. te bestrijden, men stake dan liever de opgraving tot een geldelijk gunstiger tijdstip, en delve 't niet uit den grond op, om 't daar boven te laten vergaan. Hoogstens heeft men er, hier en daar, een lap linnen voor over, die dan, in wind en regen, tegen het zoo averechts gedekte schilderwerk slaat, en dit zooveel te meer nog teistert. Niet lang geleden viel een gansche fraai beschilderde wand omver, en 't op een hoop geworpen puin diende alleen, om engelschen of anderen naijverigen verzamelaars de welkome gelegenheid te schenken, er een of ander brok van te naasten, zoodat dan ook reeds een paar dagen later alles — verdwenen was.

't Is inderdaed meer dan tijd, dat men aan dergelijk Vandalisme een einde make, en dat het land der kunst een waardiger voorbeeld geve, hoe in 't belang zijner opgedolven kunstgewrochten werkzaam te zijn.

ZWITSERSCHE STRIJDROEM.

Bij gelegenheid van den vierhonderdjarigen gedenkdag van Karel de Stoute's neêrlaag bij Murten, werden door de stad Sint Gallen de daar bewaarde negen banieren van den borgondischen Hertog ten toon gesteld, in dien slag en dien van Granson door de ruiterij buit gemaakt, en onlangs door de kunstvaardige hand van den Augsburger A. Sesar zorgvuldig hersteld. Zij geven in haar bonte kleuren-pracht van al de weelde en overdaad blijk, door den Hertog steeds ten toon gespreid; den Hertog, wien het ten slotte zoo noodlottig verging, naar het bekende geschiedrijm:

Hertog Karel verloor Bij Granson den moed,
Bij Murten zijn goed, En bij Nancy zijn bloed.

De banieren, geheel van zijde geweven en rijk beschilderd, verguld, en verzilverd, en daarbij met schitterend staal en vonkelende steenen versierd, verklaren, in haar herstelden staat, het zeggen der Zwitsers, dat hij vlammen en vuur spuwende stoffen in zijn vaandels aanbrengen liet, om van zijn toorn tegen hen te doen blijken. Werkelijk stelt een en ander echter de zinnebeelden van 't gulden Vlies voor, van zijn vader Filips overgenomen, en met zijn kenspreuk: *je l'ay emprins* vermeerderd. De geschilderde Heiligenbeelden, die op eenige banieren

prijken, zijn kennelijk van Vlaamsche meesterhand herkomstig, en worden, voor een deel althans, aan niemand minder dan Memling toegeschreven. In volgreeks stellen de verschillende banieren voor: 1. (de hoofdbanier) 's Hertogen volledig wapenschild, een zwarte leeuw op gouden grond, in 't midden; boven en beneden gouden leliën op een blauw veld, een roode leeuw op zilver, en twee gouden dwarsbalken op blauw veld. Ze is 2,72 el lang, 1,15 breed. 2. De stormvlag van Granson, rood en blauw, 2,45 el lang en 0,92 breed, met 's Hertogs devies en naamcijfer, met dat zijner Hertogin saamgevlochten (*M* en *C*). 3. De stormvlag van Héricourt, geheel rood, doch anders als de vorige. 4—7. Vier banieren, rood met zilver, een voor 't voet-, drie voor 't paardevolk, met het beeld van Sint Judas, als grijzaard op zijn stoel zittende voorgesteld, en een mes in de hand houdende. 8. Sint Paulus, met zwaard en bijbelboek; een blauw-gouden ruitervaan. 9. Sint Steven, met een boek in den arm, en een vracht steenen in zijn mantel.

Dezelfde kunstvaardige hersteller van Hertog Karels banieren is ook met die van eenige kunstgewrochten — naar 't schijnt van Van Tuldens penseel — uit de verzameling van den vorst van Salm te Anholt belast. Zij stellen mythologische tafreelen voor, en worden, zoo wat coloriet als teekening betreft, hooggeroemd.

DE KUNST OP 'T AANSTAANDE TAAL- EN LETTERCONGRES.

Blijkens het dezer dagen verzonden Pogramma van het 15e Taal- en Lettercongres, dat van 28 tot 30 Augustus te Brussel zal vergaderen, zal daar, meer dan op een der vorige, kunstleer en beeldende kunst ter sprake komen. Behalve dat de Heeren E. Van der Ven over 't historisch drama naar strekking, aard, en opvatting, en Van Vloten over gebruik en misbruik der Kunstleer in de Letterkunde het woord zal voeren, zal de Heer Van der Taeye over de oude kunstgilden en haren invloed op de ontwikkeling der schoone kunsten in haar toepassing op de ambachten spreken, de Heer Aug. Schoy de strekking der Vlaamsche Bouwkunst behandelen, met het oog op een nieuwen Nederlandschen bouwstijl, en heeft laatstgenoemde daarenboven nog de volgende vraagpunten ter bespreking voorgesteld:

1. Welke zijn de karaktertrekken der Nederlandsche Bouwkunst?

2. Welke zijn de kenmerkende trekken van haar romeinsch, spitsbogig, en herlevingstijdvak?

3. Hoe werden de Nederlandsche bouwmeesters er toe gebracht, de vaderlandsche overlevering der metselvereenigingen te verlaten, om de leerwijze der Oudheid door Vitruvius geboekt aan te nemen?

4 Welken invloed hebben Spanje en Italië op de invoering van den Herlevingsstijl in Nederland uitgeoefend?

5. Welke zijn de kenmerken van dien bouwstijl in Nederland?

6. Welke zijn de kenmerken van 't Spaansch-Vlaamsch, Italiaansch-Vlaamsch, en Rubens' tijdvak.

7. Welke was de invloed van Antwerpen, als bouwkunstig middelpunt, op de 17 Nederlandsche gewesten? —

8. In welke mate ondergingen vreemde landen den invloed der antwerper school, waarbij ook de waarde bepaald moet worden der kunstpropaganda, door prentwerken over den nieuwen bouwtrant gemaakt.

9. Zijn de fransche bouwstijlen — Henri IV en Louis XIV zoogenoemd — niet hun oorsprong verschuldigd aan den invloed dier prentwerken, en de nederlandsche prenters, die zich te Parijs vestigden (Van Lochum, enz.)?

10. Rubens, als bouwkunstig schoolstichter beschouwd.

11. Bewijzen, dat vóór den *Rococo*-tijd de nederlandsche Bouwkunst geen invloed van Frankrijk onderging. —

De wetenschap der Toonkunst zal voorts in den toonzetter Benoit weder een bezield vertegenwoordiger vinden, en die van het tooneelspel door Mr. Jacobson uit den Haag behandeld worden.

IETS OVER DE TENTOONSTELLING VAN SCHILDERIJEN TE ROTTERDAM.

(*Ingezonden.*)

Wanneer men de nieuw gebouwde zalen der Kunstakademie intreedt, wordt men aangenaam verrast door een groot aantal schilderijen, natuurlijk van zeer verschillende onderwerpen en schilders, en van zeer uiteenloopende waarde.

Eene juiste beoordeeling daarvan is zeker hoogst moeilijk.

Of nu de beoordeelaar, die in onderscheidene afdeelingen in de Nieuwe Rotterdamsche Courant ons daarmede heeft bekend gemaakt, dit met de noodige kennis en onpartijdigheid verricht heeft, zou de schrijver dezer regelen min of meer betwijfelen.

Met een zeer scherp kritisch oog worden vele schilderijen behandeld, en waar men de schoonste roemt, bijna altoos met een aanmerking geeindigd; waardoor deze lof zeer wordt getemperd; terwijl van veele fraaie stukken geene melding gemaakt wordt.

Men moge bij zulk eene behandeling vermeenen een juist beoordeelaar te zijn; 't is echter zeker, dat, mag het publiek er mede gediend zijn, de schilder er minder aangenaam door gestemd wordt; daar zij die met lof vermeld zijn, bijna altoos nog met eene aanmerking of opmerking juist of onjuist begroet worden.

Ik heb mij verblijd, dat vele kunstliefhebbers (waaronder de schrijver dezer regelen zelf behoort) niet zijn afgeschrikt, om fraaie schilderijen te koopen, en daardoor blijk te geven van meerdere onpartijdigheid in het beoordeelen, dan de geëerde schrijver, die inplaats van den schilder te bemoedigen, en 't genot van den liefhebber te verhoogen, *beiden* zoo tot schilderen als tot aankoopen van schilderijen ontmoedigd zal hebben. Of de beoordeelaar mede de ongelukkige keurder, in het aankoopen van schilderstukken voor het Museum-Boymans, geweest is [1], zoude ik wel gelooven; misschien ook bij de laatste Amsterdamsche tentoonstelling, toen men het zeker fraaie schilderij van mevrouw Henriette Ronner, hoe verdienstelijk op zich zelf, boven de fraaie schilderijen van een ouden meester H. Koekkoek, met de gouden medaille bekroond heeft, en dit

1 Was die keus dan werkelijk zoo slecht? —

het bekende verzoek aan Zijne Majesteit geleid heeft, door tal onzer beste schilders gedaan.

Daar schrijver dezer juist die schilderijen allen heeft aangekocht, kan men hem van geene partijdigheid in dezen beschuldigen.

L-r.

„VADERLANDSCHE" JONCKBLOET-VERBIJSTERING.

Wij moeten den hoofdredacteur van 't *Vaderland* — in engeren zin — ten zeerste voor zijn berichtgever — wij zullen den man maar niet met name noemen — waarschuwen; wij bedoelen dien, die op de jongste algemeene Nutsvergadering als zoodanig werkzaam was, en die nu tevens blijkt, de ongenoemde bevooroordeelde kritikus in zake Letterkunde van dat blad te zijn. Deze jonckbloetiaansche schriftgeleerde is zoo uitsluitend met het beeld van zijn Heilige vervuld, dat alleen dìt hem voor oogen zweeft, ook waar er gansch geen sprake van is, en 't allerminst zelfs ter sneê komt. Er werden op die vergadering door een der sprekers — ik meen dien voor Nieuwveen — enkele namen genoemd van personen, met welke het Nut over de bevordering van kunstzin bij 't lager onderwijs zou kunnen raadplegen. Die van Jonckbloet was daar, *zeer natuurlijk*, echter *niet* bij, en toch kregen de lezers van 't engere „Vaderland", dien in zijn vollen luister te lezen; zijn „vaderlandsche" vergoder had er hem op eigen gezag binnengesmokkeld, en dien lezers behendig voor oogen gedraaid. Of nu een dagblad met zulke trouwhartige verslaggevers — die niet naar waarheid, maar naar hun eigen luim en wansmaak berichten — gediend is, mag men betwijfelen, en daarom nemen wij de vrijheid, den Heer Goeman Borgesius en tevens de lezers van zijn Vaderland, op deze handelwijs opmerkzaam te maken, en hun voorzichtigheid aan te bevelen bij 't opnemen en raadplegen van zijne verslagen. De misgreep was hier des te grooter, en tegenover den spreker, wien die naam in den mond gelegd werd, minder verschoonlijk, als juist die, Jonckbloet — naar zijn eigen betuiging — door een duitschen luchtstroom, zoo plotseling „aangewaaide" aesthetika zijn maar al te kennelijke zwakke zijde is; zij drijft hem zelfs tot die vermakelijke uitspraak, dat zijn „kritiek boven de poëzy" staat, en doet hem o. a., over al wat hem van Vondel tot Van der Palm in de nederlandsche Letteren voor oogen komt, in den blinde doorslaan. Niemand zal zijn betrekkelijke verdienste voor de studie en kennis der middennederlandsche taal en letteren miskennen; hij behoort, met De Vries, De Hoop Scheffer, en den door De Vries en hem-zelf schromelijk veronwaarden Leendertz, tot de eersten, die vóór een kleine veertig jaar daarvoor geijverd en gearbeid hebben. Doch sedert de goede man zich in 't hoofd gezet heeft, als aesthetikus te moeten gaan dienst doen, is juist vooral op Neêrlands Letter- en Kunst-gebied de molen bij hem geheel door den vang geloopen, en de spreker voor Nieuwveen heeft zich daarom ook wel gewacht, van zijn naam zoo ten onpas melding te maken. Hij liet dat voor dezen „vaderlandschen" verslaggever over, die een zoo gewenschte gelegenheid om ook hier voor „'t Heiligjen daar (hij) bij zweert" een kaarsjen te ontsteken, gretig heeft aangegrepen, op 't gevaar af, er den onergdenkenden lezers van zijn blad op een dwaallichtjen door te laten afgaan. Zijn ziekelijke vervuldheid met al wat Jonckbloet aangaat, is echter zoo sterk, dat hij zich zelfs niet heeft kunnen wêerhouden, dezer dagen, een los haagsch gerucht als de belangwekkendste waarheid te boekstaven; een gerucht, volgens 't welk Jonckbloet te Philadelphia „ernstig ziek" zou liggen. Daarover was, naar hij verzekerde, een telegram bij 't ministerie gekomen. Niets gemakkelijker voorzeker, om, vóór hij 't zoo bevestigend meêdeelde, aan de bron zelf naar de juistheid daarvan te onderzoeken. In plaats van dat te doen, haastte hij zich echter, om toch niet te laat te komen, het voorloopig maar als zeker op te nemen, om dan, een dag of wat later — en nadat het, op *zijn* gezag, in alle bladen de ronde had gedaan — tot dat onderzoek bij 't ministerie over te gaan, en te vernemen, dat er *niets* van aan is!!! —

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Vergezeld door zijn Referendaris voor Kunst heeft de Minister van Binnenlandsche zaken dezer dagen Gouda bezocht en er het Raadhuis, de kerk met haar geschilderde glazen, en het Archief in oogenschouw genomen. Het laatste is door den predikant Scheltema zeer goed geordend, doch allerellendigst geherbergd op zolder en vliering van 't Raadhuis. Evenzoo laat ook de wijze van herstel (?), tot dusver bij de beroemde kerkglazen gevolgd, *alles* te wenschen over, en 't is daarom te hopen, dat daar, ingevolge de gedane voorslagen van den minister, weldra verbetering in mag komen.

Het kerkbestuur van Stedum in de Ommelanden heeft besloten, de hervormde kerk dier gemeente, een merkwaardige baksteenbouw uit de 13e eeuw, met een fraaye graftombe uit de 17e, niet te cementen, maar overeenkomstig de voorgelegde plannen der Rijksadvizeurs te herstellen.

Het gemeentebestuur van Hoorn heeft, op voorstel van den burgemeester Bn. van Dedem, bij den onlangs gedanen verkoop van den Stads Doelen bedongen, dat de fraaye 17e eeuwsche gevel van dat gebouw *nimmer* mag aangetast, maar in zijn oorspronkelijken staat moet bewaard worden.

Door de Landsregeering is eene geldelijke bijdrage van f 7000 toegestaan voor het nog onafgewerkte deel van den Noorder transeptgevel der Hooglandsche Kerk te Leiden, onder voorwaarde, dat men zich wachte een beitel te bezigen tot slechting der afgebrokkelde steenlagen, in plaats van in te hechten wat vergaan is, en de voegen bij te werken. Dit was te meer raadzaam, als het reeds herstelde gedeelte werkelijk met behulp van den beitel bewerkt is geworden.

De 29e algemeene vergadering der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst zal den 17en September a.s. te Leiden plaats hebben.

De heer L. V. Ledeboer BZn. te Rotterdam heeft dezer dagen een nieuwen Catalogus zijner belangwekkende schilderijverzameling in 't licht gegeven, en hem met korte aanteekeningen bij elk der nommers verrijkt, na eerst in een woord vooraf de aandacht der gebruikers op de onmiskenbare kunstwaarde gevestigd te hebben der stukken van nieuwere hand, waaruit zij bestaat, en die men ook naast de oudere met eere vermelden kan. Van die nieuwere bevat zij dan zeker ook een niet te versmaden keur, waarbij o. a. David Bles, Braekeleer, Calame, Dillens, Fichel, Hamman, De Haas, Isabey, Herman ten Kate, B. C. en H. Koekkoek, Bakker Korf en zijn leerling Zuidema Broos, Leickert, Locatelli, Louis Meyer, Moerenhout, Nuyen (met niet minder dan zes stuks), Ommeganck, G. J. J. en P. G. van Os, de Vrucht- en Bloemschilder Reekers, Roelofs, Mevr. Ronner, Schelfhout (met acht nommers), Van

Schendel, J. C. Schotel, Springer, P. Stortenbeker, Stroebel, A. en J. van Stry, Trayer[1], van Trigt, Verboeckhoven, Verschuur, Verlat, en Waldorp gelukkig vertegenwoordigd zijn.

Het gedenkteeken ter herinnering van Alkmaars mislukt beleg in 1573 zal den 9en October a. s. onthuld worden. De Gemeenteraad heeft daartoe een som van *f* 2500 ter bekostiging der feestviering beschikbaar gesteld.

Naar men uit Brouwershaven meldt, doen zich daar bij 't afbikken der kalklaag van de pijlers in 't koor der kerk, even als in die te Haarlem, overal overblijfsels van schilderwerk voor. Beelden van Heiligen op enkele worden afgewisseld door medaljons op andere, terwijl in een der muurvakken zelf een levensgroot mannenbeeld ontbloot is, dat een spies in de hand heeft Het tijdperk van drie eeuwen, dat sedert de voltooying der kerk verliep, heeft de verf van een en ander zeer doen lijden, zoodat zij, op het rood na, grootendeels verschoten is. Ook de verschillende opschriften, hier en daar aangebracht, zijn daardoor aanmerkelijk verbleekt en verminkt.

In den zomer van 1877 zal te Amsterdam, in het Paleis voor Volksvlijt, een tentoonstelling worden gehouden van kunst, toegepast op de nijverheid. Een internationale wedstrijd zal daarmede gepaard gaan. Het doel dier tentoonstelling is een beeld te geven van de toepassing der kunst op de nijverheid, vooral met het oog op onze hedendaagsche industrie. Tot vermeerdering van het nut der tentoonstelling wenscht men tevens op te nemen voorwerpen van Kunstnijverheid uit vroegeren tijd, die, hetzij door artistieke bewerking, hetzij door eigenaardige versiering, de opmerkzaamheid verdienen.

In elf verschillende groepen worden de tentoongestelde voorwerpen verdeeld, en wel Kunst toegepast op 1. de versiering van gebouwen, 2. de stoffeering van gebouwen, 3. de bewerking der onedele metalen, 4. de bewerking der edele metalen en gesteenten, 5. glas- en aardewerk, 6. stoffen voor kleeding en huiselijk gebruik, 7. vervoermiddelen, 8. kleine voorwerpen van allerlei aard, 9. grafische kunsten, 10. vrouwelijke handwerken, terwijl in een laatste groep zullen verzameld worden de middelen ter verspreiding van kunstzin en goeden smaak, als verslagen en beschrijvingen van teekenscholen, kunstmusea enz. teekenvoorbeelden, modellen, enz.

Deze tentoonstelling moet bovenal strekken, om verbetering te brengen in onze achterlijke Kunst-nijverheid en wel door het opwekken van kunstzin bij industrieëlen. De Prins van Oranje heeft het voorzitterschap aanvaard, de heer Mr. Victor de Stuers, de ijverige referendaris voor de afdeeling Kunst bij het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, is lid der Regelingscommissie. Aan den wedstrijd, de eerste die op dit gebied in ons land plaats vindt, kunnen ook buitenlanders deel nemen. De vertegenwoordiging van onze vroegere Kunstnijverheid wordt van groot belang geacht.

In het Reglement wordt alles medegedeeld wat voor inzenders van belang geacht kan worden; tot 1 November 1876 worden aanvragen om plaatsruimte aangenomen.

Het fraaye oud-raadhuis te Kampen heeft vele verbeteringen ondergaan, vooral ook door het herstel der prachtige antieke kast en der niet minder schoone kussens in de Raadzaal. Jammer dat van de 12 laatstgenoemde slechts 10 meer aanwezig zijn, daar men de stoffen der twee andere tot verstelling der overige heeft moeten gebruiken; met hoeveel moeite die gepaard ging, kan daaruit blijken, dat ze *f* 100 voor 't stuk gekost heeft.

Door de „vrije vereeniging voor schoone kunsten" te Parijs is de volgende kenschetsende fransche prijsvraag uitgeschreven: „Sedert welken tijd kan men rekenen, dat de fransche kunst hooger dan die van 't buitenland staat? aan welke oorzaken is die nagenoeg alom erkende voortreffelijkheid toe te schrijven? en onder welk voorbeding kan eerstgemelde kunst haar voorrang boven die andere handhaven en verduurzamen?

Te Dijon is dezer dagen het standbeeld van den begaafden toonkunstenaar Rameau met groote feestelijkheid onthuld. Bij een kunstavond in den schouwburg bestond het programma enkel uit toonstukken van zijn maaksel, en den dag daaraan was er een wedstrijd van niet minder dan drie-en-negentig liedertafels, uit het binnen- en buitenland naar de feestvierende veste opgerukt. Om ook de krijgsmuziek niet onbetuigd te laten, had er den derden dag een schitterend carroesel der officieren van de ruiterij der bezetting plaats.

[1] En niet *Traijer*, als men hier, naar de maar al te gewone verwarring der *y* met de *ij* leest. Evenzoo ware ook het herhaaldelijk voorkomend *'s Hage* beter door *Den Haag* vervangen.

In een der laatste nommers van 't *Kunstblatt* komt een hoogst ongunstige aankondiging van een te Leiden verschenen boekjen voor, dat den veelbelovenden titel draagt *De Bouwkunde* enz. *met meer dan* 100 *afbeeldingen* — een herdruk zoo wij wèl hebben van een reeds vroeger aldaar verschenen geschriftjen. Tegen de billijke misprijzing van duitsche zij van een dusdanig broddelwerkjen valt niets in te brengen, en de ongenoemde schrijver en uitgever zullen er zich bij neer moeten leggen. Doch iets anders zijn nu de, niet hèn, maar gansch Nederland, met betrekking daartoe gedane verwijtingen. Niet als een geheel op zich zelf staand feit toch wordt deze uitgaaf door dien weldenkenden duitschen aankondiger begroet, maar als een blijk van 't verval der kunst in de laatste 21 of meer jaren voorgesteld. „Zu den Symptonen", zoo vangt hij zijn aankondiging aan, des Kunstverfalles der letzten Decennien in Holland darf man wohl auch ein Buch zählen, welches den Titel führt", enz. Wat zou deze zelfde man wel zeggen, wanneer men eens een of ander nietsbeduidend duitsch geschriftjen over een of ander kunst — waaraan het toch ook in Duitschland niet ontbreekt — op die wijze besprak, en het als een blijk van of verval der kunst in Duitschland wou doen gelden?

De keurige schilderij-verzameling te Cassel zal weldra met een dertigtal voortreffelijke stukken, grootendeels van de Hollandsche school, vermeerderd worden, uit de kasteelen van Wabern, Rotenburg, en Hof-Geismar herkomstig. Daar het landschap in eerstgemelde verzameling slechts schaars vertegenwoordigd is, mag deze aanwinst van gewrochten, door het penseel van een Ruysdael, Cuyp, Berghem en anderen geschilderd, des te welkomer heeten. Ook een Hondekoeter en Aert van der Neer, gelijk nog enkele andere meesters zal men, en met hun stukken zien prijken.

De zoo lofwaardig werkzame *Arundel-society* heeft, blijkens haar jongste jaarsverslag, de uitgave op zich genomen van Memlings beroemde outerstuk in de Mariakerk te Lubeck. Reeds is het middelstuk, de kruisiging voorstellende, en door C. Schultz geteekend en gekleursteendrukt, gereed. De bewerking der verdere bladen — negen zijn er in het geheel — zal een drietal jaren vereischen. Dezelfde Schultz heeft ook een triptychon uit Palermo van een ander vlaamsch schilder, Mabuze, bewerkt.

Te Edinburg is dezer dagen, niet ver van 't Gedenkteeken voor Sir Walter Scott, het bronzen standbeeld van Livingston onthuld; het stelt den wakkeren reiziger voor met een Bijbel in de eene, een bijl in de andere hand.

Te Kopenhagen had de onthulling van Tycho Brahe's standbeeld plaats, van 't welk hier vroeger is melding gemaakt.

Op den dorpstoren te Wilnis (den 15n dezer ingestort) stond te lezen:

den 20 Junius 1611 door Godts macht sterck en 't fondament swack van dese kerck den toorn afbrack.	den 16 September 1612 al van Renesse jonckheer Adriaen cleen die heeft expresse geleyt de eerste steen.
den 2 Augusti 1612 begonne sy is ghebouwet fris op 't fondament goet want elck pael is tweeënveertich voet.	den 16 November 1613 door vereering niet slecht van e. h. staten en bueren is weder opgherecht dees toorns mueren.

En op de klok stond:

Santa Ursula is mijn name
Mijn geluyt zy Gode bequame
Joan Wachems maeckte my anno 1572.
Joan Heinrich van Mérode, Heer van Petrichem.

BRIEFWISSELING.

Van het ingezondene door *Veritas* uit Rotterdam, omtrent het gebeeldhouwde bijwerk der in aanbouw zijnde Kazerne te Naarden, kan alleen gebruik gemaakt worden, wanneer de inzender ons met zijn naam bekend wil maken.

ADVERTEN-IEN.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 17. 10 September 1876.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

T. H. DE BEER. — H. L. BERCKENHOFF. — F. C. DE BRIEDER. — Dr. J. TEN BRINK. — MARCELLUS EMANTS. — J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE.—C. J. GONNET.—J. GOSSCHALK.—Mr. J. N. VAN HALL.—P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.— R. HOL.— MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.— J. VAN SANTEN KOLFF.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÈBRE.—J. H. LELIMAN.—Dr. A. VAN DER LINDE. — J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.—Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.— SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

GEBRUIK EN MISBRUIK DER AESTHETIKA IN DE LETTERKUNDE.

De naam *Aesthetika* is voor de wetenschap, die men er meê bestempelt, nog betrekkelijk jong; hij telt nauw drie menschenleeftijden. De wetenschap zelve echter, die er zich thans meê noemt, is reeds een goede twintig eeuwen oud, en werd toen beoefend door dien scherpzinnigen griekschen wijsgeer, op wiens naam men in later jaren zoo veel averechtsche tooneelwijsheid verkocht heeft — Aristoteles. Lag dat aan hem? In geenen deele. Het lag enkel aan zoovelen, als zijne doeltreffende opmerkingen averechts opvatten en verklaarden, en verkeerdelijk toepasten. Aan zijn gulden boekjen over de *Dichtkunst*, als men 't gewoonlijk betitelt, hecht zich het eerste misbruik, van de Aesthetika of Kunstleer, of hoe men ze anders noemen wil, gemaakt. Uit de meesterstukken der grieksche Oudheid, op dicht- en kunstgebied, had hij voor zich en zijn hoorders, gelijk voor zijn latere lezers, de wetten en beginselen van 't kunstschoon zoeken te ontwikkelen, gelijk dat in hun onsterfelijke gewrochten uitblonk; doch kortzichtige geleerden en verzemakers van vroeger en later dagteekening bleken onverstandig genoeg te wanen, dat zich volgens enkele, uit hem opgediepte stellingen en denkbeelden, een tooneelwerk liet samenknutselen, er naar afmeten en peilen. Niets was verder van de waarheid. Wat Aristoteles hun leeren kon, was *niet* een dichtstuk op te stellen, noch aan een afdoend oordeel naar vaste en eens voor altijd bepaalde gegevens te onderwerpen, maar oog en vernuft te scherpen en beschaven, om het ware kunstschoon te leeren genieten en waardeeren, waar het zich mocht voordoen, en onder welken vorm het zich uiten mocht. Niet, als men in zijn kortzichtigheid deed, eenige vaste regels te stellen, die men uit zijne opmerkingen had afgeleid, was de zaak die 't gold; maar, door die opmerkingen in zijn eigen kunstbesef verfijnd en gelouterd, en ze aan eigen zelfstandig oordeel toetsend, ook andere gewrochten, dan die hij onder de oogen kreeg, te leeren kennen en beschouwen, om door die beschouwing en kennis zijn kunstzin te veredelen, zijn kunstgenot te verhoogen; — ziedaar waar het op aan kwam.

En wat van Aristoteles en zijn boekjen geldt, geldt van alle latere *Aesthetika*, sedert Baumgarten vóór een honderd jaar, dien nieuwen naam voor een oude zaak in zwang bracht. Men maakt zich een geheel verkeerd denkbeeld van die den smaak verfijnende en veredelende wetenschap, wanneer men zich op wil dringen, dat zij in staat zou zijn kunstenaars te scheppen of regels en voorschriften vast te stellen, volgens welke men hun gewrochten zou kunnen *schoolmeesteren*. Doch juist dat laatste woord, in zijn slechtsten zin gebezigd, geeft de hoogte — of liever deerniswaarde laagte — aan van 't vermeende kunstoordeel,

waartoe men 't, met zulk een wanbegrip, brengt. Kunstenaars kan de aesthetika — en welk verstandig mensch betwijfelt het? — niet scheppen, maar slechts beschaven; en beoordeelaars kan zij in zoover slechts vormen, als ze zich den smaak door haar laten ontwikkelen en veredelen, niet geestdoodende bepalingen van haar eischen, die alle geest en bezieling uitdooven, in plaats van levenwekkend werkzaam te zijn.

Wat er van tooneelwerken worden moest, die, zich aan uiterlijke regels en voorschriften bindend, op Aristoteles' leest, zoo 't heette, geschoeid waren, heeft de geschiedenis van 't nieuwe tooneeldicht, zoo in Frankrijk als Duitschland en Nederland, maar al te wel bewezen, en behoeft voor niemand nader betoogd te worden. En wat er van een zoogenoemd aesthetische oordeelvelling wordt, die meent de oordeelkundige wijsheid in pacht te hebben, omdat haar wat aesthetische termen en kunstwoorden zijn kenbaar geworden of liever van buiten af aangewaaid, heeft nog weêr onlangs een lijvig noord-nederlandsch lettergeschiedwerk bewezen, dat, op den naam van zijn voor wetenschappelijk te boek staanden schrijver, maar al te velen den weg heeft bijster gemaakt, of zonder nadrukkelijke waarschuwing, dreigt dat te doen.

Niets inderdaad voortreffelijker dan de studie en kennis der grondslagen en beginselen van 't schoone en de kunst, den kunstsmaak en zijn ontwikkeling, van zijn eerste kinderlijke strompelingen af tot den vasten tred zijner volwassen jaren, als hij, door oefening gelouterd, zekerheid van blik met keurigheid van oordeel paart, en ook anderer oog en geest voor al 't bezielend genot weet te openen, door een voortreffelijk kunstwerk verschaft. Doch niets ongerijmders noch belachelijkers ook dan een vermeende wetenschap dier dingen, die, op hare halfbakken schoolwijsheid prat, in de haar aangewaaide groote woorden en kunsttermen een vrijbrief meent te hebben, om al wat schoon is te bevitten, en met haar ontoereikenden maatstaf te meten. „Sedert de Aesthetika tot een wetenschap is verheven", zoo zal het daar op hoogen toon heeten, „heeft de kritiek een *geweten* gekregen, en zij moet een *plicht* vervullen, als is die taak ook niet aanlokkelijk". En dan gaat het er op los; terwijl *plicht* en *geweten* heel wat anders hadden voorgeschreven, dan een dergelijk betweterig bestaan. *Geweten* en *plicht* toch hadden moeten noopen, niet om in waanwijs verzet te komen tegen 't geen er werkelijk schoons geschreven en gedicht was, en dat naar zijn oppervlakkig schijngeleerd kunstbegrip te schoolmeesteren, maar zich in dat schoon te verdiepen, in 't dicht- of prozawerk, dat men voor zich had, naar zijn aard en karakter door te dringen, het in zijn aanleg en wording te bespieden, in zijn strekking en voltooying na te gaan, om er zoo het volle genot van te erlangen; daargelaten de tekortkomingen en feilen, die er, als in ieder menschenwerk, in op te merken mochten zijn, en voor welke men 't oog evenmin behoeft te sluiten, als er zich het genot van 't kunstschoon door te laten bederven. Wat er wel—naar zijn schoolschen maatstaf—aan te gispen en berispen kan vallen, vraagt de aesthetische betweter daarentegen, zonder nauwlettend na te gaan, wat er aan dien maatstaf zelf eigenlijk wel hapert, en of een kunstwoord of wat, een te hooi en te gras uit ouder en nieuwer kunstgeleerdheid opgevangen zinsnede vol ijdel klankgebrom volstaat, om als kunstrechter op te treden, en voor oud en jong zijn hooge wijsheid uit te venten. Als een afdoend proefjen van dergelijke schoolgeleerde kunstwijsheid kan de wijze strekken, waarop men, op 't voetspoor van 't aangestipte werk, zich o.a. over Vondels *Hekeldichten* uitgelaten of liever zich daaraan vergrepen heeft, met het fraaye voorschrift, dat men, om die „*objectief* te waardeeren, zooveel mogelijk van alle bijkomende omstandigheden *abstraheeren* moet"; er bij moet „vragen, of ze voldoen aan de eischen, die de *kunstidee* stelt aan het *satyrisch genre*", of er „behoorlijk bij gelet is op de fijnheden der *directe* of *indirecte Satyre*". Welk een verlangen! even smaakvol en keurig van taal en uitdrukking, als doeltreffend van inhoud en strekking, en zeker meer geschikt, den lezer van een dergelijke kennismaking met Vondels even ongedwongen als wakkere Hekelmuze af te schrikken, dan er die *objectieve*, *abstraheerende kunstidee* op toe te passen, die haar waarschijnlijk — en niet ten onrechte waarlijk — maar al te weinig smaken zou. Dergelijke vermeend-aesthetische uitspraken herinneren aan de voorbarige neuswijsheid, door Lessings „jongen geleerde", aan zijn eenvoudigen, gezondverstandigen vader en verdere verwanten en omgeving verspild, en waardoor hij ten slotte den algemeenen spot ten buit valt. Zij spruit hoofdzakelijk uit die halve kennis voort, die in haar zelfbegoochelende eigen oogen voor volledig doorgaat, en die in den zaligen waan verkeert, dat wat geleerd klinkende, maar nietszeggende en schier onverstaanbare bastaardwoorden op 't gebied van letter- en kunstmaak volstaan, om als aesthetisch-kritisch beoordeelaar op te treden en grooten dichters, die men liever naar den eisch moest trachten te leeren waardeeren en genieten, de les te lezen. Zulk een waardeering daarentegen acht men een „oudhergebracht" — mede een fraai woord uit deze kunstgeleerde smidse — doch geheel „verouderd vooroordeel, door de *weldadige* werking — als 't heet — van den *gezonden* luchtstroom die ons uit Duitschland tegenwaait, te overwinnen", en die — naar de inbeelding van zulk een aesthetischen kritikus, „onze dichters — Beets, bijv. — huiverig zou moeten maken, hun *geestesproducten* — alweêr zulk een smaakvolle naam — in 't licht te geven. Wij mogen echter hopen, dat die dichters zich daardoor niet zullen laten afhouden, in hun eigen, zeker vrij wat keuriger taal, hun zoo ten onpas versmade verzen te uiten, hoeveel „hooger dan hun poezij" zulk een door een duitschen luchtstroom of, eerder windvlaag, beroerde „kritiek" meent te staan. Doch veroorloven wij ons tevens op te merken, dat de schuld hier minder bij die Duitschers en hun Æsthetika, dan bij de averechtsche wijs ligt, waarop de laatste door haar nederlandsche bewonderaars wordt misbruikt. Evenmin als de nederlandsche dichters en dichtkunst, of de zoo neuswijs veronwaarde nederlandsche letteren in 't algemeen, mag men, door 't misbruik, dat er hier van gemaakt is, ook de duitsche nog eenige andere aesthetika in haar juiste waardij en toepassing niet miskennen, noch op *haar* willen wreken, wat slechts aan hen en hun betwetend onverstand te wijten valt. Zoo mag ook — om op den wijsgeer, van welken wij uitgingen — terug te komen; zoo mag ook Aristoteles niet aansprakelijk gesteld worden voor de averechtsche kunstgeleerdheid, in de naar hem te kwader uur gedoopte leer der zoo-

genaamde drie eenheden, voortdurend verkocht. Juist te lezen, wel op te vatten, en met gezond verstand en door geen betweterij beneveld oordeel toe te passen, ziedaar, waarop het bij alle aesthetische studie en dicht- of letterkritiek aankomt, en dàt tegenover dergelijke wankritiek in herinnering te brengen, was alles wat mij, bij hare onmiskenbare schadelijke werking, tot deze korte welgemeende waarschuwing dreef.

UIT HET 15e NEDERLANDSCHE TAAL- EN LETTERCONGRES.

Vrolijk wapperen de beide zusterlijk-vereende vlaggen van Nederland en Belgiën van den Stadhuistoren te Brussel, terwijl de feestelijke stoet Congresleden, van opwekkelijke muziek begeleid, den weg van de noorder-stacie — als men 't op zijn Vlaamsch noemt — naar dat weidsche gebouw, en de sierlijke markt, waar het prijkt, inslaan, om er door Brussels welbespraakten en innemenden burgemeester begroet te worden. Zelf in een tijd — het jaar 1830 — geboren, toen de nederlandsche taal in zijn vaderstad geweerd en verfoeid werd, kon zij hem thans niet ten dienste staan, om er zich behoorlijk in uit te drukken, en nemen wij het dus gaarne met zijn vloeyend Fransch voor lief, waarin hij toch, naast zijn belgisch *l'Union fait la Force*, het nederlandsche *Eendracht maakt macht*, met eenige inspanning van zijn den nederlandschen tongslag ongewende spraakspieren, weet aan te brengen. Buiten hem voeren, van belgische zij, de voorzitter der regelingscommissie, Dr. Hanau, en de vertegenwoordiger der belgische Regeering, Delcroix het woord, en worden door den Heer De Jonge Van Ellemeet beantwoord, wiens toespraak een warme en waardige weêrslag op dien van burgemeester Anspach was. Daarop verspreidden zich de Congresleden, om 's avonds op nieuw ten stadhuize te verschijnen, waar zij, in een drie of viertal zalen, door het gastvrij Gemeentebestuur met overvloed van spijs en wijn gelaafd worden, en zich, op voorgang van den burgemeester, en voor zoo ver ze daar — voor 't groote meerendeel — aan doen, in 't rooken van een cigaar, onder gezelligen kout, een paar uur vermeyen. Den volgenden morgen vingen, met een algemeene vergadering, hun werkzaamheden aan. Na een toespraak van Dr. Hanau, wordt het bestuur en dat der afdeelingen benoemd, die daarop in haar verschillende vertrekken (in 't Universiteitsgebouw) bijeen komen. Daar de tijd reeds wat verstreken is, meent de eerste geen vergadering te moeten houden, en ook de derde kon dat, bij gebrek aan bezoekers, niet doen. De tweede wordt, bij monde van Dr. Jan ten Brink, te vergeefs door de eerste aangespoord haar trage voorbeeld te volgen, en erlangt nu een des te talrijker gehoor voor de bezielde vrije voordracht, door Dr. Beynen aan de brusselsche Unie van 1577 gewijd, die hem tot een warme aanbeveling der nederlandsche vrijheid, als den toestand, waarin zich alleen alle zedelijke, den mensch veredelende behoeften laten ontwikkelen en vervullen, leidt. Niet minder bezield legt vervolgens Alberdingk Thijm (niet de leuvensche professor, maar de amsterdamsche dichter) zijn, naar den aard zijner kerkelijke richting, eenigsins afwijkende inzichten bloot, doch betuigt tevens volmondig, dat hij zich — in spijt van alle geloofsverschil — met zijn onroomsche landgenooten steeds volgaarne tegen elken uitheemschen vijand (zelfs, gelijk hij 't den volgenden dag aan den gezelligen disch nader verklaarde, al ware 't 's Pausen leger) verweren zal. In de vierde afdeeling, die over Kunst, waren evenzeer de saamgekomen leden, hoe klein in aantal, van meening, dat men zich den tijd te nutte maken moest, en hield de heer De Taye van Leuven daarop zijn toegezegde rede over de inrichting der oude kunstgilden en haar invloed, en over de oorzaken van den ondergang en 't verval dier gilden, en de gevolgen daarvan ten aanzien der Nijverheidskunst. De daarop gevolgde beraadslaging, waaraan vooral de heeren Geets en Sleeckx uit Belgiën, en Van Eck uit Nederland deelnamen, en die den volgenden morgen nog werden voortgezet. leidden toen tot het besluit, om bij de algemeene vergadering op het richten van een schrijven tot de belgische regeering aan te dringen, dat zij het inrichten van plaatselijke museums van kunst en oudheden, vooral in steden van den tweeden en derden rang bevorderen mocht, en bij 't lager onderwijs het teekenonderricht verplichtend zou maken. Voor de nederlandsche regeering achtte men dat minder noodig, daar deze, door Victor de Stuers voorgelicht, op dat laatste reeds de aandacht gevestigd hield, en meer dan eene nederlandsche gemeente zich reeds van zelf met het inrichten van dergelijke Museums bezig gehouden had en hield, en dit voorbeeld zeker op den duur door meerdere gevolgd zou worden. In de eerste afdeeling werden dien eigen morgen, na eenige woordwisseling, door de voordracht van den heer De Beer over „reclame” in de dagbladen uitgelokt, de opmerkingen over 't gebruik en misbruik der aesthetika in de letterkunde ten beste gegeven, in dit nommer van den Bode opgenomen [1]. Daarna had er, naar aanleiding eener vlaamsche beschouwing van 't gebruik der bijvoegende wijs, eene belangwekkende woordwisseling tusschen de HH. Beets, Heremans, De Jager en anderen over de geschiedenis en 't verloop der taalvormen plaats; terwijl in de derde afdeeling de heer Fl. Van Der Ven zijne aangekondigde beschouwingen over 't historisch drama ontvouwde.

Tusschen de Congres-vergaderingen van beide dagen werden de leden, 's maandags middags 3 uur, in 't

1 De voordracht dezer opmerkingen gaf tot een kenschetsend tusschenspel aanleiding. Zekere heer Conradi, van de h. burgerschool te Zieriksee, die den spreker Zondags avonds reeds had meêgedeeld, een zoo groot bewonderaar van Jonckbloet te zijn, dat hij zich zelfs beide uitgaven van 's mans broddelwerk had aangeschaft, nam daaruit aanleiding, een even vermakelijken als verwoeden uitval tegen den spreker te doen, doch had daarvan, hoewel door den opgewonden multatuliaanschen warhoofd Admiraal, en een paar andere soortgelijken toegejuicht — een blijkbaar opzettelijk door dit fraaye klubjen aangelegd kabaal — geen ander deeg, dan door den voorzitter, onder bijval der vergadering, over al de onvoegzaamheid van zijn onbetamelijke houding naar den eisch terecht gezet te worden. De zierikseesche hoogere burgerschool, die hem in ruil voor den wakkeren Stellwagen erlangde, is er voor zijn nederlandsch taal- en letteronderwijs waarlijk niet op vooruitgegaan. Hem en zijn bevooroordeelden consuiten zij 't echter hierbij eensvooral gezegd, dat hun even ziekelijk als belachelijk verzet tegen mijn welgemeende pogingen, wansmaak en wankritiek te bestrijden, er alleen toe strekken kunnen, mij daar te onverdrotener voor te doen werkzaam zijn, als zij zelf des te meer de proef op de som geven, hoezeer zulk een bestrijding noodig is

Palais-ducal, vóór 't jaar 30 door den Prins van Oranje bewoond, in de aan afwisseling rijke cantate van Hiel en Benoît, *De Schelde*, aan den boord dier rivier in de dagen van eertijds verplaatst, hoorden er de tonen der op varen en minnen beluste jeugd van heden:

De lucht is zoel, de liefde zoet,
De maan verguldt de baren,
Het bootje wiegelt op den vloed,
Kom in mijn armen, heb nu moed!
O liefken zoet, wij varen; —

met de krijgs- en vrijheidsklanken van 't middeneeuwsch en later verleden doormengd, waar in Leliaerts en Blauwaerts elkander tartende zich uitten, Zannekins geest de hartsterkende verzekering gaf:

Vrijheid, gij zult 't volk bevelen,
Onze stam duldt geen geweld;

de Vlamingen met hem instemden:

Nimmer wordt de Vlaming knecht,
In den strijd voor 't volkenrecht
Zullen wij nooit wijken;

later zich de stem van Willem van Oranje liet hooren, en Bosch- en Watergeuzen zongen:

Wij komen en wij draven.
Blijmoedig door het veld,
Verlossen stad en haven
Uit Spanje's woest geweld.
Vooruit, vooruit! wij zegepralen! —

om dan, na de ontboezeming der Geuzen:

Ach, bloedig zijn de tranen,
Door 't arme volk geweend;
Maar weg zijn de Maranen
En Neêrland is vereend!
Wij doofden aan de Schelde
Den haat en godsdienstdwang,
En luidt herhaalt die Schelde
Den stouten Geuzenzang,

met een blij „Wilhelmus van Nassouwen" te eindigen:

Wilhelmus van Nassouwen!
Wij zijn van dietschen bloed,
Het Vaderland getrouwe;
Dat God het steeds behoed,
Als toevluchtsoord der Vrijheid,
Der Waarheid onderstand!
Dan juichen wij, vol blijheid,
Gezegend Nederland! —

Zeker de eerste maal, dat de tonen van dat *Wilhelmus* sedert den zomer van 1830 binnen de wanden van dat Paleis weêrklonken. Niet minder verrassend lieten zij zich dien avond, met die der *Brabançonne* gepaard, in 't koninklijk paleis zelf hooren, waar Belgie's grondwettig staatshoofd, met de hem eigene heuschheid, een 75 Congresleden uit Noord en Zuid in zijne weidsche zalen, op keur van verfrisschende spijs en drank, opwekkelijke muziek, en zijn eigen ongedwongen kout met genoegzaam ieder hunner, onthaalde. —

Uit het koninklijk paleis ging het naar dat der Schilders, in 't zestiendeeuwsche *Lukas-huis*, waar de beeldende kunst en die der tonen zich om strijd beijverden, de talrijk toegestroomde in- en uitheemsche gasten, veredelend genot te schenken. De in oudvlaamschen stijl herstelde vertrekken en keuken hielden aller oog verrassend geboeid, en slechts de overgroote toevloed van bezoekers verhinderde velen, dat naar behooren in alle bijzonderheden na te gaan, of met het noodige gemak te luisteren naar de liefelijke klanken van stem en snarenspel.

Den volgenden morgen zette mr. Jacobson in de derde afdeeling zijne denkbeelden tot stoffelijke bevordering der Tooneelspeelkunst uiteen, en stelde in de vierde de brusselsche bouwkundige Auguste Schoy de uiteenzetting zijner welgegronde meening omtrent een doeltreffende toepassing der oudvlaamsche bouwbeginselen op hedendaagsche gewrochten, tot den volgenden dag uit, om toen de bijeengekomen leden der afdeeling tot het voorstel aan de algemeene vergadering te leiden, bij regeering en gemeenten op bevordering van dit streven aan te dringen, en „in die wijze een nederlandschen stijl" in 't leven te helpen roepen, „welke zich in het voorstel ontleedt, de school voort te zetten d. i. op de moderne bouwvragen de aesthetische, bij uitstek nationale gedachten der oudvlaamsche bouwmeesters toe te passen. In de algemeene vergadering had dien dag geenerlei tot de kunst betrekkelijke beraadslaging plaats, en liet mevr. Lina Schneider de congresleden in den steek, door haar toegezegde voordracht van in 't Hoogduitsch overgebrachte verzen zoo min te komen houden, als andere dichters — gelijk Hofdijk en Donkersloot — de hunne. 's Avonds had men gelegenheid in 't Park de opwekkelijke muziek te hooren, door 't orkest van den Kon. Schouwburg op 't Muntplein, onder leiding van Jules Depont, uitgevoerd, en waarin belgische en nederlandsche volksliederen en volkswijzen, door spaansche en slavoonsche tonen werden afgewisseld, en 't geheel met een symfonische vertaling van Wagners *Lohengrin* door den begaafden leider besloten.

Den volgenden, den laatsten congresmorgen hield de heer Franquinet de saamgekomen leden alleraangenaamst bezig met de voordracht van een paar uitnemend geslaagde proeven van poëzy in maasgouwschen tongval; in de vierde trad, gelijk reeds gezegd de heer Schoy op, om er bij de reeds vermelde uiteenzetting ook zijn verschillende voor dezen dag aangegeven vraagpunten, in verband met die eerste, te behandelen. In de algemeene vergadering hielden beraadslagingen van anderen aard de leden bezig, en werd voorts de toegezegde voordracht over Brussel vóór drie eeuwen en nu gehouden, met de opwekking voor de handhaving van Nederlands *zelfstandige* taal en letteren thans — in 1876 — even volhardend werkzaam te blijven, als helaas! de tijdelijke bezieling voor nederlandschen zin in 1576 slechts een vluchtig oogenblik had mogen duren. In gelijken geest besloot Beets, aan 't dien avond gehouden feestmaal, het congres waardiglijk met de voordracht zijner keurige, taal en kunst beide verheerlijkende verzen:

Zij rusten niet, zij rusten niet,
Wie 't Schoone mag verrukken,
Die ijvren op het Taalgebied,
Die worstlen met het Woord en 't Lied,
Om waarheid uit te drukken.
De Kunst is lang, het leven kort,
De prijs, waarom gestreden wordt,
Dien weinigen ontvangen,
Is schoon, maar hoog gehangen.

Zij sterven niet, zij sterven nooit,
Die dezen prijs verwierven,
Een lijkbus, met een krans getooid,
Een graf, met bloemen overstrooid,
Verkondig dat zij stierven;
Hun stof verga, verwaai, geen nood!
Is Maerlant weg, is Vondel dood,
Zij leven, want zij — spreken,
Van nageslacht tot nageslacht,
Hun godenzangen, zwaar of zacht,
Die, met hnn oude en nieuwe kracht,
In open harten breken;
Het lied der smart, het lied der vreugd,
Het vrolijk lied van liefde en jeugd,
Dat eeuwig jong zal blijven,
Zoolang er wolken drijven.

De schoonste kunsten sieren 't land,
Waar zij haar kracht in toonen,
De kunstmin, meer dan diamant
Of bloedrobijn de kronen.
Heil volk en koning, die 't beseft,
Den kunstnaar eert, beschermt, verheft;
Uw naam zal in gezangen
Onsterflijke eer erlangen.

Zij achten 't niet, zij achten 't niet,
Die enkel stof bejagen,
Die, waar het hart ons vol bij schiet,
Ons oog een zachten traan vergiet,
Hun „maar wat geeft het?" vragen.
De laagheid strekt zich zelf tot straf,
't Slijkwroetend zwijn beloont zijn draf,
Klapwiekende adelaren —
Der zon in 't oog te staren! —

EEN ONVERTROUWBAAR BERICHTGEVER VAN 'T 15e NEDERL. TAALCONGRES.

Verschillende personen hebben hun bevreemding betuigd over de zonderlinge wijs, waarop ditmaal de Nieuwe Rotterdammer van het nederl. Taalcongres bericht gaf. Die Courant zelve en hare lezers zijn daarin slechts het slachtoffer geweest van den kwaden luim van een anders veelal juister berichtgever. Deze karakterlooze persoon toch, die, hoewel zelf een besnijdeling Israëls, met twee onversneden Roomsch-katholieken had saamgespannen, om dat Congres een zeer eenzijdigen draai te geven, was daarin door de wakkere tusschenkomst van anderen nog te goeder uur gestremd, en wist zich nu niet beter te wreken dan door op schamperen toon van alle Congreshandelingen — behalve waar hij zelf zich hier of daar hooren liet — de meest onjuiste en bedriegelijke voorstelling te geven, en den Nieuwen Rotterdammer voor 't goede geld, dat hij van hem trok, even als zijn lezers deerlijk bij den neus te nemen. Zijne beide medeplichtigen hielden zich dan waarlijk beter, en onttrokken zich liever aan 't Congres, dan er zooveel schampere onjuistheden over te verspreiden. Wij voelen ons verplicht, hier zooveel te meer nog op het fraaye bedrijf van gemelden berichtgever opmerkzaam te maken, als wij vernamen, dat men te Rotterdam geheel andere pennen dan de zijne — en wel met name die van Dr. J. ten Brink — daarvoor aansprakelijk stelde.

DE OPVOERING DER SOFONISBE.

Eerzame Bode!

Uw roeping getrouw, wenscht ge aanteekening te houden van het feit, dat de vereeniging „Het Ned. Tooneel", na eenige maanden van voorbereiding, het speelseizoen heeft geopend. Het streven dezer Vereeniging hebt ge indertijd besproken en toegejuicht, zoodat ik mij, zonder verdere uitweiding over het loffelijke harer pogingen, onmiddellijk met die opening zelve kan bezighouden.

Schitterend was zij niet en kon ze niet wezen. Tooneelisten, die, tot den laatsten Augustus onder bestuur van verschillende ondernemers, behebt waren met al de gebreken eener verwaarloosde kunstopvoeding, kunnen den eersten September, zelfs onder leiding der Vereeniging, natuurlijk niet als bij tooverslag hervormd te voorschijn treden. Hun dus geen verwijt over den bedenkelijken uitslag. Maar wie dan? Moet al aanstonds de Vereeniging in staat van beschuldiging worden gesteld? — Ik geloof het wel, en tevens is het mijn vaste overtuiging, dat de kritiek haar taak slecht zou opvatten door zich toegevend te betoonen bij een eersten jeugdigen misslag, zooals men dat wel eens noemt.

Integendeel. We hebben hier reeds met een verstokte zondares te doen. Of had de Vereeniging nooit gezien of gehoord, dat onze tooneelisten, met inbegrip van de begaafdste onder hen, allerminst zijn opgewassen tegen de eischen van het treurspel? Die onderstelling zou al te onnoozel zijn, inzonderheid tegenover een kring van personen, die ons mevrouw Kleine met voorbedachten rade heeft voorgesteld als „hoofdrol in alle vakken". Dit is zuiver nederlandsch en kan dus niet gelijkgesteld worden met de misvatting eener emplooibenaming, als waaraan men zich vergrepen heeft jegens den heer Veltman, die als „marqué" te boek werd gesteld. Onder dien titel verstaat men bij onze zuidelijke naburen elke scherpgeteekende rol, zoodat bijv. zelfs een „mère noble" soms als „rôle marqué" wordt aangemerkt.

En Sofonisbe? — dat is een heldinnerol, neen een heldenstuk, door 't gezelschap der Vereeniging op hoogst alledaagsche wijze vertolkt.

Ten bewijze dier bewering, zal ik een paar tooneelen behandelen.

Het beloop van 't stuk is den belangstellende niet vreemd. Nu kan ik het niet helpen, maar de bekentenis moet mij van 't hart: ook met dat stuk dweep ik niet. Het is in mijn oog een poging om ons, negentiende-eeuwschen, blakende van hartstocht voor

de werkelijkheid, te verzoenen met de hoogste uiting der tooneelkunst, het treurspel, waarvan ons realisten de vorm wel wat ouderwetsch en onnatuurlijk toeschijnt. De dichter heeft daaraan te gemoet willen komen door een niet al te hooge vlucht te nemen. Vandaar die alledaagschheden, welke den niet-realist reeds bij de lezing moeten hinderen. Of klinkt het bijv. niet plat als men aan Sofonisbe, harer zielesmart ter prooi, hoort vragen: „maar wilt ge niets gebruiken"? Of als Scipio — niet Skipio (?) — het „waagt" haar even „op te zoeken"? Vandaar ook de nuchtere jamben, in plaats van den „verouderden" breedgespierden versbouw, die tot elkander staan als 't stoute „Wilhelmus" en 't schuchtere „Wien Neerlandsch bloed".

Een gedachte die, in verheven taal uitgedrukt, tot haar recht komt, oefent hier dan ook dikwerf een geheel verkeerde werking. Men oordeele: Sofonisbe heeft een feest voorbereid, waarvan echter niets kan komen, omdat ze de nederlaag harer wapenen verneemt. Met den vijand voor de poort, beveelt ze haar paleis in staat van verdediging te stellen, ten einde een wanhopigen strijd te beproeven, en zegt dan heel gemoedelijk:

..................„'t Is voor ons feest
Wel jammer. Al de schoone kransen zullen
Voor niets verwelken",

om er in één adem op te laten volgen:

.... Moed! Des oorlogs branding
Deint eeuwig (!) op en neer. Enz.

Dat is doodeenvoudig schermen met woorden, waarvan men de beteekenis niet vat. Sprak er wat meer bitterheid uit die teleurstelling, dan zou men kunnen begrijpen, hoe zelfs een heldin, in zulke netelige omstandigheden, aan een verhinderd pretje kan denken. Maar dat nuchtere „'t is wel jammer", — dat is even belachelijk als 't gebrekkig is om te zeggen:

„En hoog en lichter laaie sloeg op eens
De vlam *van uit* de rieten tenten *uit*."

Dat alles schijnen we echter voor lief te moeten nemen, omdat jamben ook bij ons de taal der mode zijn geworden sinds de spelers heengingen, die hun hoorders in verrukking wisten te brengen door het „koninklijk alexandrijn".

Even gemakkelijk als 't valt om nog vele zwakke plaatsen in Geibels schepping aan te toonen, is 't ook om op schoone grepen te wijzen. Een daarvan is Scipio's komst in 't afvallig leger onder bevel van Massinissa. Dit gedeelte miste echter alle werking door ontoereikende vertooning en gebrekkige tooneelschikking. Verbeeld u. Sofonisbe gebiedt haar soldaten Scipio aan te tasten; doch hij weet den slag door zijn geestkracht af te wenden, en wel in die mate, dat een „leve Scipio!" de slotsom is. Machtig moet dus zijn woord, machtig vooral ook zijn blik geweest zijn. Welke schoone gelegenheid voor den speler, om door gelaatsuitdrukking al die kracht te vertolken, welke den „Afrikaner" kenmerkte. Maar jawel! De groep was zoo geplaatst, dat hij met zijn rug naar het publiek stond. Ouder gewoonte geen zweem van schilderachtige groepeering. De krijgers stonden op een hoop, schreeuwden en schermden met de armen op hun beurt, en gingen behoorlijk op zij als er iemand door moest. De geheele stoffeering van 't tooneel deugde dan ook niet. Er had hier in de eerste plaats gezorgd moeten worden voor een breeden, tamelijk diepen voorgrond. De legertent, die nu in den weg stond, had zooveel naar achteren geschoven moeten worden, dat men er zich vrij vóór kon bewegen en tevens een fraaie compositielijn kreeg. Vervolgens: Sofonisbe neemt het midden in. De krijgers staan ter eenre, Scipio ter andere zijde. Een talrijke groep als deze behoort niet samengesteld te zijn uit één hoop, maar uit eenige kleine, eenigszins verspreide groepen, die onderling een geheel vormen. Een dier groepjes staat verslagen, neemt slechts door houding en gelaatsuitdrukking aan de behandeling deel; een ander onderhoudt een meer bewegelijk stil spel; een derde spreekt mede. Massinissa — men zag hem nu niet eens — staat op den voorgrond ter zijde, verplet en vernederd, met afgewenden blik zijn vonnis aan te hooren. Ook Sofonisbe valt in 't oog, en vertolkt wat er bij haar omgaat; terwijl Scipio, als een tweede Sylla, de afvalligen tot hun plicht dwingt. Welk een rijkdom van gegevens, waar men slechts armoede zag!

De overlevering verhaalt — en er leven er nog die haar kunnen bevestigen — dat er een rilling door de toeschouwers ging, als Snoek, in het karakter van Sylla, de teekens zijner waardigheid wegwierp en, na zijn bundeldragers bevolen te hebben zich af te wenden, tot de woedende menigte zeî:

„Zie hier mij wapenloos! 'k Geef in uw hand mijn leven;
'k Stel tegen haat en dolk den geest mij bijgebleven,
De deugd van Scipio, van Brutus, en de faam
Van al mijn krijgstriomf, ja, mijn geduchten naam! enz.

Men ziet, de omstandigheden zijn juist dezelfde als ik hier boven schetste, en toch viel alles in 't water.

Een zelfde lot weêrvoer in 't eerste bedrijf het plechtige oogenblik der zegening door Thamar. Het kon ook niet anders. Mevrouw Ellenberger, die de priesteres voorstelde, kenmerkte zich door volslagen gemis aan waardigheid. Zij wordt begroet als de „vereerde priesteres", die „wij diep vereeren". En geen wonder, zoo'n priesteres had heel wat te beteekenen. Niettemin maakte de speelster er Sofonisbe's onderdanige dienaresse van, die haar verwelkomt als een oude kostschoolvriendin. Sofonisbe, „de leeuwenweduw, die, naar wrake brullend, zich in haar nest op tegenweer bereidt", ontving haar even aardig. Kortom, 't was recht hartelijk, allerliefst; maar 't werd belachelijk, toen die twee welopgevoede juffers priesteresje gingen spelen: de eene door te knielen, de andere door handenoplegging onder aanroeping van de „goden Afri-kaas".

Nog vermakelijker was de manier, waarop de tweede Semiramis haar pantser aandeed. Dat pantser bestond uit een jakje, dat vanachteren (!) werd dichtgeknoopt, waarna Sofonisbe, in spijt van 't ernstig oogenblik, nog behaagziek genoeg bleek te zijn, om het netjes af te trekken en te schikken. Die zelfde dame die een oogenblik te voren een panter heeft geveld, en oplettend genoeg is om haar paard met wijn te laten wasschen, heeft haar boog echter gespannen weggelegd. Vandaar mist zij de gelegenheid om op het

tooneel, als zij een schot wil doen, eens te laten zien hoe handig zij er meê kan omgaan. In plaats van den boog met forschen ruk en schilderachtigen stand te spannen, neemt zij hem kant en klaar aan, legt er geheel verkeerd een pijl op, verwaarloost een prachtige houding, en eindigt kalmpjes met een paar stopwoorden „Hoe. . . Massinissa. . . Goden!"

Kortom, men hoort herhaaldelijk dat zij een behendige leeuwin is, maar ziet er niets van; evenzoo hoort men telkens toespelingen op het bloed der Afrikaners; doch Sofonisbe, zoowel als Thamar zijn zoo blank als een europeesche. Zelfs de „zonne Afrikaas" schijnt haar niet eens een beetje getaand te hebben.

Onder het vele grappige, wat de voorstelling aanbood, behoort ook nog het vrij kristelijk gebaar, waarmêe Bostar zijn eed bezegelt, en de gemeenzame manier, waarop Scipio Sofonisbe tegen den arm tikt bij de woorden „Een klein gemoed!" enz.

Hiermêe stap ik van de vertolking af. Naar mijn oordeel, bleven alle vertooners ver beneden het middelmatige, met uitzondering van de heeren De Jong en Ellenberger, die hun kleine rollen hoogst verdienstelijk vervulden.

De kleeding der Karthagers — ik beroep mij hier hoofdzakelijk op André Lens: „Le Costume" enz. „*prouvé par les monuments*" — was meer fraai dan juist. Maar wat vooral een zonderlingen indruk maakte was de rijkdom van Sofonisbe's gewaad en verdere toerusting tegenover het algeheele gemis aan versiering hare vertrekken. Een vorstin, die zich, kleingeestig genoeg, opschikt als een prinses van den Veertienden Lodewijk, besteedt ook meer zorg aan haar woning; en een volk, dat kunstvaardigheid genoeg bezit om een tafel, een zetel en vazen te maken, als men er een viertal te zien kreeg, is ook wel in staat om iets anders te leveren. Gelooft men wijders, dat romeinsche krijgsknechten met zulk licht schoeisel ten oorlog voeren? Waarom Antony Rich niet even nageslagen, dan had men met vertrouwbare afbeeldingen kennis kunnen maken. Gelooft de vertaler dat „damp *de Kaarsen*" er mee door kan, terwijl er in werkelijkelijkheid dan ook lampen branden? Gelooft hij tevens dat een romeinsch veldheer van „drie uren afstand" spreekt? Dan Caesar maar eens nagelezen. Is de tooneelmeester van meening dat Scipio zijn landkaarten bij Seyffardt kocht? Waarom hier niet aan de „tabula peutergeriana" gedacht?

En nu nog één bede. Stoelen, tafels, spelers, — alles stond weer op een rijtje aan den voorgrond. Verdeel ze toch in 's Hemels naam een weinig. De stoffeering is zoo'n krachtige bondgenoote. Ga eens met uw talentvollen sierschilder te rade. Een man als Grootveld, die zijn penseel zoo smaakvol hanteert, weet ook wel te zeggen hoe men losse stukken moet plaatsen, opdat ze een geheel vormen met hun geschilderde omgeving. Het moge der bevoegde overheid aan onzen stadschouwburg vreemd klinken, maar: de geheele inrichting van het tooneel is onderworpen aan een bepaald stelsel, waar men niet straffeloos tegen zondigt.

Martin Kalff.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

De vermaarde Dante-kenner, Prof. Karl Witte te Halle, die, nu 76 jaar oud, den 20 Aug. zijn veertigjarig Doctoraat in de rechten, aan de hoogeschool te Heidelberg, vierde, ontving hij die feestelijke gelegenheid van de rechtsgeleerde faculteit te Bonn een adres van gelukwensching, waarin, bij zijne buitengewone rechtskennis, ook zijn verdiensten omtrent Dante's nagedachtenis een welverdiende lof wordt toegezwaaid.

De jongste nederlandsche Dante-vertaler, Mr. Joan Bohl, ontving dezer dagen een engelsch schrijven, waarin hem voor de uitgaaf zijner Hel-vertolking dank werd toegebracht, en vooral ook het welgeslaagde portret in plaatdruk van den grooten dichter geroemd werd, dat die uitgaaf versiert. Onbekendheid met het nederlandsche taaleigen belette den schrijver over de vertaling zelf zich te uiten.

Men klaagt uit het vlaamsche Nieuwpoort, dat zijn van 1480 dagteekenende Koren-hal, een belangwekkende overgangsbouw van den gothischen tot den Herlevingsstijl, weldra met geheel verval bedreigd wordt, niettegenstaande zich de koninklijke Commissie vóór eenige jaren reeds met de zaak wilde bemoeyen. Tot dusver echter zien de Kunst- en Hal-lievende Nieuwpoorters te vergeefs naar het zoo noodige herstel van 't schoone gebouw uit.

Een eigenaardige proeve van geschiedvervalsching is dezer dagen door de opstellers van den Catalogus der antwerper Tentoonstelling geleverd, die, om den naam van Aremberg te sparen, een moord, door een der leden van dat geslacht op een luikschen bisschop gepleegd, dien eenvoudig op zijn genan van der Mark—Lumey, het wilde zwijn der Ardennen, hebben overgedragen. Beter hadden zij gedaan, het stuk dat zich door geenerlei kunstwaarde onderscheidt, en waaraan dus voor den bezoeker niets verloren zou zijn, te weigeren; doch 't is ongeloofelijk, hoe toegefelijk men er in dit opzicht geweest is.

Te Saint Maurice bij La Rochelle overleed Zondag, 29 dezer, de begaafde schilder en schrijver Eugène Fromentin, wiens studien over de hollandsche en vlaamsche Schilderschool nog zoo onlangs landgenoot en vreemden boeiden. Hij bezweek aan een op zijn kin uitgebroken pestbuil op 56jarigen leeftijd. In de school van Cabat gevormd, blonk hij vooral steeds als oostersch colorist uit, en gaf van zijn schitterende kunstgaaf in verschillende welbekende stukken (de Nijl, de Bergengte van Ghiffa, de Fantazie, Arabische bijwacht bij 't ochtendkrieken, Algerijnsche Valkenjacht, Arabieren door een Leeuw overvallen, Centauren, Muilezeldrijvers, Sirocco, enz.) blijk. Als prozaïst, gaf hij, buiten de gemelde studiën, in 1863 een roman *Dominique*, die veel opgang maakte, en zijn reisindrukken uit de Sahara in 't licht.

Tien jaar ouder dan hij stierf de vermaarde geestverwante toondichter Félicien David, bij Vaucluse geboren, die zijn loopbaan als koorknaap te Aix begon, in 1830 te Parijs in 't *Conservatoire* geplaatst werd, later met den St. Simonist L'Enfantin naar 't Oosten uitweek, endaar de indrukken opving, die hij vervolgens in zijn *Woestijn* verwerkte. In 1866 ging hij naar Rusland, waar zijn toonwerken een onnoemlijken opgang maakten. Behalve zijn *Désert* en verdere stukken van grooter omvang verwierven ook zijn kleinere stukjens, de Duitsche Rijn, de Mijmerij, de Vergetelheid, de Oceaan, enz. grooten bijval. Door het dagblad *La Liberté* is reeds een inschrijving op een gedenkteeken voor hem geopend, waaraan door de redactie zelve voor 2500 fr., door de HH. Isaac en Gustaaf Pereire voor 4000 en 2000 fr. is deelgenomen.

Tot welke walgelijke, afzichtelijke en wanriekende tafereelen thans de overdreven realistische school in de fransche Letteren vervallen is, laat zich uit niets sprekender opvatten, dan Emile Zoa's *Assommoir* in proza, en *Les dizaines réalistes* van Mad. Nina de Villard en M.M. Gros, Jean Richepin, Germain Noireau en Chatillon, in verzen; welke laatste o.a. de „douces tiédeurs des chambres d'accouchées" bezingen, met

La garde-malade, avec son accès d'asthme,
Et les cuvettes à l'odeur du cataplasme.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 18. 25 September 1876.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN,

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

T. H. DE BEER. — H. L. BERCKENHOFF. — F. C. DE BRIEDER. — Dr. J. TEN BRINK. — MARCELLUS EMANTS. — J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE.—C. J. GONNET.—J. GOSSCHALK.—Mr. J. N. VAN HALL.—P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.— R. HOL.— MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.— J. VAN SANTEN KOLFF.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÈBRE.—J. H. LELIMAN.—Dr. A. VAN DER LINDE. — J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.—Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.— SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

UIT DE ANTWERPER KUNSTWERELD.

Zal de ontworpen groote tentoonstelling van Rubens' werken, ter gelegenheid van des meesters Jubelfeest, in den loop van het volgend jaar, tot stand komen? Men begint er ernstig aan te twijfelen. Wel zijn de leden van onzen Gemeenteraad, die zich in het belang der onderneming hadden op reis begeven, overal met de gewenschte beleefdheid en voorkomendheid ontvangen geworden; wel heeft men hun te Parijs, te Madrid, te Weenen, elders nog, de toezending van tafereelen beloofd; doch het gevoelen, dat het bij beloften zal blijven, dat wij de beloofde tafereelen nooit te Antwerpen zullen zien, en dat de Heeren Commissarissen zich, bij slot van rekening, met deze *eau bénite de Cour* zullen moeten bevredigen, wint dagelijks meer veld.

Men zal zich herinneren, dat ik er van eersten af zoo over gedacht heb. Zeker, het denkbeeld was prachtig, en meer dan iemand hadde ik het toegejuicht, indien het mij maar wat praktischer had toegeschenen. Dat deed het echter zoomin mij, als velen anderen. Daarom ried ik, dat men zich tot het samenbrengen van die Rubensche tafereelen zoude bepaald hebben, welke zich in Belgiën bevinden, en verder tot het inrichten eener tentoonstelling van gravuren naar werken van den vorst der Vlaamsche school. Eene dergelijke tentoonstelling zoude stellig reeds met vele moeilijkheden gepaard gaan, en vooraleer men de kabinetten van Parijs, Weenen, Londen, Berlijn, enz. tot het afstaan, al ware 't slechts voor korten tijd, van hunne kostbare portefoliën en verzamelingen konde overhalen, zouden gewis nog menige stappen moeten worden gedaan. Toch zoude men hier niet op zooveel schier onoverkomelijke hinderpalen stooten, en allicht er in slagen eene collectie bijeen te brengen, die ofschoon minder grootsch, nog zeer merkwaardig zoude moge heeten, en zoo niet voor iedereen, althans voor de kunstenaars en kunstkenners, hoogst belangwekkend en nuttig wezen. Wilde men van nu af van de vreemde schilderijen afzien, en zich met gravuren en andere reproducties vergenoegen; wilde men van nu af in dien zin werken en, bij gebreke van het meerdere, zich met het mindere tevreden stellen, zoo ware er middel om toch iets zeer merkwaardigs tegen het volgend jaar te organiseeren. *Qui trop embrasse mal étreint*, zeî voor weinige dagen de Heer Franquinet, op het Brusselsche Congres, naar aanleiding van het voorstel, om voortaan ook de staathuishoudkunde en wat weet ik al in de programma's der Congressen op te nemen. Dat *trop embrasser* is juist de zwakke zijde van vele onzer Antwerpsche vrienden. Het stelde hen reeds aan niet weinig misrekening bloot, en blijft bij voortduring hen aan die misrekening blootstellen. 't Ergst van al, zij willen het, trots de ondervinding, niet begrijpen.

't Zijn evenwel de lessen niet, die hun ontbreken; zij kregen er dezer dagen nog eene, wel geschikt om hun de oogen te openen, indien zij niet vast besloten hadden, ziende blind te blijven.

Ik bedoel het Antwerpsche Muziekfeest. Men weet waarschijnlijk, hoe het afliep. Gedeeltelijk zeer goed, liet het onder andere opzichten nog al te wenschen. Geen wonder: men had nogmaals *trop embrassé*, d. i. te veel willen doen. Wanneer men in Duitschland — waar men van dergelijke muziekfeesten zeker meer afweet, dan ten onzent — zoo'n feest inricht, neemt men twee dagen met een goed gevuld, doch niet overladen programma voor de groote muziekwerken, en maakt van den derden een zoogenaamden *kunstenaarsdag*, waarop enkel solisten, over welke de inrichtingscommissie zich niet zoo zeer hoeft te bekommeren, zich laten hooren [1]. Wat deed echter de Antwerpsche Commissie? Zij schafte den kunstenaarsdag af, en nam drie volle dagen voor groote werken en brokstukken, door al de *negenhonderd* zangers en instrumentisten uit te voeren. Het gevolg was, dat, ondanks de loffelijkste pogingen, ettelijke gewrochten niet met de noodige zorg konden worden bestudeerd, en tevens zoowel hoorders als uitvoerders op het einde van den derden dag letterlijk afgemat waren.

Men heeft waarschijnlijk gezien, dat onze Driejaarlijksche Tentoonstelling sedert een paar weken geopend is, en juist niet tot de schitterendste behoort, welke wij tot hier toe te Antwerpen telden. De gewichtige historische tafereelen ontbreken bijna te eenemaal, en zelfs in het *genre*, zoowel als in het landschap en andere vakken, missen wij vele namen van goeden klank. Zoo hebben noch De Keyzer, noch Gallait, noch de gebroeders De Vriendt, noch Verlat, noch Madou, noch tal van andere befaamde Belgen iets gezonden, wier tafereelen het publiek 't eerst van al in onze tentoonstellingen pleegt te zoeken, en zonder wier namen eene expositie het noodzakelijk minbeduidend, om niet te zeggen onbeduidend, moet toeschijnen. Wat de vreemde kunstenaars betreft, is deze tentoonstelling niet gelukkiger. Wel is Noord-Nederland nog al wel vertegenwoordigd; maar Frankrijk en Duitschland zonden weinig, Italië, en Engeland in 't geheel niets. Betreffende het Fransche aandeel, moet ik eene bijzonderheid vermelden, die hier veel gerucht gemaakt heeft, en eene ontroernis te weeg gebracht, welke op dit oogenblik nog niet geheel bedaard is.

Men moet weten, dat de inrichtende Commissie der tentoonstelling gemeend heeft, een aantal tafereelen te moeten weigeren, wijl zij *onzedelijke naaktheden* voorstelden. Ik heb die naaktheden niet gezien, en kan er dus niet over oordeelen, in hoeverre ze al of niet onzedelijk zijn. Wat ik weet is, dat, trots die weigering, ettelijke stukken in de verschillende zalen voorkomen, welke ik en vele anderen wel degelijk onder 't getal der onzedelijke naaktheden rangschikken. Was het met de geweigerden erger gesteld? Wij moeten het veronderstellen, daar anders de weigering *nonsens* zoude wezen. Ik zal er bijvoegen, dat lieden, die de geweigerde stukken gezien hebben, beweren dat ze geensins onzedelijker waren dan de naaktheden, waaraan eene plaats werd verleend, en dat eenvoudig onverstand en partijzucht bij de weigering de hand in het spel gehad hebben.

Het treurigste daarbij is, dat tusschen de geweigerde tafereelen zich onder anderen een bevindt, dat als een meesterstuk wordt geroemd, en den vervaardiger, M. James Bertrand, een fransch schilder van onbetwistbare bekwaamheid en gewettigde faam, in het laatste Parijsche *Salon* het Legioen van Eer verwierf. Het stuk verbeeldt, indien ik mij wel herinner, *de Dageraad:* eene naakte vrouw, die met den eenen voet den wereldbol even raakt, en letterlijk in de ruimte zweeft. Het werd niet alleen door de gewone bezoekers, maar tevens en inzonderheid door de kunstenaars en kunstkenners te Parijs, onvoorwaardelijk bewonderd. Juist daarom maakt de weigering der Antwerpsche Commissie zooveel gerucht, en wordt zij sedert ruim veertien dagen door bijna al de Belgische en tal van Parijsche bladen besproken. De hardste verwijten worden der ongelukkige Commissie toegebeten. Men geeft haar niet onduidelijk te verstaan, dat zij zich niet op de hoogte harer roeping getoond, dat zij den Staat een zeer slechten dienst bewezen, ja de stad Antwerpen, zelfs geheel Belgiën, onteerd heeft. Dat alles is niet van overdrijving vrij te pleiten. Ik wil hier de oorzaak dier overdrijving doen kennen.

De Antwerper driejaarlijksche tentoonstelling wordt niet, zooals de Brusselsche, door het Staatsbestuur zelf ingericht. Het is eene bijzondere maatschappij, *la Société pour l' Encouragement des beaux arts* (*Maatschappij ter aanmoediging der Schoone Kunsten*), welke zich met de inrichting belast, en hiervoor toelagen van de stad, de provincie en het staatsbestuur ontvangt. Dit genootschap, dat sedert lange jaren bestaat, telt twee soorten van leden: eigenlijke of werkende, en aanmoedigende d.i. eenvoudige inschrijvers. De eerste zijn alles, de andere niets; zij hebben geen ander recht dan... te betalen, en alle drie jaar eene gravure te bekomen naar een der tentoongestelde tafereelen. Verder hebben zij met hunne familie vrijen toegang, althans op zekere dagen, tot de expositie. De werkende leden daarentegen beslissen over het al of niet toelaten, het aankoopen van kunstwerken, enz. Zij genieten daarenboven het voorrecht, het getal werkende of *aanwezige* leden — zoo worden ze genoemd — telkens, wanneer door sterfgeval of andersins eene leemte ontstaat, aan te vullen.

Het spreekt van zelf, dat een dergelijke inrichting in onzen tijd wezenlijk iets zeer abnormaals, dagelijks tot vele aanmerkingen aanleiding geeft. Die zestig menschen — want er zijn er zestig — welke zichzelven benoemen en zich alle gezag aanmatigen, en tevens aan al de andere leden, meer dan twee duizend in getal, alle gezag ontzeggen, zijn niet weinigen een doorn in het oog. Vandaar een misnoegen, dat met ieder jaar aangroeit, en noodzakelijk met wijzigingen in de inrichting moet eindigen. Vandaar ook de opschudding welke door het gebeurde met de schilderij van M. James Bertrand werd gewekt. 't Is eene soort van waarschuwing aan de autokraten der Societeit; slaan zij die waarschuwing in den wind, dan zoude daaruit wellicht eene scheuring, misschien zelfs een val van het genootschap kunnen voortspruiten. Althans ik meen, uit al wat ik dezer dagen hoorde, te mogen opmaken, dat er een plan bestaat, om, indien de statuten niet goedschiks veranderd worden, een nieuw genootschap te stichten, dat aan het oude de

1 Evenzoo doet men ook in Nederland.

inrichting der volgende tentoonstellingen, en wat dies meer is, zou betwisten.

De ruimte, welke hier te mijner beschikking staat, laat mij niet toe in bijzonderheden te treden omtrent het aandeel, door Noord-Nederland geleverd. Ik moet mij dus bij eene opsomming van ettelijke namen en werken bepalen. Ziehier het bijzonderste wat ik heb opgemerkt:

Alma Tadema heeft eene *Badplaats*, in zijne gewone manier; Lodewijk Apol, uit den Haag, *'s Winters in de Duinen* en *Bij de Boerenwoning*; Jan Berg, van Amsterdam, *De gelagkamer van den beurtman* (17e eeuw); J. W. Bilders, een zeer *fraai Geldersch landschap*, R. Bisschop, van Rotterdam, *Binnenzicht eener kerk*; R. J. Blommers, uit den Haag, *Het Overschot*; I. J. Brugman, van Amsterdam, een *Zuid-Hollandsch binnenhuis*, H. J. Burgers, thans te Parijs, *Onrust de Gunsteling*; C. Cunæus, *Liefde en Trouw*, een juweeltje; D. de la Mar, van Amsterdam, *Melktijd* en *Een dijk bij Amsterdam*, twee goede gewrochten. Verder zijn er twee lieve *Hollandsche Gezichtjes* van De Vogel, van Dordrecht, *Een Haarlemsch* stadsgezicht van A. L. Eversen. Drie flink geschilderde Landschappen van P. I. C. Gabriel. Een allerliefst bloemstukje van Mej. Adriana Haanen, getiteld *de Zomer*. *Pianoles* en *Een hoekje der stad*, van G. Henkes, uit den Haag, *Een Stadsgezicht*, van E. A. Hilverdinck, en *Het wrak* van I. Hilverdinck. *Moedervreugde*, van H. J. Melis, van Rotterdam. Drie meesterlijke *Zeegezichten*, van den eenigen H. W. Mesdag, en *De Drentsche heide*, van Mev. Mesdag; een keurige *Normandische hengst*, van Nakken. Allerfrischte *Bloemstukken*, van Mej. M. Molijn. Een *Winteravond* en een *Zomermorgen*, van I. H. Otterbeek, uit den Haag. *Schotsche haringvisschers*, van A. Pleysier. Een prachtig *Landschap uit de omstreken van Leiden*, van W. Roelofs. *De debutanten*, een geestig stukje van Henriette Ronner. Een goed *Binnenzicht der groote Kerk te Breda*, naar J. J. Schenkel. Een aardig *Binnenzicht te Hinloopen*, van P. Sebes, een Noord-Nederlander, sedert vele jaren te Brussel gevestigd, en die als lichteffectschilder veel verdienstelijks levert *De Markt te Brunswijk*, een der beste gewrochten, welke wij sedert eenige jaren van Springer zagen. *Treurig Heengaan* en *De jonge Liefhebber*, van W. Steelinck. *De Regentenkamer* (XVIIe eeuw) van J. Stroebel. Eene *Kerk te Parijs*, van J. B. Tetar Van Elven. *Na den Eten* en *Avondzang*, van H. Valkenburg. *Het Udelerweer*, van J. J. van der Maaten, uit Apeldoorn. *Bloemen en Vruchten*, van G. J. Van de Sande Bakhuizen. Een goed *Gezicht op den IJsel te Oudewater*, van J. J. van Deventer. *Een Hollandsch Landschap* en *Een Scheepstimmerwerf aan het Sparen*, van E. Van Everdingen. Een paar Landschappen, van J. G. Vogel in den Haag. Eindelijk de *Bohémienne* en *Parisina*, van J. B. Wittkamp; het laatste eene reductie van de fraaie groote schilderij, welke die meester thans heeft op de Wereldtentoonstelling te Philadelphia.

Ziedaar, zoo ik mij niet bedrieg, alles. Veel is het niet, vooral in vergelijking met het Noord-Nederlandsche aandeel op vroegere tentoonstellingen. Immers, Israëls, Bakker-Korf, Bles, Weissenbruch, Stortenbeker, en andere voorname kunstenaars, die anders bijna nooit ontbraken, zijn met geen enkel klein gewrocht verschenen. Voegt men er bij wat ik van de overige vreemden en van onze eigene meesters zeî, dan zal men bekennen, dat inderdaad deze expositie geensins eene van de gelukkigste is, en op verre na niet de vorige Brusselsche de vergelijking niet kan doorstaan.

Antwerpen, 10 September 1876.

SLEECKX.

LOUIS PULINCKX.

Men mag hier waarschijnlijk van bevoegde hand een overzicht der Andwerpsche Ten-toon-stelling van kunstwerken (1876) te gemoet zien. De schrijver zal echter geen aanleiding vinden — in tegenwoordigheid van deze 1445 nommers — bij de levensgevallen van enkele jeugdige kunstenaars, die voor 't eerst optreden, stil te staan.

Het moge daarom niet ongepast worden gerekend, dat ik in dit blad den naam met eenigen nadruk vermeld, die boven deze regelen te lezen staat. Herinnert men zich, in een der kleine zalen (men zoû ze haast bij het ruim van een trekschuit kunnen vergelijken) No 1010, „Aux bords de l'Escaut"? Het is een landschap van zeer oorspronkelijke keus en opvatting: eene rij hoogstammige boomen, tusschen wier afstanden men het Scheldewater ziet; ook op den voorgrond heeft men water, en aan de rechter zijde een omlommerd boerenhuis met toebehooren. Dat water en de ijle bleeke zonneschijn geeft iets sterk spiegelends en recht origineels aan deze schilderij, die Hackaert of een ander zich niet zoû behoeven te schamen gemaakt te hebben.

In onze tijd, nu men te-recht de kunstwerken niet meer afgescheiden van de makers beschouwt, — nu men het leerrijke inziet van het bespieden des schilders in zijne werkplaats en het volgen zijner schreden in zijn huislijk en maatschaplijk leven, — nu men, met andere woorden, Pope gelijk geeft, als hij zegt:

The proper study of mankind is — man,

nu men inziet, dat men altijd, altijd den mensch moet beoefenen, en zijne politieke, industrieele, wetenschaplijke, literaire, artistieke daden slechts als eene der openbaringen van een altijd in *zijn geheel* beschouwenswaardig individu; — is het niet onbelangrijk op te merken, dat de nog zeer jonge Heer Pulinckx nog niet lang geleden een eenvoudig kamerschilder was — *peintre-décorateur* — die aan de verzoeking geen weêrstand heeft kunnen bieden, de natuur in haar landschapkleed door zijn liefde en penceel van nabij te gaan huldigen. Hij is de zoon eener beminde en tedere moeder, die hem vergezelt op al zijne studietochtjens; hij is een onvermoeid werkman, die u zijn leven verhaalt met eene eenvoudigheid, dat hij Conscience andermaal een „Hoe men schilder wordt" in de pen zoû geven.

Liefhebbers, die het grootscher roeping vinden jonge talenten te ontdekken en te ontwikkelen, dan, zonder belangstelling in den mensch-schilder, het

voorwerp-schilderstuk op een ten-toon-stelling aan te koopen, moeten hem eens een bezoek brengen — Andwerpen, *Avenue de l'Industrie*, 27.

J. A. A. Th.

EEUW-FEEST-INDRUKKEN UIT GENT.

I.

„Ik beklaag die 't niet heeft bijgewoond" zong Beets in 1835 van 't leidsche mommerij-feest; van den gentschen optocht bij 't Pacificacie-feest dezer dagen, mag men 't zeker met meer recht en in vollen ernst wel zeggen. Voor dezulken althans, als in geen staats- of kerkdwang behagen scheppen, en 's menschen verstandelijke en zedelijke beschaving en veredeling als 't schoone doel van zijn aanwezen erkennen. Een *gewijde* Geuzenstemming mag men 't noemen, wat bij die gentsche feesten den boventoon gaf, er bij alles in doorklonk, en, dank der begeleidende muziek van Benoît, zelfs bij dat anders mingeslaagde spectakelstuk niet ontbrak, dat, den 3den September, te middernacht de Zondag besloot, die 's morgens met de gedenksteenonthulling in 't Raadhuis was aangevangen. Na een hartelijke welkomstgroet van mijn welbespraakten, gullen gastheer, den schepen Wagner, volgde toen een geschiedkundigeherinneringsrede van Paul Fredericq en een onthullingswoord van den gentschen burgemeester, die in waardige woorden de namen der Bevredigingsmannen van 1576 herdacht. Voorzichtigheidshalve verzette men, bij de dreigende regenbuyen, den voorgenomen optocht op den volgenden dag, en bleef dus nu, 's avonds zeven uur, het bezoek van den schouwburg, bij de gala-voorstelling van Van Goethems *Pacificatie*, de feestvierenden alleen nog wachten. In acht opeenvolgende tafereelen, van een liefdesgeschiedenis doormengd, had deze daarin getracht, den toeschouwer het spaansch verleden in 't geheugen te roepen, doch was daarbij in zijn bewerking zeker niet zeer gelukkig geweest. Noch het rumoer der verbonden Edelen in 't eerste, noch de onmogelijke Alva met zijn Bloedraad in 't tweede, noch de ziekelijke en breedsprakige Willem van Oranje—dien door Filips van Marnix moed ingesproken werd, terwijl juist het omgekeerde 't geval was — in de volgende bedrijven, konden een gunstigen, der feiten waardigen indruk maken. Wat dien Marnix betreft, was het al aanstonds een fout van den schrijver, hem van eersten af, als de spil te beschouwen en aan te geven, waarom zich alles draaide. Welk een schoone gelegenheid had hij hier niet gehad, om, overeenkomstig de geschiedenis, Filips broeder Jan als hoofdpersoon te doen optreden, hem in zijn edelaardige zelfopoffering te schetsen [1], en eerst na zijn dood zijn broeder Filips voor ons op te voeren, om daarbij dan niet dezen, maar den Zwijger de krachtigste rol toe te deelen. Doch stappen wij, min of meer teleurgesteld, en slechts door Benoîts indrukwekkende tonen wat verzoend, den schouwburg uit, om ons ter ruste te leggen, en dan, na de algemeene vergadering van 't Willemsfonds, ter viering van zijn 25 jarig bestaan, maandags ten een uur van de ramen der groote schouwburgzaal uit den optocht te aanschouwen, in welken kunst en geschiedenis op 't schoonst hebben saamgewerkt, om een even doeltreffend als belangwekkend geheel te doen geboren worden. In statigen stoet trekken ruiters en voetknechten, edelen en burgers voorbij, van talrijke muzikanten, die 't Wilhelmus en andere Geuzenliederen spelend, begeleid, en door een tiental wagens afgewisseld, in welker toestel belgische schilders en beeldhouwers gewedijverd hebben, hoe ze op 't schoonst en indrukwekkendst te doen werken. En ze zijn daarin ten volle geslaagd. Vijf en twintig ruiters van de gentsche burgerwacht der 16e eeuw, door een bende muzikanten, met roode mantels gevolgd, gaat den eersten wagen, dien der Edelen van 't Smeekschrift met de Landvoogdes, vooraf, gelijk ze daar van haar Hof omgeven prijkt. Dan volgen tien spaansche tamboers en pijpers, met een troep treurmarschenspelende muzikanten, ter voorbereiding op den nu volgenden Alva, „een oud lank, mager man, met een dunnen grijzen baard", en van zijn zoon en den veldoverste Romero, even als hij te paard, vergezeld. Twee wapenboden dragen de schilden der Graven van Egmont en Hoorne, die, op den nu volgenden wagen van den Bloedraad gezeten, van den beruchten roôroededrager Spelleken worden voorafgegaan. De Bloedraad zelf wordt op dien wagen door zijn trits beruchtste leden, Vargas, Delrio, en Hessels vertegenwoordigd, en is van anderhalf dozijn spaansche hellebardiers omringd. Nieuwe treurmarschen laten zich, als zij voorbij zijn, hooren, om ons op de komst van den wagen dier Geloofsrechtbank voor te bereiden, die hier te lande — naar koning Filips' eigen onverdachte getuigenis — „onmeêdoogender nog dan in Spanje" werkzaam was. Een spaansch officier te paard, met zijn hellebaardiers in blinkende harnassen en helmen, gaat den stoet geloofsrechters in hun vaalwitte mantels en de rakkers met hun foltertuigen vooraf, door het vreeselijke voertuig gevolgd, dat de toeschouwende volksmenigte onwillekeurig luide kreten van toejuiching voor de indrukwekkende kunst, waarmeê 't ontworpen en uitgevoerd is, afdwingt. Voor aan den wagen is de gekluisterde nederlandsche Leeuw aangebracht, met de Godgeleerdheid, met ezelsooren, aan de eene, de Schijnheiligheid, met haar loensche blikken en mombakkes, aan de andere zij, achter

1 Geen schooner onderwerp — om dat hier tevens in 't voorbijgaan aan te teekenen — voor een echt nederlandsch Treurspel, dan het streven en sterven van Jan van Marnix, van 1565—1568, toen hij den 11en Maart te Oosterweel sneefde. Zijn eerste optreden te Spa en Brussel, bij de vestiging en werkzaamheid van 't Verbond der Edelen, zijn reis naar Antwerpen tijdens den Beeldstorm, zijn edelaardig pogen om reeds vóór Alva's komst zich meester te maken van den toestand, zijn zelfopofferende aanslag op Middelburg en Antwerpen, op den onwil van den toen nog minder doortastenden Oranje gestuit, die de poorten der stad, met medewerking der Lutheranen sluiten liet, terwijl zijn arme, kinderlooze gade wanhopend langs markt en straten liep, om de burgerij tot bijstand te bewegen; zijn zwerftocht in de omstreken, met den overval, onder de muren van Antwerpen, door den overmachtigen vijand, en zijn heldendood geëindigd; — ziedaar alles feiten van de treffendste werking, met het oog vooral op den later in 't Noorden althans verwezenlijkten stand van zaken, dien hij toen ook voor 't Zuiden reeds te verwerkelijken streefde. Zal geen nederlandsch tooneeldichter zich eens geroepen voelen, daarop zijne krachten te beproeven? 't Zou, bij welslagen, een uitgezocht stuk zijn, om bij onthulling van zijn en zijn broeders tweelingstandbeeld te Antwerpen op te voeren.

zich; daar tusschen een afgrijselijk Inquisitiebeeld, dat, tegen een beulenrad geleund, een zegevaandel zwaait. Achter het rad vertoont zich een zware galg door twee spaansche hellebaardiers bewaakt, en die het vijftal ter dood veroordeelde ketters verbeidt, waarvan één reeds den strop om den hals heeft. Aan weêrskanten zitten in 't dwarsche een half dozijn zoogenaamde broeders van Barmhartigheid, met spitsche zwarte kappen, waaruit hun oogen door een paar gaten gluren. Op 't achterend van den wagen verrijst een hooge paal, waaraan, op den rookenden brandstapel onder hun voeten, een paar slachtoffers met de lijkkleur op 't gelaat zijn vastgebonden en den vuurdood sterven. Vijftien spaansche trommelaars en pijpers, drie vaandrigs, waaronder één met den grooten spaanschen standaard op welken 't Lieve-Vrouwenbeeld prijkt, zes spaansche oversten te paard, een groep officiers en soldaten, spiesdragers en busschieters, en twee stukken geschut trekken voor den vierden wagen, dien der spaansche Furie te Antwerpen, op, die ons haar eigen grijnzend beeld aan den voorkant, de rookende stad, door een vierkante sterkte vertegenwoordigd, op het achterend, en eenige door spaansche krijgers bewaakte gevangen mans en vrouwen in 't midden vertoont, en van een aantal soldaten gevolgd wordt, allerlei buitgemaakte voorwerpen uit de geplunderde veste wegdragend. Welkom is de blijde afwisseling, na al deze gruwelbeelden door den vijfden wagen, een bevallige voorstelling der 17 (helaas! slechts) in beeld Vereenigde Provinciën, aangebracht, en die door een lustige Geuzenmuziek wordt aangekondigd, en van een troep haar vlaggen zwaayende vendeldragers, van haar bontgetooide afgevaardigden en wapenboden, en een sierlijken boerenwagen met de Zeeuwen, wordt voorafgegaan. De provinciën zelf zijn, op den wagen, door lieftallige jonge meisjens, hand aan hand om 't beeld der Eendracht in de rondte gezeten, vertegenwoordigd. De thans niet meer gekluisterde Leeuw prijkt voor op den wagen, als bewaker van zijn kostelijken inhoud. Nederlandsche soldaten komen nu de spaansche vervangen, en vertegenwoordigen ons, in twee afdeelingen met hun officieren, het vrije Statenleger. Drie wapenboden volgen met borden waarop wij de namen Rome, Luther, Calvijn (waarom voor beide laatste niet liever Wittenberg en Geneve?) lezen, en die den 7en wagen, dien der Bevrediging en schijnbare verzoening van Roomsch en Onroomsch, voorstelt. Een abt en predikant drukken er elkander de broederhand, geuzensoldaten en burgers zijn er met hun roomsche landgenooten, in de vriendschappelijkste houding, verdraagzaam bijeen. Dan zien wij de uitgeweken ballingen terugkeeren, door Bosch- en Watergeuzen voorgesteld, en van eenige geuzen trommelaars voorafgegaan, die ons lustig hun wakkere wijs van „Slaat op ten trommele van diere dom deine", doen hooren, gelijk de hun volgende muzikanten dien van 't Tiendepenningslied, en Luthers indrukwekkend *Ein fester Burg*. Vier bazuinblazers te paard gaan weder een andere muziceerende bende vooraf, die met hun treffend Wilhelmus de komst van den grooten Zwijger aankondigen, door acht vaandrigs met de banieren van hem-zelf en de stad Gent, en 26 gentsche schepenen met hun viertal stafdragers, voorafgegaan. De Prins, op een rijk uitgedost paard onder een verguld verhemelte gezeten, wordt door de dit dragende dienaars omringd, door een groep nederlandsche edelen in sierlijken tooi en verder gevolg vergezeld. De achtste wagen vertoont ons de stad Gent zelve in beeld, al weder door muziek aangekondigd, en van de leden der vier hoofdgilden met hun blazoenen en vaandels, de gentsche neeringen met hun schilden en de in Geuzengeest werkzame leden der Rederijkkamers voorafgegaan. De negende wagen stelt ons de onderteekening der Bevrediging zelf voor oogen; acht bazuinblazers, in de kleuren der stad Gent getooid, gaan hem vooraf, door 19 wapenboden gevolgd, die de schilden der verschillende onderteekenaars omhoogheffen. Daarop treden nog vier stafdragers vóór den wagen uit, die naar den trant van 't gentsche Raadhuis zelf gevolgd is; de gothische trap daarvan prijkt aan den voorkant, en leidt naar de nagebootste groote zaal, op welker vensterruiten de blazoenen der gentsche neeringen in kleuren zijn aangebracht. Aan en om een lange eikenhouten tafel zitten de 19 onderteekenaars met het perkamenten bescheid hunner onderschrijving daarop. Een tiende wagen eindelijk besluit den schoonen optocht, en is van wege de vereeniging tot bevordering van 't kosteloos onderwijs daaraan toegevoegd, en met een groote ronde vaas op hoogen voet versierd, in welke ieder toeschouwer uit de bovenvensters gaarne zijn penningsken ter ondersteuning van 't edel doel werpt, terwijl de beneden en op de straat zich bewegende menigte gelegenheid vindt, haar welkome bijdragen in de geldbus van een der de stad, dezer dagen, op den duur doorkruisende leden, met hetzelfde doel, te storten.

NOG WAT UIT EN OVER 'T TAALCONGRES.

I.

De Redacteur der *Eufonia* doet ons beleefdelijk opmerken, dat wij, van de Tooneelafdeeling melding makende, over het daar verhandelde niet hebben uitgewijd, en wijst ons daartoe op het meêgedeelde in zijn Weekblad. De reden van ons zwijgen ligt voor de hand. Niet overal kunnende zijn, hadden wij ons in die afdeeling niet bevonden, en verkozen dus een bescheiden zwijgen boven 't naschrijven van wellicht averechtsche berichten van anderen. Hij zelf blijkt in die afdeeling niet alleen tegenwoordig, maar zelfs voorzitter geweest te zijn, en zijn bericht dat ons vroeger nog niet onder 't oog gekomen was, mag dus, op zijn aandrang geraadpleegd en op zijn uitdrukkelijk woord vertrouwd worden. Bij 't doorloopen van dat bericht zien wij hem verzekeren, dat er — naar aanleiding der vrije voordracht [1], van den heer Van der Ven — „*in alle opzichten* licht (is) verspreid omtrent strekking, karakter en opvatting, in één woord over het wezen van het historisch drama". Wij hadden dat waarlijk uit het voorafgaande niet bespeurd;

1 *Euf.* zegt „improvisatie"; dit bezigt men echter slechts van dicht-uitingen; „vrije voordracht" van voor de vuist uitgesproken proza. Uit den *Ned. Spectator* zie ik, dat Dr. ten Brink — hoewel leeraar in de Nederlandsche taal en letteren — het onderscheid tusschen *voordragen* en *voorlezen* niet kent; een deugdelijk woordenboek van nederlandsche synoniemen blijkt ook daardoor hoe langer zoo meer noodig te worden.

wij zagen wel, na de inderdaad behartenswaarde wenken van den heer Van der Ven omtrent het misbruik van 't geschiedtooneeldicht in België gemaakt, verschillende sprekers en spreeksters optreden en eenige woorden ten beste geven; doch dat daardoor het tooneeldicht „in alle opzichten" zou toegelicht, „in strekking, aard en opvatting" ontvouwd zijn, schijnt ons bij geen mogelijkheid daaruit te bespeuren. 't Is mogelijk, dat de stenografische aanteekeningen — zoo die gehouden zijn — later meer uitvoerig op de hoogte van 't verhandelde brengen; doch uit het korte verslag in de *Eufonia* worden wij tot ons leedwezen weinig of niets wijzer. De heer Boelen stemt den spreker niet toe, zegt dat een drama „een zielkundig gewrocht" moet zijn, en „ook daarboven in 't Paradijs verstaan moet worden"; de heer Conradi „acht onbegrijpelijk wat de filosofie der menschheid is, en verschilt met den heer Boele in opvatting, dat men de gansche geschiedenis der menschheid in één individu kon weêrgeven" (maar wij zien niet, dat die heer zoo iets onzinnigs gezegd heeft); de heer Smit Kleine verkiest „eén paar eenvoudige beginselen van praktijk", wil dat „de dramaturgen ten onzent zich meer op de planken bewegen en achter de coulisen leven moesten", en zegt dat „historische drama's alleen genietbaar zijn voor 't publiek, wanneer zij gemaakt zijn, om gezien te worden"; de heer Jacobson weersprak de — door wien dan toch geuite? — „bewering, dat „de Engelenbak geen gevoel zou hebben", vraagt „of historische drama's wel tot het kunsttooneel behooren", en noemt die van Shakespere zijn „zwakke stukken"; hij beweert zelfs „maar één goed hist. drama te kennen, en dat is Scribes *Verre d'eau*", stelt als vereischte dat „de stof moet klaar en helder zijn, het moet spreken tot hen die 't hooren moeten, en de vorm *bereikbaar* wezen"; dat de oorzaak van 't minder gelukkige in de zuidnederlandsche drama's dieper" (dan wat? en waar dan wel? want dat wordt ons in dit verslag niet ontvouwd) „ligt"; de heer Boelen „protesteert", en zegt dat „het drama den mensch moet geven zooals hij in de maatschappij is". De heer Smit Kleine vraagt den heer Conradi „waaruit de dramaturg moet putten, als hij het niet uit leven en historie doen mag"; en de heer C. vindt „*kunst* een *ongelukkig* woord", en wil „dat de menschen voortkomen uit des auteurs ziel en kinderen zijn zijner *imaginatie*" (wie 't vatten kan, vatte 't) Mevr. Van Calcar beroept zich op *Greift nur hinein* enz., de heer De Smet weêrlegt enkele bedenkingen, en meent dat er te veel over den mensch is gesproken en er geen kunst is zonder nationaal beginsel, en de heer Cuperus „hakt" eindelijk „den knoop door", en beweert dat de zuidned. drama's „wel degelijk recht op bestaan hebben". Na verschillende „re- en duplieken" sluit daarop de voorzitter het debat, waar hij ongetwijfeld zeer wel aan heeft gedaan; maar hoe nu door al dit gehaspel — voor zoover 't ons hier is kenbaar gemaakt — het gewenschte licht over 't historisch drama zou zijn opgegaan, verklaren wij gaarne in gemoede, niet te begrijpen, doch geven onze bescheiden meening even gaarne voor beter.

II.

Doeltreffender dan dit geharrewar over 't hist. drama schijnt ons de voordracht van den Heer Van Eyck van St. Nicolaas, op Dinsdag 29 Aug., over eenheid en zuiverheid van uitspraak op het Tooneel; en die van den Heer Jacobson, op Woensdag 30, over de stoffelijke verbetering van de tooneelwereld. Een en ander had dan ook ten gevolge, dat op de daarna gehouden algemeene vergadering vier vraagpunten door de afdeeling werden voorgesteld, en allen aangenomen. Tot nader toelichting verwijzen wij daarbij kortheidshalve op 't jongste nommer der *Eufonia* zelve. Minder juist zien wij daar echter den Heer Drossaert, in stede van Mr. Levy, als lid der Commissie aangegeven, aan welke het voorstel van den Heer Arthur Cornette ter beraadslaging in handen werd gesteld; terwijl in plaats van den eerstbenoemden Heer Michiels, die zich wegens vertrek naar Antwerpen verontschuldigen moest, de Heer Cuperus aan die beraadslaging deel nam.

Erger dan deze minbeduidende vergissing is echter in datzelfde *Eufonia*-nommer de fout, uit het eenvoudig overnemen van een schrijven in 't *Handelsblad* over 't gesprokene in de 2e afdeeling geboren; waarschijnlijk doordien de Redacteur zelf daar niet bij tegenwoordig was, en waarover hij dus zeker ook beter gedaan had, liever maar het stilzwijgen te bewaren. Hij zegt daar namelijk, dat „Prof. V. Vl. met zijn bekende roede geschriften van een letterkundige geeselt, dien hij *in den laatsten tijd herhaaldelijk vervolgt*". Ziedaar weêr diezelfde misvattende aantijging, waartegen ik in het voorlaatste nommer en vroeger reeds ben opgekomen, en het nu ten overvloede nogmaals moet doen. Ik *vervolg niemand;* ik verzet mij, in 't belang van den goeden smaak en de eer der vaderlandsche letteren, eenvoudig tegen ieder, wie 't wezen mag, die ze aanrandt en krenkt; en wanneer ik dat, in dit geval, *herhaaldelijk* heb gedaan, dan is dat alleen omdat men, op de meest *oneerlijke* wijs, het gedane kwaad, omdat het van een bevriend persoon is uitgegaan, voortdurend tracht te *vergoêlijken* en ontkennen. Mij daarentegen is het *niet* om personen, maar om zaken te doen, en ik zal mij dus ook nimmer, ter wille van personen, *knollen* voor *citroenen* laten opdringen, hoeveel warhoofden — als Conradi, Admiraal, Loftelt, en huns gelijken — zich daarvoor in de bres mogen stellen, en er mij met hun vermakelijk getier over vervolgen. Even als ik indertijd terstond de pen heb opgevat, om De Genestet — vóór nu reeds 25 jaar — met het beste gevolg tegen den belachelijken aanval te verdedigen, waaraan hij van sedert tot beter inzicht gekomen zij bloot stond, heb ik thans gemeend, dat ter wille van den waarlijk niet minder belachelijk veronwaarden Vondel en de Nederlandsche Letteren in 't algemeen — en ik wil hopen met denzelfden goeden uitslag — te moeten doen, al mag ook deze en gene bevooroordeelde letterkundige warhoofd mij dat nog zoo kwalijk nemen.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Het Victoria-beeld, door prof. Stracké voor Alkmaar gebeiteld, is ter verzending gereed. Den 9den October zal de ont-

hulling plaats hebben op het drie ellen hooge voetstuk, dat aan de voorzijde met het stadswapen en het onderschrift prijkt:

ALCMARIA VICTRIX.

Op den achterkant staat:

Invictis Atavis

Die XVIII Septembris CIƆICLXXIII

Alcmariam Urbem Ter Violentius Oppugnatam Ab
Atrocissimo Militi Hispano Strenue Defendentibus
Perfidumque Hostem Hoc Primum Loco Propulsantibus
Guilielmus III Rex Augustissimus
Gens Regia
Ac Neerlandiae cives Beati

VIII Octobris CIƆIƆCCCLXXIII

Aan de rechterzijde:

De eerste steen gelegd
Door Z. M. Koning Willem Den Derde
8 October 1873
Onthuld 9 October 1876.

Aan den linkerkant:

Hier werd de storm der Spaansche
Krijgers driemaal afgeslagen
En hield de Genius der Vrijheid stand
18 September 1573.

Het voetstuk is van een steensoort, die uit eene groeve in de omstreken van Metz afkomstig is, en de eigenaardigheid bezit, dat zij door werking der lucht steeds harder wordt. Het geheele gevaarte weegt naar schatting 6000 pond, zoodat men met belangstelling het bericht van den behouden overtocht te gemoet ziet.

De Alkmaarsche feestcommissie, die het gedenkteeken in oogenschouw nam, heeft den beeldhouwer hare bijzondere ingenomenheid betuigd, en hem gelukgewenscht met de voltooying van zijn welgeslaagden arbeid.

De haarlemmer schilder Postma heeft dezer dagen een stukjen voor de Tentoonstelling in *Arti* voltooid, dat daar zeker belangstelling wekken zal. Het stelt een spaansch fotograaf voor, bezig, om een deftig heer — misschien wel de *alcade* der plaats — af te beelden ten aanschouwen van een drietal met gespannen aandacht toeziende bekenden. Uitdrukking en uitvoering mogen beide uitnemend geslaagd heeten, en getuigen zoo voor 't penseel als de opvatting van den vervaardiger. Deze zelf is van zins binnen weinige dagen op nieuw naar Spanje te vertrekken, om er op een halfjarige studie-reis naar Burgos, Toledo, Sevilla, en elders, nieuwe stof voor zijn kunst te garen.

De tooneelfirma Prot en Kistemaker te Amsterdam heeft met haar olifant in de *Reis om de Wereld* zulke goede zaken gemaakt, dat zij er thans ook een drommedaris als medewerker op zal gaan nahouden, die reeds van Marseille naar Amsterdam op weg is, om door de kunstlievende ingezetenen van de *Reis naar de Maan* bewonderd te worden. Wanneer zoo de tooneelkunst zelve niet weldra naar „de maan" gaat, zal het zeker aan hun edelaardige pogingen niet te wijten vallen.

De schilder der bekende *Roofvogels*, Struys, is tot Prof. aan de Akademie te Weimar benoemd, en zal in de volgende maand zijn betrekking aanvaarden.

Te Schmalkalden is den 3en dezer het zandsteenen gedenkteeken onthuld, aan de nagedachtenis van dichter en toonzetster der vermaarde *Rijnwacht* gewijd. Het stelt eene *Germania*, met het zwaard op zij en een lauwerkrans in de hand, voor, door den beeldhouwer Walger van Berlijn vervaardigd, terwijl op het voetstuk de namen van Schneckenburger en Karl Wilhelm, met het borstbeeld van den laatste, prijken. Een feestrede werd door den kerkleeraar Witz, een schoolrede door den schoolleeraar Wagenknecht, en een toespraak bij de onthulling zelve door Dr. Oncken gehouden, die door een daverend geschutgebulder gevolgd werd.

Mathissons werelddoorzongene *Adelaïde*, welke men lang voor een jonkvrouw von Dessau gesleten heeft, blijkt, uit zijn weêrgevonden Dagboek, thans de jongste der beide juffers Ribaupiere geweest te zijn, met welke hij in 1788 te Rolle aan 't meer van Geneve in aanraking kwam, en daar toen Voltaire's *Adelaïde* zag opvoeren, wat hem aanleiding tot de keuze van dien door Beethovens verrukkelijke tonen vereeuwigden naam gaf.

De vermaarde wachttoren bij den Kyffhäuser-bouwval dreigt in te storten; op aandrang van dr. Otto Richter te Eisleben is daardoor in die stad, te Nordhausen, Kelbra, en Sangerhausen, een „vereeniging tot instandhouding van den Kyffhäuser-bouwval" opgericht, van welke ieder lid worden kan, die jaarlijks een mark wil bijdragen.

De tooneeldichter Laube te Weenen vierde den 18en dezer zijn 70en verjaardag, doch weigerde bij de feestelijkheden, dien dag te zijne eere aangelegd, zijn Graaf Essex en een blijspel van Greiff in den onder zijne leiding gestelden schouwburg te laten opvoeren. Hij achtte dit een overdrijving der hem toegedachte hulde, die hem, naar hij schreef, in de grootste verlegenheid brengen, en al aanstonds beletten zou, dat hij zelf bij die opvoering toezag; hij zou zich daarbij als gebalsemd voorkomen, en wenschte dat vooreerst nog niet te worden; evenmin, zei hij in zijn bescheidenheid, zich zulk een eerdienst waard te achtten.

De te Mandel in Noorwegen geboren schilder Ad, Tidemand is den 25 Aug. l.l. te Christiania, waar hij zijn laatste levensjaren doorbracht, op 51jarigen leeftijd overleden. In 1832 aan de kunst-academie te Kopenhagen gekomen, ging hij in 1837 onder Theod. Hildebrandt en Schadow in Dusseldorp werken. In 1841 gaf hij zijn eerste groote schilderstuk *Gustaaf Wasa in Dalekarnie*; in 't volgende jaar ging hij over Munchen naar Italië en kwam in 1843 naar Noorwegen terug, waar hij voor de Universiteit en den Zweedschen koning eenig schilderwerk vervaardigde. Van het historieschilderen ging hij allengs tot dat van 't *genre* over, en blonk sedert vooral door zijn schetsen uit het Noorweegsche volksleven uit. Zijn leven zal door Prof. Munch, met aanwending der nagelaten handschriften van zijn broeder Emil, beschreven worden.

De opdelvingen te Olympia zijn in de eerste helft dezer maand hervat, en zullen na 't binnenbrengen van den oogst, met verdubbelde kracht doorgezet worden. Dr. Hirschfeld en de grieksche commissaris Demitriades zijn, even als de grieksche beschuttingstroepen, teruggekomen, en Prof. Curtius (van Berlijn), die de opperleiding voor den aanstaanden winter heeft op zich genomen, komt zelf ook met het einde dezer maand naar Olympia.

De Maatschappij tot bevordering der bouwkunst zal eerstdaags de volgende prijsvragen uitschrijven: 1. Een synagoge voor een groote stad; het beste ontwerp te bekronen met het getuigschrift der Maatschappij en een premie van driehonderd gulden; 2. een abbattoir voor een provinciestad; het beste ontwerp te bekronen met het getuigschrift der Maatschappij en een premie van honderdvijftig gulden; 3. een afsluiting van een wandelplaats in een groote stad; het beste ontwerp te bekronen met het getuigschrift der Maatschappij en een premie van vijftig gulden. Ontwerpen worden vrachtvrij ingewacht voor of op 1 November 1877, aan het archief der Maatschappij te Amsterdam, vergezeld van een adres om, zoo noodig, met den inzender te correspondeeren zonder den naambrief te openen. De in te zenden stukken moeten zijn gemerkt met spreuk of motto, en voorzien van een naambriefje, waarop van buiten dat motto is herhaald, benevens een geheim teeken ter terugvordering, en van binnen bevattende den naam, voornaam, de betrekking en woonplaats van den inzender.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 19. 10 October 1876.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

T. H. DE BEER. — H. L. BERCKENHOFF. — F. C. DE BRIEDER. — Dr. J. TEN BRINK. — MARCELLUS EMANTS. — J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE.—C. J. GONNET.—J. GOSSCHALK.—Mr. J. N. VAN HALL.—P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.— R. HOL.— MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.— J. VAN SANTEN KOLFF.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—Dr. A. VAN DER LINDE. — J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.— SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. —Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

BEHARTENSWAARDE WENKEN VOOR DE TOEKOMST DER VADERLANDSCHE KUNSTNIJVERHEID [1].

Wie zich uit vorige nommers van dit blad de opmerkingen herinnert, in 't belang der vaderlandsche Kunstnijverheid gemaakt, zal zich gewis niet over de belangstelling bevreemden, waarmede wij de bladzijden doorlazen, door den heer Kruyff, in het hier vermelde, warm gestelde geschrift aan hetzelfde onderwerp gewijd, en dat de meest praktische wenken voor de toekomst met zijn kunstbespiegelenden blik op 't verleden en heden paart. Niet in alles zouden wij 't met dien laatsten eens *zijn*; enkele stellingen toch komen er ons minder beamenswaard in voor. Zoo bijv. dat „de groote aantrekkelijkheid van kunstbeoefening in het scheppen zou liggen, *omdat* (let wel) „het bewustzijn zelf iets te hebben voortgebracht, dat zijn voorbeeld in de ons omringende natuur *niet* heeft, ons gemoed verheft, onze *ijdelheid* streelt, en ons het besef van eigen waarde geeft", terwijl „nabootsing" daarentegen „de samenwerking van de *edelste* gemoedsaandriften niet vereischt". Sedert wanneer zou echter *ijdelheid* een *edele* gemoedsaandrift mogen heeten, en een uit *haar* geboren gevoel van eigen waarde geacht worden, den mensch op waardige wijzen te *verheffen?* — Daarbij ligt de natuur ook bij de meest zelfstandige en oorspronkelijke kunst steeds ten grondslag, en mag geen kunstschepping hare wetten versmaden; 't geen heel iets anders is, dan wat de schrijver terecht als eenzijdig „naturalisme" veroordeelt, en tegenover natuurveredeling stelt. Evenzoo zou ook zijn betoog tegen de „systematisch in ruitjens uitgetelde diertjens" der vrouwen-handwerken evenzeer tegen de mozaiek-gewrochten kunnen aangevoerd worden, en dit toch zeker niet in zijn bedoeling liggen. Doch laten wij dit en soortgelijke kleine grieven daar; — ook zijn schoolsche aanhef bijv. over de gehoorzaamheid „aan de wet der wording en ontwikkeling", waardoor „als samenstellende deelen van den menschelijken geest" zich „schoonheidsgevoel en verbeelding" zouden gevormd hebben, komt ons minder gelukkig voor; al zal men 't gaarne met hem eens zijn, dat beide laatste, mits door 't verstand of, gelijk hij schrijft, de „rede", geleid, de ware kunst doen geboren worden.

Deze laatste gaat hij dan kortelijk in haar gansche geschiedbeloop na, in verband natuurlijk met het nadere onderwerp zijner bespreking, over welks herleving ten onzent hij zijn behartenswaarde, hier nader in oogenschouw te nemen, wenken uit.

„Een stijl kan men niet maken", zegt hij terecht, „die ontstaat van zelf. Grieken noch Romeinen, de

1 *De nederlandsche Kunstnijverheid, in verband met den internationalen wedstrijd, bij gelegenheid van de in* 1877 *te houden Tentoonstelling* enz. *beschouwd door* J. R. de Kruyff. Amsterdam, Brinkman, 1876.

kunstenaars der Middeleeuwen noch die der *Renaissance* hebben ooit een stijl gezocht; zij zochten alleen de bevrediging van hun meer of minder ontwikkeld schoonheidsgevoel. Verschil in opvatting van den kunstvorm, in aard en werkkring der verbeelding leiden van zelf tot een verschil ook in kunstkarakter van hunne voortbrengselen". Doch er zat een eigen, oorspronkelijk, en zelfstandig leven in, dat zich ook in de toepassing der kunst op de nijverheid, in de hoogste mate, openbaarde, doch daar ten slotte zoo ten onzent als elders allengs geheel bij te loor ging. Hoe dat er nu, met name ten onzent, weder in te brengen? —

In de eerste plaats wijst de schrijver daartoe op het voorbeeld, sedert een kwarteeuw elders reeds gegeven. Bij „de eerste wereldtentoonstelling" schrijft hij, die te Londen in 1851, „bespeurde men een volkomen gemis aan artistieke oorspronkelijkheid, karakterlooze veelzijdigheid van nabootsing, verwarring en vermenging der verschillende kunsstijlen"; men zag er „hoezeer in alle kunstrichtingen der nijverheid de kunstzin volkomen was te gronde gegaan, het gevoel voor schoone lijnen, effectvol reliëf, humoristische kleurverdeeling haast ten eenenmale verdwenen was. En Engeland zocht onmiddelijk van die les partij te trekken". Het vond daartoe het beste middel in „eene vergelijkende studie van al wat vroegere kunsttijdvakken van waarlijk schoone werken hadden voortgebracht", om zoo „in de kunstwetten te kunnen doordringen", waardoor die gewrochten in 't leven waren geroepen. Zoo verrees te Londen een Museum aan de historische kunstvoortbrengselen der wereldnijverheid gewijd, een stelselmatig gerangschikte verzameling, waar de Kunstgeschiedenis van ieder Nijverheidstak, in historisch beloop, door haar meesterstukken in al haar eigenaardigheid was vertegenwoordigd. In den geest van dat Centraal-Museum verrezen andere in alle groote steden en middenpunten van kunstnijverheid; een net van nijverheids- en kunstscholen verspreidde zich over 't geheele britsche koninkrijk; verplaatsbare tentoonstellingen trokken 't land door, prijsvragen werden uitgeschreven, ommegaande kunstleeraars, die de ware beginselen verkondigden, legden er zich op toe, de nieuwe gezonde richting voort te planten. De gevolgen bleven niet uit: toen Engeland in 1862 weder een wereldtentoonstelling opende, werd het zelfs den meest oppervlakkigen beschouwer duidelijk, welk een ingrijpende verandering er met zijn nijverheid had plaats gehad". Frankrijk volgde, wel niet de fransche regeering, maar een vereeniging van kunstliefhebbers en nijverheidsluî, die de „Union Centrale des Beaux-Arts appliqués à l'Industrie" grondvesten, en haar, in weêrwil van den staatsstorm en 't oorlogsonweêr, dat hun land sedert teisterde, wisten te handhaven en uit te breiden. „In den beginne miskend, mocht hun Vereeniging zich allengs in den algemeenen bijval verheugen; het Nijverheidspaleis in de *Champs-elysées*, dat ze voor haar eerste tentoonstelling ter nauwernood verkrijgen kon, stelde haar later uit eigen beweging zijn omvangrijke zalen ter beschikking. Ook Oostenrijk wist in den jaren 1862—1873 een geheele omwenteling in zijn kunstnijverheid tot stand te brengen, zoodat het niet alleen op de Weener tentoonstelling naar den eerpalm kon dingen, maar in sommige takken van Kunstnijverheid, wat gezonde kunstbeginselen betrof, anderen reeds vooruit was. Nadat een voorloopig, stelselmatig ingericht Kunstnijverheidsmuseum door de regeering was geopend, bleek de bijval weldra zoo groot, dat een eigen gebouw noodzakelijk werd; en daarnaast verrees vervolgens de centrale Kunstnijverheidsschool, terwijl tevens het onderwijs- en handelsministerie een commissie bijeenriep, om het geheele teekenonderwijs te reorganizeeren. Deze kweet zich van die taak niet alleen, maar verschafte ook de noodige hulpmiddelen, als kunstindustrieele plaatwerken en derg., welker uitgave door de meest bevoegde deskundigen geleid, en door de regeering gesteund werd. Een aantal nijverheidsscholen werd, in alle deelen van 't land, gesticht, beurzen voor minvermogende veelbelovenden werden verkrijgbaar gesteld, enz. Ook het overige Duitschland bleef niet achter, en riep zijn *Gewerbe*-Musea en nijverheidstentoonstellingen — gelijk vooral die te Munchen in dit jaar — in 't leven. Gelijkerwijs verrezen ook in Italië in de laatste jaren, in bijna elke groote stad *Musei d'arte industriale*, en werd, nu twee jaar geleden, te Milaan die tentoonstelling van oud-italiaansche Kunstnijverheid gehouden, die van zooveel belangstelling deed blijken.

En wat zal Nederland nu in denzelfden geest beproeven? — Op 't voorbeeld van Engeland en Oostenrijk zij de Regeering hier werkzaam — zegt de schrijver, en wenscht dan verder: 1. Een Museum voor kunstnijverheid; 2. Een daarmeê verbonden centrale school, met een deugdelijk onderwijzend personeel voorzien; 3. Een met Museum en school verbonden uitgebreide boekerij en centrale werkplaats voor gips-afgietsels van versierselen en voorwerpen van kunstnijverheid, zoo voor eigen gebruik als tot verspreiding in de verschillende provinciën. 4. Byzondere vakscholen voor de verschillende takken van kunstnijverheid, in de middenpunten hunner beoefening; voor de tapijtweverij bijv. te Deventer, en voor porcelein en aardewerk te Delft of Utrecht; voor goud- en zilversmidswerk te Schoonhoven of elders, voor weefkunst in Brabant of Overijsel, enz. 5. Een geheel hervormd kunst-industrieel teekenonderwijs, zich uitstrekkende tot alle scholen, die er behoefte aan hebben, de ambachtsscholen in de eerste plaats. Dit alles natuurlijk op Staatskosten, daar het den bloei van 's Lands handel en nijverheid, en de volkswelvaart in 't algemeen geldt. Des niettemin mag met onverdeelden bijval ook iedere poging van byzondere personen of vereenigingen tot verheffing der kunstnijverheid begroet worden, gelijk met name ook het Museum, in 't Paviljoen te Haarlem aanvankelijk reeds geopend, en de „tentoonstelling van kunst op nijverheid toegepast, in 1877 door de afdeeling Afdeeling Amsterdam der *Vereeniging tot bevordering van fabrieks- en handwerksnijverheid in Nederland* uitgeschreven", en aan welke, gelijk den daarbij beoogden internationalen wedstrijd, de schrijver de laatste bladzijden van zijn boekjen wijdt. Door dien wedstrijd, meent hij terecht, zullen alle nederlandsche nijverheids- en handwerksluî gelegenheid krijgen, om kennis te maken met de nijverheidsgewrochten der voornaamste europeesche landen; en dit zal van te meer belang voor hen zijn, als juist zulk een wedstrijd van zelf reeds alle minbeduidende voortbrengselen uitsluit, en in tegendeel het beste wat van dien aard in ieder land wordt voortgebracht, met dat van andere landen wedijveren zal. Om dien wedstrijd echter voor de nederlandsche

Kunstnijverheid vooral vruchtbaar te doen zijn, meent de schrijver zijne nijvere landgenooten bovenal te moeten opwekken; en zoekt hen tevens in hoofdtrekken aan te geven, in welke richting zij zich, om wel te slagen, daarbij het doeltreffendst bewegen zullen. Volstrekte bruikbaarheid, volwrochte bewerking, en karaktervolle schoonheid noemt hij als de drie — zeker niet gemakkelijk te vervullen — hoofdvoorwaarden eener kunstnijvere samenstelling, die aan den vollen eisch beantwoorden zal. Hij doorloopt die ieder op zich zelf, neemt dan de verschillende groepen in oogenschouw, waarover de in 't programma aangegeven onderwerpen van den wedstrijd verdeeld zijn, en geeft voor ieder van haar, voor zooveel doenlijk, de beste handboeken en geschriften aan, voor de vervaardiging te raadplegen. Moge zijn welmeenend pogen in de belangstellende kennisneming en doeltreffende opvolging zijner wenken een welverdiende belooning vinden, en zijn beschouwingen in 't geheel bijdragen tot die herboorte der nederlandsche Kunstnijverheid, voor welke hij met zooveel deelneming ijvert.

EEUWFEEST-INDRUKKEN UIT GENT.

II.

Als een treurige tegenhanger van den fraayen optocht mag zeker het deerniswaarde schimpschrift beschouwd worden, naar het heet aan zijn „Beschrijving" gewijd, en geheel in den vorm gedrukt der werkelijke Beschrijving, van de zij der feestcommissie en door de pen van Prof. Fredericq van hem gegeven. „Men weet, hoe de Geuzerij in de wereld gekomen is", zoo vangt dat fraaye, door machtelooze spijt en woede in de pen gegeven stuk aan: „Luther, de trotsche, afvallige monnik, stond op tegen Rome, om zijn hoogmoed en vuile driften te voldoen". En van „de Heilige Inquisitie" luidt het er, niet minder overeenkomstig de volle geschiedwaarheid en de eigen betuiging van koning Filips zelf: „*nooit* heeft de Inquisitie in ons land bestaan; de wagen", waarop zij is afgebeeld, „is een schandelijke *falsificatie* der Geschiedenis"!!! Van den Prins van Oranje wordt er, niet minder waar, verzekerd, dat hij was „een geloofsverzaker, een ontrouwe onderdaan, een schijnheilige, vooral een huichelaar, een geldverkwister, een heerschzuchtige, een beul"!!! Zoo leert men aan de vlaamsche Katholieken 's Lands roemruchte Geschiedenis; doch zoekt men 't niet — door zijn verstand- en liefdeloozen geloofsijver verblind — reeds evenzoo aan de noordnederlandsche ook te doen? Gelukkig, dat zoo in Zuid als Noord anders- en betergezinden het noodige tegengif tegen al dien waarheidschuwen, zieldoodenden poespas weten toe te dienen, en ingang te doen vinden. Dat bleek te Gent zoowel in de toejuiching, den optocht, buiten zijn zich schuil houdende haters en verguizers, algemeen ten deel gevallen, als dien namiddag vooral ook aan den rijken feestdisch, in de groote Schouwburgzaal van wege 't Gemeentebestuur aangericht, en zijn gasten uit Noord en Zuid aangeboden. Een goede veertig der laatsten — vijf of zes daarvan uit Noordnederland — waren er met burgemeester, schepenen, en raadsleden der stad Gent aan vereenigd, en vonden zich, onder 't gebruik der keur van spijs en wijn hun verstrekt, tevens door de doordringende tonen eener opwekkelijke feestmuziek, die zich van boven-gaanderij hooren liet, en een keur van Geuzenliederen, het oude Wilhelmus in de eerste plaats, ten beste gaf, nog te meer in den geest gestemd, die bij dit Geuzenfeestmaal, in den edelsten zin van 't woord, paste, en in geheel den gentschen dampkring dezer dagen ademde. Op 't gepaste oogenblik nam de burgemeester, opstaande en ook alle medeaanzittenden daartoe uitnoodigende, het woord, om, in het hem van kindsbeen eigen Fransch, een dronk aan den belgischen koning, dat toonbeeld van een constitutioneel Staatshoofd, te wijden, levendig door allen toegejuicht; daarna nogmaals opstaande, en daarin weder door zijn dischgenooten gevolgd, aan de gasten uit het Noorden en hun koning, den nazaat van dien grooten Willem van Oranje, op wien hun wel het eigendoms-recht toekwam, maar die toch ook in het Zuiden, als de grondlegger der Vrijheid van Staat en Geweten, dezer dagen vooral, herdacht en gehuldigd werd. De luide toejuiching aller Zuidnederlanders beaamde zijn zeggen ten volle, en als oudste van die uit het Noorden, nam daarop Beynen het woord, om in bezielde taal den spreker dank te zeggen voor den hartelijken feestdronk. In vroeger eeuwen, zeî hij o. a., zag men bedevaarten en gemeenschappelijke tochten naar heilige oorden en plaatsen ondernemen, door kerkelijke herinneringen gewijd; thans was men van alle zijden saamgestroomd, om in deze gedenkwaardige stede van Gent een nederlandsche herinnering van 't edelste gehalte te herdenken, en op de waardigste wijs te vieren. De schepen Wagner wijdde nu een dronk aan allen, die tot die viering, door de inrichting en leiding van den schoonen optocht vooral, hadden meêgewerkt, en gedacht daarbij de aanwezige hoofd- en verdere officieren als vertegenwoordigers van 't belgische leger. Paul Fredericq sprak een woord van dank voor de eerste, een dier officieren, die de hoofdrol bij de begeleiding van den optocht vervuld had, voor 't laatste. Nu stond Hofdijk op, om een Geuzen-Gentenaar te gedenken, die in zijn kennemer geboortestad, in 't hem altoos zoo na ter harte gaande Alkmaar, toen de „Victorie" vandaar begon, zoo wakker was opgetreden; en allen juichten levendig die hulde aan den kloeken Cabeljau toe, in wien zich Noord en Zuid te zaam zoo waardig vertegenwoordigd vonden. Een dronk van steller dezes besloot eindelijk de reeks, bij welken, naast de ons zoo dierbare schimmen van Oranje en Aldegonde, meer dan eenig andere thans te Gent tot ons sprekend, ook die van 's laatsten broeder, den te vroeg voor de goede zaak gesneefden Tolouse werd opgeroepen, eerst gelijk hij, ontstemd over den Prins, bij Oosterweel den heldendood stierf; toen, zooals hij zich, door 's Prinsen doortastend streven in later tijd, en bij de gentsche Bevrediging, met hem verzoend moest voelen, en thans, met hem en zijn broeder, met welgevallen staren moest op dien gemeenteraad van Gent, die, in hun Geuzengeest werkzaam, het door hen beoogde bevredigingswerk, naar den eisch des tijds, op de waardigste wijs zocht tot stand te brengen. Daarna scheidde men van den feestdisch, om het reeds geruimen tijd aangevangen feestconcert te gaan bezoeken, waar nederlandsche en uitheemsche zang en snaren, het kunstgraag oor nog een paar uur geboeid hielden, tot men van daar naar den smaakvol verlichten Kouter trok, om er 't volksbal in de open lucht bij te wonen, dat den

schoonen dag besluiten zou. Wie daarbij aan 't noord-nederlandsche straatgejoel, met zijn walgelijken jeneverwalm, denken wou, zou zich tot zijn groote verrassing verwonderlijk bedrogen vinden, en kon zich hier daarentegen verkwikken aan den even waardig als blijmoedig gestemden geest der gentsche burgerij, die van geen onvertogen woord noch gebaar deed blijken. Geen wonder, dat men zich, onder die op de tonen der muziek genoegelijk omtripplende schaar, als van zelf tot deelneming voelde opgewekt, en dan ook ons gezelschap — Heremans en vrouw met een paar verwanten, Beynen en zijn beide dochters, de burgemeester van Vlaardingen, Dr. Ten Brink, en steller — niet naliet, zich hand aan hand tot een ongedwongen rondedans te vereenen. Den volgenden en laatsten feestdag verzuimde ik niet, van vriend Vuylsteke's welgelegen woonhuis uit, nogmaals den weidschen Optocht ga te slaan, woonde 's avonds nog het vuurwerk op de hoogte bij, waar vroeger het kasteel prijkte, tot bedwang van stad en burgerij gebouwd, en aanvaardde den dag daaraan, na een kort bezoek aan Brugge, over Brussel, Mechelen, Antwerpen, en Walcheren de thuisreis, dankbaar voor al 't edelaardig kunst- geschied- en gezellig genot, door dezen gentschen uitstap verschaft.

DE NEDERLANDSCHE SCHILDERKUNST OP DE WERELDTENTOONSTELLING TE FILADELFIA.

Ter aanvulling en gedeeltelijke tegenstelling van 't vroeger geboekte, deelen wij hier nog het kort verslag meê, door den adjunct-secretaris der Commissie in de Haarl. Courant gegeven:

„Het is een bepaalde verkwikking in onze zalen binnen te treden. Daar is rust, daar is harmonie, daar is een school, die boeit door eenvoud en waarheid. Nergens dan ook ziet men de bezoekers zoo bedaard en oplettend de verschillende werken gadeslaan. De rustbanken, hier aangebracht, zijn gestadig gevuld, en met den catalogus gewapend gaat men van het eene stuk tot het andere; terwijl in andere zalen onrust heerscht, en vele der beste werken over het hoofd worden gezien door den kleurigen buurman. Ook de zorgvuldige plaatsing der Hollandsche heeft daartoe veel bijgedragen; elk er van is op het voordeeligst gehangen, en de omgeving in harmonie gekozen; alle stukken zijn goed verlicht, en geen hangt te hoog, om opgemerkt te worden. Den schilder Kruseman van Elten komt hiervoor dan ook alle lof toe. Bisschops „In de kerk", trekt veel de aandacht door sterkte van kleur, breede en aangename opvatting. Herman Ten Kate en Van Trigt worden veel bewonderd. Israëls wordt hier minder begrepen. „De kaartspelers", vallen niet zeer in den smaak; men vindt die schilderij niet voltooid genoeg; doch „Na den storm", van denzelfden meester, wordt zeer geroemd. Ook Bosboom wordt maar door weinigen verstaan; men kent hier die oude poëtische kerken niet, die hij zoo prachtig schildert, en waarvan de kerk te Trier een uitmuntende proeve levert. Bilders heeft een uitstekend landschap vol poëzy, en krachtig van kleur. Kruseman van Elten, Van Borselen, Van Deventer, en Van der Maaten zonden echt Hollandsche landschappen; Roelofs kleinere zaken, die evenwel hooge verdiensten bevatten; Mauve en Nakken belangrijke werken, die algemeen geroemd worden. Weissenbruch vindt veel bijval; maar alleen een Hollander kan zijne schilderij ten volle waardeeren, omdat zij zoo echt Hollandsch is, en men er onwillekeurig aan de groote oude meesters bij denkt, die zoo in vollen eenvoud het beeld teruggaven, dat zich aan hun oog voordeed. Ook Toms „Heide met Schapen" doet zijn ernstigen en nauwgezetten schildertrant groote eer aan. Sadee's „Landschap met figuren" is vol poëzie, en hoe meer men het beziet des te meer wordt men er door geboeid. Stortenbeker, Mari Ten Kate, Valkenburg, Stroebel, en Henriëtte Ronner zonden alle fraaie zaken, die zeer de aandacht trekken. L. Apol heeft twee landschappen vol gevoel van kleur, en breed van behandeling. Martens zond een goede schilderij, die zeer voldoet. Rochussen heeft verscheiden geestvolle werken, waarvan het „Strand te Scheveningen" het beste is; doch ook „De Kaasmarkt in Noord-Holland" vindt bijval; Springer heeft een zeer mooi „Stadsgezicht" ingezonden; Cunaeus 3 goede schilderijen met honden. Te Gempt trekt byzonder het oog met „De Kat naar Lafontaine"; jammer dat het wat oppervlakkig is. H. Koekkoek heeft een mooi stuk, dat uitmunt in teekening, hoewel het geen bepaald rustpunt voor het oog aanbiedt. Lingeman, Scholten, en Taanman zijn goed vertegenwoordigd, en trekken veel bezoekers tot zich. Zoo ook Greive, Heemskerk van Beest, en Van Deventer; Heemskerk vooral maakt veel opgang, zijn werken zijn breed van opvatting, goed van kleur, en oorspronkelijk in behandeling. Juffrouw Vos heeft twee zeer goede „Stillevens" ingezonden; we mogen gerust zeggen het beste van die soort, dat op de tentoonstelling aanwezig is. Juffr. Bakhuizen en Haanen hebben mede groote verdiensten, en vallen zeer in den smaak. Julius v. d. Sande Bakhuizen heeft een goede schilderij, al hadden we van zijn groot talent gaarne een meer doorwerkte proef gezien. Van S. en E. Verveer zijn er schilderijen, die, ofschoon hooge verdiensten bezittende, niet tot de beste dier meesters behooren. Van de heeren Vogel, Verschuur, Koster, Huybers, en Postma zijn er mede goede zaken. Ook Van der Kellen, met zijn „Geheimen" en „Geen slecht Nieuws", mag niet vergeten worden. Vóór wij de verzameling verlaten, mogen wij echter niet nalaten ook nog den heer Altman te noemen, die met zijn waarlijk prachtige copiën, naar Rembrandt, Potter, Van der Helst, en Frans Hals, zeer de algemeene goedkeuring wegdraagt. Naar ik hoor heeft de Heer Gloshorn, een vermogend ingezeten van Filadelfia, die zelf een prachtige verzameling schilderijen heeft en fraaie etsen van Rembrandt bezitten moet, heel veel lust ze te koopen. Weinig wordt er anders van al deze stukken, gelijk in het algemeen, verkocht; alleen de heer Cunaeus mocht zoo gelukkig zijn, een zijner stukken te zien aankoopen".

ZONDERLINGE SCHILDERPRAKTIJK.

Alle bezoekers van het Dordsche Museum kennen het daar voorhanden fraaye schilderstuk van Alexander Struys, „de Verlatene". Zonderling moeten zij zich dan echter getroffen vinden — gelijk het met name ons zelf vóór eenige weken te Haarlem ging — hier of daar oogenschijnlijk hetzelfde stuk

te ontmoeten, met een gansch anderen naam onderteekend, terwijl de bezitter er van onbekend blijkt te zijn met het feit, dat hij slechts een copie van minder gewaardeerde hand, en niet het oorspronkelijke, te Dordrecht voorhanden stuk in handen heeft. Te Haarlem konden wij daar dien bezitter opmerkzaam op maken, en hem nog bijtijds zelfs waarschuwen, vóór hij die copie in vollen eigendom verwierf; elders, waar ons hetzelfde feit niet toevallig onder de oogen viel, zou dat niet het geval wezen. *Op verzoek van Struys zelf*, deelen wij daarom thans hier gaarne openlijk mede, dat er dergelijke geschilderde copiën van zijne „Verlatene", allen geteekend „Kerremans", geheel buiten zijne voorkennis, zoo in Belgiën als Nederland — gelijk met name te Amsterdam, den Haag, en Brussel — vertoond en gevent worden; zonder dat de nijvere maker dier gewrochten ze als eenvoudigen namaak van 't oorspronkelijke te Dordrecht berustende stuk vermeldt.

UIT BAIREUTH.

I.

„Wanneer Wagner maar zooveel melodische vinding als dramatisch vuur had", zeî indertijd Robert Schumann, bij de uitvoering van zijn *Tannhäuser*. Wat zou hij — vraagt Hanslick, die ons dien uitroep dezer dagen in Lindau's *Gegenwart* mêedeelde — dan wel van zijn *Ring des Nibelungen* gezegd hebben? Zeker wat anders dan de schaar der blinde aanbidders van den onfeilbaren „meester", die slechts een afgod in hem huldigen, en al wat hij te voorschijn brengt om 't zeerst bewyrooken, en als het hoogste toppunt aller toon- en dichtkunst beiden in tooneelvorm huldigen. Men mag van geluk spreken, dat er toch ook buiten hen nog deze en gene gevonden wordt, die zich het genoegen van een uitstapjen naar de hofstad der beruchte markgravin van dien naam, en de tijdelijke woonstad van Jean Paul, gegeven hebben, en ons hun indrukken met minder bevooroordeelde pen hebben te boek gesteld, dan die voor den „meester" in diepen oodmoed neêrgebogen schare, van welke ons o. a. de *Nüchterne Briefe aus Bayreuth*, door denzelfden Lindau in de *Schlesische Presse* geschreven en thans ook afzonderlijk uitgegeven [1], zulk een vermakelijk tafereel ophangen. Reeds die naam „meester", niet tegenover dien van „scholier" — dat zou zich voor een goed deel nog laten billijken — maar in den zin van 't middeneeuwsch *magister* tegenover den slaafschen *famulus*, te Bayreuth zoo onvoorwaardelijk toegepast, is er een kennelijke proeve van „Er heerscht hier", schrijft Lindau in dit opzicht, „een zoo dienstmatige onderwerping, als men zich haast niet voorstellen kan. Men spreekt wel eens van den vrijstaat der kunst; ik heb van mijn leven echter nooit zoo den indruk eener volstrekte overheersching gehad als hier, eener alleenheerschappij, met al den onderdanigen trots verbonden, een opperhoofd van dien stempel, dat zonder toezicht heerscht en regeert, te dienen, en waaraan zich de schroomvalligste onderdrukking aller tegenstribbeling en weêrspraak paart, die onmiddelijk voor 't oneerbiedigst verzet zou gegolden hebben, gelijk ook de uitroeying van ieder zelfstandige uiting, die alleen om haar zelfstandigheid reeds voor vijandig zou hebben doorgegaan. Het had mij zelfs niets verwonderd, had ik een of anderen dag een afkondiging van bijv. den volgenden inhoud aangeplakt gevonden:

Het betaamt den feestbezoeker voor den Meester in alle onderdanigheid weg te sterven, maar het past hem niet, 's mans gewrochten aan den maatstaf van zijn bekrompen oordeel te toetsen, en zich in ingebeelden overmoed een openbaar oordeel daarover te vergunnen.

De rechten van den bayreuther feestvierder — zoo gaat Lindau voort — zijn ongeveer dezelfde, als die der onderdanen van 't oude Pruisen, in de beide woorden vervat; „cijnsbetalen" en „zijn-mond-houden". Tegen 't verwerven voor zijn goede geld van een feestkaart valt niets in te brengen; men verkrijgt daardoor echter slechts het recht, over de ontvangen indrukken een — diep stilzwijgen te bewaren; tenzij men de lippen mocht willen ontsluiten, om, in den stijl der Psalmen Davids, 's Meesters lof te zingen. Wie niet gansch en al tot zijn rechtzinnige volgelingen behoort, voelt zich hier gedrukt en vereenzaamd. Elk onderhoud tusschen zulk een rechtzinnige en een min of meer zelfstandig hoorder, begint met de vraag: „hoe dikwijls denkje de opvoeringen bij te wonen?" waarop dan 't volgende onderhoud plaats vindt: Eens; ik denk, dat een uur of twintig muziek daags van de zij van 't publiek al vrij voldoende is. „Eens? dat is veel te weinig; dan laat zich al vooruit zien, dat je geen juisten indruk van het geheele kunstwerk krijgen zult". Dat vrees ik ook, en ik maak daarom ook geen andere aanspraak dan openhartig te zeggen wat een leek, die veel goede muziek gehoord heeft, en verklaren mag haar zijn volle liefde toe te dragen, en die wellicht ook niet zonder wat verstand er van is, bij de eerste opvoering van een op den breedsten grondslag aangelegd kunstgewrocht gevoelt. — „Dat *mag* je niet! Het publiek weet zoo niet te onderscheiden; als je misschien schrijft: dat heeft me verveeld, dan leest dat publiek daarin: dat is vervelend. Bedenk toch, welk een verantwoording je op je neemt! — Alleen dan mag je spreken, wanneer je 't werk grondig kent". — En hoe vaak zou ik het daartoe moeten hooren? — „Buiten de proeven, moet je minstens nog *vier* volledige opvoeringen bijwonen". Hoe dikwijls wordt het dan wel gegeven? — „*Drie* maal". — Maar dan is 't ook bij den besten wil niet mogelijk, daar toe te komen, en zich die grondige kennis te verschaffen. — „Dan moet men er over zwijgen". — Doch als men 't nu prijst? — „Dan mag men spreken, zooveel men wil" — Ook wanneer men maar ééne opvoering bijwoont? — „Ook dan". —

Wagner heeft door de macht van zijn persoonlijkheid en de beteekenis van zijn kunstwerk weten door te zetten, dat op dit bescheiden plekjen gronds, van alle groote wegen van verkeer bijna geheel gescheiden, en altijd slechts opzettelijk toegankelijk, een schaar van kunstenaars en kunstenaressen bijeen is gekomen, en saâm gaan werken die eenig genoemd mag worden. Zijn stoute zeggen in de woorden van zijn toespraak op 22 Mei vervat: „zoover het kunstvermogen van 't Heden gaat, zal u al wat in tooneelwerking en gebarenspel te volbrengen is, voor oogen gesteld worden", is verwezenlijkt. Om maar eenige namen te noemen: zijn orkest staat onder leiding van Hans Richter, en is uit de uitnemendste toonkunstenaars van Duitschland saamgesteld; als eerste viool treedt August Wilhelmi, als cellist Leop. Grützmacher

1 *Breslau*, *Verlag von S. Schottländer*. 1876.

op. De tooneel-decoratiën zijn, naar schetsen van Jozef Hoffmann uit Weenen, door de begaafde Coburger schilders, Gebr. Brückner vervaardigd; kleedij en ander bijwerk zijn door Prof. Döpler en zonen, de tooneelwerktuigen door Brandt uit Darmstadt geleverd.

Tot de uitwassen van 't groote Nevelingen-feest behoort echter de aankweeking van het stafrijm; men mag vreezen, door Wagner een alliteratie-zucht te bekomen, die alles verdringen zal. Men heeft zelfs opgemerkt, dat hij, als door een gelukkig instinct geleid, ook voor de rol zijne Rijnnimfen louter alliteereerende vrouwenamen gekozen heeft: Lili Lehmann, Marie Lehman, Minna Lammert; dat zijn beide helden, Siegmund en Hunding, door de niet minder alliteereerende Heeren Niemann en Niering worden voorgesteld, en dat onder zijn Valkyren o. a. Louze Jaide en Johanna Jachmann gevonden worden. Den 12[den] Aug. waren de straten van Bayreuth met bloemkransen en festoens, de letter W omvlechtend, versierd; oningewijden zijn natuurlijk van gedachte, dat daar Keizer Wilhelm, die juist aangekomen en met luid gejubel ontvangen is, meê bedoeld wordt; de Wagnerianen zien er echter slechts een nieuwe hulde aan „den Meester" in, en de gemagtigdste hunner roemen het ten minste als een gelukkig toeval voor den Keizer, dat zijn naam met Wagners toenaam alliteereert. Dat ook de duitsche Nijverheid van den Wagner-eerdienst zou weten gebruik te maken; ik ben al een Nevelingen-pet en Wagner-das rijk; de eerste blinkt alleen door haar smakeloozen vorm uit; de laatste onderscheidt zich op 't eerste gezicht volstrekt niet van andere dassen; bekijkt men haar echter wat meer van nabij, dan ziet men onder 't plaatjen dat de tip vasthoudt, een zwartzijden koordjen; trekt men daaraan, dan slaat die das in haar midden open, en met ziet, tot zijn verrassing, een fotografietjen van „den Meester", naar Leubachs afbeelding. Zoo kunnen zijne dienaars zijn beeld altijd aan den hals dragen, zonder dat een oningewijde er ook maar 't minste van bespeurt. Ook een Siegfried-hoed kan men, des belust, zich aanschaffen, en de schuimende Rijnwijnen die in het Wagner- spijs- en drankhuis geschonken worden, dragen de namen *Rheingold* en *Wagner*.

Den 13[den] had de eerste opvoering van dien *Rheingold* plaats; doch daarover de volgende maal.

DE EERSTE AANSTALTEN VOOR 'T RIJKSMUZEUM.

Saterdagmiddag, 30 September, zijn te Amsterdam de eerste palen geslagen voor het Rijksmuzeum van Schilderijen, op het aangeplempte stuk grond, tusschen het Weteringhek en de P. Cz. Hooftstraat.

Het gebouw zal worden opgetrokken op 60 el afstand van de Buitengracht, die zal worden overbrugd. Zoo zal men van de Spiegelgracht — de brug over de Baangracht is reeds gereed — toegang naar dat gebouw hebben, ja zelfs, zonder omweg, tot de straten, die achter het gebouw zijn ontworpen, naardien een overdekte doorrid onder de eerezaal van het Muzeum — een soort *passage* — die 20 el breed is, en sierlijk zal worden overwelfd, den rid om het Museum heen onnoodig maakt. De hoofdgevel is naar de gracht, doch zoowel naar de zij van 't Weteringhek als naar die van de P. Cz. Hooftstraat, en aan de achterzijde zullen monumentale gevels worden opgetrokken.

Het geheele gebouw zal verrijzen hoofdzakelijk van steen, ijzer, en glas. De zalen zullen allen worden overwelfd, en in de eerezaal zullen de voornaamste schilders van de hollandsche school door hun beste werken worden vertegenwoordigd, elk in een afzonderlijk daarvoor in te richten vak. Een aantal van ongeveer 6000 heipalen zal noodig zijn, om het uitgestrekte gebouw te dragen, dat ruim een miljoen guldens zal kosten, tot welke de gemeente f 100,000 bijdraagt met kosteloozen afstand van het terrein. De afmetingen zijn 135 el lengte en 85 el diepte, en het Muzeum zal dus het grootste gebouw van Amsterdam worden. Twee overdekte binnenpleinen voor overblijfsels van vroegere merkwaardigheden en kunstvoortbrengselen, hetzij in natuur of in afgietsel, zullen gelegenheid geven het gebouw niet uitsluitend voor schilderijen te bestemmen, maar in het algemeen voor alles, wat de Vaderlandsche Kunst merkwaardigs oplevert. Een boekerij, zalen voor het rijke penningkabinet, voor de prentverzameling, en voor studie, maken een deel uit van het geheel, dat over ongeveer vijf jaar zal gereed zijn, en waarvan, naar men hoopt, Koning Willem III zelf in April aanstaande den eersten steen zal leggen. Eerstdaags worden de keeten en loodsen voor bouwmeester, opzichters, enz. aanbesteed. Een dier loodsen zal worden ingericht tot beeldhouwerij, omdat de heer Cuypers, de bekroonde ontwerper, die zelf 't werk bestuurt, het voornemen heeft, al het beeldhouwwerk te Amsterdam te doen uitvoeren, en zoodoende eene school te vormen voor een kunst, eenmaal in Nederland zoo gelukkig beoefend.

SCHOONHEID.

„Wanneer ben ik vergankl̄ijk, o Zeus?" — zoo vraagde eens de Schoonheid,
„'k Maakte", was 't antwoord des Gods, „slechts het vergankl̄ijke schoon".
En zie: de liefde en de dans, de jeugd en de bloemen, die 't hoorden,
Allen verwijderden zich, schreiend, van Jupiters troon.

NAAR GOETHE.

DICHTKUNST.

Dichtkunst voorzeker zij 't kind van den dag, de dochter van 't Heden,
Maar met niet minder recht, moeder der Toekomst toch ook: —
Al wat het Heden bezit, dat verkondigen honderd talenten,
Maar wat het mist — dát alleen schenkt 't voorgevoelend Genie.

NAAR GEIBEL.

MUZIEK.

Waarom gelukt het u nooit, muziek in woorden te schildren?
Wijl ze, als een rein element, beeld en gedachten versmaadt;
Zelfs het gevoel is niets dan een zacht doorschijnende bedding,
Waarop haar klinkende stroom rijzende en dalende vloeit.

NAAR GEIBEL.

J. N. v. H.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Den 22en der vorige maand overleed op zijn erf aan de Rhedersteeg, waar hij zich sedert een paar jaar metterwoon gevestig had, de vroegere haarlemmer medicijnmeester en kunstminnaar Dr. Adriaan van der Willigen Pietersz., die in beide die hoedanigheden het pad had ingeslagen, hem door zijn peetoom en pleegvader, den schrijver (met R. van Eynden) der *Geschiedenis van de vaderlandsche schilderkunst sedert de helft der 18 eeuw*, gebaand. Erfgenaam van zijn kunstverzamelingen, breidde zijn neef en aangenomen zoon, die op den duur nog uit, waartoe hem zijn geneeskundige praktijk en daaruit voortvloeyende bezoeken uitnemend te stade kwamen. Bij zijn vertrek naar Gelderland, door een slepende ziekte, die in zijn laatste levensjaren zijn lichaamskrachten sloopte, veroorzaakt, deed hij, op zijn schilder-portretten en kunst-catalogussen, na, zijn verzamelingen van de hand, gelijk dat, door de veilingen daarvan gehouden, overbodig bekend is. Zijne studie der vaderlandsche schilderkunst strekte hij ook tot de vroegere eeuwen uit, en vond daartoe de beste gelegenheid in het rijke Archief zijner woonstad, die steeds zooveel schilders binnen hare vesten herbergde. Van de uitkomst zijner nasporingen gaf hij in 1865 in zijn *Geschiedkundige aanteekeningen over haarlemsche schilders en andere beoefenaars der beeldende kunsten, voorafgegaan door een korte geschiedenis van het Sint Lukasgild aldaar*, een welkom blijk. Veel nieuws werd daar omtrent eén aantal kunstenaars gevonden; veel, dat vroeger geheel averechts was overgeleverd, naar zijn juiste toedracht meégedeeld. Voortgezet onderzoek gaf vier jaar later tot een veel vermeerderde, ditmaal in 't Fransch geschreven uitgaaf (*Les artistes de Harlem*, etc.) dezer hollandsche aanteekeningen aanleiding, die steeds tot welkome vraagbaak zullen strekken van ieder belangstellende in het geschiedbeloop der beeldende kunst in Haarlem en Nederland.

Van Victor de Stuers vroeger vermelde beknopte beschrijving der schilderijen op 't Mauritshuis is thans reeds de derde uitgaaf verschenen, waarin een aantal nieuwe stukken vermeld wordt, in het begin van dit jaar aangebracht, en o. a. door Van der Ast, Bega, Begein, van Beyeren, Codde, Pieter Lastman, Moeyart, Pieter Potter, Slabbaert, en Van den Tempel gepenseeld.

De Heer L. V. Ledeboer Vz. te Rotterdam, van wiens Schilderijen-Catalogus in een vorig No. is melding gemaakt, verzoekt ons beleefdelijk te willen vermelden, dat in zijn verzameling, buiten de daar opgesomde, ook nog stukken voorkomen van de schilders Van de Sande Bakhuyzen, Blommers, Van Borselen, Brias, De Bruycker, Burgers, Cels, De Cock, Van Dael, Van Deventer, Va. Dubourg, Ducros, Donzette, Gudin, Hellemans, Henkes, Heymans, B. J. en H. Van Hove, Karsen, De Keyzer, Kindler, Van Kobell, Van der Kooi, Koster, Van Leeuwen, Legillon, Lokhorst, De Looze, Luck, Molyn, Noel, Plumot. Van Regenmorsel, Robbe, Ravierse, Spoel, Unterbergen, Valkenburg, en Vogel.

De fransche letterkundige Henry Havard, is thans met het vervaardigen van een geschrift over het vermaarde Delfsche porcelein bezig, naar aanleiding der bescheiden daaromtrent in 't Rijks archief, dat der gemeente Delft, en de koninklijke boekerij in Den Haag, door hem opgespoord. In de *Chronique des beaux Arts* van 23 September l.l., richt hij een uitnoodiging tot ieder, die hem met verdere bijdragen voor dat doel mocht kunnen van dienst zijn, en geeft als zijn adres daarbij aan *Oranje-plein*, 31, 's Gravenhage.

Uit den Haag schrijft men: „De rijksadviseurs voor de monumenten van geschiedenis en kunst zijn op het denkbeeld gekomen, dat het bordes voor den ingang der voormalige loterijzaal, ten tijde der grafelijke Regeering niet heeft bestaan, maar de toegang tot dat gebouw onzichtbaar was gemaakt door een houten afscheiding. Zij ontleenen die bewering aan nog bestaande oude teekeningen dezer zaal. Om tot zekerheid te komen, werd het bordes afgebroken, en onderzocht of oude fondeeringen het spoor van den vroegeren bouw aanduidden. Er is echter niets gevonden, doch men beweert nu, dat een bordes niet past voor zulk een colossaal gebouw, op een zoo uitgestrekt plein als het Binnenhof, en er zijn dus reeds teekeningen vervaardigd voor een breede trap, die, uit Bentheimer steen vervaardigd en van beeldhouwwerk voorzien, weldra tot de sieraden van Den Haag zal behooren.

De loffelijke maatregel van 't pruisisch Staatsbestuur, om in alle provinciën van 't Land een inventaris der bouw- en kunstgewrochten te doen vervaardigen, heeft in eenige van deze reeds tot de beste uitkomsten geleid. Zoo verschenen voor Hannover al de door Mithoff bewerkte *Kunstdenkmale und Alterthümer*, voor Kassel de *Baudenkmäler im Regierungsbezirk Kassel beschrieben und in topographisch-alphabetischer Reihenfolge zusammengestellt von* H. von Dehn-Rothfelser *und* Dr. W. Lotz. Voor den Elzas is de bekende Straatsburger hoogleeraar en kunstkenner Krautz met hetzelfde doel werkzaam; voor Silezie de bouwraad Ludecke en Prof. Schultz. Ook voor Pommeren zoekt de minister Falcke een dergelijken arbeid tot stand te doen brengen, en heeft daarvoor de warmste belangstelling gevonden bij de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde van dat gewest. Reeds hebben er dan ook de Stadsbouwraad Haselberg te Straalsond voor dát district, en voor die van Stettin en Cöslin Dr. Ziemsen te Neustettin die taak aanvaard, en zijn druk met de ten uitvoerlegging bezig. Dergelijke aanbevelenswaarde ondernemingen strekken niet alleen, om die gewrochten en gedenkteekenen des te beter in stand te houden en op den duur voor den ondergang te behoeden, maar kunnen wel niet anders dan ook de algemeene belangstelling der ingezetenen voor dergelijke zaken te wekken en bevorderen, en verdienen zoo ook elders navolging.

Door den kunsthandelaar Maillinger te Munchen zijn, behalve een reeks van welgeslaagde etsen — de portretten van de begaafdste kunstenaars dier stad (Piloty, Frans Adam, Leubach, Voltz, Zumbusch, Defregger, Wagmuller, enz.) van de hand van Prof. Raab bevattende, ook twee voortreffelijk geëtste platen, naar de schilderingen van Geyer in de galerij-Schack (de romantische en de platonische Liefde voorstellende) in 't licht gegeven.

Te Munchen eindigde den 22sten July ll. de ruim 50jarige duitsche schilder Berdellé vrijwillig zijn leven, uit te vergedreven spijt over de onbillijke misprijzing en tegenwerking, waaraan hij van de zijde zijner kunstbroeders of eerder-haters bloot stond. In Meins geboren ving hij zijn studiën onder Schadow te Dusseldorp aan, en kwam van daar omstreeks het jaar 1840 naar Munchen, waar hij zich, door Genelli aangespoord, vooral aan 't geschiedschilderen wijdde, en daarin weldra als gloedvol colorist uitblonk. Ongelukkig viel hij daardoor weinig in den smaak van den toenmaligen trant, die 't carton schilderen boven alles stelde, en zijn op de leest der 16 eeuwsche Venecianen geschoeide stukken slechts met onverdiende deernis aanzag. Toen vervolgens een kleurrijk realisme die matte en doffe hebbelijkheid verving, en Berdellé dus althans van dien kant geen ergernis meer kon geven, zag hij zich als idealist verguisd, en zelfs zijn weidsch muurschilderwerk in de polytechnische school te Munchen versmaad; zijn stukken werden van de tentoonstellingen geweerd, en hem zelfs een reeds gedane groote bestelling onttrokken. Dit was den armen schilder te veel, en, ofschoon in onbekrompen geldelijke omstandigheden levende, zocht en vond hij nu, in een ondoordacht oogenblik, zijn dood in de Isar.

BELANGRIJKE KUNSTVEILING.

Te Brugge zal, Woensdag en Donderdag 25 en 26 Oct. a.s. de verkoop plaats hebben der belangrijke schilderijverzameling van wijlen den Heer Frans de Poortere. Voor nadere kennisneming zie de aankondiging op de achterzijde.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 20. 25 October 1876.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

T. H. DE BEER. — H. L. BERCKENHOFF. — F. C. DE BRIEDER. — Dr. J. TEN BRINK. — MARCELLUS EMANTS. — J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE.—C. J. GONNET.—J. GOSSCHALK.—Mr. J. N. VAN HALL.—P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.— R. HOL.— MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.— J. VAN SANTEN KOLFF.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—Dr. A. VAN DER LINDE. — J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.— SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

DE DANISCHEFF'S.

Men zal zich uit het naastvorige nommer herinneren, dat mijn eerste kennismaking met den arbeid van „het Ned. Tooneel" juist niet van aangenamen aard was. Daarom verheugt het me in dubbele mate, thans te kunnen berichten, dat de voorstelling van „De Danischeff's" een zeer gunstigen indruk bij mij heeft achtergelaten. Ook het stuk zelf, een voortbrengsel van de fransche school, hoewel de heer Rössing het — zonderling genoeg — uit het Duitsch heeft vertaald, bezit vele goede eigenschappen, zoo wat aanleg als behandeling betreft. De schrijvers geven blijk van tooneelkennis en zijn geestige praters.

De inhoud, dien ik slechts meêdeel zoover mij dat noodig voorkomt ter verduidelijking mijner kritiek, is deze: — Gravin Danischeff bezit in haar zoon Wladimir den eenigen stamhouder van haar oud-adellijk geslacht. Geen wonder dus, dat de trotsche vrouw met smart en verontwaardiging verneemt, dat hij zijn hand wil schenken aan een lijfeigene, met name Anna, die zij als pleegdochter heeft aangenomen. De jongeling is echter niet tot andere gedachten te brengen, en daarom begrijpt zijn moeder — een edelvrouw met een onedel hart — door list te moeten winnen, wat zij door overreding niet kon verkrijgen. Zij opent haar zoon dus het vooruitzicht op hare toestemming, mits hij zich een jaar in de groote wereld ga bewegen, en zijn best doe, om in beter gezelschap die dwaze liefde zijner jeugd te vergeten. De argelooze jongeling neemt dit voorstel aan; doch nauwelijks is hij vertrokken, of zijn moeder beveelt haar koetsier en lijfeigene Osip om Anna te huwen, terwijl zij aan beiden, als bruidsgeschenk, hunne vrijheid verleent. In spijt van Anna's smeekingen en de bedenkingen des priesters, wordt het huwelijk, met inachtneming der wettelijke vormen, op staandevoet in de slotkapel voltrokken.

Het tweede bedrijf speelt te Moskou. De jonge graaf blijft niet lang onkundig van de zaak, doet zijn moeder, die hem ten huize van prins Walanoff komt bezoeken, hevige verwijten en zweert Osip, Anna en zich zelf te zullen dooden, nadat hij de plechtige verzekering aflegt, dat hij prinses Lydia Walanoff — een behaagziek meisje, dat hem echter oprecht liefkrijgt — niet tot vrouw begeert.

Het nu volgende bedrijf verplaatst ons in de echtelijke woning van Osip en Anna. Weldra treedt de wreed beproefde jongeling, met een hart vol bitterheid, binnen, en herinnert Osip, met de zweep in de hand, hoe hij zijn vader, moeder, en hem zelf van een streng vonnis heeft ontlast, en vraagt of dât nu de wijze is, waarop die edelmoedige daad wordt vergolden. Osip, een door en door edel karakter, hoort hem aan, en doet daarna de verrassende mededeeling, dat hij Anna, juist uit dankbaarheid, voor hem bewaard en beschermd heeft. Hij huwde haar opdat zij niet in minder edele handen zou vallen; want hij heeft haar, in spijt van de heilige vereering en hartstochtelijke liefde voor zijne vrouw, beschouwd als

zijne zuster. Zijn huwelijk, een loutere vorm, behoeft dus slechts ontbonden te worden, om Anna de echtgenoote van Wladimir te maken.

Die ontbinding gaat echter niet zoo gemakkelijk. Het is waar, de Saar kan er vergunning toe geven; maar prinses Lydia, die uit voorgewende zelfopoffering daartoe de noodige stappen zal doen, komt in het vierde bedrijf met een weigerend antwoord terug. Dat oogenblik van spanning wordt echter te niet gedaan door den grootmoedigen Osip, die, met bemiddeling van een waarachtig vriend van den graaf, toestemming van de kerkelijke overheid heeft weten te verkrijgen, om in een klooster te gaan, waardoor zijn huwelijk, naar russische rechtsbegrippen, van zelf ongedaan wordt gemaakt.

De heer Rössing heeft het stuk verdienstelijk overgezet. De taal is pittig, ongedwongen, en doorgaans zuiver. Oppervlakkig schijnt de toon soms al te gemeenzaam. Doch als men hoort WAT in Rusland in de hoogere kringen al zoo geoorloofd is, om te zeggen, moet men ook geen gewone eischen stellen aan het HOE. Hetgeen ons daarom aanvankelijk als te gemeenzaam voorkomt, blijkt later den natuurlijken gang zeer te verhoogen. Ik breng dus lof aan Rössing voor zijn welgeslaagden arbeid, maar kan tevens niet nalaten om der Vereeniging te verzoeken hem een Kramers „Woordentolk" te vereeren, opdat hij er den liefelijken wenk door ontvange, alle vreemde woorden, waarvoor hem oogenblikkelijk geen goed nederlandsch invalt, eens even na te slaan, als: „dateeren, respekteeren, passeeren, systeem, impertinent, kontrast, galant, cadeau, confortable, factor, primitief, sympathie, interessant," enz. Dat hij aarzelt om „dispensatie" te vertalen, zou ik mij kunnen voorstellen wanneer het een verzoekschrift aan den Koning betreft, omdat ook onze wet van „dispensatie" spreekt. Onze wetboeken vloeien, om lichtverklaarbare reden, over van dat onkruid. Maar daarom is het des te noodzakelijker, dat wij daartegen verzet aanteekenen door zelf in de eerste plaats zuiver te schrijven. En het tooneel, dat machtige voermiddel ter beschaving, is geroepen daartoe mede te werken. Ik reken er op, dat de vertaler dien wenk ter harte nemen of mij openlijk tegenspreke, opdat ik gelegenheid erlange, hem door klemmender betoog te overtuigen. Het „van af" en „van uit", dat vlak achter elkaâr in Osips sprookje van de lelie voorkomt, zal hij bij herlezing van zelf wel schrappen.

En nu de vertooning. — Ik zou wat uitvoerig worden, indien ik al het goede wilde opsommen, waardoor zij zich kenmerkte. Na dit voorop gesteld te hebben, hoop ik niet van gebrek aan waardeering beschuldigd te worden, indien ik voornamelijk de aandacht vestig op datgene, wat mij minder onberispelijk voorkwam. Ik doe dit te meer, omdat het der Vereeniging niet aan lofredenaars ontbreekt, die den moed niet hebben, om haar onbewimpeld ook op feilen te wijzen. Het zijn die onhandige vrienden, die steeds hun best doen, om ons mevrouw Kleine te ontrooven. Of is het geen onrecht jegens de kunstenares en diefstal aan de kunst, om een vrouw, die zoo voortreffelijk een gravin Danischeff kan spelen, haar krachten te laten verspillen aan een Sofonisbe? Wie in 't eene vak kan schitteren, moet zich in 't andere niet met een hoogstbedenkelijk plaatsje vergenoegen.

Gelijke lofspraak komt den heer Morin toe. Wat een zeggenskracht legde hij aan den dag in de rol van De Taldé! En hoe gunstig stak zijn manier van plaats nemen op den divan af bij die van mej. Verwoert (tijdens de liefdesverklaring) als prinses Lydia. Die fout is haar ten volle toerekenbaar, hoewel haar overigens geen verwijt kan gemaakt worden over de onvoldoende vervulling dier partij, welke niet in haar emplooi ligt.

Met veel talent daarentegen stelde de heer Bigot ons prins Walanoff voor. De prins is, wat men noemt, een oude gek; heeft niet veel te vertellen, maar des te meer te spelen; de heer Bigot deed dit uitstekend; hij toonde de kunst te verstaan om het tooneel te vullen. Byzondere onderscheiding ook verdient de heer Spoor als Osip. Nu zou men wel de opmerking kunnen maken, dat zijn geluid aan eentonigheid lijdt, evenals men den heer Morin voor de zooveelste maal op een paar welbekende hebbelijkheden kan wijzen; maar dat ware een noodeloos grieven, omdat beiden daar met den besten wil ter wereld niets meer aan kunnen veranderen. Voortaan kom ik daar dan ook niet weêr op terug. Mevrouw Ellenberger had als Anna nu en dan goede oogenblikken; doch haar onafgebroken hikken en snikken werkt zoo vermoeiend en ontnuchterend op den toeschouwer, dat het hem een raadsel wordt, hoe die jonge graaf zoo met haar kon dweepen. Die Anna was een bevallig kind, met het hart op de tong en onschuldige liefde in 't oog, die ze niet in haar tranen poogde te verdrinken, maar door een weemoedigen blik, vol schoonheid en opoffering, nog onwederstaanbaarder maakte. Nu werd ze vervelend, waar ze fier had moeten zijn. De rol van Wladimir had niet door den heer Moor, maar door zijn jongeren kunstbroeder Tourniaire vervuld moeten worden; die zou haar wat meer hartstochtelijk hebben gespeeld. Niettemin toonde Moor zich dikwerf als man van talent. Van den heer Potharst — Paul — heb ik te weinig gezien, om hem nu reeds erg hard te vallen, ofschoon ik wel wil bekennen dat het weinige mij niet naar meer doet verlangen. Wat een gebrek aan welgemanierdheid, wat een hooge schouders en zwaaiende armen; 't leek wel een tooneelist, terwijl een jongmensch uit den adelstand werd bedoeld. Nu weet ik wel, dat alle voorname jongelieden niet uitmunten door goede manieren, maar het tooneel geeft ons hier behoorlijk afgewerkte beelden, geen natuurlijke onnatuurlijkheden. Gelijke opmerking — het moge niet heel hoffelijk zijn — is niet overbodig ten opzichte van het vrouwelijk personeel. Met uitzondering van mevrouw Kleine en Ellenberger, bewogen die vrouwen en jonkvrouwen zich al bijzonder slecht. Wie van nature niet met bevallige manieren is begaafd, kost het veel oefening, om zich ongekunsteld en behagelijk voor te doen; te meer daar de eischen van den welstand in het dagelijksch leven grootendeels worden miskend. Nu en dan schijnt men er zelfs iets ongepasts in te vinden. Bij de opvoering van Sofonisbe zag ik daar een aardig voorbeeld van. Men weet, dat eene vrouw in den schouwburg, fatsoenshalve, rechtop moet zitten en voor zich kijken. Zoo'n boogvormige rij van die stijve tronies, als men er kan ontwaren, is dan ook een vermakelijk schouwspel voor een... karikatuurteekenaar. Nu zat schuins over mij een oude dame met een lief meisje van een jaar of zestien. Bij een der tusschenpoozen leî dit laatste haar elleboog

losjes op het dwarsschot harer oge, en liet toen haar kopje, ook al weer heel luchtigjes natuurlijk, op haar toegeslagen waaier rusten. Dat leverde een borstbeeldje om te stelen. Maar nauwlijks bemerkte haar geleidster het, of ze stootte haar aan, en het bevallige beeldje van zooeven werd weer houterig als de geheele omgeving. Boven die soort welvoegelijkheidsbegrippen is het tooneel verheven. Men onderscheide echter wel tusschen het bevallige, dat het schoonheidsgevoel bevredigt en tot eerbied stemt, en het verleidelijke, dat de zinnelijkheid prikkelt. De houding op een divan helt daar spoediger toe over dan eenige andere. Daarom moet er byzondere oplettendheid aan worden besteed. Talrijk echter zijn de beelden en plaatfiguren, wier nabootsing de oefening vergemakkelijkt. En dien weg moet het op. Ik vind dat de tooneelschikker het recht heeft om van zijn tooneelisten te vorderen, dat zij zich met smaak weten te bewegen; anders is het hem onmogelijk schilderachtige groepen te vormen.

Van de tooneelschikkingen sprekende, moet ik een woord van lof brengen aan den heer Kettmann. Niettemin heb ik een paar bedenkingen aan zijn oordeel te onderwerpen.

1e. Toen Zarakoff — goed gespeeld door den heer Van Beem — bij zijn vertrek, in de deur nog eenige woorden ter zij had te zeggen, zag het tooneel er uit als een wassenbeeldenspel. Ieder wachtte tot hij had uitgepraat en zette toen het gesprek voort. Laat den overbeleefden prins bijv., schijnbaar toevallig, een zakdoek voor een dame oprapen, haar een ruiker overgeven, een stoel verzetten, een voetenbankje verschuiven of zoo iets; dat bevordert den natuurlijken gang.

2e. De hut van Osip zag er uit als een ouderwetsche gevangenis met een nieuwerwetsche pianino er in. Indien ik mij niet bedrieg, is het vertrek, dat men er voor gebruikte, ten behoeve der „Vrouwe van Waardenburg" gemaakt. De stijl kon er dus niet mee door. De ruw gebeitelde stoelen waren daarentegen goed op hun plaats. Het russische landvolk versiert zijn plankenhuizen op hoogst eigenaardige wijze. Op beeldhouwwerk is het byzonder gesteld, en allerlei huiselijke benoodigdheden, keuken- en tafelgereedschap, dat van hout kan gemaakt worden, neemt het niet van andere grondstof. Ook de reusachtige haard — mijn zegsman Ancelot: „Six Mois en Russie" spreekt van een „énorme poêle" — ontbrak hier in tegenstelling met de overige kamers. Voor bidbank en heiligenbeelden was gezorgd. Maar wat ik in de hut of, liever, in de tooneelschikking miste, was poëzie. Ik zal mij duidelijker pogen uit te drukken: die hut wordt bewoond door een echtpaar, dat uit verheven roeping een engelenleven leidt. Daar ligt iets dichterlijks in, en hoe sterker dit uitkomt, des te aangrijpender schouwspel die schijnbare echtvereeniging wordt. Is die hut gezellig en vriendelijk, dan komen die twee beelden nog krachtiger uit, en wordt het offer van Osip nog grooter. Het wordt dan duidelijk, hoe de wreede hand van het noodlot hier loodzwaar drukt.

3e. Als Osip zijn Anna met gebroken hart beveelt, om de gravin te volgen, opdat zij de vrouw van een ander worde, verwijdert zich eerst de gravin en vervolgens Anna. Die scheiding is smartelijk. Anna vereert Osip als een hooger wezen, en daarom doorboort zijn lijden haar reine ziel. Hier ware een treffende groep te krijgen geweest. Ik weet wel dat het natuurlijker is als beiden weggaan; maar die natuurlijkheid ontaardt in koud realisme. De gebiedende gestalte van de gravin in den gang, de vertwijfelende Anna halverwege in de deur, de wanhopige Osip ter zijde op den middengrond; — mij dunkt, het zou blijvender indruk hebben gemaakt. Denk u een schilder, die gelijken toestand in beeld wil brengen. Zou hij het niet op die wijze moeten doen? Welnu, wat is het tooneel anders dan een schilderij?

4e. De prinses vraagt, of Taldé zooeven haar vlugheid op de schaatsen niet heeft bewonderd. Ook zonder die vingerwijzing gelooft men wel, dat het in Rusland nog al aardig vriest; en toch staan gedurig de deuren open, en loopt men, zonder iets om te slaan, uit de verwarmde kamers naar een bordes in de open lucht.

5e. Telkens als Wladimir in een indrukwekkend oogenblik vertrekt, heeft hij een even langen als hinderlijke afmarsch te maken. In dergelijke gevallen moet de speler zich wat dichter bij de deur bevinden. De bekende zucht, ook door den heer Moor geslaakt, kan de fout niet vergoeden. In 't algemeen zij nog aangeteekend, dat alle personen telkens te gelijk opstonden, als werden ze door één en dezelfde veer in beweging gebracht.

Ten slotte moet hulde worden gebracht aan de blijkbare zorg, die men zich heeft getroost, om het stuk in den stijl te vertoonen, ofschoon enkele eigenaardigheden, die August Wahlen, in zijn Moeurs, Usages et Costumes, vermeldt, niet in acht werden genomen. Zoo o. a. de min of meer terughoudende omgang — het verkeer op een afstand — der beide geslachten, aan tafel zoowel als op partijen. Het hier aangehaalde werk is van een tijdgenoot der Danischeffs, en hoe vreemd dergelijke zonderlinge trekken ons mogen voorkomen, vergeten wij niet het: 'slandswijs 'slandseer. Jhr. mr. Quarles van Ufford maakt in zijn „Herinneringen uit Scandinavië (1876) nog gewag van vreemdsoortige gebruiken, die evenmin in onze dagen van versnelde gemeenschap door het wereldverkeer zijn uitgewischt. Daarenboven De Danischeffs speelt omstreeks 1850, en het zag er nu bij den prins, ook ten gevolge van die burgerkleeding naar den laatsten smaak, wel wat 1876-achtig uit.

In één opzicht schitterden onze speelsters ditmaal bij uitnemendheid: haar sterk sprekende trek van verwantschap aan de russische schoonen, door het overmatig gebruik van blanketsel, kwam haar thans te baat. Het was, als zagen we ons verplaatst te midden van het oude hof te Versailles.

MARTIN KALFF.

EEN KREUPELE DANTE.

„Natuurlijk, men mocht niet anders verwachten: een dichter als Ten Kate *moest* vroeg of laat inzien, dat, wilde men Dante berijmd vertalen, dit alleen kon geschieden in terzinen, d. i. in drievoudig slepend rijm. Die treurige misgeboorte van dooreen gehaspeld mannelijk en vrouwelijk rijm heeft t. K. *jure ac merito* ten vure gedoemd."

Zóó sprak bij zich zelf de man, die voor een boekwinkel opmerkte: „DE HEL van DANTE ALIGHIERI,

in de dichtmaat van 't oorspronkelijke vertaald door Jan Jakob Lodewijk ten Kate. Met platen van Gustaaf Doré". Dat was goed nieuws. Samenwerking van twee gunstig bekende namen zou bij uitstek geschikt zijn, om Dante meer en meer te doen bewonderen. Het is waar, vele houtsneden van Doré strekken, gelijk én Longfellow én Witte én Hacke sinds lang opmerkten, meer tot sieraad, dan om het Goddelijk gedicht aanschouwelijk voor te stellen, en hebben dus slechts eene betrekkelijke waarde; ja, zij zijn vaak gevaarlijk, als kunnende leiden tot misverstand van den dichter. Maar zulk een kwaad wordt veel verminderd door eene trouwe vertolking van het oorspronkelijke. Dat de heer Ten Kate deze geven zou, viel niet te verwachten, op grond zijner vóór vele jaren geleverde proeve eener overzetting van de „Tien Eerste Zangen van „De Hel". Hij was daarin met zijne gewone vrijheid te werk gegaan, en had veel van Dante's keurigheid en diepen zin geofferd aan het streven om licht vloeiende verzen te maken. Daardoor was onherstelbaar nadeel toegebracht.

Moeilijk dus kon iets welkomer zijn dan de boven vermelde titel, welke de geruststellende verzekering gaf, dat de begaafde Ten Kate zijn letterarbeid van dertig jaar geleden gewogen en te ligt bevonden had; dat hij, met rijper kennis en beter oordeel, met meer eerbied voor het italiaansche meesterbeeld toegerust, de grootsche taak ernstig opvatte, en zijne schoone talenten op cijns stelde ten bate van het allermoeilijkste litterarische kunstwerk.

Niet één van Dante's talrijke tolken, in onverschillig welk werelddeel, was ooit op den komischen inval geraakt, om eene bastaardmaat te knutselen uit drievoud mannelijk en vrouwelijk rijm, en daarbij te wanen, dat zij de oorspronkelijke terzine was. Voor Nederland was het bewaard, zulk eene Japaneesche wanstaltigheid voort te brengen. Wij moesten het buitenland eens om onze averechtsheid doen lachen [1]. Den heer Ten Kate, die hiervan de schuld droeg, kon slechts vergeven worden: 1 om zijne jeugd (anno 1843); 2 op voorwaarde, dat hij de zonde door berouw, blijkende uit plichtsbetrachting, eenmaal boette. Men beseft dus, met welk eene blijdschap het reikhalzend te gemoet geziene tijdstip van Ten Kate's bekeering tot de litteraire orthodoxie werd begroet. „Zeer zeker, zulk een Musenzoon kon geen ketter blijven; hij niet altijd wierook branden voor Vandalisme en Godenverminking!" — Zoo werd met opgetogenheid bij de gelukkige ontdekking gepreveld.

In de pers werd wel eens gesproken over *terzinen* met staand en slepend rijm, zonder te bedenken, dat zulke *terzinen* eigenlijk niet bestaan, en zij niets vertegenwoordigen dan de barbaarsche verknoeying eener italiaansche dichtsoort; dat zij juist het omgekeerde maken van eene maat, welke voor statige en verheven zangen past. Nu zij het denkbaar, dat in het Nederlandsch een gedicht kan geschreven worden, dat zich met zulk eene nieuwe maat verdraagt — ondenkbaar is het, in haar den onsterfelijken Dante na te zingen. Want wat is dat: onze Florentijn in kreupelmaat? Dat is een oratorium van Händel op een draai-orgel; dat is Rossini's *Stabat Mater* met variatiën uit Offenbach's *Orphée aux Enfers*.

De *terzine:* het plechtige, ernstige, steeds zich gelijk blijvende vers, met zijne regelmatig wederkeerende silben van even zwaar gehalte, eindeloos voortgaande als het oneindige, dat Dante bezingt, is de eeuwig rollende zee, het machtige lied der bruischende baren, de kalme majesteit, de onuitputbare kracht. Zij is door Durante degli Aldighieri geschapen voor zijn onderwerp; zij is daarmede één; en alleen volslagen miskenning van geest en zin zijner Komedie kan een zijner jongeren zoo diep hebben doen vallen, dat hij den Meester de breedgeplooide *toga* van de schouders haalde, om hem in een nieuwerwetsche *demi-saison* te steken.

Ter verontschuldiging dezer dwaling wordt gezegd: „Ons publiek leest staande rijmen gemakkelijker; de slepende zijn te zwaar; men moet er lang aangewend zijn, om ze te kunnen genieten; onze taal leent zich beter tot de mannelijke", enz. Dat men zich de taak der vertaling minstens twee derden verlicht met staand rijm, is duidelijk; maar men hoont de edele en rijke Nederlandsche taal door te beweren, dat zij geen echte ternizen kan leveren. Het komt er slechts op aan, of men begrijpt, dat in de kunst het woord „onmogelijk" niet mag uitgesproken worden, en dat de grootste moeilijkheid de moeder is der hoogste schoonheid. Noch dichters, noch beeldhouwers, noch schilders, of wie ook hebben te vragen, wat een nog niet voldoend ontwikkeld publiek welgevallig is; zij hebben de roeping, het volk op te voeren tot de kennis van het verhevene. Zeker, daar zijn er meer, die de ontzachlijke proportiën van Phidias en Praxiteles niet waardeeren, dan wel; maar dit geeft geen recht, de lijnen der reuzen in te korten ten gerieve van het ongeoefende oog. Talloozen kunnen maar niet vatten, hoe diep en machtig, hoe rijk aan heerlijke lichtspelingen de schaduwen van Rembrandt zijn, maar daarom ga men zijn halfdonker niet bemorsen en bederven met helderen glans en gloed.

Groot was dan de dankbaarheid bij de ervaring, dat ten Kate tot de dichtmaat van den oorspronkelijken Dante was gekeerd. Had hij vroeger blijkbaar geredeneerd: „voor mijn volkje is die oude wijs te zwaar, ik zal hem eens duchtig versnijen", en had hij toen rustig een vat water in den Godendrank gepompt, thans zag hij in, dat de druif moest worden aangeboden, gelijk zij van de wingerd kwam. Lofwaardige terugtred! Schoon herstel van zwaar vergrijp!

Het lag voor de hand, dat niets eerder te doen viel, dan een bode tot den boekhandelaar te zenden om de eerste aflevering van Ten Kate's vonkelnieuw werk. Er mocht geen tijd verloren worden, om zich te verlustigen in een grootsch gewrocht des geestes. Want dat moest iets zijn: een dichter, zoo begaafd, als hier optrad, die er nu inderdaad eens op bedacht was, daarmede op waardige wijze te woekeren! Welk eene verdienste verwierf zich de man, die, terwijl hij rusteloos was voortgegaan met het fabriceeren van tallooze verzen, nog in stilte zeker zijne nachtwaken had geofferd, om het vaderland te verbazen met een arbeid, welke steeds aan de grootste en begaafdste mannen jaren bij jaren van inspanning had gekost! En zoo iets deed onze kolossus Ten Kate, naar men oppervlakkig zou zeggen, slechts als bijwerk van zijn

1 In „*De Ned. Spectator*" van 31 Juli 1875, is naar verdienste op de kaak gesteld „*Hoe de Duitschers over de Nederlandsche letteren leeren oordeelen*"; maar als Dante bij ons mishandeld wordt in een boeren-kermis-maat, dan mag de vraag geoorloofd geacht worden, of wij den vreemdeling een hoogen dunk doen opvatten van onze letterkundige beschaving?

overig veelvuldig geschrijf. Welk een man! Het kost hem niet meer moeite, Dante in echte terzinen te vertalen als een nieuw soort ulevellenrijmpjes voor fotografietjes te verzinnen. En welk eene onderscheiding geniet Dante! Ten Kate verklaart, dat hij hem vertaalt, in plaats van dit eenvoudig ter zijde te laten. Zeker, de oude Florentijn kan geensins klagen, dat hij bij t. K. niet veel vóór heeft boven eene menigte andere dichters.

Slechts met schijnbare bedaardheid, maar met werkelijk ontzag, werd de groote blauwe aflevering met roode letters van den bediende aangenomen; toen verklaard „dat er belet was", en de sleutel in de deur omgedraaid. De omslag was keurig gedrukt, en ja, men had zich bij het lezen vóór dien boekwinkel niet vergist, het stond er, met duidelijke letters, dat hoogst belangrijke bericht: „in de dichtmaat van 't oorspronkelijke ". Stellig had de heer t. K. dat zoo terstond buiten op den omslag laten drukken, om in regtmatigen trots het volk toe te roepen: „ik zwoer mijne dwalingen af! ziehier het bewijs, hoe doordrongen ik werd van 't gewicht mijner taak!" Alle bezorgdheid moest dus verdwijnen. Met plichtmatigen ijver had de uitstekende vertaler de stellige verzekering vooruit gezonden, dat hij den kalmen Dante, den steeds vol waardigheid in zijne terzinen voortschrijdenden geleerde, niet stoep op en af deed huppelen en springen als een flaneerenden straatslijper. En daarom werd opgeruimd en wel te moede het titelblad omgeslagen...

Maar, *dios immortalis*, wat is dat? Is de lezer het slachtoffer van een optisch bedrog? Mag hij zijne oogen vertrouwen?... Neen, een booze toovenaar heeft óf hem óf dat drukwerk in zijne macht. Want daar treedt geen antieke Dante, met vasten voet zijne rotsen drukkende, hem tegen; daar strompelt hem de door t. K. in '43 geamputeerde Florentijn te gemoet. Daar hinkt die karikatuur van Dante, wiens eene been t. K. ten behoeve van het grove publiek en voor zijn eigen gemak, in jeugdige lichtzinnigheid een voet korter gemaakt had.

Wreede teleurstelling! Van de oorspronkelijke dichtmaat geen spoor — maar tot schande der vaderlandsche letterkunde, weder de povere bastaard met zijn staand en zijn slepend rijm, waaraan Nederland, tot spot van Europa, reeds eenmaal veroordeeld was, het aanzijn te geven.

Het is menschelijk, dat ons ten eenigen dage een afdoende oplossing gegeven wordt van een waarlijk ernstig geval: Hier vindt men een gevierd poeet als onze geëerde ten Kate, die bij uitstek in staat is, na vereischte studie, Dante te vatten, en als in het oorspronkelijke weder te geven. Hier ligt op een blauwen omslag en een sneeuwwit titelblad zijne stellige verzekering, dat hij het doet, en op de volgende bladzijde het even stellige bewijs, dat hij het niet doet.

Hoe is zoo iets mogelijk?

Het is waar, er wordt gemompeld: „och, die uitgave is eenvoudig eene speculatie met platen van Doré, en daarvoor leverde de heer t. K. de bijschriften. De luî, die dat koopen, hebben zoomin van 't een als van 't ander verstand." Die verklaring klaart niets op. Bovendien, het verspreiden van Doré's prenteboeken strekt een uitgever niet tot schande, en mag dus ondersteund worden. Blijken echter bijschriften noodig, dan worde Dante daartoe niet misbruikt, maar van de gelegenheid partij getrokken, om den koopers van prachtwerken de hand te reiken, opdat zij Dante naderen.

De zaak heeft eene andere zijde, waar de vraag staat: „Waarom bedrog gepleegd? Waarom een arabischen klepper verkocht en een buitelend kalf geleverd?" Is het werkelijk zoo, dat de kringen, voor wier beurs een kostbaar werk bestemd is, schier uitsluitend stakkers bevatten, die zich deze hollandsche knol voor een italiaansche citroen in hand laten stoppen? En zoo ja, behoort men dan met die geringe ontwikkeling zijn voordeel te doen, om de onnoozelen te bedotten? Is het inderdaad waar, dat de Nederlandsche geleerden, wier eer er mede gemoeid is, dewijl het buitenland nu toch het recht erlangt, de schouders op te halen, den moed missen om tegen zulke kwakzalverij te velde te trekken, en daardoor het bewijs laten ontbreken, dat althans zij geen loopjen met zich laten nemen? Is de slaafsheid dier litteratoren zoo groot, dat zij, uit vrees zelven eens gekritiseerd te zullen worden, en om een flinken uitgever te believen, niet durven staven, dat hun ten minste bekend werd, wat Dante's oorspronkelijke dichtmaat is?

Volmondig mag men hierop ontkennend antwoorden. Daar zijn in dit land nog onafhankelijken, die, onverschillig wie dit (door eigen schuld) deere, voor recht en waarheid in de Letteren de stem verheffend. Desniettemin teekent het aangeduide titel-bedrog een toestand. Het staaft wat men reeds durft, en wat men verwacht. Ware altijd gewaakt, om dergelijke in het klein op touw gezette pogingen streng tegen te gaan, niemand zou zich inbeelden, haar nu in het groot te kunnen beproeven. Menig geletterde schijnt het recht te hebben verbeurd tot klagen, dewijl thans met zoo tastbare plompheid de draak met hem wordt gestoken. *Habet quod sibi imputat.* Trad men steeds op, om het degelijke, wie het ook bracht, te verwelkomen, en het verkeerde terug te wijzen, niet licht zou één zich vermeten tot de driestheid om, in het aangezicht van het geleerde Nederland, te verklaren „in de dichtmaat van 't oorspronkelijke te vertalen" en in plaats van terzinen de kreupelmaat te geven. Dat maakt zoo den indruk van den *impresario*, die naar het uithangbord zijner tent wijst en uitroept: „burgers en buitenluî! gelijk gij ziet afgebeeld, vertoon ik u den Toskaanschen Zanger met zijne Godenharp"! — doch heeft de schamele schare haren penning geofferd, dan schuift hij het gordijn weg en stelt een Chinees, trippelend met zijn tamboerijn, ter huldiging aan het gemeen voor.

Dat is eene leelijke oorveeg voor vele litteratoren! Moge zij hen wakker maken! Die oorveeg beteekent òf: „wij vertrouwen, dat gij toch niet weet, wat terzinen zijn"; òf: „wij verwachten, dat gij laf genoeg zijt om de mystificatie te dulden en de boertjes te laten beetnemen".

Wijselijk is het Italiaansch niet naast 's heeren Ten Kate's verzen gedrukt. Daardoor kan men het hinkende rijm niet vergelijken en de vrijheden der vertaling, welke de haren ten berge doen rijzen, niet aanstonds opmerken. Over die vrijheden zal „Het Ned. Dante-Orgaan: De Wachter" ongetwijfeld het zijne zeggen. Ter loops zij aangemerkt, dat sommige fouten van t. K. ook door Duitschers begaan werden. Dit is stellig wel een toeval, maar toch te betreuren, dewijl nu het vermoeden weder rijst (reeds door de vroeger uitgegeven Tien zangen gewekt), dat onze voortref-

felijke dichter eer uit het Duitsch dan uit het Italiaansch vertaalde. En dit vermoeden wordt versterkt (hoe kan soms de schijn tegen iemand zijn!) doordat de heer T. K. weder heel toevallig juist die fijnheden van Dante mist, welke alle tolken derven, die de taal des Meesters slechts oppervlakkig kennen. Edoch, een en ander hoop ik bij een volgende gelegenheid eens in het licht te stellen.

De ondergeteekende neemt ondertusschen niet aan, dat de heer t. K. geen begrip heeft van eene *terzine*, en evenmin, dat hij de onnoozelen bij den neus wil nemen. Het zonderlinge geval is te verklaren als volgt: „terwijl onze nijvere poëet aan het zuiveren, schaven, en polijsten der in eene lange reeks van jaren gedichte terzinen is, stuurt de uitgever al vast eene aflevering in de wereld ter verzameling van inteekenaren, die, ziende hoe leelijk een kreupele Dante is, zich mogen voorstellen, hoe verrukkelijk schoon zijn tegenhanger: „de oorspronkelijke", de hun toegezegde, zal zijn.

Er zou nog heel wat te zeggen vallen over het te grabbel gooien van de symboliek der terzine en menig ander gewichtig punt. Dit blijve tot nader orde, want het lijdt geen twijfel, of de heer ten Kate zal zijn woord gestand doen. Wij hebben de echte vertolking nog te goed, en zij wordt ons stellig eerlang gezonden. Doch geschiedt dit onverhoopt soms niet, dan staat het zeker ieder vrij, om hinkende rijmen te maken, maar zou toch de titel van T. K.'s werk eene kleine wijziging dienen te ondergaan, b. v.: „*De Hel van Dante*, met verminking der dichtmaat van 't oorspronkelijke vertaald door Jan Jakob Lodewijk ten Kate". Dit of iets dergelijks kan dus te gemoet gezien worden. De beroemde letterlievende eerlijkheid des heeren t. K. staat daarvoor borg. Mocht hij, ter meerdere verduidelijking, nog verlangen daar bij te voegen „vrij naar het Duitsch", dan geraakte ook de nietdeskundige in eens uit den droom nopens die merkwaardige overeenstemming van Ten Kate's vertolking met eene germaansche. *Les beaux esprits se rencontrent.*

Amsterdam, 18 Oct. '76. Joan Bohl.

SCHOONHEID [1].

„*Waarom* ben ik verganklijk, o Zeus?" zoo vraagde (eens de schoonheid;
„'k Maakte", was 't antwoord des Gods, „slechts (het verganklijke schoon".
En zie: de liefde en de *dauw*, de jeugd, en de (bloemen, die 't hoorden
Allen verwijderden zich, schreiend, van Jupiter's (troon.

UIT BAIREUTH.

II.

Het „opzwemmen" der Rijnnimfen, — want van een „optreden" kan in dezen minder sprake zijn — waarmeê het *Rheingold* aanvangt, haar liefelijk gezang en spotzieke scherts met den dwerg, zou zeker een nog gelukkiger indruk maken, duurde het niet wat overmatig lang. Wagner behoort niet tot de volgelingen van den griekschen wijze, die ook in 't goede en prijzenswaarde maat weten te houden; zet hij zich eenmaal in den zadel, dan jaagt hij zijn paard dood. De „meester" is — althans naar Schillers bepaling — geen meester des stijls, als die juist daarin zijn meesterschap doet uitkomen, dat hij wijselijk wat weet te verzwijgen; Wagner zegt alles wat hij op 't hart heeft, en soms nog wel wat meer, naar het schijnt. De tegenstrijdigste beginselen loopen in hem samen. Hij is zeker een volledig tooneelschrijver; dat blijkt in den ganschen aanleg van zijn studie: hij zet met de meeste klaarheid alles uiteen, weet werkdadig te spannen, en bondig te ontknoopen. Doch in de uitwerking der bijzonderheden treedt de tooneeldichter ter zij, en nemen de verhaal- en lierdichter zijn plaats in. Vandaar in zijn „Meesterzangers", zooveel gerekte bespiegelingen over de verschillende zangwijzen; hij heeft daar veelvuldige studiën over gemaakt, is er belang in gaan stellen, en wil dat nu ook aan anderen opdringen; vandaar in zijn „Tristan" die in Schopenhauers trant bespiegelende tweespraak met het Orkest over Dag en Nacht, die omstreeks drie kwartier aanhoudt; vandaar hier ook dat overmatig lange gekscheren der Nimfen met Alberik. Wat de beruchte openingsklanken „Weia, waja, wajalaweia", en de nog vreemdsoortiger later volgende „Heiajaheia! wallalallalalala leiasahei" betreft — in welke een van 's meesters dienaars, Eduard von Hagen, „een diepwijsgeerigen zin en de bestemming" ziet, „ons uit het werkelijke leven op eens in 't Rijk van 't Ideaal te doen opvaren", en uit welke hij meent „dat men het wetenschappelijke feit der prioriteit van 't spreken voor 't ontwikkelende denken kan afleiden"; — zij maakten bij 't voordragen, in hun omhulsel van zang en muziek, niet meer dien onwillekeurig lachwekkenden indruk, dien men er bij 't lezen van krijgt; zij maakten volstrekt geen byzonderen indruk; en dat is wel 't beste wat men er van zeggen kan. Men zou 't dus ook volstrekt niet bemerkt hebben, hadden Wagners nimfen in steê van haar „wagalaweia" een „traderidera', of iets dergelijks aangeheven.

Wordt vervolgd.

1 Herplaatsing wegens misstelling in 't vorige nommer.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

In het akademisch Prentkabinet te Leiden had Dinsdag, 26 Sept. l.l., een eenvoudige maar belangwekkende plechtigheid plaats. Eene commissie van drie heeren kwam daar met den voorzitter van het leidsche Studentencorps bijeen, om hulde te brengen aan den directeur van dat kabinet, den Heer J. L. Cornet, die er, juist 25 jaren geleden, voor het eerst in zijne tegenwoordige betrekking, die door zijne voorgangers — Humbert de Superville en De Gijselaar — begonnen reeks van kunstochtenden had voortgezet, welke, dank zijn welwillendheid, ijver, en kennis, zoozeer bevorderlijk waren en blijven aan verspreiding van kunstkennis en degelijken smaak. Uit naam van velen, die hem als mensch en kunstenaar hoogachten en waardeeren, waaronder ook de leidsche oud-student Prins Alexander

der Nederlanden, werd hem, met eene warme en hartelijke toespraak — eene dankbetuiging en een gelukwensch tevens — een proefduk aangeboden der keurige prent van Rudolph Stangl naar de bekende *Sposalizien* van Raphaël, uit de gallerij van Bologna.

Men meldt uit Amsterdam, dat het zoo lofwaardig werkzame Oudheidkundig Genootschap aldaar van zins is, eene meer byzonder amsterdamsche afdeeling van zijn Museum te vestigen in eenige vertrekken van het Oudmannenhuis, door het gemeentebestuur daartoe bereidvaardig beschikbaar gesteld, en die, door welwillende vergunning der eigenaars van de daarin tentoongestelde voorwerpen, in denzelfden toestand, waarin zij tijdens de historische tentoonstelling verkeerden, zullen blijven.

Het Genootschap zelf is in de laatste weken weder met een paar belangrijke geschenken verrijkt geworden, welke in zijn verzameling in de Spuistraat prijken: een theeservies, op last der Oostindische Compagnie in Japan vervaardigd, en een voorstelling van Kristus' Kruisiging bevattende (geschenk van den Heer P. H. Witkamp); en een schilderstuk van Dunsetuil, de plechtige ontvangst schetsende van den nederlandschen gezant Corn. Hop aan 't Fransche Hof (geschenk van Mr. Pabst van Bingerden te Nymegen).

Met veel plechtigheid en feestvreugde is, den 9den dezer, te Alkmaar, het vroeger vermelde gedenkteeken der *Alcmaria Victrix* onthuld; bij welke gelegenheid door de HH. Van Leeuwen en van der Kaay feestelijke toespraken gehouden zijn, en door den Heer Hofdijk een toepasselijk gedicht is voorgedragen.

De Rijksverzamelingen van Kunst en Oudheden werden gedurende de maanden July, Augustus, en September 1876 bezocht als volgt: Het Koninklijk Kabinet van Schilderijen (Mauritshuis) door 16798 personen, en dus 2795 pers meer dan in hetzelfde tijdvak van 1875. Het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden door 7017 pers. Het Nederlandsche Museum door 4689 pers. Het Museum Meermanno-Westreenianum door 44 pers. Het Koninklijk Penningkabinet door 230 pers. Het Rijksmuseum te Amsterdam door 17150 pers. Het Prentkabinet aldaar door 187 pers. De Rijksverzameling in het Paviljoen „Welgelegen" te Haarlem door 4719 pers. Het Muiderslot door 1094 personen. De Gevangenpoort eindelijk door 889 personen.

Volgens latere berichten uit Amerika, door den heer D. van der Kellen in een der Nieuwsbladen meêgedeeld, zijn op de tentoonstelling te Filadelfia ook nog stukken van de HH. Te Gempt, Van Essen, Soeterik, en Huibert verkocht, en werd voor andere nog geloofd en geboden. Gemelde heer doet tevens opmerken dat verscheiden der tentoongestelde schilderijen — waaronder niet de minste in kunstwaarde — als reeds aan anderen toebehoorende, niet verkoopbaar waren.

De liefhebbers van eerepenningen kunnen tevreden zijn over den oogst daarvan te Filadelfia door de nederlandsche schilders opgedaan, en die vooral aan de bemoeiing van den heer van Heemskerk van Beest te danken schijnt, daar de heer Kruseman van Elten er slechts een half dozijn had weten te bedingen. Niet minder dan 28 zijn er aan hun toebedeeld. Och, hebben de Yankee's zeker gedacht, wanneer 't je daarom te doen is, grijpt dan maar toe!

De *Illustrazione Italiana* geeft, in haar nommer van 24 September l.l., een uitmuntend geslaagde houtsneê van een uitstekend schilderij, door haar landgenoot Miola gepenseeld, en dat de *Danaïden* bij haar hopeloozen arbeid tot vulling van haar aarden vat voorstelt. Een drietal van haar ziet men daar aan het werk, de eene bezig, haar vaas, op welke zij met haar afgematte hoofd en armen leunt, er in uit te gieten; de tweede heeft dat werk juist volbracht, en houdt haar leêggegoten vaas onder den verslapt neêrhangenden rechterarm, terwijl de linkerhand nog even op de buitenzij der vaas rust, en haar neêrgebogen hoofd, en ter aarde starende oogen al de ontmoediging van haar geest onwillekeurig doen kennen; de derde eindelijk komt op den achtergrond met een nieuw gevulde vaas op den schouder aandragen, in houding en blik niet minder dan haar beide zusters al de zedelijke en lichamelijke afmatting verradend, door de opgelegde taak haar gebaard. Wanneer het koloriet van 't stuk aan de edele lijnen, keurige opvatting, en treffende uitdrukking beantwoord, is het zeker een van de schoonste gewrochten der hedendaagsche schilderkunst.

De zesde algemeene vergadering van „het Nederlandsche Tooneelverbond" zal op Saterdag 28 Oct. des voormiddags te 11 uur in 't gebouw der „Jachtclub" te Rotterdam worden gehouden. In die vergadering zal het verslag over 1875—76 worden uitgebracht, en de rekening over dat jaar worden vastgesteld; deze sluit met een vermoedelijk batig slot van f 2114,99½ bij een totaal in ontvangsten en uitgaven van f 3871,30; de rekening der tooneelschool sluit in ontvang en uitgaaf met f 14322.64½. De begrootingen voor 1876—77 zullen voorts worden behandeld; die van 't Tooneelverbond is geraamd op een gelijk bedrag van ontvangsten en uitgaven tot 5508,99½; die der Tooneelschool tot f 8401.

Nog zullen in de vergadering worden behandeld: a. het praeadvies van 't hoofdbestuur nopens de voorgestelde veranderde uitgaaf van 't tijdschrift; het hoofdbestuur ontraadt voor als nog die wijziging; b. de volgende vraagpunten:

1. Is het wenschelijk de verstgevorderde leerlingen der Tooneelschool reeds nu op een der bestaande schouwburgen in kleine rollen doen optreden?

2. Is het wenschelijk en mogelijk, en ligt het op den weg van het Tooneelverbond, om een pensioenfonds voor Tooneelspelers op te richten? (Voorgesteld door de afdeeling Rotterdam.)

3. Op welke wijze zijn de stukken van Molière bruikbaar te maken voor het Nederlandsch tooneel? (Voorgesteld door de afdeeling Rotterdam).

4. Zouden, in afwachting dat de Regeering van haar zienswijze in zake het eigendomsrecht van dramatische schrijvers doe blijken, de verschillende tooneelbesturen niet reeds nu kunnen overeenkomen, geen oorspronkelijke of vertaalde drama's, ook na de uitgaaf, te zullen opvoeren, dan tegen uitkeering van een deel der bruto-opbrengst? Zoo ja, hoeveel zou die uitkeering dienen te bedragen?

5. eindelijk, zullen drie leden van 't hoofdbestuur worden gekozen in plaats van de aftr. leden: H. J. Schimmel, W. J. Hofdijk, en Mr. Julius Vuylsteke, terwijl ten slotte de plaats voor de volgende vergadering moet worden bepaald.

Vrijdag 27 Oct. biedt de afd. Rotterdam [1], den leden en afgevaardigden een tooneelvoorstelling — de eerste opvoering van „Uit onze dagen" van Gerard Keller — aan; terwijl na afloop daarvan een souper Saturdags een diner in de Jachtclub plaats vindt.

[1] Volgens een later mededeeling niet de afdeeling, maar het Rotterdamsche Tooneelgezelschap (Le Gras, Haspels, en Van Zuylen).

BELANGRIJKE KUNSTVEILING.

Den 25en dezer wordt door de heeren Roos en Zoon, in den brakken grond te Amsterdam, een fraaye verzameling *Schilderijen van oude en hedendaagsche meesters uit onderscheiden scholen* verkocht, die voor een deel zijn nagelaten door Jhr. van Beyma thoe Kingma te Franeker. Onder de oudere komen er stukken voor van Avercamp, Beeldemaker, Berghem, Van Beyeren, Kamphuyzen, Dalens (een kamerbehangsel met 7 vakken, landschappen en beelden), Gael, de Heem, Houthorst, Lingelbach, Molenaer, Muyckens, Netscher, Ostade, Ouwater, Poelenburg, Quinkhardt, Rachel Ruysch, Verelst [1], Verspronck, De Weth, enz. Onder de hedendaagsche van Bilders, Breuhaus de Groot, H. G. ten Gate, Craeyvanger, Gudin, Hulk, Isabey, Lancret, Leickert, Ch. Rochussen, Springer, Verschuur Jr., Vogel, en Weissenbruch. Daags te voren wordt door dezelfde firma aldaar een kleine verzameling porseleinen en antiquiteiten verkocht, mede gedeeltelijk van denzelfden Heer afkomstig.

---

[1] De portretten van Johan de Witt en zijn aanstaande; beiden ongelukkig in deerlijk-geteisterden staat overgekomen, door een noodlottig ongeval, dat hem in 't huis uit Friesland overvoerende vaartuig getroffen heeft.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 21. 10 November 1876.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, ÈN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

T. H. DE BEER. — H. L. BERCKENHOFF. — F. C. DE BRIEDER. — Dr. J. TEN BRINK. — MARCELLUS EMANTS. — J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE.—C. J. GONNET.—J. GOSSCHALK.—Mr. J. N. VAN HALL.—P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.— R. HOL.— MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.— J. VAN SANTEN KOLFF.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—Dr. A. VAN DER LINDE. — J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.— SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

CORNELIS DE WITT'S CHATTAMSBEKER VERSCHACHERD.

Geldelijke overwegingen hebben den jongsten eigenaar, den van De Witt in vrouwelijken lijn afstammenden Heer Hoog te Leiden, bij de jammerlijke onverschilligheid der nederlandsche regeering, dezer dagen tot de verschachering van den fraai gedreven gouden beker geleid, aan Cornelis de Witt in der tijd, van Staten wege, ter herinnering aan den tocht naar Chattam, vereerd; en de haarlemsche courant — een van wier eigenaars door huwelijk met eerstgemelde vermaagschapt is — zoekt haar argeloozen lezers op te dringen, dat men hier geen van beiden een „verwijt" van mag maken. Wat den eerste betreft, laat zich dat in zoover zeker hooren, als slechts mingunstige omstandigheden — gelijk zij dan ook laat doorschemeren — allengs een noodzakelijk kwaad van 't deerniswaardig feit maakten.[1] Naar zij meêdeelt, heeft men zich zelfs opzettelijk eerst tot de nederlandsche regeering gewend, met het belanglooze aanbod, haar den beker voor vrij wat minder, dan de door een kunstkooper aangeboden som (f 50,000) te laten, doch zij dit eenvoudig afgeslagen. Waarom echter dan toen de zaak niet ruchtbaar gemaakt, en zijdelings een beroep op 't publiek gedaan? Velen zouden zich zeker dan, met mij, beijverd hebben, dat geld in een zoo dringend vaderlandsch belang van heinde en ver bijeen te brengen, en de regeering wellicht toch wel voor een goed deel het hare hebben willen bijdragen. In steê daarvan heeft men, na hare weigering, de zaak maar onmiddelijk laten rusten, en den beker aan een handig schacheraar afgestaan, die hem onmiddelijk met f 30,000 winst naar 't pruisische Frankfort verkocht heeft. Men zegge niet, om de zaak te verbloemen, dat het Land niet geroepen is, alle snuisterijen en oudheden van eenige kunstwaarde, waarvan zich deze of gene ingezetene ontdoen wil, op te koopen; het gold hier heel wat anders dan dat. Het betrof hier een vaderlandsch gedenkstuk, een der grootste feiten in 's Lands geschiedenis voor de herinnering terugroepend, en dat daar, op de kunstvaardigste wijs,

[1] De H. Ct. schrijft letterlijk: „veel jaren lang werd door buiten- en binnenlandsche kooplieden alle moeite gedaan, om (den beker) tegen hoogen prijs van de eigenaars te verwerven. Hij was echter *niet te koop*; doch toen er een *buitensporig hooge som* voor geboden werd, in geene verhouding staande tot de intrinsieke waarde, toen heeft men gemeend den beker die *op den duur toch moeilijk in de familie* te behouden zou zijn, niet langer te moeten weigeren". — Toen bleek hij dus *wel te koop*, en de gansche fraaye redeneering komt dus daarop neêr, alsof iemand bijv zei: „mijn stem of geweten is *niet te koop*; er is reeds door verschillende personen *veel, heel veel* voor geboden; men dient er mij echter een *buitensporig hooge som* ver boven de *intrinsieke* waarde, voor te bieden zullen ze *wel te koop* zijn en zal ik mij verplicht vinden ze te gunnen. Het kwam hier echter juist op de bepaling dier waarde aan, die, even als een *stem* en een *geweten*, geheel van *zedelijken* aard was, en ook voor geen *buitensporig* aanbod mocht zwichten.

in 't edelst metaal vertegenwoordigd was. Aan zulke herinneringen en gedenkstukken had de regeering aan 't volk bij deze gelegenheid, het voorbeeld moeten geven, te hechten; en dit volk anders — van de weigering der regeering onderricht — het zijne moeten doen, om met samenwerking dier regeering of ook zonder deze, dit schoone gedenkstuk, dat tegelijkertijd een pronkstuk van drijfkunst was, in 't land te houden. Thans kan de buitenlander het in 't kabinet van een pruisisch zoon Israëls aan den Main gaan bewonderen, die voor de kunstwaarde alleen van 't schoone gewrocht nagenoeg het *dubbele* heeft overgehad van 't geen men er hier, uit vaderlandsliefde en kunstzin beide, voor geweigerd heeft te geven!!! —

DE PORTRETTEN VAN JOHAN DE WITT EN WENDELA BICKER BEHOUDEN.

Er is in het vorig nommer van den treurigen staat gewaagd, waarin deze beide portretten, bij hun overtocht van Friesland naar Amsterdam zijn geraakt [1]; thans kan ik meedeelen, dat ze daar in goede handen gevallen, en door een afstammeling der Bickers zelf aangekocht zijn, die ze nu, door de bekwame hand van den Heer Hopman, zoo goed doenlijk laat herstellen. In de vorige week beide stukken bij hem beziende, moest men verwonderd staan over de vaardigheid, waarmeê hij ze weêr tot een geheel had saamgesteld. Bij den jongen raadpensionaris was trouwens het gelaat gelukkig geheel ongedeerd gebleven; doch zijn jeugdige aanstaande had over haar eene oog een leelijke scheur gekregen, van welke men echter, naar de aanvankelijke herstelling reeds te oordeelen, later weinig of niet meer bespeuren zal. Men mag zich over het behoud van beide portretten te meer verheugen, als er noch van De Witt een uit zoo jeugdigen leeftijd, noch van zijn Wendela in 't geheel een bekend was.

1 Er is daar een hinderlijke drukfeil in 't berichtjen geslopen; men leze er: bij hun vervoer.

„EEN KREUPELE DANTE"

luidt de weinig vleiende titel van een vinnig stuksken, waarop de heer Joan Bohl in den „Nederlandsche Kunstbode" van 25 October, het Vaderlandsch Publiek onthaalt. Tweemaal nochtans heeft genoemde heer Joan Bohl zich vroeger zeer vleiend jegens den heer Jan Jakob Lodewijk ten Kate gedragen: eens in een afdrukjen over: „De Pieneman's", waarin „de vermaarde Dichter met uitstekende gaven op onovertrefbare wijze" heette „gewoekerd te hebben", en eindelijk zelfs als „Neêrlands Tasso" gehuldigd werd. Dit alles was „soet als honichraeten". Daarop ontfing die „vermaarde Dichter" in November 1875 van den heer Joan Bohl nogmaals een boekgeschenk, ditmaal getiteld: „Dante Alighieri. De Goddelijke komedie in Nederlandsche terzinen vertaald met verklaringen enz., nopens, enz. door Mr. Joan Bohl Advocaat te Amsterdam. Eerste Lied de Hel, niet in den handel"; met het eigenhandig inschrift: „Al nobilissimo Signore sommo Poeta il Sig. Gio. Gia. L. ten Kate, Interprete Neerlandese del Tasso, dal traduttore". Ook nog alles gesuikerd, gelijk men ziet. En in plaats dat alle goede dingen nu ook hier „in drie" zouden bestaan, neemt de heer Joan Bohl uit de verschijning eener eerste aflevering van Ten Kate's Inferno aanleiding, om — niet maar een druppeltjen citroen in de vroegere honig te mengen, neen, maar om een overstroomenden beker klinkklaren alsem te schenken. De trompet, die de heer Joan Bohl nu blaast, heeft minder van een lofbazuin dan van dat, wel wat middeneeuwsch-grotesk, instrument, waarvan „Kwelstaart" zich bedient, als hij „avea del cul fatto trombetta" (Inferno, XXI, 130; vergelijk de kiesche vertaling van den heer Joan Bohl, bl. 270 van zijn boek.)

Wat zal ik zeggen?

...Je n' ai pas merité
„Ni cet excés d' honneur, ni cette indigneté.

En ik zou dan ook nu het: „non ragioniam di lor, ma guarda e passa" op den heer Joan Bohl hebben toegepast, ware 't niet, dat ik wel wat te protesteeren heb tegen verkeerde theoriën en slechte praktijken, waarvoor het letterkundig geweten van dien heer niet alleen verstokt is, maar waarop ZEd. zich zelfs op ontrustende wijze verhoovaardigt. Ik zal niet, naar het mij gegeven slechte voorbeeld, op mijne beurt vragen of de heer Joan Bohl dagwerk of nachtwerk levert voor de vaderlandsche pers, of hij één of twintig boeken heeft geschreven, of hij nog bezig is met „stijloefeningen" [1] (wat ik anders wel zou gelooven); of hij ulevellen-versjens of novellen voor den „Tijdstroom" fabriceert: want dit alles doet hier niets ter zake. Ik bepaal mij eenvoudig bij de hoofdvraag, „of de heer Joan Bohl *recht heeft te ontkennen* — gelijk hij bij herhaling doet en wat schering en inslag is van zijn *invective — dat ten Kate den Inferno vertaald heeft in de dichtmaat van 't oorspronkelijke.*

Wat is *in casu* „de dichtmaat van 't oorspronkelijke"? De *terzine* of *terze rime*. Wat geeft die benaming te kennen? Immers dat in deze berijmde vijf-voetige-Iambe-maat, de eerste regel en de derde, en voorts de tweede, vierde en zesde; dan de vijfde, zevende en negende; daarop de achtste, tiende en twaalfde regel op elkander rijmen, en zoo verder. „Deze in-één-loopende berijming draagt, *uit hoofde van den op-één-slaanden klank van drie en drie eindrijmen*, den naam van *terzine* of *terze rime*", zegt te recht Van Kampen, in zijn verhandeling over de nieuwere Heldendichten (bl. 175).

Behoort het nu bij uitsluiting tot het begrip der *terzinen*, dat die rijmen allen *sleepende* eindrijmen moeten zijn, zóó zeer, dat als men, overigens het metrum zoowel als den drievuldigen rijmslag behoudende, alleenlijk in die eindrijmen telkens *sleepende* en *staande* eindrijmen afwisselt, *geen terzinen* meer geeft? Zietdaar wat ontkend moet worden. Ik beroep mij, onder velen, op het afdoend getuigenis van Prof. J. J. C. Donner, in de voorrede tot zijne Hoogduitsche vertaling van „De Lusiaden" (1869). Te recht constateert hij het

1 In een merkwaardig opstel in De Wachter, Nederl. Dante-Orgaan, Mei 1876, No. 4, bl. 179 qualificeert de heer Joan Bohl zich zelf als „iemand, die, ofschoon reeds aan het keerpunt gekomen, nog niets in zijn leven uitrichtte, en met uitzondering van één werk, zich slechts door enkele stijloefeningen heeft trachten voor te bereiden om eenmaal de pen op het papier te zetten".

feit, dat het gebruik van enkel *sleepende* eindrijmen geen speciale trek van Dante's versificatie alleen is, maar veeleer een *algemeene* eigenaardigheid van vorm, die *allen Zuidelijken dichters* eigen is, en die alleen en als van zelve voortvloeit uit het *karakter der taal* waarin zij dichten. In Tasso's Gerusalemme liberata, dat in *ottave rime* geschreven is, vinden we enkel *sleepende* rijmen, en in de 5000 stanzen van Ariosto's Orlando furioso telt men slechts vijf *staande* rijmen. De oorzaak ligt voor de hand. Gelijk de Engelsche taal betrekkelijk arm is aan *trochaeën*, en de Engelsche Dichter daardoor bijna geheel tot *staande* rijmen beperkt wordt, zoo is de Italiaansche betrekkelijk arm aan *iamben*, waardoor de Italiaansche Dichter van zelf meestal *sleepende* rijmen gebruikt. „Moeten we nu", vraagt Dr. Donner, „bij de vertaling der Zuidelijke Dichters (want hetzelfde geldt van de stanzen van Camoens, van Calderon, van Cervantes) even zoo *enkel sleepende*, door geen *staande* afgewisselde eindrijmen gebruiken? In geenen deele. De Italianen (evenals de Spanjaarden en Portugeezen) hebben *sleepende* rijmklanken van *alle mogelijke vocalen*. In *onze* taal (de Nederlandsche evenzeer als de Hoogduitsche) gaan de *sleepende* rijmen bijna allen uit op *en*. Enkel *sleepende* rijmen moeten daarom in ónze taal noodzakelijk *een veel grooter eentonigheid* hebben dan in de Zuidelijke talen, vooral bij gedichten van eenigen omvang. Wij hebben er niets tegen als men in kleinere gedichten, b. v. in *Sonetten*, de sleepende rijmen niet met staande rijmen afwisselt; maar welk oor is er, dat 40,000 verzen, gelijk bij Ariosto, of zelfs p. m. 14,000 gelijk bij Dante, met de bijna alleenheerschende slotsyllabe *en* achter elkander zou kunnen slikken? *Staande* rijmen, daarentegen, bezit onze aan *iambe* (v—) en *monosyllabe* (—) zoo rijke taal met alle mogelijke enkele en dubbele vocalen. En waarom zou dan nu de gantsche helft van den ons geschonken rijmschat op eenmaal de dienst worden opgezegd?"

Ik ontken op deze gronden, dat de heer Joan Bohl het recht zou hebben om mijn Inferno „een kreupele Dante" te noemen *alleen om het feit*, dat daarin *sleepende* en *staande* rijmen elkander geregeld afwisselen. Weet gij wat een „kreupele Dante" is? Een vertaling; waarin de maatslag van het vers telkens belemmerd wordt door op-een-hortende klinkers, waarin verkeerde klemtonen den zin verduisteren, allerlei stopwoorden de kracht der gedachte ontzenuwen, en niet zelden *iamben* en *dactylen* door-een-worden gehaspeld, met e. w. waarin de moedertaal geweld wordt aangedaan in Etymologie en Syntaxis beiden. Want dat is *verminken*, en daardoor kan het oorspronkelijke onkenbaar worden gemaakt. Aan zulk een misdaad nu is de geregelde afwisseling van sleepend en staand rijm op zich-zelf onschuldig. In het ergste geval (*als* men nu eens werkelijk (*quod nego*) een Apollo van Belvedere had gereproduceerd met één teen minder aan zijn linkervoet, zou dan *daarom reeds* de Olympiër met zijn boog geparodieerd zijn tot een „Chinees met een tamboerijn"? Hier geldt het: „die te veel wil bewijzen, bewijst niets." Indien men in de terzinen „het Eeuwige" gesymboliseerd wilt zien, dan zal het *tertium comparationis* toch wel niet gelegen zijn in het gebruik van enkel sleepende eindrijmen, maar wel in het telkens ingrijpen van het eene trits eindrijmen der verzen in het andere: „zoodat zij" — zegt Dr. Hacke van Mijnden terecht — „als schalmen in elkander sluiten en een denkbeeld geven van een keten, de keten der eeuwigheid." De terzine zal „een rollende zee gelijken"; maar gaat ook in de zee niet de golf beurtelings op en neêr? Of zal zij (tamelijk ver gezocht!) een zinnebeeld zijn van de wijze waarop Dante „de rotsen drukte:" dan zou ik, op dezelfde manier, kunnen vragen of dan Dante-zelf niet wandelde met beurtelings *gaanden* en *staanden* voet, „si ch 'l piè fermo sempre era 'l più basso"?

En hiermede is mijn repliek eigenlijk ten einde. Maar aangezien het den heer Joan Bohl heeft behaagd nog een paar beschuldigingen van betrekkelijk ondergeschikt belang aan zijn grooten „dooddoener" toe te voegen, („les gens que vous tuez, se portent assez bien"!) wil ik hem ook dáárop met een enkel woord dienen. De heer Bohl verwijt mij, dat mijn Inferno een product der jeugd is. Van de tien eerste zangen is dit bekend, want ze zijn meer dan eens gedrukt, maar juist daarom nog eens getoetst en herzien, eer zij nu met het vervolg en slot verscheen, dat een arbeid is mijner laatste jaren. De heer Bohl wijst op een „Germaansche vertolking", die mij goede diensten zou bewezen hebben. En waarom dan niet? Ik herinner mij dat ik bij de bearbeiding van die tien eerste zangen in der tijd niet zelden de Hoogduitsche overzetting b. v. van Kannegiesser en Streckfuss geraadpleegd heb (later riep ik liever in onzekere gevallen de woordelijk-getrouwe vertaling van Longfellow te hulpe), en als ik daar nu soms een juiste uitdrukking, ook wel eens een bruikbaar rijm vond, onder de velen, dan heb ik daarvan (behoudens de eigenaardigheid onzer taal) waarschijnlijk wel, en ik geloof met recht, gebruik gemaakt. Maar daarom nu te beweeren dat ik op het titelblad had moeten schrijven: „Vrij naar het Duitsch", is even onzinnig als van den heer Bohl, ter wille van enkele versregels in *zijne* vertolking, die, min of meer, aan de vertalingen van Hacke en Kok doen denken, evenzoo te eischen dat hij op zijn titelblad had moeten laten drukken: „Vrij naar het Hollandsch van Kok of Hacke in 't Bohlsch vertaald" — waaraan ik dan ook in de verste verte niet denk.

Maar ik denk aan wat anders. Ziet, gaarne neem ik te allen tijde terechtwijzing, zelfs bestraffing aan, *mits* van een bevoegde zijde. Als nu de heer Joan Bohl in zijn eigene vertaling voldaan heeft aan de hooggestemde eischen, die hij — kennelijk met een knipoogjen van vaderlijke verstandhouding aan zijn papieren kind— in het merkwaardig opstel in „de Wachter, Mei 1876, No. 4, bl. 166", elken vertolker van Dante gesteld heeft: ja, dàn zal ik mij voor hem buigen en, al protesteer ik tegen zijn onverdiend vonnis, tot zijn verpletterende meerderheid zeggen, wat Andersens leelijke eendjen tot de zwanen zei: „Dood mij maar!" Maar nu, — eilieve, lezer! sla met mij het eerste lied van den heer Joan Bohl eens even op, en zeg, wat dunkt u?

Wanneer men: „là dove 'l sol tace" overgezet vindt met: „het oord, waar 't daglicht *zoent* de westerzoomen" (waarschijnlijk dat het klapt!) (bl. 7;) als Minos „*met staartgedraai* verzendt naar lager oorden, zooveel keer zijn *staart draait*" (kwispelstaart?) „zooveel graden;" in plaats van „zooveel keren als hij zich *met zijn staart omgordt*" (cignesi con la coda tante volte) „zóoveel graden" (bl. 60); als Francesca en Paolo, „als duiven *gedragen door de wolken*, de schare *uit Dido's kolken*" („la schiera ov' è Dido")

„vlieden *om* zich door 't gruwelijk ruim *te sleuren*" („a noi venendo" (bl. 69); als men verder in de vertaling dezer heerlijke episode („'t misvormde lijk van 't uitgebloeide schoon!") o. a. regels vindt als deze:

„De min —
„Heeft hem *voor 't schoone lichaam dra bevangen*,
„*Mij, ach! geroofd..*, *'t Hoe moet nog afschuw dwingen*",
(bl. 71);

en het beroemde: „quel giorno più non vi leggemmo avante", vindt vertolkt door: „Geen verder lezen *kon dien dag gelukken*" (bl. 74); als er in 't oorspronkelijke eenvoudig staat: „Guidoguerra ebbe nome", en er overgezet wordt: „*Bliksemsstralen zijn namen:* Guido Guerra", (bl. 202); als men een „smart zoo *diep gedreven* ziet, dat zij eerst laat *zal zijn geronnen*" (bl. 204); als men „verbazing op iemands aanschijn doet *treden*", en iemand „behagen" laat „*krijgen* in vragen" (bl. 185); of straks „een geele beurs" ontwaart, „waar zich gestalte en kop eens *leeuws in spreidden*" (bl. 216); of vergast wordt op iemand, die „*zich* door *'t sidderen voelt beklijven der koorts*" (bl. 218); als men in de gelegenheid wordt gesteld nieuwe taalvormen te bewonderen van de soort, die men ontmoet bij een „kloeke, die *zijn heupen niet gekroken* heeft" (bl. 130), of bij den gids, die „den wensch zijns harten *gehong*" (bl. 203); of bij Stoppelbaard, die (om het rijm op *vlogen* en *getogen* aan de hand te doen) na een rhetorisch: „Edoch" uitroept: „Geen oproer hier *geplogen*!" (bl. 264); wanneer men Dante's blik Farinata „*gansch*" laat „omvangen, *sints* de heup", (als ware die heup een tijdsbepaling (bl. 128); als men des Meesters:

„Ed egli: „Vedi, ch'a ciò penso.
„Figliuol mio"...

met dezen armzaligen stoplap ziet aangelengd:

„Gij ziet, hoe 'k peins". *En op de pennen*
„*Gedragen van 't Genie*, *liet hij zich hooren:*
„Mijn zoon!" (bl. 139). (O, 't is zoo'n lastig rijm op
„*ennen*"!)

Of wanneer de nauwgezette vertaler het niet genoeg rekent, dat Dante zegt: „toen hij den arm naar mij hief", maar, ter meerdere duidelijkheid (of mogelijk ook omdat er gerijmd moest worden op: „*O wonder!*") er bijvoegt: „*in 't bijzonder*", en dan, nog niet te vrede met: „il viso abbruciato; zijn „beeld" (of eigenlijk, volgends de onlogische constructie, „het geheugen") „verbrand" laat zijn, „*van boven ook tot onder*" (bl. 189); wanneer men op de grenzen komt van 't „grappige genre" als deze vertaler den Duivel laat vragen: „ *Wil 'k zijn rug eens raken?*" en 't andwoord luidt: „Stil, Harenplukker! *stil daar met die haken*". (Pose, pose, Scarmiglione!") (bl. 267); of wanneer de fantazierijke vertaler, al verder, niet te vreden is met de „klauwen", die Dante aan zijn Duivels geeft, maar ze op zijn eigen houtjen ook „*scharen*" (kreeftenscharen?) toedicht (bl. 281); ja, ons met milde hand onthaalt op nog verscheiden andere *rariteiten*, als daar zijn: een „*inwaards* treffende vlam" (bl. 167); een „*kleur* door vuur op 't gelaat *geschreven*" (bl. 112); de „*kapiteelen*" van... waarvan? van een kolom of zuil? neen, van „*een beek*" („ambo le pendici" van den „fiumicello" (bl. 181); een „*glas* met lood *bedreven*" (impiombato vetro) (bl. 285); een „zwerm *kraniks*" (bl. 63); „het beeld eens goeden *vader*" (bl. 194); eenige „*iammerlanen*" (bl. 373); en voorts, behalven allerlei „*kringen*" zonder epitheet, op verschillende specialiteiten van kringen, als: „*martelkringen*" („i vallon feri") (bl. 295); „*onspoedskringen*" (tanta noia") (bl. 81); „*vlammenroode kringen*" (onder de oogen: „di fiamme rusti) (bl. 37); „*duistre waterkringen*" (l'onda bruna") bl. 39), bij wijze van variatie ook wel: „*waterslonden*" (bl. 118); en eindelijk (vermakelijk!) „*gruwbre sprekers-kringen*" (debating-clubs?) „l'orribile favelle" (bl. 181); wanneer de streng-sobere vertaler Dante's eenvoudige woorden teruggeeft op een wijze, die een nieuw genre van Woordenboek belooven; b.v. „onore" = „der *letteren glorieperken*" (bl. 9); „saggio" = „een Wijsheids-*spreider*" (bl. 9); „anime prave" = „*bedorven wichten*" (bl. 36); „che vinci ogni errore" = „die elke dwaling in *haar kiemen perkte*" (bl. 45); „geometra" = een wiskunst-*arend*" (bl. 56); „l'uom che teme" = een, dien *kille* vrees *berende*", (bl. 164); „cose unte = „*olierijke* dingen" (bl. 233), „e" = *eng te zamen*" (54).

Wanneer men, eindelijk! — want de adem stokt — nu eens een „rondschouw" ontmoet (bl. 24); dan eens een: „Al-X-ander" (bl. 171); of er wordt „*aanbeden*" (bl. 261); of gij moet telkens *af*SPRING*en*, *op*BRE*ken*, en *af*DA*len*, en men „*komt*" telkens „storen", „*komt* slaken", „*komt* overheeren"... Wanneer men dit, en zoo oneindig veel meer ontmoet — want wij grijpen maar op den tast — dan, ja, *dan*.... dan — zou men eindelijk wel eens gaan vragen: „Wáár schuilt nu eigenlijk die „kreupele Dante?"

Amsterdam. J. J. L. TEN KATE.

UIT BAYREUTH.

II. (*Vervolg*).

Wagner houdt evenmin rekening met de verbeelding van zijn hoorders en toeschouwers, als met hun geduld; hij verlangt, dat die verbeelding nu eens ijverig meêwerken, dan weêr heel lijdzaam volgen zal. Zijn technische toestel — het kunst- en vliegwerk, als men 't pleegt te noemen — is hoogst ingewikkeld. Hij neemt daarbij geen genoegen met een louter kunstmatige voorstelling der dingen: bij zijn geschilderde wolken brengt hij bijv. nog rook aan, die onaangenaam sissend uit den grond opstijgt. De daardoor geboren nevel ontdekt voor 't oog van den toeschouwer dan echter den dwerg, om het vijf minuten later reuzen voor 't gezicht te brengen, die nog geen palm langer zijn, zoodat zijn verbeelding krachtig werken moet, om er — tegenover den dwerg nog wel — wezens van meer dan gewone grootte in te zien. Terwijl hij 't aan de eene zij dier verbeelding te gemakkelijk maakt, en haar daardoor bederft; vordert hij van de andere te veel van haar, en toont opnieuw, hoe verkeerd het is, de natuur op enkele punten in haar werkelijkheid te willen nabootsen. Nog verkeerder werkt op den toeschouwer de afleiding van het eigenlijke kunstwerk, door sommige potsierlijke vertooningen te weeg ge-

bracht; gelijk bijv. die der reuzenslang, waarin Alberik zich verandert, en die zich in haar gansche lengte over het tooneel ontrolt, en met haar vervaarlijken muil naar den maatslag klappert. Dit gansche tooneel tusschen Alberik, Loge, en Wodan maakt in voorbedachtelijke kinderachtigheid een onbehagelijken indruk.

Wat het beloop van 't *Rheingold* betreft, men weet, dat de Goden er zich door de Reuzen den Walhalla-burg in laten bouwen, en dezen het daarvoor bedongen loon, de godin Freia, met geweld wegvoeren; dat daarop Wodan, met behulp van Loge, om de Godin te bevrijden, den Neveling Alberik het Rijn-goud, dat hij den Rijnnimfen ontnomen heeft, weder ontfutselt. De Reuzen nemen dan al het goud, dat ze krijgen kunnen; want er is bedongen, dat zij zooveel erlangen zullen, als noodig is, om Freia's gestalte te omhullen. Zij nemen ook zelfs den door Alberik vervloekten ring, en die vloek werkt onmiddelijk: Vafer slaat Fazolt dood. Intusschen wordt er een brug gelegd door den Regenboog, als weg voor de Goden naar den burg, en terwijl die Goden dien bewandelen, klinkt uit de diepte het klaaglied der Nimfen over hun verloren goudschat.

Wagner heeft in zijn „Ring van den Neveling" zijn stelsel van muzikale kenschetsing door bepaalde motieven, die de hoofdpunten van ieder toestand of karakter moeten teekenen, tot het uiterste gedreven. Het zijn de zoogenaamde leidende motieven, die ten deele zeker heel kenschetsend zijn, en ook den leek terstond treffen. Telkens wanneer van dien „ring" sprake is, laat zich ook onfeilbaar het daartoe betrekkelijke motief hooren; en zoo hebben ook de Goden, 't Walhalla, de Nevelingen, ieder belangrijk punt der handeling, een eigen muzikaal kenteeken, dat nooit achterblijft, wanneer er in onderhoud of stemming op gezinspeeld wordt; een wat al te uiterlijke en goedkoope wijze van kenschetsing, met hoeveel kunst en verstand ze ook telkens mag volvoerd zijn.

„Rheingold" heeft als alle Wagner's gewrochten veel treffend schoons; en wanneer de eigenzinnigheid van den toondichter er zich toe kon verledigen, dat schoon in wat beperkter ruimte saam te vatten, zou de werking des te grootscher zijn. Thans echter wordt de belangstelling en deelneming van hoorder en toeschouwer, bij die gerekte tooneelen, verlamd en afgemat, en alleen de volle waardeering der kunstgaaf van den dichter is in staat, hun die mate van vastberadenheid te verschaffen, die er thans vereischt wordt, om hen van tijd tot tijd voor die onaangenaamste aller gewaarwordingen in den Schouwburg, de verveling, te vrijwaren.

Na het *Rheingold* volgt de *Valkyre*, zeker de aan dramatisch leven en beweging rijkste afdeeling van 't geheel. In 't eerste en derde bedrijf komt toonkunstig schoon van den hoogsten rang voor, dat den toehoorder aangrijpt en meêsleept. Daartusschen echter wringt zich verlammend een tweede bedrijf, dat dienzelfden toehoorder vermoeit en kwelt, en des te minder bevredigen kan, als de hoogst onvoldoende tooneelinrichting het voor den kenner van 't dichtstuk zonder eenige werking, en voor den niet-kenner onverstaanbaar doet blijven.

Hunding's optreden wekt maar geringe belangstelling, en Siegfrieds antwoord op de vraag, van waar en wie hij is, behoort tot die zonderlingheden van den dichter, voor welke slechts zijne stomme aanbidders het ware gevoel hebben. Voor het begrip „ongeluksvogel" wordt ons daar de nieuwe naam *Wehwalt* gegeven:

In Fehde fiel ich, Wo ich mich fand;
Zorn traf mich, Wohin ich zog;
Gehrt ich nach Wonne, weckt ich nur Weh; —
Drum musst ich mich *Wehwalt* nennen, *enz.*

Voortreffelijk en van 't echtste kunstschoon is daarentegen het *Lentelied*, dat deze „ongeluksvogel" vervolgens aanheft, en waardoor hij dus toch niet zoo verwerpelijk blijkt, als hij zich wel voordoet; het stafrijm werkt er even ongedwongen en natuurlijk als bij Göthe of Heine. Diepen indruk maakt ook het liefdedicht aan 't slot van 't eerste bedrijf. In het tweede daarentegen vervangt het eene langdradige gesprek — tot een viertal toe — het andere, om dan ten slotte met dat tweegevecht te eindigen, dat — als gezegd — door de averechtsche tooneelinrichting alle werking derft. Over 't algemeen mag al wat in de *Valkyre* tooneelwerking is slechts middelmatig heeten. En niets potsierlijker in dat opzicht dan de verschijning van het ros Grane, als het zoo lankmoedig en lamlendig zijn meesters lijk volgt, en daarbij dan door de *Valkyre* wordt toegegild met haar wilde

Hojotoho (*bis*) Heiaha (*bis*) Hahei (*bis*), Heiaha! —

als of ze 't arme beest maar uitjouwen wou.

Terwijl men in het tweede bedrijf voortdurend slechts naar wat „melodie" snakt, werkt daarentegen het begin van het derde, met zijn „Valkyrenrid" als een echt en onvervalscht kunstwerk, een toongewrocht dat men verstaat en geniet, dat karaktervol spreekt en werkt; daarbij geen eentonig gedruisch meer, maar veelstemmige zang. Na het overweldigend Valkyrenkoor brak er dan ook een donderende toejuiching los; en welk een genot toen er zich op Wodans vraag naar Brunhilde een veelstemmig, karaktervol antwoord deed hooren.

Dan volgt de afdeeling *Siegfried*, die wel het krachtigst van allen gewerkt heeft, terwijl men hare werking juist met eenigen schroom te gemoet zag.

———

LASTERTONGEN.

——

„Intrigue, tête-à-tête, pecunieel, respect, revue passeeren, executie, moraliseeren, engagement, visite, effect, elegant, reputatie, presenteeren, antichambre, dineeren, feliciteeren, fête-champêtre, solliciteeren, curieus, educatie, table d'hôte, privilége, dilemma, opinie, contant, idée, instructie, excuseeren, garderobe, introduceeren, charmant, absenteeren, rebellie, kwaliteit, taxateur, galant, amuseeren, compleet, diploma, positie, instrument", enz., enz., enz. — Ziedaar een vluchtig saamgeraapt distelschoofje uit Heerens nederlandsche „School for Scandal", waaruit, dunkt me, wel eenigermate blijkt, dat de vertaler geen oog heeft voor een gekuischten, sierlijken vorm. Zou het intusschen niet in de roeping van „Het Ned. Tooneel liggen, een weinig strenger voor de belangen van onze schoone en rijke moedertaal te waken? De uitspraak van sommige woorden laat nu en dan ook te wenschen over. Uit „Lastertongen"

herinner ik mij bijv. „gastvrijheid", waarvan de middelste lettergreep kort werd genomen.

Dat het stuk, in spijt van Albregt's geestvol spel, en de verdienstelijke medewerking van enkele anderen, gevallen is, hebben dag- en weekbladen reeds vrij eenstemmig meêgedeeld, onder opmerking, dat ditmaal bijna uitsluitend het tweede gelid van 't gezelschap in het vuur was gebracht. Men heeft dat het bestuur euvel geduid, in stede van er erkentelijk voor te zijn, dewijl men zoodoende een soort wapenschouwing kreeg, die de welkome gelegenheid aanbiedt, om het gehalte der troepen wat meer van nabij te leeren kennen. Naar het zich laat aanzien, zullen die jongere broeders en zusters immers eenmaal geroepen worden, om de oudere te vervangen, en daarom is het goed hen bijtijds op hun zwakke zijde te kunnen wijzen.

Het stuk is gevallen door volslagen gemis aan samenspel. De rollen werden volstrekt niet zoo kwaad opgezegd, of, bij betere en vluggere ineensluiting van 't geheel, ware de uitslag bevredigend geweest. Ik noemde reeds Albregt — welnu, ook zijn echtgenoote en mej. Kapper, zoowel als de heeren De Boer en Tourniaire, kweten zich niet onverdienstelijk; terwijl de heeren De Vas, Vos, Schoonhoven, Brakkee, en Plas, evenmin als mej. A. Fuchs, geheel te verwerpen waren. Wanneer we dus in 't oog gelieven te houden, dat we op 't punt van tooneelspelen juist niet verwend zijn, en de hooge eischen der kunst slechts bij uitzondering tot hun recht komen, zie ik niet in dat er in dit geval zulk een noodkreet behoeft op te gaan; altijd wat de voordracht betreft, in tegenstelling met spel en samenspel, welke laatste bijna alles te wenschen overlieten.

Over 't algemeen vormt het beeldend gedeelte der tooneelkunst de wondbare plek onzer spelers. De zoogenaamde plastiek wordt zoo wat geheel en al verwaarloosd, omdat onze tooneelisten er te vage begrippen van hebben. Een beetje teekenen, veel beelden en schilderijen gaan kijken, gedurige oefeningen in den welstand; — zie daar wat men behoeft, om zijn eigen houdingen los en bevallig te maken. Zoolang dat niet geschiedt — dr. Jan ten Brink moge der Vereenigng in het „Zondagsblad" zoo veel lieve lonkjes toewerpen, als hij zijnen vrienden meent schuldig te zijn — zal de veredeling der kunst geen schrede verder komen.

Zoo was het thans bij deze en gene op al te hinderlijke wijze merkbaar, dat hij met geen steek en degen wist om te gaan. Ten gevolge van hun linksche grepen, kreeg men telkens hoekige, schier verdraaide beelden te zien. Waarom eischt de tooneelschikker niet, dat men zich daarin oefene? Het zal niet in hem opkomen, om bijv. een stotteraar voor het voetlicht te brengen; evenmin moest hij er lieden dulden, die het A B C hunner kunst niet verstaan.

Ik wend mij hier opzettelijk tot den tooneelschikker, omdat die gewichtiger rol behoort te vervullen. dan men hem ten onzent pleegt toe te kennen, en ik dus zoo doende misschien kan medewerken, om hem die meer onbeperkte volmacht te verschaffen. Ik heb den heer Veltman als koning Kristiaan van Denemarken halverwege op een tafel zien zitten, iets wat een opperman in een schoftkelder nog niet eens zal doen. Zoo iets had den toeschouwer toch bespaard moeten blijven, al ziet de wansmaak er ongetwijfeld ook een trek van buitengewone ongedwongenheid in!

De tooneelschikkingen moeten als een onzichtbare draad door de vertooning loopen, en alle onderdeelen nauwkeurig verbinden; op die wijze wordt eenheid geboren. Elke persoon en elke groep moet er schilderachtig uitzien, zoowel ten opzichte van kleuren als lijnen. Wanneer men dit bij de hier besproken voorstelling in acht had genomen, ware het blauw en rood der uitmonstering van Charles en Maria, die zoowat het geheele laatste bedrijf naast elkander stonden, niet zoo luide in weêrspraak geweest met de innige samenstemming dier twee minnende harten, en voor het oog der toeschouwers niet zoo beleedigend geworden.

Even onaangenaam werd de blik getroffen door de groepeering der personen. Tweemaal — in 't eerste bedrijf bij 't binnentreden van Crabtree en Benjamin; in 't tweede na het ronddienen der koffie — zaten onderscheidenlijk zes en acht heeren en vrouwen geruimen tijd op een rijtje over elkander, een hoek van 30° vormende, de vrouwen ter eenre, de heeren ter overzijde. Hoeveel afwisseling ware hier niet aan te brengen geweest! Wanneer de vertooners, inplaats van stokstijf te blijven zitten, eens hadden gedacht aan de „compositielijn", die in elk goed schilderij met zorg gekozen wordt, zouden ze der handeling heel wat levendigheid hebben bijgezet. Zulk een golvende lijn wordt verkregen, als deze op een stoel leunt, gene er rechtop achter staat, een derde zich gemakkelijk in een leunstoel neervlijt, een vierde weer een bewegelijke houding aanneemt, een vijfde zit, enz. Zelfs met de stoelen en tafels had men telkens bij 't ontwerpen van die lijn rekening moeten houden. Zoodoende alleen ontstaat welstand en verscheidenheid, dubbel noodig in een stuk, waarin zooveel meer wordt gepraat dan gehandeld, of liever de handeling vooral in praten bestaat.

De lange afmarschen, waarop ik reeds bij de bespreking der „Danischefs" wees, werkten ook hier mede, om het vertrek van velen echt tooneelmatig te maken, waar het meer natuurlijk, als 't ware onopgemerkt, had behooren te zijn. Het gelijktijdig gaan zitten en opstaan, en het als op bevel overgaan of kruisen, deden het overige, om den geleidelijken gang te belemmeren. Op al die kleinigheden, noem ze vrij vervelend, moet gelet worden; zij doen veel meer kwaad, dan men zoo oppervlakkig wel gelooft. Te meer daar niet alleen de spelers, maar ook het gros der toeschouwers hunne kunstopvoeding nog lang niet genoten hebben. Menigeen onder hen gevoelt dikwerf, dat er iets aan de vertooning hapert, zonder juist te kunnen zeggen wat; — ook voor die velen moeten de geheimen der kunst worden ontsluierd, opdat ze in 't vervolg scherper leeren zien en hooren, Slechts op die wijze kan de toekomst wat goeds beloven. Voor 't oogenblik toch, nu we slechts in een tijdperk van overgang hopen te verkeeren, mogen we nog niet te veel eischen. De Vereeniging doet werkelijk reeds een belangrijke schrede op den rechten weg, door meer zorg, dan men gewoon was, aan toerusting en tooneelversiering te besteden. In dat opzicht liet „Lastertongen" weinig te wenschen over. De kamers zagen er veel huiselijker en gezelliger uit dan onder vroegere besturen, die zich tot het strikt noodige bepaalden zonder ook maar één poging te doen, om eentonige wandvakken en ledige hoeken een wat opwekkender aanzien te geven en daardoor alweer de natuurlijke, tint van 't huiselijk tafreel, dat men bijwoont, te ver-

hoogen. Dat alles behoort tot den werkkring van den tooneelschikker; en daarom geloof ik, dat het de taak is van allen, die het met de kunst wèl meeneen, om hem voortdurend te steunen, door zijne rechten te bespreken, en zijne plichten of tekortkomingen daarin niet te verbloemen.

Vooral moet gebroken worden met die oude vervelende gewoonte, om naar den voorgrond te treden, of te zorgen, dat men er reeds is tegen dat men wat te zeggen heeft. Dat vertraagt, en neemt alle begoogeling weg. Spelen en spreken aan vensters en deuren, voor, midden, en achter op het tooneel, zonder naar de zaal te kijken, kortom met schijnbare onachtzaamheid, ziedaar wat den grooten Devrient [1] trof in de fransche tooneellisten, en waarin het geheim hunner begoochelende manier van spelen is gelegen.

Waren de boven kortelijk ontwikkelde eischen bij de vertolking van „Lastertongen" nageleefd, dan zou men ontwaard hebben, wat fijn berekende tooneelschikking en vlug afspelen vermogen.

MARTIN KALFF.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Saterdag, 14 Oct. l.l., is te Abbenes in de Haarlemmermeer het gedenkteeken onthuld, uit de bijdragen der nederlandsche Schooljeugd op het graf van den kinder- en volksdichter Heye opgericht. Uit udelfänger steen vervaardigd, stelt het een grieksche grafzuil voor, die zich op een stevig voetstuk boven twee hardsteenen treden verheft, en waarvan het pyramidaalvormig gedeelte aan de voorzij, onder een eikenkrans, met gouden letters het opschrift te lezen geeft: *De nederlandsche Jeugd aan den kindervriend en dichter J. P. Heye*; aan de achterzij 's dichters bekenden versregel: „een lied, een lied, uw leven lang!" — Op het spits toeloopend bovendeel dat, naar de grieksche wijs, in palmetten eindigt, is een lier, lauwertak, pen, en ordeteeken! — kon men er die laatste snuisterij dan waarlijk niet bij missen? — aangebracht. Het geheel — als men weet — is 't gewrocht van den Heer Molkenboer, leeraar aan 's Rijks H. burgerschool en beeldhouwer te Leeuwarden. De onthullingscommissie vond op wijlen 's dichters hoeve, *Vondels Landleeuw*, bij zijn weduwe, dochter, en schoonzoon een gulle ontvangst, en begaf zich te één uur van daar naar de grafsteê, waar door haar voorzitter, Den Hertog, een toespraak gehouden werd, door een paar zangstukjens van Heye, uit den mond van dertig kinderen, afgewisseld. Heye's schoonzoon, de Heer Zervas uit Keulen, aanvaardde daarna met eenige hartelijke woorden het gedenkteeken namens de familie, waarop ten slotte het Commissielid Swildens nog eenige dichtregelen voordroeg, hem voor de gelegenheid uit het Noorden van Overijsel door een ongenoemde toegezonden.

Tot hoogleeraar aan de Akademie van beeldende kunsten is met ingang van December a. s. benoemd de Heer J. A. Alberdingk Thijm. „De rechte man op de rechte plaats", zeggen wij met de *Amsterdamsche Courant*, mits hij — zorg draagt er de beeldende kunst en hare geschiedenis niet op wijwater te zetten, gelijk hij 't in zijn anders zoo belangwekkende *Portretten van Vondel* den grooten dichter gedaan heeft.

Op Vondels Geboortedag, Vrijdag 17 dezer, zal te Keulen in den gevel van 's Dichters geboortehuis, in de *Grosse Witschengasse*, van wege het Keulsche *Alterthums Verein* onder voorzitterschap van den gemeente-archivaris Dr. Ennen, een gedenksteen geplaatst worden. Het lofwaardige voorstel daartoe is, Woensdag den elfden der vorige maand, van Mevr. Schneider uitgegaan, die daardoor zooveel doenlijk weêr goed weet te maken, wat zij, als Wilhelm Berg, door de duitsche vertaling van Jonckbloets broddelboek aan Vondels schim misdaan heeft. Na de plaatsing zal in het Victoria-Lyceum, onder hare leiding, eene kleine feestviering gehouden worden.

---

1 Eduard Devrient, Dramatische und Dramaturgische Geschriften.

De duitsche Minnezanger, en dichter van *Tristan en Isolde*; Gottfried von Strassburg is, door de scherpzinnige nasporingen van Prof. Schmidt aldaar, gebleken, *niet* de stadsschrijver geweest te zijn, dien men in den *Godefridus Rodelarius de Argentino* eener Italiaansche oorkonde van 1207 meende te herkennen; men moet daar toch niet zóó, maar *Zidelarius* lezen en den naam van een lid van ridderlijk geslacht dier dagen verstaan, van 't welk er meerdere leden in dien tijd voorkomen. Straatsburg kreeg dan ook, als tevens is uitgemaakt, eerst in 1252 een Raad, en kon dus moeilijk een halve eeuw vroeger reeds een secretaris hebben.

Door den duitscher Emil Claar is een treurspel met name *Shelley* uitgegeven, waarin de Engelsche dichter met zelfmoord eindigt; gelijk men weet heeft zich ten onzent, de heer Wolters in zijn novelle dezelfde vrijheid omtrent Dante's *Beatrice* veroorloofd. Wanneer zullen toch hedendaagsche dichters en schrijvers eens eerbied genoeg voor de geschiedenis zoowel als voor hunne helden en heldinnen, gaan krijgen, om dezen althans geen geheel tegenstrijdige rol met hun daadwerkelijk bestaan en karakter te laten spelen? — Alberdingk Thijm heeft Hooft's gulle en trouwhartige tweede vrouw zelfs voor stille verklikster en aanbrengster van door 't gerecht vervolgde geestelijken laten spelen. Wij bevelen tegen dergelijke misgrepen de lezing van Marcellus Emants' opstel over dit onderwerp in een vroeger nommer van dezen Bode aan.

Door den heer F. O. D. Obreen te Rotterdam is, bij de Heeren van Hengel en Eeltjes aldaar, de uitgave aangekondigd van een *Archief voor Nederlandsche Kunstgeschiedenis ter verzameling van onuitgegeven berichten en mededeelingen betreffende nederlandsche schilders. plaatsnijders, beeldhouwers, bouwmeesters, goud- en zilverdrijvers, smeden, stempelsnijders, tapijtwevers, borduurwerkers, plateelbakkers, ivoorsnijders, glasschilders, ingenieurs, landmeters, kaartmakers, verlichters, boekbinders*, enz. *van de vroegste tijden tot op 't eind der 18e eeuw*, met bereidwillige medewerking van verscheiden Archivarissen. Voorloopig zal die uitgave geschieden op onbepaalde tijden; zoodra echter de voorhanden of ingezonden stof voor een geregelde maandelijksche uitgaaf toereikend zal blijken, zal daartoe worden overgegaan. Van tijd tot tijd zullen *facsimile's* van *monogrammen* en *merken* gegeven worden, en — zoo de deelneming genoegzaam blijkt—ook afbeeldingen van kostbare of zeldzame kunstgewrochten. In een woord tot inleiding vestigt de heer Obreen terecht de aandacht op het belang, dat dit Archief voor de juiste kennis der vaderlandsche Kunstgeschiedenis zal hebben. Het prospectus, en de proeve van druk en bewerking daarbij gegeven, munten door keurigheid van papier en letter en smaakvollen vorm uit.

BELANGRIJKE KUNSTVEILINGEN.

Den 14den dezer maand zal te Amsterdam in den Brakken Grond, door de HH. Roos een kleine verzameling schilderijen, teekeningen, en beeldwerken verkocht worden, vroeger uitmakende het Kunstmuseum van 't Paleis voor Volksvlijt.

Kijkdagen: Saterdag en Zondag, 11 en 12 Nov., particulier; Maandag 13 November, publiek.

In den Haag zal Donderdag 23 dezer in 't Notarishuis in de Juffer Ida-straat het kabinet schilderijen verkocht worden, nagelaten door den heer Tollus. De catalogus, met een drietal keurige *fotogravuren* versierd, is bij de firma Goupil en Cie. aldaar verkrijgbaar. Maandag, Dinsdag, en Woensdag te voren is alles — beide eerste dagen particulier — te zien. De nieuwere nederlandsche schilderkunst is er in verscheiden harer talentvolste penseelen vertegenwoordigd, enkele van dezen — gelijk bijv. Hoppenbrouwers, de Verveers, Schelfhout — door verscheiden stukken. Buiten hunne namen trekken o. a. die van Van de Sande Bakhuisen, Bosboom, Van Borselen, D'Estree, De Haes, Hans, Bakker Korff, Bles, Israëls, Nuyens, Roelofs, H. Ronner, Rochussen, Stortenbeker, Tom, Verschuur, Vertin, en Weissenbruch vooral de aandacht, en beloven kijkers en koopers een aanmerkelijk kunstgenot.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 22 25 November 1876.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

T. H. DE BEER. — H. L. BERCKENHOFF. — F. C. DE BRIEDER. — Dr. J. TEN BRINK. — MARCELLUS EMANTS. — J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE.—C. J. GONNET.—J. GOSSCHALK.—Mr. J. N. VAN HALL.—P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.— R. HOL.— MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.— J. VAN SANTEN KOLFF.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÈBRE.—J. H. LELIMAN.—Dr. A. VAN DER LINDE. — J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.— SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

BRIEFWISSELING MET PROF. ALBERDINGK THIJM (J. A.)

Eerzame Bode.

Pas op, dat gij uw aanspraak niet verliest op dezen titel. Een historisch onderzoek, dat, met een wat luchtig mutsjen getooid, voorschrijdt op degelijke en door u onbestreden, althans onweêrlegde gronden, noemt gij een „schotschrift". Dat mag niet. In een later nommer van de „tijmpjens", die gij onder de goê gemeente uitdeelt, begeeft gij u op 't gebied der verdachtmaking. Gij beschuldigt mij van, bij Vondel, de godsdienstige zij van zijn charakter en leven te veel op den voorgrond gesteld te hebben. De vraag is echter maar, of ik, zoover wij Vondel kennen uit zijne werken en uit de geschriften zijner tijdgenooten, inzonderheid van Geeraart Brandt, hem, in eenige vrij gekozen levensomstandigheden, met onjuiste verven geschilderd heb. Dit bewijst gij niet; en nochtans vestigt gij daarop de voorbarige onderstelling, dat de nieuw benoemde hoogleeraar der aesthetika aan de Rijksakademie van Beeldende Kunsten partijdige, kerkelijk gekleurde voorstellingen geven zal. Laat mij u zeggen, dat die Hoogleeraar meer eerbied voor de wet zal toonen te bezitten, waarbij de godsdienstige overtuigingen der jonge Nederlanders tegen aanranding van Professoren, Lectoren, en Schoolmeesters worden beveiligd, dan ik vaak gelegenheid had aan te toonen, dat mijn geloofsgenooten van anderen wedervaart. Gij zegt ook, dat Leonora Hellemans eene gulle en trouwhartige vrouw was. Ik zeg het tegendeel niet; maar ik beweer, dat de ijver eener tot andere kerkgezindheid overgetredene brabantsche jonkvrouw of weduwe, die de tolerantie van haar tweeden man aan „libertijnsche" gewoonten toeschrijft, zonder onrechtvaardigheid heel wel verdacht kan worden van stappen, die naar hare meening liggen op den weg van haar plicht. Gij weet immers wel, dat de familie Hellemans voor zeer orthodox-katholiek te boek stond. Is er eene dochter die dan (in de XVIIe eeuw) eene andere belijdenis aanvaardt — zij zal niet flauw, maar somtijds vinnig zijn.

Uw dv.

12 Nov. 1876. J. A. ALBERDINGK THIJM.

Kitteloorige Professor.

Hoe komt het in uw hooggeleerde hersens op, dat ik, trouwhartige Kunstbode, u zou willen *verdacht* maken van moedwillige wetsovertreding, wanneer ik u welmeenend waarschuw, om niet, even *onwillekeurig* als gij 't Vondel en zijn omgeving gedaan hebt, ook de nederlandsche kunst en hare geschiedenis op wijwater te zetten, of — wilt gij 't anders uitgedrukt — met wierookwalm te doortrekken? Ik ben volkomen overtuigd, dat ge in 't eene geval zoo goed als in 't andere, geheel *argeloos* zoudt te werk gaan; doch juist daarom nam ik, in 't belang eener *onbevooroordeelde* kunstbespiegeling, gelijk ik ze voorsta, de vrijheid, u rondborstig en eerlijk op 't gevaar te wij-

zen, waaraan gij in dit opzicht bloot staat. Ik heb u ook volstrekt niet willen beschuldigen, „de godsdienstige zij van Vondels karakter te veel op den voorgrond gesteld te hebben"; gij hadt volkomen recht die zoo krachtig en kennelijk te laten uitkomen, als gij wildet; maar gij hadt dat niet op zulk een eenzijdige, hem en zijn omgeving onwillekeurig in een valsch licht stellende wijs moeten doen, als gij het zonder erg (ik herhaal het nogmaals) deedt. Dat is 't wat ik op *wijwater* zetten noem, zooals men 't anders wel deze en gene voorwerpen op *sterkwater* doet. Wat gij thans tot verontschuldiging van uwe onverantwoordelijke handelwijs omtrent de arme Heleonora Hooft zoekt bij te brengen, is er eene nieuwe proef van. De goede vrouw moet *vinnig* zijn, omdat ze een dochter uit een roomsch gezin is, die protestantsch is geworden, en zal dan die *vinnigheid* tevens zelfs zoo ver gedreven hebben, dat ze er tot een *stille verkliksier* door werd. En iemand, die zonder eenige andere beweegreden hoegenaamd, en tegen al wat ons anders van haar bekend is, Hooft's gulle huisvrouw dergelijke leelijke eigenaardigheden aanwrijft, waagt het een ander — zonder eenigen grond — van „verdachtmaking" te beschuldigen! Wilt ge nog meerdere proeven? Al wat niet roomsch is in Vondels omgeving —Huygens, Hooft, en Van Baerle— wordt steeds even *schamper* door u bejegent; ja, zelfs de zoo gemoedelijk geloovige Tesselschade raakt niet vrij, en wordt er in de dood van haar dochtertjen gestraft voor het, uit een ultramontaansch oogpunt natuurlijk misdadige feit, met den onroomschen Crombalch gehuwd te zijn, en daarom ook het arme meisjen in haar's vaders kerkbegrippen te hebben grootgebracht!! Vondels eigen beeld is evenzeer van den aanvang af, veel te uitsluitend roomsch gekleurd, in een tijd waaraan er — lang vóór zijn bekeering — daaraan niet te denken viel; en 't geheele werk maakt daarom — houd het mij ten goede — bij al het schoon zijner samenstelling en bewerking — een hoogst *ziekelijken* indruk. Evenmin echter als gij dien *opzettelijk* en *te kwader trouw* hebt willen geven, zult ge dat ook in uwe Akademielessen over Kunstgeschiedenis en Kunstschoon doen. Doch evenzeer loopt gij hier als daar gevaar, ze onopzettelijk zoo te tinten; en daartegen alleen heb ik — met het meeste recht, naar ik meen — u welwillend vermaand, zooveel immer doenlijk te waken. Wat gij in uw eerste zinsneden van een „schotschrift" vermeldt, verklaar ik niet te vatten; ik weet niet in één mijner vorige nommers iets dergelijks geschreven te hebben. Bedoelt ge er wellicht de veroordeeling meê, door mijn leider, in een onzer weekbladen, over het deerniswaard geschrijf van uw leuvenschen broeder tegen Filips van Marnix uitgesproken, hij zal — desgevorderd — daarover zeker gaarne in dat weekblad u of ieder ander te woord staan. Gij zult echter begrijpen, dat dit *mij* niet aangaat, die mij over dat geschrijf — hoe *wansmakelijk* ook uit een oogpunt van Kunst beschouwd — niet heb uitgelaten.

Uw Dv.

Nederlandsche Kunstbode.

Daar ook ik vertrouw, dat hetgeen de „kitteloorige Professor" mijn „eerzamen bode" omtrent dat eerste „tijmpjen" verwijt, op mijn veroordeeling van dat leuvensche geschiedgewrocht in den *Ned. Spectator* doelt, zoo wil ik hem hier, in 't voorbijgaan, doen opmerken, dat reeds de aanhef dier veroordeeling bewijst, hoe ook dáár aan geen „verdachtmaking" op het punt van eerlijkheid en goede trouw gedacht werd; dat er in tegendeel de deerniswaarde schrijver „als een man van beschaving en *goede zeden*" werd voorgesteld, die slechts door zijn geheel argelooze „geloofs*verblinding*" tot het voortbrengen van zulk een „schotschrift" — als tegen wil en dank — vervoerd was. Dat echter iemand van J. A. Alberdingk Thijm's *kunstsmaak* nog de verdediging van dat misbakken productjen van blinden geloofshaat op zich kan nemen, bewijst des te meer, hoe *voorzichtig* hij zal moeten zijn, zich op het gebied der kunst en hare geschiedenis, ook bij zijn hooger onderwijs niet dezelfde parten te laten spelen, en rechtvaardigt volkomen de welmeenende waarschuwing, door mijn „eerzamen Bode", naar aanleiding zijner „Portretten van Vondel", tot hem gericht.

v. Vl.

MERCANTILISME IN DE KUNST.

De bekende Parijsche Kunst-beoordeelaar Charles Blanc heeft onlangs eene nieuwe reis in Belgiën en Holland gedaan, om er andermaal de museums en kunstverzamelingen in oogenschouw te nemen. Hij was van twee zijner vrienden, mede kunstvereerders, de heeren Chenavard en Paul de Saint Victor, vergezeld. Bij zijne terugkomst te Parijs, heeft hij in het dagblad *Le Temps* een brief geplaatst, welke hier, te Antwerpen, en in andere Belgische steden nog al opzien baart.

Ch. Blanc klaagt, in vrij scherpe bewoordingen, over het mercantilisme, dat in Holland en Belgiën meer en meer bij de commissiën van museums en kunstverzamelingen aan de orde van de dag is. Bijna nergens kan men nog schilderijen en beeldwerken te zien krijgen, zonder te betalen. In de kerken zelven moest voor het zien van sommige tafereelen betaald worden.

Die klachten zijn maar al te zeer gegrond. Hoe 't in Holland thans geschapen staat, weet ik niet: dat het in Belgiën niet is als het hoort, kan ik uit eigen ondervinding bevestigen. Te Antwerpen is de toegang tot het Museum slechts twee dagen in de week kosteloos, de overige dagen wordt intreëgeld geëischt. In verscheiden Antwerpsche kerken, die in het bezit zijn van meesterstukken der Vlaamsche school, is het nog erger. De tafereelen zijn achter dikke gordijnen verborgen, die niet worden weggeschoven, dan tegen betaling en dan nog alleen, wanneer in die kerken geen dienst gedaan wordt, dat is wanneer zij gesloten zijn, zoodat men zich verplicht ziet den koster, den *knaap*, of hoe de kerkbediende heet, met het sluiten en openen des tempels belast, op te zoeken en hem eene fooi in de hand te stoppen, wanneer men een Rubens, een Van Dijk, enz. wil bewonderen.

Op die wijze wordt in de Hoofdkerk met Ruben's *Kruisverheffing*, *Kruisafneming* en *Hemelvaart van Maria* handel gedreven. Hetzelfde geldt voor de *Geeseling*, insgelijks van Rubens, in de St. Pauluskerk, en voor 't fraaie stuk, dat in de St. Jacobskerk de zoogenaamde Rubens' kapel versiert.

Er zijn, wel is waar, loffelijke uitzonderingen; doch ze zijn niet talrijk. Tot de Brusselsche muse-

ums is, zoowel als tot het Haagsche meen ik, de toegang vrij. Te Brugge echter en elders in Belgiën eischen de besturen der kunstverzamelingen betaling, behalve des Zondags, wanneer het drukke bezoek er de ernstige studie der kunstwerken nagenoeg onmogelijk maakt. Te Brugge drijven vooral de kerkbesturen dien handel op groote schaal. In de St. Salvatorskerk en de Lieve-Vrouwenkerk, zijn een aantal tafereelen verborgen en wie ze wil aanschouwen, moet alweder zich tot een kerkbediende wenden. Voor elk kunstwerk wordt afzonderlijk betaald. In St. Jans gasthuis, alwaar men de *Ursula-kast* en andere heerlijke gewrochten van Memling en de Van Eycks kan bewonderen, moet altoos betaald worden; wat natuurlijk die gewrochten geheel buiten het bereik van het volk stelt [1]. Ook hebben de meeste Bruggelingen ze nooit gezien, en zullen ze waarschijnlijk nooit zien, ofschoon zij er dagelijks van spreken, en getuigen zijn van den aanhoudenden toeloop van vreemden, die alleen voor die schilderwerken de reis naar Brugge ondernamen. Te Gent handelt men eveneens, in de St. Baafskerk, met het beroemde *Lam Gods*, het hoofdwerk der Van Eycks. Zoo ook te Leuven met de *Kruisafneming* van Rogier van der Weyden en den heerlijken Quintin Metzys, beide in de St. Pieterskerk; te Aalst met den prachtigen *St. Rochus* van Rubens; op vele andere plaatsen nog met tal van beroemde tafereelen, die dikwijls, men weet niet hoe, in het bezit der kerkbesturen zijn gekomen, en door deze enkel als eene soort van goudmijn worden beschouwd, waaruit de kerken moeten trachten het meest mogelijke voordeel te trekken.

Ch. Blanc hekelt — en terecht — die schandelijke exploitatie van kunstwerken, die eigentlijk tot het openbare domein behooren, althans zouden moeten behooren. „Van twee dingen een", zegt hij: „òf de godsdienstige schilderijen zijn in de kerken, om er den ijver der godvruchtige zielen op te wekken, om in deze het godsdienstig gevoel levendig te houden; en alsdan is het eene dwaasheid, die tafereelen, juist gedurende de godsdienstoefening aan het oog der geloovigen te onttrekken; of wel ze worden er wel als kunstgewrochten beschouwd, doch alsdan zou men ze in museums moeten plaatsen, alwaar elkeen ze te allen tijde op zijn gemak kan bestudeeren, zonder te moeten vreezen, dat hij het stille gebed der godvruchtigen door eenigen uitroep van verrassing en bewondering zal storen...

Die klachten zijn niet nieuw. Ze werden reeds dikwijls geuit. Toch is het goed, dat een gezaghebbend man, als Charles Blanc, ze herhale, ze te Parijs herhale; want zekere menschen hier te lande vreezen niets zoozeer, als door de Parijzenaars, de bewoners van de stad, die voor de Franschen en Franschgezinden nog immer aan het hoofd der beschaving staat, voor verachterde lieden, halve barbaren te worden gescholden. Wellicht dat men deze reis van die klachten dus meer rekening houdt, vooral daar de Parijsche kritikus daar bij eene zeer ernstige waarschuwing betreffende het behoud der schilderijen voegt; waarschuwing, welke de kerkbesturen niet mogen in den wind slaan, willen zij niet eene zeer zware verantwoordelijkheid op zich laden.

Ch. Blanc betoogt namelijk, hoe de Antwerpsche *Kruisverheffing* en *Kruisafneming*, sedert zijn vorig verblijf in Belgiën, veel aan helderheid en doorschijnendheid van coloriet hebben verloren, wat hij aan het bedekken met dikke gordijnen toeschrijft. Schilderijen hebben, even als planten, licht en lucht noodig, en als men haar die ontneemt, verdonkeren zij, en worden eindelijk geheel zwart. Nog meer, de olie werkt, in dit geval, niet overal op dezelfde wijze. Vandaar, dat op enkele plaatsen groote gele vlekken ontstaan, die het effect benadeelen, vernietigen, en het tafereel zeer ongelijk doen schijnen.

Hij haalt een treffend voorbeeld aan van die onvermijdelijke verduistering: voor ettelijke jaren werd een Fransch kunstenaar, Wagrez, door het Fransche goevernement gelast den *Triomf van Venetië*, van Paolo Veronese, in Venetië te gaan copieeren. Hij kweet zich uitmuntend van de hem toevertrouwde taak. Toen hij echter met zijne voltooide copie te Parijs wederkeerde, had de minister Fortoul het Europeesche Museum, gelijk de verzameling van copiën naar groote meesters heette, gesloten, en de talrijke werken, welke het bezat, wijd en zijd verspreid. Het doek van Wagrez, te groot om ergens plaats te vinden, werd opgerold en weggestopt. Onlangs wilde men het als zolderstuk voor de professorzaal van den *Cercle des Beaux Arts* benuttigen; men ontrolde het tafereel, en bemerkte, hoe het, in drie jaar tijds, van helder en blond reeds geel en duister was geworden.

„Oordeel thans", zegt Charles Blanc, wat eenmaal de Rubensen van Antwerpen zullen zijn onder de sergië-gordijnen, die ze van het hoofd tot de voeten bedekken. *De Kruisverheffing*, die een helder tafereel was, heeft reeds hare doorschijnende schaduwen verloren, en de diepten zijn reeds donkerder geworden. Wat *de Kruisafneming* betreft, zij zal eindigen met geheel den aanblik van een Rembrandt te hebben, dank aan de toenemende versombering der bruine deelen, welke het Kristuslijk omgeven, en de witte lijkwade doen uitkomen, waarin men dit lijk gaat begraven. Van verre aan een lichtstraal gelijk, die uit den duisteren hemel nederschiet, vormt die lijkwade thans met de omringende schaduwen eene tegenstelling veel scherper, dan de schilder heeft gewild. Wat oorspronkelijk een stemmig eerbiedwekkend tafereel was, welks heldonker niets hevigs, had, zal allengs in een Caravaggio'sch-Rembrandtsch nachteffect veranderen. Dat Rubens, die nooit het licht verzaakte, die nimmer de zedelijke uitdrukking der schaduwen, de pracht en de tederheid zijns coloriets opofferde, zooals hij — in zijn *Laatste Oordeel* — frissche en blonde vleeschmassa's schilderde, zelfs in de schaar der ter Helle varende verdoemden; dat Rubens, zeg ik, zijne *Kruisafneming* als een roerend drama, doch zonder optische overdrijving, een meer treffend voor de verbeelding, dan akelig voor het opvatte, schijnt mij niet te kunnen betwist worden".

Is het kwaad reeds wezenlijk zoo erg, als de Heer Blanc opgeeft? 'k Heb onlangs *de Kruisafneming* weêrgezien, en ze — de waarheid dwingt mij het te bekennen — niet zóózeer verdonkerd gevonden. Dat ze nochtans donkerder geworden is, moet ik toege-

1 Daar het gevorderde geld — als mij nog onlangs weêr bleek — slechts een halve *franc*, en dus nog geen kwartjen, bedraagt, en het daarenboven een weldadig doel — het onderhoud van 't hospitaal — betreft, is hier deze kleine heffing op den kunstlievende bezoeker wel te dulden. Het brugsche volk zou men den toegang op bepaalde dagen en uren kosteloos kunnen vergunnen.

v. VL.

ven, en dat zij 't mettertijd nog meer worden moet, geloof ik zeker. Mijns krachtens zoude óf het Belgische Staatsbestuur óf het Antwerper Stadsbestuur wel doen, zich de zaak aan te trekken, indien het Kerkbestuur soms goed vond, den wensch van den Parijschen kritikus niet in aanmerking te nemen.

Antwerpen, 10 October. SLEECKX.

DANTE, MANK AAN BEIDE ZIJDEN.

I.

De hulde, den dichter Ten Kate den 25 Oct. jl. gebragt, door hem te bewijzen met welke belangstelling zijne Doré-uitgave van Dante begroet werd, beantwoordde hij allerhoffelijkst. Met prijswaardige openhartigheid erkent hij de niet te loochenen juistheid van Mr. Bohl's mededeeling „dat hij de oorspronkelijke terzinen heeft verwisseld tegen staand en slepend rijm"; en voegt er geheel onverpligt bij „welke duitsche vertalers zijne leidslieden waren." Beide punten waren iederen deskundige duidelijk, en Mr. B. had het voor den heer Ten Kate vleiende verschiet geopend, dat hij de belangstelling in diens arbeid eerlang nog verder uitstrekken, en daarbij het Germaansche grootvaderschap van T. K's Dante aantoonen zou; — maar desniettemin is het loffelijk, dat onze vermaarde dichter de toepassing van het *qui tacet, consentire videtur* onnoodig maakte. Bohl kon nu zeggen: *Habeo reum confitentem*, en verdere bespreking overbodig achten. Edoch, het behaagde den begaafden Ten Kate iets *oorspronkelijks* te berde te brengen. Was dit reeds heugelijk, als zeldzaam verschijnsel, hooger moest de blijdschap stijgen, dewijl vóór Ten Kate geen sterveling zulk eene vinding had kunnen doen. Nederland was het beschoren den letterkundige voort te brengen, die de leer verkondigde „dat de dichter, die staand en slepend rijm mengt, den *Inferno* vertaalt in de dichtmaat van 't oorspronkelijke."

Dante's *terza rima* is, volgens onzen Ten Kate, tot heden abusievelijk aangezien voor een keten van vrouwelijke rijmen. Bohl, die dit beweerde, komt er dus slecht af, en wordt naar verdienste gestraft voor zijne vermetele bewering, als zou onze gevierde T. K. de dichtmaat van Dante alleen op den titel zijns werks beloofd, maar in zijne verzen niet gegeven hebben. Strekke dit tot leering van alle aanmatigende menschen, die zich verstouten te onderzoeken, of de blinkende penningen, welke de goochelaar aan het publiek vertoont, bij geval koper zijn in plaats van goud, gelijk hij betuigt. Zoo moet het lastige volk maar varen, dat iemand in de kaart durft kijken, en niet op goed geloof aanneemt, wat er verzekerd wordt. T. K. heeft, door zijn letterkundigen vond, velen een aangenaam oogenblik verschaft, want het doet een mensch goed, als zoo'n dwarskijker op zijne plaats wordt gezet. Hij ontvange aller dank, dewijl hij: 1° de Nederlandsche litteratoren mag doen wijzen op een medelid, dat ontdekte wat steeds voor Europa verborgen bleef; 2° Bohl, die zich scheen in te beelden Dante's dichtmaat te kennen, allergeestigst heeft te regt gewezen.

Onze hooggeschatte T. K. weet, dat wie nieuwe uitvindingen aankondigt, hare proefhoudendheid moet bewijzen. Immers, wij leven in zoo'n naren tijd, dat het gezag niet blindelings meer wordt geëerbiedigd; dat de twijfel den schepter zwaait, ja — *horresco referens* — zelfs geleerden als T. K. moeten staven, dat hunne oorspronkelijke theoriën, geen holle, maar volle vaten zijn. O zalige dagen van Pythagoras, toen elk eerbiedig boog en uitriep: „Hij heeft het gezegd!"

Onze dichter zal dus bewijzen „dat drieledig staand en slepend rijm Dante's *terzina* is, en hij, den *Inferno* daarin vertalende, de dichtmaat van 't oorspronkelijke schonk." Als eerste getuige brengt hij Van Kampen's *Verhandeling over de nieuwere Heldendichten*, in 1814 met goud bekroond en gedrukt in de werken der Holl. Mij. van Kunsten en Wetensch., dl. III. — Het is vreemd, dat T. K. naar een werk verwijst, ruim 60 jaar oud, terwijl intusschen zooveel nieuws en uitstekends nopens Dante in het licht kwam; vreemder, dat hij een werk citeert, bijzonder handelende over Tasso, Camoëns, Milton, Voltaire en Klopstock, en niet over Dante; en allervreemdst, dat de éénige bladzijde, waarin Van Kampen ter loops Dante's *terzina* bespreekt, juist het omgekeerde getuigt van hetgeen zij ten behoeve van Ten Kate's nieuwe leer zou moeten verklaren. Van Kampen noemt die *terzina* eene ongemeen kunstige, meer geduld dan smaak verradende voetmaat. Als proeve biedt hij twaalf *slepende* rijmen uit het *Purgatorio*, en zegt: „Men ziet hier, dat de eerste en derde, de tweede, vierde en zesde enz., enz. op elkander rijmen. En deze ineenloopende berijming draagt, uithoofde van den op een slaanden klank van drie en drie eindrijmen, den naam van *terzine* of *terze rime*".

Waar zegt nu Van Kampen, dat Dante's oorspronkelijke dichtmaat afwisselend mannelijk en vrouwelijk is? Nergens. Dat heeft van Kampen, in beklagelijke onachtzaamheid zeker vergeten... Integendeel, door 12 vrouwelijke rijmen als voorbeeld van Dante's *terzina* te geven, *bewijst* v. K. dat deze *uitsluitend slepend* rijm bevat. Zoo laat die schrijver onzen kundigen Ten Kate in den steek, en wel juist, waar deze op het punt staat, zich met lauweren te kroonen wegens de ontdekking der quadratuur van den cirkel. Want — eerbied voor T. K.! — niets minder is zijne heerlijke vinding, „dat drie mannelijke en vrouwelijke wezens eigenlijk drie vrouwelijke zijn." Hij lost een nooit gehoord natuurprobleem op. Overweeg, wat toeloop de uitlegger op de kermis heeft, die voor zijne tent roept: „Hier binnen zijn honderd hollandsche jongens en meisjes, die te gelijk honderd italiaansche juffertjes uitmaken!" Wie offert niet gaarne zijn laatsten gulden om dit wonderlijke geslacht te aanschouwen?

Ten Kate heeft stellig gedroomd, dat van Kampen hem steunen zou. Hoor dan zijn tweeden getuige: Prof. Donner, duitsch vertaler van „De Lusiade." Geen magazijn van allerlei duitsche vertalingen van heldendichten er op na houdende, vergenoegt de ondergeteekende zich met het welwillend, door den heer Ten Kate, in den K. B. van 10 dezer geschonken citaat. Daarin vindt men dan toch zeker, zoo al niet het bewijs, ten minste de bewering „dat Dante's dichtmaat staand en slepend rijm is"? — Helaas! ook deze bondgenoot blijkt een verrader! Donner geeft, in een vloed van woorden, niets dan de gewone verontschuldigingen, welke, met roerende eenstemmigheid, allen maken, die het gepast achten de oorspronkelijke terzinen te verminken. De Duitschers

doen daar sterk in, en vertellen dan aan ieder, die het gelooven wil „dat hun taal daaraan schuld heeft; dat die eindrijmen eentoonig zijn; dat zij slechts deugen voor kleine gedichten"; enz. enz. Wie zich met zulke praatjes laten afschepen, mogen er vrede mede hebben; anderen zijn minder volgzaam. Hun klinken ze als de verklaringen der zwakke rijders, die steeds aan het ijs, aan de schaatsen of den wind hun buitelingen wijten, geenszins aan de omstandigheid, dat zij te kort in de leer zijn.

Intusschen, noch Dr. Donner noch eenig ander duitsch geleerde kwam ooit op den snedigen inval, zijn staand en slepend rijm voor Dante's dichtmaat te verklaren. Die eer geniet Nederland alléén!" —

Met dat al is de teleurstelling groot. Daar zaten we ons reeds te verkneukelen over eene nieuwe planeet aan den letterhemel, en bij slot van rekening ontdekt het sterkst gewapende oog er geen spoor van. Dat die getuigen ook zoo tegenliepen! Men kan nooit op hen rekenen. Hoe vaak komt de jonge advocaat in de gevangenis, *ex officio* aangewezen om iemand te verdedigen. Honderd tegen één verzekert de beschuldigde, met een erg onnoozel en ernstig gezicht, dat hij, zoo al niet geheel onschuldig, dan toch stellig zeer verschoonbaar is, dewijl hij door menschen, verstokt van geweten, met verkeerde theoriën en slechte praktijken, vinnig bestookt, en aldus òf allermisdadigst verleid, óf puur weg belasterd werd. De advocaat geraakt in vuur voor dat slachtoffer, schrijft een fraai pleidooi en overlegt, hoe hij de getuigen zal ondervragen. De dag der terechtzitting is daar, de getuigen worden gehoord, en... jammerlijke uitslag!... hunne verklaringen bewijzen wettelijk en overtuigend, dat die welbespraakte gevangene, en niemand anders, verstokt van geweten, en met verkeerde theoriën en slechte praktijken behebt was. — Derhalve, niemand make er den heer T. K., die geen advocaat is, eene grieve van, dat hij getuigen aanvoerde, welke hem van den wal in de sloot hielpen.

Doch zie, (een ongeluk komt zelden alleen) wat overmaat van ramp! Niet genoeg, dat geen sterveling ten Kate's nieuwe terzinentheorie steunt — alle italiaansche taalgeleerden stemmen er tegen... Bij hen moet men (jammer genoeg) advies vragen nopens hunne prosodie. En wat vermeten zij zich te beweren betreffende de *terza rima?* Dat die het door T. K. verstrekte mengsel van mannelijk en vrouwelijk is, met beurtelings 31, 32 en 33 lettergrepen? „Neen! roept Piranesi, in zijn *Trattato della Poesia italiana*, p. 21: „La terza rima, o sia terzina, è un componimento di tre in tre versi, *tutti endecasillabi;* chiamansi dunque *versi piani*, i quali sono, siccome segue dall'anzidetto, appunto apposti al *verso tronco*. Dante fu l'inventore di questa sorte di versi in terza rima, e compose in essi la sua *Commedia*. Il Petrarca se ne valse nei suoi *Trionfi*: De drievoudige rijm of *terzina* is een samenstel van drie op drie verzen, *allen* van *elf lettergrepen;* zij worden dus *vrouwelijke* verzen genoemd, welke, gelijk uit het vroeger gezegde volgt, *juist* het *tegenovergestelde* zijn van het *mannelijk* vers. Dante was de uitvinder van dit soort van verzen in terzinen, en dichtte daarin zijne komedie."

Dat is vervelend; want nu geraakt onze Dantevertaler J. J. L. t. K. onder de verdenking, dat hij de eerste beginselen der italiaansche prosodie niet kent. Die Piranesi schijnt ook al een kwaadwillige, die onder de alsemschenkers te huis hoort. Te durven zeggen, dat het staande rijm juist het tegenovergestelde is van Dante's terzinen, terwijl Ten Kate verzekert, dat het de dichtmaat van 't oorspronkelijk is — zulke stoutigheden moesten bij plakaat verboden zijn. Was ik Ten Kate, ik verklaarde dien italiaanschen taalgeleerde terstond, voor een mensch van slechte praktijken; want anders denkt het argwanende publiek nog (de wereld *is* boos) dat onze groote mannen óf weinig ontwikkeld óf kwakzalvers zijn, die den argeloozen wijs maken eene oorspronkelijke maat te schenken en hun, in plaats der geijkte, eene valsche in de hand stoppen!

Zou die Piranesi het wel weten? Het is zoo; worden Tomasséo, Tiraboschi, Fanfani, Fraticelli, Muratori, Borghi, Andrucci, ja, al de Accademici della Crusca ondervraagd, zij antwoorden hetzelfde als Piranesi; maar dat kan wel afgesproken werk zijn. Hooren wij een ander taalkenner uit het eerste gelid: Robello. Wie weet of hij onzen oorspronkelijken Ten Kate in zijn nieuwe leer niet steunt... IJdele hoop! Over de „*Poemi in terza Rima*" schrijft Robello: „Dante, il creatore della poesia e della lingua italiana, ha composto un gran poema, diviso in tre parti, delle quali ciascuna è suddivisa in canti, e ciascun canto in strofe di *tre versi endecasillabi*, con rime, che s'incroiano e che s'incatenano da una strofa all' altra." Ook al een alsemschenker! De gedichten in drievoudig rijm hebben strofen van *drie elfsilbige verzen*, zegt hij — en Ten Kate verzekert, dat die strofen ook 31 en 32 bevatten! — De verstokte Robello vervolgt: „Il verso endecasillabo si compone di undici sillabi; è il più lungo, ma nello stesso tempo il più armonioso ed il più maestoso della poesia italiana, ed il *solo*, che s'impiega nelle grandi composizioni poetiche [1].

Alles loopt tegen; hoe meer navraag hoe minder troost. Deze kwelgeest noemt het elfsilbige vers het welluidendst en vol majesteit, ja, het *eenige*, dat in de groote gedichten gebruikt wordt. Begrijpt die Robello niet, dat in Nederland een dichter woont, die daarmede alles behalve gediend is? En met reden. Ten Kate, die, zeker uit eene hebbelijkheid van borgen (gewoonte is eene tweede natuur) zelfs Bohl's opschrift „Een kreupele Dante" leende, had het geluk eens plotseling oorspronkelijk te worden; en dat nog wel met eene nieuwe Nederlandsche dichtmaat, welke te gelijk eene antieke italiaansche zou zijn. En terstond schiet heel de geleerde wereld in een lach en bewijst, dat onze poëet zijne melkgevende koe voor den stier van Farnese aanzag. Hij schijnt ook (ten zij hij zich slechts zoo houde) het vraagpunt verkeerd begrepen te hebben. B.'s hoofdbezwaar was niet uitsluitend T. K.'s verminking van Dante's dichtmaat, maar zijne verklaring aan onze landgenooten, dat de hinkende maat de oorspronkelijke was. Onze luidjes zijn waarlijk

1 Robello's Prosodie wordt hier bij voorkeur vermeld, dewijl zijne uitstekende *Grammaire Italienne* ten onzent wel bekend is, en de aangehaalde plaatsen vertaald zijn in het *Aperçu de la versification Italienne*, p. 412, *Poèmes en* Terza Rima. Dante, le créateur de la poésie et de la langue italiennes, a composé un vaste poeme divisé en trois parties, dont chacune est subdivisée en chants, et chaque chant en couplets de trois vers endecasillabi, avec des rimes croisées, qui s'enchainent d'un couplet à l'autre" en p. 404: Le vers *endecasillabo* est composé de onze syllabes. C'est le plus long, mais en même temps le plus harmonieux, le plus majestueux de la poesie italienne, et le seul qu'on emploie dans les grandes compositions poétiques." (*Huitième Edition*).

al ongelukkig genoeg, dat zij geen glas van diamant kunnen onderscheiden; men mag hun niet aan het gevaar blootstellen van te pronken met die valsche snuisterijen, en bij gelegenheid door vreemde kenners uitgelachen te worden. Verbeeld u, dat zoo'n Dante in het buitenland komt! Ziet daar een bevoegde, welke abuizen een onzer meest gelezen dichters maakt, dan zegt hij natuurlijk weêr: „'t zijn toch halzen, die Hollanders; men kan hun wijsmaken wat men wil."

Bij zooveel alsem, welke den heer T. K. niet smaakt, is het een waar genot, hem zijn geliefkoosden honing te mogen aanbieden. Daarom zij onbewimpeld verklaard, dat hij zeer handig de beste stelling kiest, welke in zijn onhoudbaren toestand te vinden is. Hij redeneert: Dante's terzinen zijn drievoudige rijmen; ik geef die; derhalve heb ik de oorspronkelijke dichtmaat." Deze sluitrede zou opgaan, plaatste een balsturig lot daar niet tegenover: „Dante's terzinen zijn drievoudige vrouwelijke rijmen; Ten Kate geeft mannelijke en vrouwelijke rijmen; bijgevolg heeft hij niet de oorspronkelijke dichtmaat."

Even verkeerd is T. K.'s beeld, dat hij slechts één teen aan Apollo laat ontbreken, maar hem overigens sprekend wedergeeft. Het geval is als volgt: de heer Ten Kate, de Venus van Milo reproduceerende, vindt goed haar een paar knevels en ringbaard te schenken, en na haar, die geheel vrouw was, half in een man herschapen te hebben, roept hij uit: „Ziet daar Venus in haar oorspronkelijken vorm, gelijk zij in 1820 te Milo gevonden werd!" Dit is de hoofddwaling, en daarom had de Doré-uitgave niet met den gewraakten titel mogen pronken. Blijkbaar werd en teregt, waarde gehecht aan „de dichtmaat van 't oorpronkelijke", begreep men daardoor in aanzien te rijzen, en meer koopers te lokken. Zulke kunstgrepen mogen niet gedoogd worden. Waarom die verklaring op den titel niet weggelaten? De liefhebbers van Doré's prenten zouden toch gekocht hebben en geen onpartijdige zal betwisten, dat voor de kreupelmaat heel wat te zeggen valt. Hare mismaaktheid wordt slechts gevoeld door hen, die Dante in het oorspronkelijke lezen, en dezen kan men op de vingers tellen. Zeer uitgebreid daarentegen is in Nederland de familie Stastok, en ontelbaar zijn hare vrienden en vriendinnen. Hoe zou zonder Ten Kate mevrouw Dorbeen het maken? Is het niet hoogst verdienstelijk, dat hij haar instaat stelt, de avondpartijtjes met verzen van Dante op te luisteren? Hoe verrukkelijk als die dame reciteert:

„Op 't midden *van* den reistocht door ons *leven*,
Vond ik mij *in* een duister woud *alleen*,
Wijl 't rechte *pad* me in 't dolen had *begeven*,
„Ach. 'k schilder *niet* hoe 't mij ontzettend *scheen*,
Dat woud, zoo *woest*, zoo ruw, zoo dicht van *bladr'en*,
Dat nog de *schrik* zich legert voor mijn *schreen*".

't Is om bij te huilen. Buiten kijf ontvangt Ten Kate de warme dankbetuigingen van het geheele geslacht Stastok en bijhebbend gezelschap — neef Hildebrand alleen uitgezonderd.

Onze zanger gaat verder, en biedt zijner zijds nog eene bepaling van „een kreupelen Dante." „Dat is eene vertaling, zegt hij; waarin de maatslag van het vers telkens belemmerd wordt door op-een-hortende klinkers, waarin verkeerde klemtonen den zin verduisteren, allerlei stopwoorden de kracht der gedachte ontzenuwen, en niet zelden iamben en dactylen dooreen gehaspeld worden, met a. w., waarin der moedertaal gemeld wordt aangedaan in Etymologie en Syntaxis beiden!" Ten Kate voegt er niet bij welke vertaling aan die euvelen mank gaat; maar wat hij bedoelt, is duidelijk. Een bang bewustzijn beklemt hem, dat het met zijn Dante in de gemelde opzichten geenszins richtig is. En inderdaad het trekt de aandacht, dat een dichter, die in zeer vele werken om heerschappij over de taal, rijkdom van vormen, en kracht van schildering bewonderd wordt, in Dante beneden zichzelven blijft. Men vraagt: „Hoe is het mogelijk, dat hij, die Tasso, zij het ook zeer vrij, heerlijk vertolkte; dat de begaafde poeet van „De Schepping" een middelmatigen Dante levert"? De oorzaak van dit verschijnsel ligt blijkbaar daar in, dat Ten Kate's gaven het dichtst die van Tasso naderen. Waar welluidende woorden, aantrekkelijke vormen, pralende beelden, en soortgelijke voorwerpen van weelde vereischt worden, gelijk bij Tasso, is Ten Kate ontegenzeggelijk de man. Waar strenge soberheid, doordringend denkvermogen, koel verstand en nuchtere wetenschap noodig zijn, gelijk bij Dante, heeft Ten Kate nog niet getoond, dat hij de man is. Hij nadert den Toskaanschen Meester en zegt: „Ik bied u mijn weêrgaloos rijk magazijn van schitterende ornamenten." Dante antwoordt: „Vriend, de gedachte is de ziel der poezij. Zijt gij denker?"

Dat ten Kate óf in het geheel niet óf zeer verkeerd gedacht heeft, en daardoor reeds in den eersten zang van „De Hel" eene parodie op Dante levert, zal *De Wachter* eerlang in het licht stellen. Ofschoon klank en glans niet ontbreken, zijn juist op de belangrijkste punten de fijnheden te loor gegaan. Waar het uiterst teedere penseel van Dante één toets gaf van onschatbare waarde, is de decoratie-schilder gekomen, om er zijne volle verfpotten op te borstelen.

Teregt vreesde de heer Ten Kate, toen hij zijn kreupelen Dante omschreef, dat hij den Meester aan beide zijden mank liet gaan, links in de maat, regts in de vertaling. Het zou echter onbillijk zijn, hem dit te verwijten. Het mag slechts aangeduid worden. Wie der luit schoone toonen ontlokt, is niet verpligt, tevens als meester de harp te tokkelen. En omgekeerd. De vaderlandsche letteren hebben dezen dichter te veel te danken, om nog te eischen, dat hij andere bladeren en bloemen biede, dan zijn tuingrond voortbrengt.

Dat onze geachte medestander te goeder trouw is, en op Dantegebied dwaalt door onvoldoende voorbereiding, staaft schier elke zin van het fijn beschaafd en keurig gestileerd stukje, dat hij door *Den Kunstbode* liet bezorgen. Hoe naief toch is zijne vraag: „En waarom dan niet?" als Mr. Bohl het narijmen der duitsche tolken afkeurt. Waarom dan niet? Omdat bij elke overzetting te loor gaat; omdat juist de duitsche dichters (ook Prof. Witte getuigt het [1]) zeer veel verloren; omdat dus eene vertaling van vertalingen met aanzienlijk ver-

1 p. IX: Trene und Verständlichkeit sind doch unter unsren drei Anforderungen die wichtigsten, und wie grosse Anerkennnung auch mehrere der in unsrer sprache gemachten Versuche die „göttliche Komödie" in regelrechten Terzinen wiederzugeben verdienen, so weis zich doch keine *die nicht oft*, *recht oft* durch den Reim gezwungen worden wäre, dem einen und dem andren Erfordernis untreu zu werden."

lies gepaard gaat. En dit bij Dante, van wien men geen woord moet missen!

Omdat men Dante, den bij uitstek oorspronkelijke, alleen door Dante mag en kan leeren kennen. *Omdat* de zin en waarde van zijne uitdrukkingen alleen gezocht mag en gevonden kan worden bij zijne beroemde italiaansche uitleggers. Lees de schoone uitgave der *Commedia* van Luigi Portirelli, den Milaneeschen hoogleeraar, p. XVII: „Innumerevoli sono gl' interpreti di Dante; ma nella maggior parte di essi non si leggono che cose ripetute e tutte quelle stucchevoli allegorie dalla quali è stata la Div. Commedia barbaramente soffocata. Onde quelli che noi abbiamo avuto sott' occhio, sono Jacopo della Lana Bolognese, il cui comento è quello della Nidobeatina, Benvenuto da Imola, il Landino, il Daniello, il Velutello, il Venturi, il Volpi e l'Anonimo Romano."

Opbeurend is Ten Kate's goede tijding, dat hij ook Longfellow raadpleegt. Daardoor kan hij zijnen germaanschen voorlichters de hand reiken, als zij van den regten weg wijken. Toch is het opmerkelijk, dat onze dichter niet dacht aan het gevaar, dat het bestudeeren van allerlei copiën aankleeft. Ieder tolk heeft in zijn werk *zijn* geest, *zijne* zienswijze, *zijne* persoonlijkheid afgedrukt, zoodat Nederland door Ten Kate vergast wordt met de opvatting van Dante, welke Streckfuss, Kannegiesser, Longfellow en nog eenige anderen hadden; maar niet met een Dante, gelijk een vaderlandsche geleerde dien door eigene bronnenstudie zich voor den geest haalde. De vraag „En waarom dan niet?" getuigt geenszins van nadenken. Hare *omdats* zijn talrijk en gewichtig. Zelfs een Petrarca vreest, dat hij, door het lezen van anderer gedichten, hun copiïst zal worden, en verwerpt dit, dewijl hij zich een eigen en oorspronkelijken stijl wil vormen. Lees zijn brief bij Girolamo Tiraboschi, *Vita di Dante*, p. 60: „Poscia confessa, ch'ei non erasi guari curato di averne le poesie, non perchè non le avesse in gran pregio, ma perchè essendosi allor dato a verseggiar volgarmente, *temeva di devenir copiatore* se avesse lette le altrui poesie, e avea risoluto di formarsi uno stile, che fosse tutto suo proprio e originale.

Minder bezorgd dan Francesco Petrarca, schijnt de heer Ten Kate te wanen, dat hij geenszins de overschrijver der dichtwerken van een halfdozijn vreemdelingen en landgenoten wordt, maar, door op hunne schouders te staan, de hoogte van Dante zal bereiken. *Errare humanum est.* Om Dante weder te geven, moet men Dante in zich opnemen. Vreemde inmengsels kunnen slechts schaden. Dit blijkt ook uit nóg een antwoord op het: „En waarom dan niet?" *Omdat* zelfs in Longfellow vlekken zijn (gelijk in alle zonnen), en men door hem te plunderen ook zijne vergissingen buit maakt, zoodat Nederland, in plaats van Dante's juiste uitdrukking, de verkeerde van een zijner copiïsten ontvangt. Dit opstel zal daarvan een aardig voorbeeld geven, juist met betrekking tot Longfellow.

Intusschen gelooft de ondergeteekende gaarne, dat al zulke gebreken den uitslag voor Ten Kate niet ongunstig zullen maken; dat zijn publiek toch dankbaar en voldaan zal zijn; dat geheel de *clâque* van onzen letterkundigen engelenbak reeds ongeduldig gereed staat om in toejuiching uit te barsten en te verklaren, dat eerst nu de godheid uit de wolk is gedaald. Edoch onder zijne talrijke letterkundige vrienden zal de heer T. K. niet één man van naam vinden, die het voor hem opneemt om te verklaren: 1° dat zijne drielingrijmen de oorpronkelijke maat van Dante hebben; 2° dat het uitschudden der in- en uitheemsche dichters de weg is om Nederland een Dante te geven.

Mr. BOHL.

UIT BAYREUTH.

III.

In den *Siegfried* liet Wagner zijn kunstenaars-eigenzin den teugel geheel vrij. Het stuk, dat met de verpoozingen nagenoeg zes uur duurde, geeft van 't begin tot den einde niets dan alleen- of twee-spraken; geen enkele maal verschijnen er meer dan twee personen ten tooneele. Van een koor is er geen sprake. De gewaarwordingen, bij den toehoorder daardoor gewekt, laten zich 't best met die van een reiziger vergelijken die den Rijn afvaart; slechts liggen daar de schoonheden van 't landschap dicht op een, terwijl ze in de Siegfried door velerlei tusschengedrongen onschoons afgewisseld worden. In het eerste bedrijf dringt zich al aanstonds, tusschen 't lustig begin en einde, een treurig middelstuk, het tooneel met den ongemoedelijken Wotan. Van belangrijke werking is het orkest in het tweede bedrijf: lucht, licht, en zonneschijn, ziedaar wat men er werkelijk den ganschen tijd door in ervaart; 't is als een lied van den romantischen vrijheer Von Eichendorff op groote schaal. Waarom echter daarbij die wanstaltige draak, uit Engeland overgebracht, en van welke reeds acht dagen te voren gesproken werd, of hij wel tijdig aankomen zou!! De muziek van 't derde bedrijf gaf allerlei toonkunstige raadsels op, en bevat, bij uitnemende schoonheden — als Siegfrieds rid door den brand, Brunhilde's ontwaken, en de hartstochtelijke woordwisseling in het langgerekte duët tusschen hen beiden — in dat duët een zeer ondramatisch en afmattend Tooneel, in spijt der hartstochtelijkheid, die er hier en daar in uitkomt, en die meer aan den italiaanschen trant dan aan Wagners manier herinnert. De text trouwens lijkt nergens na; er komen daarin verzen voor, als de volgende:

> Vom Spiese briet ich den Braten,
> Versuchtest du gerne den Sud?
> Für dich sott ich iha gar;

en:

> Braten biet ich mIsr selbst;
> Deinen Sudel sauf allein,

gelijk nog een reeks andere, waaruit men een fraai geheel zou kunnen samenlezen, om ten slotte in Mime's woorden uit te roepen: „gräulichen Unsinn kramst du aus!" (*Slot volgt*).

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Te Alcala-de-Henarez is den 8en Oct. l.l. het geboortefeest van Cervantes gevierd, met een gedenksteenplaatsing boven de toegemetselde deur der woning, waarin hij in 1547 het eerste levenslicht zag. Het opschrift luidt: Hier werd geboren Miguel de Cervantes-Saavedra, schrijver van *Don Quijote;* door zijn naam en vernuft behoort hij der beschaafde wereld, door zijn wieg aan Alcala-de-Henarez.

BRIEFWISSELING.

Het opstel van de HH. Kalff over *Een Amst. jongen*, en van Dr. Ten Brink over zijn „lonkjes", in 't volgende nommer.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 23. 10 December 1876.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN
NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

T. H. DE BEER. — H. L. BERCKENHOFF. — F. C. DE BRIEDER. — Dr. J. TEN BRINK. — MARCELLUS EMANTS. — J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE.—C. J. GONNET.—J. GOSSCHALK.—Mr. J. N. VAN HALL.—P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.— R. HOL.— MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.— J. VAN SANTEN KOLFF.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—Dr. A. VAN DER LINDE. — J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.— SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

„DE AMSTERDAMSCHE JONGEN".

Dat Van Lenneps scheppende kracht in zijn tooneelarbeid op schitterende wijze uitkomt, zal wel niemand willen beweren. Ten gevolge van het gemis aan vernuftige vinding, waar het verwikkeling en ontknooping betreft, verheffen zijne stukken zich, ondanks de dikwerf geestige samenspraak, niet boven het middelmatige. Zoo gaat het ook hier. Het denkbeeld om een echt amsterdamsche overlevering, als „het buskruitverraad", voor het tooneel te verwerken, is voorzeker gelukkig te noemen; doch de wijze, waarop dat geschiedde, laat zoo veel te wenschen over, dat de betrekkelijke bijval, welke het stuk ten deel valt, grootelijks moet verklaard worden uit het aanlokkelijke van het onderwerp zelf. Ons nederlandsch tooneel onthaalt ons zoo schaars op de veraanschouwelijking van vaderlandsche toestanden, dat zelfs zwakke pogingen in dien geest met ingenomenheid worden begroet. Het eigenaardige van zeden en gewoonten, de bekende trekken in kleeding en woning, de vernieuwde herinnering aan zaken en personen, waarmede men als 't ware zekere verwantschap gevoelt; — zie daar, waardoor men onwillekeurig wordt geboeid.

Daarenboven konden de Amsterdammers zich verlustigen in de medewerking van een hunner meest geliefde spelers. Jean le Chantre, nog zoo'n valschaard van den echten stempel als in Van Lennep's tijd in geen fatsoenlijk stuk mocht ontbreken, vond natuurlijk in den heer Veltman een uitstekend vertolker. De heer Veltman is als 't ware vereenzelvigd met dergelijke karakters. Zijn toeschouwers kennen hem als een booswicht, gelijk ze den heer Judels als een grappenmaker kennen. Beiden mogen spelen wat ze willen — men zal steeds dezelfden in hen zien, of het stuk niet begrepen meenen te hebben. Die meening. hoewel geheel ter goeder trouw, pleit niet in 't voordeel van wie zij aangaat, omdat zij grootendeels gegrond is op het eenig, onveranderlijk model hunner scheppingen. De onvoorwaardelijkste bewonderaar van den heer Veltman — om bij hem te blijven — zal bij eenig nadenken dan ook niet beweren, dat hij heel veel kleuren op zijn palet heeft, en zijn beelden zullen derhalve sterk aan eentonigheid lijden; wat natuurlijk niet wegneemt dat menige rol, op zichzelf beschouwd en aan zekere verouderde etschen getoetst, onberispelijk kan zijn. Zoo ook in dit geval. Jean le Chantre was weêr de oude luimige ploert, die schrijlings op stoelen en tafels gaat zitten, die een zeer eigenaardigen toon aanslaat, wiens geheele uitmonstering geheimzinnigheid verraadt, en die zich in al zijn doen en laten zoo aanstelt, dat iedereen, behalve in zijn omgeving, onmiddellijk ontwaart, dat hij niet veel goeds in zijn schild voert. Zóó bedoelde het schijnbaar de schrijver; zóó speelt de heer Veltman; zóó juicht de toeschouwer, van wiens wansmaak ieder speler, bij gemis aan hoogere, zelfstandige opvatting der kunst, het slachtoffer wordt.

Bij een overigens nauwgezet en ontwikkeld tooneelist is dat evenzeer te betreuren, als het onaangenaam is, er hem, na een langdurige loopbaan, op te moeten wijzen. Maar met het oog op de toekomst onzer jeugdige spelers en de bevordering van den smaak, mag de waarheid niet verbloemd worden. Vele onder de broeders en zusters zijn met den vinger aan te wijzen, die, bijtijds op hunne gebreken opmerkzaam gemaakt, wellicht kunstenaars van den eersten rang zouden geworden zijn. Doch in de dagen hunner vorming liet de kritiek hen aan hun lot over. In de laatste jaren is daar een gelukkige verandering in gekomen, en daarom betreur ik het te meer, dat een invloedrijk man als Schimmel, uit kwalijk verborgen geraaktheid, een eerste poging heeft gedaan, om haar opnieuw een slot op den mond te werpen, door zijn onbillijken uitval op den heer Boelen in het tijdschrift van 't „Tooneelverbond." En dan nog wel op den heer Boelen, die met meer dan kinderlijken eenvoud ter zelfder plaatse had verklaard, dat hij maar van de vertooners zou zwijgen, om niet met hen in onaangename verstandhouding te komen, en die — getuige de „Tooneelalmanak" van '76 — in staat is, om by gelegenheid de geheele Vereeniging het Ned. Tooneel aan mekaar te „sonettenkrans"-en De heer Schimmel noemt hem zijn „geachten vriend", die eigenlijk niet mag meespreken, omdat zijn „Maria van Utrecht" geen meesterstuk is, en hij nog geen „Sofonisbe" heeft geschreven. Men ziet, de heer Schimmel leeft nog heel broederlijk met de nuchtere stelling, dat men bijv. een beeld niet mag beoordeelen, zoolang men zelf geen beter kan leveren. Ik hoop intusschen van harte, dat de heer Boelen er zich niet door late verleiden, om een Sofonisbe, nog mooier dan die van Geibel, in 't leven te roepen; de heer Schimmel zou in staat zijn haar insgelijks op het tooneel de folterschroeven aan te laten leggen; en de kritiek gedoemd zijn om het aan te zien; ten ware de heer Schimmel zich gelijk blijve, en ook haar het recht ontzegge, om spelers te prijzen of berispen, zoolang zij hen zelf niet verbeteren kan.

Zoolang 's heeren Schimmels bul op dat punt nog niet is uitgevaardigd, zal ik het intusschen maar wagen, den heer Van Ollefen als mijn hoogst bescheiden meening te kennen te geven, dat hij de rol van Jacob Sael verdienstelijk heeft gespeeld. Het min of meer weifelende in zijn stem, de doorgaans wat flauwe, kleurlooze manier van spreken was hier wel overeen te brengen met het onstandvastig karakter. De heer Ellenberger, Saels boekhouder, had beter gedaan zijn partij minder zwaarmoedig op te vatten. Ook het geheel zou daarbij gewonnen hebben, want daar mej. Fuchs — Saels dochter — hoe langer hoe meer boven den gewonen toon van haar geluid begint te spreken, kreeg men nu en dan tusschen dat drietal wel wat erg benauwde tooneeltjes; waarbij dat in het schip tusschen de heeren Veltman, Plas, en Bakker zeer gunstig afstak. Een alleraardigst beeld uit het volksleven, zoo'n praatgraag burgervrouwtje, gaf mevrouw Albregt te aanschouwen, en daarmeê zijn de lichtpunten der vertooning aangegeven. De „amsterdamsche jongen" zelf zag er te getrouwde-vrouwachtig uit, om niet een voortdurend hinderlijken indruk te maken. Ik geloof dan ook, namens de amsterdamsche jongens, verzet te mogen aanteekenen. Waarom die rol niet aan den heer Tourniaire gegeven? In een schouwburg kijkt men niet op een jaartje of wat. Men had toch levendiger moeten doen uitkomen, dat die knaap de spil is, waarom alles draait. De schrijver wilde ons eens zoo 'n aardigen, ondeugenden bengel van een jongen, met een hart van goud, laten kijken, en de vereeniging vertoont ons een vrouw in 't mannenpak! —

De tooneelschikkingen, zooals zij door de spelers in acht werden genomen, gingen mank aan 't oude euvel. Geen sprake van schilderachtige groepeering met haar losheid en gedurige afwisseling. De tafel — bij burgemeester Van Neck in huis — had men nu eens schuin gezet voor de verandering, maar ongelukkig in de verkeerde richting, zoodat de strekkende lijn der zijwanden er een leelijke tegenstelling meê vormde. De belangrijke boom in het laatste bedrijf stond weêr vlak in 't midden, weshalve het tooneel, dat een ruim tuingezicht moest opleveren, noodeloos werd verkleind, daargelaten nog dat het vreeselijk stijf stond. De zeventiende-eeuwsche buitenplaats was ten opzichte van de geschoren hagen volkomen in den stijl, maar zag er overigens doodsch uit gelijk een kerkhof. Geen spoor van dat huiselijk gezellige, dat het leven uit die dagen kenmerkte. Waarom desnoods niet eens naar Rozenburg in de Watergraafsmeer gewandeld; daar kan men nog voor een goed deel naar 't leven leeren, hoe Lenôtre zomerverblijven versierde. Met de stoffeering aan de Nieuwestadsherberg was blijkbaar de hand gelicht. Het zou echter te veeleischend zijn, om te vorderen, dat het bestuur telkens nieuwe meubelen aanschafte. Wellicht dat de lange smalle tafels met kruispooten, en de uitvoerig bewerkte rugbanken, welke in dien tijd thuis behooren, later eens worden bijgemaakt. Ik wensch het der Vereeniging, met het oog op het tweeledig karakter harer onderneming, niet als een grief toegerekend te zien, zoo zij iets niet geven kan. Anders is het wanneer ze de haar ten dienste staande hulpmiddelen niet weet te gebruiken, gelijk met de zooeven besproken buitenplaats het geval bleek te zijn.

Ten slotte moet ik mijn lezer verschooning vragen, zoo ik voor de derde maal met dezelfde aanmerking kom. Indien ik hem verveel, gelieve hij dat echter te verhalen op de bevoegde overheid; want mijn toedoen is 't waarlijk niet, dat alle personen altijd te gelijk opstaan, te gelijk gaan zitten, of van 't tooneel afloopen. Het burgerbuurtje — eerste tafereel — zag er aanvankelijk inderdaad schilderachtig uit. Die dooreenwoelende knapen en meisjes, dat joelen en spelen, kijk, 't was naar de natuur geteekend of, liever, geschetst, zoo los en prettig vertoonde het zich... totdat opeens allen en alles als bij tooverslag was verdwenen. Nu wordt dat plotseling vertrek wel eenigermate verklaard door de omstandigheden; maar, eilieve, sla eens een troep spelende jongens gade die, om een dronkaard, een aanspreker, of een beursknecht, in 't ootje te nemen, plotseling hun matten oprollen. Er zullen er altijd eenigen bij zijn, die nog wat uit te halen of te vechten hebben, die een tol, hoepel, pet of zoo iets hebben op te rapen, zoodat het niet den schijn heeft, alsof ze op hun vertrek waren voorbereid. Maar al ware dit niet zoo, en al bezat Sael geen enkel versiersel op zijn lustoord, wat ik u bidde, laat den kouden adem der werkelijkheid dan toch niet telkens met het koesterend licht der kunst spelen. Het schijnt hier en daar reeds flauw genoeg.

Martin Kalff.

DANTE, MANK AAN BEIDE ZIJDEN.

II.

De heer Ten Kate maakt zeer voorzichtig eene toespeling op de Dante-werken van Dr. J. C. Hacke en den heer A. S. Kok, waaraan enkele verzen van Mr. Bohl zouden herinneren. In *geenerlei* opzigt is de toespeling gegrond, zoodat zij t. K. nooit tot verschooning kan strekken voor zijne navolging der Duitschers; alle *onpartijdige bevoegden* — rari nantes in gurgite vasto — erkennen, dat B's vertaling een geheel oorspronkelijk karakter draagt. Niet één bezitter van Hacke's meesterwerk kan getuigen, dat B. het ooit zag. De enkele malen, dat hij het op De Stadsbibliotheek of het Leesmuseum opsloeg ter vergelijking van afwijkende plaatsen, waartoe belangstellenden hem drongen, bedroegen in drie jaren geen zes, en duurden nooit langer dan weinige minuten. Met betrekking tot Kok's arbeid zal de opmerking wel geen antwoord eischen. Zij moet in haar geheel dan ook slechts tot aanloop naar een ander doel strekken.

De heer t. K. geeft niet minder dan twee kolommen ten beste om Mr. B. als *bevoegde om te oordeelen* over eene Dante-vertaling op wachtgeld te stellen. Die onaangename heer liet maar al te zeer doorschemeren, dat hij nog meer last zou verkoopen; en daarom was het van belang den goedgeloovigen op het hart te drukken, dat B. geen regt heeft om te kritiseren. De heer t. K. slaat, ten bewijze, B's Dante op. De fortuin is hem daarbij minder gunstig dan wel betaamde, want de kritiek van onzen dichter brengt, helaas, aan het licht, dat hij over Dante's taal en litteratuur weet te oordeelen, als de doove over den zang des nachtegaals. Eene onverkwikkelijke verrassing was B. de ervaring, dat een Nederlandsch letterkundige, die het waagt te beweren, Dante te vertalen, ten slotte bewijst, den Toskaan nooit bestudeerd te hebben. Alvorens den heer ten Kate met zijne kritiek voor de vierschaar der wetenschap te dagen, een paar algemeene opmerkingen.

1. Onze dichter vindt goed verzen te kritiseeren, welke naamloos in *Den Wachter* verschenen, en in den overdruk, welke het opschrift heeft: *Niet in den handel.* Dit boek werd aan eenige letterkundigen aangeboden, om beoordeeling uit te lokken. Daaraan is het te danken geweest, dat, in de nieuwe uitgave bij den heer W. C. de Graaff te Haarlem, „De Hel" ruim twee honderd nieuwe lezingen kon bevatten. Alleen met deze uitgave trad Mr. Bohl, door haar zijn naam te geven, voor het publiek op, en slechts *haar* had de heer Ten Kate dus mogen bespreken. „Geneesheer, genees u zelven!" wordt hiertegen misschien aangevoerd; „gij laat mevrouw Dorbeen in dezen *Kunstbode* de verzen reciteren, in 1843 door t. K. geschreven; waarom legdet gij haar de verzen der Doré-uitgave niet in den mond?" Het antwoord luidt: „omdat de laatste verzen niet van den dichter ten Kate zijn. Hij bewees Mr. B. de eer op diens kust te komen kapen, en een belangrijk getal verzen prijs te verklaren, waaronder reeds in de twee eerste strofen van „De Hel" drie rijmen, luidende: *dwalen*, *malen*, *herhalen*, welke ten behoeve der kreupelmaat zijn verminkt tot: *verdwaald*, *gemaald*, *herhaald* [1].

Mr. B. legt dus beslag op zijn eigendom, en noodigt zijnen vereerder, den dichter t. K., beleefdelijk uit, de letterlievende strooptochten voortaan op de jachtterreinen der buren te ondernemen. — Over dit punt eerlang elders nadere bijzonderheden.

2. Een aanmerkelijk deel van t. K's kritiek is reeds vernageld geschut, dewijl vele uitdrukkingen als: „zoent, kraniks, geplogen, *komt* herhalen enz. enz.", in de afzonderlijke uitgave, *niet meer*, en daarentegen klemtonen als op*bre*ken, af*sprin*gen enz. enz. *ook* gevonden worden bij alle dichters sinds Vondel tot ten Kate. Met niets van dit alles kan eene bres geschoten worden in Bohls bevoegdheid als kritikus.

3. De heer ten Kate kritiseert gelijk de geleerden, die niet erg zeker van hunne zaak zijn. Hij bewijst nergens op filologischen, historischen, of anderen grond, dat eenig aangeduid vers onjuist is; maar laat, door een behoedzaam tusschenwoordje, de onjuistheid *veronderstellen.* Met dit huismiddeltje kan men alles belachelijk maken, eigen onkunde bedekt houden, ja, den eenvoudigen diets maken, dat men iets weet. Zulk een kritikus zegt niet ronduit, *of* en *waarom* iets verkeerd is, maar roept het publiek toe: „Wat dunkt u?" Deze vraag bedoelt de andere: „Is dat niet dwaas? Is het niet gebrekkig?"

Die kritiek is populair. Voor een Amsterdammer is het niets nieuws om, als hij een grijzen hoed draagt, eensklaps op straat te hooren: „Hé, z'n aschvaatje!" of als zijn gewaad wat lang is: „O, m'n grootvaders jassie!" enz. Denkelijk zijn beide kleedingstukken gelijk zij behooren, maar toch onderwerpt de jeugdige kriticus uit de achterbuurt een en ander aan het oordeel zijner medeburgers en vraagt: „Wat dunkt u?" Die burgers, al vinden zij het ongepast iemand na te roepen, gaan gewoonlijk glimlachende over de snakerijen van den guit voorbij, en antwoorden niet. Zoo weet ook de heer ten Kate, dat de lieden, die hij toeroept: „wat dunkt u?" de schouders ophalen, het boertige van het *genre* met een lach beloonen, geen onderzoek doen, waartoe ten Kate hen ook niet instaat stelt, en zwijgen. De vrager eischt ook geen antwoord: hij is reeds voldaan, wanneer hij den indruk maakt, dat bij B. ook alles geen goud, en vooral, dat deze onbevoegd is, om over de Doré-uitgave te spreken.

B. kon zeggen: „al die tusschenwerpsels en vragen staven niets," en verder geen antwoord geven. Deze manier is echter te zeer verwant aan de houding van den betrapte, die ijlings het hazenpad kiest, om haar anders dan bij volstrekte onbeduidendheid toe te passen. De dichter ten Kate nu is zeer beduidend, en een man van vele verdiensten; daarbij zoo vriendelijk van te berigten, hoe de ondergeteekende die sinds jaar en dag waardeert. Niets is B. welkomer dan hiervan andermaal te laten blijken, vooral dewijl de heer t. K. wenscht, dat B. de goede dingen uit *drie* doe bestaan. Behalve dat Mr. B. gaarne eene persoonlijke beleefdheid bewijst, heeft hij nog redenen aan het algemeen belang ontleend, welke tot toetsing van t. K's kritiek sporen. Onze

1 Zij komen voor in *de Wachter*, 1874, I, 70 & 71 en den daaruit genomen overdruk, zij zijn deels gewijzigd in de uitgave—De Graaff.

letteren worden door dezen vruchtbaren dichter bedreigd met een werk, dat al de voorgaande geenszins in schoonheid, maar in gebreken zal overtreffen. Dus is het den Nederlander, die liefst niet met zijne litteratuur den draak hoort steken, geenszins onverschillig, dat een aanzienlijk letterkundige zijne dwalingen beseffe. Deze vindt daarin stellig een prikkel, om zich met de borst te gaan toeleggen op de wetenschappen, vereischt tot juist begrip van Dante; om dien deerlijk bekochten Sijthoff zijn geld terug te geven; de tot dusver geleverde karikatuur van Dante aan de poppekast te schenken — en, na een tiental jaren, met den waren Dante, recht van lijf en leden, *in de dichtmaat van het oorspronkelijke*, aller dank en bewondering te oogsten.

4. Aan kleinigheden erkent men vaak of iemand ergens te huis is. Opdat geen argwanende zich in het hoofd hale, als zou de heer t. K. in de Dante-litteratuur niet op de hoogte zijn, volge hij voortaan hare gebruikelijke wijze van citeren. Het was verkeerd, dat hij naar „De Hel!" verwees met de nommers der bladzijden aan te geven; hij had die der zangen en verzen behooren te vermelden. Wie dit nalaat herinnert aan de dame, die zich gaarne fransche airs gaf en mededeelde „dat zij gisterenavond zoo *riant* gedéjeuneerd had".

Thans vluchtig de wetenschap geraadpleegd. Dat „Là, dove il sol tace: dáár, waar de zon zwijgt" vertaald is door „waar 't daglicht *zoent* de westerzoomen" schijnt t. K. tegen de borst. *Waarom* blijft duister. Hinderde hem slechts het *zoent*, dan kon tot troost strekken, dat het in de nieuwe uitgave is vervandoor *kust*, maar dewijl hij blijkbaar meent dat het vers in zijn geheel onjuist is wedergegeven, worde de kriticus bekend gemaakt met de regelen der Dante-vertaling, welke eischen, dat eene onverstaanbare *figuur* door eene duidelijke worde vervangen. Hij leze o. a. het doorwrochte werk van den Napelschen Professor Francesco Berardinelli, *Il concetto della Div. Commedia*, p. 78: „Egli è certo, che dove le parole, intese grammaticalmente contenessero un assurdo, una ripugnanza, una inconvenienza, non vi è da cercare il senso letterale; o per dir meglio il senso lterale in quel caso è quello stesso delle figure nel lor valore traslativo" dit is zeker, dat waar de woorden in taalkundige beteekenis iets ongerijmds, walgelijks of onbehoorlijks zouden behelzen, men den letterlijken zin niet moet zoeken, of liever de letterlijke beteekenis is in dat geval juist die der figuren in hare overdrachtelijke waarde." — Is nu het *tacere* eene figuur? Pietro Fraticelli, Inf. I, 60 antwoordt: „*tacere* è lo stesso che cessare dalla consueta operazione, almeno figuratamente." De zon is ter plaatse waar voor ons haar gewone werkkring: het verlichten van dit halfrond, ophoudt, dus in het Westen. Is het voor Dante eene beeldspraak, dat zij daar *zwijgt*, voor ons is het er eene, dat zij daar *de zoomen kust.*

Bronnenstudie is onmisbaar, wil men Dante verstaan. Tot de zelfde rubriek: onbekendheid met de regelen der vertolking, behoort ten Kate's aanmerking op „smart zoo diep *gedreven.* Behalve dat hier letterlijk het italiaansch is: *doglia dentro mi fisse* (Inf. XVI, 53) geeft het „dat zij reeds laat zal zijn geronnen" het beeld terug; door *figere* aangeduid. De dolk der smart is Dante in de ziel gedreven (vgl.—Inf. XVI: 10—13) en doet daar zooveel bloed vloeien, dat het eerst na langen tijd zal geronnen zijn. — Dat de heer ten Kate geen italiaansche uitleggers leest, is zijne zaak; maar waarom ten minste geen les genomen bij zijne duitsche vrienden, die hem sinds lang in staat stelden, Sanskriet, Hebreeuwsch, Grieksch Latijn, Zweedsch, Deensch, Italiaansch, ja, als een tweede Mezzofanti, alle levende en doode talen te vertolken? Prof. Witte zou onzen poëet-polyglot geleerd hebben: „Der Uebersetzer soll den Gedanken der Urschrift vollständig wiedergeben, wo aber dieser sich ganz, ebenso zutreffend durch eine andre Wending, vielleicht durch eine Modification des vom Dichter gebrauchten Bildes, ausdrücken läszt, da ist ihm solch untwesenliche Abweichung vom Original gestattet, ja, er ist zu ihr verpflichtet, wenn dieser Weg ihn in den Stand setzt, den Gedanken durchsichtiger, unsrer Anschauung besser entsprechend, wiederzugeben."

Hadde hij dit betracht, hij zou ook het, geheel den geest van het gedicht uitdrukkende, vers: „En op de pennen gedragen van 't Genie liet hij zich hooren" (De Hel, XI, 15, 16) hoog gewaardeerd hebben. Hier heeft men een der indrukwekkendste plaatsen van de *Komedie.* Virgilius staat in gepeins verloren, hoe hij Dante de volgende kringen zal verklaren. Eindelijk ontplooit zijn genius de vleugelen en geeft eene heerlijke perifrase der zedeleer van Aristoteles.

Voor den heer t. K. steekt daarin niets geniaals; en dit mag, als men de rigting van zijn geest uit zijne werken beoordeelt, niet verwonderen. Hij gaf nooit iemand het regt hem voor een aanbidder der filosofie te groeten. Daaraan zal het dan ook liggen, dat t. K. de behoefte niet gevoelt, om de gegrondheid zijner afkeuringen te bewijzen, en zich van alles met een luchtig praatje af maakt. Toch wil hij Dante vertalen!

Tot de afdeeling: „onbekendheid met Dante's taal" behoort o. m. ten Kate's dwaling „dat het *cignesi colla coda tante volte* (Inf. V, 11.) beteekend: *zooveel keeren hij zich met zijn staart* OMGORDT, en Bohl het dus mis heeft, die meent dat Minos zijn staart *draait.* Men kan het gewone Italiaansch soms redelijk verstaan, en toch dat van Dante niet vatten. Hoe ten Kate zich vergist, mag ieder vernemen van Niccolò Tommaséo, *Dizionario dei Sinonimi*, die verklaart, dat in het aangehaalde vers *cingere* (gorden) *av volgere* (draaien) beteekent. Zie p. 141 No 618: Si *cinge* per lo piu con un sol giro, con una rivolta soltanto, si avvolge con molte: Men *gordt* gemeenlijk met slechts eene onwikkeling; men *draait* met vele." Welke plaats voert Tommaséo als bewijs aan? Dat zelfde vers 11, Z. V. van *De Hel: Cingesi con la coda tante volte*, waarvan hij zegt: "Qui *tante volte* spiega *l'avvolgere. Het zooveel malen* duidt hier het *draaien* aan." Tommaséo vervolgt: „Può una cosa avvolgersi intorno a sè stessa cingersi non può; iets kan om zicb zelf *draaien;* niet *gorden.*" De aarde kan om hare as draaien, zich niet om die as gorden; Minos kon den staart om zijn lichaam draaien, geenszins gorden. Raadpleeg Pietro Fanfani, *Vocabolario della lingua italiana*, in voce *avvolgere:* „Porre una cosa intorno ad un altra in giro, quasi cingendola; ed è proprio di funi, di fasce, di altre cose simili: Iets om iets anders draaien, *bijna* of men het gordt; het is eigen aan touwen, windsels en soortgelijke dingen. *Cingere*, legare il vestimento con un cigna, laccia od altro nel mezzo della

persona: *gorden* beteekent het gewaad om het middel vastmaken met een riem, band of iets anders."

Sla Ferrari's *Gran Dizionario* op, in voce *cingere* en u blijkt, dat men wel kan zeggen „cingersi la spada: het zwaard aangorden", maar niet den staart. Ook had Minos geen enkel gewaad te gorden. Evenmin verrigte hij het onmogelijke kunststuk van „zich den staart in zooveel *bochten* om het lichaam heen te *kronkelen*" gelijk de heer Ten Kate in zijne Dante-mishandeling der Doré-uitgave (Zang V, 10 & 11) beweert. Klanken in plaats van den juisten, kenmerkenden zin der fijnheden van de taal.

Dat komt er van als men, de italiaansche taalgeleerden verwaarloozende, uitsluitend vreemde vertalers brandschat. Want wie wil weten, hoe de dichter t. K. aan dat *gorden* kwam, die leze Longfellow. Onze kriticus had geen gelukkigen inval, toen hij die amerikaansche pluim op zijne muts stak. Nu moest het ook juist zoo treffen, dat de taalreus Tommasséo, dat ééne vers van Dante aanhaalt, om te staven dat *cingere* (gorden) een sinoniem heeft in *avvolgere* (draaien.) Was de vrijbuiterij niet zoo voordeelig, onze landgenoot liet haar, bij zulke tegenspoeden, stellig varen. (*Slot volgt*).

Mr. Bohl.

UIT BAYREUTH.

(*Slot*).

III.

Bij de vijfde afdeeling, de *Godenschemering*, op den 17den Aug., hield Wagner een overkorte toespraak, die als een koud stortbad op de toeschouwers werkte: „gij hebt nu gezien, wat *wij* kunnen; wilt *gij* thans! En wanneer gij wilt, zullen we een kunst hebben". Wat? moest men denken, is er nog altijd niet genoeg voor den man gedaan! Wij zitten hier om een kwijtbrief te erlangen, en hij duwt ons een wissel onder den neus!! Zonderling, hoogst zonderling! De werking der toespraak was ontmoedigend, en verbijsterde zelfs zijn meest genegen vrienden.

De *Godenschemering*-zelf is zonder eenigen twijfel noodig, om het gansche kunstgewrocht behoorlijk af te ronden, doch doet tot volledige kennisneming van Wagners streven niets af; wie dat na de voorafgaande voorstellingen nog niet kende, zal 't uit deze laatste niet leeren. De slotindruk daaromtrent is dan, dat ons zeker geen der levende toonkunstenaars zoo weet aan te pakken en te verrukken, maar ook geen zoo te martelen en te vervelen, als hij. Wie ontkennen wou, dat in het derde bedrijf dier laatste de zang der drie Rijnnimfen tot het lieflijkste, en Siegfrieds dood tot het roerendste behoort, wat de dramatische toonkunst in 't geheel heeft voortgebracht, zou onbillijk of onbevattelijk moeten heeten! Voor 't overige is ook hier, gelijk in de vorige afdeelingen, bijna alles te gerekt. Niets gerekter echter in 't gansche werk dan de twee eerste bedrijven dezer afdeeling; wat de „meester" dáár van ons vergt, gaat alles te boven, en 't is waarlijk een wonder, dat de verheven schoonheden van 't laatste bedrijf de doodelijk vermoeide toehoorders nog weêr uit hun afmatting vermogen te herstellen. Toch geschiedt dit, en de reeds vermelde zang der drie nimfen aâmt hun al aanstonds weêr verkwikking toe. Wel zijn het daarop volgende gesprek tusschen Siegfried en haar, en het jachttooneel niet zeer opbeurend; doch wat dan volgt is zoo overweldigend van werking, dat alle reeds weêr ontwakende weêrzin als weggetooverd wordt. Siegfrieds dood is een muzikaal dramatisch tafereel in den meest verheven stijl, even grootsch van opvatting als bewerking. Had Wagner ook niets anders dan dit gewrocht, hij zou reeds onder de groote kunstenaars aller eeuwen en tijden mogen prijken.

Vraagt men naar de verschillende karakters door den „meester" voorgesteld, zoo staat Brunhilde zeker als het best geslaagde bovenaan; Siegmond en Sieglinde zijn krachtig schoon; de reuzen en dwergen zeer eigenaardig, onder de eerste vooral Fafner, onder de laatste Mime. De Goden zijn zonder onderscheid, alleen Loge uitgezonderd, schrikkelijk vervelend; het meest echter wel hun aller hoofd, de arme Wodan. Dan liever nog Vader Jupiter uit Offenbachs Orfeus! Naast den ongelukkigen God in Wagners *Ring* de ongelukkige mensch: de jammervolle Gunther, de kleurlooze Goedroen, de al te sterk gekleurde Hagen.

De „nieuwe kunst" triomfeerde in 't stuk maar ten halve; want wat er het schoonste was, wat er het krachtigst in werkte, was juist datgene, wat het meest in overeenstemming was met hetgeen reeds bestond. —

TOONEELSCHIKKINGEN.

In alle welbestuurde vergaderingen, waar men in 't openbaar beraadslaagt, bestaat het recht om te antwoorden, wanneer iemand in den welbekenden toestand wordt gebracht, welken men een „persoonlijk feit" noemt.

Ik vraag vergunning, om te antwoorden op een persoonlijk feit.

De heer Martin Kalff heeft mij in deze kolommen tweederlei te laste gelegd:

1. dat ik der Vereeniging: „*het Nederlandsch Tooneel*" lonkjes en wel lieve lonkjes toewerp; —

2. dat die voormelde lonkjes zoo vele zijn, als ik mijn vrienden [1] meen schuldig te wezen.

Uit dit requisitoor blijkt dat ik veel te vriendelijk ben voor de Vereeniging: *het Nederlandsch Tooneel*".

De heer Martin Kalff, wiens verdiensten als dramatisch aesthetikus ver boven mijne waardeering liggen, heeft volkomen het recht, op mijn oordeel af te dingen met een wetenschappelijk betoog; maar voegt het hem in 't voorbijgaan een blaam te werpen op mijn arbeid, om mij geheel klakkeloos van karakterloosheid te betichten?

Indien den vertooningen van de nieuwe vereeniging in de residentie zooveel gebreken aankleven, als de heer Martin Kalff er te Amsterdam in opmerkte, dan was mijn hooge ingenomenheid met de voorstelling der *Danichefs* eene lafhartige *camaraderie*, die mannen van eene uitnemende beginselvastheid, als de heer Martin Kalff, niet genoeg kunnen te pronkstellen. Immers, waren de leden der vereeniging mijne vrienden niet geweest, dan had mijn oordeel anders *moeten* klinken; alles is dus alleen door een persoon-

1 Daar dit woord slechts een zetfout en drukfeil voor *vriendin* was, waarmeê evenzeer die Vereeniging bedoeld werd, vervalt dit 2e punt, en al wat daarop in dit antwoord betrekking had.

v. Vl.

lijk belang beslist, men behoeft aan mijne woorden geen het minst gewicht te hechten, de tooneelvoorstellingen te Amsterdam en dus ook in den Haag zijn nog zeer onedel, en de heer Martin Kalff zegt het.

In het belang der zaak — *het herleven van ons nationaal tooneel* — vergun ik mij op een en ander te antwoorden.

Jaren achtereen was het wegkwijnen van onzen Vaderlandschen Schouwburg voor ieder eenigsins beschaafd Nederlander eene voortdurende ergernis. Zoo dikwijls men den moed had, eene voorstelling bij te wonen, werd men onaangenaam getroffen door den bulderenden pathos der tooneelkunstenaars, door het duffe Nederlandsch der vertolkers van fransche „draken", door de smakeloosheid van het publiek, 't welk zulke vertoonigen toejuichte. Allengs kwam er een verlangen naar iets beters. Het nationale schaamtegevoel ontwaakte. Men begreep, dat een volk, 't welk geen eigen schouwburg, geen vaderlandsch drama bezat, weinig teekenen van bloeyend kunstleven zou kunnen geven.

Het verlangen naar hervorming werd dagelijks grooter — zoodat de oprichting van het *Tooneelverbond* in 1869 te Leuven, naar het kloek initiatief van Mr. J. N. van Hall, aan aller wensch te gemoet kwam. Eene verandering ten goede werd allengs merkbaarder. De tooneel-kunstenaars begrepen het hooge belang der tooneelbeweging; — de *renaissance* van onzen nationalen schouwburg ving aan. Tal van oorspronkelijke kunstwerken werden in studie genomen, teekenen van vernieuwd leven waren alom waarneembaar. Tot groote tevredenheid van alle nederlandsche tooneelvrienden, dien het om de zaak te doen was, kwam de Vereeniging *het Nederlandsch Tooneel* tot stand, en werd aan haar het „bespelen" van den Amsterdamschen en den Haagschen schouwburg gegund.

Sinds September van dit jaar is die Vereeniging aan het werk. Bij de voorstellingen in den Haag bleek het menig geheel onbevooroordeeld bezoeker, dat er groote vooruitgang zichtbaar was; dat de kunstenaars zich in velerlei opzicht verdienstelijk maakten, dat de nederlandsche taal ten tooneele vloeyend en vooral zuiverder werd gesproken, dat aan kostuum en „tooneelschikking" eene hoogst prijzenswaardige zorg werd besteed. Daar mij dit alles het eerst in 't oog viel bij de vertooning der *Danichefs*, meende ik mijne ingenomenheid niet te mogen verzwijgen, en legde ik naar mijn beste vermogen een gunstig getuigenis af, omdat gebrek aan belangstelling, lauwheid ten opzichte der nederlandsche kunst, onbekendheid met de verbeterde toestanden in mijne omgeving van tijd tot tijd merkbaar zijn.

De heer Martin Kalff, die nog onlangs onze litteratuur over het tooneel verrijkte met een aesthetisch werk, *De Schoonheidsleer des Tooneelspelers*, heeft vooral geklaagd over de gebrekkige tooneelschikking bij de vertooning van *Sheridans Lastertongen*, en daarom gemeend, met eenige amsterdamsche dagbladen, die tot de kategorie der feilen-toonende vrienden behooren, vast te moeten stellen, dat het stuk gevallen was. Indien dit te wijten is aan de tooneelschikkingen en aan eenige bastaardwoorden, dan zou er wellicht spoedig eene andere schikking te treffen zijn. De Vereeniging zal zeker gaarne gebruik maken van het licht, 't welk de heer Martin Kalff over de tooneelschikkingen heeft doen opgaan — zoo hij zelf maar wil medewerken.

En dan zal het mij wellicht ook geoorloofd zijn, eene gunstige meening te koesteren over het vele goede, dat wij nu reeds in de maanden September, October, en November op het tooneel der residentie gezien hebben. Hartelijk hebben wij lonklievende Hagenaars gelachen, bij de vertooning van: Een *bittere Pil*, over de vertolking van Justus van Mauriks dienstmeiden door mej. Verwoert en mevr. Stoetz; — in de *Lastertongen* trok Lady Teazle (mej. E. Kapper) en Mr. Candour (mevr. Albregt) even goed de aandacht als Jozef Surface (de heer Van Schoonhoven) en Sir Peter (de heer Albregt.) Bij de voorstelling van George de Lalaing zagen wij met het hoogste genoegen de uitstekende kunstcreatiën van de dames Ellenberger en Kleine; en had de heer Spoor, in de laatste bedrijven, niet door iets overdrevens in het grimeeren en acteeren aan zijn rol schade gedaan, hij had het groote succes van Osep teruggevonden.

Ik aarzel niet mijne klimmende belangstelling in de nieuwe vereeniging op nieuw te bevestigen. Wij kennen het sprookjen van Jupiter en de Kikvorschen. Toen de laatsten volstrekt een anderen koning wilden gehoorzamen, zond de Vader der Goden en der Menschen een verslinder in plaats van een lijdzaam vorst. Nurkschheden voeren zelden tot een bevredigend slot — ieder, zelfs mijn beschuldiger zal in het belang van ons nationaal tooneel dit wel willen toegeven, al mocht er ook onverhoopt voor den laatste uit blijken, dat mijn misdrijf bestond in het ploegen met mijn eigen *kalf*.

DR. JAN TEN BRINK.

EEN NIET-GEVALLEN GEVALLEN STUK.

Lastertongen, zegt de Heer Martin Kalff in de Kunstbode van 10 November ll., is gevallen „door gebrek aan zamenspel". Dit gebrek mag door het haastje-repje-leeren en veel te weinig oefenen zijn veroorzaakt; maar is, nu het stuk na hij zijn artikel schreef reeds menigmaal is opgevoerd, dit nog het geval? Dan zou het aan het talent en de routine der spelers liggen, hetgeen bij velen niet aannemelijk is. Doch vergunne hij mij hem te vragen, of het stuk inderdaad wel gevallen is, wat hij onder-vallen verstaat?

Vallen is dunkt mij, een feit, kan nooit eene bewering zijn. Een stuk wordt aangenomen, geleerd, ingestudeerd, lang gerepeteerd; daarop komt, niet weldra, maar eindelijk, de groote gewigtige, beslissende avond, de eerste voorstelling: het stuk verschijnt voor het voetlicht, geeft zich over aan de goed- of afkeuring, de beoordeeling, ja, maar ook aan de veroordeeling, van het publiek. Valt het, dan doet het dit, omdat de voorstelling door gemor, gesis, gefluit, allerhande zonderling geroep wordt gestoord; omdat de ketelmuziek dikwijls zoo verschrikkelijk wordt, dat het gordijn verpligt is met het stuk te vallen. Is de uiting minder heftig en onbewimpeld, dan tracht de directie het er nog een paar avonden mede te proberen, of de stemming van de kunstbeurs zich ook verbetere. Meestal gebeurt dit niet, en het stuk verdwijnt, na zich nog gedurende

enkele avonden in een „succès d'estime" en eene ledige zaal voortgesleept te hebben. Zie, dit noem ik vallen, maar dit kan alleen nieuwe stukken gelden. Oude en diegenen, die zich eene eeuw lang onder de geijkte meesterstukken handhaven en op het tooneel staande houden, kunnen wel middelmatig gespeeld worden, vallen echter kunnen zij niet. De lynchwet kan er door den bak niet meer op worden toegepast.

De dagbladen kunnen getuigen, dat een stuk, het zij nieuw of oud, gevallen is; het doen vallen kunnen zij niet. De menschen kunnen er zich in gezelschap en in het publiek ongunstig over uitlaten; maar buiten den schouwburg reikt hun oppermagt over zijn lot niet. Een stuk valt, als het vermoordt wordt onder de luide, onherroepelijke afkeuring, niet van de menschen, maar van het publiek. En dit eenmaal geschied zijnde, is het eene onmogelijkheid met zoo'n lijk langer rond te sollen; terwijl toch „Lastertongen" reeds sedert meer dan eene maand te Amsterdam, in den Haag en onderscheidene andere steden, herhaaldelijk vertoond wordt. De daad bewijst, dat „Lastertongen" leeft. Met eene blijkbare minderheid toch treedt eene regeering af. Op deze wijze zou men even goed kunnen vragen, of „de Neven", verleden jaar door Haspels en de zijnen weder opgevoerd, gevallen is. Ik heb het nooit hooren beweren. En wordt „Lastertongen" dan zooveel minder vertolkt? Ik weet het, op de voorstelling zijn allerhande aanmerkingen te maken, maar te prijzen is er ook veel, en dit doet de Heer Kalff even gaarne als ik.

22 Nov. '76. J. Kn-t.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Maandag, 4 dezer, opende de Hoogl. Alb. Thijm zijne lessen over Schoonheidsleer en Kunstgeschiedenis met het houden eener toespraak tot een gesloten gezelschap, door zijn ambtgenooten, leerlingen, toezichthouders, en eenige genoodigden, gevormd. Hij sprak — naar de dagbladen meêdeelen — over de eenheid, in de wetten van 't kunstschoon en de geschiedenis der kunst op te merken, en over 't nationale karakter der nederlandsche, waar mannen als Rembrandt en Vondel schitterden. Bij 't uiten van dien laatsten naam zag men den Ridder Jonckbloet, die de plechtigheid bijwoonde, den spreker welgevallig toeknikken.

Uit Kampen meldt men, dat het sierlijke oude Raadhuis — waarnaast het nieuwe ongelukkig zoo *wanstaltig* uitkomt, en dringend tot *afbreking en herstel*, in den trant van dat oude, noopt — door de zorg van 't Gemeentebestuur en den belangstellenden ijver van den Archivaris, zoo uit- als inwendig voortdurend met de meeste zorg behandeld en hersteld wordt. De verzakkingen in 't houtwerk zijn weggenomen en verholpen, de groote schoorsteen is van zijn dikke verflaag ontdaan en zal door den beeldhouwer van de bossche Sint Janskerk worden hersteld, de twaalf zestiendeeuwsche kussens uit de Raadzaal evenzoo door den Heer Amiabel in den Haag.

In den Haag betreurt men de wansmakelijke wijs, waarop naar de ingediende teekeningen te oordeelen, de koninklijke stallen zullen herbouwd worden. De bovenbouw daarvan is — naar men schrijft — voor 3½ ton aanbesteed, terwijl grondslagen en binnenbouw schier ook wel anderhalve ton bedragen zullen. Aan beide Kamers werd echter verzekerd, dat voor 't geheel niet meer dan een kleine vier ton benoodigd zijn; werd het nu dan maar zooveel fraaier, als het duurder zal wezen!

De gedenksteenplaatsing in Vondels geboortehuis, van welke wij in een vorig nommer gewaagden, is voorloopig nog uitgesteld, omdat die steen nog niet gereed was. Zoodra dat het geval zal zijn, zal de zaak doorgaan, en — naar men verneemt — de ridder Jonckbloet bij die gelegenheid eene toespraak houden, waarin hij voor zijne onoordeelkundige beschouwing en misprijzing van den grooten dichter boete doen, en in 't algemeen zijn veelvuldige misvattingen op 't gebied der Nederlandsche Letteren, en haar onverantwoordelijke bejegening zijnerzijds, herroepen zal. De nauwlettende overweging van 't geen hem daarover, bij de toetsing zijner zoogenaamde geschiedenis dier letteren, onder 't oog is gebracht, moet hem — naar men zegt — daartoe bewogen hebben.

Ter eere van den dichter der *Jobsiade* zal in zijn vroeger woonhuis te Bochum een gedenksteen uit carrarisch marmer worden aangebracht, met het opschrift: „in dit huis leefde, dichtte en stierf de Kon. Hofraad en Medicijnmeester Cⁿ A. Kortüm, vervaardiger der Jobsiade. Geb. 5 July 1743, gest. 15 Aug, 1824". De kosten worden door vrijwillige bijdragen gedekt, en het niet geringe overschot zal voor de verfraayingsplannen van 't stadjen gebruikt worden.

Aan 't huis, waar Salvator Rosa in Juni 1615 in Arenella bij Napels geboren werd, en als nog onvermaarde Salvatoriello leefde, is den 1en Oct. l.l. een gedenksteen geplaatst. Bij de maaltijd, daarop in de eetzaal van Pallino gehouden, werd, onder de schuimende Champagne, door den voorzitter der tafel Palizzi. een boekdeeltjen in handschrift voor den dag gehaald, dat eenige nog onuitgegeven Sayren van den dichter-schilder bevatte, gelijk het door hem zelf indertijd geschreven was, en thans in bezit van den Graaf Giberto Borromeo te Milaan is. Een van deze, de laatste die hij waarschijnlijk dichtte, over 't gevaarlijke van 't bedrijf, om hekeldichten te maken, werd tevens in druk aan de gasten rondgedeeld. Zij bevat 193 terzinen, en is blijkbaar nog niet voor den druk herzien of genoegzaam beschaafd. Zij werd te Rome vervaardigd, terwijl de overige zes uit veel vroeger jaren dagteekenen en in Toskanen gedicht werden, toen hij daar, na 1652, in de villa Barbaiano de gast der Heeren Maffei te Volterra was. Deze laatste ademt een zwaarmoedigen, bitteren, ontmoedigden geest, en besluit met de uiting van het voornemen, om in de kerk — die toevlucht aller zwakhoofdige wormen — rust en troost te zoeken.

Briefwisseling. Prof. Alb. Thijm (J. A.) schrijft *aan den Ned. Kunstbode:* „Ik onthoud mij van repliek. Wat het hoofdonderwerp onzer briefwisseling aangaat, vergenoeg ik mij te zeggen, met de woorden van een beroemd staatsman: Wacht op onze daden! — Maar ik mag eene allerzotste drukfout niet onopgemerkt voorbijgaan. Uw zetter schrijft mij toe het woord *tympjens* gebruikt te hebben, en uw leider is zoo goed daar een zin in te zoeken. Ik had ondertusschen niets anders dan *tijngjes* geschreven, en ik kan niet gelooven, dat ik het onduidelijk gedaan zou hebben. Het is een woord uit de dagen van Breêroô en samentrekking van *tijingjens* d. i. *tijdinkjes*, kleine tijdingen, nieuwsbladjens, zoo als ik veronderstel, dat de Kunstbode in zijn valies heeft, en onder de goê gemeente uitdeelt". — Daar mijn zetter — en is het den man euvel te duiden? — beter met de *timpjens* van zijn bakker, dan met de 17e eeuwsche *tijngjes* van den Prof. bekend was, laat zich die vergissing licht verklaren; en dat mijn leider, de liefhebberij van den Prof. voor dergelijke klanken en naamspelingen kennende, en dat *tijmpjens* gedrukt voor zich ziende, aan beide *thijm-pjens* denken moest, van welke hier sprake was, is niet minder natuurlijk. Had hij het geschreven stuk er meê vergeleken, hij zou zeker de onwillekeurige vergissing terstond bespeurd hebben; daar hij echter aan 't gedrukte een zin meende te kunnen hechten, verzuimde hij dat te doen, en laat er daarom thans den Prof. gaarne verschooning voor vragen, even als ik zelf het bij dezen doe voor de andere, „minder zinstorende drukfeilen", die — naar Prof. schrijft — in zijn gedrukten brief voorkomen, en die hem zelf dan ook van te weinig aanbelang bleken, om ze bepaaldelijk aan te wijzen. — *Ned. Kunstbode.*

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 24. 25 December 1876.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN
NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

T. H. DE BEER. — H. L. BERCKENHOFF. — F. C. DE BRIEDER. — Dr. J. TEN BRINK. — MARCELLUS EMANTS. — J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE.—C. J. GONNET.—J. GOSSCHALK.—Mr. J. N. VAN HALL.—P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.— R. HOL.— MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.— J. VAN SANTEN KOLFF.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÈBRE.—J. H. LELIMAN.—Dr. A. VAN DER LINDE. — J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.— SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

MORALIZEERENDE KRITIEK.

Het is een bekend verschijnsel, dat de mensch zich bij het vellen van een oordeel al zeer licht door allerlei uiterlijke omstandigheden laat leiden. Men zal hem dikwerf het schoone van eene schilderij niet volkomen zien genieten, omdat er iets aan de lijst ontbreekt. Een waarlijk schoon, tragisch oogenblik van den tooneelspeler wordt belachelijk door het losgaan van een pruik of iets dergelijks. De Venus van Milo ziet er al heel vreemd uit, wanneer zich eene vlieg op haar neus zet, enz. Er behoort dus ook soms heel wat ernst toe, om zich bij eene kritiek van dergelijke invloeden geheel vrij te maken.

Op letterkundig gebied is dit voorzeker niet het minst het geval. Hoe uiterst moeilijk is het vooral bij lyrische gedichten, het werk af te zonderen van den dichter! De lyriek is als eigene gemoedsuiting ten nauwste met dien dichter verbonden; maar daar tegenover staat, dat, wanneer hij een groot kunstenaar is, zijn werk blijft bestaan lang nadat hij zelf niet meer is. Men heeft zich in den laatsten tijd veel bezig gehouden met het samenstellen van levensbeschrijvingen, en uiterst verrassend is het te zien, welke gevolgen zij soms hebben. Een nauwkeurige kennis van de omstandigheden, waaronder een gedicht vervaardigd is, is dan vaak onontbeerlijk. Zonder commentaar is b. v. Goethe's heerlijke *Euphrosyne* niet te genieten. Als men niet weet, wie onder dien naam moet verstaan worden, is het gedicht een raadsel. Anders is het met gedichten van zuiver lyrisch karakter. Is het ons ter waardeering van de schoonheid van Schiller's gedichten: *Entzückung an Laura*, *Laura am Klavier*, niet volkomen onverschillig, of ze aan eene oude hospita of aan eene jeugdige schoone zijn gericht? Moeten wij onze bewondering voor Alfred de Musset's verzen intrekken of ten minste matigen, wanneer wij vernemen, dat hij eenige der schoonste na het gebruik van eene vrij ruime hoeveelheid absynth vervaardigde? Wat raakt het ons, of deze of gene groote tooneelspeler zijne beste oogenblikken had, wanneer hij niet meer nuchter was?

Dit is echter niet het geval, wanneer wij ons rekenschap willen geven van den aard der kunstschepping, van den toon van 't gedicht. Wij willen weten, waarom Heine's laatste gedichten zoo bitter zijn; waarom Schumann's laatste toongewrochten zulk een wild karakter dragen. Hier bewijst de levensbeschrijving uitnemende diensten. Anders is het, wanneer aan het ontstaan der gedichten omstandigheden verbonden zijn, die het daglicht uit een zedelijk oogpunt niet verdienen. Wij bedoelen hier gedichten, die hun ontstaan aan eene ongeoorloofde liefdesbetrekking te danken hebben. Hier valt het den meesten zeer moeilijk, zich over die verhouding heen te zetten. Een der begaafdste en populairste duitsche dichters uit de vorige eeuw, Gottfried August Bürger, geeft in zijn werken wel een der treffendste voorbeelden van het geen wij hier bedoelen, ofschoon ook de nieuwste

geschiedenis menig dergelijk geval weet aan te wijzen:

Es ist eine alte Geschichte,
Doch bleibt sie immer neu.

In 1774 huwde Bürger met Dorette, eene dochter van den „Justizambtmann Leonhart", doch gevoelde, volgens zijn brief aan Elise Hahn van 1790, reeds vóór zijn huwelijk een levendige neiging voor de jongere dochter, Molly, toen nog een kind van nauwlijks 15 jaar. Hij hoopte, dat die neiging voorbijgaand zou zijn; doch in plaats van te verzwakken, nam zij van dag tot dag toe, en was zoo de oorzaak van al de ellende, die er volgde. Zijn echt duurde tien jaren. Dorette stierf in 1784; maar reeds lang vóór haar dood, was zij met haren echtgenoot overeengekomen, slechts voor de wereld zijn vrouw te zijn. Spoedig na haar overlijden huwde Bürger met Molly, die echter kort daarop stierf.

Ziedaar een deel der *chronique scandaleuse* van het ontstaan der schoone gedichten: *Das hohe Lied von der Einzigen*, *Ueberall*, *Molly und Liebe*, *Mondphantasie eines Liebenden*, *Molly's Werth*, *An Molly*, *Mollys's Abschied*, enz.

Hoe moet nu ons oordeel over deze gedichten zijn? Mogen wij ze verwerpen, omdat ze uit eene onreine bron voortkomen? Ziedaar de vraag, die ik met een enkel woord wenschte te beantwoorden, omdat er juist dezer dagen ten onzent een bundel gedichten het licht zag, waarbij vrij algemeen, al is het niet dóor de pers, dit bezwaar werd geopperd.

Wat zijn die gedichten, zooals ze daar voor ons liggen? Niets anders dan uitingen van een gemoed, dat onder de smart eener ongelukkige liefde lijdt. Of deze nu geoorloofd is of niet, doet niets ter zake. Overspel is ontegenzeggelijk een der grootste misdrijven, waaraan de mensch zich kan schuldig maken, maar de bron dier handeling, waarmede de letterkundige beschouwer der gedichten te doen heeft, is alleen de liefde, de ongelukkige liefde; en deze op zich zelf is volstrekt niet verkeerd of zonde te noemen.

Eene kritiek, die dus bij de beschouwing van dergelijke gedichten het al of niet geoorloofde der neiging in rekening brengt, moet onvoorwaardelijk afgekeurd worden [1]. W.

[1] De opmerking is volkomen juist, en doet ons het ingezonden opstel des te liever opnemen. Kunst en Moraal mogen niet verward worden, en de onlangs verschenen Gedichten van Holda, op welke de schrijver meer bepaald blijkt te doelen, moeten dan ook, wat de *kunst* betreft, eenig en alleen uit het oogpunt van 't *schoon* beoordeeld worden. Op een ander, op maatschappelijk en algemeen menschelijk gebied is het daarentegen de vraag, of de *huismoeder* Holda, die in die *Gedichte* met haar „freie Liebe" voor een ander *huisvader* te koop loopt, ons niet op een edeler schouwspel zou vergast hebben, wanneer zij en hij, bij alle weerkeerige genegenheid, zich tot wat zelfbeheersching en zelfbedwang hadden willen verledigen.
v. Vl.

DANTE, MANK AAN BEIDE ZIJDEN.

III.

Uit dezelfde bron: taal-onkunde, spruit Ten Kate's verbazing over: „om zich tot ons te sleuren", De min heeft hem voor 't schoone lichaam dra bevangen, „Geen verder lezen kon dien dag gelukken". Zulke verzen zullen den heer Ten Kate niet meer vreemd voorkomen, wanneer hij het Italiaansch van Dante magtig wordt. Evenmin, dat Mr B. *Cose unte: olierijke dingen* heet. Na genoten onderricht zal de heer t. K. weten, dat die vertaling zeer juist is. Hij raadplege Blanc's Dizionario critico e ragionato della D. C., die op het woord *unto* zegt: „da ungere, *unto d'olio* Inf. XVI, 22; XIX, 28". Het zijn dus met olie gewreven, of gesmeerde of van olie doortrokken, bij gevolg *olierijke* dingen, waarvan Dante in de door Blanc aangewezen verzen gewaagt.

Dezelfde mankheid in de taal verbergt voor t. K. Dante's tegenstellingen. Hij slaat de handen zamen, wijl Bohl *saggio* vertaalt door *Wijsheidspreider* De Hel I, 89. Want het bleef hem duister, dat *saggio* eene andere beteekenis heeft dan *savio*. De eerste wijze *verbreidt* de wijsheid als spreker of als schrijver; de laatste wijze *bezit* haar alleen en staat meer rechtstreeks tegenover den *pazzo*: den gek, gelijk blijkt uit het spreekwoord: „La prima parte del pazzo è tenersi savio: zich zelf voor een wijze aan te zien is het eerste kenmerk van den zot." Sla Ferrari's Gran Dizionario op in voce. Zoo spruit ook de lust tot kritiek zonder bewijs gemeenlijk slechts uit hersenen, die der zake onkundig zijn. Even bedroevend als dit gemis aan taalleer, is het gebrek aan kennis der oorspronkelijke Komedie. Dante zelf spreekt Virgilius aan: Inf. I, 80, als de bron „che *spande* di parlar si largo fiume: die zulk een breeden stroom van welsprekendheid *verspreidt*". Daarom begroet hij hem als Saggio. En Virgilius is hier, blijkens alle uitleggers: nel senso morale la *scienza umana*: de menschelijke wetenschap. Wanneer nu de rijke Nederlandsche taal gelegenheid geeft om geheel de gedachte van Dante, aanvang en einde zijner eerste hulde aan Virgilius, in één woord zaam te vatten, dan doet zich in dit land één man op — gelukkig slechts één — die, misdeelde in kennis en denkkracht, het sobere, albehelzende, het oorspronkelijke, in geest en taal, volmaakt vertolkende „wijsheidspreider" niet begrijpt! Bevreemdend is het niet. Wie zoo maar holderdebolder aan het vertalen van De Komedie gaat *moet* klei in plaats van gouderts delven. Natuurlijk kon Ten Kate ook niet weten, dat „der letteren glorie-perken" weder hoogst gelukkig den zin vertaalden, nedergelegd in de schoone verzen: Inf. I, 86, 87,

„Tu se' colui, da cu' io tolsi
Lo bello stile, che m'ha fatto onore:
Uw godenstijl, dien 'k poogde na te streven,
Ontsloot mij vroeg der lettren glorie-perken"!

Hij kan dit leeren o. a. uit Fraticelli of uit Camerini, Inf, I, 80: „*Lo bello stile* che avea fatto *onore* a Dante, era quello da lui usato nei suoi Sonnetti e nelle Canzoni", derhalve in de heerlijke, gevoelvolle poëzy, welke hem reeds in zijne jongere jaren den tempel der glorie ontsloot.

Tot de afdeeling: onbekendheid met Dante's plaatsbepalingen, behoort t. K.'s ontsteltenis, dat Bohl zegt: „de schare uit Dido's kolken (la schiera ov' è Dido. V, 85) Longfellow geeft hier geen licht, wel de Turijnsche professor Eugenio Camerini, Inf. V, 85: E' pare che Dante distingua pur qui le anime nobili vinte dalla passione, da quelle che peccarono per brutale sensualità. Di Francesca nota questa particolarità, ch'ella era uscita della schiera ove trovavasi Didone e quindi da compagnia ben diversa da quella ove sono Semiramide e Cleopatra. . . Het blijkt,

dat Dante hier de edele zielen, door hartstocht overmeesterd, onderscheidt van degenen, die uit dierlijkheid zondigden. Van Francisca teekent hij deze byzonderheid op, dat zij uit de schaar ging, waarin Dido zich bevond, en bijgevolg uit een gezelschap, zeer verschillend van dat van Semiramis en Cleopatra". Gelijk in dezen zang blijkt, wijst Dante aan de veroordeelden, byzondere kolken der Hel aan, naarmate zij een verschillenden graad van boosheid hadden, en met nadrukkelijk te verklaren, dat Francesca van Dido kwam, gaf hij te kennen, dat zij door andere kolken werd voortgejaagd dan Semiramis en Cleopatra.

Dezelfde onbekendheid doet Ten Kate versteld staan over Bohl's herhaald gebruik van de plaatsbepaling: *kringen*. Toch geven deze nauwkeurig de gesteldheid van *de hel* aan. Dante spreekt in het Paradijs van *sferen*, in het Vagevuur van *omgangen*, en in de Hel van *kringen*. Daarom verhaalt Virgilius aan Sordello, dat hij „door alle kringen van het rijk der smarte" tot het Vagevuur gekomen is: Per tutti i cerchi del dolente regno. Purg. VII, 22. — En iemand, die al deze eigenaardigheden niet bevroedt noch vermoedt, zal Dante vertalen. O, zelfbedrog!

Verkeerde lezing van Nederlandsch en Italiaansch blijkt uit Ten Kate's bewering, dat Mr. B. zegt „als duiven *gedragen door de wolken*". B. spreekt „van duiven, die naar 't zoete nest *streken*, gedragen op de (vleugelen der) min, en wier vlucht door de wolken was". Ernstiger is t. K.'s misverstand van *De Hel* XV, 25—28. Hij gelooft, dat in het vers: „Toen hij den arm naar mij hief in 't byzonder" de beide laatste woorden daar slechts om het rijm staan. Wetenschap en denkvermogen hadden hem voor die afdwaling kunnen behoeden. Dante gebruikt nooit meer woorden dan hoog noodig zijn; waar hij eene uitdrukking herhaalt, bestaat daarvoor eene rede. Dit is ook het welbekende karakter der italiaansche taal in het algemeen, vooral bij voornaamwoorden. Dante had reeds gezegd (vs. 23): „*mi* prese per lo lembo; hij greep mij bij den zoom (mijns kleeds)" en had dus kunnen voortgaan: „toen hij zijn arm uitstrekte: quando il suo braccio distese" en taalkundig was dan alles gezegd. Maar neen, Dante herhaalt het *mi* van vs. 23 door *a me* in vs. 25, en geeft daarmede nadrukkelijk te verstaan: „toen die schim uitsluitend *naar mij*, in 't byzonder naar mij (en niet later naar Virgilius) de hand uitstrekte, *toen* staarde ik hem scherp aan". Dit is dan ook volkomen in harmonie met vs. 30: „Siete *voi* qui, Ser Brunetto: zijt *gij* hier"! waardoor de smartelijke verbazing des leerlings wordt uitgedrukt, die nooit had kunnen vermoeden, den vereerden meester in de Hel te zullen ontmoeten. „Siete qui"? had taalkundig kunnen volstaan; maar de bijvoeging *voi*, gelijk *a me* in vs. 26 is redegevend, en maakt de episode tot eene krachtige schildering van gevoelens en toestanden.

Door gebrek aan dialektiek bespeurt Ten Kate hier niets van; voor zulke fijnheden, gelijk voor die van Z. XI, 15 en 16, heeft hij geen oog. Tegen wil en dank zou men bij dien kritikus aan kwade trouw gaan denken, bewezen zijne aanmerkingen soms niet, dat het vluchtige lezen hem doet falen. Hij laat b. v. Z. XV, 27: „En, hoe verbrand van boven ook tot onder" niet slaan op „zijn verschroeide trekken" van vs. 26, waartoe het logisch en grammatisch behoort maar op „zijn beeld" ja, op „het geheugen" (vs. 28)! Deze fouten zijn te kras, om niet aan eene oogenblikkelijke *aberratio mentis* te gelooven. Slechts wordt het bedenkelijk, dat iemand, die zijne eigene en de vreemde taal zóó leest, de hand uitstrekt naar Dante. Overigens is het verklaarbaar, dat een dichter, die aan woordenklank vele lauweren dankt, in het „gedragen op de pennen" en het „in 't byzonder" slechts rijmbenoodigdheden ziet; dat hij, hierdoor het spoor bijster, de waarde en de kracht, de onderlinge zamenhang en het causaal verband van Dante's geestrijke verzen moet ontberen.

Daarom bespeurt hij ook nooit iets van de schilderachtige tegenstellingen, b. v. waar Dante den ouden Charon als grijsaard zelfs tegenover Virgilius laat optreden. Dat „bedorven wichten" (De Hel III, 84) hier de personen scherp tegenover elkander plaatste, bevroedde onze dichter niet. Vreemd echter, dat hij niet op de gedachte kwam, dat „*anime*," als generieke term voor alle gestorvenen, jong of oud, door iedere aanduiding, welke *de zin* vereischt, moet vertolkt worden.

Tot de zelfde onwetendheid behoort zijne verbazing over het vers „Bliksems stralen zijn naam Guido Guerra!" „Waarom dit?" vraagt ten Kate in treffende argeloosheid; terwijl Dante alléén zegt: Guido Guerra ebbe nome?" Wel, omdat die naam eene geschiedenis heeft, en eene beroemde loopbaan voor oogen toovert. De kleinzoon van Waldrada heette aanvankelijk alléén graaf Guido; en dewijl hij een ontzachlijk krijgsman was kreeg hij den bijnaam: *Guerra*, *oorlogsbliksem*. De Nederlandsche taal leent zich weder uitmuntend, om dit poëtisch voor te stellen. Lees *Commento di Francesco Buti sopra la Div. Commedia*, Inf. XVI, 38: „Questo messer Guido, conte e cavaliere, fu saputo uomo ed ardito, e fu col re Carlo, quando venne in Toscana et a Fiorenza, andossene con lui in Puglia, e fu cagione ch'elli sconfisse lo re Manfredi col suo senno e con la sua prodezza. Quindi ebbe nome Guido Guerra".

De verbazende menigte dwalingen van den dichter Ten Kate veroorloofde, een belangrijk getal tot bepaalde afdeelingen te brengen, en belette, allen aan te stippen. Het behandelde is echter voldoende, om hem den weg te wijzen in de Dante-studie, dewijl het niet slechts zijne vergissingen, maar, wat nuttiger is, hare bron ontdekt.

Ginds zit eene schare met ten berge gerezen haren. Het zijn de inteekenaren op de Doré-uitgave, die gaan beseffen, wat ze voor hun kostelijke zeven-en-twintig gulden te wachten hebben. Hadden ze nog maar alle platen van Doré! De heer Ten Kate echter, vervuld van loffelijke zorg voor de goede zeden van zijn publiek, heeft de schoonste platen op den Index geplaatst. Hoe ook de overigen zijn uitgevoerd, zij behooren tot de minder belangrijke, en men vraagt teregt sinds lang, wat Doré of zijn uitgever bewogen heeft, niet slechts in Dante, maar ook elders eene menigte platen te maken, welke niets uitdrukken?

Eene andere reeks van lezers zit daar te lachen. Het zijn de ongevoeligen, die zich overtuigen, dat Apollo en Ten Kate, wel verre van slechts één teen te missen, mank ter linker, mank ter regter, op amerikaansche, germaansche, en andere krukken door de komedie springt.

Nog slechts één vers dus behandeld, opdat iets opbeurends ons verkwikke. De heer Ten Kate heeft het lachwekkende in Dante ontdekt; en ofschoon hij

het niet begreep, getuigt dit toch voor eene zekere mate van opmerkingsgave. Zoo vindt een blinde soms een kleinood. „Men nadert" zegt t. K., „de grenzen van het *grappige genre*"; want deze vertaler (Mr. Bohl) laat den Duivel vragen: „Wil 'k zijn rug eens raken?"

Dit is de juiste vertaling van Inf. XXI, 101: „Vuoi ch'io 'l tocchi in sul groppone"? Slechts ziet de heer Ten Kate hier eene grap van Bohl en niet van Dante, dewijl hij onbekend is met de veelzijdigheid van dien dichter, waartoe ook dat „grappige genre" behoort. De bronnen maar weder geraadpleegd! Tiraboschi Vita di Dante, p. 54: So che vi si leggon (in *De Komedie*) sovente cose inverisimili e strane e che le rime non rare volte sono così sforzate e strane, *che ci destano alle risa*". Het getuigt voor Ten Kate's fijn gevoel en doordringenden geest, dat hij én de onwaarschijnlijke en vreemde dingen én de gedwongene en zonderlinge rijmen van Dante, *welke ons tot lachen wekken*, *speurde.* Als zoo'n man eens een jaar of wat studeerde, wat zou hij het ver in Dante brengen! Want — eere wien eere toekomt! de heer Ten Kate staat in dit punt gelijk met Tiraboschi, en onderscheidt zich slechts door deze kleinigheid, dat de geleerde Italiaan het „grappige genre" in Alighieri's Dante, de ongeleerde Nederlander het in Bohl's Dante waarneemt. Daardoor geniet de meer gemelde Mr. B. den hoogsten lof, welken een vertaler verwerven kan: dien van het origineel met zoo begoochelende trouw, in taal en karakter, te hebben wedergegeven, dat zelfs de weinig ontwikkelden de eigenaardigheden van het meesterbeeld gevoelen.

Een vluchtigen blik op 's heeren Ten Kate's kritiek slaande, zien wij, dat hij ter jacht toog en, als geoefend schutter, bokken schoot bij het dozijn. Hij laat die door den *Kunstbode* aan het adres van Mr. Bohl bezorgen, en roept het publiek toe: „Ziet daar bokken van B! Wat dunkt u?" Mr. Bohl, niet gewoon zich aan andermans goed te vergrijpen, brengt den heer Ten Kate zijn eigendom terug.

Als menschenkenner bezorgd, dat sommigen minder gunstig over zijne parforce jacht konden denken, heeft onze dichter wijsselijk de bemoeizieken gebreideld door de rondborstige bekentenis „dat hij slechts *op den tast* te werk ging". Onverpligte beleefdheid! Niemand betwijfelde, dat de heer ten Kate op blindemans manier om zich greep. Er was niet één rede, waarom hij juist voor eene kritiek jaren-oude gewoonten zou veranderen. Zware abuizen mogen alleen zij niet maken, wier blik men door studie gescherpt weet.

De heer Ten Kate verklaart, gaarne terechtwijzing te ontvangen — mits van bevoegde zijde. Daarom ontlokt hij behendig allerlei nuttige wenken en inlichtingen aan Mr. B., juist door den schijn aan te nemen van dezen hiertoe de bevoegdheid te betwisten. Wie tusschen de regels weet te lezen, ziet zonneklaar, dat onze geachte Ten Kate zich nopens Bohl's vertaling van Dante aansluit bij de verklaringen, in de pers afgelegd, b. v. door Dr. Witte, hoogleeraar te Halle: „Von den beiden Holländischen Uebersetzungen in Terzinen, von Hacke van Mijnden und Joan Bohl, sagen mir Kundige (denn nur ueber die Treue darf ich mir ein eigenes Urtheil zuschreiben) dasz sie den Grund-text mit einer Würde der Haltung wiedergeben, wie man sie eben bei dieser Sprache vielleicht am wenigsten erwarten möchte;" door den italiaanschen senator Dr. Jac. Moleschott, hoogleeraar te Turijn: „Ik weet u niets beters te zeggen, dan dat mij uwe vertolking alle oogenblikken als met ware tooverkracht tot het oorspronkelijke dwingt, en dat ik telkens met nieuw behagen tot uwe vertaling terugkeer;" door Dr. Dupont, hoogleeraar te Leuven: „è cosa da maravigliarsi e da lodarsi sommamente di vedere un laico occupatissimo tanto cherico, tanto addentrato nelle scienze teologiche, filosofiche, istoriche, e filologiche di poter non dico capire ma tradurre in rime neerlandesi la stupenda opera di Dante. E un prezioso regalo, un vero gioiello, che adornerà le lettere olandesi e perpetuera la memoria del suo autore", en door vele andere mannen, zoo binnen als buiten Nederland, die recht van spreken hebben. De hoogleeraar Karl Witte heeft Mr. B. bovendien persoonlijk uitgenoodigd, zijne nieuwe uitgave van de Komedie te beoordeelen. Dr. Witte is niet bang voor een kritisch onderzoek

De heer Ten Kate is het, wel beschouwd, met al deze regters in het hoogste ressort eens, en daarom gaf hij doorslaande blijken van ingenomenheid met B's werk. Overigens weet hij, dat, hoe B. die hulde ook waardeert, haar gemis hem geenszins onherstelbaar zou schokken. *Non numerare sed ponderare sententias.*

Met welgevallen heeft t. K. opgemerkt. dat B. nog bezig is met stijl-oefeningen en uit het dezen vereerende gevoelen, dat hij daarmede voortgaat. Dit is zoo. Men moet nooit ophouden met arbeiden aan de veredeling van den stijl. *Le style* c'est l'homme. Dit begreep ook Dante. Inf. 1, 87.

De heer Ten Kate, navraag doende, waar de „kreupele Dante" schuilt, bedoelde niets anders dan een in poëtischen vorm gehuld beroep op de hem bekende welwillendheid van Mr. B. Als uitmuntend dichter, weet hij te goed, dat hij met zijne groote talenten ter eere van het vaderland moet werken. Hij wil een Dante bezorgen, zoo volmaakt mogelijk. B's voorbeeld volgende, geeft hij eerst een werk om kritiek te erlangen. Daarvan zal hij partij trekken om later eene goede Doré-uitgave te schenken. Het is onmogelijk, dat een man van smaak en keurigen vorm die treurige misgeboorte van manke maat en kreupele vertaling laat bestaan. Zijne inteekenaren mogen gerust zijn. Reeds heeft de heer t. K. eenige baliemanden met vertalingen van heldendichten naar de veiling gezonden, om voor de opbrengst studie-werken over Dante te koopen.

Van te veel voortreffelijkheid gaf onze dichter blijk, om niet nog meer van hem te verwachten. Hij verzekert den *Kunstbode* »geen slecht voorbeeld te zullen volgen". Dat is braaf; maar niemand was snood genoeg hem van zoo iets te verdenken. Steeds toch bewees hij alle goede voorbeelden te volgen, hem zoo hier als in den vreemde gegeven. Daarmede praalde hij niet eens; maar liet slechts raden hoe hij aan die voortreffelijkheden kwam.

Dit overwegende, wordt men verontwaardigd bij de ontdekking van enkelen, die in 'sHeeren Ten Kate's opstel eene kleine poging zien, om ter loops een paar aantijgingen los te laten tegen Mr. B. Onze dichter is te edel om dit te bedoelen. Zinspeelt hij op de trompet van Kwelstaart (De Hel: XXI, 130), dan is dit een uitvloeisel zijner bescheidenheid. Ten Kate wil te kennen geven, dat, naar *hij* meent, zijne medeburgers hem geene andere onderscheiding schuldig zijn. Die-

nederigheid gaat te ver; de medeburgers groeten den Heer ten Kate op eene hem meer waardige wijze. Zijne uitdrukkingen in den *Kunstbode* „verkeerde theoriën, slechte praktijken, verstokt geweten, verhoovaardiging, vaderlijk knipoogen aan eigen papieren kind, enz." zijn slechts rhetorische figuren, geboren uit eene ingeschapene liefhebberij, om op klinkende wijs te zingen. Wie Ten Kate van iets ongepasts verdenkt, kent hem niet. Dat hij onmogelijk eene ongunstige karakterteekening kon bedoelen, waarborgt ons, behalve zijne hooggeschatte gemoedelijkheid, zijne bekendheid met het woord van Jean Paul: „Nie zeichnet ein Mensch den eignen Character schärfer, als in seiner Manier, einen fremden zu zeichnen".

Amsterdam, Mr. JOAN BOHL.
21 Nov: 1876.

DANTE EN ARISTOTELES.

Mr. J. A. Levi zendt ons een uitgewerkt opstel, dat ons plaatsruimte belet in zijn geheel op te nemen, om op onwraakbare wijs te betoogen, dat Mr. Bohl ten onrechte de rangorde der drie zonden *kakia*, *akrasia*, en *thêriotês* (gelijk ze bij Aristoteles in de Eth. Nicom VII), voorkomen, met die bij Dante en in de roomsche kerkleer dezelfde noemt, waar beide eerste in omgekeerde orde voorkomen. Hij meent dat te moeten opmerken, om het „katholizeeren" van den Griekschen wijsgeer te verhoeden. Wij houden 't er intusschen niet voor, dat daartoe het opzet bij Mr. Bohl bestond, en deze eenvoudig, met Dante, Thomas van Aquinum daarbij volgde, zonder den griekschen text na te slaan.

EEN OPENHARTIG WOORD.

Bij de ontvangst van het laatste nommer, werd ik aangenaam verrast door de heusche manier, waarop een paar onzer geachte medewerkers mij hunne bedenkingen onder het oog brengen tegen twee door mij gebezigde uitdrukkingen. Het is mij daardoor gebleken, dat het door mij gekozen standpunt ter beoordeeling van de voorstellingen in den stadsschouwburg eenige toelichting behoeft. Ik maak derhalve gretig gebruik van deze ongezochte gelegenheid, om daartoe over te gaan.

Indien de heer Kneppelhout zich de moeite heeft getroost, om mijn beschouwingen geregeld te lezen, kan het hem niet ontgaan zijn, dat ik mij van twee zaken min of meer zorgvuldig heb onthouden: uitvoerige bespreking van het stuk als letterkundig voortbrengsel, en beoordeeling van de handelingen der „Vereeniging, het Ned. Tooneel". De kunst der tooneelspelers en de werkkring van den tooneelschikker waren bij voorkeur mijn onderwerp.

Toen ik derhalve de voorstellingen van Sheridans „Lastertongen" als gevallen bestempelde, had dit geen betrekking op het stuk, maar op de uitvoering. Ik vraag niet of een stuk eens of tienmaal wordt gespeeld, veel minder of het hier en elders met volle of leêge zalen wordt vertoond. Ik vraag alleen: beantwoordt de vertolking aan de eischen der kunst? Doet zij dat — altijd mijns inziens — niet, dan noem ik het stuk gevallen. Indien men het getal voorstellingen of den eerbiedwaardigen leeftijd van eenig tooneelwerk tot maatstaf neemt, zou men bijv. „de reis om de Wereld" en Ducis'„Hamlet" meesterstukken kunnen heeten.

Het bedenkelijke der redeneering van den heer Kneppelhout ligt voor mij echter elders. In zijn betoog namelijk, dat, zoo het stuk door gebrek aan samenspel ware gevallen — gelijk ik beweerde — dat gebrek na de zooveelste uitvoering wel verholpen moest zijn, daar „het talent en de routine der spelers", door het „haastje-repje-leeren" gevoelig aangedaan, intusschen weer op hun gewoon verhaal zouden zijn gekomen.

Tegen die bewijsvoering teeken ik verzet aan. Gebrek aan samenspel is mijn groote, doorloopende grief tegen onze tooneelisten; een gebrek, dat zoo maar niet na eenige voorstellingen wordt afgelegd. Dat samenspel vat ik breed op. Ik versta er onder: persoonlijken welstand, schilderachtige groepeering, vlugge geleidelijke afspeling. En wanneer nu de hr. Kneppelhout de wijze, waarop onze vertooners zich te dien opzichte kwijten, eens gelieft te toetsen aan de eischen der kunst, zooals ik die in „de Schoonheidsleer" heb pogen uiteen te zetten, zal hij mijn uitspraak rechtvaardigen.

De plastiek en de tooneelschikkingen — gelijk ik die begrijp — laten ten onzent zoowat alles te wenschen over. Vandaar dat ik ze mij hoofdzakelijk ten onderwerp heb gekozen, ofschoon die taak niet altijd even gemakkelijk valt. Ik wil ten minste wel bekennen, dat ik veel vlugger zoo'n soort krantenrelaas neerschrijf, waar men volle of leêge zalen, wakkere of niet wakkere bestuurders, de lotgevallen van het stuk en den vervaardiger, toejuichingen en honderd zaken meer bij kan omhalen: een wetenschap die al heel weinig inspanning kost en, bij een beetje handige inkleeding, den gemoedelijken lezer nog versteld doet staan over de alwetendheid van den schrijver; terwijl het gros dat gedurig „gehakketeer" over tooneelschikkingen vervelend vindt.

Mijn taak is dus niet dankbaar; vooral niet als iemand van ontwikkeling, gelijk dr. Jan ten Brink, die de geheimen van den kolomstijl kent — sit venia verbo — er een loopje meê neemt. Zoo althans kwam mij zijn uitdrukking voor: „De Vereeniging zal zeker gaarne gebruik maken van het licht, dat de hr. Martin Kalff over tooneelschikkingen heeft doen opgaan — zoo hij zelf maar wil meêwerken".

Voor 't geval, dat geen spot in die woorden lag opgesloten, kan ik hem de verzekering geven, dat de Vereeniging dat licht volstrekt niet begeert. Geen der wenschen, die ik zoowel in mijn boekske als vroeger en nu in dezen „Bode" ten beste heb gegeven, wordt, voor zoover ik kan nagaan, opgevolgd. Zoolang men mij dus niet bewijst, dat mijn opvatting nopens tooneelspeelkunst, gelijk ik die in „De Schoonheidsleer" heb ontwikkeld, op dwalingen berust, heb ik het recht om te beweren, dat de Vereeniging niet op de hoogte is van haar taak, en zich niet inspant om de kunst te veredelen. Vandaar dan ook, dat „Tante Thérèse", in mijn oog, alweêr gevallen is door gebrek aan samenspel.

Paul Lindau's „Tante Threes", dat in hoofdzaak aan Sardou's „Fernande" herinnert, staat als tooneelstuk niet hoog. De bouw is slecht, de verwikkeling zwak, de ontknooping arm. Maar ik ga met Börne van de stelling uit, dat ook het slechtste stuk goed gespeeld kan worden. Evenals de schilder een min behagelijk onderwerp aanlokkelijk kan maken door opvatting en uitvoering, kan ook de tooneel**kunstenaar** het armelijke van zijn rol door geestvol spel verbloemen. En een dozijn tooneelkunstenaars kunnen gezamenlijk, door ons een prettig, flink aaneengesloten geheel te leveren, het gansche stuk redden.

Vergun me hier, in plaats van de geschiedenis van „Tante Threes" een ander romannetje te verhalen, op waarheid gegrond, al begint het ook met een schoon, arm meisje. Welnu, dergelijk bevallig kind kreeg kennis aan iemand uit den deftigen stand, die haar zijn oprechte liefde beleed. Onze heldin, die aan een goed hart een gezond verstand paarde, beantwoordde aanvankelijk de beleefdheden, haar bij een meer vertrouwelijken omgang ten deel gevallen. Maar toen zij langzamerhand tot de ontdekking kwam, dat haar ridder in geestbeschaving en manieren niet hooger stond dan haar dagelijksche omgeving, had er een algeheele omkeering bij haar plaats. De toon, die ten huize van haar heer en juffrouw heerschte, was verre van onberispelijk. En na zich uit eigen aanschouwing overtuigd te hebben, dat haar voorname aanbidder — de jongen meënde het goed — zich volstrekt niet boven de gewone zoutelooze, vaak onkiesche praatjes wist te verheffen, maakte zij een eind aan hunne verstandhouding. Zij had gedroomd, bij hem te vinden wat zij in haar gezin miste. De werkelijkheid ontnuchterde haar, en ze verkoos haar maatschappelijke stelling niet te verbeteren zonder ook zedelijk een stap voorwaarts te doen.

Dergelijke ontnuchtering was mijn deel bij de voorstelling van „Tante Threes". Toen ik in 't tweede bedrijf een feestzaal der groote wereld werd binnengeleid, vleide ik mij met een fijnen, behagelijken toon en beschaafde manieren. Ik vond het tegenovergestelde. De vrouw des huizes, die mij bij voorbaat als behaagziek was afgeschilderd, wist zich niet te bewegen. Zij schopte haar sleep achteruit als een Café-chantant-zangeres; plaatste zich op den divan als een boer op een hooiwagen; hield haar bloemruiker vast als een koetsier een kommetje koffie; boog en zwenkte als een ledepop; lachte als een dragonder; trok haar mond in allerlei plooien als iemand die niet gewoon is fatsoenlijke taal te spreken; kleedde zich als de keukenmeid in 't satijn van haar mevrouw, en maakte het mij dan ook een raadsel hoe zij, in spijt van haar goed uiterlijk, iemand van nette vormen aan haar voeten kon krijgen. Toch ben ik zeker, dat diezelfde tooneelspeelster in haar gewone doen en laten een veel gunstiger indruk zal maken. Thans leed zij schipbreuk op de klip der voornaamheid. Men behoeft den welstand niet aan 't hof te beoefenen en geen zijden kleed te dragen, om zich met smaak te bewegen. Aan den huiselijken haard kan men leeren, welke houding bevallig is, welke niet. En als men dat dan weet, moet men het zich eigen trachten te maken. Dat is de voorbereidende school voor den tooneelspeler. Ik geef de fraaist klinkende lessenreeks van de beste tooneelschool in ruil voor de pleistergalerij onzer Akademie van Beeldende Kunsten, waar een bekwaam meester mij, met kritiek op mijne nabootsing van 't oogenblik, op de schoonheden der modellen wijst, en mij duidelijk maakt, waarom dit behagelijk en dat onbehagelijk is. Wie den hoogsten graad in alle vakken van wetenschap heeft behaald, is daarom geen tooneelspeler. „Hoe komt het toch" — vraagt de abt.... aan den tooneelschikker — „dat gij, die zoo goed weet hoe 't behoort, het zelf niet kunt?" — De aangesprokene blijft het antwoord schuldig, omdat men er over heen praat, anders zou hij op zijn beurt gevraagd kunnen hebben: „hoe komt het toch, mijnheer de abt, dat gij, die zoo goed de lessen der zedelijkheid kent, zoo'n onzedelijk mensch zijt?" De leer en hare toepassing zijn twee.

Bij onze tooneelproeven worden de rollen overhoord en de deuren aangewezen, waar men in- en uitgaat. Dat is kortaf belachelijk. Men behoort het oog te houden op stand en gebaren. Een rol van buiten leeren en komen opzeggen, kan iedereen die geheugen heeft en twee beenen bezit.

De heeren Strausz en Kröne uit „Tante Threes" konden dat ook, maar 't was er naar!

In evengenoemde pleistergalerij staat een knaap, die niets meer doet dan de handen opwaarts heffen, en 't is de hoogste uitdrukking van schoonheid. Welnu, mijne heeren tooneelspelers, die zoo gaarne kunstenaars heet, gaat derwaarts dien knaap uw opwachting maken, en poogt net zoolang eenzelfde houding aantenemen, tot ge uw ongeoefende ledematen er toe gedwongen hebt. De hoogleeraar Stracké, die er den welstand van 't menschenbeeld onderwijst, kan 't u niet leeren, zelfs niet voordoen. Hij kan u wel op weg helpen en u gelukwenschen, als ge door inspanning gevonden hebt, wat de natuur u tot dusverre onthield, omdat zij wenscht dat ge meê werkt. Gelijk hij zijn grondstof, moet gij uw lichaam leeren beheerschen. Is u dat te lastig? — Vraag dan eens aan dien beitelkunstenaar, hoeveel boetseerstokken hij in de klei heeft versleten, eer hij 't ponsoen in 't weêrbarstig marmer durfde zetten, en zijn beelden schiep die hem den rang van kunstenaar bezorgden. — Rafaël had ook aanleg en gevoelde ook roeping tot de kunst, zoo goed als gij, maar toch is zijn vaardigheid hem niet van zelf aangewaaid. Hij heeft zijn smaak, zijn nabootsingsvermogen door inspanning moeten ontwikkelen; gij vindt het gemakkelijker om dat niet te doen, en neemt het zeer kwalijk als een ander zijn blik genoegzaam gescherpt heeft, om 't gebrekkige in uw werk aan te toonen.

Ik hoop, dat het den heer Ten Brink nu duidelijk zal zijn, dat het verspreiden van licht over tooneelschikkingen volstrekt niet voldoende is. De spelers moeten dat licht kunnen verdragen en er bij leeren zien. Hieruit volgt tevens, dat al mijn grieven tegen de tooneelschikkingen geensins uitsluitend tot den tooneelschikker zijn gericht. Plaats Von Moltke aan 't hoofd onzer schutterij, en een handvol behoorlijk gedrilde boerenjongens zal hem verslaan. Toch verzeker ik u, dat er onder die schutters zijn, die Homerus hebben gelezen, wat men op de tooneelschool niet eens doet. Maar over die Tooneelschool zal ik het zwijgen bewaren. Vóór hare oprichting heb ik er mij in twee artikelen (Handelsblad) tegen verklaard. Nu zij eenmaal tot stand is gekomen, wensch ik niet na te pleiten. Wanneer zij de eerste aflevering van haar werk in 't licht zendt, en men den boom eenigermate naar de vruchten kan beoordeelen, is de gelegenheid daar, om er op terug te komen.

Wat nu de Vereeniging het „Ned. Tooneel" betreft, ik had mij aanvankelijk voorgespiegeld, dat haar „raad van bestuur" tegen kritiek, d. w. z. kunstkritiek, bestand zou zijn; maar nog dezer dagen heb ik voor mij zelf de ervaring opgedaan, dat dit niet zoo is. Toch ben ik de Vereeniging nimmer lastig gevallen over haar reizen en trekken, over haar keus van stukken, omdat ik de overtuiging had, dat de Vereeniging, onbekend met tooneelzaken, onnoodig te zware lasten op haar schouders heeft genomen, en òf geen kennis heeft van tooneelspelen

òf den moed harer overtuiging mist. Anders toch had zij velen, die zij nu vorstelijk beloont, niet moeten aannemen, daar zelfs hun richting niet deugt, en zij gevaarlijke voorbeelden zijn voor de jongere omgeving. Ook over haar stukken heb ik, met uitzondering van „Sofonisbe" — dat was te groote heiligschennis — nimmer geklaagd. Ik nam de voorstelling zoo als zij was, en gaf dan zóóveel later, dat mijn afkeuring haar geen toeloop kon kosten, mijn meening.

Dr. Jan ten Brink leest tusschen de regels, en zal daarom mogelijk vragen, of ik misschien ook ontstemd ben, omdat men mijn wenken niet opvolgt. Hij geloove mij echter op mijn woord, dat dit niet zoo is. Ik ken het tooneel van nabij, en wist daarom van te voren wel beter. Ik schrijf dan ook niet voor de spelers, maar voor de toeschouwers opdat zij, die zelf geen tijd of lust hebben over de kunst na te denken, beter leeren zien en strenger eischen gaan stellen. Want ons tooneel staat zoo laag, dat, indien bijv. onze schilderschool op gelijken trap stond, de geheele wereld wraak zou roepen. Slechts bij uitzondering wordt er ons de fijngeschoeide hand der kunst toegestoken; 't zijn ijslandsche wanten. En wat dan boeit en behaagt, in het werk van deze of gene, zelden of nooit het geheel, waar 't juist op aan komt. Zie, daarom viel ik over de „lieve lonkjes" van mijn al te hoffelijken kunstvriend uit de hofstad. Hij toch noemde alles en allen mooi, zoo mooi, dat ik zijn artikel moest uitlezen, eer ik overtuigd was. dat de gasfitter en de kleedster ook geen pluimpje zouden krijgen.

Men versta mij wel. Ik geloof, dat de Vereeniging meer kon doen; maar ben intusschen zeker, dat elk ander bestuur, het bekwaamste niet uitgesloten, de sinds jaren verwaarloosde Muze zoo maar niet, als bij tooverslag, in onberispelijk gewaad voor 't voetlicht kan brengen. De verdenking van kwade gezindheid werp ik dus verre van mij.

In mijn boekske heb ik aangetoond, wat men in de gegeven omstandigheden ter oogenblikkelijke verheffing der kunst zou kunnen doen, doch zorgvuldig nalaat. Vandaar mijn verwijt aan de Vereeniging, dat zij niet op de hoogte van haar taak is. Mag ik het bijv. geen dwaasheid noemen, dat elk stuk slechts eens gelezen, en vervolgens een keer of wat van 't begin tot den einde gerepeteerd wordt op geheel verkeerde manier? Het ligt toch voor de hand, dat het eene bedrijf of het eene tooneel zesmaal „gerepeteerd" moet worden; terwijl men voor 't andere met een of twee oefeningen kan volstaan, al naar gelang er handeling of gespannen samenspraak in voorkomt. Men volgt echter den ouden sleur. Vandaar dat de tooneelschikkingen slecht in elkaâr zitten, en telkens hokken ten koste van het.... samenspel.

Daarenboven is de Vereeniging veel te matig in haar kunsteischen jegens de vertooners. Zij behoort bij monde van haar tooneelschikker te vorderen, dat de spelers zich leeren bewegen en kleeden. Dat wil zeggen, dat zij weten hoe men een kruiszwaard hanteert, hoe men in verschillende tijden een steek en een hoed afnam; hoe men een mantel omslaat; hoe een romeinsch senator zijn tabbaard plooit; wat het beteekent, als men in de zestiende eeuw den een zijn mantel over den linker, den ander over den rechter schouder ziet dragen. Dat zijn een paar van de duizend- en-een bijzonderheden, die een tooneelkunstenaar moet weten, zooals een ander „mensa" moet leeren vervoegen, eer hij aan de „syntaxis" begint. Maar bovenal moet hij weten, wat welstand, wat misstand is. Waarom vergt ge van den beeldhouwer, dat hij u desnoods een uur kunne bezighouden over den vinger van uw hand, terwijl ge den tooneelspeler vrijheid laat, om elken greep verkeerd te doen?

Ik zou durven wedden, dat al onze spelers onlangs den nieuwen wintertuin bij Roetemeyer hebben helpen openen; terwijl de heer De Poorter mij eenige weken geleden verzekerde, dat zich nog nooit een tooneellist bij hem had aangemeld, om de beeldengalerij te zien. Prijzen en aanmoedigen; — ik doe het even gaarne als de heer Kneppelhout, mits er — aanleiding toe besta.

Nu heeft de heer Ten Brink volle vrijheid om — Richteren zooveel — „met zijn eigen kalf te ploegen", maar toch houde hij mij den raad ten goede, dat hij — om bij Simson en de tale Kanaäns te blijven — wat meer aan het „ezelskakebeen" denke.

MARTIN KALFF.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Men schrijft ons uit Purmerende, over de vroeger hier ter sprake gebrachte fraai geschilderde glazen van Klaas Kornelisz van Delft, uit het slot Purmerstein herkomstig:

„In de maand September of October 1875, werd ons stedeken verrast door de komst des Heeren Van der Kellen, die zich omtrent de kunstwaarde van het bewuste glasschilderwerk wilde vergewissen".

„Op verzoek van dien heer zond het de bezitter, met opgaaf van prijs, naar den Haag, om het te onderwerpen aan het oordeel zijner medeleden in de Commissie der Rijksadvizeurs.

„Na *verscheiden maanden* wachtens, werd den eigenaar daarop bericht, dat de advizeurs geen genoegen met den „*veel* te hoogen prijs" konden nemen, en derhalve van den aankoop afzagen".

„Stellig is deze bewering lijnrecht in strijd met het gevoelen van meer dan één deskundige, die de kunstwerkjes aanschouwde, en als om strijd het billijke der gevraagde vergoeding roemde. De glazen zijn dan trouwens ook onmiddellijk daarna overgegaan in handen van een Amsterdamsch kunstkooper, tot den zelfden, niet noemenswaarden, prijs, waarvoor ze het rijk te vergeefs waren aangeboden".

Te Kopenhagen heeft zich een Comité voor het Spinoza-standbeeld gevormd. *Dagbladet* van 2 dezer bevat een door de hoogleeraren J. N. Madvig, S. Heegaard, R. Nielsen, en dr. H. Hofding onderteekende oproeping, terwijl de heer C. Brunn, directeur der Kon. bibliotheek, als secretaris optreedt.

De koninklijke gouden aanmoedigingsmedaille is door de jury, door Z. M. benoemd, toegewezen aan den heer J. D. Huibers, te Zwolle, voor zijn schilderij „Van huis geweest", ter tentoonstelling in Arti ingezonden. Die schilderij is tevens voor f 1000 verkocht.

KENNISGEVING.

Inlandsche verhuis- en buitenlandsche reisplannen van korter en langer duur, maken mij de geregelde veertiendaagsche bezorging der uitgave van den *Kunstbode* in 't volgende jaar ondoenlijk. Al blijf ik er daarom ook gaarne nog aan medewerken, zal toch zijn leiding, van January 1877 af, in handen der HH. MARCELLUS EMANTS en DAVID VAN DER KELLEN JR. overgaan. Ik schei met te minder leedwezen van de mij anders zoo aangename taak, als ik haar aan zulke goede zorg zie toevertrouwd.

V. VL.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

4e jg – niet verder verschenen

№ 1 10 Januari 1877.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING EN AANKWEEKING

VAN

SMAAK EN SCHOONHEIDSZIN,

ONDER LEIDING VAN

MARCELLUS EMANTS EN DAVID VAN DER KELLEN JR.

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

EEN NIEUW PROFESSOR.

Is het optreden van een nieuw benoemd hoogleeraar steeds een zaak, die door velen met belangstellinwordt tegemoetgezien, wordt zijne openingsrede als een soort van geloofsbelijdenis beschouwd, dan voorzeker kan het geen wonder baren, dat velen reikhalzend uitzagen naar 't geen de nieuw benoemde professor in de schoonheidsleer en de kunstgeschiedenis aan de Koninklijke Akademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam als zijn overtuiging zou uitspreken en naar de plannen van 't geen hij zijnen toekomstigen leerlingen zal mededeelen en zal leeren.

De benoeming van den nieuwen Hoogleeraar toch had velen in den lande verwonderd, ja 't had misschien enkelen verontwaardigd, een man van zulk een bepaalde richting geroepen te moeten zien tot leeraar van jongelieden, wier kunstenaars geest zich reeds genoeg tot dweeperijen leent, die zich zoo licht getrokken voelt tot de meer poëtische opvatting van Godsdienstuiting in het Catholicisme dan tot het meer drooge kunstdoodende in het Protestantendom, zulk een man tot zulk een taak te benoemen, waarlijk men moest den moed bewonderen van den minister, die zulk een daad durfde bestaan. Ik beken, velen met mij verwachtten een storm, als er in lang geen zou geloeid hebben.

Maar geen storm is losgebarsten, slechts hier en daar deed zich een flauw koeltje of tochtje gevoelen, waaronder er toch een zóó geestig, dat de kunstbode van 10 Nov. jl. ze meende te moeten overnemen. Immers de zoo eerwaarde Amsterdamsche courant zei over die benoeming, dat de nieuw benoemde professor. „De rechte man op de rechte plaats" zorg te dragen hadde de beeldende kunst en hare geschiedenis niet op wijwater te zetten." Geestig, niet waar? Zeer geestig.

Even geestig zou het geweest zijn, wanneer de professor protestant geweest ware en de Tijd of een van zijne kameraden hem den raad gegeven hadde van toch niet de kunstleer en kunstgeschiedenis op de wijze van een psalm te zetten.

Maar wat kan het geweest zijn, waardoor de gevreesde storm niet losbarstte. 't Was de bekwaamheid des professors en het verpletterend bewustzijn, dat hier geen beter leeraar te vinden zou geweest zijn, dan hij [1], nadat de Heer Vosmaer verklaard had, eene eventueele benoeming niet te zullen aannemen. De eerlijkheid, op het kunstterrein in de laatste tijden zoo zeer verkrachtigd, behield hier het veld.

Toch werd de openingsrede door velen met gespannen verwachting tegemoet gezien. Aan weinigen echter was het gegeven, haar uit 's mans eigen mond te hooren. Men schijnt er een soort van familjefeest van gemaakt te hebben.

Ofschoon wij niet tegenwoordig waren, kunnen wij ons best voorstellen, dat onze toekomstige artisten, allen Hollandsche jongens, met meer aandacht toehoorden naar die woorden in flink zuiver Hollandsch uitgesproken dan naar die van den vorigen Duitschen hoogleeraar, die, hoe bekwaam in de schoonheidsleer en de geschiedenis der letterkunde, naar men zegt, minder in die der Hollandsche Beeldende Kunsten was doorgedrongen.

De heer Thijm hangt in zijne rede een schilderij op van 't geen wij van hem te wachten hebben en van de wijze, waarop hij zijn taak meent te moeten opvatten. Hij begrijpt volkomen, dat het niet genoeg is, zelf de zaak die men aan anderen meedeelt te gevoelen, te begrijpen, men moet ook weten doortedringen in

1 De jonge Amsterdamsche kunstkriticus, die, bewust van zijne kennis en aestetisch gevoel, in de laatste tijden als een dolleman in 't rondhouwt en alle kunstvakken te recht wil zetten, vergeve mij dat ik dit oordeel uitspreek.

den geest zijner leerlingen. Als Hollandsch leeraar optredende voor Hollandsche jongens, wil spreker trachten door duidelijkheid in uitdrukking en tastbaarheid van denkbeelden aan zijne roeping te voldoen. Volger van bestaande theoriën zal hij zich niet toonen. Holland maakt hij tot zijn hoofdkwartier, doet van daaruit zijne ontdekkingstochten, maar waar hij zal zijn, steeds zal hij onthouden, dat hij Hollander is en wat hij moge ontdekken nooit zal het hoofdkwartier door hem uit het oog verloren worden.

Bewust van de naauwe verwantschap ja onafscheidbaarheid van schoonheidsleer en kunstgeschiedenis verheugt zich spreker, dat het onderwijzen van die beide vakken aan één en denzelfden persoon is opgedragen. De verschillende takken van wetenschap staan tegenwoordig niet langer op zichzelf, allen vloeien inéén en werken tot één doel, de ontdekking der waarheid. Hij wil toonen een kind van zijn tijd te zijn, en pogen te bewerken dat uit zijne leerlingen, niet alleen bekwame kunstenaars, maar ook beschaafde menschen en goede burgers groeien. Daartoe moeten zij niet onbekend blijven met het schoone in de geschiedenis der kunsten, die naast de Beeldende staan. De bouwkunst, hoewel niet als Vak van Beeldende Kunst aan deze Akademie onderwezen, mag in de eerste plaats niet door hem vergeten worden.

— Aan de beantwoording der vraag, wat is de beeldende kunst? wijdt spreker vervolgens eenige oogenblikken. Moeielijk is het hare grenzen te bepalen., Waar b.v. wordt een kunstvoorwerp nijverheid? wanneer wordt nijverheid kunst? Vroeger werkten kunst en nijverheid zamen; latere eeuwen, vooral de vorige, scheidden haar, de kunst werd het eigendom eener kunstenaarskaste. Aan *onzen* tijd is het gegeven, de kunst tot eigendom des volks te maken, het gevoel voor het schoone moet *allen* doordringen.

Spreker schijnt het te bejammeren, dat, naast de andere kunstvakken, niet ook de bouwkunst wordt onderwezen. Hij had er geen kwaad aangedaan dit in ronde woorden te zeggen. Waarom moet *die* tak van kunst op eigen wieken drijven?

Waarom is de aankomende bouwkunstenaar genoodzaakt zijne studien in 't Buitenland te maken? Onze bekwame bouwkunstenaars toch vinden geen tijd zich met het geven van onderwijs van enkele leerlingen bezig te houden.

Hebben wij het daaraan te danken, dat zoovele onzer architecten zoo vijandig gezind zijn tegen onzen bouwtrant van de 16e en 't begin der 17e eeuw, tegen de zoo eigenaardige schilderachtige trapgeveltjes en zich verlustigen in het schaven van vervelende lijsten.en het aanplakken van een overladen ornament wat steeds terugkeert en het oog verveelt.

Is in *eenige* kunsttak onderricht noodig, 't is wel in die der bouwkunst. Zeker zou men, wanneer men de wijze van baksteenbouw, die men als de Oud-Hollandsche is gaan betitelen, meer leerde kennen, er meer liefde voor gaan gevoelen. Bij meer kennis zouden onze schrijvers en sprekers voorzichtiger worden in hunne uitdrukkingen, verwarringen van middeleeuwsche met 17e eeuwsche bouwstijlen, en dergelijken onzin zouden we niet meer behoeven te hooren.

De Hoogleeraar hangt vervolgens een duidelijk juist geteekend beeld op van de verschillende perioden in de Beeldende Kunsten tot op onzen tijd en wijst op het verkeerde van navolging van welke perioden ook zonder geheel in den geest er van te zijn doorgedrongen.

Spreker eindigt met de erkenning van onze eensgezindheid, waar het den roem van de kunst onzer voorvaderen geldt, en met de opwekking onze eigenaardige kunstschool in haren ouden roem te handhaven, niet alleen door de voortbrengselen onzer voorouders waardig te vereeren, maar ook door uit onze werken blijken te geven, dat wij, zooal niet in kunstvaardigheid dan toch in veelzijdigheid zijn vooruitgegaan. Trachten wij uit kunstleer en kunsthistorien in vergelijking met het charakter vàn onzen tijd de wetenschap op te doen, hoe wij ons de waardige zonen kunnen toonen van een groot voorgeslacht.

Met een leeraar, die zóó spreekt, mag de Akademie van Beeldende Kunsten zich gelukkig rekenen. Wij verheugen ons in dien vooruitgang en kunnen niet nalaten den jongen kunstkriticussen den raad te geven, zich onder zijne leerlingen te doen inschrijven, ten einde met meer oordeel en kennis te leeren spreken en schrijven.

V. D. K.

ONS TOONEEL.

Een merkwaardig half jaar ligt achter ons, merkwaardig niet alleen voor de belangstellenden in het ontbindingsproces eener Oostersche quaestie en voor de bestrijders der heerschende kiesstelsels, maar ook voor allen, die ten behoeve van een minder gerucht makend nationaal belang in het strijdperk zijn getreden. Al wist het buitenland er weinig van, er werd ook in ons land gestreden en wel voor een belangrijk doel, want waar een volk zijn tooneel heeft prijsgegeven daar is 't al half geannexeerd en waar het zijn tooneel vrij weet te houden van vreemden invloed daar heeft het geen overheersching te duchten.

Een sterke vesting moest allereerst veroverd worden: de belangstelling van de degelijke kern van het publiek, en al dreigt de verdere strijd in duur niet voor den Atjehschen oorlog te zullen onderdoen, voor 't oogenblik kunnen wij zegevierend uitroepen: de kraton is genomen!

Dank zij der bemoeingen van het Tooneelverbond, dank zij der volhardende pogingen van de vereeniging: Het Nederlandsch Tooneel, dank zij den steun door zoovele voorstanders van dit nationaal belang op verschillende wijzen geschonken, het ingeslapen publiek heeft de oogen geopend en al wat Nederland aan dramatische artiesten bezit heeft zich ingespannen om te zorgen dat die geopende oogen iets goeds te zien kregen.

Onder de meest verstokte verachters van Nederlandsche tooneelspeelkunst zijn proselieten gemaakt en zelfs het Haagsche publiek laat nu en dan een vreemd gerecht voor nationalen kost staan [1].

1 Het Dagblad van Zuid Holland en 'sGravenhage een ver slag gevend van mijne bespreking dezer quaestie in de vergadering van de Haagsche afdeeling van het Tooneelverbond op Donderdag 7 Dec. deelt mede dat volgens mijn oordeel onze artiesten in de Danicheffs hunne concurrenten van het Théatre de l' Odéon volkomen verslagen hebben. Hier zal een verstandig lezer ongetwijfeld gedacht hebben: qui prouve trop ne prouve rien. Ik beweerde het dan ook alleen voor Mevr. Kleine en den heer D. Haspels terwijl ik vooraf vermeldde dat de opvoering in het théatre de l' Odéon verre beneden die van het Théatre du Parc in Brussel stond.

Bestonden er internationale geneesheeren, zij zouden ons al lang hebben aangeraden bij al het vreemde gebak dat onze magen te verteren krijgen steeds voor een gepast tegengift van nationalen spijs te zorgen, zelfs indien die spijs alleen uit hutspot zou moeten bestaan.

De toestand, die in het leven werd geroepen, is een alleszins gewenschte. De vereeniging: het Nederlandsch Tooneel, die met zooveel kracht zich aan het hoofd der beweging stelde, heeft wel vele der beste krachten tot zich getrokken maar toch niet alle. Zij heeft geen monopolie verkregen maar moet concurreeren. Zonder concurrentie is er geen ontwikkeling mogelijk. De opvoeringen van de Danicheffs hebben bewezen welke resultaten door concurrentie verkregen kunnen worden, en hij die onbevooroordeeld de voorstellingen van het Rotterdamsch en het Amsterdamsch-Haagsch gezelschap heeft bijgewoond, die daarbij in aanmerking heeft genomen dat de uitgebreidheid van laatstgenoemde vereeniging een goede bezetting van alle rollen zeer vergemakkelijkt, zal moeten erkennen dat er geen grond bestond voor de groote ophemeling van de eene voorstelling ten koste der andere, waaraan sommige verslaggevers van nieuwsbladen zich hebben schuldig gemaakt.

Welk een groote stap er ook in de goede richting gedaan zij, nog blijft er veel, zeer veel te doen over. De belangstelling is opgewekt, maar moet nu verder geleid worden. Ook hierin blijft onze hoop voornamelijk op het Nederlandsch Tooneel gevestigd, omdat die vereeniging de meeste middelen bezit om eene groote mate van onafhankelijkheid te bewaren. Geheel onafhankelijk is zij natuurlijk niet. Ook zij moet zaken doen en ziet liever volle dan ledige zalen, maar zij behoeft niet even als gewone tooneel-directeuren op den slechten smaak van een verwend publiek te speculeeren; zij kan trachten een beteren smaak in het leven te roepen al werpt die poging voor het oogenblik geen groote winsten af.

Als een doel, waarheen gestreefd moet worden, zouden wij haar voorstellen het richten van den algemeenen aandacht op Nederlandsche kunstvoorbrengselen en als middel daartoe het zooveel mogelijk buitensluiten van Fransche comédies de moeurs.

De voorraad onzer stukken is ongetwijfeld te klein om daarmede alleen te kunnen volstaan, maar indien er vertaald moet worden zoeke men liever zijn stof in het verwante Duitschland dan bij onze Fransche naburen.

De hedendaagsche comédies de moeurs munten uit door fijne détailschildering. Daargelaten of zij waar zijn in die schildering, blijft het streven onmiskenbaar: het karakteristieke van een volk, ja dikwerf van een enkele stad zoo scherp mogelijk te doen uitkomen. In tegenstelling met de vaak verkondigde leer dat de kunst zich alleen met de diepste kenmerken van den mensch moet bezighouden, met hetgeen de Duitschers het „rein menschliche" noemen, zoeken zij den vluchtigen stempel natebootsen, dien mode en tijdgeest op het individu hebben gedrukt. In tegenstelling dus met de oudere kunst is de nieuwe particularistisch en moet zij dientengevolge meer onverstaanbaar zijn voor volken van verschillende denkwijze en verschillende levensopvatting.

Het gevolg is dat dergelijke stukken zich geheel aan de critiek van die volken onttrekken en dat op hen het spreekwoord volkomen toepasselijk is: a beau mentir qui vient de loin.

Is reeds dit nadeel groot daar men het publiek gewent aan een critiekloos genieten, dat het verstand niet scherpt, het oordeel doet insluimeren en slechts eenige vage zenuw-aandoeningen opwekt, niet minder groot is de slechte invloed dien dergelijke stukken op de tooneelspelers moeten hebben.

Meer nog dan het publiek zijn voor hen de toestanden, karakters, zeden en gewoonten der vertaalde stukken vreemd. Zelden behooren zij tot de bevoorrechten, die door reizen eenige kennis van andere volken hebben verkregen, en even zelden is de lust in vreemde talen over vreemde volken te lezen bij hen sterk ontwikkeld. De toestanden, waarin zij zich bewegen moeten, de karakters, welke zij moeten voorstellen, zijn voor hen onnatuurlijk en zij eindigen dus met zelve een' onnatuurlijken toon aantenemen, die hen dan in veler oogen voor reuzen doet doorgaan, terwijl zij slechts dwergen op stelten zijn.

Die nadeelen kunnen tot op zekere hoogte langzamerhand weggenomen worden, wanneer men bij de keuze van vertaalde stukken uiterst voorzichtig te werk ga. Het belang der directiën zal wel altijd medebrengen dat zij een vreemd stuk, waarvan het gerucht reeds met ophef heeft melding gemaakt, ook hier ter opvoering brengen, maar als die nieuwsgierigheid van het publiek bevredigd is, prikkele men zijn' smaak in vreemden spijs niet onnoodig, maar brenge het zooveel mogelijk weer tot de inheemsche keuken terug. Blijkt die onmachtig aan de voortdurende behoefte te voldoen, dan kieze men de minst schadelijke spijzen en die zijn voor Hollandsche magen eer in Duitschland bij een Benedix, Lindau, Freytag, Gützkow, Moser en Rosen te vinden dan in Frankrijk bij een Dumas, Sardou, Davyl, Augier, Newsky, Meilhac et Halévy.

Het is geenszins onze bedoeling met deze woorden een verwijt tegen een onzer bestaande tooneelgezelschappen te richten, want de rechtvaardigheid gebiedt ons te erkennen dat er reeds krachtig in de nationale richting wordt gearbeid. Toch is 't bij de groote verleidelijkheid, die de gegispte stukken voor ons publiek schijnen te hebben, beter vooruit te waarschuwen dan naderhand te moeten afkeuren en zoomogelijk afbreken. Opbouwen zij het doel waarvoor wij allen de handen ineen moeten slaan.

M. E.

ARCHIEF VOOR NEDERLANDSCHE KUNSTGESCHIEDENIS.

Rotterdam, bij van Hengel en Eeltjes.

Een ieder, die zich met onderzoekingen, van welken aard ook, bezighoudt, weet welk een groot tijdverlies het geeft uit tijdschriften en dagbladen op te zoeken wat hem voor zijn doel zou kunnen dienen. Zoo ook gaat het ook hem, die zich met de beoefening der kunstgeschiedenis bezighoudt. Tal van allerbelangrijkste bizonderheden over kunstenaars en kunstwerken zijn hier en daar als 't ware weggeworpen in tijdschrift of courant. Bijna onmogelijk is het die allen te lezen en te... onthouden. Heeft men later iets noodig, men herinnert zich, ja iets daarover gelezen te hebben maar *wáár?* Die tijd heeft

teekent alles aan, maar gewoonlijk ontbreekt die tijd.

De heer Obreen, de bekende historie- en kunstminnaar, heeft zich voorgenomen, de taak van onthouden voor anderen te verrichten, en in zijn „Archief voor Nederlandschen kunstgeschiedenis" alles bijeen te brengen, aan alles leven te geven, wat thans als dood en onvruchtbaar heinde en ver verspreid ligt. Waarlijk een verdienstelijk werk!

Maar niet alleen dit stelt de heer Obreen zich ten doel, hij opent ook zijne kolommen voor elke nieuwe ontdekking, voor elke vondst, in archieven of particuliere brieven of waar ook gedaan.

Dat elk hem daarin steune, dat niemand zich late terughouden door de schijnbare nietigheid van eenige vondst, die men bij toeval mocht maken. Elke graankorrel doet dienst, een kleinigheid, ja een enkel woord, kan de sleutel zijn voor een boekdeel.

Van ganscher harte bevelen we deze uitgave aan, die, zonder bedoeling van geldelijk voordeel, geheel uit liefde voor de goede zaak wordt ondernomen.

Naarmate het getal inteekenaars aangroeit, zal het getal facsimiles van monogrammen enz. kunnen toenemen, ja zal het werk kunnen versierd worden met afbeeldingen van belangrijke kunstvoortbrengselen.

De beide eerste, thans verschenen, afleveringen bevatten: de „Meesterboeken van het St. Lucas-gilde van Delft," waarvan de origineelen in de Koninklijke Bibliotheek te 's Hage berusten. Zij loopen van 1613—1649 en van 1650—1714 en vormen het eenig overblijfsel van het archief van die gilde.

Het archief voor Nederlandsche kunstgeschiedenis wenschen wij een lang, één zeer lang leven toe.

EEN DESKUNDIGE ACHTER SLOT.

Meer dan dikwijls vinden wij door hooge en lage collegiën in zaken de kunsten betreffende, om zich bij gemaakte feiltjes te dekken, gewag gemaakt van ingewonnen adviezen van *deskundigen*. Wie die bewuste deskundigen zijn, waar hun adres is, dat wordt altijd met den sluier des geheims bedekt.

En, wat hebben we niet dikwijls gewenscht, wat was het ons niet waard geweest, om die *deskundigen* te kunnen raadplegen, wanneer wij over 't een of ander in twijfel waren.

Dank zij onzen vriend den Nederlandschen Spectator toegebracht, ons in zijn voorlaatste nummer het adres opgegeven te hebbben van *een* dier *deskundigen*.

't Is nog niet veel, maar toch beter *een* dan *geen*. Gaarne volgen wij het voetspoor van den Spectator en willen ook zijn *niet*lezers de woonplaats geven van een dier heimzinnige wezens, thans bewoner van het burgerlijk en militair huis van verzekering, Prinsegracht, No. 95 te 's Gravenhage. Deze *deskundige* gedetineerde heeft aan de Commissie van dat huis, volgens hare getuinis, blijken van zijn kennis en bekwaamheid gegedoor het schoonmaken van een schilderij van Jordaens. Wie weet, als er naauwkeurig onderzoek gedaan wordt, er onder zijne huisgenooten niet nog meer *deskundigen* gevonden worden.

Bij verandering van woonplaats hopen wij, dat de deskundige zijn nieuw adres en naam zal willen bekend maken, opdat de wereld kunne gebruik maken van zijne vreemdgeplaatste bekwaamheden.

BEWEGING OP HET GEBIED DER KUNSTNIJVERHEID.

De aanstaande Tentoonstelling van Kunst toegepast op nijverheid in 1877 te Amsterdam te houden. —

Het Ornement: of de leer der Versiering in de theorie en de praktijk van de Kunstnijverheid door H. L. Boersma.

Het Nederlandsche volk is wel eens vergeleken bij een kudde schapen, die als men haar gevoelen doet wat zij gevoelen moet, op eens ontwaakt en is een leeuwenstoet. Er is iets waars in.

Is er brand, de Hollander wordt niet spoedig wakker, maar begint hij eens te begrijpen, dat er voor hem gevaar kan komen, dan springt hij op, verliest zijn slaapmuts, vraagt er niet naar, of hij zijn linkerkous aan zijn rechtervoet trekt en vecht tegen 't vuur, zonder er aan te denken, dat hij zich er aan kan branden.

Eerst Saliemelk, en daarna Champagne-wijn. Zoo gaat het met alles hier te lande. Lang slapen, lang suffen en dan om den verloren tijd in te halen, hals over kop zich half doodwerken.

Wel zal bij de eerstvolgende volkstelling blijken, dat het geslacht der Jan Salie's uitsterft, maar toch lang zal het nog duren, eer we den laatsten Salie begraven, en een monster salieplant als monument op zijn graf planten kunnen.

Maar zoolang er nog één Salie leeft, kan hij 't ons nog moeielijk genoeg maken, er blijft niets anders over als hem te bekampen, waar wij kunnen.

Op elk terrein heeft hij zijn macht getoond.

Voor 't oogenblik zullen wij alleen nagaan, welke kwade parten hij der industrie en vooral der kunstindustrie heeft gespeeld.

Sinds jaren waren onze kunstindustrieelen door zijn geest bezield zóó in den dommel gesust, dat zij zelf niet meer wisten, dat ze iets meer dan werktuigen waren of zijn moesten; ze maakten tafels en stoelen met *pooten*, trekpotten met *ooren* en *tuiten*, spiegels met gouden *randen*.. [1] alles naar de goedkoopste en daardoor niet altijd de *beste* Parijsche modelboeken.

Ze waren *zeker* van de hun toekomende en door hen ingenomen plaats in de maatschappij, en ongelukkig hij, die door 't bezit van eenigen goeden smaak zich niet kon vereenigen met hun arbeid en daarom 't benoodigde uit den vreemde liet komen. 't Was geen vaderlander.

In één woord, zij sliepen, en hoe ook sinds jaren geplaagd met spelden- en naaldenprikken, met schoppen en oorvegen, het hielp niet, zij sliepen. Ook de maatschappijen, de vereenigingen, die hunne belangen meenden te behartigen, begrepen niet, waar hun de schoen wrong, zelfs de regeering, die steeds open oogen moet hebben voor het belang van allen, — allen, sliepen of waren doof.

Waren zij wakker geweest, of hadden zij gehoor gegeven aan 't geen hun bij herhaling door meer wakkeren werd meegedeeld zij hadden gezien, wat het Buitenland deed, hoe het Museums en scholen voor de kunstindustrieelen openden. Zij hadden op de Wereldtentoonstellingen kunnen zien, welke heilzame gevolgen daaruit voortvloeiden, zij hadden de

1 Er waren echter steeds enkele uitzonderingen.

zwakheid van onze kunstindustrie gevoeld, en de middelen tot genezing van de kwaal aangegrepen, zooals het buitenland dit gedaan had.

Doof voor de waarschuwende wel is waar niet zoetklinkende stemmen, die vooral *bij* en *na* de Parijsche Wereldtentoonstelling in 1867 hun toeriepen, sliepen zij liever op nieuw in bij het lieflijk klinkend, de trots van den Nederlander vleiend fluitje van verslaggevers, die òf het nationaal eergevoel niet durfden kwetsen of zelf onder Jan Salie's invloed stonden.

Maar toch hebben de vonken, die de meer moedigen en helderzienden deden uitspatten, hier en daar vuur gevat en gaat de Hollander eindelijk wakker worden. Het woord kunstindustrie zal weldra in onze nieuwe woordenboeken niet alleen een plaats vinden, maar ook daar een bladzijde gaan vullen.

Eere aan de Maatschappij *Arti et Amicitiae* te Amsterdam, die als baanbreekster in hare tentoonstellingen van Oudheden de eerste leerschool opende voor de Kunstindustrie. Daar deze tentoonstellingen echter slechts tijdelijk waren en geen gelegenheid tot vergelijking met de werken van *onzen* tijd konden aanbieden, waren zij ook slechts vonken, die echter bleven smeulen en niet uitdoofden.

Het Museum van het Koninklijk Oudheidkundig genootschap te Amsterdam is een uitvloeisel daarvan.

Hoewel van blijvenden aard, kan dit, door gebrek aan geldelijke middelen tot aankoop van voorwerpen, echter nog slechts voor een deel in de bestaande behoeften voorzien.

Het onlangs te 's Hage opgericht Nederlandsch Museum is rijker aan voorwerpen van studie voor den kunsthandwerker, doch bij deze inrichting is evenmin als bij de vorige, gelegenheid tot vergelijking van oud en nieuw, en van de vormen, waarin de verschillende volken en perioden van hun gevoel voor het schoone deden blijken.

Niettegenstaande dit alles nog gebrekkig blijft, is toch een sterke neiging om vooruit te gaan, niet te ontkennen.

Eerst aan 't jaar 1877 zal 't gegund zijn, om te kunnen toonen, dat de Hollander ook op het gebied van kunst en kunstzin wakker, klaar wakker geworden is.

Dan toch zal in de zalen van het Volkspaleis te Amsterdam, een wedstrijd geopend worden tusschen de Nederlandsche Kunstindustrie van voorheen en van thans. Daar zullen onze kunsthandwerkers kunnen en moeten toonen, dat zij geene ontaarde kinderen zijn van voorouders, wier werken nog door de gansche wereld op zulk een hoogen prijs worden gesteld.

Maar.... dat niet alleen.... de slaapmuts is verloren (en wordt, hoop ik niet weerom gevonden) en men is zóó wakker geworden, dat *thans* de buitenlander bij 't hooren van 't geen men in een landje als Holland gaat beginnen, zich de oogen zal gaan uitwrijven, en zal meenen, dat hij een slaapbol is in vergelijking van den wakkeren Hollander, die een Internationaal concours gaat openen tusschen voorwerpen van kunst nijverheid in verschillende vakken, het eerste van dien aard.

Waarlijk 't is een grootsch heerlijk denkbeeld.

Belangrijke ondersteuning van 's Rijkswege — krachtige hulp van 't Vorstelijke huis en van tal van bizondere personen — aan het hoofd de Prins van Oranje, — znlk een gelukkig begin moet tot een gelukkig einde voeren.

Vleien we ons ook al niet, dat onze Kunstnijverheid als hoofdoverwinnaar uit den strijd zal keeren, moge al bij den uitslag ons nationaal gevoel wellicht pijnlijk aangedaan worden, 't is heilzaam en noodig de diepte zijner wonden te leeren kennen, om tot genezing te voeren.

Deze tentoonstelling, dit concours kan niet anders als nuttig voor Nederland werken.

Onze Regeering zal inzien, dat er van hare zijde wat, ja *veel* gedaan zal moeten worden, dat op het voorbeeld van het Buitenland een Kunstindustiemuseum met een daaraan verbonden school zal moeten opgericht worden.

Naast deze verblijdende teekenen begroeten wij met genoegen de verschijning van de 1e aflevering van een leerboek voornamelijk voor kunstindustrieelen, getiteld:

„*Het ornament of de leer der versiering in de theorie en de praktijk van de Kunstnijverheid door H. L. Boersma.*"

De heer Boersma neemt daarbij tot leiddraad „Die Formensprache des Kunstgewerbes. Bearbeitet von I. Matthias, Lehrer an der Königlichen Gewerbeschule zu Liegnitz" welk werk in Hollandsch kleed gestoken, door hem aan verschillende scholen en inzonderheid aan de Nederlandsche industrieelen wordt aangeboden.

Hoogelijk ingenomen met het doel, door den schrijver beoogd, meenen wij hem te moeten aanraden het gewaad *nog* minder Duitsch, *meer* Hollandsch te maken; het draagt mijn inziens nog te veel blijk van vertaling en vervalt daardoor in het soms duistere, wat vele der Duitschers in hunne beschouwingen over kunst enz. kenmerkt.

Aangenaam dan ook rust men bij 't ontmoeten van de inlasschingen door den schrijver, hoe meer hij die er inbrengt, hoe meer het werk er in duidelijkheid door zal winnen.

De plaatjes (er komen er 41) zijn goed uitgevoerd. De prijs van het complete werk zal slechts negen gulden bedragen. Het valt dus onder het bereik van elk, de schrijver zorge slechts, dat zijn werk door duidelijkheid, door het vermijden van voor het gewoon Hollandsch menschenverstand moeielijk te vatten zinnen en uitdrukkingen, ook binnen het begrip van elk, ook van dat des werkmans valle.

V. D. K.

DE VIOOL VAN CRÉMONA.

Tooneelspel in één bedrijf, uit het Fransch vertaald door J. N. van Hall. Utrecht — J. L. Beijers — 1876.

Evenals de afwezige van Manuel scheen Coppée's Luthier de Crémone aan velen een zeer geschikt stukje toe om voor ons tooneel bewerkt te worden. Geen schildering van uitheemsche zeden of ons onbekende karakters zou een juiste opvatting van den tooneelspeler en een gegronde waardeering van den toeschouwer in den weg staan. De moeilijkheid waarin

onze tooneeldirecteuren zouden verkeeren om een goeden Filippo te vinden mocht evenmin een hinderpaal wezen voor hem die in 't zoeken van goede stukken en geschikte tooneelspelers niet eeuwig in den cirkel van de kip en het ei wilde blijven ronddraaien.

De heer van Hall heeft de vertaling aanvaard en die zeer moeielijke taak met uitstekend gevolg ten einde gebracht. Zijn viool van Cremona geeft inhoud en vorm van het oorspronkelijke over 't algemeen met treffende getrouwheid weer.

Wat den inhoud van het stuk aangaat verwijzen wij naar No 14 van den vorigen jaargang en blijven bij het aldaar uitgesproken oordeel dat het dramatisch element er niet veel in te beteekenen heeft, maar dat de lyrische gevoelsschildering, de warme tinten waarmede de situatie is aangegeven dit eenvoudig, beknopt werkje tot een juweeltje verheffen de beste krachten van het Théatre français en ook van ons artiesten-personeel waardig.

Dit overheerschen van het lyrische maakte de taak van den vertaler niet gemakkelijker en zal ook de taak van den tooneelspeler niet weinig verzwaren. Het talent van verzen voordragen, dat ongetwijfeld de zwakste zijde van onze tooneelspelers is, zal bij een eventueele opvoering op een zware proef worden gesteld.

Als hoofdaanmerking wordt in de Gids het gebruik van *je*, *me* en *wou* gegispt. In zooverre de vertaler niet consequent te werk is gegaan en onder de vele keeren dat hij *je* gebruikt ook een enkel *gij* heeft gebezigd verdient hij wellicht die gisping, maar voor 't overige is het inderdaad tijd dat het harde en aanmatigende *gij* eens voor altijd verbannen worde. Wat dan het *je* of *ge* betreft schijnt ons het eerste zelfs in poëzie verkieselijk boven den onaangenamen *g* klank, nu de kans voor het gemoedelijke *du* toch voor altijd verkeken is.

De overige, hier volgende opmerkingen beschouwe de heer van Hall niet zoozeer als vitterijen op zijn werk dan als welgemeende bijdragen om in een volgende uitgave zijner vertaling zoo mogelijk nog hier en daar verbeteringen aantebrengen.

In de tweede regel dwingt ons de scansie de *eo* van Taddeo tot één lettergreep te doen samensmelten. Dit druist zoowel tegen de Italiaansche uitspraak als tegen de maat van het origineel aan. Op blz. 6 zouden volgens de Gids in den regel: „'t Concours ving aan, — van daag is de uitspraak naar ik hoor", de woorden *naar ik hoor* een stopzin zijn, omdat Ferrari zeer goed wist dat de uitspraak dien dag zijn zou. Aan den eenen kant s die opmerking juist, maar aan den anderen vergete men niet dat de geheele claus een stopzin is, want het relaas van het concours wordt tot Giannina gericht, voor wie dezelfde opmerking geldt dat zij reeds zeer goed weet dat het concours plaats zal hebben en van haar's vaders eed ook reeds onderricht is.

Als Giannina haar vader bewijzen wil dat de aanstaande overwinnaar in den wedstrijd wel eens een los heer zou kunnen zijn zegt zij in het oorspronkelijke zeer aardig:

Mais enfin, si c'était, cet artiste inconnu
Un méchant gars et *point digne de vous* en somme.

De vertaler geeft de kleine vrouwenlist die in de gecursiveerde woorden ligt opgesloten niet weer waar hij zegt:

Maar als de winner eens een schelm was, een (schavuit —
Moet ik dien fraaien heer dan toch mijn hand maar (schenken?

terwijl het woord schelm in schavuit eene onnoodige herhaling vindt.

De regel:

Een deeglijk musicus is — weet je — zelden sober

zou veel winnen door de kleine omzetting:

Een deeglijk musicus — dat weet je — is zelden sober.

In de vertaling van:

Le plaintif instrument, l'oiseau sentimental
Alternaient dans la nuit leurs trilles de cristal

door

Het klagend instrument, de nachtegaal in 't dal,
Verhieven beurtelings hun trillers van kristal.

is door de invoeging van het *dal* een al te groote concessie aan het rijm gedaan, daar Sandro van niets meer dan een tuin spreekt waarin de nachtegaal zong, terwijl Filippo aan het venster zat te spelen.

Wanneer wij naast elkander stellen de regels:

Comme je l'écoutais, en regardant mon verre
Plein de vieux vin d'Asti, — tu sais, le bon cachet, —
Il fit si bien gémir les cordes sous l'archet,
Et mit dans son jeu tant de douleur et de charmes,
Que je me suis senti venir deux grosses larmes,
Ah! je les ai voulu retenir mais en vain;
Et j'ai pour une fois, mis de l'eau dans mon vin.

En:

Maar bij zijn spel — de wijn blonk paarlend in (mijn glas! —
Voelde ik een dikken traan mij bigglen langs de (wangen,
Zoo'n waar en diep gevoel weerklonk er in zijn zangen,
Zoo heerlijk was 't genot, dat zijn viool mij schonk...
En 't was voor de eerste keer dat 'k wijn met water (dronk.

dan valt ons ten eerste in 't oog het karakteristieke van de woorden: „tu sais, le bon cachet," tegenover het onbeduidende van „de wijn blonk paarlend in mijn glas." Vervolgens geeft de oorspronkelijke tekst veel duidelijker aan dat „l'eau" van de laatste regel slaat op „deux grosses larmes", dan de vertaling, waar die woorden door twee regels van elkander gescheiden zijn, en waar door het ingevoegde „zoo heerlijk was 't genot, dat zijn viool mij schonk" de aandacht reeds te veel van de tranen is afgeleid om er nog op terug te kunnen komen.

De regel:

Wist 'k in dien tonenstrijd niet langer te onderscheiden.

zou vloeiender klinken als:

Wist in dien tonenstrijd ik niet meer te onderscheiden.

„In plaats van „ons bei genadig" zou misschien te verkiezen zijn „ons beiden g'nadig," terwijl de opeenvolging van medeklinkers in „heeft 't mijn" niet streelend is voor het gehoor. De woorden „inspectiemaken," „triomflijk," „verdord" zijn niet aantebevelen en zouden bovendien door kleine wijzigingen vermeden kunnen worden. Om de herhaling van het woordje „van" te voorkomen kan het de eerste keer in de uitdrukking:

........tot loon van al de zorgen
Van ouds aan hen besteed?......

zeer geschikt door „voor" worden vervangen.

De samentrekking van „dat ik" in „dat 'k" is vooral met het oog op de opvoering niet verkieselijk daar zij den tooneelspeler altijd zal dwingen een lettergreep te veel te geven en te zeggen „dattik". Waarom niet moedig „da 'k" geschreven?

Het vrouwelijk geslacht van den nacht op bl. 14 alsmede de overtollige lettergreep in „voortreffelijk" op bl. 12 moeten als drukfeilen beschouwd worden. Ongetwijfeld vindt de heer van Hall eenige der bovengemaakte opmerkingen te veeleischend, maar hij houde 't ons ten goede dat wij meenen tegenover zulk een' vertaler het recht te hebben veeleischend te zijn. Het zal voldoende wezen hem er op te wijzen dat zijn werk nog hier en daar voor verbetering vatbaar is, opdat hij aanstonds aan het werk ga om de hem ontsnapte feilen te herstellen.

M. E.

SHAKSPERE'S NAAMSPELLING.

Minstens een dertigtal verschillende spellingswijzen worden uit oude bescheiden aangehaald (daaronder bijv. Chaksper, Shagspere, Shaksbrud, Shakyspere); dat de verkieslijkste, bovenstaande, door Charles Knight het eerst in zwang gekomen, is, blijkt uit het drietal eigenhandig door Sh. onderschreven stukken, waarin zij voorkomt. Die van *Shakespear* werd in 1680 door Aubrey aangenomen, doch zonder grond; de *e* tusschen de *k* en *s* komt *nergens* in 's dichters eigen handschrift voor. Toch volgde ook Malone in 1790 nog Aubrey's spelling, maar erkende 6 jaar later, dat de dichter zelf niet zóó, maar *Shakspere* geschreven had. Thans is dan ook deze laatste spelling opnieuw aanbevolen door Furnival, en wordt op zijn voetspoor vrij algemeen gevolgd, zoodat zij weldra de andere en minder juiste voor goed zal vervangen hebben. Ook in Nederland zal men voortaan dus best doen, zich daaraan te houden.

v. Vl.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Het thans voltooide gedenkteeken voor Auber opgericht bestaat uit een zwart marmeren piramide op een grafzerk geplaatst. Opden voorkant leest men het inschrift: „Auber (Daniel-Francois Esprit,) né à Caen, le 29 Janvier 1782, mort à Paris, le 22 Mai 1871." Op de zijkanten zijn de namen van de 48 voornaamste werken des meesters gegrift.

Te Bordeaux is eene tentoonstelling geopend van historische costumen en verdere benoodigdheden tot de kleeding behoorende. Onder anderen vindt men er het costuum waarin Voltaire zich aan het hof vertoonde, het rijk met edelgesteenten versierde gewaad van Lodewijk XVI en de kardinaalshoed van Richelieu.

Gustave Doré heeft in de Union artistique place Vendôme te Parijs eene tentoonstelling van schilderijen, teekeningen en aquarellen geopend.

Waarschijnlijk zal Multatuli's blijspel binnen kort ter opvoering gereed zijn.

Dr. Schliemann, die thans te Mycene met 125 man aan 't opdelven is, heeft daar belangrijke vondsten gedaan, over welke hijzelf den koning van Griekenland het volgend draadbericht zond: „Met grenzenlooze blijdschap meld ik Uwe Majesteit, dat ik de gedenkteekenen heb opgespoord, door Pausanias en de overlevering, als de graven van Agamemnon, Kassandra, Eurymedon, en hun verdere lotgenooten, aangegeven. In die graven zelfs heb ik een onmetelijken schat van oudheidkundige voorwerpen, alle uit zuiver goud gesmeed, gevonden; een schat die alleen reeds volstaat, om een groot Museum te vullen, dat het luisterrijkste der wereld zal zijn, en in alle volgende eeuwen duizende vreemdelingen naar Griekenland lokken zal. Daar ik uit louter liefde voor de wetenschap werkzaam ben, zoo maak ik zelf geenerlei aanspraak op den gevonden rijkdom, en bied hem, met de vurigste geestdrift, in zijn geheel, Griekenland aan. Moge hij er, onder Gods zegen, ten grondslag voor 's Lands bloei in de toekomst strekken".

Mycene, 18 Nov. 1866. Dr. H. SCHLIEMANN.

De antwerpsche commissie voor het Rubensfeest heeft De Keyser en Cuylits tot vice-presidenten, Moore en Auguste Dupont tot secretarissen benoemd. Er werden 5 subcommissiën ingesteld, één voor een monument ter eere van Rubens, één voor een kunstenaars-corgres, één voor het muziekfeest, één voor de versiering der straten van Antwerpen, en één voor de tentoonstelling van schilderijen van belgische meesters van 1830 tot heden.

Aan den kunstschilder Koster, te Haarlem, is een gouden medaille toegekend door een kunstbevorderende maatschappij te Duinkerken, welke een prijsvraag voor een schilderij in olieverf had uitgeschreven. De bekroonde schilderij stelt een gezicht op Delft voor.

Den 4en Januari zijn de te Philadelphia tentooongestelde voorwerpen van de Nederlandsche kunst en industrie enz. aangekomen en zullen dus eerlang door de inzenders terug ontvangen worden. Van de Nederlandsche kunstenaars zijn op die tentoonstelling schilderijen verkocht van de navolgende schilders, Cunaeus, Van Essen, Van der Flier, te Gempt, Huybers, Van der Kellen, Kever, H. Koekkoek, Koster, Kruseman van Elten, Lingeman, Masurel, Nakken, Mevr. Ronner, Savry, Schenkel, De Famars Testas, Valkenburg, Verschuur en Windt, terwijl de door den Heer Sluyter Dz. ingezonden gravuren daar allen een blijvende plaats hebben gevonden. Daar een groot deel der schilderijen niet te koop waren, een ander deel reeds bij de voortentoonstelling in Arti et Amicitia in handen van liefhebbers waren overgegaan, hebben onze artisten geen reden, zich over deze tentoonstelling te beklagen.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 2. 25 Januari 1877.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING EN AANKWEEKING

VAN

SMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

MARCELLUS EMANTS EN DAVID VAN DER KELLEN JR.

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door W. C. DE GRAAFF te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs ƒ 1,50; fr. p. post ƒ 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

GEEN BLIJ-EINDEND TREURSPEL
MAAR
EEN TREURIG-EINDEND BLIJSPEL.

Het zij mij vergund na de recensie's der nieuwsbladen en van „Het Nederlandsch Tooneel" zelf een enkel woord over het tooneelspel „Een gevangen vogel" in het midden te brengen. De lezer schrikke echter niet terug voor het spook eener anti-critiek. De schrijver bekent gaarne nog meer fouten in zijn werk ontdekt te hebben dan alle critici te zamen en denkt er dus niet aan hen aantevallen. Bovendien stemt de welwillende toon door de meeste beoordeelaars aangeslagen hem in 't geheel niet vijandig. Een andere quaestie zou het wezen of de terechtwijzingen dier critici inderdaad onaantastbaar zijn en of zij niet dikwerf geheel ten onrechte gegispt hebben, terwijl de ware fouten over 't hoofd werden gezien. Maar ook dat wil ik niet tot verwijt maken aan hen die geroepen zijn om na één opvoering over een stuk dat zij nooit gelezen hebben, een paar kolommen van een dagblad te vullen. Twee derde hunner aanmerkingen berusten dan ook op misverstand, op slecht hooren, op onderstellen waar 't gehoor hen geheel in den steek liet, en van het overige een derde moet nog tamelijk veel gesteld worden op rekening van toevallige misslagen der tooneelspelers, vergissingen en uitlatingen. Een dier heeren is zelfs op een citaat, evenals Don Quixotte op Rosinante, tegen een denkbeeldigen vijand losgestormd, en 't is mij niet met zekerheid bekend, of hij zelf bemerkt heeft, dat zijn aanval inderdaad slechts een kudde vreedzaam gezinde lammeren trof.

De moeilijkheid eener juiste beoordeeling wordt wel 't duidelijkst bewezen door het welwillend en degelijk artikel van den heer A. C. Loffelt (Vaderland van 13 Januari, feuilleton), de eenige criticus — voor zoover mij bekend is — wiens opstel eerst werd neergeschreven nadat hij het stuk voor de tweede maal had zien opvoeren (?). Ook in dat opstel straalt door hoe menige zinsnede nog aan het oor van den schrijver is ontsnapt, waardoor hij zelfs „groote fouten" gispt, waar inderdaad het gewraakte niet eens aanwezig is. Aan den anderen kant is deze beoordeeling de eenige die — zij 't dan ook in vragenden vorm — het doel van de „troostelooze" oplossing heeft doorgrond.

Een tooneelspel moet een eind hebben. De heer Réville heeft dit in zijn jongste voordracht te 's Hage duidelijk uiteengezet, en misschien zouden wij ook zonder hem op die gedachte zijn gekomen. Dit eind drukt voor velen den stempel op het stuk. Gaat hij, of gaan zij dood, dan wordt het een treurspel genoemd. Krijgen zij elkaar dan is 't een blijspel. Het tooneelspel laat de oplossing in 't onzeker.

De dood is ongetwijfeld een uitmuntend middel om een eind aan alles te maken. Mogelijk is hij altijd, in welk oogenblik der handeling en op welken leeftijd der optredende personen ook aangebracht. Ongelukkig past de indruk van dit middel niet altijd bij den indruk, dien de schrijver wil opwekken. Is de handeling vroolijk, oppervlakkig geweest, dan zou de schijndood van een of meer tooneelspelers aan het slot eenvoudig belachelijk worden. Is de handeling ernstig, dan kan het zeer goed in de bedoeling van den auteur liggen juist door het verloop en den afloop dier handeling een geheel nieuw leven in 't verschiet te teekenen. Het drama toch schildert den overgang van het motief tot de daad en door die daad wordt altijd een nieuwe toekomst geopend, zij 't dan ook een toekomst waarin de held niet meer optreedt.

Sterft de held niet, dan is 't tot nog toe het gebruik geweest eene zoogenaamd bevredigende oplossing te maken. De verliefden krijgen elkaar, het be-

letsel dat den held in den weg staat wordt opgeheven, de verrader wordt ontmaskerd en het eind is „tout pour le mieux dans le meilleur des mondes.” Het publiek klapt, pinkt zelfs een traan van aandoening weg als alles zoo goed terecht komt en de schrijver heeft aan de wetten van de eene of andere aesthetica voldaan.

Toch belet dit niet dat eene dergelijke oplossing in acht van de tien gevallen een leugen is en den toeschouwer een bedriegelijken schijn voor waarheid laat genieten. De treurspelen met blij-einde zijn in het werkelijk leven zoo zeldzaam dat zij op het tooneel alleen door hunne frequentie reeds tegen de waarheid zondigen, en waar zij voorkomen is het eind volstrekt niet zoo onvermengd blij als ons dat op de planken wordt diets gemaakt. Het bewijs hiervan vinden wij aan den eenen kant in de herhaalde pogingen der auteurs om aan het verwachte blij-einde te ontsnappen en hunne moeite om de schaduwzijden van elk blij-einde te verbergen, en aan den anderen in de ontleding dier vroolijke oplossingen zelve.

In de Danicheffs huwen de geliefden in het laatste bedrijf, maar is dit een blij-einde wanneer daartoe van de edelste figuur uit het stuk eene opoffering gevraagd wordt met zelfmoord gelijkstaande en wanneer de moeder van het echtpaar op wie alle schuld drukt, slechts gedwongen hare toestemming geeft? Zal zij op eens hare nieuwe schoondochter genegen worden? In de familie Benoiton moeten twee dochters ter wille van het blij-einde uitgehuwlijkt worden. Voor de eene ontsnapt de auteur aan die plicht door den aspirant uit voorzichtigheid nog wat te laten wachten, maar de andere onttrekt hij tot slot aan een wandelende telmachine, door haar een iets menschelijkeren speculant in de armen werpen, wiens geldzucht toch nog altijd krachtiger huwelijksmotief blijkt dan zijne liefde. In Le Luthier de Crémone moet ter wille der schoone, maar altijd grof egoïste liefde het hart gebroken worden van den edelen Filippo, in Frou-Frou zag de auteur zoo zeer het onhoudbare van een blij-einde in, dat hij het oogenblik der verzoening tevens tot het oogenblik van den dood der heldin maakte, enz. enz.

Overal, waar de handeling alleen op de weefselen der intrige berust, is 't mogelijk door ontwarring een goed eind te bewerken, maar overal, waar zij haar grond vindt in de wrijving van karakters, daar is een blij eind in den vollen zin des woords ondenkbaar. Toch behoeft ook de dood of een eeuwigdurende verwijdering dier karakters van elkander in dit laatste geval niet noodzakelijk te volgen. Er is een middenweg; die middenweg komt in het leven het meest voor en dien middenweg heb ik in „Een gevangen vogel” als oplossing willen geven. Wil nu de heer Loffelt die oplossing „kil en troosteloos” noemen, ik zal hem de juistheid dier oordeelvelling in abstracto niet betwisten, maar in het concrete geval hoop ik aantetoonen dat zij de eenige ware en gerechtvaardigde is, terwijl ik tevens hoop te bewijzen dat het er in de wereld nog zoo somber niet uitziet wanneer elke oneenigheid tusschen man en vrouw op dergelijke wijze wordt opgelost.

Waar het huwelijk twee personen verbindt is nog volstrekt het bewijs niet geleverd dat die personen geschikt zijn om voortdurend met elkander te leven, zelfs niet wanneer dat huwelijk uit zuivere liefde is voltrokken. In de meeste huwelijken vinden na korter of langer tijd de beide partijen de eene of andere hebbelijkheid, karaktertrek of gewoonte in elkander, die een bijkans onoverkomelijke hinderpaal blijkt om het ideale geluk te bereiken, dat zij zich hadden voorgesteld. Amper ontdekt groeit die hinderpaal, — wanneer zij niet terstond hunne voorzorgen nemen, — in het dagelijksch verkeer weldra hooger en hooger, totdat zij in menig geval de scheidsmuur vormt die de echtgenooten geheel van elkander vervreemdt en ten slotte blind maakt voor elkanders beste hoedanigheden. „Man en vrouw leven in het huwelijk” — ik citeer thans „Een gevangen vogel” — „als een span paarden in het gareel, met dit verschil dat geen voerman hen bestuurt, maar dat zij vrijwillig naast elkander blijven. Alleen wanneer zij juist even hard loopen, juist even sterk trekken, juist dezelfde richting volgen kan het goed gaan. Maar de minste afwijking sleept een tal van kleine dagelijks wederkeerende onaangenaamheden mede, een misverstaan van elkanders beste bedoelingen, een twijfelen aan de duurzaamheid van den huwelijksband. Dan begint de wagen dien zij samen moeten voorttrekken heen en weer te slingeren, hindert beider bewegingen en wordt eindelijk verbrijzeld tegen een' boom op den weg.”

Mijnheer en mevrouw van Voorden zijn twee menschen, die niet voor elkander passen. De vrouw is een zwak karakter, dat geheel en al onder den indruk van het oogenblik leeft. De man is een consequent ijzersterk karakter, dat in de „up and downs” zijner echtgenoote niet deelen kan. Zij heeft zich oorspronkelijk aangetrokken gevoeld door de wilskracht van den man, hij heeft zich gaarne nedergebogen om de zwakke tot zich opteheffen, maar er was geen terrein waarop zij rechtop naast elkander konden staan. De kiem der ontevredenheid moest in een van beiden ontluiken en wel het eerst in de vrouw, die het meest behoefte had aan afleiding, en dat pijnstillend middel het minst genoot. Een vriendin wakkert die ontevredenheid aan, een voorheen beminde neef wordt de geschikte persoon met wien een kleine, maar o! zoo kleine-intrige (nog in 't geheel geen Dritter im Bunde zooals Don Quixotte meent) tegen den man moet worden gesmeed en.....

Ja, daar zit de knoop. Ware het stuk een Fransch stuk geweest de kleine intrige zou tot een groote zijn aangegroeid en een nieuwe toestand zou de oude overwoekerd en gedood hebben. Ook in ons land behooren dergelijke gevallen niet tot de zeldzaamheden en zijn dus ook voor ons tooneel te gebruiken, maar toch geloof ik dat bij ons meestal de kleine intrige nog in haar geboorte wordt gesmoord en dat alsdan de oplossing moet volgen, die ik heb trachten te doen gevoelen. Die oplossing is vervat in het wachtwoord van drie vierde der huwelijksbanden, en dat luidt: plooien, anders gezegd, waardeeren en respecteeren. Elkander leeren kennen, een bestaanden toestand aannemen en „make the most of it.”

Veranderen doet geen mensch, maar hij kan de uitingen van zijn karakter leeren bedwingen ter wille van een ander. Ziedaar wat ik onderstel dat mijnheer en mevrouw van Voorden geleerd zullen hebben door de onvermijdelijke botsing hunner karakters, en wanneer zij 't nog niet volkomen met elkander kunnen vinden na die eerste botsing, wanneer er een tweede eveneens onvermijdelijk blijkt, dan zal zij zachter zijn en de derde nog zachter, totdat eindelijk die toe-

stand van waardeeren en respecteeren intreedt die in zoovele gevallen liefde moet vervangen en in zoovele gevallen die liefde inderdaad met succes vervangt. Wie die oplossing troosteloos en kil blijft vinden, beproeve eens in werkelijkheid een van Voorden en eene Anna voor elkander te veranderen en een volkomen blij-eind aantebrengen. Ik twijfel niet of hij zal het onvruchtbare van zijne pogingen spoedig inzien, en althans toe moeten geven, dat de gegeven oplossing waar is.

„Een gevangen vogel" zegt de idealist Loffelt „eindigt met het leven van twee paren, waarvan man en vrouw niet bij elkaar passen, en een ronddolend schilder, die zijn eerste liefde achterlaat in een vergulden kooi met een ijskouden man!"

Daargelaten dat niet iedereen poetisch zijn kan en er uitstekende menschen bestaan, wier woorden ijskoud en wier daden hoewel goed gemeend koel berekend kunnen schijnen, geef ik toe dat die oplossing inderdaad de bedoelde en naar mijn inzien (de dood uitgezonderd) de eenig juiste is, en zich laat samenvatten in het woord: berusting.

Wanneer het „tot weerziens" van den heer Loffelt goed gemeend is, dan hoop ik hem nog meermalen proefjes van dergelijke-voor hem-troostelooze berusting ter beoordeeling aantebieden.

M. E.

WAT ER IN 1876 OP HET GEBIED DER KUNST IN NEDERLAND IS GESCHIED.

BERICHTEN.

In het tweede nummer van den tegenwoordigen jaargang van het uitstekend tijdschrift L'Art vindt men een artikel over 't geen in den laatsten tijd hier te lande in het belang van de kunst en de beschaving is verricht. Daar dat tijdschrift door zijne kostbaarheid in handen van slechts weinige Nederlanders kan komen, (ik meen eigenlijk *komt*) is het waarschijnlijk voor velen van belang, met dit artikel in zijn geheel kennis te maken, wijl daarin nagenoeg alles te vinden is, wat er op het kunstterrein in 1876 is voorgevallen. Wij aarzelen dus niet, het hier in zijn geheel over te nemen, daar het elk Hollander genoegen moet doen, daaruit te zien, dat Holland tegenwoordig zonder blozen voor den rechtbank der beschaving mag verschijnen.

Het bewuste artikel luidt „allen, die ooit Amsterdam bezochten, weten in welk een ongeschikt gebouw de Rembranden, de van der Helsten, de Hobbema's, en andere schatten van schilder- en prentkunst, die de schatten en kleinodiën der staat uitmaken, zijn opeengestapeld. Het museum van der Hoop, stedelijk eigendom, is in een gewezen oude mannenhuis geplaatst en 't is eerst na jaren lang zwoegen en tobben dat eindelijk de verzameling van het Koninkl. Oudheidkundig Genootschap zinds ettelijke maanden in een eenigzins passend gebouw gehuisvest is. Het hollandsche volk weet niet, dat de bureaux en de gangen van zijne Raadhuizen gevuld zijn met Frans Halzen, met van der Helsten en andere stukken van 't eerste water en dat een aantal gestichten kunstschatten bevatten, die verdienen door elk gezien en gekend te worden is ook iets wat niet ieder bekend is.

Reeds voor lang was men niet doof voor de smeekbeden der kunst en is men zich het lot van die kunstwerken gaan aantrekken. In 1863 beproefde een commissie in Amsterdam een Museumgebouw op te richten uit bijdragen der natie. Een concours werd uitgeschreven, maar... door de laauwheid van de regeering en van het volk, kwam de zaak niet vooruit. Jaren werden er besteed met naar terrein, naar een architect — naar... geld te zoeken en...... eindelijk geraakte de zaak in de doos.

In 1873 echter gelukte het een der leden van de tweede kamer, den Heer van Houten, om èn door regeering èn door de kamer in beginsel aangenomen te zien, dat het bouwen van een nieuw Museum onder de verplichtingen van den Staat behoort. Dit eens aangenomen zijnde, werd er gevolg aangegeven, dank zij de meerdere belangstelling van de natie, die, opgewekt door de vlugschriften van den Heer de Stuers en dank zij de dringende raadgevingen van het nieuw opgericht college van s'Rijks adviseurs, en de onvermoeide vlijt van de bij het Ministerie van Binnenl. Zaken ingestelde afdeeling kunsten en wetenschappen; niet langer met andere onder één hoofd vereenigd, luide hare stem verhief ter bekoming van een geschikter bewaarplaats voor haar onschatbaar eigendom.

Er werd alzoo besloten, dat er een som van één millioen gulden zou besteed worden voor den bouw van een Museum; één vierde gedeelte van dien som werd op de Staatsbegrooting van 1876 uitgetrokken, een tweede vierde gedeelte volgt voor 1877. — De stad Amsterdam bood een uitstekend geschikt terrein en een som van één honderd duizend gulden aan. — De regeering droeg aan drie architecten den HH. Cuypers, Eberson en Vogel op, elk een plan te maken. Met bijna eenparige stemmen van de tot beoordeeling geroepen commissien werd het plan van den eerste aanbevolen en door de Regeering aangenomen.

Naar dit plan van den Heer Cuypers, den uitmuntenden bouwmeester, aan wie men de herstellingen van de hoofdkerken van Mainz, Wurzburg, Worms en Roermond te danken heeft, wordt het Museum op een fondament van 6000 masten, in langwerpigvierkanten vorm gebouwd. Het zal twee vierkante binnenplaatsen omvatten, die gescheiden worden door een door het verkeer noodzakelijk geworden overdekten rijweg, waarboven de groote eerezaal ter breedte van 20 meters zal verrijzen.

De twee binnenplaatsen kunnen, waneer ze met glas overdekt worden, tot het plaatsen van zware monumenten en groote afgietsels dienen. De benedenverdieping zal aan de eene zijde de prentverzameling, aan de andere die van oudheden enz. bevatten. De bovenverdieping is voor de schilderijen bestemd. Daarenboven wordt er plaats voor eene bibliotheek, en voor ateliers die gelegenheid aanbieden tot copieëren en herstellen van schilderijen benevens voor een van het hoofdgebouw afgescheiden woning van den directeur gevonden. Bij den hoofdbouw zal men alleen van steen en ijzer gebruik maken, de rez-de-chaussé wordt geheel gewelfd. De versiering is geheel geschoeid op de kunstbeginselen en de overlevering van de Hollandsche bouwkunst van het einde der 16e eeuw.

Den 10 Sept. 1876 is de eerste paal den grond in gedreven; in de maand April 1877 zal, zoo hoopt men, de koning den eersten steen kunnen leggen.

De Historische tentoonstelling van en te Amsterdam,

die zeer belangrijk geweest is, werd den 13 Oktober jl. gesloten, gelukkig zal het niet voor langen tijd zijn. De commissie toch van die kunst- en historische tentoonstelling hebben het gelukkig denkbeeld gehad aan de stad Amsterdam de beschikking te vragen over een paar der ontruimde zalen, om daarin voorttegaan met het tentoonstellen van een groot deel der ingezonden voorwerpen, die op het punt stonden her- en derwaarts verspreid te worden. Men hoopt ze bijeen te kunnen houden, tot het Nieuwe Museum gelegenheid zal aanbieden de schatten, die men in het Oumannenhuis bewonderende, te herbergen. Zijn wij wel onderricht, dan is dit denkbeeld uitgegaan van het Oudheidkundig Genootschap en zal deze tentoonstelling, die waarschijnlijk thans geopend is werkelijk als een onderdeel van dat genootschap te beschouwen zijn [1].

Over gebrek aan tentoonstellingen van nieuwe kunstwerken heeft men zich niet te beklagen. Na die van schilderijen te Rotterdam, zullen wij weldra te Amsterdam de gewone jaarlijksche van de Maatschappij Arti et Amicitia hebben. [2] Door dezelfde Maatschappij werd in het voorjaar eene tentoonstelling van teekeningen gehouden, nadat in het begin des jaars in hare lokalen de schilderijen voor de Philadelfia-Wereldtentoonstelling bestemd, aldaar ter bezichtiging waren gesteld. Ook mag niet vergeten worden, de tentoonstelling te 's Hage van teekeningen, door een Vereeniging van eenige Haagsche artisten bijeengebracht.

In het jaar 1877 zal het Koninklijk Paleis te Leeuwarden geopend worden om eene historische tentoonstelling van Friesland op te nemen, die van veel belang belooft te worden. Men weet het, hoe Friesland zich én door zijne geschiedenis, zijn taal en zeden én door zijne kunst en beschaving steeds gunstig van de omringende provincien onderscheidde.

Eindelijk zal in het paleis voor Volksvlijt te Amsterdam in 1877 de eerste tentoonstelling van Nederlandsche kunstnijverheid, zoowel van de vroegere als van die van den tegenwoordigen tijd plaats grijpen, waaraan een internationaal concours wordt toegevoegd. Men hoopt in Holland dat ook onze „Fransche" artisten niet zullen nalaten een werkzaam deel daaraan te nemen.

De werkzaamheid van de regeering, wat betreft de vooruitgang en de verbreiding van de beoefening der kunst, een werkzaamheid, waarvan voor eenige jaren nagenoeg geen spoor te vinden was, komt meer en meer gunstig uit. Op de begrooting voor 1877 wordt een som van 30000 gulden aangevraagd voor de eerste inrichting van een normaalschool tot vorming van teekenleeraars. Elk die weet hoe ongelukkig het over 't algemeen geschapen staat met het voor nijverheid en handwerk, ja voor het geheele publiek onontbeerlijk teekenonderricht, wat gegeven wordt naar verderfelijke methoden, zal gemakkelijk de nuttigheid van dien maatregel begrijpen. [3]

De regering betoont niet minder ijver in het behouden van de zeldzame gedenkstukken der bouwkunst in de Nederlanden. Men heeft eenige der meest dringende herstellingen aangevangen aan het Binnenhof, de oude zetel der Hollandsche graven te 's Hage. Geen gedenkstuk is er, wat den Hollander aan meer historische feiten herinnert dan dit binnenhof, zamengesteld uit een menigte gebouwen uit verschillende tijden, waarvan het schilderachtige ieder, die de Haag bezoekt in het oog valt. Dáár verrijst de oude Hal, in de 13e eeuw gesticht door de machtige graven van Holland, doch waarvan ongelukkiglijk voor een jaar of wat de merkwaardige houten kap door een afgrijselijk, leelijk ijzeren dak is vervangen. Dáár bevindt zich de kapel, die de asch en het grafmonument bevatte van Jacoba van Beieren. Nog leeft die gravin voort in de herinnering des volks, doch hare tombe is spoorloos verdwenen, zonder dat men weet wanneer. Dáár zetelde het bestuur van de machtige Vereenigde Provincien, wat gedurende bijna twee eeuwen een zoo belangrijke rol bij de groote wereldgebeurtenissen vervulde. Dáár beklom eens een Oldenbarneveld het schavot en dáár vindt men nog de werkkamer van een ander martelaar der staatkundige driften, van den Raadpensionaris de Witt.

Aan het binnenhof grenzend, was de woning te vinden, die 's Prinsen Secretaris Huyghens voor zich liet bouwen, maar die thans gesloopt is om plaats te maken voor nieuwe gebouwen voor het ministerie van justicie.

Men ziet het, de gebouwen van het Binnenhof, vormen een allerbelangrijkst geheel en 't is te wenschen, dat men, zoo men op hun herstel gaat denken, de meeste omzichtigheid in acht neme, om er niet het historisch karakter en het oorspronkelijk cachet van te verliezen.

Een ander gedenkstuk van de eerste rang, tot welks herstel besloten werd, is het prachtig klooster en zijne gangen van de Utrechtsche hoofdkerk waarvan de trommels de legende van Sint-Martinus vertoonen. Het werd hoog tijd; sinds eeuwen was er noch aan herstelling, noch aan onderhoud gedacht.

Dank zij de regeering, werden de werken van ontblooting van het kasteel van Brederode, bij Haarlem, welks indrukwekkende bouwvallen zich krachtig tegen de boomrijke Noordzeeduinen afteekenen, voortgezet. Te gelijkertijd houdt zij zich bezig met het oude slot van Muiden, waaraan zoovele herinneringen ook aan twee dichters, op wien de Nederlandsche letterkunde niet zonder rede trotsch is, aan Hooft en Vondel, verbonden zijn. Een gedenksteen aan het huis, waar de laatste te Keulen geboren werd, is daar onlangs in den gevel gemetseld.

Wat aan groote gebeurtenissen aan groote mannen herinneren kan, wordt niet vergeten. Op 8 October werd te Alkmaar een beeld der overwinning onthuld, door den Hoogleeraar Stracké vervaardigd en betrekking hebbende op de roemrijke verdediging van die stad tegen de Spanjaarden in 1577. Zeer goed, maar men had niet minder goed gedaan, als men een of twee van de belangrijke poorten der stad bewaard hadde, die eens de getuigen waren van de worsteling der Hollandsche vaderlanders tegen de overheersching. Helaas, zonder genade zijn de wallen vernietigd en niemand heeft er aan gedacht, om die schilderachtige poorten, door onze voorouders ten koste van hun bloed tegen het Spaansche heir verdedigd, tegen den moker van den sloper te beschutten.

Een maand vroeger, 4 September, werd onder aanvoering van den Gouverneur-generaal van Neêrlands

1 Werkelijk is Maandag 22 deze tentoonstelling geopend en dagelijks tegen betaling van 50 cents te bezichtigen.

2 Deze is thans reeds een maand geleden afgeloopen. Het stuk schijnt reeds vroeger geschreven, doch eerst thans geplaatst.

3 Is echter tengevolge van een amendement van Dr. Jonkbloet alleen voor memorie uitgetrokken.

Indie het gedenkteeken voor Jan Pieterz. Koen, die Batavia veroverde en den grond legde tot de Hollandsche macht in Indie, onthuld. Even als dat van Alkmaar, was dit monument door vrijwillige bijdragen van particulieren tot stand gekomen. Dit beeld werd door den Antwerpschen beeldhouwer Eugene de Plijn vervaardigd.

De zucht voor herinneringsmonumenten ontaardde wel eens in een soort van koorts. Te Gouda b.v. had men zich in't hoofd gesteld een standbeeld ter eere van Houtman opterichten, van Houtman een Hollandsch zeeman in die buurt geboren en een der eerste, die Java bereikte. Eenige Hollandsche geschiedkundigen van naam als een Fruin, een Muller, hebben echter bewezen dat die Houtman niets anders was als een eenvoudig avonturier, wiens naam in 't geheel niet van de beste was. Anderen voegden daarbij, dat Gouda beter zou doen in plaats van zijn geld aan een *nieuw* monument te besteden, aan de herstelling van de schoone oude kunstgewrochten, die die stad bezit, te denken, zooals de kerk met haar tal van geschilderde glazen, en zijn raadhuis, welks ontredderde gevel grootendeels op 'sRijks kosten moet hersteld worden.

De stad Delft heeft een *beter* voorbeeld gegeven, door op eigen kosten de rijzige klokkentoren van de nieuwe kerk te herstellen, de kerk, waar de asch van Willem den zwijger rust. De nieuwe spits met ijzeren bindwerk, die de voor eenige jaren door den bliksem getroffene vervangt, is uitgevoerd naar de teekeningen van de architecten Cuypers en Gugel.

Weldra zal de beurt komen aan de stad Hulst, wier klokketoren in vier eeuwen vier malen door den bliksem vernield is. Men had er echter nooit aan gedacht er een afleider op te zetten. Eigenlijk misschien moet men met dat ongeluk vrede hebben, daar het vernielde gedeelte uit de 16e eeuw weinig strookte met de kerk die van vroegeren tijd is.

De oude kerken van Holland, in vele opzichten zoo belangrijk, zullen aan de oplettendheid en waakzaamheid van de nieuwe commissie voor de monumenten betere dagen te danken hebben. Tot voor weinig tijd nog, stak men er, bij enkele uitzonderingen, slechts de hand naar uit om ze te bederven en te vernielen. Zoo zijn in den loop dezer eeuw te Utrecht, te Hoorn, te Zierikzee, te Middelburg, te Sluis, gedenkwaardige kerken van top tot teen vernield. Andere zijn verschrikkelijk mishandeld onder voorwendsel van ze beter interichten voor de uitoefening der Protestantsche dienst, hoewel de meeste reeds van het einde der 16e eeuw af tot dat doel dienden, maar inderdaad was de oorzaak te zoeken in de onwetenheid der kerkfabrieken en der architecten, door wien deze geleid werden. Tegenwoordig wint een meer nauwgezette studie der bouwkunst in Holland veld en de commissie voor de monumenten doet wat zij kan om herstellingen te verkrijgen, die, aan de eischen van het noodige voldoende, tevens de wetten van een gezonden en smaakvollen bouw volgen.

Zóó worden de herstellingen voorbereid van de kerken van Franeker, Kampen, Zwolle, Utrecht, Haarlem, Leiden, 's Gravenhage, Brouwershaven, 's Hertogenbosch, Geertruidenberg, Roermond en Maastricht en die van de gothische torens van Breda en van de Sint Janskerk te Maastricht.

De Raadhuizen van Nijmegen, Heusden, Gouda zullen volgen.

Het lijdt geen twijfel, of die werken, waardoor voor het land zijne schoone middeleeuwsche en renaissance-monumenten bewaard worden, zullen krachtig bijdragen tot voortplanting van den kunstzin, de ontwikkeling van de studie der bouwkunst en de vorming van bekwame werklieden.

De smaak voor de kunsthistorische studie wordt ook krachtig opgewekt door de ontdekking, bestudering en herstelling der oude muurschilderingen, die zich in bijna al onze kerken begraven vinden onder dichte kalklagen. Voor een dertig jaren ontdekte men er van tijd tot tijd, maar men sloeg er gewoonlijk geen acht op en de kalk bedekte ze weer, voor men gelegenheid had gehad ze te bestudeeren en er voordeel uit te trekken. Tegenwoordig wordt geen der ontdekkingen door de commissie der monumenten veronachtzaamd en dikwijls slaagt zij er in, de zich door bijzondere belangrijkheid onderscheidende te bewaren, zoo zijn die van Haarlem en drie in kleine dorpskerken hersteld geworden. Men bestudeerde die van Deventer en elders, en de uitslag van die studien zullen, naar men zegt, in een geillustreerd bulletin voorkomen, wat de genoemde commissie weldra zal uitgeven.

———

IN SCHADUW VAN PURPER EN HERMELIJN.

Mosaiek. Gedichten van *Soera Rana*. Utrecht. J. L. Beijers 1876.

Het bewijs dat Soera Rana dichter is, behoeft voor haar of hem, die de verzen van dien Nederlandschen schrijver een bescheiden deel van zijne kostbare aandacht waardig keurde, niet meer geleverd te worden.

Sinds de uitgaaf van Soera Rana's *Licht en Schaduw* zijn weldra twee jaren verloopen. Thans verrast hij ons met zijn nieuw bundeltje *Mosaiek*. Ik schreef: „*verrast* hij ons" en ik roep met bescheiden drang des lezers aandacht voor die uitdrukking in. Zij is geene gemeenplaats in de beteekenis waarin ik haar meen te mogen bezigen. De voorbeelden van jonge Muzenzonen, wier eerste stappen op de doornige paden van den hof der poëzy met belangstelling werden gevolgd en die het bij die eerste stappen — of wil men liever: uitstapjes? — hebben gelaten, zijn te menigvuldig om niet zekere beduchtheid te wettigen, die zich van ons meester maakt zoodra een jong dichter van talent zijn eersten bundel verzen de wereld heeft ingezonden. Er is meer kans dat die dichter op zijne lauweren — zij mogen al zijne eerzucht slechts ten deele bevredigd hebben — insluimere, dan dat hij andermaal in 't wit trede om nieuwe palmen te veroveren, want de glans der eerste, schitterend behaalde overwinning kan zoo licht door een minder gelukkigen, tweeden kamp worden verduisterd en de maatstaf van 's dichters kennen en kunnen, die bij zijn eerste optreden nog bepaald moest worden, is een volgenden keer voorhanden om als onverbiddelijk peillood bij zijn nieuwen arbeid te worden gebezigd. Gelukkigerwijze staat tegenover dat alles de innerlijke drang des waren dichters, op wien *Hamerling's* woorden:

„Selig sind die Geflügelten,
Denn sie wohnen im Elemente des Klanges!"

toepasbaar zijn.

Het lied spreidt als een vogel zijne vleugels in hun hart uit en klapwiekend treedt het in melodische

klanken te voorschijn. Zij kunnen niet zwijgen, want de taal hunner ziel dwingt hen tot spreken en openbaren.

Zoo verbeeld ik mij dat het den dichter van *Mosaiek* verging en dankbaar heb ik de verzen in zijn nieuwen bundel genoten, want zonder terstond de dichterlijke waarde daarvan in vergelijking met die van den vorigen te willen bepalen, kan niettemin verklaard worden, dat hij in geen enkel opzicht bij zijn anderen broeder achterstaat, zelfs schijnt het jonger broertje, in afwijking van den op dat stuk van zaken bestaanden maatschappelijken regel, voordeel te hebben getrokken uit de lessen der

„Ondervinding opgedaan
In dit zeer leerzaam leven."

door zijn voorganger.

Het jongste kereltje is eenvoudiger, minder naar vreemdsoortig vertoon hakend en misschien daardoor wat degelijker. Maar laat ons hem zelf hooren. Uitschrijven is daarbij de eenig goede weg.

DE KINDERKAMER.

'tGedaver van hobb'lende grossen
Doordreunde kamer en huis;
De hooge venst'ren rinkinkten
Van trom- en trompettengedruisch;

Vooraan ging de dapp're Rodolphus
En zwaaide zijn houten zwaard;
De blonde Benjamin kraaide,
Op vaders schouders te paard.

Al kostte 't ravotten en jagen
Der voeten in wilden galop
Der vroolijk lachende moeder
Wel menigen harteklop!

Ik zelve moê van draven
Stond in een droom er bij
Daar klonk een teeder stemmetje
Zoet vleiend aan mijn zij!

'k Zag neêr in twee blauwe oogen,
Twee armpjes omvatt'en mijn knie:
„Kom kijken 't mooi nieuw popje,
Gekregen van nichte Marie!"

Haar vuistje ging schuil in mijn slinke,
We togen eendrachtelijk heen,
Waar onder het speelgereide
Het popje bedolven scheen.

En wijl de kleine gebogen
Naar heur verloren schat
Met mollige handen vol kuiltjes
Bedrijvig te graven zat:

Eilieve! vraagde ik plagend:
Wie heeft in dat hoekje zoo net,
Veel netter dan zeker klein meisken,
Zijn speelgoed te zamen gezet?

De kleine liet af van zoeken
En zag zoo ernstig op
En leide aan haar min'lijke lipjes
Den poezlen vingertop;

En 't half zich oopnend mondjen,
Een rozeknop, zoo frisch,
Zei zacht: „Dat is van broêrtje,
Die in den Hemel is."

Ongetwijfeld is dit dichtje lief van gedachte en eenvoudig van vorm, al laat hier en daar de eenvoud van uitdrukking te wenschen over. Zoo willen mij, om iets te noemen de 3e en 4e regels van het vijfde kopplet niet bevallen, inplaats van het deftige, in elk geval onkinderlijke

„Kom kijken 't mooi nieuw popje
Gekregen van nichte Marie!

zou ik wenschen te lezen:

Toe, kom eens kijken 't popje
Gekregen van tante Marie!

Mij dunkt dat is iets meer in den zoet-vleienden kindertoon, die van het gebiedende „kom kijken" en 't verzachtende „nichte" niets afweet.

Zoo ook hindert mij in het 8ste kopplet de uitdrukking „Eilieve!" Dat is een stroef tusschenwerpsel, dat hier zoo goed te vervangen ware door het losse en kinderlijke: „mijn bekje" of door het even vertrouwlijke: „zeg, vrouwtje." Men moet met jonge kinderen omgaan om te kunnen weten, dat zij verbaasde oogen zullen opzetten, wanneer „groote menschen" hen met het wijsneuzige „Eilieve!" toespreken.

Wil men ter afwisseling een minnedichtje, Soera Rana verstaat die kunst uitnemend. Er vaart een adem van liefdevollen levenslust en zoet, onschuldig genot door de volgende regels, *Nora* getiteld:

„Vol fouten zijn uw brieven
Modieus is uw kleedij,
En 'k twijfel, of vol oodmoed
Uw luchtig harteken zij.

Hoe komt, dat er juichtonen stijgen
Waar Nore! uw voetje gaat?
Vol stralen zijn uw oogjes,
Vol lachjes uw gelaat.

ó Vroolijk oog vol stralen,
ó Lieflijk aangezicht!
U oopnen zich de deuren
Als 't vriend'lijk zonnelicht.

U volgt een adem der lente,
Een onbezorgde rust,
Bij u is de jonkheid geen fabel,
Herleeft de levenslust!

Gij zijt niet van 't vroeg oude,
't Verlicht en mistroostig geslacht,
Waarover de goden toornen
En gij, gezegende! lacht.

Na 't lezen van zulke verzen zegt men eenvoudig tot den dichter: „Bravo!" 't Wijste wat men doen kan.

Bij eene melodie van J. A. Federer heeft Soera Rana een *Winterlied* gedicht, waarvan het eerste kopplet, dat aan het slot wordt herhaald, luidt:

„Schoone lente, wij verlangen,
Lieve lente, keer, ei keer!
Breng ons bloem, en groen en zangen,
Zonneschijn en vooglen weêr!"

Die regelen herinneren mij in hun verband tot de Federersche melodie aan het welbekende: „Ce qui ne vaut pas la peine d'être dit, on le chante." Neen, van zulke regels is de poëzy verre; van herhalingen als „Schoone lente" en „Lieve lente" en afgrijslijke stoplapjes als „keer, ei keer" oneigenlijke uitdrukkingen als: „Breng ons bloem.... weêr", moest Soera Rana afkeerig zijn.

Tienmaal liever dan ook zijn *Veldzang* al ware 't alleen om het vriendelijke slotkopplet:

„Nu zie, nu hoor, gij liefste mijn!
Wat licht en kleur en klank —
Hier zal ons danken zingen zijn
En elke zang een dank!

Zijn *Voorjaarsweelde*, *Voorjaarszucht*, *Barcarole*, *Eenzaamheid*, *Winteravond*, *Aan een Leeuwrik*, zijn *Jongens-Duinlied*, een lied ook bij een melodie geschreven, maar fikscher en frisscher dan staks — al die versjes en liedjes met nog een aantal te vermeerderen, zijn zonnig, natuurlijk, zoetvloeiend gedicht.

Laat mij echter niet vergeten u te wijzen op de meer geharnaste gedichten, al zijn het ook geen Sonnetten, in dit bundeltje voorkomend. Daar heb,

ge vooreerst het van een Da Costiaanschen naklank doortrilde *Afscheid aan het Dagblad****, vervolgens *Willem I* (fragment) *Aan Avitus* en eindelijk *Waar zijt Gij?* Soera Rana weet de taal te plooien naar de kracht, die hij in zijne woorden wenscht te leggen en moeilijk zoudt ge op den eersten aanblik in den dichter van het uiterst schilderachtige *„De Zomeruchtend praalde"* den poëet van 't in bespiegelende beeldspraak bewerkte *„Daar geen noch 't al verklaarde"* herkennen. Zoo behoort het ook; ik ben beducht voor de aesthetische ontwikkeling van dichters en andere kunstenaars, die men met een enkelen oogopslag aan hun werken herkent. Ik vrees daarbij voor een maniertje. Maniertjes zijn goed voor aapjes; zij hooren in 't kader van nabootsers, niet van herscheppers thuis.

Soera Rana heeft zich als echt kunstenaar vrij weten te houden van een manier; zijn speeltuig heeft vele snaren en zijn krachtige of teedere, snelle of langzame, altijd richtige vingerdruk ontlokt er tonen aan, verscheiden van klank en aard maar één door rein en zuiver geluid. Op een zeer forsch melodischen greep duidt zijn

„„„FABRIEKSKINDEREN"".

Verward zijn de stemmen en rauw soms de kreten
Dier zwart overgruizelde drom;
Geborsten de ruiten, de pannen gespleten;
Een gierende wind gaat er om.

Ter smidse verspatten de toomlooze vonken
Op 't dond'rende mokergeklop;
En 't water, van 't roodhittig ijzer gedronken,
Gaat kissend in stoomwolken op.

Nooit rustende jagen de klett'rende hamers,
Luid, gilt er de vliegende damp,
Bij razende zagen in smookrige kamers
En bonzend en dreunend gestamp.

Toch, ginds in een hoek van de sidd'rende muren,
Gekleefd aan de binten van 't dak,
Te broos om den worp van een kind te verduren,
Is 't — of zich een nestje verstak.

En zie, op haar luchtige vleugelen naadren
Twee zwaluwen aan door 't gerucht,
Tot onder de snorrende riemen en raadren,
In rappe maar rustige vlucht.

Zij voeden de jongen; zij ijlen, zij keeren.....
Een vluchtige glimlach verraadt,
Hoe raaklings den werkman de slag van die veêren
Daar scheerde langs 't gloeiend gelaat.

Een fiks gemaald, allerliefst gekleurd genrestukje waarin, gij zult het toegeven, ook stemming heerscht. The great attraction now-a-days! Van Engelsch gesproken. Soera Rana dicht in onberispelijk Engelsch gelijk Holda in 't Duitsch. Een voorbeeld? Ziehier:

EEN DROOM.

Ik zag hoe mijn lijk in het doodskleed gehuld
Bewaakt werd door klagenden rondom de spond,
Hoe allen van treurnis en zuchten vervuld
Steeds schudden de hoofden met fluist'renden mond.

Ik hoorde bekibb'len mijn zonden, mijn kwaad,
Mijn deugden? men repte misschien er van geen,
En toen tot vermoeienis toe was gepraat
Toen wreef men zich de oogen en ieder verdween.

Daar schitterde een lichtglans door de eenzame zaal
Waarin 'k tot den sluimer des doods was gebracht,
Mijn liefste zweefde aan in dien gloedvollen straal
Knielde neer naast mijn sponde en weende dan zacht.

— Maar dat schijnt Hollandsch!?

— Om u te dienen, Uw Dw. Dienaars eigen Hollandsch naar het eigen Engelsch van Soera Rana, lees het maar na — en vergelijk dan tevens — in zijn *Mosaiek*, want ik heb een toepasselijk verhaaltje ten slotte, waarvoor ik de nog beschikbare ruimte en uwe nog veroverbare aandacht edele lezer, gaarne zou gebruiken.

Er was eens een jongeling, dewelke zich vóór hij tot de jaren des verstands en des onderscheids was gekomen aan het schrijven van gedichten en gedachten in proza en de poëzy bezondigde. Eens toen hij zich nu weder tn de proza zwaar bezondigd had, kwam het eeuwig-vrouwelijke in den vorm eener jonge, schalke maagd aan den disch bij een groot festijn tot hem aanzweven. De zondaar bloosde van louter genotvol berouw en vroeg of de jufvrouw meer van potage aux herbes dan van potage à la tortue hield, groente- of schildpadsoep vond hij te commis-voyageurachtig. Toen nu het eeuwig-vrouwlijke eenmaal had geantwoord, volgden er meerdere antwoorden en verdere vragen.

De jongeling zonder verstand en zonder onderscheid zwom in een Oceaan van weelde, nog vóór de Champagne was gediend, op het vernemen dat de jonge maagd met zijne laatste zonde in de proza bekend was.

— Een allerliefste novelle, de karakters uitstekend volgehouden, Louise's ontrouw is byzonder juist geschilderd, o, allerliefst, allerliefst...

Een stortzee van genot omspoelde den jongeling.

— En waagde hij verder te vragen, vond u de wederkomst van Almanzor nog al goed?

— Dat weet ik niet, in de recensie werd daarvan niets gezegd. U begrijpt om de Fransche, Italiaansche, Engelsche en Duitsche litteratuur van den dag bij te houden, kan men Hollandsche boeken alleen in recensies lezen.

— Ik begrijp dat genadige freule, antwoordde de zondaar, die zwoer verlost te zullen worden en bij zichzelven dacht dat de jonge maagd minstens één reusachtig germanisme aan hem verdiend had.

———

Indien Gij ten slotte Kunstbodelezer! verklaring zoudt willen hebben van den titel boven deze regelen, veroorloof ik mij de vrijheid u naar Soera Rana's vorigen bundel *Licht en Schaduw* te verwijzen. Daarin, zult ge u herinneren, zegt de dichter van zichzelven:

„Ik ben van 't vorstelijk geslacht
Doch niet der Vorsten één."

Ook door *Mosaiek* heeft hij getoond tot de Rijksgrooten te behooren, die recht hebben zich in schaduw van purper en hermelijn te bewegen.

Frits Smit Kleine.

———

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

———

De heer de Brieder bericht naar aanleiding van het artikel „Een nieuw professor" dat de Amsterdamsche courant slechts als haar gevoelen heeft uitgesproken, dat de heer Alberdingk Thym „de rechte man op de rechte plaats" was, en dat de toevoeging dat hij „zorg te dragen had de beeldende kunst en hare geschiedenis niet op wijwater te zetten" van de hand van Dr. v. Vloten was.

Plaatsgebrek verhindert ons zijne correspondentie in haar geheel op te nemen.

———

ADVERTENTIEN.

W. C. DE GRAAFF te Haarlem heeft verzonden, *afl.* 1 van:

DE BANIER.

Redactie:

MARCELLUS EMANTS—F. SMIT KLEINE—J. VAN SANTEN KOLFF.

INHOUD der eerste afleveringen:

F. SMIT KLEINE, Jeroen en Jeroentje. Dorpsnovelle. — Dr. JAN TEN BRINK, Eene moderne Tragedie. — MARCELLUS EMANTS, Een nieuw historisch treurspel. — A. J. COSYN, Uit Zuid-Nederland. — D. F. S. Richard Wagner's »Meistersinger von Nürnberg." — F. VAN DER MERWEDE, Vogelvlucht. — Het Handelsblad contra Mr. van Houten. — R. E. DYNS, Giacomo Antonelli. — H. L. BERCKENHOFF. Haverschmidt. — J. VAN SANTEN KOLFF, Over de nieuwe richting onzer schilderkunst naar aanleiding der jongste tentoonstelling. — G. J. KOLFF, Een bezoek aan den Gédée. — F. L. A. DE JAGHER, Poësies. — MARCELLUS EMANTS, Upsala. — MR. G. ANTHEUNIS, Poëzy. — J. VAN SANTEN KOLFF, Quatrelles, A coups de fusil. — H. L. BERCKENHOFF, Busken Huets, Nederlandsche belletrie. — ELISE A. HAIGHTON, Kritische beschouwingen. — DR. L. W. VAN DEVENTER, Coppées, Luthier de Crémone. — A. J. COSYN, Brieven uit Zuid-Nederland. — F. SMIT KLEINE, De volksdichter W. J. van Zeggelen. — H. T. CHAPPUIS, Eene novelle.

Prijs per Jaargang van 12 Nommers in Gr. 8° formaat van 80 à 96 bladzijden *f* 10.—.

TENTOONSTELLING

VAN

SCHILDERIJEN, TEEKENINGEN enz.

alles vervaardigd en nagelaten door wijlen den kunstschilder C. KIMMEL, te Middelburg.

Te bezichtigen in de groote zaal van het schuttershof: De Edele handboog, te Middelburg, Vrijdag 26, Zaterdag 27 en Zondag 28 Januari 1877, van 10 tot 3 uren. Entreé voor de **drie** kijkdagen **25 cents** per persoon, met gratis ex. van den Catalogus.

De verkooping zal plaats hebben Maandag 29 en Dinsdag 30 Januari, in hetzelfde lokaal, van 2—4½ en van 6—10 uren.

De catalogus zal op franco aanvrage door de boekhandelaars J. C. & W. ALTORFFER, te Middelburg, franco worden toegezonden; terwijl de heer J. J. WORRELL zich bereid heeft verklaard de uitvoering van commissiën gratis op zich te nemen.

Verschenen bij **J. L. BEIJERS** te **Utrecht**:

COPPÉE,

De Viool van Cremona.

TOONEELSPEL,

vertaald door

Mr. J. N. VAN HALL.

f —.**90**.

SOERA RANA,

MOSAIEK.

f —.**85**.

J. MINKMAN te Arnhem, geeft uit:

A. J. Servaac van Rooijen, Braga-studiën . . *f* 0,75
Constant, De opvoeding der vrouw, hoe zij is en hoe zij wezen moet . . . . » 1,40
Wilhelmina von Hillern-Birch, Hooger dan de Kerk. Ingen. *f* 0,60 Geb. . . . . » 1,00
W. Hartsink, Schêle Teun en Een vrouw uit de Krant . . . . » 0,90
Constant, De eerste vlucht . . . . » 3,20
A. de Vrije, Eerste gedichten en gedachten van een Leek . . . . » 0,50
——— Zangen der Jeugd . . . . » 1,10
——— Geest en Hart (Bovenstaande bundeltjes vereenigd in één bandje verguld op sneê . . . . » 2,25

Uitgaven van P. GOUDA QUINT, te Arnhem.

ALEXANDER V. H., **Jeugd. Studentenschetsen**, 48 Platen, met Bijschriften. In afleveringen *f* 14,40. In prachtband . . . . *f* 16,25
——— **Zoo zijn er! Studentenschetsen.** 52 Platen, met Bijschriften. (Uitmakende met **„Jeugd"** een geheel van 100 Platen.) Ter Perse.
——— **Zijn er zoo?** Nieuwe uitgave. 100 Platen, met Bijschriften. In afleveringen *f* 30,—. In 2 prachtbanden . . . . *f* 35,70
——— **Schetsen met de pen.** Derde Bundel. Met titelplaat. In carton *f* 1,50. In linnen stempelband . . . . *f* 1,90
VER HUELL (A.), Cornelis Troost en zijn werken. Met 8 schetsen naar dien Meester. Op zwaar Hollandsch papier . . . . *f* 5,—
——— **Jacobus Houbraken et son oeuvre.** Avec portrait de Houbraken, gravé par D. J. Sluijter . . . . *f* 4,—
GUGEL (E.), Geschiedenis van de Bouwstijlen in de hoofdtijdperken der Architectuur. Met ruim 600 in den tekst gedrukte figuren en 6 staalgravuren . . . . *f* 16,—

W. C. DE GRAAFF, te HAARLEM, heeft uitgegeven:

HESTER WENE, DE OUDVELDERS. 2 dln. . *f* 6,25
Mrs. OLIPHANT, EEN JUNIROOS. Uit het Engelsch door Mevr. VAN WESTHREENE . . . » 3,25
E. JENKINS, KLEIN DUIMPJEN. Naar het Engelsch door DR. J. VAN VLOTEN . . . . » 2,25

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 3 10 Februari 1877.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING EN AANKWEEKING

VAN

SMAAK EN SCHOONHEIDSZIN,

ONDER LEIDING VAN

MARCELLUS EMANTS EN DAVID VAN DER KELLEN JR.

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

KUNSTVERKLARING.

Amsterdam et Vénise par Henry Havard. Paris. Plon et Cie. 1876.

Nog altijd wordt er met recht geklaagd over de weinige belangstelling welke de Nederlander in zijn eigen kunst stelt. Menigeen, uitmuntend op de hoogte van de nieuwste werken in Frankrijk, Duitschland en Engeland verschenen, kent de voortbrengselen zijner nationale literatuur slechts uit de courant-advertentien, die hem elken dag denzelfden naam onder de oogen brengen. De reiziger, die door het bezoeken der buitenlandsche Musea eenige Italiaansche meesters reeds aan hun stijl weet te herkennen, legt zonder schaamte de bekentenis af dat hij reeds herhaalde malen het voornemen heeft gehad ook het Mauritshuis eens ter dege te bestudeeren, maar.... dat hij er nog niet toe is gekomen. De schrandere opmerker, die van uit het spoorwegvenster reeds de waarneming heeft gedaan dat de voornaamste kerken der stad, welke hij gaat bezoeken, tot de veertiende eeuw moeten gebracht worden, heeft omtrent zijn eigen geboorteplaats slechts de zekerheid dat er eenige oude kerken en eenige oude huizen te vinden zijn.

De vraag ligt voor de hand of 't niet mogelijk zou zijn hierin eenige verandering aan te brengen en de steeds naar buiten gerichte aandacht van het publiek wat meer op eigen kunst zoowel nieuwe als oude te vestigen. Voor eenige jaren is door de Gidsartikelen van den heer de Stuers reeds een krachtige stoot in deze richting gegeven, maar bij dien stoot is het ook gebleven en toen men zag dat de regeering zich nu de zaak begon aan te trekken sloot de opgewekte belangstelling weder de oogen en dommelde in. Wanneer wij thans de vraag opperen of er geen middel is om hierin verandering te brengen, dan moet allereerst beslist worden op welk deel van het publiek dit middel zal moeten werken. Het ontbreekt Nederland volstrekt niet aan degelijke kunstkenners, maar wel aan die eigenaardige soort van kunstvrienden, welke door den drang der omstandigheden aan de studie der kunst slechts een zeer bescheiden plaatsje in hunne dagelijksche bezigheden kunnen inruimen, maar desniettegenstaande van dit plaatsje een lievelingsplek hebben gemaakt.

Ik bedoel hen wien 't niet voldoende is alle musea bezocht en alle kerken gezien te hebben, welke het een of ander reisboek aangeeft, maar die trachten uit de voortbrengselen der kunst eenige gegevens te putten om zich een juist en volledig denkbeeld van eenig land en volk te vormen. Dergelijke kunstminnaars deinzen in den regel met schrik terug voor de lijvige folianten waarin de uitvoerige resultaten van geleerde critische nasporingen zijn neergelegd, maar strekken begeerig de hand uit naar een werk als Burckhardt's Cicerone voor Italië, waarin het zich vormend oordeel een aangenamen en gemakkelijken leiddraad vindt. Ware onze literatuur in het bezit van een' dergelijken gids door Neerland's kunstschatten, ik twijfel niet of de belangstelling zou aanmerkelijk vermeerderen. Voor hen die het genoemde werk niet kennen is bij een eventueele reis naar het gevierde schiereiland de opheldering misschien welkom, dat het uit drie beknopte deeltjes bestaat welke in onderhoudenden stijl de geschiedenis der Italiaansche Bouw-, Beeldhouw- en Schilderkunst bevatten. Daar de schrijver bij elk besproken kunstwerk nauwkeurig de plaats opgeeft waar het te vinden is, dient het werk te gelijkertijd als een catalogus voor geheel Italië, en om het aan dit doel nog beter te doen beantwoorden is er in een vierde deel een volledige lijst aan toegevoegd zoowel der kunste-

naars, als der steden en zelfs der afzonderlijke kunstproducten met aanwijzing van het deel, de bladzijde en zelfs den regel waarop zij besproken worden. Dient dus het boek allereerst als voorbereidende studie, niet minder nuttig — en gemakkelijk — is het de treffende opmerkingen van den auteur nog eens op te slaan wanneer men het kunstwerk voor oogen heeft. Ongegrond is daarbij de vrees dat een dergelijke studie een eigen oordeel zou beletten, ten minste vervalschen. Slechts aan zeer weinigen is het vergund alleen door zelfstandige studie tot een oordeel van eenige waarde te komen; de meesten hebben een prikkel om na te denken noodig en de weinigen, die blindelings een boekenoordeel tot het hunne maken zouden zonder dat boek in 't geheel tot geen oordeel gekomen zijn.

Voor Nederland ontbreekt een dergelijk werk geheel en wat in andere vormen over Nederlandsche kunst is geschreven lijdt aan oppervlakkigheid en droogheid of is te uitgebreid te zaakrijk voor het hier besproken doel. Het is daarbij volstrekt niet de vraag of de schrijver volledig is, zelfs niet of hij in zijn jaartallen overal juist is, hoewel Burckhardt aan beide vereischten voldoet, maar wel of hij er in slaagt in onderhoudenden vorm den lezer een beeld te geven der geheele kunstontwikkeling in verband met de eigenaardigheden van land en volk. Groote, karakteriseerende trekken worden daartoe vereischt, steunende op de beschouwing en ontleding der voornaamste werken in den loop der tijden voortgebracht. Dat dergelijke boeken het gevaar medebrengen eener zeer groote vrijheid aan de fantasie van den auteur gelaten, die meer schilderend dan betoogend, meer opbouwend dan analyseerend optreedt, ligt voor de hand, maar de balans helt toch te veel naar de nuttige zijde over, dat wij daarom een volstrekt afkeurend vonnis mogen vellen.

Hoewel het Amsterdam et Vénise van den heer Henry Havard geen aanspraak maakt op eene vergelijking met Burckhardt's Cicerone verdient het werk toch wat zijne vijf laatste hoofdstukken aangaat in den Kunstbode besproken te worden als eene proeve hoe men in beeldende kunst onderhoudend en leerrijk schrijven kan zonder oppervlakkigheid en zonder vermoeiende geleerdheid tevens. Die vijf laatste hoofdstukken (de „Conclusion" buiten rekening latend) loopen over eene vergelijking der Amsterdamsche veeleer) Nederlandsche) en der Venetiaansche bouw- en beeldhouwen schilderkunst. Wat die vergelijking zelve aangaat, zij is meer middel dan doel der beknopte verhandeling; de schrijver heeft haar niet tot het hoofdonderwerp gemaakt dat hij beschrijven en bewijzen wilde, maar slechts als de geschikte leiddraad beschouwd voor eene algemeene schildering der beide kunstontwikkelingen.

De punten van vergelijk welke hij vooropstelt voor het geheele karakter der twee kunsten, zijn de groote voorliefde voor de kleur gepaard met een zeer zwak gevoel voor de schoonheid van lijnen, en een te ver gedreven minachting voor de wetten der statica. Meer in 't bijzonder merkt hij voorts op dat beide steden hunne eerste kunstenaars uit den vreemde lieten komen en dat die kunstenaars onder den invloed van klimaat, stad en volk („milieu") in hunne nieuwe woonplaatsen eene totale metamorphose ondergingen. Die metamorphose bestond hoofdzakelijk in de sterke ontwikkeling van hun coloriet ten koste van eene krachtige en groote betooning der lijnen en openbaarde zich niet alleen in de schilders, maar ook in de architekten en in het ontbreken der beeldhouwers. De reden dezer metamorphose vindt de auteur in de tafereelen welke zij dagelijks voor oogen krijgen, want de vorming van een beeldend kunstenaar geschiedt meer door het oog dan door het verstand. Door den met waterdamp bezwangerden dampkring der twee steden, verliezen de omtrekken der voorwerpen hunne scherpte, terwijl de kleuren door de ineensmelting der kleine nuancen tot groote vlekken aan kracht winnen, en het spoedig in intensiteit afnemend verschiet den schilder de middelen aan de hand doet om aan zijne voorstellingen door een juiste gradatie van tinten een groote mate van relief en waarheid te geven.

Met deze algemeene kenmerken voor oogen beschouwt de auteur de eigenaardige ontwikkeling der kunst in beide steden, geeft de oorzaken van den bloei, zoowel als de redenen van verval aan, schildert door middel van anecdoten en historische bijzonderheden elk byzonder tijdperk en laat daaruit wederom de verschillende groote kunstenaars, als zoovele bloemen wier leven en groei door bodem en klimaat is bepaald voor de oogen van den lezer opschieten. Waar het noodig is treedt hij in vergelijking met kunsttoestanden die buiten het kader zijner beschouwing vallen en slaagt er in den lezer een duidelijk beeld van elken kunstenaar voor oogen te stellen in eene omlijsting van den tijd, waarin hij leefde en werkzaam was.

Terwijl eene zeer nauwkeurige en volledige opsomming van namen en jaartallen, vergezeld van een opgave der voornaamste werken en van de musea waarin zij te vinden zijn meer afschrikt dan uitlokt om een belangstellenden blik op de kunst te slaan zou het mij zeer verwonderen indien de levendige schildering van den heer Havard niemand had aangespoord de weinige besproken werken eens met een blik te vereeren en des schrijvers oordeel eens aan eigen ervaring te toetsen. Waar zooveel karakteristieke opmerkingen gemaakt worden krijgt men als 't ware behoefte ook zelf eens een opmerking te maken en leert op die manier de kunst geheel anders bezien dan men tot op dit oogenblik gewoon was. Met de wijze van beschrijving door onzen auteur gevolgd slaagt een kundig beoordeelaar er ongetwijfeld in voor iedereen interessant te zijn omdat hij — zij 't dan ook in zeer grove trekken, — de kunstwerken niet meer beschouwt als de toevallige fabrikaten van aangeboren talent en verkregen kennis, maar wat den inhoud zoowel als den vorm aangaat als de noodzakelijke uitingen van den menschelijken geest in een bepaald land en op een bepaald tijdstip harer ontwikkeling.

Na over den vorm van het werk gesproken te hebben moeten wij ook een enkel woord aan den inhoud wijden. Evenwel slechts een enkel woord. Niet omdat de inhoud van zoo weinig waarde zou zijn, maar omdat de schrijver zich over 't algemeen aan de heerschende meening heeft aangesloten en slechs op zeer weinige plaatsen een nieuw gevoelen heeft geuit. Al wat hij zegt is reeds elders gezegd. De criticus heeft dus meer op de wijze van zeggen dan op de stof zelve te letten.

Over de Italiaansche kunst is reeds zooveel geschreven, over de Nederlandsche wordt elken dag

meer geschreven. Waar 't dus niet de vraag is twistpunten te beslechten, maar in groote trekken een beeld te geven daar is het niet te verwonderen dat een schrijver zich aan de algemeen aangenomen voorstelling houdt. Waar hij echter een nieuwe meening ten beste geeft is er vaak iets gezochts in zijne opmerkingen, zoo bijvoorbeeld in zijne oppositie tegen Henri Taine, in de vergelijking der Amsterdamsche en Venetiaansche huizen en in zijn betoog dat er wel eene Nederlandsche schilderkunst, maar nooit eene Nederlandsche school heeft bestaan. Wanneer men eene zeer eigendunkelijke uitlegging van het woord school vooropstelt, is 't niet moeilijk te bewijzen dat in een bepaald geval de vòlgelingen niet genoeg aan die uitlegging beantwoorden om den naam van school te verdienen. De auteur schijnt van oordeel te zijn dat men om tot een school te behooren ook schoolsch moet zijn en dat eene groote mate van individueele vrijheid het denkbeeld van school buitensluit. Deze meening is echter ongegrond en zou indien zij juist ware evenzeer de Venetianen als de Nederlandsche kunstenaars treffen, daar ook bij de eersten — daargelaten dat de tijdsomstandigheden hun een beperkte kring van onderwerpen aanboden — de verschillende individualiteiten zich niet onder stoelen of banken zochten te verbergen en de leerling in 't geheel niet slaafsch den stijl des meesters trachtte te volgen.

De hier en daar voorkomende eigenmachtige beslissing van eenig geschilpunt zooals bijvoorbeeld welk aandeel Verrochio toekomt in het standbeeld van Colleoni was misschien noodzakelijk daar het schilderend betoog geene nadere uiteenzetting veroorloofde. Mocht echter deze wijze van kunstbeschrijving navolging vinden voor ons land dan zou het raadzaam zijn althans kort aantegeven dat het een of ander nog aan twijfel onderhevig is.

De karakteristieken der Venetiaansche schilders zijn over 't algemeen het best geslaagd en dit is niet te verwonderen wanneer men bedenkt dat ons voor dezen kunstenaars een veel grooter aantal bronnen ten dienste staan dan voor de Nederlandsche het geval is. Reeds om deze reden zal de auteur, die lust mocht gevoelen eene Nederlandsche kunstgeschiedenis te schrijven met ontzaglijke zwarigheden te kampen hebben. De eigenaardigheid dezer kunst dat zij veel objectiever is, en de persoon des kunstenaars, zijn gevoel en zijne denkwijze, zich veel minder op den voorgrond dringen dan in de Italiaansche het geval is vormt het tweede groote bezwaar waarmede hij rekening zal moeten houden. Toch belet dit alles niet dat wij nog de hoop niet opgeven eenmaal een schrijver te zien opstaan, die opgewekt door het besproken werk van den heer Havard of liever nog door Burckhardt's Gicerone den Nederlander een gids verschaft door de schatten zijner eigene beeldende kunst.

M. E.

NAAR AANLEIDING VAN „DAS WIENER STADTTHEATER."

Na de lezing van „Das Wiener Stadttheater" drong zich onwillekeurig de vraag aan mij op, of de kunst aan *Laube*, voor 't geen hij gaf in zijne hoedanigheid van schouwburgbestuurder niet evenveel verplicht is als voor de kunstgewrochten, die zij den *dichter* dankt. Die vraag was misschien opgepast en stellig ondoordacht. Ware *Laube* geen dichter, dan zou hij aan die trits van onwaardeerbare werken: „Das Burgtheater", „Das Norddeutsche Theater", „Das Wiener Stadttheater", zoomin het leven geschonken hebben als aan „Graf Essex" en „Die Karlschüler". De beide eerste werken van het bedoelde drietal zagen reeds jaren geleden het licht — en ook het „dritte im Bunde" is niet splinter nieuw meer. Het verscheen in 1875 bij J. J. Weber te Leipzig. Toch heb ik reden te gelooven, dat het ten onzent niet zoo algemeen bekend is, als wenschelijk zou zijn.

Een aankondiging of bespreking er van trof ik althans nergens aan, en — om de waarheid te zeggen — veel wat in de laatste maanden over ons tooneel geschreven werd (en dat is nog al iets!) zou, vermoedelijk, ongeschreven gebleven ten minste *anders* geschreven zijn, wanneer de verschillende penvoerders met Laubes boek bekend waren geweest. Wat hiervan ook zij, het is buiten kijf, dat het tweehonderdtal bladzijden, waarin *Laube* de ondervindingen neerlegde, die hij opdeed, gedurende de twee jaren, dat hij 't beheer voerde over „Das Wiener Stadttheater", een schat van wetenswaardigheden bevat, waarmede elk schouwburghoofd, elk tooneelspeler, elk beoordeelaar, elk tooneelschrijver ten onzent, waar wij en de genoemde deskundigen, ten opzichte van het tooneel, nog in onze prille jeugd verkeeren, zijn voordeel kan doen. Ik weet geen beter middel om de waarde, die ik toeken aan *Laubes* werk helder te doen uitkomen, dan den schrijver hier en daar zelf het woord te laten.

Gelijk de vereeniging „Het Nederlandsch Tooneel" te Amsterdam en de H.H. Le Gras c. s. te Rotterdam, opende *Laube* zijn schouwburg met een gezelschap „welche aus allen Windrichtungen zusammengehohlt war, welche sich gegenseitig nicht kannte". Deze had evenwel op genen vóór, dat hij zes maanden lang met zijne nieuw aangeworven tooneelspelers kon oefenen — alvorens zij in 't openbaar behoefden op te treden. Hij huurde daartoe een kleine zaal, waarin dag aan dag, 's morgens en 's avonds, gearbeid werd, en de jongeren zoowel als de ouderen, zonder onderscheid, onder handen genomen werden. De eerste tijd werd gewijd aan de zoogenaamde vooroefeningen. „Het nut van deze vooroefeningen wordt over 't algemeen te laag geschat — ja, veel tooneelspelers verwerpen ze geheel als nutteloos, — omdat de zoogenaamde jonge kunstenaars zich den „leertijd" ontwassen wanen.

Zij willen niet begrijpen, dat men in elke kunst beginnen moet bij het begin. De schilder, de beeldhouwer, de toonkunstenaar, ja, die moeten door de zure appel der „eerste beginselen" heenbijten, eer zij tot de eigenlijke uitoefening hunner kunst komen. Alleen de tooneelspeler houdt zich zelf voor een geboren genie — wat hij in werkelijkheid maar zelden blijkt te wezen. Vóór alles behoort hij zich toe te leggen op de hoogst moeilijke kunst van „spreken." Juist spreken, duidelijk spreken, met uitdrukking spreken, wegslepend spreken, dat zijn de sporten

van de kunstladder.... Op het duitsch tooneel wordt verbazend slecht gesproken — zooals trouwens in geheel Duitschland. De romaansche volken, met hun aangeboren kunstzin, zijn ons ook op dit punt vooruit. De Franschman behandelt zijn taal met eerbied, en legt zich met ernst toe op een juiste uitspraak, hetgeen den franschen tooneelspeler stellig te stade komt. Hij begint zijn loopbaan niet geheel onvoorbereid, gelijk dit bij ons, Duitschers, het geval is."

In zijn „Schoonheidsleer des Tooneelspelers" wijst de heer Kalff op het gewichtig ambt van den tooneelschikker, of liever hij dringt er met klem op aan, dat dit ambt ten onzent een ambt van gewicht *worde!* Te recht. Maar behalve door een bekwaam tooneelschikker werd *Laube* terzijde gestaan door een *Vortragslehrer* (Strakosch), onder wiens toezicht de rollen werden ingestudeerd, enz. En deze *Vortragslehrer* vatte zijne roeping zoo hoog op, dat het hem niet slechts gelukken mocht de tooneelspelers (ook de oudere, in wien men zoo licht alle kwalen vergroeid acht. [1]) te genezen van hebbelijkheden in uitspraak, tred en gebaren, die hen schier tot een tweede natuur geworden waren, maar onder zijne „behandeling" kwamen bij sommigen eigenschappen, als 't ware verborgen deugden, te voorschijn, die een geheel ander licht wierpen op hun talent — zoodat ze zelfs, tot hun voordeel, van 't eene „vak" in 't andere overgingen. Arbeid en nog eens arbeid, ziedaar het wachtwoord voor den tooneelspeler!

Hij, die zich geen denkbeeld kan vormen van de reuzentaak welke een schouwburgbeheerder op de schouders gelegd is, leze de drie eerste hoofdstukken van „Das Wiener Stadttheater" — hij zal er tevens op nieuw uit ervaren wat ijzeren wilskracht, volharding, die zich door geen tegenspoed, hoe schijnbaar onoverkomelijk ook, laat overmannen, en... kennis, door jarenlange ondervinding gelouterd, vermag.

Het zou mij moeilijk vallen een enkele bladzijde in *Laubes* boek aan te wijzen waaruit door ons, Nederlanders, niet veel te leeren valt. Ja, het werk is als bezaaid met wenken en opmerkingen, die waardig zouden zijn als aphorismen in een bundeltje verzameld te worden.

Na te hebben aangestipt hoeveel zorg de keuze van een blijspel, den schouwburgbeheerder veroorzaakt, omdat hij, met eerbiediging der kunst, iedereen believen moet, vervolgt hij aldus:

„Je empfänglicher das Publicum ein Lustpiel aufnimmt, je frischer es lacht, desto verdriesslicher sagt der kritische Zuschauer: es ist im Grunde nur eine Posse! Damit gilt das Stück für gerichtet, und Autor wie Theater kriegt keinen Dank, sondern im glücklichen Falle nur Entschuldigung."[2]

Versucht es der Autor, die Interessen des Vorgangs zu erhöhen und zu verfeinern, dann wird er des französischen Geschmacks angeklagt."

Vooral met het oog op een door mij reeds vroeger (Onze Tolk 75—76) gewraakte beoordeeling van Justus van Mauriks *Een Bittere Pil*, vestig ik de aandacht op deze woorden. Elders spreekt Laube zijn oordeel over de tooneelcritiek in Duitschland in sterkere bewoordingen uit.

„De duitsche tooneelcritiek," zoo heet het op bldz. 56. „kan zich alleen neerleggen bij het „beste"; het goede bestaat voor haar niet. Of het mogelijk is, dat het tooneel ons enkel op meesterstukken vergast, vraagt zij niet. Wanneer het er niet toe in staat is, dan verdwijne het. De heeren recensenten schijnen niet te begrijpen, dat men trouw kan blijven aan de hoogste eischen, die de kunst stelt — en toch een tooneelstuk, hetwelk aan die eischen niet voldoet, geschikt achten voor het tooneel.

Hoe veel verstandiger handelen de Franschen op dit punt! Mit unerschöpflichem Wohlwollen behandeln sie ihre Productionen für's Theater. Jeder Splitter von Talent, welchen ein neues Stück neben eitel Schwächen darbietet, wird gepriesen, wird als Stoff zur Ermunterung für den Autor behandelt. Es fällt ihnen gar nicht ein, dass durch solche Milde die höhere literarische Forderung Einbusse erleiden könne, dem Theater aber, das wissen sie, wird dadurch Unterstützung geleistet, die Production für das Theater wird dadurch ermuntert. Wenn das Jahr um ist, und der neue Autor keine Fortschritte gemacht hat, so versinkt er in der Stille, die höheren Gesetze aber bleiben unbeschädigt aufrecht.

So haben sie stets ein reges Schaffen für ihre Bühne, wir aber haben immerfort über Mangel an Production zu klagen, weil wir alle Autoren beleidigen, verfolgen und am Liebsten mit einem Streiche todt machen. Standrecht! ist unsere Losung für Theaterstücke".

Verandert Duitschland in Nederland en Laubes woorden schilderen den toestand gelijk hij ten onzent is. De Nederlandsche tooneelletterkunde heeft ons in de laatste jaren met geen enkel meesterstuk verrast — ik erken 't, hoewel ik de hooge waarde (voor onze letterkunde en ons tooneel beide) van Glanors *Uitgaan*, Van Heysts *Rennenberg* en Kellers *Blauwe Lint*, niet voorbij zie. Ons volk is in dit opzicht trouwens nooit verwend geworden. Maar zóó schraal was de oogst niet, dat er geen reden zou zijn de Muze in haar, zij 't dan zwakke pogingen om ons repertoire te verrijken, te steunen. *Teedere* spruitjes, overgeplant op een vreemden bodem, een bodem althans, die niet *bereid* is, vereischen een *teedere behandeling*, als men ze niet dooden wil.

De critiek is ten onzent vaak even hardhandsch als onrechtvaardig. Onrechtvaardig, ja; ik ben zoo vrij de hh. critici er aan te herinneren, dat *hunne* kunst te dikwijls het kenmerk draagt door koorknapen te worden gediend, koorknapen, die even ver staan van den priester, als onze jonge tooneelschrijvers van Sardou bijv. Mijn hemel, laat ons toch bescheiden zijn. Werkelijk, de een heeft den ander zoo veel niet te verwijten. Mogen wij ook op elk ander kunstgebied ten onzent *den* meester erkennen, naar wien wij met eerbied opzien, op tooneelgebied moet de kunstenaar nog verrijzen, wiens onwederlegbaar oordeel reputatien vestigt of afbreekt.

't Zou misschien zijn nut hebben om, naar aanleiding der in de laatste twee jaren door eene en dezelfde hand geschreven beoordeelingen van tooneelstukken en tooneelvoorstellingen, een register op te maken van de eischen, die men een Nederlandsch

1 Ik heb natuurlijk die beheerders op 't oog, welke o. a. de volgende woorden van Laube tot de hunne maken. Ein Theaterdirector wird nie für die Schöpfungen seines Theaters einstehn, wird sie nie in letzter Instanz fördern können, wenn er nicht die Proben leitet von Anfang bis zu Ende.

2 Vergel. *Ernst Wicherts* behartigenswaardige woorden: „Ganz verkehrt ist es, ein Lustspiel gerade deshalb, wei se gut unterhält, Kritisch zu degradiren."

drama al zoo stelt. Dat de meeste dier eischen inderdaad „onmogelijk” zouden kunnen heeten, daar ze met elkaar in tegenspraak zijn, behoeft geen verzekering voor hem, die gewoon is zijn couranten te bewaren, en zich nu en dan in vergelijkende studiën te verdiepen.

Het is, met het oog op de beperkte ruimte, in den Kunstbode beschikbaar, niet mogelijk, zij 't ook met een enkel woord de onderwerpen aan te stippen, die Laube in „Das Wiener Stadttheater” behandelt of ter loops aanroert. Een blik in het rijke „Namen- und Sachregister”, zal ieder tot de erkentenis nopen, dat de stof er te omvangrijk toe is. Voert overal de schouwburgbestuurder het woord, die het geldelijk belang der onderneming aan wier hoofd hij gesteld is, niet uit het oog verliest, de dichter, de kunstkeurige aestheticus behoeft nimmer het veld te ruimen voor den „man van zaken.”

Het oordeel door Laube geveld over de grootere en kleinere tooneelwerken van verschillende uitheemsche en duitsche dichters, zoo van den tegenwoordigen tijd als van vroeger eeuwen, hebben dáárom voor ons, ten opzichte van het tooneel onmondigen Nederlanders, een zoo bizondere waarde, omdat hij ze beschouwt uit het oogpunt der „Bühnenfähigkeit”. Hoe een tooneelstuk zich eerst bij de opvoering naar waarheid laat beoordeelen, daarvan vindt men ook hier treffende bewijzen. Meermalen druischte Laubes oordeel lijnrecht in tegen het gevoelen der tooneelkunstenaars van zijn gezelschap, die vaak na de lezing het door hem ter opvoering gekozen werk kortweg voor onspeelbaar verklaarden. Met Grillparzers „Bruderzwist” was dit o. a. het geval. „Die Leseprobe war niederschlagend. Herr Lobe las den Kaiser (Rudolph, de hoofdpersoon) trocken und unmächtig, an vielen Stellen sogar unmächtig des Sinns. Ich muss ihm aber nachrühmen, dass er von da an eifrigst bemüht war, sich der Aufgabe zu bemächtigen. Er liess sich sogar mehrmaliges Vorlesen der Rolle von mir gefallen, und nahm bei den Proben mein unablässiges Dreinreden, Coppigiren und Zureden geduldig hin. Und so wuchs der alte Kaiser von Tage zu Tage, und war auf der letsten Probe auch für mich ziemlich fertig”.

De „Bruderzwist” kon niet gerekend worden tot de „leicht wirksamen Theaterstücke”, hoewel het mocht bogen op schoonheden van den eersten rang, zij 't ook, dat ze den oppervlakkigen beschouwer niet terstond in 't oog vielen. Het kwam er maar op aan „diese geistigen Reize *hervorzuheben durch die Inscenesetzung*”. De uitslag bewees, dat Laube goed gezien had en zijne krachten niet overschatte. Het stuk beleefde verscheidene opvoeringen.

Vaak vulde Laubes eigen dichterlijk vernuft aan en verbeterde hij, wat hem in de stukken, die hij liet opvoeren, zwak voorkwam. En de steeds vorschende dichtergeest werkte louterend, zelfs op de edele gewrochten van de grootmeesters op dramatisch gebied. En nooit sluimerde hij in op het zachte peluw der overlevering — zijn critische gave won aan scherpte omdat zij altoos werkzaam was. Honderd malen heeft hij *Hamlet* „probirt”, en telkens is hij dieper ingedrongen in den zin van deze schepping, waaraan men „immer wieder neue Bedeutung, neue Lockung entdeckt”. Toch stuit hij, den laatsten keer, dat hij Hamlet met zijne tooneelisten instudeert op eene tegenstrijdigheid in de beroemde alleenspraak: „To be or not to be”, die zijn waakzaam oor vroeger ontsnapt was. Ook in de laatste bedrijven wijkt hij bij de opvoering af van het oorspronkelijk werk, waardoor de machtige indruk, dien het geheel op den toeschouwer maakt, aanmerkelijk verhoogd wordt. In *King Lear* veroorlooft hij zich eveneens wijzigingen, die de gezonde kunstsmaak billijken moet. Ik stip slechts aan. Wie er meer van weten wil leze hoofdstuk 6 en 10. Ik weet wel, elk tooneelschikker veroorlooft zich in Shaksperes werken vrij spel met de schaar, hoe het evenwel meestal een zeer gevaarlijk werktuig in zijne hand blijkt, zal ieder bij eigen ervaring wel weten.

Er is een wezen, een duizendhoofdig wezen, men heet het publiek, waarmede elk schouwburgbestuurder rekening heeft te houden. Ik geloof, dat men (ik bedoel de critiek) dit ten onzent wel eens uit het oog verliest. Natuurlijk, men dale niet af tot het publiek — maar verheffe het veeleer. Keulen en Aken zijn echter niet op een dag gebouwd, en men werpt zijn kunstenaarseer niet te grabbelen door te schipperen met zijn ideaal. Het is een vereischte voor den schouwburgbestuurder, dat hij zijn publiek kenne — opdat hij in staat zij zijne behoeften, zijn smaak te bevredigen. . . en te leiden. Dat Laube de gelegenheid, die hem zijne verschillende betrekkingen tot den schouwburg gedurende zijne veeljarige loopbaan aanbood, om het publiek in al zijn grillige neigingen te bestudeeren, niet ongebruikt voorbij heeft laten gaan, maar zich toch nog wel eens vergiste, daarvan strekt het hier besproken boek ten bewijze. Zoo beging hij een fout door den schouwburg te openen met een nieuw stuk. Wel behoedde hem dit voor mogelijke vergelijkingen, die in het nadeel van het pas opgericht gezelschap konden zijn, maar toch had hij, naar zijne later gegeven verklaring, moeten bedenken, dat „ein neues Haus und ein neues Stück, des Neuen zu viel ist” voor het publiek. Het debut was dan ook minder gelukkig. Wanneer hij later Paul Lindaus „Maria und Magdalena” in studie geeft, ontlokt hem den naam van dit stuk de volgende opmerking: „Ein unbequemer Titel” Eine „Maria Magdalena” von Hebbel war schon da, ein blosses „und” sollte die Unterscheidung bilden. Unbequem! Das Publicum unterscheidet nicht so genau”. Op bldz. 64 lezen we 't volgende:

De titelvraag — tooneelspel of blijspel? — is niet zonder gewicht. Wij, Duitschers, wagen 't nog altoos niet van een blijspel te spreken, wanneer de hoofdhandeling ernstig van aard is. In theorie hebben we misschien geen ongelijk — maar uit een praktisch oogpunt wel, want de schouwburg *verliest* door deze jacht naar fijne onderscheidingen. De titel blijspel wekt de opmerkzaamheid van het pnbliek veel eerder dan de titel tooneelspel, en zijn aandacht bij de opvoering is veel hooger gespannen, wanneer de titel reeds onmiddellijk tot een opgewekte stemming aanleiding geeft. „Kommt dann die ernste Partie des Stücks, so versagt der ernste deutsche Charakter niemals die entsprechende Theilnahme und dieser Character ist doppelt dankbar, wenn eine behagliche Wendung den Ernst erleichtert. Der Contrast erhöht ihm den Reiz”.

Dat het publiek zich door invloeden laat beheerschen, die met de eigenlijke kunstwaarde van het stuk in geenerlei verband staan, toont Laube aan, waar

hij de opvoeringen bespreekt van Shaksperes werken. Vooral ten opzichte van zijn blijspelen springt dit duidelijk in 't oog. Hoewel, volgens hem, èn Shakespere èn Molière als blijspeldichters niet meer voldoen aan den door de veranderde zeden en gewoonten en levensomstandigheden gewijzigden smaak van het publiek, vinden hunne stukken toch nog eenigen bijval — hetgeen hij toeschrijft vooral aan den naam dezer dichters en den hoogen rang, die zij in de letterkunde bekleeden. (Das Publicum beugt sich unter allen Umständen vor den Autorität.) Zeer duidelijk zet Laube uiteen, *waarom* deze blijspelen niet meer van onzen tijd zijn, in tegenoverstelling van de treurspelen des Engelschen dichters, die hunne waarde behouden door alle tijden heen [1]. Het publiek is dan ook minder onhandelbaar en laat zich gemakkelijker leiden dan men wel meent.

Een degelijk werk heeft altoos kans op het repertoire te blijven — ten minste wanneer het bij de eerste opvoering met bijval ontvangen wordt [2]. Immers, op deze gronden verdedigt Laube zijn stelling, immers: das Publicum respectirt ausserordentlich den Stempel, welcher einem neuen Stücke aufgedrückt worden ist. Es ist geradezu froh, nicht selbständig richten zu müssen, und es ist äusserst bereit zur Anerkennung des gefällten Urtheils, wenn es sich um ein schweres Thema handelt. Jedermann erhebt sich da über sich selbst, und findet Lobenswerthes, was ihm ohne solchen Vorgang verborgen geblieben wäre. Jedermann fühlt das Bedurfniss in sich, in der Auffassung des Hohen und Edlen nicht zurückzubleiben."

Zelfs de levensgeschiedenis, het *uiterlijk* van den auteur heeft invloed op het succes van een stuk. Laube bespreekt dit punt waar hij handelt over de werken van Wilbrandt en Lindau. Dat Laube bij zijn oordeel omtrent het publiek de vleugelen zijner verbeelding wel eens bedenkelijk wijd uitslaat, en dat een enkele opmerking op rekening dient gesteld te worden van zijn „creative mine alone," behoeft geen betoog. Laube is behalve schouwburgdirecteur nog bovendien *dichter*!

Het vraagstuk „Fransch of Duitsch", dat ook ten onzent ter tafel gebracht wordt, getuige Emants' artikel in No. 1 van den Kunstbode en Dr. ten Brinks opstel in 't Zondagsblad, wordt ook door Laube besproken. „Es giebt ein Mass in den Dingen" zegt hij. Naast vooze knollen tieren op den franschen tooneelbodem ook gezonde vruchten. Men grijpe niet in den blinde om zich heen; — een oordeelkundige smaak leide onze hand.

Ik hoop van harte, dat wij Laubes raad zullen opvolgen en niet stelselmatig uitsluiten wat in zijn soort goed is.

Hoewel „Das Wiener Stadttheater" nog oneindig veel aanbiedt, dat der bespreking overwaard is, zal ik hiermee besluiten, in de hoop, dat hetgeen ik meedeelde velen aanspore tot de studie van het geheele werk. Vooral hij, die de lust in zich voelt ontwaken om voor het tooneel te arbeiden, zal er zijn voordeel mee doen, en, zoo 't hem nog niet duikelijk mocht zijn, tot o.a. de erkentenis gedwongen worden dat: „ein Theaterstück fordre zuerst und zuletst eine volle Theaterform und dass die richtige Mache gewöhnlichen Stoffs leichter zur Aufführung gelangt als die mangelhafte Composition eines edlen Stoffs!"

Ik eindig opzettelijk met een aansporing tot laatstbedoelde omdat van *zijn* arbeid het tot stand komen en den bloei van een nationaal tooneel afhangt.

B.

1 Hetgeen Laube zegt omtrent de mogelijkheid van oude en verouderde dramaas, zij 't dan ook hier en daar gewijzigd, weder op het tooneel te brengen, zij diegenen ter overdenking aanbevolen, welke ook ten onzent dat onderwerp telkens ter tafel brengen.

2 Waarvoor bijna nimmer gevaar is, omdat de eerste voorstellingen gewoonlijk door een uitgelezen publiek worden bijgewoond.

JOSEPH GRAVEN.

Den 9en Januari dezes jaars werd aan zijn gezin en aan de kunst plotseling door den dood ontrukt de Beeldhouwer *Joseph Graven.*

Zijn wij wel onderricht dan ontving hij te München zijne eerste opleiding in den zoo weinig bij ons te lande beoefenden tak der kunst, het beeldhouwen.

Eerst te 'sHertogenbosch en laatstelijk te Rotterdam gevestigd, arbeidde hij in beide plaatsen vol ijver en met gelukkig gevolg. In den Bosch werkte hij o.a. aan de herstelling van het beitelwerk der St. Janskerk, ook vervaardigde hij vele borstbeelden en medallon-portretten, 't zij in terra-cotta 't zij in marmer van ingezetenen aldaar; veelal was hij zeer gelukkig in het treffen van de gelijkenis, zoodat hij daarmede veel lof inoogstte.

Zijne kunstvaardigheid in hetgeen hem ter uitvoering werd opgedragen, maakte dat hij werd uitgenoodigd om een tamelijk kolossaal standbeeld voor den Admiraal Piet Hein te Delfshaven te beitelen. De wijze waarop hij zich van die taak kweet, is bekend aan allen die soms een bezoek brengen aan de geboorteplaats van den zilvervloot-veroveraar.

Niet lang daarna werd hem de uitvoering opgedragen van de Drinkwater-fontein, die te Rotterdam is opgericht, ter herinnering aan den 300sten Verjaardag van de inneming van den Briel, van welke opdracht hij zich weder met goed gevolg kweet.

Zijne woonplaats voor goed te Rotterdam gevestigd hebbende, duurde het niet lang of hij ontving verscheidene bestellingen zoo van beitelwerk in steen als groepen en portretten in terra-cotta. — Vooral in de behandeling van laatsgenoemde grondstof was hij zeer gelukkig; velen zullen zich gewis nog levendig herinneren o.a. de fraaie borstbeelden van Prins *Maurits* en *Louise de Colligny* die door hem in 1876 op de tentoonstelling waren ingezonden. Vroeger vervaardigde hij de busten van Prins *Willem I en Thorbecke*, welke mede zeer gelukkig slaagden.

Als erkenning zijner verdiensten moge gelden, — behalve de Orde der Eikenkroon hem door Z. M. verleend, — zijne aanstelling tot leeraar aan de Academie van Beeldende kunsten en Technische Wetenschappen te Rotterdam en aan de Ambachtschool aldaar.

Zijn vroegtijdige dood, — hij bereikte slechts den ouderdom van 40 jaren, — is, met 't oog op de be-

kende schaarschheid van beeldhouwers, die in hun vak *goed* onderricht weten te geven, vóóral voor beide laatstgenoemde inrichtingen, een gevoelig verlies voor Rotterdam.

Zijn stoffelijk overschot werd den 12en dezer op de Nieuwe R. K. begraafplaats te Crooswijck bij Rotterdam, in tegenwoordigheid van vele kunstenaars, kunstvrienden en autoriteiten, ter aarde besteld — het ruste daar in vrede.....

Graven's werken zullen zijn naam bij vele vrienden en vereerders van hem doen voortleven.

Rotterdam, Januari 1877. F. O.

CLARA ZIEGLER.

Clara Ziegler. Haar leven en hare kunst door Elise A. Haighton. Amsterdam. Jan. D. Brouwer. 1877.

Met het oog op het tweede bezoek door de gevierde Clara Ziegler aan Nederland gebracht meent de Kunstbode hare bewonderaars op het boven aangekondigde werkje van mejufvrouw Haighton te moeten wijzen. De schrijfster heeft uit eenige tijdschriftartikelen en een paar levensschetsen geput om eene korte biographie van deze tooneelspeelster samentestellen en geeft daarbij een zeer uitvoerige beoordeeling van hare kunst. Zonder den lezer met een overdaad van geleerdheid te vermoeien, worden in die beoordeeling diep ingrijpende Aesthetische vraagstukken aangeroerd en tracht de schrijfster hare oordeelvelling door de uitspraken van groote mannen als Hegel, Théophile Gautier, Eduard Devrient en anderen te steunen. Stof tot nadenken wordt er in de 27 bladzijden die het boekje telt dus genoeg geboden, maar 't is te betwijfelen of dat nadenken vele lezers er toe brengen zal het gevoelen van de schrijfster geheel tot het hunne te maken. Reeds waar zij in den aanvang zegt: „De ideaal-tooneelartiste is slechts hij, of zij, die zijn toeschouwer volkomen betoovert, hem geheel aan zichzelf ontrukt" is zij voor 't minst genomen niet duidelijk. Haar oordeel over Agar — met wie Clara Ziegler zoo vaak vergeleken werd ten gevolge van het bijna gelijktijdig hier optreden dezer beide kunstenaressen — zullen velen deelen, maar het tegelijkertijd geveld vonnis over de Fransche school zal wel niemand van eenzijdigheid kunnen vrij pleiten. Waar de schrijfster aan die school verwijt dat zij den tooneelspeler dwingt steeds zijn persoonlijk gevoel buiten spel te houden en daarentegen den Griekschen tooneelspeler Polus prijst omdat hij volgens het verhaal — „de lijkbus van zijne eigene dochter in de hand nam om toch maar goed weer te geven, wat Elektra moest gevuld hebben, toen zij meende de asch haars broeders te omvatten" daar kunnen wij volstaan met eene verwijzing naar den derden bundel van Multatuli's: Ideën. (Idee 543).

Aanprijzing verdient het werkje voor hem, die met het leven van Clara Ziegler bekend wenscht te worden, door de beknopte samenvatting van het verspreid materiraal.

M. E.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

De Heeren Legras, van Zuylen en Haspels, bestuurders van het Rotterdamsch Tooneelgezelschap, die in den loop van het vorig jaar eene som van f 1000 uitloofden voor een goed tooneelstuk en de heeren Vosmaer, van Hamel en Haverkorn van Rijsewijk uitnoodigden als jury de inkomende stukken te willen beoordeelen, deelen ons thans mede dat de genoemde heeren weldra hun rapport over de 33 ingezonden stukken zullen uitbrengen.

Binnenkort zal een begin gemaakt worden met de oprichting van het „National-Denkmal" in het Niederwald. Nog in dit jaar zullen de fundamenten gelegd worden, terwijl in 1878 en 1879 het voetstuk er op geplaatst worden zal, dat de tien el hooge Germania moet dragen.

In het begin der volgende maand zal de briefwisseling van Goethe en Marianna von Willemer het licht zien, welke tot nog toe onuitgegeven in de bibliotheek van Frankfort berustte

---

De commissie door den Franschen minister Christophle benoemd om een oordeel uittespreken over den wederopbouw der Tuileriën heeft als hare meening te kennen gegeven 1e het behouden en herstellen van het gespaard gebleven deel 2e het afsluiten der zijvleugels met zijgevels en het aanleggen van een tuin rond het geheele gebouw 3e het afmaken van deze werken voor 1 Mei 1878 4e het inrichten van het gebouw als museum van kunstvoorbrengselen.

Door het Kunstlievend Genootschap *Pictura* te *Groningen* zal in de maanden Mei en Juni van dit jaar zijne 17e *Tentoonstelling* van *schilderijen* en andere kunstwerken gehouden worden.

Wij brengen hieronder de meeste belangrijke punten uit het Programma onder den aandacht der kunstenaren.

De Tentoonstelling zal geopend zijn van den 19en Mei tot den 30en Juni 1877.

De Schilderijen moeten *vrachtvrij* tusschen 6 en 12 Mei bezorgd worden aan het gebouw van de Akademie Minerva te Groningen, in de Guldenstraat, en vergezeld of voorafgegaan zijn van een vrachtvrijen brief aan den Sekretaris der Commissie Jhr. R. Gockinga en naam en woonplaats van den inzender, omschrijving van het onderwerp, het merk van stuk en kist en des verkiezende den prijs moeten inhouden.

Vroeger te Groningen tentoongestelde stukken worden niet, en zij, die niet het eigendom des vervaardigers zullen alleen met een bewijs van toestemming der laatsten geplaatst worden.

Bij verkoop wordt 5°/₀ onkosten geheven.

De kunstwerken, worden gedurende de tentoonstelling tegen brandschade geassureerd en vrachtvrij aan hunne adressen teruggezonden.

Naar wij vernemen bestaat bij de Maatschappij Arti et Amicitiae het voornemen in het aanstaande voorjaar een tentoonstelling te organiseeren van teekeningen uit de portefeuilles der liefhebbers.

Wij juichen dit plan zeer toe, en herinneren ons het gegesmaakte kunstgenot, wat in hetzelfde lokaal voor eenige jaren door de welwillendheid der kunstliefhebbers het publiek geschonken werd.

Tot leden der Hoofdcommissie voor de aanstaande wereldtentoonstelling te Parijs, zijn benoemd de navolgende kunstenaars de H.H. Herman F. C. ten Kate, C. Springer, D. Bles, Ch. Rochussen en P. Stortenbeker.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 4. 25 Februari 1877.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING EN AANKWEEKING

VAN

SMAAK EN SCHOONHEIDSZIN,

ONDER LEIDING VAN

MARCELLUS EMANTS EN DAVID VAN DER KELLEN JR.

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

JEZUITENVREES.

Het leven der kunst en de belangstelling daarvoor in Nederland zal eerst gezond en vruchtbaar worden, als de domme zwakheid, wier naam boven deze regelen staat, geheel zal zijn overwonnen.

Wij ontmoeten er nu en dan staaltjens van, die waarlijk bedroevend zijn. Mevrouw Lina Schneider, de talentvolle dichteres en schrijfster, maar vrij geavanceerd protestante, zendt 4 Feb. uit Keulen een violentuiltje aan haren vriend, Prof. Alberdingk Thijm, te Amsterdam; met verzoek dit den 5den (Vondels sterfdag) op zijn graf te leggen. De heer Alberdingk Thijm brengt in zijn kollegie van aestetiek en kunstgeschiedenis deze weemoedig-grazieuse hulde ter sprake, en noodigt, uit zijne leerlingen, drie jonge dames, om den wensch van Mevr. Schneider te gaan vervullen, door den geurigen Rhijnkrans aan den voet van Vondels standbeeld te gaan neêrleggen. Dit geschiedt, onder toejuiching en assistentie van al de jonge Akademieburgers en burgeressen. Terstond heeft het *Handelsblad* een „burgerman" bij de hand, die van het gevaar van roomsche ceremoniën mompelt.

In het *Nederlandsch Magazijn* (uitgave Laarman) komt (afl. 1, 1877) de volgende tirade voor:

„...en als hij over dorst klaagt, te laten drinken aan „het roomsche fonteintje" dat de heer van Eeghen in 1873 ten geschenke gaf, en dat aldus gedoopt werd, omdat de ontwerper Cuijpers daaraan den vorm gaf van een Maria kapelletje aan den Kevelaarschen weg."

Nu moet men weten, dat de benoeming voor het „Van-Eeghen-fonteintje" alleen in het hoofd van den geestigen (?) *Magazijn*-schrijver opkwam; en zeer natuurlijk: want ieder ander weet, dat bedoeld „fonteintje" volstrekt niet van den heer Cuijpers is, die de verantwoordelijkheid van zulk een banale konceptie ongaarne dragen zou. [1] Wie de ontwerper is, bleef tot dusverre in het duister: maar het is treurig, dat de Jezuitenvrees de moeder is van dergelijke domheden

L'ART ET LES ARTISTES.

Par Emile Leclercq.
Bruxelles. Libraire C. Muquardt 1877.

Voor wie bestaat de kunst? Die vraag mag vreemd, wellicht overbodig schijnen, toch geloof ik, dat de meeste schrijvers zich die wat meer moesten voorleggen. Men kan op drie wijzen een kunstwerk beschouwen ten eerste als kunstenaar, ten tweede als kunstgeleerde, kunstkenner en ten derde geheel als leek, eenvoudig als beschaafd mensch.

Zij, die zich geheel aan de kunst willen wijden; hebben door de verschillende scholen gelegenheid genoeg zich te vormen, en zóó een kunstwerk te leeren beschouwen. Voor kunstkenners (het duitsche woord Kunsthistoriker is moeilijk in onze taal weer te geven) bestaat er eene uitgebreide litteratuur om hunne leergierigheid te bevredigen. Voor den leek

1 Weet ge wat in het Vondelspark, van den heer Cuijpers is? Het *Renaissance*-voetstuk met de gespierde en bevallige allegorische beelden aan Vondels monument.

is het daarentegen in het algemeen ongunstig gesteld. Boeken als een Lübke, Waagen, Springer, Crowe & Cavalcaselli zijn en blijven handboeken, die men als leek slechts bij wijze van Lexicon bezigen kan. In onzen tijd, waarin het nut van het reizen zoo bijzonder wordt opgehemeld, doet zich naar mijne meening ten zeerste het gebrek kennen aan wat ik zou wenschen te noemen „artistieke vorming". Men bezocht musea en schouwburgen, maar met welke uitslag: wat brengt men er van mede? Twee voorbeelden, die mij zelve voorgekomen zijn zijn zeer charakteristiek voor wat ik bedoel: Rossi „de veelbesprokene" had Hamlet opgevoerd. Iemand, wien ik daags na de opvoering vroeg, hoe hem het stuk bevallen was, wist mij niets anders te zeggen, dan: „wat een ruwe tijden waren dat toch, toen de lui mekaar zoo maar vermoordden, alsof 't hun dagelijksche werk was"! Dit was de algemeene indruk dien Hamlet gemaakt had!

Eenige dagen later bezocht ik het Mauritshuis. en maakte mijne eerbiedige opwachting aan Rembrandt's ontleedkundige les".

Ik zat als het ware te droomen, geheel onder den onbeschrijfelijken indruk, die dat meesterstuk uitoefent. Op eens zetten zich twee heeren naast mij die, naar hun verder onderhoud te oordeelen, beschaafde menschen waren: natuurlijk werd ook het door mij bewonderde schilderij besproken. Hoe onaangenaam werd ik daar verrast door deze zinsnede: „Maar begrijp jij nu, wat er mooi kan zijn aan zoo'n paar ouwe kerels, die in een lijk snijden"?

Naar mijne meening komen dergelijke gezegden slechts voort uit een gebrek uit artistische ontwikkeling. Op school wordt het niet geleerd, en de meeste boeken over kunst en kunstgeschiedenis zijn zóó overhoopt met feiten, dat een leek ze niet kan gebruiken. Vooral is dit met onze Duitsche naburen het geval, waar meenig werk, door den verbazenden rijkdom aan inhoud [1] bepaald niet te genieten is. Een bespreking van een enkel doch algemeen erkend meesterstuk zal wanneer het wat men wel eens noemt „lekker" geschreven is, bij het publiek veel meer ingang vinden, dan honderd folianten vol geleerdheid. De mensch die zijne dagelijksche bezigheden heeft, beschouwt kunst als uitspanning, niet als een voorwerp van ingewikkelde studie. Doch juist aan licht te verteren opstellen is er gebrek. Het ware te wenschen dat er tal van werken verschenen in den trant van Ambros's Bunte Blätter, Kulturhistorische Bilder enz., Fromentin, les Maîtres d'autrefois, Berlion's A Travers Chants enz.

Ik geloof dat Leclercq's l'Art et les Artistes in alle opzichten voldoet aan de bovengestelde eischen. Het is eene verzameling van opstellen, die sedert 1861 als feuilleton in dagbladen en tijdschriften verschenen: Wij meenen het publiek er mede geluk te mogen wenschen, dat zij aan de vergetelheid. waartoe feuilletons- en tijdschrift-artikelen gewoonlijk gedoemd zijn, ontrukt werden. Ziehier den inhoud:

Etude au Musée de Bruxelles.

P. P. Rubens, Jacques Jordaens, Francois Snijders, Antoine van Dijck, Rembrandt van Rhijn.

1 De schrijver meent hier zeker *woorden*-inhoud. v. d. K.

Peintres Modernes.

Antoine Wiertz, Charles de Groux.

Esthétique.

Le principe de l'art contemporain. L'ordre et la correction en peinture. Questions d'art. La peinture et les peintres belges modernes. L'immoralité dans les arts.

Wanneer men nu nagaat dat het geheele boek slechts 383 bladzijden groot is, zoo is het duidelijk, dat men geene nieuwe ontdekkingen op het gebied der kunst behoeft te verwachten, maar dit stelt zich de schrijver ook niet ten doel. De studien over oude meesters (wij zouden ze liever schetsen noemen) zijn gegrond op hunne voornaamste schilderijen te Brussel. Voor inwoners dier stad is dus het boek van dubbel belang, maar ook vreemdelingen kunnen er heel wat uit leeren. Behalve eene korte levensgeschiedenis van den schilder bevatten zij nog eene beschouwing over zijne werken en zijne beteekenis, wat juist datgene is, wat den leek het meest belang inboezemt. Groot is Le Clerq's bewondering voor Rembrandt, zoo ook voor Rubens; hoewel hij hierin wellicht wat te ver gaat.

„Il est un de ces rares peintres, qni font oublie l'esthétique vulgaire. Devant ses tableaux, on ne songe guère à s'occuper de couleur et de dessin; il est au dessuns des apprécations et des appréciateurs." Zoo iets klinkt vreemd uit den mond van een onvoorwaardelijk bewonderaar van Rembrandt, wanneer men b.v. denkt aan het leelijke schilderij: la trinité. Nr. 314 te Antwerpen, of aan sommige werken in het Louvre. Doch laten wij vooral niet een schijn op ons laden van niet hem te verheerlijken, die „la Descente de la croix, le coup de lance" of „le christ à la paille" heeft geschilderd (Allen te Antwerpen).

Het opstel over Wiertz is zeer lezenswaardig, en bevat naar onze meening een zeer juist oordeel over dezen zonderlingen kunstenaar, op wien gewoonlijk te weinig acht wordt geslagen.

Wij begonnen te zeggen dat het ons voorliggende boekje eene verzameling van populaire opstellen is. Ook de derde rubriek „Esthétique" moet hieronder gerangschikt worden. Toch geloof ik dat menig kunstenaar behoorde kennis te maken met deze behandeling der gewichtigste esthetische vraagstukken. Men beschouwt ze gewoonlijk als het toppunt van geleerdheid, en zeker is het dat zij waard zijn tot het onderwerp van ernstige studie gemaakt te worden, maar dit alles neemt nog niet weg, dat ieder wien hart en hoofd op de rechte plaats zit, bevoegd is zich rekenschap te geven, van wat hem schoon voorkomt.

Wij aarzelen niet laatstgenoemde opstellen hoogst belangrijk te noemen. Zelden vonden wij een dergelijk moeilijk onderwerp op eene zoo heldere en aangename wijze behandeld. Het wezen der schilderkunst werd mij nergens duidelijker omschreven. Niet genoeg te waardeeren is zijn strijd voor den eenvoud in de kunst. Hevig trekt hij te velde tegen de meer en meer algemeen wordende geleerde richting in de schilderkunst. Hoewel liberaal bij uitnemendheid (men leze slechts zijn opstel „l'Immoralité dans l'art, waar de geestelijkheid en zoo-

genaamde conservatieven op de ergste wijze gegeeseld worden) wil Leclercq van de philosopheerende schilderkunst niets weten, zijn grondbeginsel is: „l'art est l'antipode de la scène" (blz. 282) en dientengevolge wil hij dat de tegenwoordige schilders zich uitsluitend toeleggen op het ware, „le vrai absolu, c'est à dire ce qui peut se voir, s'étudier, s'observer tous les jours, qui doit être la loi commune" (blz. 253). Men verwijt dikwerf aan de schilders, dat zij niet willen luisteren naar die „kunstgeleerden", maar ik geloof, dat vooral de schilders der nieuwere hollandsche school het hierin volkomen met le Clercq eens zijn en niet het minst zullen bijdragen tot het klaren van den tegenwoordigen toestand der kunst, dien hij geheel als overgangstijdvak beschouwt [1].

Wij herhalen het, mogen de opstellen in zekeren zin populair zijn, hun invloed en strekking zijn van dien aard, dat er voor velen (ook niet leeken) iets uit te leeren valt.

D. F.

WATERPOORT TE SNEEK.

De Hoogendster Waterpoort te Sneek zal in den loop van dit jaar hersteld worden. Dit gebouw is eigenaardig hierdoor, dat het tegelijkertijd een doorgang vormt èn voor een der naar de stad leidende vaarten èn voor den weg, die dwars over de vaart langs de oude wallen loopt. Walafsluitingen over vaarten of rivieren uit vroegeren tijd dagteekenend, zijn in Nederland zeldzaam. De oudste (uit de XIV en XV eeuwen) zijn die van Maastricht, Amersfoort en Zutfen.

Die van Sneek is uit de XVII eeuw en draagt een geheel ander karakter. Daar staat niet meer, zooals bij de anderen de verdediging maar wel de verciering der stad op den voorgrond.

Het denkbeeld, dat tot herstelling van dit gebouw leidde, mag als zeer gelukkig genoemd worden.

KERK TE STEDUM.

Het getal der kerken en verdere gebouwen, die tegenwoordig naar de eischen der kunst hersteld worden, staat vermeerderd te worden met de kerk van Stedum in Groningerland.

Deze uit het laatst der XIIIe eeuw dagteekende kerk is een der merkwaardigste typen van onzen ouden haksteen-bouw en als zoodanig met de oudere of gelijktijdige kerken van Binsumageest en van Zuidbroek van het hoogste gewicht voor de kennis onzer architectuur.

Uit de aandachtige studie dezer gebouwen kan blijken dat tegenwoordig de baksteen-bouw hier te lande, die zoover achterstaat bij 't geen men in Duitschland doet, ook de vergelijking met de werken onzer voorouders uit de XIII — XV eeuw niet kan doorstaan.

[1] Mits de nieuwe school niet te ver ga, en niet vergete, dat er van eene schilderij iets meer gevergd wordt, dan van een schets, dat het hoe waar ook weergeven van den algemeenen indruk, dien de natuur op ons maakt, wanneer we met half gesloten oogen haar beschouwen, goed is voor eene decoratie maar niet voldoet voor eene schilderij, dat de teekening in een schilderij ook iets beteekent en de natuur wel degelijk verschil maakt tusschen een mensch en een kip, tusschen een spinrag en een bosch.

V. D. K.

KERK TE FRANEKER.

Door de regeering is een subsidie toegestaan voor de herstelling der N. H. Kerk te Franeker. Het aanvankelijk plan voor hare herstelling dreigde het architectorieel karakter van dat merkwaardig gebouw geheel te vernietigen. Thans daarentegen hebben de kerkvoogden zich verbonden een deugdelijk plan te volgen, waarbij ook de belangen van de dienst gebaat zijn.

De kerk te Franeker, die uit de 15e eeuw dagteekent, bestaat uit drie smalle zeer lange schepen en en een choor met omgang, de zuilen dezer kerk zijn zeer slank en geven aan het gebouw een rijzige gestalte. Met de twee kerken van Bolsward en die van Rinsumageest, kan de kerk van Franeker onder de belangrijkste van Friesland gerekend worden. Die van Leeuwarden en Sneek zijn, zooals bekend is, reeds sinds lang verknoeid. De kerk van Franeker is behalve door haren bouw ook door hare talrijke gebeitelde grafzerken ten volle de aandacht waard.

GEBOUW VAN HET DEPARTEMENT VAN JUSTUTIE.

Voor het nieuwe gebouw van het departement van Justitie, wordt thans het terrein ten behoeve der aan te leggen fundeering uitgegraven. Vermoedelijk zal de eene helft van het gebouw vóór den winter onder de kap zijn gebracht. Wanneer dit gedeelte geheel bewoonbaar zal zijn, zal de ontruiming van het tegenwoordige departements-gebouw plaats hebben.

BINNENHOF TE 's HAGE.

In het vorige jaar zijn aan het lang verwaarloosde Stadhouderlijk kwartier van het Binnenhof te 's Hage eenige zeer noodzakelijke herstellingen verricht. Een houten kamer op den N. W. toren staande, vroeger voor den telegraaf-Chappe gediend hebbende, is geamoveerd, om inwatering te voorkomen. De waterlijsten en de afdekking der beeren aan den Buitenhofgevel zijn hersteld.

Velen weten niet, dat dit gebouw inwendig talrijke zeer fraaie lokalen bezit, welke alleen eenige herstelling en wat verf behoefden om in goeden staat te voorschijn te komen. Onder deze noemen wij een zestal kamers in den stijl van Lodewijk XV met fraai beeldhouw- en stukadoorwerk vercierd, vroeger de logementen van de stadhouders Willem IV en Willem V.

Verder een groote koepelzaal met houten tongewelf, waarop fraaie figuren geschilderd zijn in de manier van de decoratie der Trève-zaal. Eindelijk de kamer, waarin de raadpensionaris de Witt arbeidde, dit lokaal op de N. W. hoek van het Binnenhof gelegen is door den stadhouder Willem III hersteld. Onlangs is onder een vuil doek het oude met vergulde initialen vercierde plafond ontdekt.

VOORWERPEN AAN 'T RIJKS-MUSEA IN BRUIKLEEN OF TEN GESCHENKE AFGESTAAN.

Door Ihr. Mr. Victor de Stuers is voor de verzameling van moderne kunst in het Paviljoen te Haarlem ten geschenke aangeboden een portret van den schilder van Bree, door dien kunstenaar zelf gemaald.

Door Mevrouw de Douairiere Barones van Rijckevorsel van Rijsenburg, geb. Dommer van Poldersveldt te Utrecht, is aan het Rijk, ter plaatsing in het Koninklijk kabinet van schilderijen te 's Gravenhage, in bruikleen afgestaan eene schilderij in olieverf op doek, toegeschreven aan Antonie van Dijck, voorstellende de boetvaardige Magdalena.

Eveneens is in de laatste weken aan het Nederlandsch Museum voor Geschiedenis en Kunst te 's Hage in bruikleen gegeven 1° door de gemeente Wageningen: twee bodenstaven, een roede van gerechtigheid, een bode-insigne, een grafmonument uit de 16e eeuw, en een gerechtsbijl, 2° door den kerkeraad der Hervormde gemeente te Tiel: een marmeren buste van den Heer van Welderen door Xavery gebeiteld, 3° door de gemeente Delft eenige strafwerktuigen (voor het Museum op de Gevangenpoort bestemd) en eenige festoenen gevormd door kunstwerktuigen, vroeger geplaatst geweest voor het gebouw van het St. Lukas-gilde daar ter stede.

Mogen deze voorbeelden ook andere gemeenten en Besturen van instellingen opwekken, de voorwerpen van vroegeren tijd onder hunne berusting in zooverre ze geen bizondere verzameling vormen, aan het Rijk in tijdelijke bewaring te geven, ten einde ze op die wijze tot nut en studie dienen kunnen voor de bezoekers van onze Musea.

's RIJKS MUSEUM TE AMSTERDAM.

Het bestuur van 's Rijks Museum (Trippenhuis) te Amsterdam is onlangs bij koninklijk besluit georganiseerd.

Het bestaat thans uit twee Direkteurs, de een voor de verzameling schilderijen (de Heer J. W. Kaiser), de andere voor de verzameling prenten (de Heer J. Ph. van der Kellen), de laatste wordt bijgestaan door een opzichter (de Heer A. de Vries. Az.)

Het toezicht over het beheer wordt uitgeoefend door eene commissie bestaande uit de H.H. L. M. Beels van Heemstede, C. Cunaeus, G. A. Heineken, Jhr. W. van Loon en Jhr. Dr. J. Ph. Six.

TENTOONSTELLING DER MUSEUMPLANNEN.

In de fraaie Trève-zaal te 's Hage zijn de plannen voor den bouw van het Rijks Museum te Amsterdam, eenige dagen tentoongesteld geweest ten behoeve der leden van de 2e kamer, H. M. de Koningin heeft begeleid door den Minister van Binnenlandsche Zaken deze tentoonstelling met groote belangstelling bezocht.

DOORGANG IN HET TE BOUWEN RIJKS-MUSEUM TE AMSTERDAM.

De geprojecteerde doorgang onder het middengebouw van het te stichten Museum te Amsterdam heeft, vele bedenkingen uitgelokt. Zonder bedenkingen kan geen gebouw van eenig belang tot stand komen, veel minder een waar zoo vele verschillende belangen bij in 't spel waren als bij dit Museum. Zelfs een afdeeling van de Maatschappij tot bevordering der bouwkunst vond zich zóó bezwaard over dien doorgang, dat zij zich bij adres aan de Tweede Kamer wendde, om een spaak in 't wiel te steken. De kamer verzocht den Minister om inlichtingen die dezer dagen door deze verstrekt zijn.

Uit deze inlichtingen blijkt, dat het maken van niet één maar van drie doorgangen onder de voorwaarden behoorde, waarop de stad Amsterdam zich verbonden had f 100,000 en vrij terrein tot den bouw bij te dragen, benevens de belofte ook hare schilderijen daar in het nieuwe gebouw te plaatsen.

Hoe lang er naar terrein gezocht is, weet elk Amsterdammer. Dat er geen geschikter plaats te vinden is dan de thans aangewezene waar de bouw aangevangen is, weet ook elk. Alleen een brand van grooten omvang zou een geschikt plein in 't midden der stad hebben kunnen vormen, waar het Museum misschien nog meer nut zou aangebracht hebben dan het thans, nu het meer uit het centrum komt, kan doen. Maar dit is ook de eenigste aanmerking die op het terrein te maken valt.

Dit terrein echter bracht de verplichting mede, dat er om èn voor voetgangers èn voor rijtuigen groote omwegen te besparen, doorgangen onder het gebouw kwamen, hoewel later de Amsterdamsche regeering genoegen nam met een enkele, zooals bij meer Musea het geval is.

Men vond deze bepaling van geen overwegend bezwaar, en niemand zal overwegende bezwaren daartegen in kunnen brengen. Noch het college van 's Rijks adviseurs voor de monumenten van geschiedenis en kunst, noch de Amsterdamsche commissie, noch architecten verzetten zich er tegen, zoodat ook de Regeering niet te laken is, tot zulk een bouw besloten te hebben.

Wie echter zal het elk naar den zin kunnen maken? Gelukkig, dat de bouw niet langer vertraagd wordt door welke tegenwerpingen of dwarsboomerijen ook. Lang genoeg hebben wij daaronder geleden. Lang genoeg is de stichting van een Museum daardoor tegengehouden.

AANKOOP VOOR HET RIJK.

Voor weinige dagen is ten behoeve van het rijk te Parijs aangekocht een groot historisch schilderij, vermoedelijk voorstellende de feestviering van de Burgemeesters en Schutterijen te Amsterdam naar aanleiding van den vrede van Breda (1667). Het stuk op doek geschilderd overtreft in zijne afmetingen die van den bekende Schutters maaltijd. De naam des vervaardigers is nog niet gevonden.

GESCHENK AAN HET HAAGSCH MUSEUM.

Door Dr. van Vloten is aan het Stedelijk Haagsch Museum het portret van Spinoza ten geschenke aangeboden, wat bij de lezing van Renan in de spreekzaal is tentoongesteld geweest.

MUSEUMBEZOEKERS.

De afdeeling Leiden van de Maatschappij tot 't Nut van 't Algemeen heeft sinds eenigen tijd uitvoering gegeven aan een zeer gelukkig denkbeeld. Door hare bemiddeling worden des Zondags een aantal ambachtslieden onder de leiding en leering van wetenschappelijke mannen in Leiden's talrijke Musea rondgeleid. Dit voorbeeld verdient ook elders navolging.

TENTOONSTELLING VAN SCHILDERIJEN, TEEKENINGEN ENZ. TE ZUTFEN.

Het Bestuur der Kunstvereeniging „Pictura" onder bescherming van H. M. de Koningin der Nederlanden, herinnert belanghebbenden, dat de Tentoonstelling zal geopend zijn van den 16en April tot en met den 13en Mei 1877 en dat de inzendingen moeten geschieden franco tusschen den 1sten en 12den April e. k. aan het adres van de Groote Societeit te Zutfen met vrachtvrijen brief aan den heer Secretaris *J. J. Haak*.

NB. De kunstwerken, die men te Groningen wenscht tentoontestellen, zullen, voor zoover zij onverkocht gebleven zijn, *tijdig* aldaar *franco* bezorgd worden.

MONUMENT OP HET GRAF VAN JORDAENS.

In het vorige jaar heeft zich te Antwerpen eene commissie gevormd, met het doel, te trachten de plaats, waar het overblijfsel van dezen beroemden schilder ligt, op passende wijze te doen kennen. Te Putte op een uur afstands van Antwerpen rust Jordaens met vrouw en dochter, naast twee minder beroemde kunstbroeders Guilliam de Pape en Adrianus van Stalhemt, allen als „der nieuwe relegie" toegedaan niet *in* maar *buiten* Antwerpen begraven. De drie grafzerken, die hunne asch dekken, zijn zeer geschonden, en werden wel is waar op kosten van wijlen Koning Willem II in 1845 hersteld, doch eischen thans weder voorziening. Maar met herstelling der zerken wil men zich thans niet tevreden stellen en op meer waardige wijze de nagedachtenis van dien grooten kunstenaar eeren, door op die graven een monument te plaatsen, waarvan de vervaardiging aan den Heer Jos. Lambeaux zal worden opgedragen.

Niet twijfelende, of de Noord-Nederlanders zullen ook gaarne het hunne bijdragen, om dien kunstenaar, wiens werken vele onzer gebouwen versieren en versierd hebben, (men denke aan de Oranje-zaal op het huis ten Bosch) een blijk van hulde te brengen. Weldra zullen uitnoodigingen tot deelneming verzonden worden. Wij wenschen, dat Noord-Nederland het zijne zal bijdragen om het plan tot uitvoering te kunnen brengen. In Augustus a. s. op een der dagen van de te houden Rubensfeesten hoopt men tot de onthulling te kunnen overgaan.

BENOEMING, ENZ.

Zonder twijfel zal het onzen artisten, exposanten op de Wereldtentoonstelling te Philadelphia groot genoegen gedaan hebben, de verdiensten van het ijverig lid der Nederlandsche Hoofdcommissie den Heer H. D. Kruseman van Elten te New-York erkend te zien door zijne benoeming tot Ridder der Orde van den Nederlandschen leeuw. Nooit is eenige dergelijke onderscheiding beter verdiend dan door hem, die zoovele weken opofferde, zich zoovele moeite en onaangenaamheden getroostte voor de eer zijner landgenooten. Aan hem is de Nederlandsche kunst veel verplicht en aan hem is voor een deel den gunstigen indruk te danken, dien onze Expositie in de nieuwe wereld gemaakt heeft. Dank daarom aan Z. M. den Koning, die zoo de ware verdienste heeft weten te erkennen.

DE SINT-BAVO KERK TE HAARLEM.

Terwijl in den tijd door de Provinciale Staten van Noord-Holland tot tweemalen toe geweigerd was een subsidie ten behoeve van een onzer belangrijkste gedenkteekenen, de Sint Bavo kerk te Haarlem toe te staan, is thans de geweigerde som van f 10000.— in tien jaarlijksche termijnen te voldoen — door belangstellende particulieren, zoo te Haarlem en te Amsterdam, als te 's Gravenhage bijeengebracht.

Op de lijst van deelnemers komen milde gevers van verschillende godsdienstige richting voor, en wij zijn gelukkig uit dit feit te mogen constateeren, dat men zich niet heeft laten weerhouden door de bekrompen zienswijze van hen, die met quasie godsdienstige bespiegelingen in den mond het daarheen zouden geleid hebben, dat een der monumenten, waarop Noord-Nederland met het volste recht trotsch mag zijn, lang aam maar zeker ten ondergang zou zijn gegaan.

UITGAVEN.

Door den bekenden photograaf Braun te Dormach zijn uitstekende photografien vervaardigd en in den handel gebracht naar de voornaamste stukken uit 's Rijks verzamelingen te 's Gravenhage en te Amsterdam.

Daardoor is in een lang bestaande en erkende behoefte voorzien.

NIEUWE KERK TE 's HAGE.

De nieuwe R. K. Sint Jacobskerk, welke in de Parkstraat te 's Hage volgens de plannen van den architect Cuypers wordt gebouwd, is hare voltooiing nabij, zoodat men verwacht, dat reeds in Juni a. s. de dienst er in plaats zal kunnen hebben. De toren, die ongeveer 92 Meters hoog wordt, zal in dit jaar opgetrokken worden ter hoogte van den nok van het dak der kerk. In 1878 zal hij geheel voltooid zijn.

Op dit gebouw, wat door rankheid en schoone proportien een sieraad voor de hofstad belooft te worden, zullen wij nader terugkomen.

SLOT TE MUIDEN.

Een der torens van het Muiderslot is in zijn oorspronkelijken toestand hersteld, zoodat in plaats der afgeknotte borstweringen thans zich de aloude kanteelen der 13e eeuw weder vertoonen.

VOORWERPEN VAN NOVA-ZEMBLA.

De Kunstbode mag niet achterblijven ook in *zijne* kolommen dank toe te brengen aan de bekende vrijgevigheid van den Brit den heer Chs. Gardiner, die het reeds bestaande Museum van voorwerpen van onzen Barends en Heemskerk op Nova-Zembla achtergebleven en reeds vroeger aan het departement van Marine geplaatst, verrijkt heeft met nog eenige hoogstbelangrijke, waaronder het journaal, door hem op Nova-Zembla, gevonden. De Regeering meent, zegt het Vaderland, dit geschenk met het aanbieden van de groote gouden Rijks-medaille te moeten beantwoorden. Door Jhr. Mr. de Jonge is eene beschrijving met 2 houtsneden en facsimilé dier voorwerpen in 't licht gegeven. Waarschijnlijk ten gevolge van dezen edelen gift van een vreemdeling heeft zich eene Commissie zamengesteld met het doel om op de plaats, waar onze Hollanders overwinterden een gedenksteen te plaatsen en ook daar, waar door Hollanders in de Poolstreken ontdekkingen gedaan zijn, kleinere steenen op te richten waarop de namen der ontdekkers en ook den tijd der ontdekking benevens de Hollandsche namen aan de plaatsen gegeven, gegriefd zullen worden.

OPGRAVINGEN TE OLIJMPIA.

In de Staatscourant van 18 Februari vindt men een uitvoerig bericht, door de Regeering ontvangen omtrent de uitkomsten der ontgravingen van den Zeustempel te Olympia, ondernomen op kosten van de Pruisische en de Grieksche gouvernementen. Zeer lezenswaard zijn deze berichten over de werkzaamheden en hare belangrijke resultaten. De eigenlijke werkzaamheden begonnen 4 Oktober 1875 en werden onafgebroken voortgezet tot 6 Mei 1876. Begonnen met een getal van 14 arbeiders, vervolgde men soms met 160. Circa 30000 teerling-meter aarde is vergraven, die met kruiwagens 140 meter ver moest vervoerd worden. Zoodra men genoegzaam voorwerpen gevonden had, ging men over tot het vervaardigen van photografien en het maken van gipsvormen, waartoe de werkplaatsen op het terrein zelve waren opgericht, zoo kon men bij het staken van het werk en na verzegeling van de met oudheden gevulde lokalen 46 kisten gipsvormen vervoeren.

In 't geheel zijn gevonden 178 marmeren, 685 bronzen, 242 terra-cotta voorwerpen, 974 munten, 79 stuks opschriften, die dus op zich zelf reeds een Museum vormen.

Voor dit alles is niet meer besteed dan f 72000. Wanneer de benoodigde, op f 204000 geraamde, som verwerkt zal zijn, wat naar men meent tegen April 1879 het geval is, zullen ongetwijfeld voor de Grieksche kunst en zeden onbetaalbare schatten gevonden zijn.

UNIVERSITEITS-GEBOUW TE LEIDEN.

Dezer dagen zijn door de Commissie der Rijksadviseurs voor de monumenten van geschiedenis en kunst aan den Minister van Binnenl. Zaken de ontwerpen voorgelegd van de uitteschrijven prijsvragen voor een nieuw universiteits-gebouw en een nieuw Rijksmuseum van natuurlijke historie te Leiden.

KONINKLIJKE SUBSIDIEN VOOR JEUGDIGE KUNSTENAARS.

Het heeft Z. M. den Koning behaagd, op voordracht van de daartoe benoemde Commissie voor het jaar 1877 *Subsidien* te verleenen aan de Heeren: *W. I. Oppenoorth* te Antwerpen, *I. H. Wijsmuller*, *H. B. Koekkoek*, *E. S. Witkamp*, *N. Van Der Waay*, *I. I. L. Ten Kate Jr.*, *H. Baarsma* en *I. F. Hulk Jr.* te Amsterdam, *Th. Offermans*, *P*, *Haaxman*, *F. I. Jansen*, Mej. *Hermine Van Der Haas* en Mej. *L. Charlotte Van der Kellen* te 's Gravenhage, *R. Lary* te Dordrecht, *D. Josselin De Jong* te Sint Oede-rode en *H. J. Wolbers* te Heemstede; en Gratificatien voor hunne ingeleverde studien naar het naaktmodel toe te kennen aan de H.H. *E. S. Witkamp Jr.*, *N. Van Der Waay*, *J. Taanman* en *Will. Steelink Jr.*

TENTOONSTELLING TE LEEUWARDEN.

Het is een verblijdend verschijnsel, dat allerwege de belangstelling schijnt te ontwaken in alles, wat onze voorouders ons nalieten op het terrein van kunst en nijverheid en in 't geen kan dienen ons meer bekend te maken met al hun doen en laten. De eene tentoonstelling van voorwerpen volgt op de andere, tot nog toe echter hebben zij zich uitsluitend bepaald tot de provincien Holland en Utrecht. Thans echter is de beurt aan Friesland. 't Zal thans Leeuwarden zijn waar men bijeen zal zoeken te brengen, wat er Friesch te vinden is. En zeker lokt die tentoonstelling ons aan.

Waren het vroeger meer uitsluitend Holland en Utrecht, waar de kunst bloeide, leverde de andere provincien weinig of geen kunstenaars- of kunstwerken op, 't was alleen Friesland, dat daarop eene uitzondering maakte. Vooral Bolsward was een plaats, waar zich als 't ware een school vormde, die zeker nuttig voor Friesland werkte. Wij mogen daarom zonder twijfel uit alle hoeken van Friesland een tal ongekende belangrijke zaken verwachten. Openen de oude kasteelen zich, wordt het zilverwerk uit de kast gehaald, de zolders nagekeken, schatten zullen ongetwijfeld te voorschijn komen.

Maar 't is niet alleen op de Friezen, wier nationale eergevoel hen wel tot inzending zal aansporen, dat de commissie hare hoop heeft gesteld, ook op de bezitters van Friesche zaken buiten de provincie wonend, hoopt ze te mogen rekenen.

Is een aansporing daartoe noodig, we geloven het niet. En zal men tot bezoek behoeven uittenoodigen? Dat evenmin. Wellicht nooit meer zal er zulk eene gelegenheid weer komen, om bekend te worden met een bizondere opvatting in kunst en nijverheid, gelijk de Friezen die hadden, geheel verschillende van die der andere provincien. Wij hebben hier niet te doen met een eigenaardige, doch niet fraaie opvatting als die der Zaanstreken, maar hier zal die eigenaardigheid meer gepaard gaan met wezenlijke fraaiheid. Teneinde de belangstelling in deze tentoonstelling meer en meer gaande te maken, meenen

wij hier het programma dier tentoonsteling in zijn geheel te moeten overnemen.

Te Leeuwarden zal in den volgenden zomer, op aandrang van 't *Friesch Genootschap*, eene *Historische Tentoonstelling van Friesland* gehouden worden, waartoe in de vergadering van 16 Maart l.l. eene Commissie benoemd werd. Voorzitter der Commissie is Mr. J. Dirks, Secretaris de Heer Corbelijn Battaerd te Leeuwarden terwijl de burgemeester dier gemeente met het eerevoorzitterschap beschonken werd. De Commissie heeft thans haar programma uitgevaardigd, waarop de volgende 17 afdeelingen vermeld staan:

1. GEOLOGIE.

Geologische toestand der provincie, Geologische kaarten. Minaraliën, enz.

2. TOPOGRAFIE.

Kaarten der provincie en gemeenten. Loop der stroomen en wateren (Middelzee, enz.) Platte gronden van steden. Gezichten op en in steden en dorpen.

3. VOORWERPEN IN TERPEN, VEENEN, ENZ. GEVONDEN.

4 REGEERING.

Portretten van Friesche Stadhouders en hunne gemalinnen. Portretten van provinciale en gemeentelijke regeringsleden, beambten en hunne familiën, naamlijsten, wapens, bekers, penningen en zegels, herinnerende aan de vorstelijke regering, zoomede aan die der provincie, steden, grietenijen en waterschappen. Sleutels van steden. Afbeeldingen van vorstelijke gebouwen en lusthoven, van gebouwen ten dienste van provinciale en gemeentlijke regeeringen (uit en inwendig). Insignia, kleederdrachten door regeeringsleden en beambten gebruikt. Platen, teekeningen en penningen van voor de geschiedenis van vorstelijke personen en regeeringsleden. en de geschiedenis der regeering, merkwaardige gebeurtenissen.

5 RECHTSWEZEN.

Portretten van Rechters en rechterlijke beambten en hunne familieleden. Insignia bij 't uitoefenen van 't gerecht gebruikt. Folter- en executiewerktuigen Afbeeldingen van gebouwen der rechterlijke macht en van gevangenissen. Portretten van regenten van gevangenissen. Herinneringen aan rechtsplegingen. Platen, teekeningen, penningen, enz.

6 KRIJGSWEZEN.

Wapens, harnassen, uniformen. Afbeeldingen en plattegronden van versterkte gebouwen en stinsen. Doelens. Schutterij. Trommels en fluiten, bekers en glazen, vaandels en schutterstukken. Afbeeldingen van merkwaardige gebeurtenissen in betrekking tot het krijgswezen. Portretten van beroemde krijgshelden en hunne familiën, van commandanten der schutterij. Insignia en onderscheidingsteekenen. Platen, penningen enz.

7 ZEEWEZEN.

Afbeeldingen van havens. Portretten van zeehelden en hunne familiën. Scheepsjournalen. Afbeeldingen van de gebouwen der admiraliteiten van Dokkum en Harlingen. Voorwerpen door deze gebruikt. Herinneringen aan Tjerk Hiddesz. de Vries, Auke Stellingwerf, en andere bevelhebbers ter zee. Schippers- en visschersgilden en hunne penningen. Modellen van schepen en scheepskameelen. Zeevaartkundig onderwijs.

8 WATERWERKEN.

Afbeeldingen of modellen van sluizen, dijken, enz., vroeger bestaan hebbende, nog bestaande of in aanbouw zijnde. Portretten van waterbouwkundigen. Onderscheidingen hun bewezen. Platen van overstroomingen, enz.

9. KERK EN KERKWEZEN.

Portretten van geestelijken, predikanten, en hunne familien. Afbeeldingen van kerken (uit- en inwendig). Platte gronden Afbeeldingen van belangrijke voorwerpen in of aan de kerk zich bevindende. Avondmaalbekers, kannen, en schalen. Kleine klokken of afbeeldingen van klokken. Doopvonten. Afbeeldingen en platte gronden van kloosters. Kerksieraden. Kleederen van geestelijken, bullen, zegels (kerkelijke zegels), penningen, enz.

10. ARMWEZEN EN LIEFDADIGE INSTELLINGEN.

Afbeeldingen van gast- en weeshuizen, banken van leening, kerkelijke en gemeentelijke armen-instellingen. Stichtingsbrieven. Portretten van regenten en begiftigers en hunne familien. Antieke kleederdrachten. Penningen.

11. ONDERWIJS EN WETENSCHAPPEN.

Hooger onderwijs: Franeker Akademie en Athenaeum. Portretten van professoren. Handschriften van geleerden. Kleederdrachten van professoren en pedellen. Afbeeldingen van de Akademie. *Leenen*. *Lager onderwijs*: Katheder, plak- en schoolboekjes uit vroegeren tijd. Afbeeldingen van scholen. Penningen.

12. HANDEL EN NIJVERHEID.

Afbeeldingen van reeds bestaande of nog op te richten beursen, markten, wagen. Maten, gewichten. *Gilden*: Gilde-penningen, -meesterproeven, -blazoenen, brieven, enz. enz. Fabrieken en fabriekswezen van vroegeren tijd.

13. MUNTWEZEN.

Voorwerpen tot de geschiedenis van het muntwezen in betrekking staande. Friesche munten tot en met de achttiende eeuw.

14. SCHOONE KUNSTEN.

Letterkunde. Tooneel. Tooneelspelers. Muziek. Bouwkunst. Beeldhouw- en boetseerkunst. Drijfkunst. Inlegwerk. Schilderen graveerkunst. Kunstbeschermers. Schrijf- en knipkunst.

15. ZEDEN EN GEWOONTEN.

Afbeeldingen van huizen (uit- en inwendig). Huisraad. Uurwerken. Keukengereedschappen. Bekers. Zilveren kinderspeelgoed. Gezelschapsspelen. Volksvermaken. (Harddraverijen en hardrijderijen, hardzeil- en kaatspartijen, enz. Uitspannings-localen. Gezellige vereenigingen. Rookgereedschap, tabaksdoozen enz. Loterij. Almanakken. Oude kinderprenten of zoogenaamde heilingen. Straatliedjes, Dag- en Weekbladen. Spotprenten. Familie- en adelbrieven. Familie-portretten. Manslijfdrachten en sieraden, idem van vrouwen. Kinderkleederen. Letterdoeken en dameshandwerken. Trouwkistjes. Huwelijk. Kraamkamer en doopplechtigheden. Nieuwjaarsdag. Hooge leeftijd. Begrafenissen.

Deze rubriek zal worden verdeeld in: *a*. Friesland in het algemeen, *b*. Hindelopen, en *c*. Ameland.

16. LANDBOUW EN VEETEELT.

Afbeeldingen van boerderijen. Antieke voorwerpen tot het boerenbedrijf behoorende. Penningen.

17 MERKWAARDIGE GEBEURTENISSEN.

Prenten, teekeningen, penningen, enz.

De Tentoonstelling zal plaats hebben in 't oude Stadhouderlijke Hof, door Z. M. den Koning welwillend daartoe beschikbaar gesteld.

De voorwerpen moeten in de maand Maart 1877 aan het adres „Historische Tentoonstelling, Konings-Paleis te Leeuwarden" worden ingezonden.

Avondmaal-bekers en dergelijke voorwerpen echter niet voor 1° Mei.

De vrachten komen voor rekening der Commissie.

Zoo de inzenders zulks willen, worden de voorwerpen door de Commissie geassureerd tegen brandgevaar, de waarde naar beoordeeling van de Commissie.

Dag en nacht worden de voorwerpen door wakers bewaakt.

De Commissie draagt zorg voor de inpakking en terugzending.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 5. 10 Maart 1877.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING EN AANKWEEKING

VAN

SMAAK EN SCHOONHEIDSZIN

ONDER LEIDING VAN

MARCELLUS EMANTS EN DAVID VAN DER KELLEN JR.

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

KUNST EN POLITIEK.

Nadat de strijd tegen het beginsel: Kunst is geen regeeringszaak niet alleen aan de aanvallende partij in de laatste jaren menige overwinning heeft opgeleverd, maar ook reeds eene krachtige reactie in het leven heeft geroepen blijft het nog steeds eene onuitgemaakte zaak tot op welke hoogte de bemoeiing van den staat met de kunst in het belang der laatste kan worden geacht.

In het eerste Februari-nummer van de Revue politique et littéraire komt eene zeer belangrijke beschouwing dezer quaestie voor, opgesteld door Charles Bigot. Bepaaldelijk met het oog op de Fransche toestanden geschreven bevat dat opstel veel, dat voor den Nederlandschen lezer van minder belang kan geacht worden, maar er blijft toch nog genoeg over van algemeene strekking om een kort verslag van 's schrijvers verhandeling in den Kunstbode te rechtvaardigen. De volgende schets moge als zoodanig dienen.

Allereerst komt natuurlijk de vraag op het tapijt: bestaat er een regeeringsvorm welke de beste kan genoemd worden voor de ontwikkeling der kunst? Zoo ja, welke is die?

Een paar eeuwen geleden was men even grif in het verheerlijken der monarchie, als thans in het bewierooken der republiek. De toen steeds aangehaalde woorden:

Un Auguste aisément peut faire des Virgiles,

maakten plaats voor Plato's leer: De kunst is een vogel der wouden die niet in een vergulden kooi zingt. Even als voorheen voor het koningschap zoekt, en vindt, men thans voor de republiek ook in de geschiedenis bewijzen dat zij bij uitnemendheid geschikt is een tijdperk van bloei aan de kunst te schenken.

Het resultaat waartoe onze schrijver komt is dat in het algemeen de een of andere regeeringsvorm in 't belang der kunst noch aantebevelen, noch te verwerpen is. Men zal steeds de bijzondere omstandigheden in aanmerking moeten nemen en rekening houden met den volksaard, het standpunt der ontwikkeling en den tijdgeest. De Duitsche schilderkunst zal op het punt van kleur geen stap voorwaarts doen als men van Duitschland een republiek maakt en ons vaderland zal door diezelfde of door tegengestelde veranderingen geen Michaël Angelo rijker worden onder zijn beeldhouwers. De quaestie wordt dus teruggebracht tot de steeds op nieuw te beantwoorden vraag: is de op dit oogenblik bestaande regeeringsvorm voor dit bepaald volk de meest geschikte om de op dit oogenblik voorhanden artistieke kracht tot hare meest volkomen uiting te brengen. Wel, voegt de schrijver er bij, zal in theorie de republiek als zijnde die vorm van bestuur, welke aan het individu de grootste vrijheid van zelfstandige ontwikkeling laat, ook de minste hinderpalen aan den vrijen bloei der kunst in den weg stellen, maar — en dit voegen wij er bij — er is maar al te vaak een zeer groot verschil tusschen theorie en practijk. 't Is dan ook voor Frankrijk alleen dat hij thans de republiek als een noodzakelijkheid beschouwt in het belang der kunst, en de woorden waarmede die bewering gestaafd wordt doen ons den auteur als een ijverig en enthusiast republikein kennen. In het midden zijner oplossing van de eerste vraag komt eene quaestie ter sprake, die zekerlijk een afzonderlijk hoofdstuk had mogen uitmaken. Het is de verhouding van den kunstenaar tot het volk waaruit hij gesproten is.

Noodzakelijk is het voor de kunst dat er een publiek zij op de hoogte hare producten te begrijpen en dat haar liefheeft. Maar er is meer noodig.

't Is niet genoeg dat een natie aanleg voor de kunst heeft; 't is niet genoeg dat zij welvarend is; 't is niet genoeg dat zij een zekeren graad van ontwikkeling bereikt heeft. Een onontbeerlijk vereischte is eene algemeene ontwikkeling, een nationaal streven naar vooruitgang, een inspannen van alle krachten om eenig doel te bereiken. Leven moet er zijn en al wat het leven belemmert verarmt de kunst.

De kunst is geen sieraad dat de menschheid bezigt om zich opteschikken, geen versnapering waarmede zij haar vrijen tijd doodt; de kunst is een taal waardoor zij aan hare hartstochten, hare gevoelens, hare gedachten eene uiting geeft. Even als de ware welsprekendheid afhangt van de overtuiging des redenaars, en alleen hij welsprekend zijn kan, die eene waarheid te verkondigen, eene aandoening mededeelen heeft, zoo hangt de kunst af van de overtuiging des kunstenaars en is alleen hij den naam van kunstenaar waardig, die een ziel heeft om in zijn werk nederteleggen. Ten einde zich boven het handwerk te kunnen verheffen, moet de kunst iets te zeggen hebben.

De kunstenaar moet dus de drager en de tolk zijn van de denkbeelden, die in zijn natie gisten; hij zij de personificatie van geheel een volk. In zijne werken vinde de natie hare eigen gevoelens weer, en wanneer hij een schrede voorwaats gaat dan neme hij het geheele volk op dien weg mede. Is dus eene algemeene ontwikkeling en een algemeen streven een vereischte, dat vereischte sluit de individuele-ontwikkeling en het individueel streven zeker in zich. *Daarom is voor alles noodig dat een kunstenaar karakter hebbe en dat hij zich een eigen levensbeschouwing in den dagelijkschen strijd hebbe gevormd. Hij zij een man.*

Het wordt hoog tijd het tal van copiisten van zich zelven en anderen, vinger-akrobaten, behaagzieke stukjes-fabrikanten, en geleerdheid-venters eens terugtebrengen tot de rubriek waaronder zij hooren, tot de lui van het handwerk.

De tweede vraag, die de verhouding van kunst en staat ter sprake brengt betreft de bescherming. Is bescherming noodig, nuttig, wenschelijk?

Niet minder dan over de eerste vraag zijn over deze tweede de gevoelens omgedraaid en terwijl men voorheen Rafaël en Tiziaan gelukkig prees, die een paus Julius II en een keizer Karel V op hun pad aantroffen, beschouwt men thans de kunst reeds als versteend en dood, wanneer een vorst of een staat haar de beschermende hand boven 't hoofd houdt.

Het onloochenbaar nadeelige dat bijna elke bescherming met zich sleept, beschouwt onze schrijver te recht niet zoozeer als een onvermijdelijk gevolg, dan wel als eene verkeerde toepassing dezer bescherming. In den vollen zin des woords is er geen kunst zonder bescherming denkbaar, want daar het hier geen eerste levensbehoefte betreft is elke aankoop van een kunstwerk reeds als eene bescherming der kunst te beschouwen en zonder die betaling kan de kunst niet bestaan. Een vermogend schilder zou misschien lang voor eigen rekening kunnen werken, maar de rijkste architect zal 't niet ver brengen wanneer hij zelf zijn kerken of paleizen moet bekostigen, en Wagner zelf zou er op tegen hebben zonder eenige vergoeding zijn Bühnenfestspiel het Duitsche volk aantebieden.

Maar ook wanneer wij het woord in den engeren zin opvatten is eene staats-bescherming in onze tegenwoordige maatschappelijke toestanden voor de kunst onmisbaar. De kunstenaar moet rekening houden met zijne bestellingen en de tijd is voorbij dat enkele aanzienlijken, benevens kloosters, rijke genootschappen en andere vereenigingen zich de weelde veroorloofden en konden veroorloven groote bestellingen voor paleizen en kerken te doen. Moet de kunst op dit oogenblik alleen van de particulieren afhangen en voorziet de staat niet in de leemte door het opruimen dier kloosters en dier vereenigingen ontstaan dan is 't — de vorstelijke bestellingen daargelaten — met den hoogen stijl in de kunst voor altijd gedaan en ziet de schilder zich voortaan beperkt tot de versiering van een gekleurd behangselpapier, waarop een enkel goud omlijst schilderijtje niet kwaad zou staan.

De staat alleen kan nog groote werken aan den kunstenaar opdragen en zeer zeker zal een dergelijke opdracht nooit schaden, wanneer men er maar voor waakt het talent zoo min mogelijk aan banden te leggen. De kunst heeft steun, maar geen dwang noodig. Men wake er dus voor de kunst niet onder het gezag van een of meerdere ambtenaars te brengen, die den kunstenaar dwingen met hunne inzichten en ontwerpen te rade te gaan. Gewillige handen en hoofden zullen deze heeren altijd vinden, maar de ware kunstenaar zal zich een dergelijken dwang schamen en de kunstmatige uitbroeing van minder begaafden moet het algemeen peil noodzakelijk doen dalen. De groote moeilijkheid bestaat dus daarin dat de staat er steeds voor zorgen zijne bescherming aan de waardigsten te verleenen en dezen in hunne vrijheid van werken zoo min mogelijk te benadeelen.

Als middel om dat doel te bereiken slaat de schrijver voor dat men het publiek steeds uitspraak laat doen, en hierbij wijst hij onder anderen op het voorbeeld van Athene, waar het geheele volk Phidias aanwees als den man die den Acropolis moest versieren, maar hij verzuimt er bij te voegen op welke wijze eene dergelijke volkskeuze bij ons zou moeten geschieden, zonder tot de kabalen aanleiding te geven die al onze verkiezingen aankleven. De tijden zijn te veel veranderd om deze oplossing van het vraagstuk nog heden aantebevelen.

Misschien weten echter bevoegde personen er eene andere te vinden.

De Kunstbode meent zijn plicht gedaan te hebben door op het voetspoor van Charles Bigot een paar vraagstukken ter sprake te brengen die inderdaad in 't belang der geheele kunst zijn en nog geene algemeene bevredigende oplossing hebben gevonden.

M. E.

DE LEERLINGEN DER TOONEELSCHOOL DEN 9 MAART J.L. IN „BELLEVUE".

„...ik herhaal, ze kende letterlijk niemendal; nu ja, lezen en schrijven, maar 't was er naar. En dan, hoe verhaspelde ze haar taal! *C'est moi qui j'etais t'au Gymnase*, antwoordde ze Jules Janin, die haar na de eerste voorstelling in het Théâtre Français, achter de schermen toesprak. — En een oogenblik te voren had datzelfde meisje de scheppingen van een Corneille met nieuw leven bezield".

Wat de praatzieke „meneer", die het toeval naast mij plaatste eigenlijk wilde betoogen was mij duister. Toch niet, dat Rachel er zonder onderwijs op een

tooneelschool gekomen was? In dat geval had hij beter gedaan, zijn wijzigheid voor zich te houden.

Dat het genie zelf zich den weg baant, *geboren* wordt om „groot" te zijn, wist ik, hoewel 't — hetzij in 't voorbijgaan opgemerkt — Samsons onderwijs daarom nog geenszins versmaadt. En dat de genieën dun gezaaid zijn wist ik eveneens. Maar dat men niet juist een genie behoeft te wezen om een bruikbaar, een verdienstelijk tooneelkunstenaar te worden is mij niet minder goed bekend. Studie, aanhoudende oefening, degelijke leiding kunnen zoo oneindig veel uitwerken — ook dan wanneer het schepsel niet alle gaven bij „recht van geboorte" ten deel vallen.

Het scherm ging omhoog, en mijn buurman onthield zich eenige oogenblikken van ongevraagde opmerkingen. „Alles om Moeder", dramatische schets in één bedrijf van Jan C. de Vos zou vertoond worden door eenige leerlingen der tooneelschool en twee jonge tooneelspelers, die sints September 1876 aan de school vaklessen volgen.[1] Dat de heeren De Vos en Ising zich niet aan het onderwijs ontgroeid achten al zijn ze 't werkelijke leven van hun vak reeds ingetreden, pleit voor hen — en 't zal hun stellig ten zege strekken. Aan 't stukje, door eerstgenoemden tooneelspeler geschreven, ligt een goede gedachte ten grondslag. 't Is evenwel geen schets, integendeel, de heer De Vos heeft zóóveel willen geven dat hij bij slot van rekening *te* veel gaf. Als ik wel heb is 't des schrijvers eersteling — en misschien heeft het bestuur der tooneelschool met opzet het snoeimes in den zak gehouden. Ondanks het gewone gebrek, dat, schier uit den aard der zaak, dezen eersteling aankleeft, wensch ik er den schrijver van harte geluk mee. Dat hij zijn zin voor eenvoud, gelijk zich die, ondanks het gebrek aan soberheid, in deze proeve uit, vooral blijve aankweeken!

Mijn nurksche buurman mompelde onder de opvoering van 't stukje iets over onnatuurlijkheid: „een *jonge*juffrouw speelt me daar voor een moeder van huwbare kinderen!"

'k Gevoelde een oogenblik lust hem te vragen hoe oud een meisje naar zijn meening wel wezen moest om zulk een stout stuk te mogen bestaan enz., enz., maar ik ben er gelukkig niet toe gekomen. Met bevooroordeelde lieden is 't kwaad redeneeren. Ik wil de proeven van bekwaamheid, welke de leerlingen der tooneelschool voor een vrij talrijk publiek aflegden niet aan critiek onderwerpen. Wie 't zou vergen, behoort allereerst met juistheid de maatstaf te bepalen waarmee gemeten mag worden. Ik, voor mij, waag het niet.

Dat mijn buurmans taalgevoel (wat denkt zoo'n smeerpoes wel: taalgevoel!!) zich stootte aan het „zich geeft te bloot" in de heerlijke verzen uit Vondels Gijsbrecht (rei 4de bedrijf) spreekt van zelf. Het was mij evenwel aangenaam te hooren, dat de bezielde voordracht van de rei

Nu stelt het puick van zoete keelen,
Om daer gezanghen op te speelen, enz.

uit 't eerste bedrijf, hem de bekentenis ontlokte, dat „die Vondel toch wel goede verzen gemaakt had — verzen, die rollen, weet u". Natuurlijk vond hij 't meer dan „bar", dat jongejuffrouwen, gedichten moesten opzeggen, als

De bant, die 't harte bint
Der moeder aen het kint,
Gebaert met wee en smarte, enz.

(Ik heb een stil vermoeden, dat mijn buurman *Pik* heette en er door de redactie van den Groningschen Schoolbode op afgestuurd was.) Maar ik wil mij de aangename herinneringen aan den pas genoten avond niet laten vergallen, door de gedachte aan lamlendige boekbeoordeelingen in zeker tijdschrift. — Mijn geloof in de toekomst van ons tooneel is versterkt door 't geen de leerlingen der Tooneelschool mij te genieten gegeven hebben. Dat het de „dege degelijkheid" is, die er voorzit bij 't onderwijs op bedoelde school, moet voor den oppervlakkigsten beoordeelaar geen geheim gebleven zijn. Hoe schoon, hoe zuiver klonk het op ons tooneel zoo vaak geradbraakt nederlandsch uit den mond der scholieren. Welke natuurlijke bevalligheid — vrucht van aanhoudende oefening onder 't oog des meesters en der meesteres — spreidden de leerlingen ten toon. Men had te doen met beschaafde menschen — althans de jonge tooneelspelers zijn op weg het te worden. Wanneer de tijd dáár is, dat ze de wereld der praktijk intreden kan 't niet missen of de zaden die op de tooneelschool in hart en hoofd der leerlingen gestrooid werden, zullen ontkiemen en rijke vruchten afwerpen. Of zou men durven veronderstellen, dat jongens en meisjes wier smaak veredeld, wier geest ontwikkeld werd, die eenvoud en natuur als de hoogste beginselen in de kunst hebben leeren huldigen, die beginselen ooit zullen verloochenen? Immers neen! Hij, die eenmaal der Muze trouw zwoer, komt zijn eed na, — men zou kunnen zeggen: ondanks zich zelf.

Wanneer de leerlingen de school voor goed verlaten hebben om zich bij een tooneelgezelschap aan te sluiten, zullen ze nog veel te leeren hebben. Men paaie zich niet met het denkbeeld dat de tooneelschool volleerde kunstenaars zal vormen. Het tooneel zelf, de „planken", zullen moeten voortzetten wat in de school werd aangevangen; de praktijk zal hem of haar, die aanleg en talent bezit, de hoogere vorming, de wijding tot kunstenaar moeten geven.

Hoe dit ook zij: wat we Vrijdag 9 Maart in Bellevue te zien en te hooren kregen was zoo uitstekend in zijn soort, dat het de hoop op het weder tot stand komen van een nationaal tooneel onbetwistbaar nieuw voedsel heeft gegeven. De hulde aan Mevr. Kleine-Gartman gebracht door het publiek, dat staande de kunstenares ten tooneele riep, was alleszins verdiend — hoewel den overigen leeraars een goed deel dier eenvoudige hulde toekomt. Voor mij, ik herhaal 't, is 't volle zekerheid geworden, dat van de tooneelschool de victorie zal en moet uitgaan. Ieder steune dus naar zijn vermogen die inrichting opdat haar bestaan ten volle verzekerd worde!

Amsterdam, op den avond van 9 Maart '77.

H. L. Berckenhoff.

---

1 Behalve deze „Dramatische schets" en de reien uit Gijsbrecht van Amstel, werden nog ten beste gegeven een paar tooneelen uit Tartuf, een schets uit De Veers Trou-Ringh terwijl de avond besloten werd met eenige koornummers, door de leerlingen gezongen.

OPENING VAN EEN NIEUWE ZAAL IN HET KONINKLIJK KABINET VAN SCHILDERIJEN.

Heden 14 Maart werd het getal van Expositiezalen in het Koninklijk Kabinet van schilderijen te 's Hage met een vermeerderd. Uitsluitend is deze gewijd aan historische portretten, en aan die, van wien men hoopt een of ander tijd door vergelijking of door toeval te weten te komen, wie zij voorstellen. Zeer te bejammeren is deze onbekendheid vooral ten opzichte van de zoo heerlijke portretten van Ravesteijn, allen krijgsoversten onder Maurits voorstellende, dus allen mannen, aan wien Neerland veel verplicht is. Van deze zijn 14 stuks in de nieuwe zaal en zes in de vestibule geplaatst. Ze mogen een werkelijken aanwinst voor het Museum heeten en den Heer Hopman komt alle eer toe, ze zóó gerestaureerd te hebben, dat ze niet langer op zolder behoeven geborgen, maar als sieraden van het museum kunnen schitteren.

Het doet een Hollander goed de flinke fiere mannen te zien, kerlen vol vuur en kracht.

Hebben we achting voor hun moed, niet minder moeten wij den grooter schilder onze hulde brengen, die even krachtig als zij waren, hen op zijn doek tooverde. Zij staan daar in hun harnas, of zij leefden. Welk een eenvoudigheid en welk een gemak in de uitvoering. Ze zijn schoon, deze kunststukken en kunnen niet anders als den roem van Ravesteijn verhoogen. Mocht het jonge Holland toch meer bij zulk een meester in de leer gaan, al heet Ravesteijn slechts een schilder van den tweeden rang.

Van waar deze serie van portretten komen schijnt men niet te weten. Ze zijn allen van onderen aan de rechterzijde met verf genummerd 23. Is dit een kamer geweest in eenig paleis. Heeft Maurits of Frederik Hendrik hunne veldoversten en vrienden door één meester op het doek doen brengen om hen zóó vereenigd steeds om zich heen te zien? De tijd zal waarschijnlijk ons wel leeren, zoowel van waar de schilderijen komen als wie ze voorstellen. Voor 't oogenblik kennen wij slechts onder de twintig dat van Henric van Nassau, den in 1574 gesneuvelden held van de Mokerheide en dat van Colonel Smelsinc, een man die wat hij in lengte tekortkwam door dikte vergoedde en die zeker menig paard zal doodgereden hebben.

Behalve deze portretten vindt men er een waarop de drie gebroeders Colligni: Odet, de kardinaal, Gaspar, de Admiraal, de vader van Prins Willems vrouw Louise en François, Kolonel generaal allen levensgroot. Hoewel niet van bizondere kunstwaarde, heeft deze schilderij veel belangrijks. Hoe is zij hier gekomen? Is ze eene copij? Wij hopen later hierop nog eens terug te komen.

De verdere nieuw tentoongestelde verzameling bestaat uit de navolgende portretten, 1° Een van Willem Frederik van Nassau, stadhouder van Friesland, 2° een kapitaal stuk voorstellende: Frederik Wilhelm I (de groote keurvorst van Brandenburg met zijne vrouw Louisa Henriette van Nassau, welke schilderij vroeger als schoorsteenstuk diende in het gebouw. Als kunststuk heeft het weinig waarde, 't is zwak.

Is de geheele kamer reeds vrij donker en zijn de schilderijen daar moeielijk te zien, toch heeft de ijverige direkteur het beter gevonden gebruik te maken van al de voorhanden ruimte tot plaatsing van schilderijen, dan deze op de zolder te laten. Van daar dat er nog eenige zóó hangen, dat ze bijna geheel niet te zien zijn. Zoo vinden wij alleen verlicht door de terugkaatsing van het invallend licht:

Een portret van Mary, koningin van Groot-Brittagne, gemalin van Willem III. in een Oostersch fantaisiecostume, een tulband op het hoofd en bediend door een moor. Over de kunstwaarde is moeielijk te oordeelen, en één van Frederik Hendrik in 't harnas gestoken, eindelijk een van Jacobus I koning van Groot-Brittagne.

Nog vindt men voor den schoorsteen een groot portret van den stadhouder, koning van Engeland Willem III, in zeer geaffecteerde houding. Aan de linkerzijde een groote papaverplant, wat zeker geen zinspeling kan zijn op het karakter van dien vorst. De verdere portretten waarmede deze zaal gevuld zijn, waren bekend en komen reeds in den catalogus voor.

Hoe wij ons ook verblijden met de bekomen aanwinsten, gevoelen wij te gelijkertijd meer en meer, hoe ook in 's Hage een beter Museum een behoefte wordt.

Twee der Musea zijn in gehuurde en veel te kleine gewone huizen geplaatst, onvoldoende en duur, het derde is in een Rijksgebouw, met gebrekkig licht. Een gebouw waar alles vereenigd werd, zou een verbetering voor de drie en een belangrijke besparing van rente voor 's lands kas zijn.

DE KUNSTVEREENIGING l'UNION.

In 1875 heeft zich te Parijs een vereeniging gevormd onder den titel van l' Union met het doel de kunst en de kunstenaars vrij te maken van den invloed, door juri's voor belooningen en voor weigering, door makelaars en de kunsthandelaren op de kunstliefhebbers uitgeoefend.

Zij meent zeker te zijn dit doel te bereiken, wanneer slechts de artisten de handen in een willen slaan. Als middel daartoe moet dienen het houden van tentoonstellingen, daar, waar zij daartoe gelegenheid vindt, zoolang tot zij zelf de middelen zal gevonden hebben, om een gebouw in eigendom te bekomen.

Geen kunstwerk zal zij weigeren, door een lid ingezonden, evenmin zal zij bekrooningen geven. Zij wil het publiek zelf laten oordeelen, en zich noch voor den een noch voor den andere in de bres stellen.

De gedachte moge in Frankrijk nieuw zijn, in ons land is het een oude zaak, de Maatschappij heeft steeds in die geest gewerkt.

Maar zal het doel treffen? Zal het tot iets leiden? Waarschijnlijk niet.

Over het algemeen toch zijn de liefhebbers in Frankrijk even als hier te weinig zelfstandig in hun oordeel. Eene bekrooning geeft in hun oog meer waarde aan een kunststuk, zij zullen met meer vertrouwen, geen dwaasheid te zullen begaan, zulk een stuk aankoopen dan wel een ander, dat niet bekroond

is. En wat vermag niet de tong van een welbespraakt makelaar of kunstkooper op hen? De vrees om, door eigen oogen ziende en koopende, misschien mis te tasten en den naam van man van smaak in de waagschaal te stellen, houdt hen terug en doet hen aan den leiband gaan van anderen. Hierin hoopt l'Union verbetering te brengen. Dat het gelukken zal, gelooven we niet, vooral daar hare eerste tentoonstelling in het Grand-Hôtel geopend, niet vele zaken van belang kan toonen.

FRANSCH OF DUITSCH.

In het laatste nummer van „Het Nederlandsch tooneel" wordt door den heer Mr A. Wm. Jacobson het thema Fransch of Duitsch nog eens ter sprake gebracht. Ofschoon in dat artikel mijn naam niet genoemd wordt, meen ik er toch eene wederlegging in te vinden van het door mij aangevoerde in het eerste nummer, Kunstbode van 1877. Niet daarom alleen veroorloof ik mij een korte bestrijding van de Dramatica des heeren Jacobson, maar ook omdat het mij gebleken is dat de strekking van mijn opstel veel algemeener is opgevat dan de bedoeling was. Zeer zeker zou ik, indien het mogelijk ware, alle uitheemsche stukken van ons tooneel willen verbannen. De vreemde overvliegers, die op een groot volk weinig invloed kunnen uitoefenen zijn er altijd op uit in een klein volk het nationale te verdringen en ons volk haalt maar al te dikwijls met bazuingeschal den vreemdeling in, terwijl zij haar eigen zonen dwingt in den vreemde een bestaan te zoeken. Evenwel, vooralsnog is het onmogelijk alleen met vaderlandsche troepen te strijden en zijn onze tooneeldirectiën genoodzaakt in het buitenland naar goede stukken omtezien. Vóór alles bij gevolg ook vóór de quaestie Fransch of Duitsch, is 't dan de vraag waar de beste stukken te vinden zijn en het gebrek aan tooneelstukken dus dat men in Duitschland gevoelt en dat de heer Jacobson als een argument tegen de anti-Franschgezinden aanvoert bewijst in dit geval niets, daar het in niemands brein zal opkomen een Duitsch prul boven een degelijk Fransch werk te verkiezen. Zelfs waar het evengoede stukken geldt, luidde mijne conclusie volstrekt niet tot wering der Fransche produkten. De eenige stukken waartegen ik mij verzette waren de comédies de moeurs en de argumenten welke ik bezigde om dat gevoelen te verdedigen, kunnen alleen eene uitbreiding tot enkele karakterstukken gedoogen. Slechts daar waar tooneelspeler en toeschouwer voor toestanden, leef- en zienswijzen gebracht worden, die geacht moeten worden hun vreemd te zijn, zag ik gevaar in de overplanting van vreemde stukken op ons tooneel. Welk gevaar dat was duidde ik in het eerste nummer van dit blad reeds genoegzaam aan, zoowel voor den toeschouwer als voor den tooneelspeler, en tot nog toe heeft niets mij van de toen uitgesproken meening teruggebracht. Integendeel heeft de opgewondenheid van het publiek en het spelen der acteurs in de opvoering van Fromont senior en Risler junior voor mij de waarheid mijner bewering in 't helderst licht gesteld.

M. E.

VERSLAG OVER DEN STAAT VAN 's RIJKSMUSEUM VAN SCHILDERIJEN EN PRENTEN TE AMSTERDAM.

De Staatscourant van 8 Maart jl. deelt het verslag mede, over de lotgevallen van het Rijks Museum van schilderijen en prenten te Amsterdam in 1876, waaruit wij het merkwaardigste hier overnemen.

De raad van bestuur over dat Museum werd op zijn verzoek ontheven van het beheer over het Rijks Musem van nieuwe kunst te Haarlem. Dat college geen verdere reden van bestaan hebbende, nu er direkteuren waren aangesteld, werd een nieuw college en raad van toezicht benoemd, waartoe de leden van het vorige lichaam gekozen werden met uitzondering van den Heer Jac. de Vos Jz., wiens leeftijd hem noodzaakte, na jaren lang werkelijken dienst, voor de nieuwe betrekking te moeten bedanken. Aan het nieuwe college werden toegevoegd de HH. G. A. Heineken en Jhr. Dr. I. P. Six.

Tot direkteur van het prentenkabinet werd benoemd de Heer I. Ph. Van Der Kellen.

De vroegere tijdelijke bedienden werden als vaste ambtenaren aangesteld met verbod fooien te mogen vragen, en onder verplichting de voorwerpen, aan de ingang van het Museum aftegeven, kosteloos te bewaren.

Het Museum is na 1 Augustus ook des Zaterdags en Zondags na half één uur opengesteld, met het gunstig gevolg. dat het getal bezoekers zóó groot was, dat somtijds de hulp der policie moest ingeroepen worden. (Voorwaar een verblijdend verschijnsel).

Het getal bezoekers neemt steeds toe. In 1876 bedroeg dit 38622. — Een dag telde men 1064.

De aankoopen zijn van weinig belang geweest.

Slechts één schilderij van Quinkhard, voorstellende diens portret en dat van Ploos van Amstel werd aangekocht.

De toestand der schilderijen schijnt voldoende, altijd blijft er behoefte eenige te verdoeken.

Bij eene nieuwe uitgaaf van den catalogus werden ook de schilderijen uit het legaat Dupper opgenomen, daarbij was eene geheele vernummering noodig. De Heer direkteur Kaiser hoopt steeds, den catalogus later meer belangrijk voor de kunsthistorie te maken, doch daartoe is langere voorbereiding en meer tijd noodig dan hem gegeven was. Het archief is reeds daarvoor in meer bruikbaren toestand gebracht.

Door de bekende firma Braun & Comp. te Dornach zijn een 130tal photografische afbeeldingen van schilderijen genomen en uitgegeven.

Het prentenkabinet werd op 1 Febr. weder geopend, de nieuwe opzichter heeft daarbij zich zeer verdienstelijk gemaakt, door het maken van een lijst der bij het Kabinet berustende catalogussen en het bezorgen van den nieuwen druk van de beschrijving der schilderijen. De voornaamste prenten van Rembrandt werden van passe-partouts voorzien. Eenige geschenken van prenten worden medegedeeld, ook eenige aankoopen. Het prentenkabinet werd door 589 personen bezocht.

Met vermelding van eenige bizonderheden van huishoudelijken aard wordt dit verslag besloten.

HISTORISCHE TENTOONSTELLING TE LEEUWARDEN.

Met genoegen kunnen wij mededeelen, dat de medewerking, die de Commissie voor de Historische tentoonstelling van Friesland te Leeuwarden ondervindt, buitengewoon is, en verre de verwachting overtreft. Op 1° Maart toch waren bij de Commissie reeds 600 lijsten ingekomen van aanstaande inzenders. Onder de lijsten waren er die 100 ja zelfs, die 500 à 600 ter tentoonstelling aangeboden voorwerpen bevatten.

Z. M. de Koning heeft welwillend Hoogstdeszelfs paleis voor de tentoonstelling afgestaan. Dit is inwendig als 't ware herschapen en onkenbaar geworden.

Achtien zalen zijn bereids gereed tot opname van voorwerpen.

Onder deze kamers zal men vinden:

Een slaapkamer uit de 17e eeuw.

Een Hinlooper kamer.

De Senaatskamer der Franeker Akademie.

Een zaal met meubelen uit de vorige eeuw.

Een keuken, enz.

In ons vorig bericht over deze tentoonstelling hebben wij onwillekeurig de Provincie Zeeland ongelijk gedaan, met ook niet haar te noemen onder de provincien, die reeds dergelijke tentoonstellingen hielden. Ook daar toch en wel te Middelburg werd in 1870 eene tentoonstelling gehouden.

Amsterdam, 11 Maart 1877.

Vlugge Kunstbode!

In de vorige week een bezoek aan 's Hage brengende, waren onze eerste gangen naar hetgeen in den winter het meest aantrekkelijke van de Hofstad is: de Musea's, en wel voornamelijk was het ons te doen het nieuwe in 1875 opgerichte Nederlandsch museum op de Prinsengracht te zien.

Zeer teleurgesteld waren wij aldaar geen catalogus te knnnen bekomen, omdat — er geen bestaat, zoo zeiden de deftige in 't zwart gekleede bedienden. Niet weinig verminderde dit gemis het genoegen, wat wij bij de bezichtiging van dit jong, maar reeds zoo belangrijk mnseum smaakten.

Van daar werden we naar het Koninklijk Kabinet van zeldzaamheden geleid. Hetzelfde antwoord op dezelfde vraag, geen catalogus — omdat er geen bestaat.

Het Museum op de gevangenpoort gaf ons dezelfde boodschap, geen catalogus.

Het Mauritshuis, dit wisten wij, had wel den zijne. Daarvoor had de activiteit van den heer de Stuers gezorgd — daar behoefden wij niet naar een catalogus te vragen, wij hadden dien in de zak.

Maar, wij vragen het u in gemoede, is het niet ergerlijk in één stad drie Rijks-Musea te kunnen bezoeken die geen van allen een catalogus hebben. Het is haast niet te gelooven en toch is het zoo, en dat, na al de verbeteringen, die in Musea-zaken, in personeel als anderzints zooals het heet, aangebracht te zijn.

Voor het Nederlandsch Museum is reeds voor ruim een jaar geleden een directeur benoemd, die zich vroeger niet ontzag aanmerkingen op anderen te maken, doch nu hij zelf geroepen is, om van zijne werkzaamheid en kennis te doen blijken, het niet veel beter schijnt te maken dan anderen, ten minste wij hadden van hem reeds een catalogus gewacht.

Het spijt ons, zoo iets te moeten schrijven, misschien heeft het de schijn van een hatelijkheid, toch is het wel gemeend en zult gij mijne klachten billijken.

Als kunstbode is het uwe roeping, uwe stem met de onze te vereenigen, om bestaande grieven ter kennis te brengen, daar waar zij gehoord kunnen worden, ten einde ons verzoek, wat ook dat van het publiek is, om ook in deze verbetering te verkrijgen, met een gunstig gevolg bekroond worde.

Uw Dienstw.
A.

De schrijver van bovenstaande aangename woorden neemt de schijn aan, niet te weten, dat de direkteur door hem hierbovengenoemd een der redacteuren van de Kunstbode is. Dit laatste echter is het geval en daaraan heeft hij het te danken, dat zijn ongeteekend stuk geplaatst en niet op zij gelegd wordt.

Hatelijk wil hij niet zijn, en is het ook niet.

Zijn aanhef „*vlugge* Kunstbode" is niet onaardig. De Kunstbode toch is sinds 10 Januari steeds te laat verschenen, iets, wat zeer begrijpelijk is voor elk, die weet, dat bij iedere verandering van redaktie altijd voor eenigen tijd een zekere stremming in den gewonen loop van zaken ontstaat.

Dus dat „vlugge" zullen we slechts als een aardigheid beschouwen.

Wat echter het verdere betreft, waarover de onbekende schrijver mij persoonlijk aanvalt, daarop meen ik met een paar woorden te moeten antwoorden.

Met den schrijver beken ik, dat het erg is in één stad drie musea zonder één catalogus te vinden. De schrijver heeft groot gelijk, maar alvorens daarover te schrijven had hij beter gedaan, met mij, dien hij, zoo ik mij niet vergis, zeer goed kent, een paar woorden tot opheldering te vragen.

Elk mensch heeft slechts één hoofd en twee handen. Dit zal schrijver niet kunnen tegenspreken, en daar ik niets meer ben dan een gewoon mensch, heb ik ook niets meer, kan dus niets meer doen, dan die drie werktuigen gebruiken.

Toen ik tot Direkteur van het Nederl. Museum benoemd werd, vond ik, dank zij de zorg van den Secretaris van de commissie van 's Rijks adviseurs voor de monumenten van geschiedenis en kunst (aan welk collegie tot daartoe het beheer van dat nieuw Museum was toevertrouwd) den inventaris grootendeels gereed. Dagelijksch echter groeit dat museum aan en steeds heeft de direkteur daar te werken.

Nauwelijksch echter was ik in mijne nieuwe betrekking, of mij werd het tijdelijk beheer van het Kon. Kab. v. Zeldzaamheden en dat over de gevangenpoort opgedragen.

Ik meende, dat bij een museum, wat meer dan een halve eeuw bestaat, alles geregeld zoude zijn en het beheer alleen zou bestaan in het houden van toezicht en administratie. Ik maakte dus geen bezwaar, mij met die zaak te zien belasten.

't Bleek me echter helaas, dat ik buiten den waard

gerekend had, dat inventarissen èn van archief èn van verzameling geheel gemaakt moesten worden. De weinige aandacht, door vroegere regeeringen aan onze musea geschonken, was oorzaak, dat ook hier voorziening hoog gewenscht werd.

Wanneer schrijver A. eens als ik werd geplaatst in eene verzameling van circa zes duizend voorwerpen, die allen gemeten en beschreven moeten worden, en voor een stapel portefeuilles met brieven en stukken, wier inhoud opgeteekend dient, zou ik wel eens willen zien, wat hij met één hoofd en twee handen *meer* kan doen dan ik in dien tijd gedaan heb.

Hierin nu bestaat de oorzaak, dat er in 's Hage drie Musea zijn zonder één catalogus.

Maar één troost wil ik den belangstellenden geven. De inventaris van het Ned. Museum is geheel gereed. Met de bewerking van den Catalogus ben ik bezig. Wanneer de kunstlievende briefschrijver, die eerst in 1877 een reeds in 1875 opgericht Museum met een bezoek vereert, nog even zoo belangstellend na twee jaren zijn museumbezoek herhaalt, zal er misschien wel een tweede druk van den catalogus het licht hebben gezien.

En hiermede is het uit, beste A. ik zeg Z.

V. D. K.

HOOGER DAN DE KERK.

Eene vertelling uit den ouden tijd van WILH. VON HILLERN geb. BIRCH vertaald door CONSTANT.

Arnhem, J. MINKMAN 1877.

Een eenvoudige legende maakt den inhoud van dit nog geen honderd bladzijden bevattende boekdeeltje uit, maar een legende die nog altijd met genoegen gelezen wordt omdat zij niet gefabriekt is maar natuurlijk uit het Duitsche volkskarakter opgegroeid.

In het nederig stadje Altbreisach woonde eens een vreemde jongeling Hans Liefrink, de spruit van een graveursfamilie die zelf eveneens van plan was met het mes te gaan arbeiden, echter niet als plaatsnijder maar als beeldhouwer. Een kinderlijke genegenheid van dien knaap voor zijn buurmeisje Maria, de dochter van het raadslid Ruppacher groeide weldra aan tot vurige liefde en werd door het meisje beantwoord. Evenwel Hans was een vreemdeling, bezat geen geld en wilde kunstenaar worden, drie zaken, die voor vader Ruppacher voldoende redenen waren om zijn dochter allen omgang met den jongen Liefrink te verbieden. Hans gaf echter de hoop niet op, maar begaf zich op weg naar Nürnberg en wilde in Dürers werkplaats een flink kunstenaar worden. Het geld voor zulk een reis benoodigd had hij van keizer Maximiliaan zelven ontvangen toen hij eenmaal in een nis van de kerkpleinsmuur met Maria bezig zijnde een rozenstruik te planten door dien vorst was aangesproken. Met groote vrijmoedigheid had hij de vragen des keizers beantwoord en tot loon een fraai bewerkt mes en een zak goudguldens gekregen. Sedert dien dag had hij de rozenstruik keizersboom genoemd en was die boom het vereenigingspunt geweest waar hij zijn Maria heimelijk kon spreken wanneer haar vader andere bijeenkomsten belette.

Geruimen tijd had Hans niets van zich laten hooren zoodat men in Breisach hem reeds algemeen vergeten had. Maria alleen bleef hem trouw en sloeg alle aanzoeken om hare hand standvastig af. Eindelijk gebeurde het dat de Breisachers een nieuw altaar in hunne domkerk wilden plaatsen en ziedaar dat Hans Liefrink zich met een portefeuille teekeningen onder den arm als beeldhouwer aanmeldt en verzoekt dat het werk aan hem zou worden opgedragen. De stedelijke raad die — zooals te verwachten was — den arbeid wantrouwde van menschen, die hij binnen de muren der stad had zien opgroeien en die liever voor een vreemd gestarnte gebogen zou hebben, zond de teekeningen eerst aan Dürer ter beoordeeling. Dürer verbaasde zich over de domheid van den raad — hetgeen eveneens te verwachten was — en schreef terug dat Breisach trotsch moest zijn op een kunstenaar als Liefrink en dankbaar dat hij zich met het werk wilde belasten.

Thans was voor Hans het oogenblik gekomen om naar Ruppacher te gaan en hem de hand zijner dochter te vragen maar hij bedroog zich. Ruppacher liet zich niet door Dürer's getuigenis noch door de opdracht van den raad overhalen om zijn dochter aan een beeldhouwer te schenken. Ja zelfs zeide hij honend: „snijd mij een altaar dat hooger is dan de kerk, waarin het staat — dan zult gij mijne dochter hebben, eerder niet, zoo waarachtig helpe mij God."

Dit laatste zou iedereen onmogelijk schijnen behalve aan Liefrink. De rozenstruik die hij met Maria had geplant wees hem den weg, toen zij zich losrukte uit de nis waarin Maria haar had vastgebonden. Ook zij was grooter dan de nis en had zich er tot zoolang gedwongen in neergebogen. Wat was dus eenvoudiger dan een altaar met hoog lofwerk te vervaardigen dat hooger was dan het koor van de kerk maar dat er zich eveneens in moest nederbuigen. Liefrink voltooide dien arbeid, Ruppacher durfde zijn woord niet breken en Maria werd Liefrink's vrouw.

Breisach is Fransch geweest en Duitsch geworden. De auteur zegt dat dit in den „heiligen krijg" is geschied. Geen wonder dus dat een Duitscher deze legende publiceert om het oorspronkelijk Duitsch karakter der stad in het oog te doen vallen.

Minder duidelijk is het wat een Nederlander bewogen mag hebben dit tendenz-verhaal te vertalen uit een taal, die voor ons lezend publiek — althans waar het dergelijke lichte lectuur betreft — zoo gemakkelijk te begrijpen is.

Geheel vermeden zijn de germanismen niet al zijn zij weinig in getal. Op bl. 50 lezen wij Maria was het vergeeflijke wachten niet moede enz.

Bl. 60. Niets beters aanbevelen, als enz.

Bl. 22. doe de voorschoot uit den mond.

A. D.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Door de Rijksadviseurs voor de monumenten van geschiedenis en kunst zijn laatstelijk benoemd: tot binnenlandsche correspondenten: in de provincie Zuidholland, te Rotterdam, de heeren J. Craandijk en P. A. Schipperus; in de provincie Zeeland, te Zierikzee, Mr. J. P. N. Ermerins: en tot buitenlandsche correspondenten: te Brussel de heer A. Balat, en te Luxemburg de heer A. Dutreux.

Op de prijsvraag „Over de middelen tot ontwikkeling van het schoonheidsgevoel", uitgeschreven door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, zijn niet minder dan acht antwoorden ingekomen.

ADVERTENTIEN.

HAWKER'S JUJUBES

Eenige Fabrikanten

ALLEN & HANBURYS

LONDON.

Deze medicinale bonbons zijn in 15 soorten te verkrijgen, te *Amsterdam* bij H. H. Uloth & Co. Zeedijk,
Perry & Co. Kalverstraat.
A. W. Groote »

GUIMAUVE
(witte drop)

Chlorodne Jujubes

Prijs per doos 70 cents
» ½ doos 35 cents

Voor zenuwen en cholera is chlorodyn aan te bevelen.

DE OVERIGE SOORTEN

Prijs per doos 60 cents.
» ½ doos 30 cents.

Voor Sprekers en Zangers worden **voice jujubes** zeer aanbevolen.

J. MINKMAN te Arnhem, geeft uit:

A. J. Servaas van Rooijen, Braga-studiën . . *f* 0,75
Constant, De opvoeding der vrouw, hoe zij is en hoe zij wezen moet . . . . » 1,40
Wilhelmina von Hillern-Birch, Hooger dan de Kerk. Ingen. *f* 0,60 Geb. . . . . » 1,00
W. Hartsink, Schêle Teun en Een vrouw uit de Krant . . . . » 0,90
Constant, De eerste vlucht . . . . » 3,20
A. de Vrije, Eerste gedichten en gedachten van een Leek . . . . » 0,50
——— Zangen der Jeugd . . . . » 1,10
——— Geest en Hart (Bovenstaande bundeltjes vereenigd in één bandje verguld op sneê . . . . » 2,25

Voor Tooneeldirectiën, Rederijkers!

MARTIN KALFF

De Schoonheidsleer des Tooneelspelers.

MET PLATEN.

Prijs *f* 2,25.

Verschenen bij **J. L. BEIJERS** te **Utrecht:**

COPPÉE,

De Viool van Cremona.

TOONEELSPEL,

vertaald door

Mr. J. N. VAN HALL.

f —.**90**.

SOERA RANA,

MOSAIEK.

f —.**85**.

Uitstekende Geschenken.

MARGRETHA MORE'S DAGBOEK.

Naar den vijfden Engelschen druk.

DOOR

Dr. J. VAN VLOTEN.

2e Druk.

Ingenaaid *f* **1,40**. In prachtband *f* **1,90**

BLOEMLEZING

VAN

PARKER'S TOESPRAKEN

DOOR

J. H. MARONIER.

2e DRUK.

Ingenaaid *f* **1,50**. In linnen *f* **1,90**.

Alom te ontbieden:

GESCHIEDENIS DER STAD HAARLEM

IN

TABELLARISCHE VOLGORDE.

Uit de voornaamste bronnen bijeengebracht.

DOOR

Dr. C. EKAMA.

2e Veel Vermeerderde Druk.

***Prijs f* 0,60**

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 6. 25 Maart 1877.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING EN AANKWEEKING

VAN

SMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

MARCELLUS EMANTS EN DAVID VAN DER KELLEN JR.

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

DE ZAMENSTELLING DER IKONOGRAPHIE VAN VAN DIJCK.

In no. 3 van *de Nederlandsche Kunstbode* des vorigen jaars, heeft de heer Nyland met een enkel woord melding gemaakt van een merkwaardig exemplaar van dat beroemde werk, 't welk in mijn bezit is. Naar aanleiding van dat berigt vatte ik het voornemen op om het bedoelde exemplaar te beschrijven. Eerst nu heb ik, door verschillende bezigheden tot dusver verhinderd, daaraan gevolg kunnen geven.

Om echter duidelijk in 't licht te stellen, welke waarde mijn exemplaar bezit met het oog op de zamenstelling van de eerste uitgaven, dien ik vooraf kortelijk het resultaat in herinnering te brengen, waartoe Herm. Weber [1] en Ignaz von Szwykowski [2] na eene veelomvattende studie zijn gekomen. Het is dit:

Martinus van den Enden, over wien wijders alle berigten ontbreken, begon omstreeks 1630 of 1632 de naar van Dijcks origineelen in plaat gebrachte portretten uittegeven en ging hiermede voort tot 1641. Het portret van den abt Scaglia immers vermeldt, in sommige afdrukken met v. d. Enden's adres, dat jaar als sterfjaar van den afgebeelden prelaat; van den Enden was in 1641 dus nog werkzaaam.

Geen titelblad vindende namen zij aan, dat v. d. E. de portretten afzonderlijk en niet tot één plaatwerk vereenigd der wereld zou hebben ingezonden, en wel ten getale van 84, in twee oplagen. In de eerste zijn 60 portretten van kunstenaars en geleerden slechts met één regel onderschrift voorzien, *zonder* naam van graveur, terwijl de overige 24 portretten van Prinsen, krijgshelden en dames meer regels ten onderschrift voeren, *met* de namen der graveurs. Genoemde schrijvers achten het aannemelijk, dat van Dijck zelf de bezitter der koperen platen was en bleef. De 84 portretten, in alphabetische orde door Szwykowski vermeld, gingen tegen het einde van 1641 — het sterfjaar van van Dijck — over aan Gillis Hendricx, kunsthandelaar te Antwerpen, met uitzondering van *vier* (no. 6, Thom. Willebrorts Bosschaert, no. 38, Cath. Howard, hertogin van Richmond en Lenox, no. 64 Ger. Seghers, gravure van Vorsterman, en no. 66, P. Snayers).

Gillis Hendricx kwam tevens in het bezit van nog 15 platen, door van Dijck zelf geëtst. Hij nam van de 80 eersten het adres van v. d E. weg en stelde zijn merk G. H. daarvoor in de plaats. Een negen- of tiental, volgens Weber — veel meer volgens Szwykowski — werd afgedrukt na het wegnemen van van den Enden's adres en vóór dat G. H. zijne initialen er op plaatste. Deze 95 platen vermeerderde hij met 6, die waarschijnlijk reeds in bewerking waren, toen het fonds aan hem overging. Van Dijck's hoofd, door den schilder zelf geëtst, werd — nadat er eerst enkele, thans zeer zeldzame, afdrukken van genomen waren, — door Jac. Neefs verder voltooid of liever uitgewerkt tot titelplaat met het jaartal 1645. Gillis Hendricx was alzoo de eerste, die de portretten tot eene collectie of een boekdeel vormde en uitgaf, inhoudende — het titelblad medegeteld — 101 portretten. Volgens Weber verscheen daarna nog bij G. H. eene tweede uitgave met denzelfden titel, doch zonder jaartal. Deze uitgave zou ook eenige portretten meer bevatten, maar 't was hem onmogelijk met eenige zekerheid dit meerdere getal te bepalen, daar alle exemplaren, die hij gezien had, in dit opzigt verschilden. Het meest volledige, dat hem bekend was geworden, hield 105 stuks in, nl. boven de 101 der eerste uitgave nog de portretten van Alex.

1 *Catalogue raisonné d'une belle et nombreuse collection de portraits gravés par et d'àpres Ant. van Dijck. Bonn.* 1852.
2 *Anton van Dijk's Bildnisse bekannter Personen. Lpz.* 1859.

de la Faille, Ferd. van Oostenrijk, N. Rockox, M. Rijckaert en Ant. de Tassis. Na de uitgave van 1645 ging hij in allen gevalle voort met het uitgeven van portretten naar van Dijck en verwierf bovendien nog 4 platen van andere uitgevers, in welke hij zijne initialen grifte. Szwykowski bepaalt het aantal, dat na de uitgave van 1645 het licht zag, op 15, welke door hem onder No. 106—120 worden beschreven.

Op het voorbeeld van v. d. Enden en G. Hendricx liet ook de graveur en kunsthandelaar Io. Meyssens, tusschen 1645 en 1650, verscheidene portretten naar van Dijck graveeren, welke hij — naar Szwykowski's meening, — bij enkelen, niet als een plaatwerk dus, in den handel bragt. Deze fraaije gravures, door hem tot een getal van 35 beschreven [1], sluiten zich, wat formaat en bewerking betreft, gereedelijk bij de opgenoemden aan.

Bovendien leverden onderscheidene uitgevers nog 27 stuks, makende met de vorigen 182 portretten, die onder den naam Ikonographie van Van Dijck behooren te worden begrepen.

In hun verslag van de latere, grootere en kleinere, „Gesammtausgaben" behoef ik Weber en Szwykowski voor mijn doel niet te volgen. Alleen zij nog herinnerd — wat zij niet wisten — dat het fonds van Gillis Hendricx eerst den 8 Nov. 1677 ten diens sterfhuize is verkocht, en de koperen platen sedert in andere handen zijn overgegaan (*Nederl. Spect.* 1867, blz. 140) en in de eerste plaats — naar men wil — aan François Foppens. (Vlg. Szwykowski, S. 359).

Mijn exemplaar, gebonden in een ouden zoogenaamden Franschen band, was vroeger een eigendom van de schilderes Elisabeth Geertruida Wassenbergh, wier handteekening er in voorkomt.

Van de 84 portretten, door v. d. Enden het eerst uitgegeven, bevat het 82. Die van Thom. Willebrorts Bosschaert en Ger. Seghers, door *Vorsterman*, ontbreken. De eerste behoort ook eigenlijk niet tot de Ikonographie gerekend te worden (Zie *Nederl. Spect.* 1874, blz. 99). Die 82 portretten verschillen zeer in staat. Men treft er aan in den eersten staat, met adres van v. d. Enden, vóór de verbetering van foutieve onderschriften, ja zelfs de fouten en nog niet geplaatste punten met de pen eens correctors aangegeven juist zóó, als ze in lateren staat verbeterd voorkomen, en voorts allerlei tusschen-staten. De meesten zijn echter van den vierden staat volgens Weber, in fraaije afdrukken genomen na de verwijdering van het merk G. H.

Van de 21 die Gillis Hendricx aan de uitgave van 1645 toevoegde, bevat het 20. Joh. Snellincx, geëtst door v. Dijck, alleen ontbreekt. Ook deze verschillen in staat van den eersten tot den vijfden of zesden. De hieronder begrepen bekende titelplaat, met het hoofd van Van Dijck op eene kolom, draagt geen jaartal. Bovendien treft men hierbij aan 1° de hoogst zeldzame afdruk van het hoofd van v. Dijck, door hem zelf geëtst, genomen vóór dat Neefs de plaat tot een titel maakte; 2° een dito afdruk van het hoofd van Fr. Snyders met het onderschrift, en dus de ets van v. Dijck in den zoo zeldzamen tweeden staat, 3° het portret van Fr. de Moncada in een anderen staat; nl. met zijn wapen en een epigram van Gevartius, afzonderlijk geplaatdrukt beneden het gewone onderschrift; in dezen staat door Weber en Szwykowski niet beschreven.

Van de 15 die, volgens Szwykowski, na 1645 nog bij G. H. zouden zijn verschenen, komen er maar 7 voor. Die er ontbreken zijn S. à Bolsward, Henriette Marie, gemalin van Karel I, Z. van Hontsum, Margar, Lemon, Cath. Howard, door *Lommelin*, Jac. le Roy, Fred. Hendrik en Frans Thomas van Savoye, prins van Carignan, d. *Pontius* (no 119 bij Szwykowski). Cath. Howard en de prins van Carignan komen in andere gravuren echter reeds voor onder de 82 van v. d. Enden. De gemalin van Karel I en prins Fred. Hendrik zullen wij nog ontmoeten in andere gravures met het adres van Meyssens.

Gelijk wij zagen, bragt Szwykowski de verzameling, door Meyssens uitgegeven, tot 35 stuks. Van deze bezit mijn exemplaar er 32, allen prachtige drukken in den eersten staat. De portretten van Meyssens zelven, van Pappenheim en Rafaël, alleen ontbreken. Bovendien is er een portret bij, dat door Weber en Szwykowski niet is beschreven, nl. van Karel II, op 19jarigen leeftijd (1649), kniestuk, W. Hollar *fecit et exc.* In formaat sluit het zich geheel aan bij de overigen. Meyssens' adres staat er niet, of nog niet, op. Daar de etsen van Hollar uitsluitend in de Coll. Meyssens voorkomen, meen ik deze er ook bij te mogen tellen. Szwykowski spreekt (S. 302) ook van een portret van Karel II door Hollar, met adres van Meyssens, hetwelk hij niet schijnt gezien te hebben. Mogelijk hetzelfde in lateren staat.

Van de 27 stuks door verschillende uitgevers geleverd, biedt mijn exemplaar er 16, en wel in den eersten staat. De ontbrekende zijn P. Symen, Maria van Aremberg, d. *Lommelin*, Karel I, d. *Lommelin*, J. de Hertoge, C. van der Lamen, Phil. le Roy, J. Malderus, d. *Lommelin*, W. Marcquis, Adr. Stevens en P. de Vos, d. *Lommelin*. Herinnerd zij evenwel, dat de vier genoemde personen, wier portretten door Lommelin zijn gegraveerd, in gravures van anderen reeds aanwezig waren.

Van de 182 portretten, die, naar Szwykowswi, de Ikonographie in haren meest volledigen omvang vormen, bevat mijn exemplaar dus 157 stuks, daaronder begrepen de bekende titelplaat, en bovendien zuivere etsdrukken van het hoofd van Van Dijck en dat van Snyders, een tweede ex. van het portret van Moncada, een dubbel van I. C. de la Faille, en dat van Karel II, te zamen 162. Meer heeft deze band ook niet ingehouden. Bovendien gaan vooraf nog *drie* titelplaten, welke in hooge mate de aandacht verdienen en de collectie dus tot 165 platen brengen.

I. Philips IV op een troon van 4 trappen, op welker leuningen ter weerszijden zes leeuwen zitten, ieder een kroon en schepter in de voorpooten houdende; op de kap des troons, boven s' vorsten hoofd, staat: IN SAPIENTIA POTESTAS. Op het gordijn boven den troon: PHILIPP. IV. HISP. INDIARVMQVE. REX POTENTISS. Op den derden trap staat een adelaar, zijne vleugels uitbreidende over de insignia der kroon, welke omstrengeld zijn met een band, waarop: NESCIT OCCASVM. De beide onderste trappen zijn grootendeels aan het oog onttrokken door een

1 Hij spreekt wel van 36, maar daarvan is één, dat van P. de Vos nl., aan G. H. overgegaan, en onder diens collectie reeds medegeteld.

langwerpig vierkant open vlak of bord, waarop deze titel:

THEATRVM PRINCIPVM
VIRORVMQ, DOCTRINA ET ARTE PINGENDI CLARISSIMORVM
AB
ANTONIO VAN DYCK ET ALYS AD VIVUM
EXPRESSORVM,
SVMPTIBVS JOAN. MEYSSENS.
ANTVERPIÆ.
Corn. Galle sculp.

aan den trap regts staat: *N. V. Horst fig.*

Deze plaat heeft vroeger eene andere bestemming gehad, en wordt door F. Muller, *Nederl. historieplaten*, onder no 1948, beschreven, en gebragt tot de prenten op den vrede van Munster, voorkomende in den Atlas van Mr. Bodel Nyenhuis. Het kleine vlak met den titel is dus later er op gebragt.

II. Een schild met rijk gedreven randwerk (waarvan twee hoornen des overvloeds gesteund door een paar nimfen het hoofdornament uitmaken) waaraan een kleiner schild hangt, met lambrequins in de breedte. 't Geheel heeft veel overeenkomst met een gildebus. Op het vlak van 't groote schild is de volgende titel gegraveerd:

ICONES
PRINCIPVM
VIRORVM DOCTORVM
PICTORVM CHALCOGRAPHORVM
STATVARIORVM NEC NON
AMATORVM PICTORIÆ ARTIS
AB
ANTONIO VAN DYCK
AD VIVVM EXPRESSÆ.

Onder het kleine schild, met even groote kapitalen: ANTVERPIÆ; In de benedenhoek der plaat, regts, met kleine cursieven: *Gillis Hendricx excudit.*

III. Het portaal eener opene kapel in wier wanden zes nissen met de beelden van *Pietas*, *Justitia*, *Prudentia*, *Fortitudo*, *Temperantia* en *Laborantia*. Op de voetstukken vóór de kolommen staan de grootere beelden *Charitas* en *Humilitas;* tusschen de kolommen een sarkofaag, waarboven een hanger met een vlammend hart, omstrengeld met een band of rol, waarop: *In charitate cor eius lucet in eternum.* Op het bovenstuk zit de Faam tusschen de wapenschilden van Spanje en dat der Infante, in hare regterhand eene schilderij houdende met het portret van Isabella Clara Eugenia. Onder hare voeten is gegrift met groote letters: SIC TRANSIT GLORIA MVNDI. Op de voetstukken der kolommen: *Bruxellis apud Joannem De Bruijn.* Beneden op de plaat; *N. van der Horst in.— P. de Iode sculp.* Zigtbaar veel later gegraveerd: *Joan. Meysens ex.*

IV. De reeds vermelde tot dusver eenig bekende titel, met het borstbeeld van van Dijck op eene kolom, waarop de inscriptie ICONES etc. NVMERO CENTVM. ANTVERPIÆ Gillis Hendricx excudit (zonder jaartal).

Na deze titels volgden — toen het exemplaar in mijn bezit kwam — de portretten zonder eenige orde of systeem, die van v. d. Enden, G. Hendricx, Meyssens en anderen, allen door elkander. Ik heb het boek in denzelfden band laten herbinden en de portretten toen doen volgen in de orde, die Szwykowski heeft aangegeven. Zij zijn voorts allen van dezelfde grootte, met gelijke breede randen, in groot folio, (hoog 0,39, breed 0,26, bovendien wel twee vingerbreedten door den binder omgeslagen). Geen enkele is opgezet, afgesneden of op papier van kleiner formaat gedrukt. Wat den staat betreft, vindt men er, gelijk reeds gezegd — van *épreuves d'essai* af alle staten tot aan den eersten staat na het wegnemen van het adres van G. H. Deze laatsten (in den 4den staat volgens Weber) zijn de jongsten, afgedrukt op papier dat doorgaans een *narrenhoofd of het wapen van Amsterdam* tot watermerk heeft. Alle afdrukken zijn dus anterieur aan de editie van Verdussen, die door Weber tusschen 1710 en 1720 geplaatst wordt.

Het geheel geeft dus niet den indruk, dat de platen successivelijk door een *liefhebber* verzameld en daarna vereenigd gebonden zijn. Hoogstens zou men kunnen aannemen, dat iemand ze gelijktijdig bij den bezitter of de bezitters van het fonds te Antwerpen heeft uitgezocht. Zijn toch de koperen platen en de afdrukken van v. d. Enden op G. H. en vervolgens op Foppens overgegaan, dan ligt het voor de hand, dat er ook nog afdrukken uit de eerste hand bij latere uitgevers voorhanden konden zijn. En dat een kenner deze het eerst nam, is te begrijpen. Zóó zou men het verschil in staten kunnen verklaren.

Is echter mijn exemplaar door een liefhebber zaamgesteld — een „Sammelband" dus, of is het zóó door een *uitgever* in de wereld gezonden? Ik durf het niet beslissen. Wat er met de Ikonographie is voorgevallen, sedert in 1677 het fonds van Gillis Hendricx is verkocht, totdat de gebr. Verdussen hunne „Gesammtausgabe" aanboden, is tamelijk onzeker.

Behoort de eerste der vier titels, die vóór de geheele collectie is geplaatst, te staan voor *die* portretten welke Meyssens heeft uitgegeven? Of is Meyssens, na Foppens, ook eigenaar geworden van het fonds van G. H.? Zoo ja, kan hij dan beide collectien niet hebben vereenigd, door de nog voorhanden onverkochte afdrukken met nieuwere afdrukken voor zooveel noodig te zamen onder dien titel in de wereld te zenden? Dit acht ik niet onaannemelijk. Dat hij een opkooper was van koperen platen, die vroeger reeds gediend hadden, deze met zijne eigene vereenigde en de titels veranderde, is genoeg bekend uit de combinatie van de collectie *The true Effigies of the most eminent Painters and other famous Artists that have flourished in Europe*, enz., waarin de titels van vorige uitgevers zelfs behouden zijn. Vgl. de naauwkeurige beschrijving bij Schetelig, *Iconographische Bibliothek*,

IV, 611—643, in verband met de opgaven van Szwykowski, *Histor. Skizze über die frühesten Sammel-Werke Alt-Niederländischer Maler-Portraits. Lpz.* 1856, S. 21.

Is het geheele fonds aan hem overgegaan, dan is het niet vreemd, dat een speculant, als Meyssens, ook de vroegere titels der Ikonographie behield. Den tweeden titel houd ik voor den oudsten, gemaakt ten dienste der collectie van v. d. Enden, die tot nu toe vruchteloos is gezocht. Het woord ANTVERPIAE toch staat zóó hoog, dat zich dadelijk bij den eersten oogopslag de gedachte opdringt, dat er iets onder heeft gestaan, dat sedert is weggeslepen, of dat de naam des uitgevers er nog niet op staat. Was die titel oorspronkelijk voor de collectie van G. H. bestemd geweest, dan zou diens naam wel onder het woord *Antverpiæ* zijn geplaatst geworden, met roijale letters, even als op de titelplaat van Ao. 1645; hij zou zijn naam niet bij wijze van adres met kleine letters in de benedenhoek hebben geplaatst, terwijl er overvloedige ruimte was om dien op de gewone plaats aan te brengen. Maar juist omdat de plaat door hem van een ander was overgenomen, zal hij diens naam als uitgever verwijderd en alleen zijn adres er op gegrift hebben. Het papiermerk van dezen afdruk is dat, 't welk Weber *la croix de Lorraine* noemt, fig. 4 bij Wolff (*Zur Ikonographie Ant. van Dyck's;* in het *Archiv f. d. zeichn. Künste, X*).

De derde plaat verdient den naam van titel eigenlijk niet, want zij bevat geen woord, dat op de Ikonographie betrekking heeft. 't Is kennelijk een zinneprent op het overlijden van de Infante in 1633, die van de Bruyn aan Meyssens is overgegaan. Mijns inziens is dat blad dan ook in deze collectie misplaatst.

Vooralsnog hel ik dus het meest over tot het gevoelen, dat Meyssens de geheele collectie onder den eersten titel verkocht heeft. Mijn gevoelen geef ik echter gaarne voor beter. En daarom wil ik niet verzwijgen welke de zienswijze was van den Geheimen Sanitätsrath Dr. H. Wolff, te Bonn, die — door de vriendelijke tusschenkomst van Fred. Muller — het boekdeel in 1865 van mij ter leen heeft gehad. Hij schreef mij: Die 3 ersten Titel sind mir gänzlich unbekannt, obwohl ich seit 1818 van Dycksche Portraits gesammelt, die öffentlichen Sammlungen, d. h. Kupferstich-Cabinette in London, Paris, Wien, Berlin, Dresden, Amsterdam und viele Privat-collectionen gesehen und studirt habe, mir auch eine Reihe von eingebundenen van Dijckschen Bildnissen vorgelegen haben. — Ihr Band besteht nun ebenfalls aus einzeln gesammelten Portraits, in verschiedenen Etats. — Der Band ist aus dem vorigen Iahrhundert; die 3 ersten Titel sind sicher noch aus dem 17ten Iahrhundert, aber später als der erste Titel von Gillis Hendricx mit der Iahrzahl 1645 und als die ersten guten Abdrucke der Titels ohne Iahrzahl [1], welcker Titel später oft wieder aufgestochen, aufgeätzt, sehr slechte abdrücke geliefert hat.

Der erste Titel mit dem Portrait Philips IV gehört offenbar, wie aus der Inschrift klar hervorgeht, zu einer Sammlung von Portraits, welche Joh. Meyssens nach van Dyck und andern Malern herausgegeben, und ist dieser Titel sicherlich später erschienen als die beiden folgenden, obwohl der 3te mit dem Bildniss der Infantin Isabella Clara Eugenia von demselben Meister, wie der Erste, nemlich Van der Horst, gezeichnet worden.

Der zweite Titel, auf welchem die Inschrift nur dadurch von der auf dem Titel mit van Dijcks Portrait unterscheidet, dass auf der Letztern *Numero Centum* steht, auf der Ersteren dagegen fehlt, konnte wohl zu einer Gesamtausgabe des Gillis Hendrix bestimmt gewesen sein; die Buchstaben sind dieselben, wie auf jenem Titel — aber dagegen spricht die völlige Unkunde der Existenz dieser Titel — vielleicht gehören der zweite und 3te Titel zusammen, der 3te blos das Kupfer zum zweiten.

Nur erst dann, wenn diese 3 Titel dem grossen Publikum durch Nachbildungen werden bekannt geworden sein, kann es vielleicht gelingen gleiche Titel in ähnlichen Sammelbänden in bisher wenig zugänglichen Bibliotheken oder bei Sammlern aufzufinden und nähere Aufschluss zu erhalten, und deshalb habe ich mir erlaubt unter meinen Augen, das Buch in meinen Händen haltend, die 3 Titel photographisch nachbilden zu lassen."

Nadat ik aan Dr. Wolff bescheiden mijne bedenkingen tegen zijne meening had medegedeeld, vooral wat den ouderdom van den band en de bestemming van den tweeden titel betreft, heeft hij, bij een hoogst belangrijk en uitvoerig schrijven over zijne weergalooze collectie, en die van wijlen zijn vriend Herm. Weber, het verschil van zienswijze in 't midden gelaten, van plan als hij was, het onderwerp in het *Archiv f. d. zeichn. Künste* te behandelen. „Vorläufig — zoo schreef hij o. a. den 24 December 1865 — hatte ich Hernn Rudolph Weigel die photographischen Nachbildungen der 3 ersten Titel Ihres Bandes eingeschickt,... Weigel war höchlich überrascht von diesen ihm gänzlich unbekannten Blättern, zeigte dieselben sofort Hernn Drugulin, der dieselben auch nie gesehen. Weigel wollte gern meine Abhandlung drucken, aber ohne die nach meiner Ansicht durchaus dazu gehörigen Photographieen oder auch nur lithographischen Nachbildungen."

Het voornemen schijnt — om de kosten der platen — onuitgevoerd te zijn gebleven. Dr. Wolff was — naar ik meen — destijds al 72 jaren oud. Had hij er iets over geschreven, dan zou die kunstlievende grijsaard, wiens belangstellend en vriendelijk schrijven mij een hoogst aangenamen indruk gaf, mij daarvan niet onkundig hebben gelaten.

De heer Nyland gaf mij nu eene gereede aanleiding om de zamenstelling van mijn exemplaar meer algemeen bekend te maken. Ik hoop, dat het tot het opsporen van nieuwe gegevens moge leiden.

Alleen wensch ik er nog aan toetevoegen, dat ik tevens een keurig exemplaar bezit van eene latere editie, met 50 portretten (*De Konstkamer der allerschoonste Portraiten — geschildert door — Ant. van Dijck. 's Grav. By Alberts* en *van der Kloot*, 1728), die de eerste collectie belangrijk aanvult, namelijk met de volgenden: G. Seghers, d. *Vorsterman*, Henriette Marie van Frankrijk, d. *Clouet*, Zeger van Hontsum, d. *Lommelin*, Cath. Howard, hertogin van Lenox, d *Lommelin*, Pappenheim d. *Galle*, Maria van Arem-

1 Dit komt mij hoogst onaannemelijk voor omdat het *Lotharinger Kruis* een papiermerk is van de beste afdrukken van v. d. Enden en G. H.

berg d. *Lommelin*, Carel I, d. *Lommelin*, I. de Hertoge d. *Neefs*, Phil. le Roy, *Zn. naam*; Joh. Malderus, d. *Lommelin*, W. Marcquis, d. *de Jode*, Adr. Stevens, d. *Lommelin*: S. à Bolsward, d. *Lommelin*, dus met 13 stuks, makende met de 157, bovengenoemd, 170 verschillende portretten allen met gelijke breede randen; in losse exemplaren bezit ik nog Chr. van der Lamen d. *Clouet*, Phil. le Roy, d. *Pontius*, en eene getrouwe copie van Meyssens' portret in sepia, d. *L. Wieringa*, dus van de 182 naar Szwykowski ontbreken mij slechts *elf*: Bosschaert, Joh. Snellincx (No. 99, Szwykowski), Marg. Lemon, Jacob. le Roy, Fred. Hendrik d. *Pontius*, Franc. Thom. à Sabaudia (No. 119, Szwykowski), Joh. Meyssens, Rafaël, P. Symen, H. de Bran en P. de Vos, d. *Lommelin*.

Leeuwarden, Maart 1877.

Mr. W. B. S. Boeles.

AANWINSTEN VAN ONZE RIJKS MUSEA.

Voor korten tijd overleed de in vele opzichten zoo verdienstelijke Jhr. Mr. J. De Witte van Citters. Uit een oud adellijk geslacht gesproten, was hij in het bezit van een groot aantal familieportretten. Aan deze een blijvende plaats willende verschaffen, heeft hij die gelegateerd aan het rijk, in vereeniging met meer belangrijke zaken, daarbij echter aan zijne naaste verwanten het recht latende, gedurende hun leven daarvan onder hunne berusting te houden, wat zij daaruit verkozen. Van die bevoegdheid is door hen een zeer kiesch gebruik gemaakt en kan thans het Nederlandsch Museum zich verblijden verrijkt te zijn geworden met eene verzameling van 34 portretten, welk getal later tot 56 zal klimmen, voor het meerendeel goed geschilderd en vooral belangrijk om den rijkdom en afwisseling der costumes.

Verder is daarbij gevoegd een aantal geschilderde famieljewapens, zoo op paneel als op glas.

Als voortbrengsel van kunstnijverheid is hoogst belangrijk een gedreven zilveren schaaltje op voet, afkomstig van een der famieljeleden Gilliam Courten, wiens portret zich ook in de verzameling bevindt. Deze was, protestant geworden, op last van Alva den 2den Maart 1567 te Meenen, waar hij woonde, in hechtenis genomen. Den 29den daaropvolgend, ontsnapte hij uit zijne gevangenis, door hulp van zijne vrouw Margarita Cassier (wier portret men ook onder de anderen telt) en van hare dienstmaagd Janneke van Goorle. Hij ontvluchtte naar Engeland en zette zich te Londen met der woon neder.

Ter herinnering aan zijne zoo gelukkig volbrachte ontsnapping, liet hij, zoo zegt de familieoverlevering, vier zilveren bekers vervaardigen, waarvan de hier gelegateerde een is. Men ziet op het schaaltje dan ook zijne afbeelding gegraveerd, zittende achter de tralien zijner gevangenis.

Een tweede exemplaar met diezelfde voorstelling, doch wat de verdere versieringen betreft veel eenvoudiger, is op toevallige wijze in het bezit gekomen van Jonkhr. Mr. A. Ridder de Stuers te Brussel.

Verder bekwam dit Museum nog twee gebeeldhouwde ornamenten (torchères) uit den tijd van Lodewijk XIV twee figuren, die bloemenmanden dragen en de wapens van Boudaen en Hoeufft houden, 2e. twee Ringrijders-lansen, zeer zeldzaam voorkomend, 3e. drie koffers en kisten uit vroegerentijd 4e. eenige geperst lederen omslagen van boeken, 5e. eindelijk een paar spiegels in bizonder rijke lijsten voorloopig onder berusting van de familje gebleven.

Behalve deze geschenken, voor het Nederlandsch Museum bestemd, heeft het Koninklijk kabinet van schilderijen een altaarstuk (trypetiek) van denzelfden erflater ontvangen, geschilderd in den aanvang der 16e eeuw, een allerbelangrijkste aanwinst voor die afdeeling van het kabinet. Alle deze voorwerpen bevonden zich vroeger op het thans afgebroken kasteel Popkensburg, bij Middelburg.

Ook het Prentenkabinet in Amsterdam is niet vergeten. 1e. Een lederen band bevattende 103 etsen van Alb. Durer, in 1567 door A. Ortelius verzameld, waaronder zich uiterst zeldzame exemplaren moeten bevinden.

— 2e. Een band, waarin 24 houtsneden van denzelfden meester

Een 31 tal teekeningen van Rubbens, Hobbema en anderen.

Eere aan de nagedachtenis van den edelen erflater. Dat zijn wijze van handelen ten voorbeeld moge strekken aan andere familien, die geene maatregelen nemen om te voorkomen, dat de portretten en andere voorwerpen, die altijd als reliquien voor de familje beschouwd zijn geworden, onder den hamer van den afslager vallen, ja, die zich zoo ver vergeten, om zich bij levende lijve te ontdoen van 't geen hun het dierbaarst moest wezen, zonder eenige andere beweegredenen, dan hunne geldkist met een paar zakken meer te vullen.

WERELDTENTOONSTELLING TE PARIJS 1877.

Voor de beeldende kunsten zal in het tentoonstelling-gebouw op het „Champ de Mars" een waar paleis opgericht worden. Reeds ziet men door de hooge muren, die uit den chaos dier voorbereidingswerken verrijzen, zijn omtrek geteekend.

Dit gebouw *in* het hoofdgebouw zal daarvan het midden innemen, en zich uitstrekken van de poort, het naast aan de pont de Jena gelegen tot aan de poort tegenover den eere-ingang van de militaire school.

Het zal bestaan uit acht groote en twee en dertig kleinere zalen. De eersten zullen behalve de werken van de levende Fransche en verdere schilders, de meest belangrijke schilderijen uit de provinciën bevatten, benevens de voortbrengselen van de fabriek van Servres en van de Gobelins, verder de versierselen van den kroon.

In de kleinere zalen zal men te zien krijgen de teekeningen, gravuren, steendrukken en bouwkunstige teekeningen, daarenboven een menigte andere zaken, als: schilderachtige nationale kleedingen, de teekeningen van den ontworpen tunnel tusschen Frankrijk en Engeland, émaux en faiencen, decorative schilderkunst, zelfs tooneeldecoratiën en tooneelwerktuigen, ten laatste de door de stad Parijs aangekochte kunstwerken. Die zalen zullen in twee groepen verdeeld worden door een binnentuin, waarin een kiosk voor een orkest en in het midden door waterwerken verfrischt.

Eindelijk zullen de groote beeldhouwwerken in twee groote avenues geplaatst worden, de kleine echter in de zalen.

TENTOONSTELLING TE AMSTERDAM.

Burgemeester en Wethonders van Amsterdam hebben besloten, dit jaar alhier de *drie-en-dertigste Openbare Tentoonstelling van Kunstwerken van levende Meesters*, te doen plaats hebben.

De ondergeteekende, daartoe gecommitteerd, brengen de volgende bepalingen ter kennis van alle Besturen, Maatschappijen, Beoefenaars, Verzamelaars, Voorstanders en Bevorderaars van Beeldende Kunsten.

ART. I. De Tentoonstelling van Kunstwerken van Schilder-, Teeken-, Bouw-, Beeldhouw-, Graveerkunst en Lithographie van *levende Meesters*, zoowel binnen als buiten dit Rijk gevestigd, zal plaats hebben in het lokaal der *Voormalige Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten* (Oudemanhuispoort, B 4.)

ART. II. Deze Tentoonstelling zal op *Maandag* 17 *September* eerstkomende geopend, en op *Maandag* 15 *October* daaraanvolgende gesloten worden, behoudende de Commissie zich voor, om haar des noodig nog eenigen tijd te verlengen.

ART. III. Alle Kunstwerken moeten van *Maandag* 20 *Augustus* tot *uiterlijk Maandag* 3 *September* bezorgd worden aan het gemeld lokaal, en de Schilderijen, Teekeningen en Prenten van behoorlijke lijsten voorzien zijn; zij behoeven *niet vrachtvrij* te worden ingezonden, mits de toezending plaats hebbe met gewone vervoermiddelen. Zij moeten worden geadresseerd aan het *Lokaal der Voormalige Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten*, *Oudemanhuispoort B* 4, met een brief, inhoudende den naam en de juiste woonplaats van den vervaardiger, en eene korte omschrijving van het onderwerp, alsmede, desverkiezende, opgave van den koopprijs; zullende al wat *na des middags* 12 *uur van den* 3*en September* mocht worden ingezonden, *niet worden aangenomen. Deze bepaling zal stipt worden gehandhaafd. Toezendingen met sneltreinen zullen worden geweigerd.*

ART. IV. Alle geplaatste stukken, hetzij al dan niet verkocht, zijn en blijven, tot de finale sluiting der Tentoonstelling onder het opzicht der Commissie, die zooveel mogelijk zal zorg dragen voor eene goede bewaring, zonder echter voor schade of gemis in te staan. Geene stukken zullen gedurende de Tentoonstelling worden afgegeven.

ART. V. Stukken, reeds vroeger op stedelijke Tentoonstelling alhier geplaatst, of, naar het gevoelen der Commissie, *niet genoegzaam* geschikt, zullen niet toegelaten worden, evenmin als kopiën in olieverf naar Schilderijen, of Teekeningen naar Teekeningen. Wanneer meerdere Kunstwerken door denzelfden vervaardiger ingezonden worden, wordt men verzocht die te nommeren in de volgorde, waarin men die wenscht opgenomen te zien voor het geval, dat uit gebrek aan ruimte niet allen zouden kunnen geplaatst worden. Bij de terugzending van niet aangenomen Kunstwerken zal de meeste bescheidenheid in acht genomen worden.

ART. VI. Stukken, die door anderen dan door de vervaardigers zelven worden ingezonden, zullen *niet* toegelaten worden dan met bijvoeging eener *schriftelijke* toestemming van deze laatsten.

ART. VII. Een Catalogus zal, behalve de gewone aanwijzingen, ook de namen en woonplaatsen der Kunstenaars en tevens de Kunstwerken, die te koop worden aangeboden, aanduiden.

ART. VIII. Zoo spoedig mogelijk, na de sluiting der Tentoonstelling, zullen de kunstwerken weder afgegeven, of, *voor rekening der inzenders*, teruggezonden worden. Reclames kunnen geadresseerd worden aan het *Lokaal der voormalige Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten;* later dan twee maanden na de sluiting inkomende, worden zij nochtans niet beantwoord.

ART. IX. Het heeft Z. M. den Koning behaagd voor deze Tentoonstelling de *groote gouden medaille van verdienste* met het daarbij behoorend *diploma* beschikbaar te stellen voor eenig Kunstwerk, onverschillig of de vervaardiger *al* of *niet* reeds eenige onderscheiding, van welken aard ook verworven heeft; beneven eene *gouden*, *zilveren* en *bronzen aanmoedigingsmedaille*, ter uitreiking aan kunstenaars, wien nog geene of mindere onderscheiding ten deel viel. Als men naar deze medailles wenscht mede te dingen, wordt men verzocht daarvan afzonderlijk en schriftelijk kennis te geven aan den Secretaris der Tentoonstellings-commissie, tevens Secretaris der Commissie voor de Koninklijke Medailles, en welke Commissie bestaat uit bestuurderen der Maatschappij *Arti et Amicitiae* en de heeren J. DE VOS JBZ. en HERMAN F. C. TEN KATE.

ART. X Door het Gemeentebestuur worden *Zes Gouden Stedelijke Medailles* ieder ter waarde van 100 *gulden*, beschikbaar gesteld, ter bekroning van die op de Tentoonstelling aanwezige Kunstwerken, welke van uitnemend talent getuigen. Bij de inzending hunner werken zijn de Kunstenaars verplicht *schriftelijk* te verklaren, of zij verlangen bij de toewijzing dezer medailles in aanmerking te komen.

ART. XI. Deze bekroning zal geschieden door eene *Jury* van *zeven* leden, waarvan *drie* door het Stedelijk Bestuur en *vier* door de Inzenders zullen benoemd worden. Deze laatsten worden daarom uitgenoodigd, bij hunne inzending, tevens de opgave van *vier* door hen gewenschte Jury-leden te voegen. Bij de toewijzing dezer Medailles in het algemeen zal *niet* gelet worden op reeds verkregen onderscheidingen, van welken aard ook.

ART. XII. De Commissie is gemachtigd tot de verklaring, dat vanwege de Maatschappij *Arti et Ami-*

citiae in het jaar 1877 geene Tentoonstelling van Schilderwerken in hare zalen gelijktijdig met de Stedelijke Tentoonstelling zal gehouden worden. Voorts dat de vereeniging *Tot bevordering van Beeldende Kunsten*, voor de jaarlijksche Verloting van Kunstwerken, op de in deze aangekondigde Tentoonstelling aankoopen zal doen.

ART. XIII. Het uitzicht bestaat dat van Rijkswege aankoopen zullen worden gedaan van stukken van Nederlandsche Kunstenaars, welke waardig worden geoordeeld voor 's Rijks verzamelingen.

De Commissie, wenschende de belangstelling in de Beeldende Kunsten bij het algemeen te verlevendigen, noodigt ieder uit, die tot bereiking van dat doel zoude kunnen bijdragen, om hare pogingen daartoe welwillend te ondersteunen.

Amsterdam, Febr. 1877.

De Vereenigde Commissie tot voornoemde Tentoonstelling.

JHR. MR. C. J. A. DEN TEX. *Voorzitter.*
DR. C. E. HEYNSIUS, *Onder Voorzitter.*
L. SPLITGERBER, *Penningmeester.*
J. H. RENNEFELD, *Secretaris.*
L. M. BEELS VAN HEEMSTEDE.
R. CRAEYVANGER.
C. P. VAN EEGHEN.
J. W. KAISER.
L. LINGEMAN.
B. DE POORTER.
C SPRINGER.
F. STRACKÉ.
J. DE VOS JBZ.
B. WIJNVELD.

PROGRAMMA VAN HET CONCOURS VOOR DE OPRICHTING VAN EEN STANDBEELD VAN SPINOZA, UITGESCHREVEN DOOR DE HOOFDCOMMISSIE TE 's HAGE.

ART. 1. De Hoofdcommissie wenscht een model in pleister, van één meter hoogte (met inbegrip van het voetstuk) voorstellende Spinoza in de kleeding van de 17e eeuw.

ART. 2. Daartoe wordt door haar een concours geopend, voor vreemde zoowel als voor Nederlandsche kunstenaars.

ART. 3. De modellen (zoowel van het standbeeld als van het voetstuk) moeten franco worden ingezonden uiterlijk den 1sten Oktober 1877 aan het adres van den heer Van Ophoven, Fluweelen Burgwal, 12, te 's Gravenhage.

De na dien tijd ingezonden modellen zullen niet aan het concours kunnen deelnemen.

ART. 4. Elk model moet van een spreuk voorzien zijn, en vergezeld gaan van een verzegelden brief, inhoudende den naam en het adres van den vervaardiger, benevens de spreuk, waarmede het model is geteekend.

ART. 5. Aan den vervaardiger van het bekroond model zal de uitvoering worden opgedragen van een grooter copie in gips, zonder het voetstuk, volkomen aan het origineel gelijk, maar op eene later te bepalen grootte.

ART. 6. Zoodra het groote model eveneens zal zijn goedgekeurd, ontvangt de vervaardiger eene belooning van twee duizend gulden. In het tegenovergestelde geval zal den vervaardiger eene nader, door de Commissie te bepalen schadeloosstelling worden uitgekeerd.

ART. 7. Aan den vervaardiger van het model, dat na het bekroonde het meest in aanmerking komt, zal een premie van twee honderd vijftig gulden worden toegekend.

ART. 8. Zoowel het model, wat de premie heeft verworven, als het bekroonde blijven het eigendom der Commissie. De anderen met de ongeopende billetten staan ter beschikking der inzenders.

ART. 9. Wanneer geen der modellen als aan het doel beantwoordende kan beschouwd worden, zal daarvan in de dagbladen kennis gegeven en de modellen ter beschikking der vervaardigers gesteld worden.

ART. 10. Het standbeeld zal in metaal, het voetstuk in steen worden uitgevoerd.

ART. 11. Zoo al niet de vervaardiger van het model tot uitvoerder mocht worden gekozen, zoo zal hem toch het opzicht enz. over de uitvoering opgedragen worden, waarvoor hem door de Commissie te bepalen vergoeding voor reis- en verblijfkosten zal toegekend worden.

ART. 12. Om nadere berichten kan men zich met franko brieven vervoegen bij den Sekretaris der Commissie den Heer H. I. Betz, Koninginne Gracht, 56 te 's Gravenhage.

DIEFSTAL.

Uit het Museum van Berlijn werd den 15n Maart een der beroemdste schilderijen van Jan Van Eijck gestolen. Het stelt voor: de Maagd met het kind Jezus in een gothische kerk, en draagt het jaartal 1440 en de onderteekening Jean van Eijck. Brugge. Het bestuur van het Museum heeft drie honderd mark uit geloofd voor hem die de schilderij terug brengt.

AANKOOPEN DOOR HET RIJK.

Voor het Nederlandsch Museum is door het Rijk aangekocht een fraai geweer, door Prins Willem V aan Zoutman den held van Doggersbank in 1781 ten geschenke gegeven.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 7. 10 April 1877.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING EN AANKWEEKING

VAN

SMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

MARCELLUS EMANTS EN DAVID VAN DER KELLEN JR.

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

HET AMSTERDAMSCH MUSEUM IN HET OUDEMANNENHUIS.

Het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap had de vriendelijkheid ons een exemplaar van zijn „*Catalogus van het Amsterdamsch Museum van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap in de zalen van het Oude-mannenhuis* toetezenden.

Met genoegen zagen wij daaruit, dat aan den algemeenen wensch bij het sluiten der Historische Tentoonstelling van Amsterdam geuit, dat een Amsterdamsch Museum, het schoone doel dier Tentoonstelling „opwekking tot liefde voor Amsterdam en zijn roemrijk verleden," zou voortzetten, gevolg was gegeven.

Terwijl wij de voorrede van den catalogus inzagen, viel onwillekeurig ons oog op de toevallig opgeslagen bladzijde 262 van het werkje van Demmin „guide de l'amateur de faïences et porcelaines" waar de schrijver in een noot, sprekende over het bovengenoemd genootschap zegt: „Malgré la protection Royale, cette société n'a pu encore obtenir des intelligents magistrats de la ville d'Amsterdam le moindre petit local. Ces messieurs ont pensé, que la science archéologique ne peut être d'aucune utilité pour la vente des cafés et des sucres

Zoo sprak in 1863 een vreemdeling over de Amsterdamsche Regeering en hij had gelijk. Ook zelfs wat het laatste gedeelte betreft, want de regeering, en met haar elk verstandig mensch weet dat voor den verkoop van koffij en suiker die studie niet dienen kan. Die kreet is hem waarschijnlijk ondoordacht en alleen door zijne verontwaardiging uit de pen gevloeid.

Wat echter het eerste gedeelte betreft, hierin had hij groot gelijk. In 1863 wilde de Amsterdamsche Regeering werkelijk niets, niets in 't minst van die onbeduidende zaken weten.

Maar waar besef van schuld en trachten naar beterschap bestaat, past het niet oude koeien uit de sloot te halen. Wat de toenmalige regeering weigerde, 't was geen onwil maar alleen hare onkunde, die haar zoo ongevoelig deed zijn voor een goede zaak, zij verkeerde in een dwaling, die zij met het gros der natie deelde.

„Goddank, die tijden zijn voorbij, en wordt ook nog niet algemeen het nut van de archaeologie en van oudheidkundige verzamelingen beseft, toch heeft het algemeen een soort van flauw begrip een Ahnung gekregen, dat die zaken toch niet zoo bespottelijk zijn, als men vroeger meende en de mannen die zich voor die wetenschap in de bres stelden niet zóó zot waren, als ze wel werden aangezien.

Die tijden zijn voorbij, de geest des tijds heeft de donkere wolken verdreven (ten minste verdund), die het publiek nog de oogen voor deze wetenschap verduisterden en meer en meer zal het nut, wat uit haar getrokken kan worden voor onze nijverheid en kunst zich aan het oog van allen verklaren.

Verblijdend is het verschijnsel, hoe Amsterdam's regeering in dit opzicht veranderd is, zooals blijkt uit het afstaan van een gedeelte van het Oumannenhuis aan het Oudheidkundig Genootschap, uit het aan dat Genootschap opdragen van het verzamelen en bewaren van hetgeen Amsterdam nog van voorwerpen bezit, die in dat cader passen en uit den tijdelijken afstand van zooveel van tal van kunstschatten, die de stad als 't ware begraven liet liggen.

Daarom, een bravo voor de tegenwoordige regeering van Amsterdam, die niet kan helpen wat vroegere misdeden of verzuimde te doen.

Schoon reeds in 1876 de stedelijke regeering zich om hulp tot het genootschap gewend had, om over de voorwerpen, die niet op het stadhuis geborgen

konden worden, een wakend oog te houden, kan het thans in het Oudemannenhuis geopend Museum voornamelijk als een uitvloeisel beschouwd worden van de Historische Tentoonstelling, die in hetzelfde lokaal gehouden, zich zoo bizonder in de sympathie van de Amsterdammers mocht verheugen. Door het groote bezoek toonde het publiek, dat het blijvend bijeenhouden van zulk een verzameling zijn wensch was.

Te bejammeren is het, dat waarschijnlijk ter wille van de in het najaar te houden tentoonstelling van nieuwe kunst, de verzameling tijdelijk zal moeten opgeborgen worden of elders een onderkomen zal moeten zoeken. Geen nood echter, dat ze weder verspreid zal geraken. Moge ook alles in de eerste jaren nog niet kunnen zijn, wat men er van wenscht.

Lang zal het niet meer duren, of het Museum zal zijn intrek kunnen nemen in het in aanbouw zijnde Museumgebouw, wat aan alle eischen zal voldoen, die men voor een Museum stellen kan. Tot zoolang zal het altijd behelpen blijven. In dien tijd zoeke men zooveel mogelijk voorwerpen bijeen te brengen, ten einde men met glans zijn entrée in het nieuwe gebouw kunne doen. De stellers van den catalogus vreezen met recht, dat met daarmee te wachten vele voorwerpen verloren zouden gaan voor nog het groote gebouw gereed is. De stedelijke regeering stelle dan ook zooveel plaats mogelijk beschikbaar voor voorwerpen die nu nog te redden zijn.

Wij waren nog niet in de gelegenheid, het Museum te bezoeken en kunnen dus slechts over de waarde oordeelen naar den catalogus, die met zorg opgesteld is door de HH. A. D. de Vries en D. C. Meijer Jr.

Hij telt 890 nummers, en is geschoeid op de leest van dien van de Historischen tentoonstelling. Ofschoon vóór een groot deel uit prenten bestaande vindt men daaronder toch een aantal allermerkwaardigste voorwerpen van anderen aard. Na een bezoek, wat wij weldra aan het Museum denken te brengen, hopen we het belangrijkste wat daar te zien is te behandelen.

DE AANSTAANDE TENTOONSTELLING VAN KUNST OP NIJVERHEID TOEGEPAST TE HOUDEN TE AMSTERDAM, IN JUNI, JULI, AUGUSTUS 1877.

In het eerste nummer van den tegenwoordigen jaargang sprak ik een paar woorden over de aanstaande tentoonstelling van voorwerpen, bij wier vervaardiging de kunst aan de nijverheid hare hulp heeft verleend, waardoor steen, hout, aarde als tot goud herschapen worden. Met vreugde kondigde ik die tentoonstelling aan. Immers, het denkbeeld, zulk een tentoonstelling te houden, is door de daaraan verbonden wedstrijden nieuw. Noch Frankrijk, noch Engeland, noch Oostenrijk hebben gedaan, wat thans het kleine Holland heeft begonnen [1].

't Is een grootsch denkbeeld.

Wil men aan de ééne zijde door de *nationale* tentoonstelling èn aan publiek èn aan de industrieelen zelven de gelegenheid geven ter beoordeeling van de hoogte, waarop de kunstindustrie hier te lande staat, daarnaast zal men de kunstnijverheid onzer voorvaders kunnen bewonderen. Zoo doende wordt het mogelijk een vergelijking te maken tusschen het verledene en het tegenwoordige.

De Hemel geve, dat dan de oogen van allen opengaan. Dat men dan ook begrijpe, dat het der Vereeniging die deze tentoonstelling op touw zette, niet te doen is, onze kunstnijverheid te vernederen, neen haar doel is alleen deze zooveel mogelijk op de hoogte van die van voorheen te brengen. Hoe pijnlijk het ook valt het te moeten zeggen, de vergelijking tusschen dat voorheen en het thans, *kan* en zal niet ten voordeele van het tegenwoordige uitvallen.

Hoe meer de vrienden der kunstnijverheid dit elkeen duidelijk weten te maken — hoe meer zij hare beoefenaars weten te doordringen van het besef van hunne edele roeping, niet alleen *handwerker* te zijn, maar ook *kunstenaar* te willen worden — hoe meer zij hen kunnen overtuigen aan welke kwalen zij lijden, welke wonden zij meesleepen, en dat alleen krachtige geneesmiddelen hier kunnen helpen — hoe meer zij zich waarachtige vrienden der kunstnijverheid en ware vaderlanders zullen toonen.

Mocht de tentoonstelling ook al geen ander nut hebben dan ons te doen gevoelen, dat wij op dit terrein niet zeer hoog staan, en dat onze wonden vrij diep zitten, dan reeds zou zij als een zegen voor ons vaderland zijn te beschouwen.

Maar de Commissie wil meer doen dan dat. Zij wil laten zien, wat de kunstnijverheid *kan* doen, wat ze schoons voort *kan* brengen, tot welke hooge trap van ontwikkeling en van beschaving de kunstindustrieel zich kan verheffen. Daartoe worden de verschillende *internationale* wedstrijden aan de tentoonstelling toegevoegd, waardoor wij in 1877 te Amsterdam vereenigd zullen zien de fraaiste zaken, die de kunstnijverheid van het tegenwoordig Europa kan weten te scheppen.

Worden door het zien van al dat uitmuntende onze kwalen wellicht nog sterker gevoeld, zal daardoor nog meer in 't oog springen, wat ons ontbreekt, zoo veel te beter — men moet begrijpen en gevoelen dat men ziek is, zoo men weer gezond wil worden. — Een zieke, die niet gelooft dat hij krank is, maar meent gezond te zijn, neemt geene geneesmiddelen.

En dat ongelukkig is het geval met onze zieke kunstindustrieelen, zij meenen hoog te staan en beschouwen hen, die hen zoo gaarne weder gezond wilden maken als mannen zonder vaderlandsliefde, die het werk van de vreemden boven dat hunner landgenooten trekken.

Thans zal de internationale Juri oordeelen en zal elk, ook de kunstindustrieel zelf zich kunnen overtuigen van de waarheid van 't geen zoovelen hem altijd voorhouden en zal hij zoo hij wil nuttige lessen kunnen opdoen.

Men ziet het, de Tentoonstelling wordt gehouden met een edel doel en 't vaderland is hun, die zich zooveel moeite tot haar welgelukken getroosten, grooten dank schuldig.

Bij de zich in de gansche beschaafde wereld meer en meer ontwikkelende beweging op het terrrein der kunstindustrie, zal deze stap van het kleine Nederland uitgegaan, met groote letteren aangeteekend

1 De genoemde rijken toch staan aan het hoofd der kunstindustrie.

worden. 't Is een eer voor Nederland hier de eerste te zijn geweest.

Zeide ik in het bovengenoemd eerste nummer van dit blad dat „de Hollander eens wakker geworden, eens in vuur geraakt, er niet aan denkt dat hij zich aan vuur branden kan" het blijkt thans, dat ik bij dat zeggen door een eenigzins profetischen geest bezield was.

Toen de Vereeniging tot bevordering van nijverheid in Nederland het denkbeeld voor deze tentoonstelling en wedstrijd vormde, toen de benoemde commissie de eerste stappen tot de uitvoering nam, was er stellig niemand onder hare leden, die zich voor kon stellen, dat wat dáár besproken werd, de geheele wereld der kunstnijverheid in beweging zou brengen. Zij wisten, vergun mij de uitdrukking, niet met welk vuur zij speelden. Wat zij, om als Hollander te spreken, huisselijk en als famieljezaak dachten te behandelen, werd door geheel het buitenland aangevat als een zaak, die de geheele wereld aangaat.

De belangstelling, door geheel Europa betoont, overtreft aller verwachting. De voornaamste kunstindustrieelen van alle natiën maken het zich tot een eer aan den wedstrijd deeltenemen. Belgie, Pruisen, Saksen, Wurtemberg, Beieren, Hessen, Frankrijk, Oostenrijk, Italie, Denemarken, Zweden en Noorwegen, waarschijnlijk ook Rusland en Spanje, allen zullen vertegenwoordigd zijn. [1]

Uit het buitenland hebben zich reeds bijna 300 van de uitnemendste industrieëlen daartoe aangemeld, van het binnenland hebben zich reeds een 175 als strijders doen inschrijven.

Uit Belgie wordt op een der prijsvragen een geheel betimmerde, gestoffeerde en gemeubelde eetzaal, en een dergelijke bibliotheek ingezonden. Voor de eerste prijsvraag „een springfontein" zijn reeds 13 concurenten ingeschreven, voor een schoorsteenmantel 31. enz. enz.

Nog eens, de tentoonstelling [2] en de wedstrijden nemen een uitbreiding en omvang, door niemand vooruit te berekenen geweest.

Moet zulk een uitslag voor de Commissie hoogst aangenaam zijn, niet minder aangenaam is het haar, en zal het der geheele natie zijn, dat H. K. H. de Prins van Oranje en Prins Alexander zich aan haar hoofd gesteld hebben.

Zal Parijs in 1878 door de Wereldtentoonstelling den aandacht van geheel Europa trekken. — Naar Nederland en naar Amsterdam zullen om onze tentoonstelling in den zomer van 1877 van alle zijden de vreemdelingen toestroomen.

In hetzelfde paleis, waar thans natuur hare wonderlijke kunstscheppingen, hare bloemen en planten ons in verrukking brengt, zal binnen weinige weken de voortbrengselen van 's menschen vernuft en kunst de aandacht van Europa op zich vestigen.

Hoe schoon deze resultaten, deze vooruitzichten ook mogen zijn, de vrees, dat het kind zijn vader ontwassen zal, begint ons onwillekeurig van tijd tot tijd te bekruipen. Nu de zaak zulk een niet voorziene uitbreiding genomen heeft, is er geld, veel geld, ja eenige tien duizenden noodig. Daarop heeft niemand kunnen rekenen.

Maar die gelden zullen, ze *moeten* gevonden worden en wel door bijdragen van het gansche volk.

De zaak is te vergevorderd, om terug te kunnen treden.

De eer van het rijke Nederland zou geschandvlekt zijn, zoo alleen uit gebrek aan geld de tentoonstelling niet zou kunnen plaatsgrijpen.

De eer der natie is er mee gemoeid. En welk Nederlander zal niet gaarne meewerken om naar vermogen mee te werken om die eer staande te houden, en daardoor tevens medetewerken onze nijverheid weder tot haren vorigen bloei te verheffen.

Dus geen vrees. — Weldra zal, naar wij vernemen, een telg van Oranje, Prins Alexander als vertegenwoordiger van den Prins van Oranje, als voorzitter der commissie, door tusschenkomst van de hoofden der verschillende gemeenten en de subcommissien de hulp inroepen van elk vaderlander, en waar de stem van een Oranje voor een schoon doel een beroep doet op zijn volk, kan geen Neerlandsch hart koud, geen Neerlandsche beurs gesloten blijven.

Bleef nooit een Oranje doof, waar het volk om hulp riep, — het volk toone thans wat het wil en kan doen, wanneer het een wensch van een Oranje kan bevredigen.

De eer van Nederland eischt, dat deze tentoonstelling tot stand kome — elk werke daartoe mede naar vermogen; die geen honderden kan geven, geve tienen, die geen tienen kan geven geve enkelen, veel kleintjes maken ook een groote. V. D. K.

EEN EGYPTISCH KUNSTBESCHERMER.

Hoewel een zaak niet van van daag of gisteren, geeft de „Moniteur des arts", een verhaal van de lage en brutale handelwijze van den Egyptischen prins Halim-Pacha, oom van den Khedive, tegenover den Franschen schilder Clement, tegenwoordig professor aan de Kunstschool te Lyon.

De laatste, den grooten prijs voor Rome behaald en eenige jaren in Italie doorgebracht hebbende, begaf zich in 1862 naar Egypte, om daar eenige maanden zijne studiën voorttezetten.

Aan den Prins Halim-Pacha voorgesteld, wist deze hem gedurende 5 jaren als hofschilder bij zich te houden in zijn paleis te Cairo. Zonder ooit eenige geldelijke belooning te ontvangen voldeed hij aan de voortdurende bestellingen van den prins en leverde hem een menigte schilderijen. Vertrouwende op de eerlijkheid van den prins, leefde hij geheel voor zijne kunst onbezorgd voort. Dikwijls moest hij, om te leven, tegen de daar zoo hooge rente, geld leenen, hij kon immers zulk een heer moeielijk met kleinigheden als geldzaken lastig vallen en deed hij het al eens op de meest bescheiden wijze, dan antwoordde Halim-Pacha hem steeds met het daar zeer gebruikelijke „Bouhra", wat wil zeggen „morgen".

Dit bleef zoo doorgaan tot op een mooien dag, toen,

1 Van Engeland leest men nog niets.

2 De *tentoonstelling* is zoo als wij hierboven zeiden, nationaal. De lijst der inzenders daarvan bedraagt reeds 522.

zooals het heette om politieke redenen, waarin waarschijnlijk de prins den kunstenaar zocht te wikkelen, zijne bestellingen in eens ophielden, en hij weigerde om de betaling van al het geleverde te regelen. Clement moest zijne werkplaats, die de prins voor hem had doen maken, verlaten en er bleef hem niets anders over, als zich tot den Franschen consul te vervoegen ter verdediging van zijne zoozeer bedreigde belangen.

De prins ontkende ooit iets aan Clement besteld te hebben, of wendde voor, in ieder geval alles afgerekend te hebben. Clement liet door den consul proces-verbaal opmaken van het aantal en den aard der uitgevoerde en nog onderhanden zijnde werken, wier waarde door experts bepaald werd en Clement wendde zich vervolgens tot den rechter om betaling te erlangen. Halim-Pacha scheen vrees te voeden voor de uitspraak van de Egyptische rechters en wenschte de beslissing door de Fransche rechtbanken.

Het proces ving aan. Clement eischte een som van 831,250 francs, zooals door de experts bepaald was.

Na lange debatten bracht de rechtbank van de Seine een vonnis uit, waarbij de Prins veroordeeld werd tot betaling van bijna 300000 francs plus de renten. Hij echter teekende appel aan, waarna in 1874 het hof van Parijs verklaarde, dat Clement 320000 francs van hem te vorderen had. Het stelde duidelijk in het licht, dat de schilder door den prins uitgenoodigd was als hofschilder deel van zijn huis uittemaken, dat hij op 's Prinsen last belangrijke aankoopen had moeten doen, die hij uit eigen middelen betaald had zonder die ooit terug te hebben gekregen, dat hij niet anders had kunnen denken, dan dat zijne werken naar evenredigheid van zijn talent en hunne belangrijkheid beloond zouden worden, dat hij door 's Prinsen hoogen stand van deze geene schriftelijke bewijzen of contracten had kunnen vorderen, en dat de Prins, na zonder eenigen grond hunne betrekking afgebroken te hebben, Clements rechtvaardige eischen slechts met beleedigende en onverdiende woorden beantwoord had.

Toen dat vonnis gevallen was, meende Clement aan zijn geld te zullen komen. Maar, vreemd genoeg, na de rechtvaardigheid van 't Fransche recht ingeroepen te hebben, was het den Prins niet genoeg zich er aan te onttrekken, maar hij weigerde elke voldoening en hield maar vol, dat hij niets schuldig was.

Om in het Oosten een vonnis te doen uitvoeren, schijnt voor een Europeaan een hersenschim, ten minste voor Clement.

De Prins heeft wel een paleis, maar 't staat op den naam van den Onderkoning, die het hem gegeven heeft, — hij heeft meubelen enz, maar die zijn het eigendom zijner wettige vrouw, — zijne kleinodiën, zijn edelgesteente, het prachtige ameublement van zijn harem, hij heeft ze gezet op naam der dames van zijn harem. Toen de weerspannige schuldenaar door de Fransche Minister van Buitenlandsche zaken gerechtelijk werd aangemaand, veroorloofde de Prins zich voor de Fransche regeering zeer beleedigende uitdrukkingen.

Men ziet, dat de oom des Onderkonings zich een bizonderen naam onder de Mécènassen heeft willen maken. Er is moeielijk een dergelijk voorbeeld te vinden van trotseering van een rechtspraak en van totaal gemis van begrip van 't geen een Prins aan zijn eer schuldig is. Wanneer een vorstelijk persoon geen beschermer van kunst is, is dit des noods vergeeflijk, maar zoo schaamteloos te handelen als deze prins, is zich gelijk stellen met den laagsten schobbejak.

Met dat al moest het Fransche gouvernement een van zijne landgenooten tegen dergelijke schandalen weten te beveiligen, en daar op het Egyptische budget eene jaarlijksche som voor Halim-Pacha wordt toegestaan, zou de onderkoning niets meer dan een rechtvaardige daad doen met daarvan aftehouden wat de Prins aan Clement schuldig is. Ook de eer van den Onderkoning is er bij in 't spel, daar deze aan den Franschen consul beloofd had de schuld van zijn oom te betalen, zoodra men hem een afdoend vonnis van de Fransche rechtbanken zou kunnen toonen.

Met dat al is de goede Clement sinds 1874 in een toestand van iemand, die van armoede sterft terwijl hij een schat moet erven. Achtervolgd en geplaagd door zijne schuldeischers, is hem nauwelijks meer tijd gegund aan de kunst te denken. Het Fransche instituut heeft zich eindelijk voor hem in de bres gesteld en een verzoek door al de leden van de Akademie van beeldende kunsten geteekend aan den minister van het onderwijs doen toekomen, om door zijn tusschenkomst den Minister van Buitenlandsche zaken te bewegen, zich de belangen van Clement aantetrekken.

Dit voorbeeld moge aan Heeren artisten, die plan mochten hebben in Egypte hun fortuin te gaan zoeken, tot waarschuwing dienen.

UIT HET PROGRAMMA

VOOR EEN WEDSTRIJD TOT HET VERKRIJGEN VAN ONTWERPEN VOOR EEN NIEUW AKADEMIEGEBOUW TE LEIDEN, NEMEN WIJ HET VOLGENDE OVER.

ART. 1. Er wordt een wedstrijd geopend tot het verkrijgen van ontwerpen voor een Akademiegebouw ten dienste van 's Rijks hoogeschool te Leiden. Ook vreemdelingen zullen kunnen mededingen.

ART. 2. Voor dit gebouw is het terrein van de groote Ruïne aangewezen, van welk terrein echter slechts over een oppervlakte van 3500 M^2 mag worden beschikt.

ART. 3. Aan de ontwerpers wordt volkomen vrijheid gelaten in het kiezen van den toe te passen bouwstijl.

ART. 4. De hoofdbestanddeelen van het gebouw moeten zijn gehouwen en gebakken steen met uitsluiting van alle surrogaten en van bepleistering der buitenmuren.

ART. 5. Het Akademiegebouw moet geïsoleerd staan.

ART. 6. De Hoofdingang moet geplaatst zijn hetzij aan de Noord-, hetzij aan de Westzijde der Ruïne.

ART. 7. Het Akademiegebouw moet bevatten:

1° Gewelfde kelders onder het geheele bouwwerk, waarin de plaatsen voor verwarmings- en ventilatietoestellen, berging voor brandstoffen enz. moeten aangegeven worden.

2° *Voor de faculteit der Godgeleerheid:*

a eene vergaderzaal voor de faculteit, groot ongeveer 60 M².

b twee collegiekamers, ieder voor 40 toehoorders.

3⁰ *Voor de faculteit der Rechtsgeleerdheid.*

a een vergaderzaal voor de faculteit groot ongeveer 70 M².

b twee collegiekamers, ieder voor 100 toehoorders.

c twee collegiekamers, ieder voor 50 toehoorders.

d een collegiekamer voor 30 à 40 toehoorders.

4⁰ *Voor de faculteit der Geneeskunde.*

a eene vergaderkamer voor de faculteit, groot ongeveer 60 M².

b eene kamer, bijzonder goed te verlichten (zoo mogelijk uit het Noorden) geschikt tot het doen van mikroscopische waarnemingen.

5⁰ *Voor de faculteit der Wis- en Natuurkunde.*

a eene vergaderkamer voor de faculteit, groot ongeveer 60 M².

b eene aangrenzende kamer voor examinandi, groot ongeveer 30 M².

Deze kamer behoort van de voorgaande gescheiden te zijn door een van glas voorzien beschot.

c twee collegiekamers, ieder groot ongeveer 60 M².

6⁰ *Voor de faculteit der Letteren- en Wijsbegeerte.*

a eene vergaderkamer voor de faculteit, groot ongeveer 60 M².

b twee collegiekamers, ieder voor 50 toehoorders.

c vier collegiekamers, ieder voor 25 toehoorders.

7⁰ Een tweetal beschikbare vertrekken.

8⁰ De noodige wachtkamers, zoodanig geplaatst dat zij, ofschoon zonder onmiddelijke toegangen tot de vergaderkamers der faculteiten aan deze grenzen. N.B. Voor twee vergaderkamers kan met één wachtkamer volstaan worden.

9⁰ Twee wachtkamers met waterclosets voor hoogleeraren.

10⁰ Eene conversatie- of restauratiezaal voor de studenten, groot ongeveer 200 M², gemakkelijk uit de collegiekamers te bereiken.

11⁰ Een groot auditorium, geschikt tot het houden van plegtige vergaderingen, berekend op 600 à 700 toehoorders. Behalve de zitplaatsen voor de toehoorders, behooren daarin gevonden te worden eene tribune voor 5—10 curatoren, eene tribune voor 50 hoogleeraren, een paar gereserveerde tribunes en een spreekgestoelte.

12⁰ Een klein auditorium voor 150 toehoorders.

13⁰ Een vergaderzaal voor curatoren, groot ongeveer 80 M².

14⁰ Een aangrenzende secretarie, groot ongeveer 30 M².

15⁰ Een aan deze kamer grenzende archiefkamer, groot ongeveer 30 M².

16⁰ Eene vergaderzaal voor den Academischen Senaat, groot ongeveer 170 M².

17⁰ Een aangrenzende wachtkamer.

18⁰ Een aangrenzende archiefkamer, groot ongeveer 30 M².

19⁰ Minstens vier pedellenkamers, te verdeelen over de beneden- en de bovenverdieping, elk groot ongeveer 10 M².

20⁰ Eene woning voor den concierge, met afzonderlijken toegang, bestaande uit minstens twee of drie kamers, keuken en kelder.

21⁰ De noodige waterclosets, garderobes enz.

ART. 8. Op de beneden verdieping moeten geordonneerd worden. zoo niet allen, dan toch de meeste localen tot het geven van onderwijs bestemd, en de restauratiezaal voor de studenten, terwijl op de boven verdieping zooveel mogelijk de vergaderzalen voor curatoren, senaat en faculteiten behooren aangewezen te worden.

ART. 9. Het groot auditorium, vermeld in art. 7, sub. 11 kan door twee verdiepingen heengaan en op de beneden- of op de bovenverdieping, naar verkiezing geordonneerd worden.

Voor deze zaal is bijzonder op akoustiek, verwarming, ventilatie en gemakkelijke toegangen te letten, speciaal van uit de vergaderzalen en van den Akademischen Senaat.

ART. 10. De ingangen tot het gebouw behooren van togtportalen voorzien te zijn.

Eene ruime vestibule moet gemakkelijken toegang geven tot de verschillende vertrekken, gangen en trappen.

De toegangen van de vergaderzalen der faculteiten en van den Senaat naar de gangen behooren van een dubbel stel deuren voorzien te zijn.

ART. 11. Tot aanvoer van water op de onderscheiden verdiepingen, mag op eene door de gemeente aan te leggen waterleiding gerekend worden.

ART. 12. De kosten, aan de uitvoering van het plan verbonden, mogen niet meer bedragen dan ongeveer één millioen gulden.

ART. 13. Van de ontwerpers wordt verlangd:

1⁰ Platte gronden van de verschillende verdiepingen op de schaal van 2½ m.M. per meter (1 : 400) en van de kelders alleen voor zoover zij tot gebruik bestemd zijn.

2⁰ Opstandteekeningen van de verschillende gevels op de schaal van 5 M.m. per meter (1 : 200.)

3⁰ Minstens ééne doorsnede over de lengte en minstens ééne over de breedte op de schaal van 5 mM. per meter (1 : 200), waaruit duidelijk de beginselen blijken, waarnaar de constructie ingericht wordt.

4⁰ Minstens ééne detailteekening, voorstellende een voornaam gedeelte van den hoofdgevel op de schaal van 1:50.

5⁰ Details van inrigting, decoratie enz. naar verkiezing doch minstens in zoodanig getal dat de bedoelingen van den ontwerper duidelijk zijn.

6⁰ Eene situatieteekening op de schaal van 1:1004.

7⁰ Eene begrooting van kosten, uitvoerig genoeg om de juistheid der aangevoerde cijfers te kunnen beoordeelen.

Deze begrooting moet berekend worden naar de eenheidsprijzen bij het programma gevoegd.

Een recapitulatie van ieder soort van werk is wenschelijk. Het staat den ontwerpers vrij bij hunne inzending al die stukken te voegen, die zij tot toelichting hunner ontwerpen noodig achten.

Bij hunne inzending hebben zij een lijst van de stukken, waaruit zij bestaat, te voegen.

ART. 14. De ontwerpers moeten hunne ontwerpen

onderteekenen met een motto, overeenkomende met een dergelijk motto op een verzegeld couvert te stellen, waarin de naam en woonplaats van den ontwerpen geplaatst is.

De stukken behooren vóór of uiterlijk op 1e October 1877 vrachtvrij ingezonden te worden aan het adres van den Minister van Binnenlandsche zaken te 's Gravenhage.

Art. 15. De beoordeelings-commisie bestaat uit 4 leden van het collegie van Rijks-adviseurs voor de monumenten voor geschiedenis en kunst en uit drie, vier of vijf buitenlandsche architekten, allen nader aan te wijzen.

Art. 16. De voorkeur zal gegeven worden aan de ontwerpen, welke het best aan de eischen van het programma beantwoorden en uit het oogpunt van kunst en constructie het meest uitmunten.

De volgende prijzen worden uitgeloofd:

Aan den vervaardiger van het beste ontwerp wordt de uitvoering van het ontwerp gegeven of een prijs van *f* 5000.

Voor het daarop volgend ontwerp een prijs van *f* 2500.

Art. 17. De bekroonde ontwerpen worden het eigendom van de Nederlandsche Regeering, die daarmede naar willekeur kan handel en zich omtrent de uitvoering de meest volkomen vrijheid voorbehoudt, alsmede het regt om uit ieder der bekroonde ontwerpen de gegevens te putten, die zij bij de uitvoering wenschelijk acht.

De niet bekroonde ontwerpen zullen vrachtvrij aan de inzenders worden teruggezonden.

Echter behoudt de Regeering zich voor, om vooraf al de ingekomen ontwerpen, na de uitspraak van de beoordeelingscommissie, in het openbaar ten toon te stellen.

Het met redenen omkleed verslag dier commissie wordt in de Nederlandsche Staatscourant geplaatst.

JAARVERSLAG VAN DE COMMISSIE VAN TOEZICHT OP DE RIJKS-AKADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN.

Sire!

De Commissie van Toezicht op de Rijks-Akademie van Beeldende Kunsten, heeft de eer, ter voldoening aan art. 10 der wet van 26 Mei 1870, Staatsblad No 78, aan Uwe Majesteit haar Verslag aan te bieden over 1876.

Dat Verslag kan in de meeste opzichten gunstig luiden.

Het aantal leerlingen neemt toe, en over hunne vlijt en vorderingen kan over 't algemeen een bevredigend getuigenis worden afgelegd, met uitzondering evenwel der wetenschappelijke lessen, wier bijwoning en waardeering bij velen voortdurend te wenschen overlaat.

Ten gevolge van het eervol ontslag, door Uwe Majesteit aan dr. C. Lemcke op diens verzoek, wegens vertrek naar Aken, met 1 Julij verleend, werden de lessen in de aesthetica en kunstgeschiedenis met dien datum gestaakt, en eerst in het begin van December hervat door den heer J. A. Alberdingk Thijm, door Uwe Majesteit tot hoogleeraar in bovengenoemde vakken benoemd.

De nieuw benoemde aanvaardde zijne betrekking op den 4den December, met eene openbare voordracht, en heeft sedert zijne lessen geregeld tweemaal 's weeks gegeven.

In het personeel der hoogleeraren hadden overigens geene wijzigingen plaats, en het onderwijs werd door allen op de meest voldoende en regelmatige wijze voortgezet.

Ook de indeeling ondervond geene verandering; prof. Allebé bleef met het onderwijs en de pleisterteekenklasse en in de anatomie belast; prof. Wijnveld in de teekenklasse naar het naakt en gekleed model, in de schilderklasse en in de voortgezette anatomie; prof. Stracké in het boetseren en de vergelijkende anatomie en proportieleer; prof. Kaiser in de perspectief en de leer van het ornament en de bouwstijlen, en de hoogleeraar directeur in de compositie en de karakteristiek.

Bij het toenemend aantal leerlingen en bij de inrichting van afzonderlijke ateliers voor mannelijke en vrouwelijke élèves begint zich echter nu reeds de behoefte aan meer onderwijskrachten te doen gevoelen. Niet alleen voor het teekenonderwijs, maar ook voor de beoefening der verschillende schildergenres, zou de aanstelling van meer hoogleeraren in ieder opzicht hoogst gewenscht zijn. Een vrijer en veelzijdiger ontwikkeling, en eene meer zelfstandige opvatting zouden daarvan onder anderen het gevolg kunnen zijn.

Er werden in het jaar 1876 zeven toelatings-examens gehouden, waarvan 4 in den cursus 1875—1876, waarbij 5 leerlingen, en 3 in den cursus 1876—1877, waarbij 16 leerlingen werden toegelaten, terwijl nog 1 voor anatomie en proportieleer, 1 voor ornament en 2 voor aesthetica werden ingeschreven.

De Akademie telde in Januarij 1876 43 leerlingen, en bij het einde van den cursus in Augustus 48 leerlingen.

Bij het begin van den nieuwen cursus in Oktober keerden van de oude leerlingen 33 terug en, ten gevolge der later plaats gehad hebbende examens, ondervond dat aantal eene voortdurende vermeerdering, zoodat het op 31 December 53 bedroeg, zijnde dus 10 meer dan op 31 December 1875.

In de pleisterteekenklasse van prof. Allebé zijn 17 mannelijke en 10 vrouwelijke élèves voor alle lessen geplaatst, benevens 7 élèves ingeschreven voor die lessen van vier- of meermalen 's weeks.

In de naakt model teekenklasse werd onderwijs gegeven aan 14 leerlingen, later aan 19 leerlingen, en aan het onderwijs in het schilderen wordt deelgenomen door 9 élèves.

Eén mannelijke en één vrouwelijke leerling wijden zich uitsluitend aan het boetseren. Verder worden die lessen bijgewoond door al de leerlingen der pleisterteekenklasse, die voor lessen zijn ingeschreven.

De Commissie mag met voldoening vermelden dat reeds een zeker aantal jeugdige artisten, die aan de Akademie onderwijs hebben genoten, zich op gunstige wijze onderscheiden en zich een goeden naam verworven hebben, zoo zelfs dat het Uwer Majesteit heeft behaagd aan enkele hunner, door het toekennen van Uw Koninklijke Subsidie een even eervolle als vruchtbare aanmoediging te verleenen, waarvoor de Commissie haren oprechten dank uitspreekt.

De verzamelingen der Akademie ondervonden in 1876 geene belangrijke uitbreiding; alleen voor de boekerij werden eenige inkoopen gedaan. Van dr. Fock te Utrecht werd een proportiebeeldje ten geschenke ontvangen, door hem genoemd: Symmetra of eenvoudige harmonische proportie van de Venus der Grieken.

Om in de wenschelijkheid van brandbluschmiddelen te voorzien, zijn drie extincteurs aangeschaft, waarvan één op elke étage is geplaatst.

Gedurende den zomer werd in de kleikelder nog een kleibak gemetseld, werden eenige gedeelten van den zuidelijken muur waaraan de kalk was losgevroren, op nieuw gevoegd, en de zolderingen en wanden der ateliers eenigzins bijgewerkt en op nieuw bestreken of getint.

Aan den aanleg van den tuin zal spoedig worden begonnen.

De Commissie mag dit Verslag niet eindigen zonder met een enkel woord aan te dringen op de vervulling der wenschen, die zij zich heeft veroorloofd vroeger uit te spreken.

Naast de groote wenschelijkheid, om het getal der hoogleeraren in de schilder- en teekenkunst uit te breiden, blijft zij de regeling van het voorbereidende teekenonderwijs, en de verlaging van het leergeld aan de Akademie nog steeds als eene dringende behoefte beschouwen en in hare overtuiging ongeschokt, dat naast den hoogleeraar-directeur een administratief en comptabel ambtenaar behoort te worden gesteld, aan wien de huishoudelijke en finantiele bemoeiingen, onder het toezicht van den directeur, zijn opgedradragen. Bij de meeste buitenlandsche akademien is eene dergelijke regeling ingevoerd,

De Akademie bij voortduring in Uwer Majesteits hooge bescherming aanbevelende, teekent zij zich met verschuldigden eerbied.

Amsterdam, den 27sten Februari 1877,

De Commissie van Toezicht op de Rijks-Akademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam.

(*was get.*) JONCKBLOET, *Voorzitter*.
JOH. C. ZIMMERMAN, *Secretaris*.

ONTDEKT PLAFOND.

Onlangs is een der zalen van het Trippenhuis te Amsterdam, die waarin Rembrandt's staalmeesters hangt eenige dagen gesloten geweest. Aanleiding daartoe gaf de ontdekking van een sierlijk houten plafond met beeld en schilderwerk, waarvan het middelvak een mythologische voorstelling vertoonde.

Thans is het linnen, wat deze zoldering verborg, weggenomen en wordt het plafond hersteld.

Men mag onderstellen, dat ook in de andere zalen zich dergelijke plafonds bevinden. Thans ziet men er slechts linnen bekleedsels met papier beplakt, en driemaal in geelachtige lijvige olieverf [1] overgeschilderd.

1 Besteksstijl.

Op 30 April 1877 zal de aanbesteding van den torenbouw van het nieuwe gebouw van het Departement van justitie plaats hebben.

De Kroonenburger toren te Nijmegen, een der meest volledig bewaarde overblijfselen van vroegere venstergebouwen, zal bij de ontmanteling dier stad gespaard blijven.

Reeds is het gebouw opgenomen, en eerlang zal daarvan een noodige herstelling geschieden ten einde de instandhouding er van te verzekeren.

TENTOONSTELLING VAN DE CERCLE ARTISTIQUE ET LITTERAIRIE DE NAMUR.

De derde driejaarlijksche tentoonstelling van de Cercle artistique et littéraire de Namur zal van 1 Juli tot 5 Augustus van dit jaar te Namen gehouden worden in het lokaal rue Neuve, waar de inzendingen moeten plaats hebben van 10 tot 20 Juni.

BELANGRIJKE VEILING.

Door den Heer Fr. Muller zal op 23 April a.s. een bibliotheek in veiling gebracht worden, zooals in lang in Nederland geen onder de hamer kwam. 't Is die van den bekenden Antwerpschen schrijver E. Ter Bruggen. Het eerste gedeelte, wat thans geveild zal worden, bevat een uitmuntende Bibliotheek van werken, handelende over de kunstgeschiedenis. Hierbij is gevoegd een restant van de Bibliotheek van wijlen Dr. A. v. d. Willigen, dat gedeelte, wat die geleerde kunstminnaar na zijn terugtrekken uit de wereld, voor eigen genot en studie bewaard had; zijn dood verhinderde hem daarvan lang te genieten.

De Catalogus met buitengewone zorg vervaardigd doet elk liefhebber watertanden. Hij is een voorbeeld voor andere catalogussen. Voor hem, die zich wil toeleggen op de studie van aestetiek en kunst (een studie die meer en meer veld wint) zijn op deze veiling de beste gereedschappen voorhanden.

Deze bibliotheek is slechts het eerste gedeelte van de nalatenschap Ter Bruggen, de twee volgende gedeelten zullen weldra eveneens geveild worden.

TENTOONSTELLING IN ARTI ET AMICITIAE.

Bovengemelde maatschappij heeft hare zalen geopend voor eene uitmuntende verzameling teekeningen uit de verschillende scholen van den tegenwoordigen tijd. De liefhebbers, die zoo welwillend hunne porfeuilles daartoe beschikbaar stelden, hebben alle aanspraak op den dank zoowel van de maatschappij als van het publiek. Z. M. de Koning, beschermheer der Maatschappij, opende Zaterdag jl. deze tentoonstelling.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Voor de aanstaande tentoonstelling in het palais des Champs Elyseés zijn niet minder dan 6440 schilderijen, teekeningen, gravuren en bouwkunstige ontwerpen ingezonden. Waarschijnlijk zal men er toe moeten komen, om niet meer dan een stuk van elk inzender te plaatsen.

Bij de restauratie der St. Martinus kerk té Franeker komen verscheidene fraaie grafsteenen van onder den houten vloer te voorschijn. Die van Douwe á Siaerda, gestorven in den jare 1482, een van de best geconserveerde, een roode zandsteen zal met andere merkwaardige steenen in den zijmuur der kerk worden geplaatst.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 8. 25 April 1877.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING EN AANKWEEKING

VAN

SMAAK EN SCHOONHEIDSZIN

ONDER LEIDING VAN

MARCELLUS EMANTS EN DAVID VAN DER KELLEN JR.

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

DE DOCHTER VAN ROELANT.

(De Bornier's tooneelspel overgezet door Alberdingh Thijm, en de eerste opvoering in de residentie, 10 April 1877.)

Op den avond van 15 Februari 1875 werd in „la maison de Molière" een schitterende dramatische overwinning door een tot dusver weinig bekend Fransch schrijver behaald.

Het stuk waarin Sarah Bernhardt, Dupont-Vernon en Mounet-Sully medewerkten, was „La fille de Roland" getiteld, telde tot schrijver den burggraaf Henri de Bornier als bibliothecaris in de boekerij van het Arsenaal te Parijs werkzaam.

Hetgeen de kritiek hoofdzakelijk in dat tooneelspel loofde, was niet zoozeer het meesterschap over den vorm, daartegen werden verschillende gegronde bedenkingen ingebracht, als wel de gelukkige keus, of moet men vondst lezen, overtuigd dat de kunstenaar eer vindt dan kiest? — van een uit Frankrijk's middeneeuwsche geschiedenis en legenden zeer bekende stof, de talentvolle verwerking daarvan tot een episch-dramatischen arbeid van strenge kleur en toon en het vaderlandslievend beginsel, dat aan de vervaardiging ten grondslag had gelegen.

Het zoo rijk met toespelingen op het Frankrijk van 1870 en 1871 voorziene dramatisch gedicht verlevendigt de herinnering aan eene grootsche heldenfiguur uit Frankrijks historie, nog door den gloed der middeneeuwsche verbeelding hooger omstraald en Roelant neemt in den jongen held gestalte aan die voor het voetlicht schittert als Gerald, zoon van Amalrik, Roelant's verrader, in wien de politieke tijdgeest de prototype van den welbekenden generaal uit het Tweede Keizerrijk, den kapitulant van Metz, meende te zien. Verschillende andere toespelingen op het onder den druk van volksrampen lijdende Frankrijk werden zelfs waar de schrijver ze niet had bedoeld, gezocht en natuurlijkerwijze gevonden en het licht ontvlambaar politiek gemoed van den Franschman is zelfs zoo ver gegaan in den persoon van Karel den Groote nu eens den Graaf van Chambord dan weer Napoleon IV te ontdekken.

Wij hebben ons hier met dergelijke geheel plaatselijke en willekeurige bijdragen tot verklaring van het buitengewoon succes des tooneelspels niet bezig te houden, wij treden ook in geen andere ontleding van het stuk dan voorzoover de vertaling door eenige belangrijke afwijking daarvan dat zou vorderen en verwijzen den op bijzonderheden gestelden lezer naar de Brieder's opstel in de Gids van deze maand. Om de vertaling van den heer Thijm vooreerst, om de opvoering van het stuk in de residentie ten tweede is het ons te doen.

De vertaler vangt zijne „Verandwoording" met de volgende regelen aan: „Zij kan niet volledig zijn. Wie stelt ook genoeg belang in zoo iets als een kunstenaarsgeweten, om van talrijke bladzijden te willen kennis nemen, waar onze diepe vereering der kunst uit spreken zoû en waaruit men zoû zien, dat geene inspanning gespaard is om, in tegenwoordigheid van het fransche meesterstuk, een waardig hollandsch kunstwerk te leveren!"

„„Vrij vertaald" is het stuk van den Burggraaf de Bornier niet"........ „Zoo veel mogelijk is hier de fransche dichter op den voet gevolgd en het is opmerkelijk, dat er zoo veel bewaard heeft kunnen blijven, bij het door ons aangenomen beginsel: een Nederlandsch stuk van *La Fille de Roland* te maken. Dit is te danken aan het hooge standpunt, waarop de oorspronkelijke dichter zich geplaatst heeft, en aan den aard van het onderwerp."

Op gevaar af van in de oogen des heeren Thijm voor onbeschaamd door te gaan, waag ik eene poging

enkele blikken in zijn kunstenaarsgeweten den Kunstbodelezer te gunnen.

Uit het verhaal dat Graaf Amaury (Amalrik) ter ontlasting zijner schuldige ziel aan den huiskapelaan Radbert doet, citeer ik van het oorspronkelijk gedicht de volgende regels:

„Vous connaissez, Radbert le but de mon voijage
Ou plutôt de ce long et dur pèlerinage:
Je sentais, j'étais sûr, qu'en retrouvant les lieux
Témoins de mon forfait, je le pleurerais mieux
Poussé par ce désir qu'en vain l'âme comprime
J'avais soif de revoir le théâtre du crime.
Ces monts pyrénéens et ce fatal vallon
Où Roland a péri, livré par Ganelon!
Je les reconnus trop, ces pics tristes et sombres
Ces torrents, ces pins noirs aux gigantesques ombres;
C'était bien Roncevaux!"

Zie hier nu de vertaling van den heer Thijm.

„Gij, Radbert, kent het doel van mijn volbrachte reis.
Hoe ik te beêvaart trok, en dit mijn burchtpaleis
verliet, om in de ruwste en somberste valleyen,
getuigen van mijn val, mijn misdaad te beschreyen.
Met huivring trok ik heen; en toch een vreemde kracht
trok met geweld mij voort. Reeds lang had ik gesmacht
om 't Pyreneesch gebergt', die dalen weêr te aanschouwen
waar Roelant werd verrâan door een van zijn getrouwen....
waar Roelant streed en viel, verkocht door...Ganeloen.
'k Heb ze al te goed herkend, die dennen sombergroen,
die reuzen door 't gebergte in grootschheid overtroffen,
die waterstortingen, die op de rotsen ploffen;
en dan de stilte toch in de ongemeten hal
van schaduwen vervuld. Ja, 't was wel Ronceval."

Mag naar aanleiding van dit fragment niet gevraagd worden of er getrouwer, vloeiender, netter en meer overeenkomstig de eischen van Nederlandsche taal en versmaat te vertalen is dan hier geschiedde? Indien ge een dergelijke vraag bevestigend beantwoordt, komt waarschijnlijk tezelfder tijd de gedachte bij u op aan het groote talent des vertalers, hetgeen zeer verstandig van u is, mits ge maar niet voortgaat altijd en alleen op rekening van 't talent eens kunstenaars die verrichtingen te brengen, waaruit bij een scherperen blik in een artistiek gemoed veeleer moeizame ijver, aanhoudende worsteling met tal van moeilijkheden en gestaag wederkeerend besef van onvolkomenheid spreken. Het is een zeer algemeen verspreide meening, waartegen ik krachtig verzet wensch aan te teekenen, als zou de kunstenaar van talent, hij zij dan letterkundige, schilder, beeldhouwer, bouwkundige of musicus, weinig of geen moeite aan zijne werken behoeven te besteden, als zou hem juist door zijn talent licht vallen, wat een leek òf nooit òf niet dan ten koste van zware inspanning zou kunnen bereiken.

Talent is natuurlijkerwijze de grondslag van elken goeden arbeid op kunstgebied; werkzame rust en rustelooze werkzaamheid bouwen het op, maar hoe hoog het ook stijge, toch gaat elke uiting er van, 't zij dan in een groote of kleine schepping gepaard met eene reeks van kleine kampen en worstelingen tegen de ontelbare hinderpalen, die zich tusschen den kunstenaar en zijn werk plaatsen. Elk waarachtig kunstwerk hoe gering ook spreekt van eene reeks zegepralen, die alleen het kunstvol gemoed kan gissen en alleen die artist mag met den heer Thijm van een „kunstenaarsgeweten" spreken, die gelijk hij bij elke gelegenheid voldingend staaft het te bezitten. Zoo ook bij dezen arbeid weder.

Maar niet alleen uit de getrouwe vertaling blijken de hooge eischen die de vertolker zich gesteld heeft, de omwerking van episoden uit het oorspronkelijk stuk, die bij een Nederlandsch publiek moeilijk anders ingang zouden gevonden hebben, getuigt daarvan evenzeer. Wat gemakkelijker immers om eenvoudig de volkomen Fransche plaatsen uit de vertaling te lichten, maar om ze toepasselijk te maken op Nederlandsche historische toestanden vordert niet alleen meerdere kennis, maar vooral meerdere nauwgezetheid.

Zoo zegt b. v. Karel de Groote bij den heer de Bornier aan 't eind van 't 2e tooneel der 3e. acte, in een zijner ontboezemingen over Frankrijk:

„Ta gloire! oh! puisse-t-elle aux époques prochaines
Croître en s'affermissant comme croisent les chênes
Offrir l'abri superbe et l'ombre de son front,
Nation maternelle, aux peuples qui naîtront;
Afin qu'on dise un jour, selon mon espérance:
Tout homme a deux pays, le sien et puis la France!"

Waarvan de Nederlandsche omwerker deze verzen heeft gemaakt:

Uw bloei? o Frankenrijk, gij oost- en westervolk,
uw zon drijve uit Euroop der tweedracht nevelwolk!
Slavoon, Iberiër en Brit en Schandinaven,
zij mogen, lust het hun, op 't spoor der wielen draven
van Uwen zegekar! maar gij, gaat gij steeds voor
en toont u mijner waard door 't drukken van mijn spoor!
gij, Nederland, waar 't bloed der vrije Batavieren
den grond zoo vruchtbaar maakte, opdat er welig tieren
't gevoel van Recht, van Plicht en Mannenbroederschap,
mijn uitgezocht verblijf! klim eens ten hoogsten trap
van voorspoed; en verrijze *een Stad* in uw moerassen,
wie de êelste Keizerskroon om 't fiere hoofd moog passen!"

Bij deze schoone verzen zoowel bij de opvoeringen te Amsterdam als bij die te 's-Gravenhage met flink handgeklap begroet, teekent de hr. Thijm aan: „Vondel heeft de vervulling dezer den Keizer in den mond gelegde profetie bezongen:

„Aen de Aenstel en aen 't Y daer doet zich heerlijck ope,
Zy, die als Keizerin de kroon draeght van Europe".

Gij ziet dat de hr. Thijm het recht zijner dichterlijke toespeling dus met vrij afdoend gezag in der poëeten wereld weet te staven.

Het gebed dat Bertha, 's Keizers nicht, zoodra Gerald vertrokken is om met den Saraceen te strijden, ten hemel zendt, behoort tot een dier gedeelten van het gedicht waar de vertolker in zoetvloeiendheid en kracht den oorspronkelijken schrijver heeft overtroffen.

De Bornier laat Bertha zeggen:

„O Dieu, notre vrai père, assis au haut du ciel,
Dieu de Joseph, d'Agar, de Judith, de Daniel,
Devant qui le méchant frissonne comme l'herbe,
Qui livra à David le Philistin superbe
Livre, ô toi par qui seul toute justice vit
L'ennemi de ton nom à cet autre David!"

Zeer zwakke woorden vergeleken bij de volgende, waarin de statige Alexandrijn vervangen is door de viervoetige jambe met afwisselend mannelijk en vrouwelijk eindrijm zoodat het angstig-smeekende in Bertha's gebed beter tot zijn recht komt:

„O, Vader die zoo hoog gezeten
Zoo diep in 't grondelooze licht,
Op onzen arbeid, ons vermeten,
Het oog van uw genade richt!
O, God van Joseph, Judith, David!
Op wiens gebaar de booze beeft,
God van rechtvaardigheid, o staaf 'et
Dat ge op uws volks gebed nog leeft!
Gij die den Filistijn gebogen
Voor David hebt, op 't onvoorzienst...
Geef ónzen David te overmogen
Den vijand van uw naam en dienst!"

Doch alreeds genoeg voorbeelden om den aan de omwerking toegezwaaiden lof eenigermate te rechtvaardigen. De vrijheden door den heer Thijm in den alexandrijn hier en daar aangebracht, hebben mij toen ik de verzen hoorde voordragen in 't minst niet gehinderd, maar slechts bevoegde versmaatbeoefenaars kunnen voor of tegen deze nieuwe scandeeringen partij trekken.

Eenige scherpzinnige beoordeelaars hebben de belangrijke mededeeling gedaan dat te midden der schoone verzen van den nederlandschen vertaler eenige stroeve voorkomen. Plus minus 1900 verzen bevat het gedicht, ik verwonder mij daarom minder over de waarheid, die in der heeren mededeeling besloten ligt dan wel over die mededeeling zelve. Enfin, dat is een zeer persoonlijk gevoelen, dat hier verzwegen had kunnen worden, maar ik wil deze „harmlose" regelen niet eindigen voor ik nadrukkelijk heb gewezen op het innig bekoorlijke waas dat over De Bornier's dramatische schepping verspreid ligt, en dat door Thijm's omwerking aan schilderachtigen gloed zoo niet gewonnen dan toch zeker niet verloren heeft. Het is die middeneeuwsche, strenge en sobere tint, die statige gang, dat vast effektloos verloop, dat dieptragisch einde van het stuk. Men voelt hierbij in eene andere wereld, onder andere menschen te leven; daarin ligt de hoogpoëtische waarde van „de tragedie" — 't is alwéer de Brieder die mij bij dat woord de hulpvaardige hand toesteekt — en nu kon aan niemand beter dan juist aàn den door zijn kunst en godsdienstzin aan de eeuw der Gothiek zoo innig gehechten en verwanten Amsterdamschen hoogleeraar worden opgedragen de Bornier's poëzy met onverdachte toewijding en talent te vertolken. Beter letterkundig evenwicht tusschen een auteur en zijn vertolker was moeilijk te vinden.

Alle eischen zijn dus vervuld geworden om van de schoone Fransche tragedie een „waardig hollandsch kunstwerk" te leveren, alle voorwaarden om de opvoering er van te doen uitsteken boven die van allerhande vreemde tooneelwerken van oneindig minder kunstgehalte zijn nagekomen en toch is er geen stuk — althans hier in de residentie — koeler door het schouwburgpubliek ontvangen dan juist „De Dochter van Roelant." Aan wie de schuld? Ik beantwoord die vraag in een volgend nummer.

F. Smit Kleine.

LEEKEN EN MEESTERS.

Leeken en meesters. Van deze beide woorden, welke de twee rubrieken aanduiden waarin elke kunst van haar bijzonder standpunt gewoon is hare bewonderaars te verdeelen, wordt nog steeds een zeer zonderling gebruik gemaakt. Dit zonderling gebruik heeft o. a. ten gevolge dat een bemiddeld liefhebber, die degelijke studiën gemaakt heeft; maar niet om den broode arbeidt en geen stuk karton bezit waarop de een of ander Conservatorium-directie verklaart dat hij zijne wetenschap niet door eene openbaring is machtig geworden, zijne eerste compositiën als dilettanten werk zal gebrandmerkt zien, terwijl een armzalige orkest-schrapper die liederen voor bruiloften, verjaardagen en andere feestelijke gelegenheden fabriekt het recht heeft meester, artiest of zelfs professeur achter zijn' naam te voegen. Dit zonderling gebruik heeft nog ten gevolge dat vele beoordeelaars telkens de dwaze zinsnede herhalen: ik vind het mooi; maar of 't volgens de regels der kunst mooi is, dat weet ik niet. Alsof er een zeker geheim wetboek bestond dat alleen kunstenaars kenden; terwijl het voor de leeken onverbiddelijk gesloten bleef. Dit zonderling gebruik heeft ook ten gevolge dat vele kunstenaars aan het publiek waarvoor zij werken het recht ontzeggen hunne werken te beoordeelen.

De oorzaak van de zoo vaak willekeurige onderscheiding tusschen leeken en meesters is ontstaan door de oprichting der Academies, die, hoewel nuttig, ook een massa kwaad op haar geweten hebben. Geldt het bijzonder uitstekende personen dan zien wij aanstonds het beoordeelend publiek een beteren maatstaf aanleggen dan het karton of perkament door de een of andere geleerde instelling uitgereikt en dan komt het bijvoorbeeld niemand in het hoofd Heinrich Heine met den titel van meester in de rechten en dilettant in de letteren te begroeten. Op de lagere sporten echter van de ladder der talenten roept zij menig onjuist oordeel in het leven.

't Is ontegenzeggelijk waar dat hij, die zich steeds met eene zelfde zaak bezig houdt er meer kennis van kan verkrijgen dan hij, die er nu en dan een vluchtigen blik op slaat. In zooverre dus zal ieder — en de eigenaar zelf het meest — reden hebben het oordeel van een zoogenaamden leek te wantrouwen. Is echter in het bijzonder geval aangetoond dat een leek geen tijd of moeite ontzien heeft om in het wezen der kunst doortedringen, dan kan omgekeerd de meestal eenzijdige ontwikkeling van den meester in het vak een reden worden om het oordeel van den niet-gepatenteerde boven het zijne te verkiezen. Bovendien is het oordeel eener partij in zijn eigen zaken altijd te wantrouwen en de kunstenaar is partij zelfs

waar het de beoordeeling van kunstbroeders aangaat. De kunstenaars zijn gewoon met groote minachting op het oordeel van leeken nedertezien en bij de overstrooming van oppervlakkige veroordeelingen waaronder elke tentoonstelling, elk concert en elk afzonderlijk werk gebukt gaat is 't niet te verwonderen dat zij aldus denken. Toch verraadt eene dergelijke minachting eene groote mate van bekrompenheidniet alleen omdat het ten slotte toch datzelfde leekenpubliek is naar welks loftuitingen zij streven, maar ook omdat het een gebrek aan inzicht aantoont in het vaak onvolkomene hunner eigen vorming.

't Is niet genoeg dat men eenige technische vaardigheid verkregen heeft en uit de lessen van zijn meester zich een stel voorschriften heeft samengelezen. Hij die meent dat zijn talent, aanleg of zelfs genie de rest zal doen vergist zich deerlijk en brengt het meestal ondanks diploma en titel niet verder dan tot den rang van handwerker. Om kunstenaar te zijn moet men hebben leeren nadenken en om te leeren nadenken is eene algemeene ontwikkeling een eerste vereischte. Vooral in onzen tijd is het noodig dat een kunstenaar weet te denken en dat zijne techniek slechts middel zij, waardoor hij zijne gedachten uitdrukt. Dat er eene afkeurenswaardige „gedankenmalerei" bestaat doet niets hier ter zake. Veracht hij deze meerdere ontwikkeling, versmaadt hij de studie in 't algemeen (ik bedoel het lezen en denken over zijn kunst), lacht hij met de historische bestudeering zijner kunst (dit geschiedt) dan zal ook zijn eigen werk hoogstens een mode-artikel worden dat aan den smaak van het oogenblik beantwoordt, maar ook met hem weer ten grave daalt. Deze algemeene ontwikkeling hebben vele leeken nog steeds boven de kunstenaars voor en zij oefent een grooten invloed uit zoowel op het oordeel der eersten als op het werk der laatsten. Mocht dit eenmaal onwaar worden!

De taal der kunst wil algemeen verstaanbaar wezen al zijn er weinigen die haar door en door begrijpen en slechts enkelen die haar spreken kunnen. Belachelijk is het daarom haar tot een argot te willen maken dat slechts de ingewijden vatten. Toch is dit het streven van een menigte kunstenaars. Misschien kan het genie alleen door het genie volkomen begrepen worden heeft — naar ik meen — Goethe gezegd. Bewijst dit echter dat de kunstenaar alleen door den kunstenaar kan beoordeeld worden. Integendeel, menig geniaal brein leeft onder een kantoorpet verborgen en menige schacheraar trekt de wereld als kunstenaar door.

Weg dan met alle titels in de kunst, weg met alle kunstenmakerijen, weg met alle namaak, weg met alle fabriekwerk, weg met alle geheimzinnigheid!

Slechts een vereischte is noodig om iemand het recht te geven een oordeel te mogen uitspreken. Het luidt heeft hij zelfstandig doorgedacht.

Slechts een vereischte meer stempelt hem tot kunstenaar: is hij er in geslaagd zijne gedachte in een levenswaren vorm uit te drukken.

Zoo ja, dan is hij meester al wist ook niemand optehelderen uit welke wijsheidsbron hij geput heeft.

Zoo neen, dan is hij leek al gradueerden hem alle academies honoris causa.

Geen titel, rang of diploma alleen geeft recht op het oordeel van den leek met minachting neertezien.

Kunst kent geene autoriteit.

M. E.

MUSEUM AANWINSTEN.

Door den Heer Garnier Heldewier, raad bij de Belgische legatie te 's Hage heeft voor zijn vertrek naar Parijs aan het Nederlandsch Museum in bruikleen afgestaan.

Vier schoone eikenhouten groepen uit de 16e eeuw, een vijftal Delftsche schotels en platen, waaronder een buitengewoon fraaie,

Vier borstbeeldjes van gebakken aarde,

Vier koperen en ijzeren kandelaars, een prachtigen bronzen deurklopper,

Een tinnen kan en

Een antiek schilderij, voorstellende een nar.

Dezelfde heer schonk op dezelfde voorwaarde aan het Koninkl. Kabinet van Zeldzaamheden een porceleinen vaas van groote afmeting en een fraai verlakte Japansche koffer.

't Is een verblijdend verschijnsel, hoe op deze wijze een vreemdeling medewerkt, om een Neder landsch Museum meer compleet te maken. Hoe vele onzer landgenooten konden eveneens handelen, hoe vele zijn ook nog in het bezit van voor dit Museum meer of minder belangrijke zaken, die in hunne woningen een wanklank onder het tegenwoordig maken. Hoe vele ook hebben hunne kasten gevuld met Delftsch- en ander Hollandsch aardewerk en porselein, andere weder zijn in het bezit van een enkel stuk. Waarom daarvan niet iets, zij het ook slechts in bruikleen aan dat Museum geschonken.

De vreemdeling komt daar, in de meening, die tak van onze industrie op of nagenoeg op de plaats, waar ze werd uitgeoefend het best vertegenwoordigd te zien, maar — groot in zijn teleurstelling en groot de schaamte van hem, die moet bekennen „ga naar buitenlandsche Musea, daarheen hebben wij onze schatten laten trekken".

De zonden (nalatigheid) der ouderen drukt zwaar op het tegenwoordige geslacht.

Het Nederlandsch Museum kreeg verder ten geschenke van Mr. S. Muller Fz. Archivaris van Utrecht, een fraai steenen fries van een schoorsteenmantel uit het laatst der 16e eeuw, terwijl het door aankoop eigenaar werd van een kamerbetimmering uit een huis te Zalt-Bommel.

J. B. MADOU.

Den 3n April overleed de Belgische schilder Jean Baptiste Madou, den 26n Januari 1796 te Brussel geboren. Reeds vroeg verraadde hij grooten aanleg tot de kunst, waarin hij de eerste lessen ontving van François. Tijdsomstandigheden (1814) noodzaakten hem naar een broodwinning omtezien, hij vond een koopmanskantoor, waarbij hij tot 1818 werkzaam bleef. Daarna kwam hij in de bureaux der genie, maar het kantoorwerk moest hem op den duur vervelen. In 1820 zien wij hem verbonden aan de daar pas opgerichtte steendrukkerij.

Onder zijne fraaiste werken als lithograaf staan bekend zijne „Physionomie de la société en Europe depuis Louis XI jusqu 'à nos jours (1835). Daarop volgde zijne Scènes de la vie des peintres Flamands

et Hollandais, beide werken zijn behalve door hunne artistieke waarde, ook van groot belang voor de kennis der zeden en gebruiken van de verschillende tijdvakken. Madou was in die kennis zóóver doorgedrongen, als zijn tijd dit veroorloofde.

Zijne talrijke prachtige aquarellen vooral zijn steeds door de liefhebbers vereerd, en er was een tijd, dat Madou als het hoofd der aquarellisten stond aangeschreven. Immerzeel zegt van hem (men schreef toen 1842) in de toenmalige kronykstijl „In den laatsten tijd heeft deze kunstenaar mede getracht zijne gedachten in olieverwen uittedrukken en is daarin, naar men ons verzekerd heeft, niet ongelukkig geslaagd".

De latere tijden hebben bewezen, dat Immerzeel ten opzichte van Madou geen slechte correspondenten en inlichters had.

De verdiensten van Madou zijn erkend door zijne benoemingen tot Officier der Leopoldsorde, tot Ridder van het Legioen van Eer, van de orde van den Nederlandschen Leeuw, enz.

Gaarne voldoen wij aan het aan ons gericht verzoek om mede te werken tot meerdere bekendmaking van een opgerichte vereeniging, die onze geheele sympathie wegdraagt, namelijk het:

BOUWMEESTERSFONDS

GESTICHT DEN 18den MEI 1876, ONDER BESCHERMING VAN DE MAATSCHAPPIJ

TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST,

op voorstel van den eerstondergeteekende.

Bestemming. Het BOUWMEESTERSFONDS is aangelegd met een weldadig doel. De renten worden uitgekeerd aan Bouwmeesters, Ingenieurs en vaste Hoofdopzichters, die buiten hun toedoen of door ouderdom, ziekte en tegenspoed verhinderd zijn, in hun onderhoud en dat van hunne gezinnen te voorzien.

Bij overlijden treden hunne Weduwen of Weezen in hunne rechten.

Onder Bouwmeesters, Ingenieurs en vaste Hoofdopzichters worden verstaan:

a. dezulken, die gedurende minstens drie jaar hun vak hebben uitgeoefend in Nederland en aldaar patent betalen;
b. zij, die in vaste Rijks-, Provinciale of Gemeente-betrekkingen werkzaam en uit Nederlandsche ouders geboren zijn;
c. die zich uitsluitend bezighouden met het ontwerpen en doen daarstellen van bouwwerken in den ruimsten zin, en derhalve geen Handelaars, Aannemers of ondergeschikten zijn.

Inkomsten. De inkomsten voor het Fonds worden verkregen:

a. ingeval de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst goedgunstig beschikt op eene jaarlijksche aanvrage om subsidie;
b. door de entréegelden en den jaarlijksche inleg van Leden;
c. door de giften en cortributiën van medestichters en belangstellenden;
d. door erfstellingen of legaten, toelagen voor ééns, de uitkeeringen die niet worden aangenomen, en de geschenken van welken aard ook;
e. door het saldo van elke onderneming of verloting, die de Raad van Beheer nuttig, voordeelig en waardig zal achten.

Raad van Beheer. De Raad van Beheer zal bestaan uit vijf bouwmeesters, in Nederland geboren.

Het bureel is te Amsterdam gevestigd. Alle vergaderingen worden aldaar gehouden. Elk besluit wordt bij meerderheid van stemmen genomen. De vijf onderteekenaars beheeren het Fonds tot aan de Vergadering van Mei 1877. Zij brengen alsdan een verslag uit, en doen een Raad kiezen door de Leden. Bij bedanken of overlijden van een lid uit de Raad, kiest de Algemeene Vergadering een opvolger uit het tweetal Canditaten, bij elke vacature voor te stellen door de Raad van Beheer.

Leden en contributie. Het Bouwmeesters fonds heeft:

a. Leden-medestichters of dezulken die eene gift van minstens honderd gulden toezenden;
b. Leden van verdienste of dezulken die het Fonds bijzonder bevoorrechten;
c. Leden-deelgenooten, die alleen recht op de uitkeeringen hebben, welk recht op hunne Weduwen en Weezen overgaat. Zij betalen een entréegeld in eens van vijf-en-twintig gulden, en storten jaarlijks in de kas van het fonds, wanneer zij bij de opneming een leeftijd hebben bereikt

van 20 tot 30 jaar Twintig gulden
„ 30 „ 40 „ Dertig gulden
„ 40 „ 50 „ Veertig gulden
„ 50 „ 60 „ voor ieder jaar één gulden meer.

Na den ouderdom van 60 jaar blijft de contributie op vijftig gulden bepaald;

d. Leden-correspondenten, die de Raad van Beheer inlichten;
e. Leden-donateurs of dezulken die het Fonds jaarlijks met eene bijdrage van minstens vijf gulden steunen.

Stemhebbende Leden zijn zij die genoemd worden onder *a*, *b* en *c*.

Bij niet-betaling der contributiën vervallen alle rechten, evenals wanneer de Leden-deelgenooten van betrekking veranderen.

In geen geval worden gestorte gelden teruggegeven.

De Leden-medestichters en die van Verdienste worden door den Raad van Beheer benoemd.

De Leden-deelgenooten moeten zich desverkiezende doen voorstellen door twee ter goeder naam bekend staande mannen, geheel ten genoegen van den Raad van Beheer, en overleggen:

een bewijs van een door den Raad van Beheer hun aan te wijzen geneeskundige, dat zij gezond zijn;
eene akte waarbij hun huwelijk als wettig wordt erkend;
eene geboorteakte waaruit blijken moet dat zij minstens 20 jaar oud zijn.

Over de *al* of *niet* opneming van Leden-deelgenooten besluit de Raad van Beheer; bij verschil besluit een Algemeene Vergadering.

Iedere Weduwe of elke Voogd over Weezen moet overleggen:

een trouwcedel en de akte van overlijden des echtgenoots of van beide ouders.

Het jaar wordt gerekend van 1 Jan. tot Ult. Dec.

Alle Leden worden geacht, dit reglement stipt te zullen naleven en verplichten zich bij hunne toetreding, tegen quitantie van den Thesaurier de volle contributie vóór het eind van elke Januarimaand te zullen voldoen.

Uitkeeringen. Deze geschieden tweemaal per jaar, in Mei en November. De aanvragen behooren door de rechthebbende Leden zelf te geschieden en onderteekend te zijn door den Correspondent, onder wiens ressort zij behooren.

Alle aanvragen moeten worden gericht tot den secretaris van den Raad van Beheer.

Bij overlijden melden zich de Weduwen of de Weezen op gelijke wijze aan. De Weduwe geniet de uitkeeringen tot aan haren hertrouw; de Weezen tot hunne meerderjarigverklaring of hun huwelijk, wanneer dit vroeger voorvalt, en ieder Lid-deelgenoot, nadat hij volle zes maanden buiten staat is geweest in zijn onderhoud en dat van zijn gezin te voorzien, ter beoordeeling van den Raad van Beheer, zoo wat den tijd als de toelage betreft.

Bij overlijden van een Wees, wordt het aandeel in de uitkeering niet op broeders of zusters overgebracht, maar vervalt dit aan het Fonds. Leden of hunne nablijvenden, die uitkeering genieten, betalen geene contributie.

Geene geregelde uitkeeringen worden gedaan, dan nadat het fonds zal ingeschreven zijn op de 2½ en 4 percents Grootboeken der Nationale Werkelijke Schuld, tot een effectieve waarde van minstens *tienduizend gulden*.

Bepalingen. De Raad van Beheer beschikt voor spoedige en tijdelijke hulp over de helft der gelden die door de Leden-Donateurs jaarlijks worden bijeengebracht. Het saldo vormt een reservefonds, hoogstens tot eene som van duizend gulden. Hooger bedrag moet worden ingeschreven, ten eigen name van het Fonds.

De onkosten voor administratie en vergaderingen worden uit het reservefonds betaald.

Ieder jaar wordt, begin Mei, eene Vergadering gehouden met de heeren Leden, die stem hebben.

Elk voorstel alsdan te behandelen, moet door zes Leden-deelgenooten onderteekend en vóór 1 Maart van elk jaar bij den Raad van Beheer zijn ingediend.

De Raad heeft het recht van handelen, telken reize als dit reglement blijkt onvolledig te zijn. Geene verantwoording wordt verstrekt, dan aan eene beschreven Algemeene Vergadering.

Mogelijke geschillen worden door drie onzijdige scheidsmannen, buiten het Fonds staande, en op kosten van ongelijk beslecht.

Indien een der partijen weigert zijn scheidsman te benoemen, dan geschiedt dit door de Arrondissements-Rechtbank te Amsterdam.

Mocht het blijken dat het BOUWMEESTERSFONDS, na tien jaar met zorg en liefde te zijn beheerd, geen voldoend doel heeft getroffen, dan kan tot opheffing, bij meerderheid van stemmen, tegenwoordig op de Vergadering van het jaar 1887, en over de teruggave der giften en gelden, hetzij aan de levenden, aan de eigenlijke gevers, de Leden, of aan hunne erven worden besloten.

Aldus vastgesteld ter Vergadering van den 9den September 1876, door ons ondergeteekenden, uitmakende den voorloopigen Raad van Beheer over het *Bouwmeesterfonds*.

J. H. LELIMAN. *Voorzitter*.
P. J. H. CUYPERS.
G. B. SALM.
H. MOLEMANS *Thesaurier*
Singel bij de Huiszittingsteeg.
W. SPRINGER. *Secretaris*
Stads-Timmertuin.

Amsterdam
9 September 1876.

Het Bestuur van de *Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst* in Nederland, heeft met de meeste belangstelling kennis van het bovenstaand Reglement genomen en gaarne in naam der Maatschappij het Beschermheerschap aanvaard, in de overtuiging dat het Bouwmeesterfonds een steun zal vinden, dien het weldadig doel wettigt.

Amsterdam
September 1876.

Namens het Bestuur,
G. B. SALM, *Voorzitter*.
H. W. NACHENIUS, *Secr*.

Van harte wenschen wij aan den voorloopigen raad van beheer het welslagen op deze schoone onderneming toe. Een klein begin kan tot een groot einde leiden. Het voorbeeld van de Maatschappij Arti et Amicitia is dààr om het te bewijzen. Dat vele leden-deelgenooten opdagen, — maar vooral, dat vele Leden-donateurs zich aanmelden mogen.

RAPPORT OVER DE PLANNEN VOOR EEN RIJKS MUSEUMGEBOUW.

De Nederlandsche Staatscourant van 20 April jl. deelt thans in haar geheel de rapporten mede over de plannen voor den bouw van een Nieuw Museum te Amsterdam, zoowel die uitgebracht zijn door de Vereenigde Commissien van 's Rijks Adviseurs (met uitsluiting van den heer Cuypers) en die tot voorlichting bij de vestiging van een Rijks Museum te Amsterdam, als ook de door de HH. L. Springer en I. Israels als voorzitters van Arti et Amicitia en van Pulchri-Studio elk afzonderlijk gegevene.

Uit die rapporten blijkt 1. dat door den heer Eberson 15, door den heer Cuypers 16 en door den heer Vogel 6 teekeningen waren ingezonden, allen met eene begrooting en eene memorie van toelichting.

De vereenigde Commissie heeft in hare beoordeeling elk punt van het programma nagegaan en is tot de volgende slotsom gekomen.

Artikel 1. Het gebouw moet geisoleerd staan op een terrein, waarvan de totale oppervlakte wordt bepaald op 15 à 20 duizend M^2.

Hieraan is door allen voldaan. De heer Cuypers gaf daarenboven een variant in platten grond, waarop de richtingslijnen gevolgd zijn van de geprojecteerde straten rondom het Museum.

Art. 2. De vormen van het gebouw behooren zijn bestemming, het bewaren van Nederlandsche schilderijen, hoofdzakelijk uit de 16e en 17e eeuw uittedrukken.

Het ontwerp Cuypers is geheel in de Nederlandsche renaissance van het laatst der 16e en het begin der 17e eeuw.

Het ontwerp Eberson herinnert geheel aan den stijl Louis XVI, gedeeltelijk aan minder oude gebouwen.

Van het ontwerp Vogel beantwoordt niet in zijn geheel, wel in vele onderdeelen aan het programma, ge-

deelten herinneren aan het Louvre, andere aan Grieksche motieven.

ART. 3. Voor de schilderijen wordt een strekkende muurvlakte van minstens 1300 M. gevorderd. Hoogstens $^1/_6$ dier muurvlakte mag met staand licht en wel aan 't Noorden verlicht worden. Later is de muurvlakte teruggebracht op 800 à 1000 M.

Het ontwerp Cuypers geeft 940 M. met boven- 226 met staand licht.

Het ontwerp Eberson geeft 370 M. met boven- 500 met staand licht; waarvan slechts een gedeelte op het Noorden.

Het ontwerp Vogel geeft 820 M. met boven- en 120 M. met staand licht op het Noorden.

Het eerste ontwerp geeft dus het meest, het tweede echter *te* veel staand licht en niet op de gevraagde wijze aangebracht, het derde geeft het gevorderde, het staand licht echter is daarbij te veel verkregen door het aanbrengen van schotten.

ART. 4. De begrooting mag het cijfer van 800,000 à 1.000,000 guldens niet te boven gaan.

Het ontwerp Cuypers stelt de begrooting op f 1.059,000 zonder onvoorziene uitgaven. Het geeft echter eenige veranderingen aan, die tot eene besparing van f 76.000 zouden kunnen leiden.

Het ontwerp Eberson sluit met f 992.735, waaronder begrepen f 10.000 voor onvoorziene uitgaven.

Het ontwerp Vogel geeft zonder onvoorziene uitgaven f 993.243 als eindcijfer.

Hiervoor wordt in het eerste ontwerp 8272 vierk. meters bebouwd, uitmakende 115.300 kub. met.

In het tweede 5357 vierk. meters bij 90.000 kub. meter.

In het derde 7231 vierk. meters bij 112.700 kub. meter.

ART. 5. Het Museum gebouw moet bevatten.

a. lokalen tot plaatsing en tentoonstelling van het prentenkabinet en andere verzamelingen.
b. twee lokalen voor de administratie.
c. een woning voor den concierge.
d. lokalen voor het tentoonstellen van schilderijen.
e. twee zalen bestemd voor ateliers tot restauratie van schilderijen.
f. een ruim lokaal voor het copieeren.
g. een woning voor den conservator.

ART. 6. De lokalen *a. b. c.* moeten op de grondverdieping geplaatst, de woning *c.* met een steenen gewelf gedekt zijn, *d. e. f.* op de eerste verdieping, de woning *g.* geheel afzonderlijk geplaatst worden.

ART. 7. De lokalen *d.* moeten zóó ingericht zijn, dat zij gelegenheid aanbieden om de schilderijen systematisch volgens scholen in te deelen en er eenige ruimte overblijve voor later op te nemen schilderijen. Evenals de localen *e. f.* moeten zij goed bovenlicht hebben.

Verder moet bij dit artikel gelet worden op de bepaling, dat de voorgevel naar de stad gekeerd en een breede poort in het midden van het gebouw aangebracht worde opdat het openbaar verkeer daardoor kunne plaats hebben.

Het ontwerp Cuypers voldoet hieraan volkomen.

In het ontwerp Eberson is deze doorgang geheel over het hoofd gezien. Aan de overige eischen is voldaan, evenals door het ontwerp Vogel.

Aan Artikel 8. De inzending van voldoende teekeningen enz. op den vastgestelden tijd is door allen voldaan.

In zooverre de beoordeeling omtrent het meer of minder voldoen aan de gestelde eischen.

De commissie beschouwt verder elk der ontwerpen afzonderlijk en de hoedanigheden, waardoor zij hare goedkeuring van het eene ontwerp boven het andere schenkt, en komt tot de conclusie, nagenoeg eenparig genomen.

„Dat de eerste plaats moet worden toegekend aan het ontwerp Cuypers.

De tweede aan het ontwerp Vogel, wat veel voortreffelijks bezit.

Dientengevolge werd het ontwerp Cuypers ter uitvoering aanbevolen.

Het rapport van den Heer Israels sluit zich geheel aan bij dat der Vereenigde Commissie, terwijl de Heer Springer, in de meening verkeerende dat de doorgang door het gebouw elk architect verhinderde er iets goeds van te maken, aan geen der plannen zijne goedkeuring kon hechten.

Utrecht, 24 April '77

WelEdele Heer!

In nommer 7 van de Nederlandsche Kunstbode vindt men opgenomen het Jaarverslag van de Commissie van toezicht op de Rijks-academie van beeldende kunsten. Men leest daar, dat het proportie-beeldje door mij aan de Academie geschonken, genoemd was, *Symmetra of eenvoudige harmonische proportie van de Venus der Grieken.* In het Staatsblad vermeldde het verslag dat het beeldje genoemd was: *Symmetria of eenvoudige harmonische proportien van de Venus der Grieken.*

Deze tweede lezing is evenmin nauwkeurig als de eerste, want het beeldje was door mij genoemd: *Symmetria*, en boven eene begelijdende teekening, die ten verklaring diende, las men: *De eenvoudige en harmonische proportien van de Venus der Grieken.*

Mag ik de Geachte Redactie beleefd verzoeken, in het belang van het juiste begrip der zaak, deze mijne aanmerking in het volgende nummer van de Kunstbode wel te willen mededeelen! Hiermede zal de Geachte Redactie zeer verplichten haren geh. dr.

Dr. FOCK.

CORRESPONDENTIE.

Een ongenoemd bezoeker, als woordvoerder van eenige ongenoemde bezoekers van het leesmuseum te Amsterdam, beklaagt zich, over de opname in den Kunstbode van zekere rapporten en verslagen. Wij raden den ongenoemde aan, die voortaan overteslaan, of liever den Kunstbode niet meer in handen te nemen, daar wij geen plan hebben in deze verandering te brengen. Wij verkeeren in de meening, dat juist de Kunstbode de plaats is, waar die zaken te huis behooren. Heeft de ongenoemde meer belangrijke berichten, of den kunstsmaak bevorderende stukken, hij zende ze en wij zullen er hem dankbaar voor zijn. Hij vergete echter niet zijn naam er onder te zetten. Ongeteekende brieven of briefkaarten kan elke kwade jongen schrijven.

V. D. K.

VERBETERING.

Onze zetter vergast ons nog al eens op aardigheden, en dikwijls ontbreekt de tijd, om de schrijver zelf zijne correctie te doen maken. Zoo heeft de zetter 30 April den *toren*bouw van het gebouw voor het departement doen aanbesteden, — hij meende den *boven*bouw.

ADVERTENTIEN.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 9. 10 Mei 1877.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING EN AANKWEEKING

VAN

SMAAK EN SCHOONHEIDSZIN

ONDER LEIDING VAN

MARCELLUS EMANTS EN DAVID VAN DER KELLEN JR.

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

DE DOCHTER VAN ROELANT.

(De Bornier's tooneelspel overgezet door Alberdingk Thijm, en de eerste opvoering in de residentie, 10 April 1877.)

II.

Zoo men de opvoering in eenige bizonderheden nagaat, komt men tot de slotsom dat zij tot de zeer welgeslaagde van dit seizoen zou behoord hebben, indien de rol van Gerald in andere handen dan die van den heer Moor ware geweest.

De hr. Veltman heeft in het karakter van Keizer Karel de Groote zeer voldaan. Zijn optreden met Bertha als hij haar een blik gunt in zijn hart, dat steeds over het verlies van het in Moorsche handen berustend zwaard Durendaal bloedt, het gevoel van onmacht tegenover de uittartende houding des Saraceens, de sombere denkbeelden des Keizers, die ten grave neigt, de droombeelden van de glorie en macht zijns Rijks, die een poos zijne donkere stemming als liefelijke starren komen verhelderen, niet het minst eindelijk zijne waardige houding tegenover de honende taal van Ben Abjathaar en zijne innerlijke ontroering bij het gadeslaan van Gerald's kamp met den Saraceen — die toestanden en gemoedsbewegingen gaf de hr. Veltman met eene gepaste aanschouwelijkheid weder, die den zeventigjarigen leeftijd des Keizers niet uit 't oog verloor en indrukwekkend klonken zijne woorden tot Gerald:

„Aan d'avond van den slag van Ronceval, in schaâuw der boomen zocht ik rond; daar vond ik Roelant, (blauw
en purperbloedig; ik herkende 'em aan de kloven,
door Durendaal gemaakt in 't rotsgebergt; maar boven
noch onder 't dierbaar lijk vond ik het zwaard. En toch
hij had mij vaak gezegd, „als gij, Heer Keizer nog,
mij overleeft, zorg dan, dat Durendaal ter zijden
haars meesters rusten moog." Maar zie, 'k moest de (oneer lijden
dat zij den heiden viel ten fel begeerden buit.
— 'k Dank, Gerald, aan uw moed, dat Roelants oor- (logsbruid,
het heilig zwaard, heur Heer in 't graf terug gaat (vinden.

Straks gevolgd door de uitnoodiging:
„Kom, neem uw plaats, mijn zone,
naast mijne kindren op de trappen van den throne."

Te eerder verdient des heeren Veltmans spel den naam van lofwaardig wijl het hem groote moeite moet hebben gekost in zijn toon, den echten snerpenden verraderstoon uit de oude school, eenige vriendelijkheid, in zijne stem eenigen meer klankrijken omvang te brengen. Afwijking van een jarenlang volgehouden gewoonte kost strijd en buiten de telken twaalf maanden terugkeerende rol van „Gijsbrecht" heeft de heer Veltman gedurende zijn langdurige tooneelloopbaan weinig anders dan echte valschaards en heuschelijke verraders voorgesteld, op wier stem, en gelaat zoodra zij het eerste woord spraken of het topje slechts van hun aangezicht vertoonden de belangstellende toeschouwer reeds rilde en beefde van genot, want het valsche en sluwe is op een tooneel zeer aantrekkelijk.

Graaf Amalrik werd op hoogst verdienstelijke wijze door den heer van Ollefen weergegeven. Behalve dat deze rol — „deze zware partij", zooals de hr. Thijm haar noemde — hoogst ondankbaar is wegens de voortdurende lijdelijkheid, waarin zich Amalrik bevindt en het knagend zelfverwijt en diep berouw waarvan hij telkens de ondubbelzinnigste blijken geeft, werkt die voortdurende slingering tusschen de gedachte aan zijne misdaad en de vrees

door zijn eigen zoon bij de ontdekking van zijn verraad gevloekt te zullen worden, zoo verlammend op zijn karakter, dat het hem tot geen enkele daad aanzet. De toestand waarin later Ragenhard hem brengt en de daaruit voortvloeiende bekentenis aan Gerald doen eindelijk die duldzaamheid haar hoogsten graad bereiken, welke eerst haar beslag erlangt met zijn vertrek in de ballingschap. Het is den heer van Ollefen gelukt de zware en ondankbare partij met goed gevolg te spelen, hier en daar zelfs den toeschouwer tot geestdrift te brengen, door het diep gevoel in zijne woorden en zijne natuurlijke zeggingskracht onder anderen: in zijne tweespraak met den kapelaan Radbert, wien hij van zijn pelgrimstocht naar Ronceval verslag geeft en het gansche tooneel met Keizer Karel en dat van zijne bekentenis aan Gerald.

Het koor van hen, die over den Gerald van den heer Moor wraak hebben geroepen, moet ik met mijne stem versterken. Van die uiterst sympathieke rol heeft de hr. Moor het volgende terecht gebracht: enkele dragelijke oogenblikken in het onderhoud met Amalrik in het eerste bedrijf en het tweede tooneel van het tweede bedrijf, goed reciet der twee laatste kopletten uit den zwaardenzang en van dertig versregels uit het afscheid van Bertha. Over een paar zeer schoone oogenblikken later, thans zij nadrukkelijk gewezen op het beklagenswaardig spel van een begaafd kunstenaar als de heer Moor, die in de aandoenlijk-poëtische en tegelijk echt-ridderlijke rol van Gerald niet alleen maar een slecht, doch wat helaas erger is, een bespottelijk figuur heeft gemaakt. Van daar, dat hij in welk tooneel ook optredend aanstonds het zacht- of sterk-tragische waas der omgeving verbrak, van daar dat hij, op twee of drie korte oogenblikken na, den indruk van het spel zijner wederpartij — meestentijds Bertha of Amalrik — verflauwde en herhaaldelijk het stéréotype geduld van den goedgezinden Nederlandschen schouwburgbezoeker op zeer zware schatting stelde.

Indien voor dergelijke meeningen de aandacht des lezers wordt ingeroepen, geschiedt zulks niet omdat steller dezer regelen de leer van onderscheiden hedendaagsche dramatische en andere kunstrechters omhelst wier hoofdgebod luidt: „Beoordeel zonder oordeel een veroordeel met vooroordeel", maar enkel hierom wijl hij in de door den heer Moor geopenbaarde gebreken niet maar een op zichzelf staand feit in onze tooneelwereld ziet, maar een richting van tooneelspeelkunst, wier aanhangers nog wel te tellen zijn, maar wier aantal zich ook volstrekt niet mag uitbreiden zonder dat de bij het publiek heerschende sympathie voor ons vaderlandsch tooneel en den nederlandschen tooneelspeler alweder gaandeweg terugkeere tot het lage peil, dat zij jaren achtereen aanwees.

Waarin bestond dan het kenmerkende van het ondeugdelijk spel des heeren Moor? Het was eene sterk in-'t oog-springende minachting voor de partij, die hij te vervullen had, het was een koelhartige *achteloosheid* waaruit een den echten kunstenaar onwaardige oneerbiedigheid jegens zijne kunst sprak. Niet slechts de onvastheid van rol, weinig ernstige studie verradend; niet slechts een gebrek aan juiste opvatting; niet slechts het ongewone voor den tegenwoordigen in de moderne komedie of het spektakelstuk groot gebrachten tooneelkunstenaar zouden op zichzelven in staat zijn geweest een zoo begaafd artist als de heer Moor tot een zoo weinig voldoende vervulling van eene ridderlijk tragische partij te brengen, indien bij hem niet vooraf reeds de overtuiging wortel had geschoten, dat eene dergelijke rol als van den ridderlijk-idealistischen Gerald als vallende geheel buiten den kring van den smaak door ons tegenwoordig schouwburgpubliek voorgestaan, de moeite — de zware inspanning 't zij aanstonds erkend — van een gewetensnauwe afbeelding, van een diep indringen en eene bezielde weergeving niet zou loonen. In niets anders heeft men volgens steller dezer regelen — die zijn oordeel zeer gaarne voor beter geeft maar aan den ernst daarvan niets laat afdingen — de zeer onvoldoende vervulling van de partij van Gerald door den heer Moor te zoeken. Een overigens zeer begaafd kunstenaar kan voor de eene rol meer berekend zijn dan voor de andere, niet allen die voor jonge eerste rollen in aanmerking komen, kunnen b.v. de veelzijdigheid van talent met een Coquelin deelen, die na totdusver in de Comédie Française de sterk sprekende karakterrollen uit de hedendaagsche *comédie de moeurs*, inzonderheid van Dumas fils, te hebben vervuld, nu zeer onlangs in de tragedie van den drie-en twintigjarigen Charles Lomon Jean Dacier, de titelrol van een naïven, jongen boer uit de Vendée tijdens de eerste revolutie zoodanig vervulde, dat de dramatische kritikus van het tegenwoordig Frankrijk, Francisque Sarcey, moest erkennen, die veelzijdigheid van talent niet bij hem ondersteld te hebben. Dat het talent van den heer Moor zich nu beter leent tot de vervulling van de jonge karakterrol uit het nieuwere zedespel dan tot het afbeelden van de heldenrol in de tragedie, dat mag hem niet als schuld worden aangerekend, maar dat hij een zijn talent minder passende partij zoo ijskoud onverschillig, zoo hartstochtloos, zoo ontdaan van elke bezieling ter aanschouwing brengt, en daardoor niet alleen, zijn eigen rol rechtstreeks afbreuk doet maar middellijk ook die zijner wederpartij, dat is voor een kunstenaar als hij, van wien ons tooneel groote verwachtingen heeft, en die reeds veel schoons ons gaf bijna onvergeeflijk. Ik zeg *bijna* omdat ik de allertreurigste hebbelijkheid van onze tegenwoordige tooneelbesturen om vier of vijf — zoo niet meer — verschillende tooneelstukken in 14 dagen door dezelfde tooneelspelers te doen opvoeren geenszins buiten rekening laat. Mijne stem gelde als die eens roependen die geen antwoord bekomt, ik weerhoud haar niet om luide te zeggen: zoo men den tooneelspeler geen ruimen tijd laat om zich in zijne partij in te werken; zoo men hem den eenen avond gene, den anderen avond zeer kort daarna deze rol doet vervullen, kan hij bij al zijne tooneelroutine nimmer den toeschouwer zekerheid en vertrouwen in zijn spel afdwingen, omdat zich tusschen hem en het publiek — 't zij dan meer of minder voelbaar — altoos „der dritte im Bunde" der Herr Souvleur oder die Dame Souvleuse stelt. Vóor er eenige sprake van „spel" kan wezen, moet de machinale arbeid van het woordelijk instudeeren van de rol zijn voorafgegaan.

De heer Moor nu kende bij de uitvoering van 10 April weinig van zijn rol. Daaraan dankte de toeschouwer de groote reeks van ellenlange zuchten om intusschen de woorden der onderaardsche help-

ster op te vangen, daaraan zal wellicht ook de vooral in de laatste tooneelen (2e en 3e van het vierde bedrijf) sterk beoefende eigenaardigheid om zich 't zij met één hand, 't zij met beide handen vrij luidruchtig op de gepantserde borst te kloppen, toegeschreven moeten worden. Ik heb de kloppen van den heer Moor nauwkeurig aangeteekend en kan uit dien hoofde verzekeren, dat om van meerderen te zwijgen, Gerald zich wanneer hij de bekentenis van zijn vader verneemt bij de diep-smartelijke woorden „O, Bertha!" waarbij de schrijver der tragedie ten overvloede aanteekende: „Gerald *zich het gelaat met de handen bedekkende*" drie luide kloppen of liever klappen vlak achter elkander te zien en te hooren gaf, twee door zijne handen tegen elkander te slaan en den derde, die langs de rijen der stalles een nauw bedwingbare hilariteit verwekte, door tegen de leuning van den stoel naast hem een harden slag te geven. De gansche tragische indruk van de door den heer van Ollefen op Geralds vraag: „En Ganeloen?" uitgebrachte woorden: „Ik—ben 'et" ging daardoor verloren.

Zeker heeft de heer Moor bij die uitvoeringen te Amsterdam, welke de vertaler bijwoonde, in dat tooneel met Amalrik anders gespeeld, want de heer Thijm vermeldt in zijn slotwoord, dat de heer *Moor* na de ontdekking „meesterlijke oogenblikken" heeft gehad, hetgeen alleen bewijst, nu de heer Moor bij de opvoering te 's Hage geen enkel van die meesterlijke oogenblikken in dat tooneel te aanschouwen gaf, dat dezelfde persoon iets meesterlijks op 't Leidsche plein en iets leerlingachtigs in 't Korte Voorhout kan bezitten. Denkelijk zal het wispelturig spel van den heer Moor in de Borniers tragedie hem verleid hebben te Amsterdam slecht te doen wat hij in den Haag goed volbracht en omgekeerd. Neemt men nu in aanmerking dat de schoone oogenblikken, die de heer Moor had — in de laatste scène tusschen hem, Bertha en den Keizer, de treffende dictie van de versregels „Ik helaas, denk aan 't verleên" en „zacht, spreek zacht! dat niet de mijne 't hoor!"— bij uitstek schoon waren, dat daarbij noch het handgebaar onredzaam, noch de dictie in het schier toonloos basgeluid verviel dan staat het bij mij vast dat de heer Moor den rol van Gerald vrij wat beter ter aanschouwing had kunnen brengen, indien hij slechts eerbied voor zijne kunst had gevoeld.

Juist om die reden en geen enkele andere heb ik hier over de vervulling zijner partij zoo breedvoerig gehandeld. Adel brengt plichten met zich, niet het minst kunstenaarsadel, en het zou der zoogenaamd „realistische richting" in onze tooneelspeelkunst, waarvan de heer Moor een der talentvolste aanhangers is, volstrekt schaden indien de onpartijdige kritiek duldde, dat gaandeweg èn door den kunstenaar èn door het publiek als hoogste uiting daarvan werd begrepen: een koud, kleurloos spel zonder hartstocht of bezieling.

(*Slot volgt*).

F. Smit Kleine.

TENTOONSTELLING IN ARTI ET AMICITIAE.

Ongetwijfeld wordt van de Kunstbode een beschouwing over de thans in de zalen der Maatschappij Arti et Amicitiae geopende tentoonstelling van moderne teekeningen uit de portefeuilles van verschillende liefhebbers, verwacht.

Het licht echter niet in onze bedoeling een critiek te leveren, een zaak, die gewoonlijk toch geheel onnut is en tot niets anders dient als om de artisten te ontstemmen en hen uit hun humeur te maken.

Gewoonlijk wordt de critiek uitgeoefend door lieden, die door de artisten als daartoe onbevoegd geoordeeld worden; veelal zelfs zijn hier te lande die recensies ongeteekend, in tegenstelling met het buitenland, waar de beoordeelaar royaal voor *zijne* opinie uitkomt en zijn werk met zijn naam merkt. Waar dit niet gebeurt, weet de artist niet, van welke zijde die raadgevingen en waarschuwingen komen, en of ze werkelijk gegrond zijn. Hij telt ze dus niet en zou er slechts dàn zijn voordeel mede kunnen doen, wanneer hij wist, dat de beoordeelaar werkelijk als bekwaam kunstkenner en kunstrechter kon beschouwd worden.

Nut dus doet die critiek niet, soms, ja, benadeelt ze in hooge mate den kunstenaar in zijne stoffelijke belangen. Het publiek toch vertrouwt nog te veel op recensies en geen kunstverzamelaar, tenzij hij een geheel onafhankelijk oordeel hebbe, zal er aan denken een kunstwerk aantekoopen, waarover de critiek een ongunstig oordeel heeft uitgebracht. De veroordeelde artist dus heeft slechts schade, geen voordeel van de door den beoordeelaar genomen moeite.

En wat nut trekt *hij* er uit, die met loftuitingen begroet wordt? Is het een jong artist dan kunnen ze hem tot aanmoediging dienen, maar daarentegen ook kunnen ze zijn ongeluk worden. Zoo velen zijn daardoor over 't paard getild, en bij te groote loftuitingen zoo dadelijk bij hunne eerste stappen op het pad der kunst, tot de meening geleid, dat ze reeds dáár waren, waar ze misschien nooit of minstens alleen door jaren van werken, studie en inspanning komen kunnen. Hoe velen zijn op die wijze verongelukt.

De loftuitingen aan de erkende artisten, aan de mannen van naam, och! zij hebben voor den waarlijk bekwamen man zoo weinig waarde.

En wie zal zich vermetenzich een goed kunstoordeelaar te durven noemen. Geen ter wereld staat zóó onafhankelijk in zijn oordeel, dat hij niet een voorliefde, hoe gering ook, heeft voor de eene of wel voor de andere richting. Hij blijft altijd zien en oordeelen uit zijn eigen oogen. Ook wordt zijne eerlijkheid sterk op de proef gesteld, niet door lof te moeten toedienen aan hem voor wien hij als mensch geen sympathie gevoelt, maar door somtijds in 't publiek te moeten kastijden den man, die zijn vriend is.

Daarom onthouden wij ons van critiek. Daarenboven zou critiseeren bij *deze* tentoonstelling zeer onkiesch zijn. Vooreerst voor de artisten. Immers vele der tentoongestelde kunstwerken behooren niet tot de laatste werken der meesters. Maar vooral zou het zeer onbeleefd wezen tegen de eigenaars der kunstschatten, zij die zoo welwillend waren, ons door het openstellen hunner portefeuilles een genot te schenken, wat *zij* niet zonder groote geldelijke opofferingen zijn deelachtig geworden.

Men meene echter niet, dat ik hier doel op het oude spreekwoord „men mag geen gegeven paard in den bek zien". Hoe goed dat woord ook zijn moge, hier is het in 't minst niet van toepassing. Immers,

wat men op deze tentoonstelling ziet, 't is alles minstens genomen goede kunst, en het oog wordt niet afgeleid, de lachlust of het medelijden niet opgewekt door het een of andere prul, waarvan geen der gewone tentoonstellingen verschoond schijnt te kunnen blijven. Ook de onkundige kan hier, zonder vrees van zich bespottelijk te maken, zich het air van een kunstkenner aanmatigen, en bij elke teekening gerustelijk zeggen „'t is fraai, 't is mooi, superber, etc."

Ieder zal thans begrijpen, waarom wij vooral van *deze* tentoonstelling geen critiek behoeven noch kunnen geven.

Een enkel woord echter, om hem, die de tentoonstelling nog niet bezocht, aantemoedigen, de gelegenheid niet te verzuimen om kennis te maken met zooveel uitmuntends, kan niet te onpas gesproken worden. Genoeg zal het zijn, hier de hoofdlichtpunten der tentoonstelling te noemen. Met genoegen kunnen wij verklaren, dat de Hollanders zich uitmuntend staande houden niet alleen, maar het in vele opzichten van de vreemden winnen.

Zoo was de indruk, die *wij* verkregen.

De alphabetische orde volgende, vinden wij van onze landslui, niet minder dan zes teekeningen van Allebé, drie van Apol, vier van Bisschop, een gelijk getal van Bles, acht van Bosboom, vier van Greive, zes van Israels, vijf van Herman Ten Kate, vier van J. Maris, negen van Rochussen, vier van Roelofs, drie van Ronner, maar — 't wordt bespottelijk. . . men zal meenen, dat het aantal inzendingen hier het meeste in aanmerking komt, terwijl zoovele artisten slechts door een enkele teekening vertegenwoordigd evenveel aanspraak maken op onze bewondering, — daarom, de taak wordt ons te zwaar, ook al wilden wij ons niet wagen aan het noemen wat de vreemde kunst ons hier biedt. Dat elk ga zien en ga genieten.

Maken de artisten hier een heerlijk figuur, naast hen staan zij, die kunstliefde aan mededeelzaamheid parende, de kunstliefhebbers — die deze tentoonstelling tot stand brachten en beheeren. Dit laatste meenen wij te moeten opmaken uit den catalogus.

Ware Arti zelf meesteresse geweest, gewis zij zou in een voorwoord hulde en dank hebben toegebracht aan hen, die haar in staat stelden, zooveel schoons te kunnen toonen en daardoor mede te werken tot bevordering der kunstzin onder ons volk.

Wat de nederigheid der verzamelaars hun verbood zelf te doen, en Arti waarschijnlijk verhinderd was te doen, dat mogen wij doen en met dankbaarheid vermelden wij de namen van hen, die tot het zamenstellen van dat heerlijk geheel zamenwerkten.

Dank dus aan Z. M. den Koning, aan Z. K. H. Prins Hendrik, aan Teijlers Stichting en aan de Dames Wertheim, Froger, en de HH. Lantsheer, Blancke, Tutein Nolthenius, G. Heineken, Jhr. de Jonge van Ellemeet, P. Stortenbeker, Mr. Verloren v. Themaet, v. d. Niepoort, Rud. J. Kijser, Mr. C. C. L. Hartogh, Dudoc de Wit, Jac. de Vos, Mr. van Tienhoven, Royaards v. d. Ham, Post, H. Ten Kate, Willet, v. Kempen, Franken, van Gogh, IJzendijk en anderen.

VERKOOPINGEN MET BLUF.

Dezer dagen is de verbolgenheid van de Parijsche kunstwereld opgewekt door de stoutheid, waarmede de expert Haro eenige schilderijen van betrekkelijk weinig waarde tot werken van eerste meesters heeft trachten te verheffen.

De verkooping van de verzameling van den hertog van Berwick en Alba werd voor eenigen tijd aangekondigd. Catalogus, aanplakbiljetten en verdere aankondigingen, alles was ingericht op de meest blufmakende wijze en geschikt om de aandacht te trekken.

In de eerste plaats „zoo zegt l'Art" was de verkooper geen Spaansch Hertog, maar wel waren het aan de beurs bekende speculanten, die voor eenigen tijd eigenaars geworden waren van de schilderijen, tapijten en prenten, die nu in veiling kwamen. In Februari werden er in de aankondigingen nog 14 fresko's van Goya bijgevoegd, maar daar het niet vol te houden was om ze ook als een deel van de verzameling van den Hertog te doen doorgaan en elk, die ooit in Spanje geweest was, zeer goed wist, van waar zij kwamen, werden die fresko's van de lijst genomen.

Van die ballast ontheven, had de verkooping nog wel een redelijk gunstigen afloop kunnen hebben, zoo de catalogus met minder bluf opgesteld geweest ware, maar door Rubens, Velasquez en Murillo te noemen als de makers van vier schilderijen, die niets op hun werk gelijken, daarin zag men een herhaling van de knoeierijen van de valsche Rembrandten en van Dijcken en van de verkooping van Schneider.

Thans had men van een voddig portret een Murillo gemaakt, een van Uden was met behulp van overschilderen, een Rubens geworden, en een prul, waar een kenner geen 500 francs voor zou willen geven, werd een Velasquez genoemd enz.

De catalogus prijkte met een voorrede van Charles Blanc, en zelfs gaf de „Gazette des beaux arts" een gravure naar dien afschuwelijken Velasquez.

Het bestuur van l'Art wenschende een einde te maken aan dergelijke gemeenheden, die alleen dienen, om onkundige koopers er in te doen loopen, stelt een som van tien duizend francs beschikbaar aan de Parijsche kunstenaarsvereeniging, zoo vier erkende kunstkenners, gekozen uit verschillende landen, die zaken als echt willen erkennen.

De Murillo werd ingezet voo 40000 fr., maar kon het slechts tot 29000 francs brengen. De Rubens 40000 fr. gold slechts 23000 fr. Een Velasquez daalde van 100,000 fr. op 45,000, en de tweede van 12,000 op 7200, terwijl het bijna zeker is, dat alles opgehouden werd, en niemand gelooft, dat ze werkelijk verkocht zijn.

Na de verkooping van die vier stukken, waaraan om er grooter waarde aan te hechten, een geheele zitting gewijd was, trok het publiek verontwaardigd naar huis met de verzekering dat alles weer terugging naar de plaats van waar het kwam. Vervolgens werden er 3 zittingen besteed aan het verkoopen van 75 tapijten, die wel van groot belang schijnen te zijn en nog eens 3 voor die van 4000 prenten.

Wij zijn misschien in het bovenstaande wat wijdloopig geweest, doch wij wilden de aandacht er op vestigen van hen, die hier te lande verzamelingen van kunst enz. wenschen te verkoopen. Tegenwoordig wordt van elke verkooping, waar slechts een paar oude schilderijen, aardewerk of wat ook voorkomen, een beweging gemaakt, als ware er kwestie van kostbare verzamelingen. Daardoor worden zoowel koop-

lieden als liefhebbers verlokt reizen te maken naar stadjes en dorpen, waar anders nooit iemand komt. Dit is nu zeer goed tot vermeerdering hunner aardrijkskundige kennis, maar 't bevalt hun gewoonlijk niet, teleurgesteld of bedrogen te worden. En hoe weinig die bluf helpt, om van iets van geen belang iets belangrijks te willen maken, bleek nog onlangs uit de verkooping Romondt te Utrecht. De catalogus van de schilderijen en antiquiteiten zou hebben doen vermoeden, dat men hier een allerbelangrijkste verzameling zou vinden. Op prachtig zwaar papier gedrukt, nauwkeurig de maat aangevende van het nietsbeduidende voorwerp, eenige etsen, de vloeiende stijl van Havard, alles deed verwachten, dat men iets buitengewoons zien zou. Groot dan ook was de verontwaardiging van elk en velen, die er een reis voor kwamen maken, keerden terug, zonder verder iets van de verkooping te willen weten. Dientengevolge ook bracht de geheele verzameling geen noemenswaardig cijfer op, terwijl zonder dien bluf misschien het dubbele was bereikt.

Daarom, verkoopers, laat u niet opwinden, hoedt U voor de bluf, die U minder opbrengt en U veel geld kost.

———

DE „ANATOMIESCHE LESSEN" IN DE HOLLANDSCHE SCHILDERSCHOOL.

———

In het Kunstblad „l'Art" heeft onze kundige Vosmaer een allerbelangrijkste studie geleverd over de plaats, die tusschen de andere kunstwerken der oud Hollandsche School wordt ingenomen door de voorstellingen van „anatomiesche lessen."

Steeds schijnt het menschdom, door zekere ijdelheid gedreven, er groot vermaak in gehad te hebben, zich in zijn afbeeldsel vereeuwigd te zien, een zwak, wat tegenwoordig door de photografie bizonder in de hand gewerkt wordt.

Bij de middeleeuwsche, de kerkelijke kunst, stelde men zich tevreden met zijne gelaatstrekken te leenen aan heilige of bijbelsche personen in de geliefde voorstellingen van dien tijd, of wel men schonk eenig kunstwerk aan kerk of kapel en liet zich en familje daarop in knielende, biddende houding op den voorgrond plaatsen.

Het midden der 16e eeuw was het einde der kerkelijke kunst in Holland. Na dien tijd schilderde men wat men dadelijk om zich zag, men schilderde de werkelijkheid, gehuld in een meer of minder poëtisch kleed van kleur en van licht en bruin.

Toen werd er een nieuw veld voor de menschelijke ijdelheid geopend. Aan haar hebben wij die ontelbare portretten te danken, die ons de menschen van den tijd geven, geheel zooals ze werkelijk waren. Aan haar zijn wij die lange reeks regenten-, schutters- en gildenstukken verplicht, die zooveel hebben bijgedragen tot den roem der Hollandsche schilderschool.

En was het wonder, dat bouwende en steunende op elkander, allen werkende voor hetzelfde doel, de schutters voor de vrijheid — de regenten van stad en lande en liefdadige instellingen voor de belangen van de aan hun toevertrouwde panden — de beoefenaars van kunst, wetenschap of nijverheid voor de welvaart van hun gilde, — dat die allen gaarne zich gezelschap van hen, met wien zij dagen van strijd en overwinning, van verdriet en weelde hadden doorgebracht, op één doek vereeuwigd zagen?

Zoo noemt Vosmaer ons een aantal schilderijen en een paar teekeningen en prenten, waarop de beoefenaars der ontleedkunde, professors, doktoren, studenten geschaard om de ontleedtafel zijn voorgesteld.

Vooral door het Chirurgijnsgilde te Amsterdam zijn daartoe belangrijke bijdragen geleverd.

Men zal zich herinneren, hoe voor eenige jaren deze schat, als van geen waarde beschouwd, voor ons verloren zou zijn geweest, zoo niet bij tijds door eenige belangstellende Amsterdammers de noodige gelden waren bijeengebracht, waardoor zij de kunstwerken van het Chirurgijnsgilde aan de stad Amsterdam konden ten geschenke aanbieden.

Uit den aard der zaak hebben deze schilderijen met hare lijken en geraamten voor het publiek minder aantrekkelijks, dan de schutterstukken met hunne vrolike, levenslustige gezichten van de schutters, terwijl zij aan een welvoorzienen disch gezeten zijn. Voor den waren kunstkenner echter hebben de eerste even veel waarde.

In de hoop, dat wellicht door den een of ander nog eene uitbreiding daaraan zal kunnen gegeven worden, nemen wij hier de lijst over van de door den heer Vosmaar genoemde kunstwerken.

16... W. Buytewech. Teekening in het Museum Boymans te Rotterdam.
1603. Aert Pietersen. Schilderij. Anat. les van Dr. Egberts. Stad Amsterdam.
1616. De Gheijn. Prent van Stoc, naar de Gheijn.
1617. Michel en Pieter van Mierevelt. Schilderij. Anatomische les van Dr. van der Meer. In 't gasthuis te Delft.
1619. Thomas de Keyser. Schilderij. Les van Dr. Egberts op het geraamte.
1625. Nicolaas Elias. Schilderij. Anat. Les van Dr. Fontein. Beide laatsten te Amsterdam.
1632. Rembrandt van Rijn. De anatomische les.
1656. Rembrandt van Rijn. Schilderij. Anat. les van Dr. Deyman.
1656. Samuel van Hoogstraten. Teekening. Een dokter met een lijk in zijn studeervertrek. Rotterdam.
1670. Adriaan Backer. Schilderij. Anat. les van Prof. Ruysch. te Amsterdam.
1681. Kornelis de Man. Schilderij. Anat. les. Gasthuis te Delft.
1683. Johan van Neck. Schilderij. Anat. les van Prof. Ruysch. te Amsterdam.
1684. ? Schilderij. Drie regenten van het Amsterd. Chirurgijnsgild. Amsterdam.
1689. Jurriaan Pool. Schilderij. Twee regenten van hetzelfde gild. Amsterdam.
1706. ? Schilderij. Drie regenten van dat gild. Amsterdam.
1716. Arnold Boonen. Schilderij. Vijf regenten als boven. Amsterdam.
1727. Thomas van der Wilt. Schilderij. Anat. les. Gasthuis te Delft.
1728. Cornelis Troost. Schilderij. Anat. les van Prof. Roëll. Amsterdam.
1731. Dezelfde. Schilderij. Drie regenten van het Amsterdamsche gild. Amsterdam.

1732. Quinckhart. Schilderij. Vijf regenten als voren. Amsterdam.
1737. Dezelfde. Schilderij. Regenten, Chirurgijn, waaronder de beroemde steensnijder Meijer. Amsterdam.
1743. Dezelfde. Schilderij. Vier regenten als voren. Amsterdam.
1758. F. Regters. Schilderij. Anat. les van Prof. Camper. Amsterdam.
17 . Nicolaas Rijnenburg. Schilderij. Eenige geneesheeren. Gasthuis te Delft.

Vosmaer wijdt aan elk dier kunstwerken eenige regels en doet zijne studie, die wij ter lezing zeer aanbevelen, door eenige schetsen naar die schilderijen verzeld gaan.

DE CATALOGUS VAN DE VERZAMELING JOHN F. LOUDON.

Het is te bejammeren, dat van onze kunstnijverheid van vroegere tijden zoo bitter weinig bekend is en er niet veel hoop bestaat, dat wij er ooit veel van te weten zullen komen. Wel is waar, hare voortbrengselen zijn nog in groot getal dáár, om te bewijzen, welk een hooge trap van ontwikkeling zij eens bereikt had, — doch gaarne ook wil men er meer van weten. Onze tijd van grondig onderzoek stelt zich niet te vreden met iets te zien, te bewonderen, hij wil ook weten hoe het gemaakt en wie de maker is, en daarmede niet tevreden, verlangt hij meer van hem, van zijne omgeving, en zijne wijze van werken te vernemen. Welkom daarom is elke vondst, die dienen kan, in deze onze weetlust te bevredigen. Met genoegen daarom begroeten wij de verschijning van den »Catalogue chronologique et raisonné des faiences de Delft, composant la collection de Mr. John F. Loudon" die onlangs verkrijgbaar gesteld is.

Deze catalogus vervaardigd door den heer Havard geeft blijk van degelijk onderzoek en met verlangen mogen wij uitzien naar de te verwachten meer uitvoerige geschiedenis van de Delftsche aardewerk-fabrieken, waarin dezelfde schrijver ons de resultaten van zijne veelvuldige nasporingen zal mededeelen.

't Moge ons pijnlijk aandoen, dat wij het aan vreemden overlaten ons met een deel onzer eigene geschiedenis bekend te maken, onze nalatigheid is niet hunne schuld, en 't past ons hun ijver dankbaar toe te juichen.

De eerste baanbreeker, die ons iets over onze Delftsche fabrieken leerde, was Auguste Demmin. Hij was het vooral, die meer algemeen de aandacht op dlt fabrikaat vestigde, onderzoekingen daarover in 't werk stelde en ons met eenige fabrieken, makers en merken bekend maakte. Ofschoon soms zeer oppervlakkig, en niet geschikt, om onvoorwaardelijk voor waarheid aangenomen te worden, leveren zijne werkjes ten minste de eerste gronden tot iets beters.

De heer Havard was, door de opdracht tot het vervaardigen van den thans verschenen catalogus zoo gelukkig met een der fraaiste verzamelingen vertrouwd te worden, die hem tot bazis kon dienen voor verdere bestudeering van die tak van onze kunstindustrie.

Met zulk een verzameling onder zijn bereik en in de onmiddelijke nabijheid van Delft, waar men mocht verwachten alle stukken het gilde betreffende, bijeen te vinden, zou men meenen, het niet zoo bizonder moeielijk zijn zou eene volledige geschiedenis van het vak te schrijven.

Doch helaas, de branden van 1536 en van 1618 hadden veel vernietigd; nalatigheid, slordigheid en diefstal hadden het verdere gedaan. In 1833, zoo zegt Havard, werden door de laatste overlieden van het Sint Lucas gilde, waarvan de plateelbakkers een deel uitmaakten, eenige kisten naar het stedelijk archief overgebracht, die naar het schijnt, de papieren van het gilde, misschien ook wel de modellen en gildeproeven bevatten. Toen de ijverige Soutendam tot archivaris benoemd werd, wilde hij den inventaris van die schat gaan opmaken. De koffers werden geopend. Ze waren ledig.

Zoo ging het vroeger daar en elders.

Een der belangrijkste bewaarde stukken is het „St. Lucas-Gilde tot Delfft Meesters-boeck" op de kon. bibliotheek te 's Hage [1]. Hieruit en door onderzoekingen van allerlei aard en in verschillende archieven is de heer Havard zoo ver gekomen, dat hij ons de biografien van 235 plateelbakkers, durft beloven. In de tweede plaats zal hij in het toegezegde werk een overzicht geven van 't geen zij gewrocht en de plaats die zij in hun vak bekleed hebben.

De thans verschenen catalogus is opgeluisterd door twee etsen van Flaming en een groot aantal monogrammen en afbeeldingen. Bij de namen der makers heeft de heer Havard zooveel mogelijk de jaartallen en verdere bizonderheden gevoegd, die hem als vruchten van zijne onderzoekingen zijn bekend geworden. Een en ander maakt deze catalogus tot een groote aanwinst voor de kennis onzer plateelbakkerijen en tot een leiddraad voor de verzamelaars van het thans zoo gezochte Delfts aardewerk.

Onwillekeurig rijst bij ons de vraag op, waarom zou die tak van industrie niet op nieuw hier te lande kunnen worden uitgeoefend? Mij is geen reden bekend.

RAPPORT aan den Minister van Binnenlandsche Zaken omtrent de prenten en teekeningen door jhr. mr. J. de Witte van Citters te 's Gravenhage aan den staat der Nederlanden gelegateerd, en thans berustende op 's Rijks prentenkabinet te Amsterdam.

Uit de verzameling kunstvoorwerpen, door jhr. mr. de Witte van Citters aan den staat der Nederlanden gelegateerd, werden voor 's Rijks prentenkabinet te Amsterdam bestemd en daarin opgenomen:

1e een kunstboek, inhoudende: 101 kopergravuren door Albrecht Dürer, twee etsen met zijn monogram maar niet met zekerheid aan hem toe te kennen, zijn

1 In zijn geheel voorkomende in Obreen's „Archief voor Nederlandsche kunstgeschiedenis." in No. 1 van de Kunstbode 1877 aangekondigd.

portret in houtsnede door hem zelven (Bartsch no 156) en zijn portret met de pen geteekend;

2e een band inhoudende: 17 houtsneden door Albrecht Dürer, uit de serie bekend onder den naam van „Het leven der Maagd Maria," drie dubbelen van deze houtsneden (Bartsch 81, 88 en 95), twee houtsneden, voorstellende Maria en het kind Jezus. (B. 101) en Christus aan het volk vertoond (B. 9);

3e een omslag met 28 teekeningen, voor het meerendeel schetsen en studiebladen.

De sub 1 genoemde verzameling, die een geheel vormt, zoo als men slechts zelden aantreft, is blijkens eene Latijnsche aanteekening op een der bladen omstreeks 1562 door den bekenden Antwerpschen geograaph Abraham Ortelius bijeengebragt. De prenten zijn over het algemeen uitmuntend fraai van druk, en, ofschoon opgeplakt, van goede conditie. Is deze verzameling, waaraan slechts zeven der door Bartsch genoemde kopergravuren ontbreken, dus op zich zelve reeds zeer belangrijk, ook voor 's Rijks prentenkabinet mag zij als een schoone aanwinst worden beschouwd, daar zij het fraaie werk van Albrecht Dürer, dat aldaar reeds berustte, aanvult en verbetert.

In de collectie, door jhr. mr. de Witte van Citters gelegateerd, vindt men niet alleen twee gravuren, in uitmuntende druk en conditie, die tot nog toe slechts door kopijen waren vertegenwoordigd (B. 69 la famille du Satyre en B. 82 la dame à cheval), maar daarenboven bevat zij van eenige prenten, staten, die in 's Rijks verzameling ontbraken, bijv. van Adam et Eve B. 1, Erasme B. 107 enz.

Van vele gravuren vindt men in de collectie de Witte van Citters fraaijere drukken en betere exemplaren; als zoodanige mogen genoemd worden: B. 19, 26, 36, 37, 39, 44, 59, 73, 74, 76, 77, 84 en 102. Ook van het portret in houtsnede waren slechts exemplaren zonder het daaronder behoorend gedicht aanwezig; terwijl de beide etsen, die niet met zekerheid aan Dürer kunnen worden toegeschreven, geheel ontbraken.

De sub 2 genoemde houtsneden waren reeds in het prentenkabinet aanwezig.

Onder de sub 3 genoemde teekeningen zijn belangrijk twee met potlood op perkament geteekende voorstellingen (een rooker en een binnenhuis) door D. M. Limborch, een kunstenaar uit het midden der 17e eeuw, van wien ons schier niet anders dan deze teekeningen bekend is.

Amsterdam, 20 April 1877.

w. g. De Directeur van 's Rijks
Prentenkabinet te Amsterdam.
J. Ph. van der Kellen.

IMPRESSIONISTEN.

Parijs kan zich tegenwoordig verlustigen in eene tentoonstelling van de werken van de zoogenaamde impressionisten, een nieuwe richting in de schilderkunst. De naam is zeker zeer mooi; die artisten maken de pretensie, den indruk weer te geven, dien de natuur op hen maakt, iets waarnaar wel alle schilders streven. De natuur schijnt echter op die impressionisten een ongelukkigen indruk te maken, daar naar 't geen men daarvan hoort en leest, het allerkoddigst of liever bedroevend moet zijn, de voortbrengselen van die zoogenaamde kunst te zien. Een te Parijs wonend landgenoot heeft ons beloofd, van die tentoonstelling weldra een meer uitvoerig bericht te zullen leveren.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Enkele gedeelten van het monument te Heiligerlee zijn gebleken uit een slechte steensoort vervaardigd te zijn, zoodat de steen afgebrokkeld is.

Dit is o. a. het geval met de borst van het beeld van den graaf. De regeering is met den beeldhouwer Geefs in overleg getreden, om de herstelling te bewerkstelligen.

In het Mauritshuis hangen twee portretten uit het begin der 16e eeuw, vroeger ten onrechte gecatalogiseerd als stukken van of naar Albrecht Dürer of Lucas van Leiden en opgegeven als voorstellende Laurens Coster en Guy d'Arezzo. Deze opgave steunde op geen enkelen goeden grond. Men dacht waarschijnlijk aan Guy d'Arezzo, een monnik uit de 11e eeuw, die de muzieknoten uitvond, omdat op een der portretten een blad muziek geschilderd is; hoe men aan Laurens Coster kwam is geheel en al een raadsel.

Intusschen hebben thans de HH. Victor de Stuers en Redtenbacher ontdekt, dat een dezer schilderijen, welke tot de Italiaansche school behooren het portret is van den bekenden architect Giuliano da San Gallo. Het is namelijk het portret, waarop een passer en schrijfpen voorkomen.

De portretten zijn afkomstig uit de verzameling van den Stadhouder Willem III.

De heeren C. Vosmaer, A. G. Van Hamel en P. Haverkorn van Rijsewijk, die, op verzoek der heeren Le Gras, Van Zuylen en Haspels, zich belastten met het beoordeelen der tooneelstukken, welke ingezonden werden op de door genoemde Directie uitgeschreven prijsvraag, hebben den uitgeloofden prijs van duizend gulden toegekend aan het blijspel: „De Kiesvereeniging te Stellendijk, waarvan de heer Lodewijk Mulder uit Den Haag de schrijver bleek te zijn. Het verslag over de 37 ingekomen stukken, waarvan, behalve het bekroonde, nog 7 een afzonderlijke beoordeeling waardig werden gekeurd, is in de *Spectator* medegedeeld.

Tot lid van de commissie van 's Rijks-Adviseurs voor de monumenten van geschiedenis en kunst is benoemd de Heer H. J. Scholten te Haarlem.

Waarschijnlijk ten gevolge van de meer en meer ontwakende belangstelling door het publiek in zijne Musea getoond, blijkbaar uit het voortdurend toenemend bezoek niet alleen, maar vooral ook uit de veelvuldige geschenken in de laatste tijden aan de Musea gemaakt, is door Z. M. den Koning eene Rijks medaille ingesteld, die zal moeten diennen tot erkenning van de diensten het Vaderland bewezen door hen, die door het schenken van belangrijke voorwerpen van kunst of wetenschap medewerken tot uitbreiding van de Rijks instellingen, die tot de ontwikkeling van de Vaderlandsche kunst, nijverheid en wetenschap kunnen dienen.

Niets zal ons aangenamer zijn, dan het uitreiken dezer medaille veelmalen te kunnen mededeelen.

ADVERTENTIEN.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 10. 3 Juni 1877.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING EN AANKWEEKING

VAN

SMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

MARCELLUS EMANTS EN DAVID VAN DER KELLEN JR.

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

Met de Maatschappij Arti et Amicitiae, de vertegenwoordigster der Beeldende Kunst in Nederland, maakt de Kunstbode het zich tot een treurigen plicht, zich in rouwgewaad te hullen, bij het verlies, door het geheele vaderland in het afsterven van zijne Koningin geleden.

Heeft door Haar dood geheel Nederland een zwaren slag geleden, zeker zal die bizonder gevoeld worden door de kunst, die in haar een bewonderaarster en beschermster verliest, steeds bereid naar vermogen haar door stoffelijke, maar meer nog door andere middelen te ondersteunen.

Veel heeft de overleden Koningin er toe bijgedragen de liefde voor de kunst te doen ontwaken en aan te kweeken bij allen, die de hooge eer genoten, zich in hare omgeving te mogen bewegen, en die op hunne beurt die kunstliefde weder in wijdere kringen voortplantten.

Moge zij blijve voortleven die liefde voor kunst, het kenmerk der wezenlijke beschaving, moge zij zich van uit de hoogere kringen meer en meer verspreiden onder het Nederlandsche volk, en de bron worden voor verhoogd levensgenot en volkswelvaart, gewis een der vurigste wenschen van de geliefde doode zou vervuld worden.

Dat de Nederlandsche kunstenaars op de roepstem van hunne Maatschappij Arti et Amicitiae een uiterlijk teeken van rouw hebben aangenomen, het kan niemand bevreemden. Hoe velen onder hen toch zouden uit de door de overleden Vorstin aan hen gerichte brieven kunnen doen blijken, hoe de Kunst door Haar geliefd en de Kunstenaar door Haar geschat werd. Die brieven bijeengebracht zouden een monument vormen schooner dan eenig standbeeld.

DE DOCHTER VAN ROELANT.

III.

Het spel van Mevr. Ellenberger was als Bertha „subliem", gelijk een mijner kunstvrienden mij opgetogen verzekerde, en ik zal de laatste wezen om die kernige lofspraak eenigerwijs te verkleinen, alleen voeg ik er als bepaling bij: verheven door onbeschrijflijken eenvoud, waardige kalmte en verkwikkenden gloed. Zoo iemand onder de medespelers dan wist zij het dichterlijk waas door de Bornier over zijne schepping uitgespreid te bewaren. Hier was een teerheid en fierheid, een warmte en kleurenrijkdom, een diep gevoeld aanbrengen van fijne tinten, gekroond door een harmonischen eenvoud, die ik als de vruchten van ernstige studie hoogelijk waardeer.

Gelijk men weet derft Mevr. Ellenberger de gave van een sympathiek stemgeluid; een der gewoonste maar zekerste middelen voor den tooneelkunstenaar om tot het gemoed der menigte te spreken, ofschoon terstond erkend moet worden dat het kunstlievend Nederland te dien opzichte niet verwend wordt noch door zijne redenaars, noch door zijne tooneelspelers. Ik wil een goed deel van dien weinigen klank en afronding, dat gemis aan vollen en bezielenden toon gaarne, zeer gaarne zelfs op rekening van ons dierbaar klimaat brengen, doch meen te mogen vaststellen dat op het punt van stemontwikkeling door zang- en andere geluidsoefeningen onze oudere tooneelkunstenaars weinig of geen studiën hebben gemaakt om met des te meer klem dit bij de voordracht — inzonderheid van verzen — zoo gewichtig punt onzen jongeren artisten aan te bevelen. Er

zijn maar zeer weinig artisten, die door hun spel hoe schoon ook de verwaarloosde stemontwikkeling kunnen doen vergeten en er zijn maar zeer weinig stemmen wier klankomvang en vermogen niet, zelfs bij personen van rijperen leeftijd, ten goede verzorgd en ontwikkeld kunnen worden. Het is Mevr. Ellenberger dikwijls gelukt door haar spel, haar minder sympathiek stemgeluid te doen vergeten, en de tooneelen met Gerald en Keizer Karel waren zeker eenigen der schoonste, alleen was hare dictie van het gebed voor Gerald's overwinning te slepend en klonk daardoor mat.

Melden wij nu nog, dat de kleinere rol van Ragenhard voortreffelijk door den heer Spoor, die van Ben Abjathaar bizonder voldoende door den heer Van Schoonhoven werd vervuld en de heeren Albregt en Morin hunne partijen met zorg weergaven, dat alle medespelers zonder onderscheid de vloeiende alexandrijnen zonder hinderlijke cadans ten gehoore brachten, bijna geen tongval ons oor trof, dat de kostumen prachtig waren, dat bij de tooneelschikking goede smaak had voorgezeten, dan kon door dat alles, vooral tegenwoordig nu de sympathie jegens ons tooneel steeds aanwakkert, na eene eerste opvoering in onze residentie minstens eene tweede, derde en vierde verwacht zijn, even druk zoo niet drukker bezocht dan de eerste. Welnu, er is hier een tweede voorstelling van de Dochter van Roelant geweest, die vrij slecht bezocht was en waarop geen derde is gevolgd. Twee voorstellingen van zulk een stuk, zoo vertaald, zoo uitgevoerd, dat is wel kras, doch zeer verklaarbaar. Vooreerst bezit het oorspronkelijk stuk — en de vertaling heeft, zooals ik reeds zeide, die behouden — letterkundige verdiensten van den eersten rang die door $^2/_3$ van een schouwburgpubliek niet worden opgelet, dat boven alles naar dramatische spanning vraagt door tooneelen vol verwikkeling en door het verrassend ontknoopen daarvan. Dan ligt over het geheele stuk zulk een zacht poëtisch waas — ik doelde er ook reeds op — dat zoo het niet aanstonds wordt bemerkt en gewaardeerd voor het gemoed des toeschouwers verloren gaat. Ik denk hier aan het bekende rijmpje:

Poëzy is overal
Overal mijn' vrinden,
't Is de vraag maar wie haar wel
Wie haar niet kan vinden.

Niemand zal daarenboven ontkennen dat verzen heden ter dage, in het laatste kwart onzer van werkelijkheid overvulde eeuw, naar de schatting van het meerendeel onzer wereldwijzen onzin zijn. Men spreekt in het werkelijke leven niet op rijm, het tooneel beeldt het werkelijk leven af, dus zijn verzen in een tooneelstuk belachelijk. Shakspere, Vondel, Corneille, Racine, Molière, Voltaire, mogen al in verzen hebben geschreven, wij — de „men" zwelt of krimpt hier tot wij — zijn dergelijke antieke vormen ontwend, en, wat bij onze reusachtige ontwikkeling niet te verwonderen is, ontgroeid.

Goethe en Schiller hebben in hunne tooneelstukken een anderen weg bewandeld; rijmlooze jamben dat is de ware dichtvorm voor den nieuweren tijd. De lof der proza zinge de op vilten pantoffels rondslofende tooneelmuze, de kothurne ligt sints $^1/_4$ eeuw bij een oud-roest. Alexandrijnen zijn bovenal zeer verouderd; zij hebben iets stuitends voor onze ooren, behalve wanneer de een of andere Agar ze in de tale Corneille's ons voordraagt, maar hollandsche alexandrijnen, fi donc...de schimmen van Focquenbroch, Andries Pels, Wiselius en Klijn roepen zij wakker, ons tooneel, onze kunstsmaak, onze moderne beschaving, onze....enfin ons begrip van werkelijkheid gaat verloren indien hunne heerschappij weder begint. Zijn wij het heldenmatige niet ontwend? Welk belang boezemt ons een middeneeuwsche heldentype in, die het karakter van den tijd afspiegelt; de zachte middeneeuwsche jonkvrouw, die al onze salonvormen met voeten treedt en tot een jonkman de eerste woorden van min spreekt, zij is toch al te belachelijk! [1] En dan dat zwaard- en schildgekletter, die helmen met vederbossen en pluimen, die borstkurassen en knieschijven, welk behoorlijk XIXe eeuwsch oog aanschouwt niet met meer verrukking een rok van Hart, een overhemd van Schakel, en niet te vergeten, een bungelende horlogeketen van Roelof Citroen op een indecent laag uitgesneden vest? Mijne heeren en mevrouwen daar is één ding zeer onverkwikkelijk in uwe werkelijkheidskoketterie, dit: gij wenscht den kunstenaar den kring uwer werkelijkheid op te dringen, gij wenscht ons tooneel wel niet te bezigen voor reizen om de wereld, door Berlijn in 80 uren en ter aanschouwing van gruweldaden op de bodems van zilte plassen — daarvoor is uw kunstsmaak te veredeld, maar gij wenscht het alleen te zien ingeruimd voor zedetooneelen uit uwe eeuw en uit uwe omgeving; onze akteurs, beweert ge, zijn zoowel als ons publiek het heldenmatige ontwend. Hun staan die ridderkostumen niet; onredzaam bewegen zij er zich in en wie hen geen liefdesverklaring aan een gehuwde vrouw in haar boudoir kan doen vertoonen, die blijve met zijn dramatische vruchten ons van 't lijf. Gij wilt bovenal geschokt worden, zij het ook door de afbeelding van schuldige passiën; de stille, romantisch-poëtische snaren uwer harten kunnen de *Mignon* van Thomas en de *Marguerite* van Gounod doen trillen, het is diep aandoenlijk in een zangspel het „Je t'aime!" te hooren maar in een nederlandsch tooneelstuk een nederlandsch akteur tot een jongmeisje te hooren spreken: „U heb ik lief," is dwaas; gij wilt in alles werkelijkheid en gij vondt dien zin daartoe in de Bornier's tragedie slechts gedeeltelijk terug; gij verliet niet ontroerd, niet geschokt, niet geestdriftig uw loge, en deeldet uw kalm kunstgenot uw kalme vriendentrits meê, die natuurlijk aanstonds besloot kalm thuis te blijven „als ze dat ding weer'reis gaven."

Het is een weinig bemoedigend teeken des tijds dat een poëtisch heldentreurspel van uitstekende vertaling, van zeer voldoende opvoering niet meer dan tweemalen in de residentie voor een bezette schouwburgzaal kon worden vertoond, thans nu de belangstelling in ons nationaaltooneel heet te zijn ontwaakt.

F. Smit Kleine.

---

1 Van gaanderij tot parterre liep een „lange" (sic) glimlach bij Bertha's woorden tot Gerald: „Gerald 'k heb u lief."

RADICAAL EN CONSERVATIEF.

Te Haarlem op de Nieuwe Gracht staat een zeventiende-eeuwsch gebouw dat door de Corporatie der kleêren keurslijfmakers, omstreeks 1686 werd gesticht en steeds als Gildehuis gediend heeft. Die bestemming blijkt ook uit het inschrift op den gevelsteen, dat in deze voege luidde:

Schoon 't laken en de stof
Heel treflick is geweeve,
Ten heeft nogh geen fatsoen,
Den mensch te kleên na 't leve.
De schaer die breeckt het eerst,
En 't wert weer soo gevoecht,
Dat boer en edelman
Te samen zijn vernoecht.

Dit Gildehuis is in verloop van tijd in twee perceelen gesplitst en in handen van verschillende eigenaars gekomen, maar de gevelsteen welke in 't midden van het gebouw stond en dus eene gemeenschappelijke bezitting was geworden, bleef tot voor weinige weken behouden. Toen evenwel was die gedenksteen eenigszins hinderlijk bij de *verfraaiings*-plannen van den eigenaar van perceel links, en om nu die moeielijkheid op de allereenvoudigste wijze op te lossen, heeft hij het gedeelte van den steen, wat hem toekwam doen weghakken, zoodat nu nog een fragment met de achterste helft van het bovenaangehaalde rijm, het rechtergedeelte van het oude gildehuis versiert.

En dit geschiedt in Haarlem, waar het niet aan voorbeelden ten goede ontbreekt, zooals, in tegenstelling met het voorgaande, ook door het volgende bewijs kan worden aangetoond.

De Heer Haan bezit een statig 17e eeuwsch huis in de Bartel-Jorisstraat, waaraan evenwel veel toon werd ontnomen, door den ondergevel, welken men, misschien voor een halve eeuw geleden, daar gebouwd had, zonder acht te slaan op den stijl van het bovenpand. In het voorjaar van 1877 heeft de eigenaar die verstoorde overeenstemming hersteld, en naar de teekening van den Hr. A. M. Toepoel, met de hulp der beeldhouwers Gebr. Geysen, zijn geheele perceel een zwierig ouderwetsch karakter teruggegeven, zonder over het hoofd te zien wat de weelderige trant onzer dagen, gaarne bij eene winkelinrichting te pas brengt.

Indien de Hr. Haan nu nog kon besluiten zijn trapgevel den top terug te geven, welken deze, voor slechts weinige jaren verloren heeft, zou er niet meer te wenschen overblijven en, *het einde* het werk kronen.

H. C. J. G.

L'ART POUR L'ART.

„Doch zoo het den zoodanige (— hem nl. *die de* „*kunst alleen om de kunst beoefent* —) al gelukt iets „te leveren, wat belangrijker is dan de krabbeltjes „van het kind op de lei, in elk geval zal hij nooit „ontkomen aan kwellende banden van een, alle echte „kunst in de kiem doodend, dillettantisme".

Aldus de Heer J. Winkler Prins in een zeer belangrijk artikel in het Mei-nummer van „Nederland".

Het is van harte gemeend: de eisch *l'art pour l'art* is een „onverstandig denkbeeld" en de schrijver is van meening, dat „de tijden der romantiek reeds „zoolang achter den rug liggen, dat het tijd wordt, „aan de „heerschappij van deze machtspreuk voor „goed een einde te maken".

De kunst moet catechiseeren, filosofeeren, doceeren en zeer zeker ook medewerken bij verkiezlngen en handelsondernemingen! Waarom niet?

Men wil eene landverhuizing naar Kamschatka organiseeren en onmiddellijk verschijnt er een roman: „Menschen en dieren" waarin de schrijver liefde voor de honden en bewondering voor de menschen zoekt op te wekken en Kamschatka beschrijft als het eigentlijke Paradijs. Voor eene leening ten behoeve van een spoorweg door Honduras, krijgen we een roman of een drama in vijf bedrijven: „in de wouden", waardoor we gaan gelooven, dat er geen land beter dan dat geschikt is, om met „een net van ijzren wegen" overdekt te worden. Zoo komen we dan ook op één lijn met sommige tot dusverre vaak veroordeelde engelsche en duitsche romans waarin alle wetenschappen worden gedoceerd, alle theorieën worden uitgesponnen. Dan worden weldra de vervelende hoofdartikelen, waarin de partij bewierookt of de candidaat verheerlijkt wordt, vervangen door sierlijk gebonden romannetjes.

De vraag blijft echter, of hier dan aan kunst gedacht worden kan, hoe kunstig het hybridisch samenstel ook moge bewerkt wezen.

Is er in de kunst werkelijk altijd *tendenz* noodig? Is Rembrandt kunstenaar en heeft hij in de *Staalmeesters* of eenig ander regentenstuk ons willen *leeren*, in de *ontleedkundige les* ons een begrip willen geven van anatomie, of Tulp willen verheerlijken?

In de *Brakke Grond* zagen we onlangs bijv. Herman Ten Kate's *Braconnier:* is dat een pleidooi vóór of tégen de jachtwet?

Was daar Toulmouche's *Vrouwenportret* een preek tegen de ijdelheid of Calame's *Berggezicht*, met het oog op den omgevallen boom op den voorgrond een beeld van de vergankelijkheid? Wat verkondigen dan Robie's *Bloemen*, Portael's *Meisje aan 't strand*, Willem's *Damesportretten*, Haseleer's *Huisgezin bij lamplicht* ons toch anders, dan dat de schilder op doek bracht datgene, wat hij *beter* zag dan wij en zoo, dat wij 't thans bijna even goed zien? Wat doet hij anders, dan ons *gemoed* bewegen — als we 't hebben.

En als de kunst — onder welken vorm ook geuit — ons zin geeft voor het schoone, het verhevene, het

zachte, het sterke, het liefelijke en wat andere aandoeningen de menschelijke ziel kunnen bestormen en leiden ten goede, dan werkt de kunst op haar eigenaardig terrein en op hare byzondere wijze.

't Was niet *zonder* bedoelingen *vreemd* aan de kunst, dat Dante zijn *Commoedia*, Rabelais zijn *Gargantna*, Swift zijn *Gulliver* en tal van anderen hunne werken schreven; en deze werken zijn daarom evenzeer kunstwerken. Maar is het kunstwerk zonder nevenbedoeling ontstaan, niets meer dan een voortbrengsel van dilettantisme, dan is daarmede de staf gebroken over bijna geheel de oude kunst; dan mag de kunstenaar niet leven voor zijne kunst, hij moet — zoo staat het duidelijk op bl. 21 uitgedrukt — in de eerste plaats zijn studie maken van de vraagstukken van den dag en dan: dan neemt de novellist de taak van den journalist over en dat doet dan zeker ook de musicus, de componist, de schilder, de beeldhouwer!!

Zeker drukt de kunstenaar in zijn werk wel degelijk uit „van welken geest hij is" en een kunstwerk, dat alleen de kunstvorm geeft, waarin de denker zijne wereldberoerende theoriën giet, kan daarom toch even goed kunstwerk zijn, maar onmogelijk kan een kunstwerk veroordeeld worden omdat het geen theoriën predikt.

Zijn kunst en wetenschap één? Moeten ze, mogen ze op dezelfde wijze werken? Waar blijft in den roman, dat gevoelen van hetgeen men niet ziet, dat bewogen worden zonder persoonlijken invloed, wanneer de schrijver in de eerste plaats te zorgen heeft dat het einde zijner redeneering uitloope op het doel, dat hij zich voorstelde?

't Komt me voor dat *de Kunstbode* juist eene geschikte gelegenheid geeft om verschillende meeningen over dit onderwerp te hooren, dit toch is volstrekt noodig, zal men niet al te lichtvaardig de boven aangehaalde stelling aannemen... of verwerpen.

Amsterdam. T. H. De Beer.

WAT ER TEGENWOORDIG DOOR DE REGEERING WORDT GEDAAN VOOR DE BELANGEN DER KUNST IN NEDERLAND.

Door de Engelsche regeering werd in het vorige jaar ten gevolge van een door het Huis der Gemeenten aan haar gericht adres aan de verschillende ambassadeurs last gegeven, de gouvernementen, waarbij zij geacrediteerd waren, uittenoodigen, alle mogelijke inlichtingen te willen verschaffen omtrent hetgeen door die regeeringen in haar land gedaan wordt ter bevordering van den bloei der kunst. Van vele landen zijn daarover meer of minder uitvoerige berichten ingekomen, die aan het Huis der Gemeenten overgelegd en in druk verschenen zijn.

Voor de eer van ons land zijn wij recht verheugd, dat die maatregel niet vroeger genomen is, immers welk ongelukkig figuur zouden wij gemaakt hebben? Maar gelukkig thans behoeven wij ons niet meer te schamen, want waarlijk Nederland beslaat in dat verslag een alles behalve onbeduidende plaats. Misschien is dit voor een deel te wijten aan de uitvoerigheid der mededeelingen van hier verstrekt.

Daar velen, in den lande nog zeer weinig weten, van 't geen hier van gouvernementswege voor de kunst gedaan wordt en men thans daarover in eens een goed overzicht kan verkrijgen, doet de *kunstbode* zonder twijfel een dienst met een vertaling van dat stuk, zoover het Nederland aangaat, meetedeelen.

„De belangstelling van het Nederlandsch Gouvernement in alles, wat de belangen der schoone kunsten raakt is in de laatste tijden zeer toegenomen. Daarvan is het gevolg geweest, dat een nieuwe regeling in de afdeeling der schoone kunsten werd ingevoerd, die trapsgewijze tot de herleving van de instellingen onder haar beheer staande, zal voeren.

Tot in 1875 was de behandeling der zaken, de kunst betreffende, als een onderdeel toegevoegd aan de afdeeling „Onderwijs", zelf een onderdeel van het Departement van Binnenlandsche Zaken.

Sinds 1 Juli 1875, zijn kunsten en wetenschappen vereenigd en vormen een nieuwe afdeeling „Kunsten en Wetenschappen" eveneens een onderdeel van het Departement van Binnenlandsche Zaken.

De dienst dier afdeeling wordt thans waargenomen door zes ambtenaren. Aan het hoofd staat een referendaris, terwijl het verdere personeel bestaat uit een hoofdcommies, een commies eu drie adjunct-commiesen.

De afdeeling is geroepen de door den minister te nemen besluiten in alle zaken de kunsten betreffend voortebereiden en gereed te maken.

Voor het oogenblik strekken hare werkzaamheden zich uit over de volgende punten.

1. De bewaring van de oude monumenten van geschiedenis en kunst.
2. De oprichting van monumentale gebouwen.
3. Het Nederlandsch Museum.
4. Het Kon. Kabinet van Schilder- en Beeldhouwwerken te 's Hage.
5. Het Museum van Schilderijen en Prenten te Amsterdam.
6. Het Kabinet van afgietsels en prenten te Leiden.
7. Het Museum van nieuwe kunst te Haarlem.
8. Het Kon. Kabinet van Penningen en gesneden steenen te 's Hage.
9. Het Kon. Kabinet van zeldzaamheden te 's Hage.
10. Het Penningkabinet te Leiden.
11. De Akademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam.
12. De aanmoediging der Muziekscholen.
13. De bevordering van artistieke werken en ondernemingen.
14. De uitbreiding van het teekenonderwijs.

Voor alle zaken van technischen of bepaalden aard, de kunsten betreffende, kan het ministerie de raad inroepen van „de Commissie van 's Rijks Adviseurs voor de Monumenten van Geschiedenis en Kunst".

Die Commissie, ingesteld bij Koninklijk besluit van 8 Maart 1874, bestaat uit hoogstens 15 leden, door den Koning te benoemen. De leden dier Commissie nemen hunne betrekking kosteloos waar, behalve het

lid-secretaris die een jaarwedde van f 1800 geniet. Den leden wordt vergoeding van reis- en verblijfkosten gegeven. Aan de Commissie zijn toegevoegd twee bouwkundigen teekenaars, waarvan de een een jaarwedde van f 3000, de beide anderen van f 1200 ontvangen. De Commissie kan binnen- en buitenlandsche correspondenten benoemen.

De werkzaamheden der Commissie bepalen zich tot de volgende:

1. Op verzoek van de Regeering of uit eigen aandrift geeft zij haar oordeel over de aantewenden middelen tot bewaring der gedenkteekenen of der voor 's lands kunst of geschiedenis belangrijke voorwerpen.

2. Zij spoort de voorwerpen op, die van waarde zijn voor geschiedenis en kunst en stelt een inventaris op van die aan de rijks instellingen behoorende.

3. Zij dient aan de regeering voorstellen in over de ten opzichte van 's Rijks Musea van kunst en geschiedenis te nemen maatregelen.

4. Zij geeft haar raad over de plannen voor de door de Regeering opterichten gebouwen en voor het herstel van de oude monumenten, voor zoo ver dat herstel ondernomen wordt geheel of ten deele op kosten van den staat.

Op dit oogenblik telt de Commissie 10 leden.

Het getal van de binnenlandsche correspondenten is 43, terwijl dat der buitenlandsche 10 bedraagt.

Het budjet voor 1877 staat ten dienste dier Commissie beschikbaar een som van f 16,300, verdeeld als volgt:

a. Kosten bij de vergaderingen, verwarming en verlichting f 300.

b. Jaarwedde van den secretaris f 1800.

c. Reis- en verblijfkosten f 2500.

d. Jaarwedden der teekenaars f 5400.

e. Klerken f 900.

f. Bureaukosten f 1400.

g. Kosten voor het maken van gips-afgietsels f 4000.

Het reglement voor de werkzaamheden van de Commissie wordt onderworpen aan de goedkeuring van den minister, aan wien zij jaarlijks een rapport van hare werken doet toekomen. Dit rapport zal eerdaags verschijnen in een geillustreerd bulletin, op kosten van den staat uittegeven.

DE BEWARING DER MONUMENTEN VAN GESCHIEDENIS EN KUNST.

Het aantal oude monumenten, die bewaard worden ter wille van hun belang voor kunst of geschiedenis is niet groot.

Het zijn:

1. De begraafplaatsen in Drenthe (de hunebedden).
2. Het ridderkasteel van Muiden, 13e eeuw.
3. De ruine van Brederode, 13e eeuw.
4. De Gevangenpoort te 's Hage, 13e en 15e eeuw.
5. De kapel „het Valkenhof" (8e eeuw) en de toren van Kronenburg (15e eeuw) te Nijmegen.
6. De Hel-poort te Maastricht, 11e eeuw.
7. De Kloostergang van de Domkerk te Utrecht, 13e en 15e eeuw.
8. Het monument ter herinnering aan den slag van Waterloo te Baarn.
9. Het monument ter herinnering aan het sluiten van den vrede van Rijswijk, 18e eeuw, te Rijswijk.
10. Dat ter herinnering aan den slag van Heiligerlee (19e eeuw) te Scheemda.

De zorg voor hunne bewaring is toevertrouwd aan de ingenieurs van den waterstaat. In de laatste tijden echter, wordt, wanneer er sprake is van belangrijke herstellingen, de hulp ingeroepen van architecten, meer uitsluitend voor die taak berekend.

Het meerendeel der historische en kunstmonumenten behoort aan de gemeenten en aan de kerkgenootschappen.

Er bestaat geen enkele wettelijke maatregel, waardoor eenigsins regtstreeks de bewaring en onderhoud der monumenten gewaarborgd wordt.

Wel is waar worden door de gemeentewet de besluiten der gemeenten betreffende den verkoop harer onroerende goederen aan de goedkeuring der Gedeputeerde Staten van elke provincie onderworpen, maar de vernieling der monumenten kan ongestoord geschieden en vele gemeenten zijn dan ook niet in gebreke gebleven een groot getal gebouwen te verwoesten, die ter wille van de geschiedenis en den kunst hadden verdiend bewaard te zijn gebleven.

Vroeger werd door het Code-penal straf gesteld op de vernieling en verminking der openbare gedenkteekenen.

Bij Koninklijk besluit van 1824 werden de werken en de herstellingen aan de kerken onder toezicht van de Regeering gesteld. — Dit besluit werd echter in 1868 ingetrokken.

De kerkfabrieken zijn tegenwoordig geheel en al vrij te beschikken over het lot der gebouwen, die hun zijn toevertrouwd. Sinds vele jaren echter zien zij het groote belang in, wat er in de bewaring der gedenkteekenen gelegen is en nemen hare maatregelen daarvoor. Daar zij gewoonlijk niet bij machte zijn, om de herstellingskosten te bestrijden, geeft de staat ondersteuning, waarbij voor de kerken somtijds ook de ondersteuning van gemeenten en provincie wordt gevoegd.

Onder dit hoofd toont de begrooting van 1877 een som van 85,650 gulden.

De ondersteuningen worden alleen verleend na dat de herstellingsplannen door de Commissie van de adviseurs zijn goedgekeurd.

De bewaring van aan particulieren toebehoorende gedenkwaardigheden ligt geheel buiten de bemoeiingen der Regeering.

De bewaring van roerende voorwerpen van kunstwaarde, eigendom van de gemeenten is nooit door eenige wet gewaarborgd. De kunstwerken, die aan de vroegere gilden behoord hebben, zijn geplaatst onder de bewaring der gemeenten, dank zij een Koninklijk besluit van 1820.

Het budget voor 1877 staat een som toe van 42.000 gulden tot aankoop van boeken en vooral van kunstvoorwerpen voor de verschillende Musea bestemd.

(*Wordt vervolgd*).

DE RUBENSFEESTEN TE ANTWERPEN.

Bij gelegenheid der in Augustus a. s. te Antwerpen te houden Rubensfeesten, die buitengewoon schitterend beloven te worden, zullen in een congres eenige punten ter sprake gebracht worden, voor de kunst en den kunstenaar van het meeste belang, die wij hieronder doen volgen. Vooral dat wat het vraagstuk aangaat van eigendom op het gebied der kunsten en letteren, is byzonder de aandacht waard. Niet minder de vraag, die der vierde afdeeling van het congres, (die der bouwkunde) zal te beantwoorden hebben, over de al of niet wenschelijkheid, om in monumenten en openbare gebouwen de typen der 13e—17e eeuw te volgen, een vraag, die ook hier te lande zoovele gemoederen warm heeft gemaakt.

Een elk, die daar het woord wenscht te voeren, of aan het congres wil deelnemen, wordt uitgenoodigd dit te melden aan de Regelings-Commissie van het Kunstcongres „Kunstverbond" 26 Arembergstraat te Antwerpen, met opgave aan welke afdeeling men wenscht deeltenemen.

PROGRAMMA.

I. — AFDEELING VAN WETGEVING.

Onderzoek naar de grondslagen eener internationale wetgeving, ter bescherming der eigendomsrechten op kunstwerken ter voorkoming van bedrog en namaaksel.

1° Welke zijn de wettelijke middelen, die den kunstenaar het eigendom zijner werken kunnen waarborgen?

2° Welke zouden de praktische maatregelen zijn, om 't bewijzen van namaaksel en bedrog gemakkelijk te maken?

3° Welke zijn de wettelijke waarborgen die aan de toondichters het deel der opbrengst hunner werken volgens billijke grondregels zouden verzekeren?

4° Op welke wijze zal men besluiten van het Congres ten uitvoer kunnen brengen en er de toepassing van uitbreiden?

II. — AFDEELING VAN ESTHETIEK EN WIJSBEGEERTE.

1° Welke is de beteekenis van Rubens in de kunst en welken invloed heeft hij uitgeoefend op onze school en op de vreemde scholen?

2° Welke is de invloed der democratie op de kunst?

III. — AFDEELING VAN KUNST EN HUISHOUDKUNDE.

1° Hoe zou men eene wijdere vlucht kunnen geven aan de monumentale schildering, en deze weêr even belangrijk doen worden als zij eertijds was, byzonder in ons land?

2° Moet het Openbaar Bewind tusschenkomen in de aanmoediging der Schoone kunsten?

3° Is de centralisatie in zake van kunst nuttig of schadelijk?

4° Is het niet wenschelijk, in 't belang der kunst en der kunstenaars, de kunstschatten die verspreid zijn in de verschillende gestichten van 't openbaar domein, onder 't bereik van een ieder te brengen?

IV. — AFDEELING VAN BOUWKUNDE.

1° Moet ieder land, in zijne gebouwen, de overleveringen der nationale bouwkunde eerbiedigen?

Ware het niet goed, zoo men in onze streken terugkeerde tot de typen der XIIIe à XVIIe eeuw voor de monumenten en openbare gebouwen, mits die naar de hedendaagsche eischen interichten?

2° Zou het niet wenschelijk zijn, dat het Openbaar Gezag een toezichts-recht had over den bouwstijl van constructiën, byzonder van die, welke in de nabijheid zijn der monumenten, opdat hun trant met deze zou overeenstemmen?

V. — AFDEELING VAN GESCHIEDKUNDE.

1° Over welke bestanddeelen beschikt men, tot het samenstellen der geschiedenis van Rubenswerken?

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Te oordeelen naar de overblijfsels van gebouwen, steenen, vloeren en muren, welke van tijd tot tijd op den Westwal, benoorden Wieringen, ontdekt en opgegraven zijn, was de daar verzonken stad Grebbe ongeveer in de gedaante van een cirkel-sector gebouwd. De nog bestaande benamingen van Noorderen Zuiderzijl waren toen waarschijnlijk twee sluizen aan de noord- en zuidzijde der stad. Het nu ontbloote kerkhof lag hoogstwaarschijnlijk aan de noordwestzijde der stad. Bij een onderzoek in loco bleek, dat de lijkkisten vervaardigd zijn van zeer dik hout, dat van buiten geheel verteerd, doch inwendig nog vrij gaaf en hard was. Ook de beenderen en schedels met helder witte tanden waren goed geconserveerd. Opmerkelijk was het daarbij, dat in afwijking van de daar gevolgde gewoonte, de deksels der kisten waren van dwarsplanken vervaardigd en de lijkkisten allen in de richting van zuid-west en noord-west waren geplaatst.

(*Het Vaderland*).

Door de H.H. van Lith en van Dam is aan het Nederl. Museum ten geschenke gegeven een ijzeren schoorsteenplaat, voorstellende de Prins van Oranje (waarschijnlijk Frederik Hendrik) te paard.

De Heer Cornel. de Groot, schonk aan het Koninkl. Kabinet van Zeldzaamheden eenige voorwerpen van de eilanden uit de Maleische archipel, eenige van de Roodhuiden, benevens een aantal Chinesche teekeningen en prenten waaronder zeer belangrijke.

Door Scheveningsche visschers is op ruim een uur afstand van de kust opgevischt een rolpaard van een scheepskanon uit de 17e eeuw. — Waarschijnlijk heeft dat daar op den bodem der zee gelegen sinds den slag bij ter Heiden 1653. Het hout is vrij wel bewaard gebleven doch de vormen van het ijzerwerk zijn ten gevolge van het oxydeeren geheel onkenbaar. Zulke vangsten zijn voor de visschers niet voordeelig, wel zeer teleurstellend.

Het groot auditorium der Utrechtsche Hoogeschool vroeger waarschijnlijk de groote zaal van het kapittel ten Doem is, gelijk bekend is met een op ribben rustend gewelf gedekt; de ribben steunen op dienst- of muraalzuiltjes, die op kraagsteenen staan.

Deze kraagsteenen zijn gebeeldhouwd en versierd met kleine figuurtjes, die even als het gewelf verguld en geverfd zijn geweest. Een en ander was tot nog toe onder een dikke laag van witsel bedolven, die thans verwijderd wordt, zoodat men mag verwachten deze zaal eerlang in haren vroegeren toestand hersteld te zien.

Baron van Hardenbroek van Bergambacht te 's Gravenhage bezit eene schilderij van een mij geheel onbekend schilder uit de 2e helft der zeventiende eeuw, genaamd W. van Drielen. Het stuk is verdienstelijk geschilderd en stelt „voor den ingang van een versterkte stad met poort en brug." Het landschap is met figuren en paarden gestoffeerd, en gemerkt W. V. Drielen T. B. Pixcit (De T. en B. in elkander gewerkt). Wie kan eenige bizonderheden over dezen meester mededeelen? J.

Ten behoeve van het Mauritshuis wat tot dusverre geen enkel stuk van dien meester bezat, is een zeer fraaie schilderij van Du Sart aangekocht. Het stelt voor „het inwendige van een boeren herberg," in de manier van Ostade.

De geldelijke bezwaren, die steeds nog het tot stand komen van de tentoonstelling van „kunst op industrie toegepast" in den weg stonden, zijn thans gelukkig overwonnen. Het welslagen der tentoonstelling is verzekerd en reeds houdt de commissie zich in het Volkspaleis te Amsterdam onledig met toebereidselen voor die tentoonstelling. Reeds zijn vele inzendingen ontvangen, terwijl men hoopt de opening in het begin der maand Juli te kunnen doen plaats vinden. De internationale concoursen beloven ons een waar kunstgenot te zullen verschaffen.

Ook voor gelegenheid tot ontspanning, zoozeer noodig na het vermoeiende van het bezoeken van tentoonstellingen, schijnt de commissie voldoende te zorgen, zooals blijkt uit de toebereidselen, waaraan men op het terrein buiten het gebouw bezig is.

Bestuurderen van het *Tollensfonds* hebben ter openbare kennis gebracht, dat, overeenkomstig het doel der instelling: ondersteuning van hulpbehoevende betrekkingen van overleden prozaschrijvers en dichters, voor dit jaar weder twee gratificatiën zijn uitgereikt. Met erkentelijkheid vermelden bestuurderen voorts de ontvangst van vier giften, waarvan eene groot *f* 25 uit Rotterdam, twee elk groot *f* 25 en eene groot *f* 10 uit 's Gravenhage.

Bestuurderen van genoemd fonds zijn de heeren Jacob de Vos, Jacszn., penningmeester; A. J. De Bull, secretaris, beiden te Amsterdam; mr. H. P. I. Tollens, te Leiden; mr. W. S. Van Reesema, te Rotterdam; prof. B. Ter Haar, te Velp, mr. C. H. B. Boot en mr. D. H. Levyssoh Norman te 's Gravenhage.

De Raad van bestuur der Akademie van Beeldende kunsten te Amsterdam heeft om ons onbekende redenen eenparig ontslag aan Z. M. den Koning verzocht.

In de jaarlijksche algemeene vergadering van het Koninklijk Oudheidkundig genootschap te Amsterdam, Maandag 14 Mei gehouden bracht de voorzitter Mr. H. J. van Lennep verslag uit over den staat der genootschaps.

Het leden tal nam zeer toe. Het Museum in de Spuistraat werd in 1876 door 3000 personen bezocht, terwijl het Amsterdamsch Museum voorloopig in het Oude-mannenhuis geplaatst een uitvloeisel van de gehouden Historische tentoonstelling en aan de zorgen van het genootschap toevertrouwd 1278 bezoekers telde. Het Museum werd door belangrijke geschenken en aankoopen verrijkt.

Het Bestuur werd in zijn geheel herkozen met uitzondering van zijn secretaris den Heer J. Taanman, die om redenen van gezondheid zich niet weder herkiesbaar stelde. Aan de bekende werkzaamheid van dien heer is het genootschap veel verplicht en zeker zal het bestuur hem met leedwezen uit zijn midden zien vertrekken.

In zijne plaats werd de Heer A. D. de Vries benoemd.

ADVERTENTIEN.

F. D. O. OBREEN,
ARCHIEF
VAN
Nederlandsche Kunstgeschiedenis.

INHOUD van Aflevering 1—8:

DE MEESTERBOEKEN VAN HET St. LUCAS-GILD VAN 1613 TOT 1714 met honderde namen van tot heden schier onbekende Nederlandsche Kunstenaars.

SCHILDERIJ VAN HUYZER IN DE KERK TE ROERMOND.

VARIA: Huwelijk van den Schilder PHILIPS DE CONING. Idem van den Graveur ROMAIN DE HOOGHE enz.

LEVENSBIJZONDERHEDEN van den Leidschen Schilder JOHAN POTHEUCK.

MERKEN VAN DELFTSCHE PLATEELBAKKERS. Met drie platen, onontbeerlijk voor verzamelaars van oud DELFTSCH AARDEWERK.

De prijs van 10 Afleveringen à 16 blz. is bij inteekening *f* **4,50**.

De PLATEN worden **niet** extra berekend.

De Uitgevers,

VAN HENGEL & EELTJES.

Rotterdam, Juni 1877.

Ein Hausschatz für das deutsche Volk.

Unser Vaterland.

In Wort und Bild geschildert
von den bedeutendsten Schriftstellern u. Künstlern
DEUTSCHLANDS und OESTERREICHS.

Erste Serie:

Die deutschen Alpen.

Wanderungen durch
Tirol und Dorarlberg, das bayerische Gebirge und Salzkammergut, Steiermark und Kärnten.

Herausgegeben von

HERMAN v. SCHMID.

50 Lieferungen in gr. Folioformat zum Preise von nur *f* —,50.

Stuttgart. Verlag v, Gebrüder Kröner.

☛ Die beiden ersten Lieferungen vorräthig bei **OTTO PETRI** in Rotterdam.

Heden verscheen:

De Laatste Groote Schilderschool.

CRITISCHE KUNSTBESCHOUWING
van onze Oude Hollandsche Meesters door den
FRANSCHEN SCHILDER
EUGÈNE FROMENTIN.
Vertaald en ingeleid door AEGIDIUS HANSSEN

Uitgave op Holl. Papier *f* 2,60.

INHOUD: 's Gravenhage en Scheveningen — Oorsprong en karakter van de hollandsche schilderschool — De Vijver — Het onderwerp in de hollandsche schilderijen — Paulus Potter — Terburg — Metsu en Pieter de Hooghe in het Louvre — Ruijsdael — Cuijp — De invloed van Nederland op het fransche landschap — De ontleedkundige les — Frans Hals te Haarlem — Amsterdam — De Nachtwacht — Rembrant in de verzamelingen Six en van Loon — Rembrandt in het Louvre — De Staalmeesters — Rembrandt.

Uitgave van BLOMHERT TIMMERMAN te Nijmegen.

Bij FREDERIK MULLER & Co. te Amsterdam
is verschenen:

CATALOGUE
RAISONNÉ DE PORTRAITS
DE
Peintres, Graveurs, Architectes, Médailleurs, Orfévres et Calligraphes,
en vente à prix marqés. 2664 Nos.

f **0,60.**

W. C. DE GRAAFF te Haarlem,
heeft uitgegeven:

DE
OUDVELDERS
DOOR
HESTER WENE.

(OORSPRONKELIJKE ROMAN).
2 Deelen.
f **6.25.**

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 11. 10 Juni 1877.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING EN AANKWEEKING

VAN

SMAAK EN SCHOONHEIDSZIN

ONDER LEIDING VAN

MARCELLUS EMANTS EN DAVID VAN DER KELLEN JR.

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

VAN NAPELS NAAR AMSTERDAM.

Italiaansche Reis-aanteekeningen door Cd. Busken Huet. Amsterdam — G. L. Funke. 1877.

Nog immer is Italië een machtig land. Duizenden trekt het jaarlijks tot zich en weinigen, die het bezoeken kunnen weerstand bieden aan zijn magischen invloed. Den meest prozaïschen sterveling stempelt het voor een oogenblik tot kunstenaar zoodat een ware scheppingsdrang hem bevangt en hem noopt zijn denkbeelden in klanken, kleuren en vormen lucht te geven. Het verblijf in dat gezegend land inspireerde even goed een Goethe als een Mendelssohn, een Thorwaldsen als een van Dijck, een Winckelmann als een Potgieter. Voor de velen die beeldende kunstenaars van beroep zijn is een reis door Italië een ware openbaring. De droge woorden der handboeken over kunst, die zij te huis met moeite hebben doorgesnuffeld om niet geheel onvoorbereid op reis te gaan, krijgen op eenmaal leven, kleur en gloed; de rijkdom der kunstwerken dringt tot herhaald lezen en het lezen spoort tot ijveriger en nauwkeuriger zien. Op het nieuw ontsloten terrein vindt de zoekende zulk een schat van frissche, krachtige indrukken, dat 't hem niet kwalijk te nemen is indien hij zich tot mededeeling dier indrukken genoopt voelt, indien hij in ernst meent iets nieuws te zeggen te hebben. Vandaar het onoverzienbaar aantal boeken, vlugschriften en tijdschriftartikelen dat over Italië reeds verschenen is en nog immer voortgaat met verschijnen.

De lezer echter, die zelf dien eersten indruk reeds eenigen tijd achter den rug heeft, eindigt menigmaal de lectuur van zulk een werk over Italië met de vraag: wat mag den man in 's hemelsnaam bewogen hebben dergelijke algemeen bekende zaken ons nog eens medetedeelen?

Het bovengenoemd werk beantwoordt die vraag reeds door zijn' vorm. De schrijver is niet van het zoo vaak verkondigd gevoelen dat men om oorspronkelijk te zijn nog nooit verkondigde stellingen moet opwerpen, een nog nooit gebruikte intrige moet weven of als een tweede Columbus een nieuwe wereld moet ontdekken. Op eenige weinige opmerkingen na vertelt hij niets dat niet in elk boek over Italiaansche kunst gevonden wordt en dat niet aan iedereen bekend is, die met eenigen aandacht Italië's kunstschatten heeft bezichtigd en land en volk eenige studie heeft waardig gekeurd. De vorm echter, waarin hij ons zijn indrukken mededeelt, behoort hem alleen toe; de uitstekende stijl waarin hij zijn aanteekeningen heeft opgesteld is zijn uitsluitend eigendom.

Trouwens om iets nieuws over Italië te zeggen moet men èn dieper in zijn kunst zijn doorgedrongen èn langer op het schiereiland verwijld hebben dan de heer Huet kon doen of althans deed. Zijn eerste hoofdstuk Napels is gedateerd April 1876 en op het twintigste dat in Mei van hetzelfde jaar te Milaan werd gesteld volgt reeds Génève. Wij hebben ook geen recht achter den bescheiden titel Reis-aanteekeningen meer te verwachten.

Moeilijk is het te zeggen welke uitwerking het boek zal hebben op hem die Italië niet kent. Heeft men de steden bezocht die de schrijver boven zijne hoofdstukken noemt, dan is het inderdaad een genot aan zijne hand nog eenmaal die bewonderde Musea vluchtig te doorloopen en uit zijn' mond te vernemen hoe hij dezelfde machtige indrukken geniet die ge ook hebt ondervonden, maar die ge niet zoo te verwerken en in zulk een vorm medetedeelen wist. Scheen ons de tijd in Italië doorgebracht te kort, na de lezing moeten wij bekennen dat de schrijver er een onbegrijpelijk goed gebruik van heeft gemaakt. Weinigen zal het gelukken in dien beperkten tijd de

overmaat van stof zoodanig te beheerschen dat zij uit indrukken (het werk is eene aaneenschakeling van indrukken) zulk een „gesammtbild" weten samentestellen van het eigenaardig genot dat Italië zoo gul aanbiedt.

Dat de nadeelen der vluchtigheid hier en daar deze aanteekeningen zouden aankleven was wel onvermijdelijk. Wij meenen op eenigen er van te moeten wijzen.

Meesterlijk geeft de heer Huët weer welke een menigte gewaarwordingen het werk van Michaël Angelo bij ons opwekt; toch ontsnappen hem twee onjuistheden, die des te gevaarlijker zijn daar de schrijver niet altijd tevreden met het eenvoudig meedeelen van indrukken, zich nu en dan laat verleiden tot het uitspreken van een oordeel. Wanneer hij zegt: „de Christus wereldrechter van Michel Angelo is eene geheel eenige konceptie, in alles afwijkend van alle andere Christustypen: eene andere houding, andere gelaatstrekken, een ander gebarenspel", dan schijnt het hem onbekend te zijn dat die Christus uit het Laatste Oordeel bijzonder sterk herinnert aan de figuur van Orcagna in het Campo Santo van Pisa en dat bepaaldelijk het gebaar, waarmede hij de verdoemden afwijst eenvoudig van dien schilder is overgenomen.

Iets verder lezen wij: „Het eenige wat hem (Michaël Angelo) ontbreekt, en wat hij niet in zich had kunnen opnemen zonder zijne natuur geweld aantedoen, is eene innigheid als die van Fra Angelico... ....Doch van christelijke mystiek, van aandoening of aandoenlijkheid geen spoor". Dit is te sterk. Mag het waar zijn dat Michaël Angelo in zijn latere werken al wat naar liefelijkheid zweemt — wij zouden haast zeggen met opzet — vermeed; het was hier de plaats voor den schrijver op drie in Italië voorkomende werken des meesters te wijzen, die het bewijs leveren dat de innigheid aanvankelijk niet zoo vreemd was aan het gemoed van dien grootsten verheerlijker der stoffelijke kracht. De engel op de Arca di San Domenico in Bologna en de twee bas-reliefs der Madonna met het Jezuskind in de Casa Buonarotti zijn van een dergelijke innigheid dat zij een kunstkeurigen criticus [1] doen uitroepen: „Wie vollkommen liebenswürdig wusste Michelangelo damals zu bilden!....... ein so hold jugendliches Köpfchen, wie es damals nur Lionardo zu bilden im Stande gewesen wäre".

De toeschrijving van het Bersaglio dei Dei in het Palazzo Borghese aan Michaël Angelo is eene verklaarbare vergissing veroorzaakt door een te groot vertrouwen op de Italiaansche catalogussen, die bewonderenswaardig vrijgevig zijn met groote en vooral zeldzame namen. Het oorspronkelijk werk van Michaël Angelo is te Milaan in de Brera, de Borghesische is een omgekeerde copie waarschijnlijk van Rafaël's hand. Ook is abusievelijk het Lateraan aangewezen als de plaats waar de beroemde doornuithalende knaap te bewonderen is, terwijl het Palazzo dei Conservatori op het Capitool zich in het bezit van dat beeld verheugt.

De naam van Rafaël en zijn vader wordt tegenwoordig algemeen Santi in plaats van het vroegere Sanzio geschreven.

Op bladzijde 111 treffen wij weder een oordeel en een vrij hard oordeel aan, dat wij van onrechtvaardigheid, ten minste onvolledigheid moeten beschuldigen.

„In een adem met Rafaël en Michaël Angelo" zoo lezen wij daar, „kunnen nevens of na hen alleen Correggio, Titiaan, Da Vinci, Tintoretto, Veronese, vóór hen alleen Giotto, Perugino, Fra Bartolommeo en Fra Angelico genoemd worden". 't Is waar, wanneer men spreekt van een noemen in één adem, zullen deze twee eerstvermelde namen weinig gezelschap krijgen, maar waar een Fra Bartolommeo wordt genoemd, heeft toch Mantegna wel vooreerst het recht een plaats te eischen, daar zal het bezwaarlijk worden Signorelli aftewijzen en daar komt Francia ook reclameeren. Doch meer recht nog dan die allen, ja wij zouden haast durven beweren meer recht nog dan Rafaël en Michaël Angelo zelven, heeft Masaccio op eene eereplaats in onze bewondering. Of de schrijver heeft de Capella Brancacci niet bezocht, òf hij heeft zich aldaar niet genoeg rekenschap gegeven van de machtige schrede welke de kunst onder zijne leiding voorwaarts deed. Zouden Michaël Angelo en Rafaël ooit zoo hoog geklommen zijn zonder de ernstige studie welke zij van Masaccio's werk hebben gemaakt?

Te Rome bewierookt de schrijver te recht de Capitolijnsche Venus en geeft haar een plaats naast de Venus van Milo. Wat mag hem naderhand bewegen de Mediceische Venus slechts een bescheiden plekje tusschen haakjes waardig te keuren? Beiden zijn schoon en wanneer men — zooals de heer Huet waar hij over de Venus van het Capitool spreekt — de koketterie veroordeelt en „de palm der overwinning aan het natuurlijk schoon" reikt, dan heeft de Capitolijnsche veel op hare mededingster voor, maar als men het leven in het marmer zoekt, als men het harde steen week wil zien worden door het golvend in elkander vloeien der fijn uitgewerkte lichaamsvormen, dan wekt de Mediceische eene bewondering op, waarin de Capitolijnsche haar niet kan evenaren en die haar meer waard maakt dan een eervolle vermelding tusschen twee haakjes.

Dat van de menigte kunstwerken die Italië rijk is, in het 250 bladzijden dikke boekdeel slechts enkele met name genoemd en besproken worden, zal niemand verwonderen, maar wanneer wij over al die anderen een vonnis vernemen als de schrijver te Milaan uitspreekt, waar hij in de Brera achthonderd schilderijen voor dood verklaart en slechts aan een tweetal het leven gunt, dan moeten wij wederom protest aanteekenen. De door de vrouwen beweende Christus van Mantegna, de von bedeutendem innerem Leben erfüllten Gestalten" van Crivelli, de Madonna en het voortreffelijke portret eener engelsche dame van Van Dijck, het avondmaal van Rubens, de San Girolamo van Titian en zoovele anderen maken aanspraak op een plaats onder de eerste kunstwerken die Italië bezit en overschaduwen in vele opzichten den dooden monnik van Velasquez aan wien de schrijver zooveel leven toekent.

(*Slot volgt*).

1 Burckhardt.
2 Mündler.

WAT ER TEGENWOORDIG IN NEDERLAND DOOR DE REGEERING WORDT GEDAAN VOOR DE BELANGEN DER KUNST.

(*Vervolg van bl.* 77). [1]

2. DE OPRICHTING VAN DE STAATS-GEBOUWEN.

Het toezicht over de Staatsgebouwen is toevertrouwd aan de ingenieurs van den Waterstaat, die in de verschillende hoofdplaatsen der provincien en der arrondisementen hun verblijf houden.

Voor de in den Haag gelegen gebouwen is een afzonderlijk ingenieur met dezen dienst belast. Van tijd tot tijd heeft men zich bediend van particuliere architecten. De gebouwen, waarvan hier sprake is, hebben over 't algemeen niets monumentaals.

Voor de oprichting van het Nieuwe Museum te Amsterdam, wat thans in aanbouw is, werden drie architecten ter mededinging uitgenoodigd.

3. HET NEERLANDSCH MUSEUM TE 'S HAGE.

Dit Museum, wat thans opgericht wordt (1875) is voorloopig te 's Hage gevestigd in een daarvoor gehuurd huis. Het bevat voorwerpen van geschiedenis en kunst, uitgezonderd gravuren, schilderijen, munten en zegels.

Aan het hoofd van deze inrichting staat een Direkteur.

Het museum is, bij een bepaling van den Minister van Binnenl. Zaken van 4 Mei 1876 gratis geopend, dagelijks van tien tot vier uur, op Zon- en Feestdagen van half een tot vier uur.

Het Museum staat onder toezicht van de Commissie der Monumenten.

Bij de begrooting van 1877 is ten dienste dezer instelling een som van 13,750 gulden toegestaan. Een gedeelte daarvan kan besteed worden tot aankoop van voorwerpen, die voor geschiedenis en kunst belangrijk zijn.

4. HET KONINKLIJK KABINET VAN SCHILDERIJEN EN BEELDHOUWWERKEN TE 'S HAGE.

Dit museum, dat van 1817 dagteekent, is in het vroegere paleis van graaf Jan Maurits van Nassau, (XVIIe eeuw) gevestigd en telt naast een twaalftal marmeren busten omstreeks 400 oude schilderijen, waarvan het grootste gedeelte tot de Hollandsche school behoort. Het wordt bestuurd door een direkteur en een onder-direkteur. Bij Ministrieele besluiten van 26 Augustus en van 6 Dec. 1875 is vastgesteld dat de toegang gratis wordt verleend des zomers van 10—4 uur en 's winters van 10—3 uur. Zaterdags van 10—2 uur en Zondags van 12½ tot 3 uur. Met feestdagen is het gesloten.

De begrooting heeft een som van 3200 gulden toegestaan voor jaarwedden voor het personeel en 7000 gulden voor het onderhoud van het gebouw en de schilderijen. Er zijn katalogussen te verkrijgen, evenals photographien en gravuren naar vele der schilderijen.

5. HET MUSEUM VAN SCHILDERIJEN EN PRENTEN TE AMSTERDAM.

Deze belangrijke verzameling werd in 1808 te Amsterdam geplaatst in een door de familje Trip gebouwd huis (Trippenhuis), waarin ze zich nog bevindt. Over eenige jaren zal zij kunnen worden overgebracht naar het nieuwe gebouw, met welks oprichting men thans bezig is, en waarvan de kosten geraamd worden op één millioen gulden. De gemeente Amsterdam heeft daartoe kosteloos het terrein afgestaan en draagt een tonne gouds bij in de kosten voor den bouw.

Het Museum bevat omstreeks 550 schilderijen, waarvan eenige het eigendom zijn van de stad Amsterdam.

Aan het hoofd van het Museum staat een Direkteur, daarenboven is er voor de prentverzameling een afzonderlijk Direkteur, die bijgestaan wordt door een hem toegevoegd beambte.

Bij Koninklijk besluit is een kommissie van toevoorzicht uit vijf leden bestaande, ingesteld.

Bij het budget van 1877 werd een som van 9150 gulden bestemd voor de kosten van het personeel en een som van 4000 gulden voor die van bewaring en onderhoud en voor aankoopen.

Van de schilderijverzameling bestaan catalogen in het Hollandsch en het Fransch, terwijl van een aantal schilderijen photographien te verkrijgen zijn.

6. HET KABINET VAN PRENTEN EN PLEISTERAFGIETSELS (NAAR DE ANTIEKEN) TE LEIDEN.

Deze verzamelingen, die ook een zeker aantal teekeningen van oude meesters bevatten, zijn van betrekkelijk weinig belang.

Het kabinet is toevertrouwd aan de zorg van een Direkteur, onder toezicht van het college van Curatoren van de Hoogeschool.

Er bestaat noch reglement, noch instructie.

De afgietsels zijn dagelijksch te zien; de prenten eveneens, mits men zich daartoe tot den Direkteur wende. Dit laatste is des Dinsdags en Vrijdags onnoodig daar de Direkteur zich alsdan (behalve gedurende de vakantien) van 1 tot 3 uur, aan het lokaal bevindt.

Alleen van de afgietsels bestaat een gedrukte catalogus.

Een som van 1000 gulden wordt jaarlijksch voor het personeel bestemd, met 450 gulden moeten de onkosten van onderhoud, aankoopen enz. bestreden worden.

7. HET MUSEUM VAN NIEUWE KUNST TE HAARLEM.

De kern voor deze verzameling is bijeengebracht door Koning Willem I, en bestaat uit schilderijen van Hollandsche en Belgische meesters van de 19e eeuw. Zij is geplaatst op een buitenplaats buiten Haarlem gelegen, die sedert de Regeering van Koning Lodewijk Napoleon aan het rijk toebehoort (het Paviljoen).

Het Museum wordt bestuurd door een Direkteur en staat onder toezicht van de Commissie voor de monumenten.

Bij reglement van 7 Juli 1876, wordt het Museum kosteloos opengesteld van 10 tot 4 uur op de werk-, van half 1 tot 4 uur op de Zon- en feestdagen.

De gedrukte catalogus ~~bevat~~ 300 nummers.

Voor kosten van personeel en onderhoud is voor 1877 toegestaan een som van 6000 gulden.

1 Op bl. 77 is abusievelijk de afdeeling I „de bewaring der monumenten van geschiedenis en kunst" niet als een onderdeel, maar als een afzonderlijk geheel beschouwd.

8. HET KONINKLIJK KABINET VAN MUNTEN, PENNINGEN EN GESNEDEN STEENEN TE 'S HAGE.

Deze belangrijke verzameling is geplaatst in een der zalen van de Koninklijke Bibliotheek.

Zij wordt beheerd door een Direkteur.

Het reglement werd 18 Oktober 1853 vastgesteld, en 23 Oktober 1874 gewijzigd.

Het Museum is kosteloos te bezichtigen, des Maandags, Woensdags en Vrijdags van 10—3 uur.

Voor onderhoud en aankoopen kan 3000 gulden besteed worden, terwijl 1900 gulden voor personeel vereischt wordt.

9. HET KONINKLIJK KABINET VAN ZELDZAAMHEDEN TE 'S HAGE.

Dit kabinet bestaat uit zeer uiteenloopende bestanddeelen.

De voorwerpen van Nederlandschen oorsprong, die het bevatte, zijn onlangs van daar overgebracht naar het Nederlandsch Museum voor geschiedenis en kunst.

De Direkteur van het Nederlandsch Museum is tijdelijk belast met het bestuur van dit kabinet, dat in een daarvoor gehuurd particulier woonhuis een plaats vindt.

Het reglement dagteekent van 28 Juni 1876. Het Museum is dagelijksch kosteloos te zien van 10—4 uur, des Zondags van 1½ tot 4 uur.

Voor personeel wordt 2000 gulden, voor huur van 't gebouw voor onderhoud en aankoopen 5700 gulden besteed.

10. HET KABINET VAN PENNINGEN EN MUNTEN VAN DE LEIDSCHE HOOGESCHOOL.

Dit kabinet is alleen belangrijk om zijne Portugeesche munten. Met het oog op de mogelijke vereeniging van dit en het Haagsche kabinet is onlangs een tijdelijk Direkteur benoemd, die onder toezicht staat van de Curatoren der Hoogeschool.

Het Reglement door dat College vastgesteld, is van 1869.

Dagelijksch van 12—3 uur is dit kabinet te zien.

Het voor deze inrichting toegestaan crediet bedraagt 1700 gulden voor 't personeel en 614,89 gulden voor onderhoud en aankoopen.

11. DE AKADEMIE OF SCHOOL VOOR BEELDENDE KUNST.

Deze is te Amsterdam gehuisvest in een gebouw, door de gemeente opgericht, en aan den staat verhuurd.

Zij is geregeld bij een wet van 26 Mei 1870.

Zes hoogleeraren, waarvan de een tevens Direkteur is, geven daar onderricht in het teekenen, het schilderen, het graveeren; de verdere leervakken zijn de schoonheidsleer en kunstgeschiedenis, de ontleedkunde, zoover die voor den kunstenaar noodig is en de doorzichtkunde.

(*Wordt vervolgd.*)

GENUA'S CAMPO SANTO.

Ondanks de aanbevelingen en proefnemingen der deskundigen wint de crematie slechts langzaam veld en de onlangs in vele nieuwsbladen vermelde likeurstokerij uit lijken schijnt zelfs in het geheel geen toekomst te hebben. Het algemeen gebruik der negentiende eeuw is het begraven, deftiger het ter aarde bestellen genaamd. In de wijze van dit ter aarde bestellen bestaat echter bij de verschillende volken zulk een groot verschil dat de beschrijving er van ongetwijfeld merkwaardige bijdragen zou leveren voor de kenschetsing der verschillende nationaliteiten. De gouden koets waarin te Napels het lijk in gezelschap van een biddenden priester naar de kerk wordt gereden nadat het een dag voor het publiek is tentoongesteld en terwijl de achterblijvende familie van het dak en uit de ramen van het huis er suikergoed op werpt, is even kenmerkend voor het Napolitaansch volkskarakter als de zwarte wagen met de zwart befloersde paarden en den zwarten koetsier benevens de zwarte bidders, die uit het geheimzinnig gesloten huis zoo stil mogelijk het lijk uit de stad verwijderen, het Nederlandsche volk teekenen. De prachtige stoeten te Weenen waar een heraut te paard aan het hoofd rijdt, een achttal paarden van het zadel gereden den lijkwagen trekken en een muziekcorps volgt, zijn even karakteristiek voor een groote stad als de kleine eenvoudige vriendenschaar, die de kist op de schouders torschen en zonder paard of wagen den doode naar zijn laatste rustplaats brengen, van innige dorpsgebruiken spreekt. De lange reeksen geraamten te Palermo in feestgewaad tegen de muren van een gewelf opgesteld zijn even stuitend voor ons gevoel als de met rozenkransen beschilderde schedels te Hallstadt, welke eenige jaren na de begrafenis weder opgegraven en in een knekelhuis bewaard worden.

Ook Genua openbaart in zijn Campo Santo een eigenaardig karakter dat noch met de stille gemoedelijkheid onzer rijk begroeide kerkhoven, noch met de drukke praal van een Père Lachaise is te vergelijken. Er zijn er, die zich aangetrokken voelen door de rust van een Eik-en-Duinen, waar de zonnestralen door het overhangend loover der treurwilgen henen, spelend over de graven huppelen, en waar de doodenakker tot een tuin is geworden. Op hen zal Genua's kerkhof een kouden, onaangenamen indruk maken. Anderen echter stuit het vochtige aan den bodem van elke dichtbegroeide plek eigen, en dringt het groeien en bloeien der planten slechts des te sterker het nare denkbeeld van verrotting op. Aan de zoo denkenden biedt het Campo Santo alles wat dit denkbeeld het terugstuitende ontnemen kan.

Een klein uur wandelens buiten de stad ligt het nog jeugdige monument van Genueesche bouw- en beeldhouwkunst in een betrekkelijk nauw dal. Evenals de oude Genueesche paleizen maakt het op den binnentredende terstond een' indruk van macht en rijkdom. Genua heeft zijn karakter nog niet verloren. Er is iets vorstelijks in die hooge koepelkerk door een trap van zes en tachtig marmeren treden met de aan hare voeten rustende menschheid verbonden. Er is iets aristocratisch in de groepeering der graven om die kerk heen, dat zelfs na den dood het denkbeeld van gelijkheid geheel uitsluit. Ter weerszijden gaat van de kerk een breede vleugel uit in den vorm van een marmeren zuilengang waarin op hooge kostbare gedenkteekenen de aanzienlijkste namen der rijke koopmansstad prijken. Deze vleugels omvatten een vierkant voorhof, dat lager ligt en door middel van de reeds vermelde trappen met de kerk is verbonden. In die ruimte

liggen door een graszode met of zonder kruis gedekt, dicht opeengedrongen onder den blooten hemel de graven der eenvoudigen van harte, of liever van vermogen. De middelstand vindt een overdekte rustplaats in de lange gaanderijen welke met de reeds genoemde doch lager dan deze het vierkant voorhof insluiten.

Al deze gaanderijen bevatten zoowel kelders in den vloer als nissen in de opstaande muren en zijn geheel als catacomben ingericht. Behalve dus voor de armen noch zand, noch groen om de graven heen. In steen zijn de openingen uitgehouwen waarin de kist juist past en een marmeren plaat dient tot sluiting zoowel voor den kelder als voor de nis.

Evenals het Campo Santo te Pisa thans getuigenis aflegt van de werkzaamheid van een Orcagna, Benozzo Gozzoli e. a. zal Genua's Campo Santo later als een merkwaardig monument worden beschouwd van de negentiendeeeuwsche ontwikkeling van bouw- en beeldhouwkunst in Genua. De vorm van het geheel kan moeilijk passender en indrukwekkender gedacht worden. De rustige lijnen der zuilengangen, de grootsche afmetingen der kerk, die machtig uit de doodenstad oprijst, de sobere versieringen der kapiteelen en lijsten die gelukkig aan de Italiaansche decoreer-lust ontkomen zijn, alles, zelfs het schrale, kleurlooze landschap werkt mede om den totaal-indruk zoo krachtig mogelijk te maken. Dat de individueele smaak op enkele plaatsen wederom bezig is door overladen grafteekenen dien indruk te benadeelen was natuurlijk niet te voorkomen. De Italiaan verloochent zijn voorliefde voor het barocke niet.

Over de kerk zelve zal het eerst mogelijk zijn een oordeel uit te spreken wanneer zij inwendig voltooid is. Naar het model van Rome's Panthéon als koepelkerk gebouwd, met een voorportaal op Dorische zuilen rustend, heeft zij het voordeel met een vrij breeden gevel boven de machtig opstijgende treden te kunnen prijken zonder dat die breedte een groote diepte noodzakelijk maakt, welke de achterliggende rotswand onmogelijk zou gemaakt hebben. Tevens vormt zij een prachtig middenpunt waaruit de gaanderijen zich als van zelf ter weerszijden ontwikkelen.

Van de beelden welke de nissen der kerk moeten vullen zijn er slechts twee gereed, terwijl ook aan de overige versieringen nog wordt voortgearbeid. Ter weerszijden van de kerk zijn de zittende beelden van Job en Jeremias aangebracht, terwijl beneden in 't middenpunt van het geheele kerkhof op een hoog voetstuk een kolossale vrouw verrijst wier gouden stralenkrans op het hoofd haar als het geloof doet kennen. Van alle hier aanwezige beelden zoowel in de kerk als er om heen is deze een der minst geslaagden.

De beide vleugels die van de kerk uitgaan, bestaan uit twee evenwijdige gangen van welken de voorste de reeds vermelde open gaanderij is. De achterste, die uit twee verdiepingen bestaat, is geheel op de wijze der catacomben met nissen voorzien, waar de lijken worden ingeschoven en waarvan de sluitplaten den naam van den overledene, den datum van het overlijden en soms een pralend grafschrift dragen.

Tot lof der Genueezen zij gezegd dat zij tot nog toe sober zijn geweest in de vermelding van de uitstekende eigenschappen der afgestorvenen. Een liefhebbende vader, een brave zoon, een trouwe moeder, een enkele maal ook een knap mathematicus, een kundig zeeman enz: dit alles blijft nog binnen de grenzen van het geloofwaardige.

Guller waren zij met het ophangen van immortellenkransen en van kleine schilderijtjes, die hier de zelfde rol vervullen als de votieftafeltjes in de kerken. Aan een kindergraf was de photographie der kleine afgestorvene opgehangen, een gebruik dat te Palermo algemeen is en aldaar een zonderlinger indruk maakt dan hier, dewijl het geraamte zelf u zijn portret voorhoudt: eene illustratie van Offenbach's: Quand j'étais prince de Béotie.

Bij de in het groen verborgen graven zijn weinig ornamenten aangebracht, maar meestal een of twee lantarens geplaatst.

Van omlaag gezien vormen de monumenten tusschen de Dorische zuilen, die de rondbogen van de gaanderij dragen een schoon geheel. Van naderbij bekeken zijn zij op verre na niet allen onberispelijk, hoewel er zeer verdienstelijke beeldhouwwerken onder voorkomen.

Een geschikt onderwerp te vinden is heden ten dage voor een beeldhouwer moeielijker dan voor eenig ander kunstenaar, en zelden wordt hem opgedragen een groot architectonisch monument met zinrijke beelden te versieren. Een Campo Santo dus dat door zijn inrichting den vermogende bijna dwingt op zijn familiegraf een gedenkteeken te plaatsen, dat den beeldhouwer een benijdbare plaats voor zijn werk aanbiedt, dat dagelijks tal van bezoekers en dus het publiek verschaft dat van elke kunst noodzakelijk is en tevens een wedstrijd tusschen de beeldhouwers levendig houdt, moet een grooten invloed uitoefenen op de ontwikkeling der hedendaagsche kunst. Meer en meer zal dit dan ook de plek worden waar men die kunst bestudeert en reeds nu kan men er kennis maken met beeldhouwers als Cevasco, Varni, Fabiani en vooral met den boven die allen uitmuntenden Benetti.

Het eclectisch karakter der moderne kunst verloochent zich ook hier niet. Alle kunstwerken van het Campo Santo zijn hetzij eenvoudige navolgingen van vroegere meesters, hetzij samenstellingen van verschillende stijlen tot een meer of minder nieuw geheel. Canova's invloed is onmiskenbaar in de vele grafdeuren met treurende bloedverwanten, engelen of allegorische personen er voor. Het onverkwikkelijkst zijn de borstbeelden, die door hunne treffende gelijkenis van meestal leelijke aangezichten de zonderlingste illustratiën van een sposa carissima en van een figlia bella di forma e d'ingegno leveren. De reliefs herinneren allen sterk aan Thorwaldsen als is er ook geen waaronder de groote Deen zijn naam zou willen zetten. Voor het meerendeel stellen zij het sterfbed voor; waaromheen de treurende bloedverwanten en vrienden zijn gegroepeerd. In den regel is in deze groep een niet onbelangrijke ruimte aan priesters en monniken afgestaan. Minder dikwijls komt het motief voor waaraan Thorwaldsen zelf de voorkeur gaf en dat hij met zooveel verscheidenheid en innigheid wist te behandelen, te weten het afscheid van den heengaande, dien de engel des doods aan een treurend huisgezin ontrukt.

Een vrij groot monument is de vrucht der zonderlinge, maar — dit valt niet te ontkennen — welgeslaagde poging eener weduwe om ten koste van den overleden gemaal zich zelve te laten verheerlijken. Wanneer het denkbeeld den beeldhouwer niet bij de bestelling is opgedrongen dan moet de man zijn byzondere gronden gehad hebben om liever de achtergeblevene dan den heengegane te conterfeiten. De diep geschokte heeft zich levensgroot, keurig gekapt en in

groot toilet voor een grafdeur liggend laten afbeelden, terwijl zij den blik omhoog naar een vliegenden engel wendt, die nog wel kans schijnt te zien de nedergeworpene weder opterichten. Wat den beweenden echtgenoot aangaat moeten wij ons te vreden stellen met de wetenschap, dat hij achter die deur ligt, terwijl een klein medaljon boven in de muur ons zijn portret te aanschouwen geeft. Een niet minder zonderlinge inval bracht een beeldhouwer er toe op het graf der familie Rocca eenige rotsen uittebeitelen.

Te betreuren is het dat er weinige kunstenaars tot de schoone opvatting der middeleeuwen en vroege renaissance zijn teruggekeerd, volgens welke de dood als een rust na strijd beschouwd, en de afgestorvene eenvoudig slapend werd afgebeeld. In één tijdperk dat van navolging leeft had het bewonderenswaardig beeld van Gaston de Foix in de Brera te Milaan waarover de slaap met zijn weldadigste droomen zijn kalmte schijnt uitgestort te hebben, wel wat meer navolging mogen vinden. Van de weinige monumenten in die opvatting bewerkt spant Benetti's grafteeken van Giuseppe Camilla Pignone ongetwijfeld de kroon. De kop der liggende vrouw is een meesterstuk en mogen er idealisten wezen, die beweren dat hier aan de werkelijkheid te veel hulde wordt bewezen, zij zullen moeten erkennen dat geen der overige monumenten een dergelijken diepen indruk maakt.

Benetti werkt in verschillende stijlen. Zoowel de Gothische baldakijn als de keurig versierde rondboog der Renaissance en de geopende grafdeuren van Canova wendt hij aan naarmate de bestelling, de plaats of andere omstandigheden hem het een of ander motief aan de hand doen. Een nieuw motief is in de thans aanwezige werken nog niet merkbaar. Toch is er oorspronkelijkheid in de wijze waarop hij de bekende denkbeelden verwerkt en overal onderscheidt hem een fijn gevoel voor maat en vorm van de besten zijner genoemde mededingers. Zijn figuren zijn edel, vol uitdrukking en vrij van gemaniereerdheid. Zij leven zonder in zulke sterke bewegingen te vervallen, dat de toeschouwer elk oogenblik bevreesd moet zijn hen van het voetstuk te zien afspringen. Zijn ornament is tot in de kleinste détails doordacht en afgepast.

Alleen om den laatstgenoemden beeldhouwer te leeren kennen is Genua's onvoltooid Campo Santo reeds nu een bezoek waardig voor hem die niet uitsluitend de oude kunst in Italië wil bestudeeren. De niet eenzijdige, die mocht beweren van de moderne Italiaansche schilderkunst een min gunstigen indruk gekregen te hebben late zich daardoor niet afschrikken aan de nieuwe Italiaansche beeldhouwkunst eenige aandacht te wijden. Hij zal zich die oogenblikken niet beklagen.

Is eenmaal de kerk voltooid en worden de vele ledige vakken met degelijke kunstwerken aangevuld dan zal Genua's Campo Santo weldra voor een der merkwaardigste voortbrengselen van de moderne kunst niet alleen in Italie maar in heel Europa gelden.

MARCELLUS EMANTS.

EEN MONUMENT VOOR S. L. VERVEER.

Toen in Januari van 't vorige jaar op het onverwachts de zoo beminde Sam Verveer aan zijne vrienden en betrekkingen werd ontrukt, vereenigden zich dadelijk eenige zijner bewonderaars en vrienden, ten einde te trachten op zijn graf een gedenkteeken op te richten. Hoe zeer die goede Sam vereerd en bemind werd bleek al dadelijk, en niet lang duurde het, of de benoodigde gelden waren voor zulk een monument gevonden.

Vrijdag j.l. zou het monument onthuld worden. Groot was het aantal van hen, die zich tegen twee uur naar het Israëlitisch kerkhof aan den Scheveninger weg spoedden. — Dat kerkhof uitmuntend door zijn eenvoud, een grasveld niet glad en effen, maar, als het leven, vol schakeeringen van lief en leed, van hoogten en laagten. Hier en daar een grafsteen zich onder het gras verschuilende, beschaduwd door enkele forsche eiken, dien den bezoeker een welkome beschutting aanbiedt tegen de brandende zonnestralen. Daar ligt Verveer, de vrolijke, trouwe vrind, die daar voor 't laatst zijne vrienden om zich vereende. —

Daar stonden ze, om het monument, wat, nog voor aller oogen bedekt, de plaats zou merken, waar de groote schilder rust.

In weinige goed gekozen woorden heette de opperrabijn de Heer B. S. Berenstein de belangstellenden welkom, en dankte hen voor de eer, aan de nagedachtenis van zijn geloofsgenoot bewezen.

De Heer Mr. J. E. Banck, die met de H.H. J. H. Otterbeek, C. v. d. Does, I. Stroebel, J. Israëls en F. C. ter Meulen de commissie van uitvoering vormden, nam daarop het woord en sprak met de hem eigen juistheid en sierlijkheid een woord, waarin hij den overleden schetste in zijne uitmuntendheid en eigenaardigheid als kunstenaar en als mensch. Hij zeide, hoe het thans te onthullen monument niet noodig was, om Verveer's naam te bewaren, maar alleen om het nageslacht de plek te wijzen, waar zijne asch rust. Dit monument moest om verschillende redenen eenvoudig blijven, een beeld, een medaillon, symbolische voorstellingen konden niet aangebracht worden, de ontwerper de Heer van den Brink was uitmuntend hierin geslaagd, en was het monument, Verveer waardig te noemen.

En nu viel het omhulsel en vertoonde zich de fraaie katafalk op arduinen voetstuk. Op een marmeren plaat tusschen twee kransen van immortellen leest men: „Aan S. L. Verveer, door kunstbroeders, vrienden en vereerders”. Daar boven een palet. — Aan de andere eenige teksten in Hebreeuwsch karakter en het symbool van de Priesterkade, waartoe Verveer behoorde. Eindelijk aan een der zijden het geboorte- en sterfjaar volgens de joodsche tijdrekening.

Diep getroffen stonden daar de broeders, voor wien de doode niet alleen een goed broeder, maar een vader was geweest.

Met moeite gelukte het hun eenige woorden uittebrengen, om allen dank te zeggen, die deze hulde aan hun broeder gebracht hadden.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

De Vereeniging tot bevordering der Beeldende kunsten heeft haar verslag over 1876 uitgebracht.

Deze vereeniging, een door de maatschappij Arti et Amicitiae aangenomen door zijn ouders verwaar-

loosd kind, is een krachtig middel tot verbreiding der kunstzin en tot aanmoediging der kunstenaars.

Het aantal geplaatste aandeelen in het afgeloopen jaar bedroeg 4248, zijnde vijftig minder dan in het jaar 1875. Deze vermindering is toeteschrijven aan het gemis van deelneming in Rusland, waar gedurende eenige jaren jaarlijksch 130 à 300 aandeelen geplaatst werden.

Aangekocht zijn in 1876 36 schilderijen en 12 belijste teekeningen die op den 29 December door het lot onder de aandeelhouders verdeeld werden, terwijl aan hen, die door de fortuin niet begunstigd waren een premieplaat (gravure) wordt uitgereikt, vervaardigd door den Heer W. Steelink naar eene schilderij van W. Verschuur, in het bezit van den Heer F. A. Vrieze te Amsterdam.

De deelneming in deze Vereeniging staat voor een elk open tegen betaling van vijf gulden 's jaars, waarvoor men een aandeel in de verloting en het recht op eene premieplaat, die de Vereeniging op hare kosten doet graveeren, verkrijgt.

Voor 1877 zal die premieplaat bestaan uit een pendant voor het bekende „Kerstliedje" van Marie ten Kate, vroeger door den Heer Sluijter Jr. gegraveerd en door de Vereeniging uitgegeven, — de pendant zal den titel dragen van „ongenoode gasten" en gegraveerd worden door denzelfden graveur naar eene schilderij van denzelfden schilder.

De Heer A. Violet-le-Duc. hangt een treurig tafereel op van den toestand, waarin zich de beroemde frisko-schilderij van Leonard du Vinci in het refectorium van het klooster van S. Maria te Milaan bevindt. Weinig schilderijen zijn zoo bekend als deze voorstellende „het laaste avond van Christus."

Tallooze malen in gravure, lithograaf en allen mogelijke wijzen van repodructie weergeven. Men denke slechts aan de zoo fraaie prent van Raphael Morghen.

Door slechte restauratien moet de schilderij bedorven zijn, de drie apostelen rechts van den Christus aan het eind der tafel zittend, zijn geheel overschilderd. Verder is de toestand zóó dat aan geen herstel te denken is.

Ten behoeve van het heerlijk beeldhouwwerk dat het paleis — vroeger het raadhuis van Amsterdam inen uitwendig versierd was door den beroemden Erasmus Quellenius talrijke kleine modellen van gebakken aarde vervaardigd. Langentijd zijn vele dezer uitmuntende stukken op de meest betreurenswaardige wijze verwaarloosd. Zij lagen zoo gelooft men — gedeeltelijk op een der boven vertrekken van het Raadhuis, waar in het begin der eeuw — naar beweerd wordt — een academie van beeldende kunsten of atelier gevestigd was. Hoe dit zij, zooveel is zeker dat die stukken welke vernietigd of gestolen waren zich voor een gedeelte voor eenige jaren bevonden in die zalen van het oudemanhuis welke de Koninklijke later Rijksakademie van beeldende kunsten in gebruik had; voor een tweede gedeelte op den turfzolder van dit zelfde gebouw, te midden van turf en steenkolen, en voor een derde gedeelte in handen van partikulieren, die ze in 1875 aan 's Rijks Nederlandsch museum te 's Gravenhage afstonden.

Thans heeft het gemeentebestuur van Amsterdam zich deze beelden aangetrokken. Van den minister van Binnenlandsche zaken is de toezegging ontvangen dat zoodra de stad voor hare beeldjes een goede plaats heeft, op den teruggave van die welke in het Nederlandsch' museum berusten kon gerekend worden. Tevens is men overeengekomen dat van de geheele verzameling afgietsels in gips zouden worden vervaardigd, welke voor teekenscholen verkrijgbaar zullen gesteld worden.

Op een verkooping van moderne schilderijen te Londen bracht o. a. een schilderij van Jozef Israels „Waiting for tho boot" ruim 2700 gulden op. [1]

Voor Alma Tadema's „Ingang tot een oud Romeinsch theather" werd ruim 8800 gulden betaald.

(Vaderland).

De heer Alphonse Wouters, archivaris der gemeente Brussel heeft thans nadere bijzonderheden ontdekt aangaande den schilder van der Meulen. Tot nu toe werd zijn geboortejaar, hetwelk niet met zekerheid bekend was, op 1634 gesteld. Volgens hetgeen nu aan den dag is gekomen, is hij te Brussel geboren den 11 Jan. 1632 en op denzelfden dag gedoopt. Zijn voornamen waren niet *Anton* Frans, maar *Adam* Frans, zijn broeder Pieter was, op den 28en April 1638 geboren, hun ouders heetten Pieter v. d. Meulen en Maria van Steenwagen.

Naar ons gemeld wordt, zal de plechtige uitreiking der door Nederlander op de wereldtentoonstelltng te Phyladelphia verkregen medailles het laatst der maand Juli te 's Hage in het gebouw voor Kunsten en Wetenschappen plaats hebben.

Het Engelsch lagerhuis heeft een voorstel, om de musea en schilderijenverzamelingen des Zondags eenige uren open te stellen met 229 tegen 87 stemmen verwsrpen. Gladstone stemde tegen het voorstel.

„Een ongelukkig recht engelsch ideé." — Zoolang die geest in Engeland blijft wonen, zal het nooit veel leeren beteeken op het terrein van kunst en zal de kunst zich niet bij het volk doordringen. Terwijl elk beschaafd mensch ijvert om den Zondag tot nut en veredeling van hem, die zes dagen van de zeven dagen der week moet werken en zich met handen- en werktuigelijken arbeid moet bezig houden, te doen dienen, door hem op den zevenden dag te willen doen genieten van het hooger leven, waartoe de kunst den mensch voert, sluit de Engelschman zijn musea!

Zoo doet een volk, wat zich den schijn geeft te dweepen met kunst, wat zich de voorstander noemt van de beschavlng.

---

1 De grootte dezer schilderij wordt niet opgegeven.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 12. 25 Juni 1877.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING EN AANKWEEKING

VAN

SMAAK EN SCHOONHEIDSZIN

ONDER LEIDING VAN

MARCELLUS EMANTS EN DAVID VAN DER KELLEN JR.

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

EIND GOED AL GOED.

Een jongmensch wordt verzocht een veertien dagen te komen doorbrengen op het buitengoed van zijne zuster en haar man, zijn besten vriend. Deze beiden zijn evenwel afwezig en slechts hunne twee zoontjes, vijf en drie jaren oud, zijn te huis. Mama weet oom heel aardig te beduiden dat hij, die een gansch jaar in de drukke zaken zit, de schoone gelegenheid om eens eenige dagen rustig buiten te zijn, en zijn hart op te halen aan lektuur, niet moet laten voorbijgaan, te meer daar hij haar zulk een grooten dienst zou bewijzen door een oogje te houden op de kindertjes.

Wel is waar hare kindermeid is een juweel, aan wie zij met volle vertrouwen de kleinen overlaat, maar toch een beetje toezicht, en de gerustheid dat als er eens iets gebeurde, hij, haar lieve broeder, tegenwoordig zou zijn, dat zou haar het voorgenomen uitstapje noch veel meer doen genieten. Last zou hij niet hebben van haar lievelingen — zij waren de zoetste kinderen van de wereld — iedereen kon het getuigen enz. enz.

Oom Henry neemt vol blijdschap het aanbod aan. Een veertien dagen buiten, zonder zaken, met vrijheid om te lezen naar hartelust, een fraaien tuin vol heerlijke bloemen, paarden en rijtuig tot zijne beschikking te hebben — just the thing! roept hij uit en onverwijld maakt hij zich reisvaardig.

Van den trein naar de plaats zijner bestemming rijdend, wordt hij onderweg aangehouden door een paar kleine, havelooze bengels, die uit een wolk van stof te voorschijn komend de paarden verschrikken met groote groene takken. De koetsier houdt stil en vermaant.....en tot zijn schrik ontdekt oom Henry dat deze jeugdige landloopers zijn beide neefjes zijn. Zij herkennen hem en rusten niet vóor hij ze in het rijtuig getild en, zoo vuil en morsig als ze zijn op zijne met lichte stof bekleede knieën heeft geplaatst. Nu moet zijn horloge bekeken worden. Neen, zegt hij, open kan het niet, de stof zou het bederven — doch een erbarmelijk geschreeuw van den driejarigen Toddie, juist op het oogenblik dat een open rijtuig met dames nadert, doet hem toegeven.

Dit alles heeft plaats in de nabijheid van New-York en wordt op allervermakelijkste wijze verhaald in het boekje getiteld: „Helen's Babies" [1].

Na deze eerste ontmoeting volgt eene reeks van voorvallen, het eene al dwazer dan het andere, waarin oom Henry grondig kennis maakt met de karakters zijner neefjes en tevens met eene jonge dame die hij reeds geruimen tijd in stilte liefhad. Mocht hem zooals hij in zijne beschrijving vermeldt, al weinig tijd tot lezen gelaten worden door de bijzondere aanhankelijkheid der beide jongeheeren, die er voortdurend op uit zijn oom voor een of ander spelletje in beslag te nemen, of hem schrikken op het lijf te jagen door zich aan allerhande gevaarlijke uitspanningen over te geven, toch is het ten slotte ook *hun* werk dat de verloving met Miss Alice Mayton zoo spoedig plaats heeft. Gedachtig dus aan het bekende spreekwoord dat ik tot opschrift koos, vergeeft hij hun gaarne alle mogelijke angsten die hij om hen heeft uitgestaan, en geeft van ganscher harte toe dat zij „de liefste, de beste, de zoetste kinderen van de wereld" zijn.

Het boekje is opgedragen aan „the parents of the best children in the world" — aan alle ouders dus; want welke ouders noemen niet gaarne hun uiltje

1 Helen's Babies with some account of their ways: Innocent, Droll, Fascinating, Roguish, Mischievous, and Naughty. Also a partial record of their actions during ten days of their existence. By their latest Victim uncle Harry. Glascow David Bryce and son 1877.

een valkje? Maar alle ouders kunnen er ook inderdaad veel uit leeren, en wel in de allereerste plaats hoe men zijne kinderen *niet* moet opvoeden. Ik weet niet of het in de Vereenigde Staten dagelijks voorkomt dat kinderen van rijke ouders voortdurend zonder opzicht rondzwerven door en om en buiten het huis, kinderen van vijf en drie jaar bovendien, zooals hier geteekend zijn. Die kinderen worden soms alleen naar boven en naar bed gezonden, klimmen dan uit de ramen of sluipen midden in den nacht de voordeur uit. Zij worden uren lang met hun beiden alleen gelaten in eene kamer met prenten, scharen en potjes lijm, waarna oom zich verbaast dat de jongste het geheele behangsel bedorven heeft, door het vertrek in een groot plakboek te herscheppen. Zij gaan met hun beidjes uit rijden met den bokkenwagen die natuurlijk omslaat, waardoor de jongelui in den greppel terecht komen, enz. enz. Er is maar één punt waarop zich alle ouderlijke zorgen vereenigen, en dat is hunne godsdienstige ontwikkeling. Deze twee kleine kereltjes kennen alle mogelijke bijbelsche verhalen op hun duimpje, wat meer is, zij zijn volmaakt op de hoogte van het lot dat hun hier namaals wacht, en gaan op den meest vertrouwelijken voet om met Onzen Lieven Heer en de Engelen. De ouders schijnen het ook veel eenvoudiger te vinden hen te laten bidden: „Dear Lord, laat mij een zoete jongen zijn" dan zich eenige moeite te geven om op hun doen en laten te letten of hun gehoorzaamheid te leeren. Nu, dat is dan ook veel gemakkelijker. Onwillekeurig denkt men aan den „God voor kinderen en dronke menschen," als men leest hoe wonderdadig deze beide knaapjes aan de grootste ongelukken ontkomen. Zeker bidden ook de ouders even gemoedelijk en oprecht als hun kleine jongens voor hun behoud; maar toch zou ik meenen dat een beetje meer toezicht en wat gezonder begrippen over leven en dood meer rust in huis en meer orde in de hersentjes ten gevolge zouden hebben. Eén staaltje uit velen van de schromelijke verwarring die in laatstgenoemden heerscht. Budge, het oudste neefje, heeft van oom eene geit gekregen en is overmatig gelukkig in dat bezit; zóo gelukkig zelfs dat hij het betreurt zijn overleden broertje Phillie niet met die schoone geit in kennis te kunnen brengen.

„Oom Harry," zegt hij op zekeren dag," komen de geiten ook in den hemel?"

„Ik geloof het niet, Budge; dat zou niet gaan in de gouden straten," is het antwoord op deze netelige vraag.

„Dat spijt mij toch zoo," vervolgt het vrome mannetje. „Ik zou zoo graag mijne geit eens aan Phillie laten zien!"

„Wees maar niet bedroefd Budge," troost de kleine Toddie, „*ik* kan je geit toch zien."

„Poeh!" is het verontwaardigde antwoord, „*jij* bent niet *dood!*"

Hierover met recht verbolgen, uit de jongere broeder zich aldus:

„Maar ik zal óok wel eens dood gaan, en dan zal jou leelijke oude geit me in het geheel niet zien hoor! en dan moet je maar eens zien of ze dàt dan prettig zal vinden."

Van dergelijke tooneeltjes wemelt het boekje. Als het onweert rijdt Onze Lieve Heer met zijn wagens in vollen galop door de hemelstad en de paarden slaan vuur uit de straatsteenen, enz. enz., hoogst vermakelijk om te lezen, maar wel een beetje bedroevend als men bedenkt, dat vele jeugdige hersentjes inderdaad noch dagelijks met zulken onzin worden opgevuld, en hun dat niet als sprookjes maar voor waarheid wordt toegediend.

Een ander boekje, dat wel niet rechtstreeks aan alle ouders is opgedragen, maar dat daarom die aanbeveling niet minder verdient, is *de Godsdienst der Rede van Leberecht Uhlich*, naar het Hoogduitsch bewerkt door den predikant *F. Domela Nieuwenhuis.* [1] De vertaler acht het o. a. uitnemend geschikt voor het godsdienstig onderwijs. Wij willen dat liefst in den ruimsten zin opvatten en daarbij niet uitsluitend denken aan de cathechisaties, maar ook aan hetgeen de ouders zelf op dat punt kunnen en behooren te doen. Er wordt veel gedaan om de jeugd te beschaven, haar allerlei kundigheden aan te brengen, haar voor te bereiden voor alle mogelijke examens, maar dat alles geschiedt gewoonlijk buitenshuis, en maar al te veel wordt de eigenlijke hoofdzaak, de beschaving van het gemoed, die taak der ouders binnenshuis, verzuimd of althans zeer nalatig behandeld. Wie nu inziet dat men dezen wezenlijken plicht aan zijne kinderen *zelf* vervullen moet en niet aan vreemden mag overlaten, en toch niet recht weet hoe hij deze taak aanvaarden zal, die koope het voornoemde boekje tot leiddraad. Als zoodanig zal hij er veel in vinden dat hem nuttig kan zijn; maar onvoorwaardelijk en als meér dan dat zou ik het niet durven aanbevelen.

Men ga voorzichtig te werk en vulle aan en zie toe niet alles zoo apodiktiesch te geven als het er soms staat. Dit gebrek, als het er een is, vloeit voornamelijk voort uit den beknopten vorm waarin de uitspraken vervat zijn. Vooral sommige hoofdstukken lijden aan dit euvel, als bijv. dat over „de Wet van het Ware," en het daarop volgende. Ook heb ik bedenking — een oude grief — tegen de benaming *God*, voor eene verpersoonlijking van onbekende krachten, zoo geheel afwijkende van hetgeen eeuwen lang onder dat woord is verstaan geworden. Dat baart verwarring, en leidt tot allerlei halfheden en verkeerde begrippen. Ook zijn gezegden als dit, over het geweten, niet duidelijk: „Een verkeerde godsdienst, verkeerde burgerlijke inrichtingen belemmeren en verdraaien deze ontwikkeling." Maar welke is dan *de* ware godsdienst? welke zijn *de* ware, goede burgerlijke inrichtingen? Dat is vaag en beteekent eigenlijk niets. Ware het niet beter, met ruimer blik op leven en wereld, den jongelieden te leeren: onze maatschappij met al haar wetten en vormen is een ding van gisteren dat morgen vergaat? Er is maar éene wet van goed en kwaad voor den ontwikkelden mensch en die is deze: *handel uit overtuiging*; slechts dan handelt gij goed en zal uw geweten rustig zijn, ook al zou een ieder u veroordeelen.

Maar er is veel zelfkennis noodig om dat standpunt te bereiken, en veel strijd om tot die zelfkennis te geraken; doch is de mensch eenmaal zoo ver gekomen dan woont hij in eene sterke burcht. De mensch evenwel is veel meer geneigd om onder den indruk van het oogenblik, op impulsie te handelen, en dan komt bij nadere overweging het geweten in het spel en kwelt ons met vragen. Het waarom? hoe? waartoe? waarop wij dan geen voldoend antwoord kunnen geven wordt eene marteling — dàt is wroeging.

Onder de schoone, de gulden regels die het besproken boekje aangeeft waar het onze houding tegen-

1 Haarlem, W. C. de Graaff.

over onze medemenschen geldt, mis ik er één, het woord uit den Talmud waarop Jezus zijn: „heb uwe naasten lief als u zelven" heeft gegrond. Het luidt aldus: oordeel niemand voor gij u in zijne plaats bevonden hebt.[2] Overigens vindt men in de geheele afdeeling „Leer der Plichten" en op vele andere plaatsen tal van schoone en, in den hoogsten zin genomen, *menschelijke* leeringen vervat. Dat zij ingang mogen vinden en het jongere geslacht opvoeren tot een hooger en edeler besef van menschenwaarde, dan onder den invloed van dogmatiek en mystiek mogelijk is.

Juni 1877 HOLDA.

VAN NAPELS NAAR AMSTERDAM.

II.

Over den indruk dien de heer Huet van den dom van Milaan ontvangt valt niet te twisten, voor zooverre hij hier wederom een indruk weergeeft, en uitstekend weergeeft. Te verwonderen is het echter dat zijn gevoel voor lijnen en vormen hier op eenmaal de vlag heeft gestreken voor de mystieke macht die een groote, sombere ruimte op het gemoed uitoefent. Misschien heeft hij niet lang genoeg in Milaan doorgebracht om door den eersten indruk heentekomen en zich dan nogmaals aftevragen: is deze zware klomp, dit log lichaam zonder hoofd inderdaad „het ideaal van een christelijk bedehuis" en doe ik aan menig ander Gothisch kunstproduct met name aan Keulens dom geen onrecht wanneer ik beweer: „De christelijke mystiek bezit nergens op aarde een getrouwer en tegelijk schooner stichting dan deze kerk"?

Een laatste aanmerking betreft de moderne Italiaansche muziek. De schrijver heeft het zeldzaam voorrecht genoten op het schiereiland een schoone opera-uitvoering bijtewonen. Ieder zal hem dit benijden, die eenige malen vergeefs gepoogd heeft dat zelfde geluk deelachtig te worden. „De eerste zangeres was uitstekend, de eerste tenor buitengewoon, de baryton nog buitengewoner dan de tenor". 't Klinkt ongeloofelijk, indien de bijvoegelijke naamwoorden ten minste niet uitsluitend op de voorhanden stemmiddelen, maar ook op voordracht, methode, enz. mogen worden toegepast.

Maar de schrijver beweert verder dat de ronladen der Verdische compositiën als „de op muziek gezette volkstaal der Italianen van onze jaartelling" beschouwd moeten worden. Daardoor wordt aan die volkstaal groot onrecht gedaan. De Duitsche muziek vindt in Italië slechts bij weinigen ingang, omdat zij rechtstreeks uit het Duitsche volkskarakter voortspruit, omdat zij inderdaad de taal is waarin dat karakter zijn innigste gewaarwordingen kan uitspreken, en dus in Italië niet verstaan wordt. Verdi daarentegen vindt overal een goed onthaal waar een weinig ontwikkeld gehoor blijde is een gemakkelijken 1, 2, 3, 1, 2, 3, rhythmus en een schrale harmonie te vatten. Hij eischt evenmin eenige kennis van het Italiaansche volkskarakter als hij die verschaft.

Tot hiertoe behandelden wij alleen het Italiaansche gedeelte der reisbeschrijving terwijl de titel reeds aanduidt dat de aanteekeningen tot Amsterdam doorloopen. De oorzaak hiervan was de grootere uitgebreidheid door den schrijver zelven aan zijn eerste gedeelte gegeven. Ook komt hij, in Parijs zijnde, nog telkens op de Italiaansche kunst terug en blijkt het dat de indrukken in Italië ontvangen, de latere blijven overheerschen. Te verwonderen is dit zeker niet, maar het evenwicht van het werk heeft er onder geleden.

Op weg van Italië naar Zwitserland geeft de tocht over den St. Gotthard den schrijver eenige bladzijden in de pen, die tot de beste van het werk behooren. De sledevaart over de dik besneeuwde Alpenpas is zoo levendig geschilderd en boeiend verteld dat men noode van dit hoofdstuk afscheid neemt.

Aan het eind van zijn boek worden ook aan Nederland eenige bladzijden gewijd, dat is te zeggen, aan Nederland en de Nederlanders wordt duchtig de les gelezen. Of die les onverdiend is? Wij zouden het niet durven beweren, er komt menige nuttige wenk in voor, maar wat sterk gekleurd is zij ongetwijfeld. Vooreerst zijn aanval tegen de spoorwegen met de geestigheid van den Parijzenaar aan 't hoofd die meent dat in Nederland in plaats van locomotieven de conducteurs de treinen in beweging brengen. Die Parijzenaar schijnt — zooals vele Parijzenaars — bitter weinig van de wereld gezien te hebben of heeft de man zijn geestigheid in België, Zwitserland, Italië, Oostenrijk en Zweden ook reeds gedebiteerd. In al die landen kan men treinen aantreffen, die even langzaam en nog langzamer rijden dan de onze. Wanneer men op de groote wegen sneltreinen bezit die een afstand als Haarlem-Leiden, Utrecht-Arnhem, zelfs in den zomer Utrecht-Zevenaar zonder tusschenstations doorloopen dan hebben wij in zake sneltreinen geen recht ons te beklagen Vreemd is het dat de schrijver het looft dat in België en Frankrijk het spoorweg-materieel er haveloos uitziet, versleten vóór den tijd terwijl hij in Nederland het blinken der locomotieven en wagons afkeurt met de woorden „er schijnt in dat land niets omtegaan". Deze opmerking herinnert aan den pasbeginnenden violist, die nooit zijn viool schoon maakte uit vrees dat zijn meester meenen zou dat hij niet gestudeerd had.

„De weelde", zoo lezen wij verder, neemt aanhoudend zoo toe, dat in alle standen der maatschappij de menschen zich bekrimpen moeten". Deze woorden duiden reeds aan dat de kwaal haar geneesmiddel met zich draagt, maar bovendien, durft de schrijver in ernst volhouden dat de fabrieken van weelde-artikelen zouden kunnen bestaan, wanneer het debiet over de geheele wereld zich naar het Nederlandsche wilde richten? Moet het niet iedereen opvallen, die in het buitenland eens heeft rondgekeken dat onze goede burgers, de rijksten niet uitgezonderd, wanhopig eenvoudig van smaak zijn en zich maar altedikwijls met het hoogst noodige weten te vergenoegen.

„De reactie tegen het kerkgeloof in den boezem der beschaafde burgerij heeft niet de vruchten gedragen, die men er van verwacht zou hebben. Voor het prijsgegeven oude geloof is geen nieuw in de plaats gekomen".

Zou het zoo kwaad wezen als die „men" eens geheel in zijn verwachting werd teleurgesteld?

„Slechts zeer enkele schilders onder de ouderen herhalen zich niet".

Vergun mij op eenige Hollandsche schilders te wij-

2 Ik heb hier de duitsche vertaling van deze spreuk gevolgd daar het Hebreeuwsch zelf mij niet toegankelijk is.

zen, die waarlijk zich aan herhaling niet bezondigen.

Mauve springt van de koeien op de duingezichten van de duingezichten op de paarden, en van de paarden op de schapen. Blommers verrast ons telkens met een nieuw motief uit het visschersleven, Apol werkt in de stemmingen van alle jaargetijden, Henkes wisselt het binnenhuis met de straat en de straat met de trekschuit af enz. enz., of behooren die schilders reeds tot de ouderen?

„Velen hebben de bezieling er aan gegeven en werken uitsluitend voor kunstkoopers, op bestelling".

Wat is de reden dat de bestelling de bezieling zou vernietigen? Was het voor eigen rekening of op bestelling dat Michaël Angelo, het plafond der Sistina, Rafaël de fresco's en de Villa Farnesina, Annibale Caracci die in het Palazzo Farnese schilderde?

„Onder de jongeren is niemand, die een leesbaar vers kan schrijven"?

Zie de verzen van den Heer Coens in den Spectator van 2 Juni l.l. en menig couplet van Soera Rana.

Gelukkig overtuigen ons de laatste bladzijden der Reis-aanteekeningen dat de Heer Huet nog het goede en schoone in Holland weet te waardeeren. Wij willen dus zijn hard oordeel slechts op rekening stellen van zijne studiën gedurende de reis die hem als het ware deden leven in het Italië der Renaissance. Wanneer men zich verdiept heeft in zulk een schoonen tijd van ontwikkeling op elk gebied, en vooral op kunstgebied, dan komt ons het tegenwoordige zeer somber gekleurd voor, en dan zijn wij voor het oogenblik minder in staat het goede er van naar waarde te schatten. Evenwel is reeds de Hollandsche natuur begonnen den schrijver weer met zijn vaderland te verzoenen, laat ons hopen dat hij er weldra nog meer schoons zal opmerken en in zijn aangenamen verhaaltrant ons er met kennis van zaken over onderhouden zal.

MARCELLUS EMANTS.

VERGELIJKINGEN.

In „la chronique des arts et de la curiosité" leest men, dat in de laatste zitting van den raad van Moulins (een stadje in Frankrijk) van de ontvangst van een brief werd kennis gegeven, waarbij de Heer Doumet-Adamson aan die stad een Museum ten geschenke geeft, dat meer dan één millioen francs waard is, onder voorwaarde dat de stad een gebouw geve om die schatten te kunnen tentoonstellen.

De raad heeft dit geschenk aanvaard en een Commissie benoemd, om de middelen te vinden en den weg aantewijzen, om dit Museum doeltreffend interichten.

Door deze vorstelijke gift wordt het stadje Moulins in het bezit gesteld van een der schoonste en merkwaardigste Musea van de provincie-steden van Frankrijk.

Vergelijkt men deze handelwijze in een Fransch stadje met die van sommige Hollandsche groote steden, dan valt deze vergelijking niet ten voordeele van de laatsten uit.

Werd niet eens aan de stad Utrecht het Museum Booijmans toegezegd, zoo de stad voor een lokaal wilde zorgen? Hadde zij dit gedaan, waarschijnlijk zouden wij nog de thans helaas verbrande kunstwerken kunnen bewonderen. Rotterdam begreep beter haar belang en nam de gift gretig aan. Jammer dat hare voorzorgen tegen brand niet beter genomen waren.

Wat deed Amsterdam, toen haar het zoo prachtige Museum van der Hoop gelegateerd werd, maar zij daardoor verplicht werd de successierechten te betalen? Immers, dat Museum zou verloren zijn geweest, zoo niet eenige particuliere kunstliefhebbers uit eigen middelen de benoodigde sommen hadden bijeengebracht, om de arme stad tot die betaling in staat te stellen, en haar voor de eeuwige schande te bewaren, zulk een domme streek begaan te hebben.

Wat zou er geworden zijn van de schilderijen van het Chirurgijnsgild, zoo wij niet onder elkaar de gelden hadden gevonden om het verlies van die kunstschat te voorkomen?

Wat heeft Amsterdam gedaan, toen haar de gelegenheid werd aangeboden, het Nederlandsch Museum, thans een der sieraden van de Hofstad, op haren grond gevestigd te zien? Een geringe ondersteuning gevoegd bij de sommen, alreeds door particulieren bijeengebracht, zou voldoende geweest zijn, een gebouw te stichten en zich het bezit van zulk een Museum te verzekeren.

En wat doet Amsterdam *thans* nog met de kunstschatten die haar zijn toevertrouwd?

Hoe verheugden wij ons, toen de oprichting van het Amsterdamsch Museum ons voor een oogenblik in de meening bracht, dat er een einde was gekomen aan de lauwheid van de Amsterdamsche regeering voor dit deel aan de haar toevertrouwde belangen. Maar, het was een flikkering van hoop — het Amsterdamsch Museum heeft zich weer opgelost na een bestaan van slechts weinige weken. Gelukkig dat er een oudheidkundig genootschap bestaat, waar ten minste een deel der voorwerpen gered is en bewaard wordt. — De rest is weer teruggekeerd, van waar ze gekomen was — naar plaatsen, altijd goed genoeg voor oude schilderijen. Die er meer van wil weten, leze daarover de laatste nummers der vorige maand van „het Nieuws van den dag." In eenige artikelen geeft de heer A. de Vries een overzicht van de schandalen, waaraan zoovele der voortbrengselen van kunst, aan de zorgen der Amsterdamsche regeering toevertrouwd, hebben blootgestaan en nog blootstaan. Dat zijn taal niet aan die regeering bevalt, is zeer begrijpelijk, dat een zoetsappig verzoek in rekwestvorm, waarop een ontwijkend antwoord kan worden gegeven, minder onwelkom zou geweest zijn, 't is zeer begrijpelijk, — maar even begrijpelijk is het dat een jong mensch, wien het bloed nog vurig door de aderen stroomt, heftiger zijne verontwaardiging te kennen geeft dan een oud suffer, wanneer dat, wat hem dierbaar is, wordt veronachtzaamd. — Daarenboven, moge zijn taal ook al wat heftig zijn, „die niet hooren wil, moet maar voelen."

UITTREKSEL UIT HET VERSLAG VAN DEN DIRECTEUR VAN HET KONINKLIJK KABINET VAN SCHILDERIJEN OVER 1876—1877.

Aan Z. Exc. den Minister van Binnenlandsche Zaken!

Ter voldoening aan de bestaande voorschriften heb ik de eer, Uwe Excellentie weder het navolgende verslag betreffende het Koninklijk Kabinet van Schil-

derijen, Mauritshuis te 's Gravenhage aantebieden. Het verslag loopt van 1 Juni 1876 tot ultimo Mei 1877.

---

a. De toestand van het gebouw was ook dit jaar voldoende; voor het onderhoud werd van wege het beheer der Landsgebouwen behoorlijk zorg gedragen.

Weder is eene zaal aan de oostzijde van het gebouw voor het tentoonstellen van schilderijen ingerigt. Deze zaal, waarin uitsluitend historische portretten zijn bijeengebragt, is op 14 Maart ll. voor het publiek geopend. Nog een kleiner vertrek mede aan de oostzijde van het gebouw, wordt voor de plaatsing van nog eenige portretten uit de laatste helft der 17de en uit de 18de eeuw, in gereedheid gebragt. Vermoedelijk zal dit kabinetje nog in den loop van dit jaar 1877 kunnen worden opengesteld.

De niet veilige wijze van verwarming der groote zaal op de eerste verdieping, waar eene kagchelpijp juist boven „de Stier van Potter" loopt, is nog niet door eene betere inrigting vervangen. Indien de nieuwe rookgeleiding, zoo zij ooit tot stand komt, slechts ten deele in verhouding mogt worden gebracht tot de lengte en het vermoedelijk gewicht der daarover gehouden overwegingen, dan is de verwachting naar 't schijnt niet zonder grond, dat de nieuwe rookgeleiding hoogst merkwaardig zal zijn.

b. Toestand der verzameling. De verzameling in het algemeen, wat de schilder- en kunstwerken althans betreft, bevindt zich in goeden staat.

De lijsten der schilderijen verkeeren daarentegen grootendeels in vrij vervallen toestand. Uitzondering op den bevredigenden toestand maakt echter de schilderij No. 146 van den inventaris. Bij missive dd. 23 Mei ll. No. 59, gaf ik Uwe Excellentie omtrent den toestand dezer schilderij breedvoerig en volledig verslag.

Met de aangevangen werkzaamheden werd in den afgeloopen zomer ijverig voortgegaan. Sedert de laatste opgaven werden de navolgende schilderijen op uitnemende wijze door den Heer W. A. Hopman verdoekt, als:

Eene groote schilderij door Gerard Honthorst, voorstellende den grooten Keurvorst van Brandenburg, Frederik Wilhelm I en zijne gemalin Louise Henriette van Nassau, ten voete uit. No. 428 v. d. inventaris.

Eene dito, voorstellende de drie gebroeders de Colligny. Odet, Gasper en François, allen ten voete uit. No. 432 v. d. inventaris.

Een groot graauw in 1651 door S. de Bray, ter eere van Frederik Hendrik geschilderd. No. 436 v. d. inventaris.

Vijftien portretten door I. Van Ravesteijn, No. 414—427 v. d. inventaris.

Een bloemstuk door D. Seghers. No. 256 v. d. inventaris.

Twee portretten van Lodewijk XIV en zijne gemalin, vermoedelijk door J. Van Egmond. No. 37 en 38 v. d. inventaris.

Een graauw door G. De Lairesse.

Terwijl eindelijk nog eenige werkzaamheden van mindere beteekenis werden verricht.

Na den afloop dezer werkzaamheden kon nu worden overgegaan tot het rangschikken en ophangen der portretten in de daarvoor bestemde zaal. Thans prijkt daar Willem I, in eene lijst, waarop de laatste woorden van den grondlegger van ons volksbestaan geschreven zijn, te midden zijner zonen, broeders en geestverwanten, verder omringd door die heldhaftige figuren, in staal en ijzer gehuld, die met het zwaard den schijnbaar wanhopigen strijd tegen Spanje ondernamen en volhielden. Voorts vindt men er de gelijktijdige portretten der drie Colligny's, van Louise de Colligny, van den ongelukkigen Philips Willem, van Maurits, Frederik Hendrik, van den Frieschen stadhouder Willem Frederik, van Johan Maurits, den begaafden gouverneur van Brazilie en stichter van het Mauritshuis, van Willem II, Willem III, den stichter van Engeland's constitutionele vrijheid, van Amalia van Solms, Koningin Maria van Engeland, de gemalin van Willem III, De Ruyter, vader en zoon, koning James I van Engeland, den Grooten keurvorst en zijne edele gemalin.

Eenigermate ingerigt in den stijl des tijds van hen, wier portretten hier zijn tentoongesteld, werd deze zaal, zooals reeds gezegd is, voor het publiek op 14 Maart jl. toegankelijk gesteld.

De inventaris werd gaandeweg bijgehouden en bereikt nu reeds het getal van 439 nommers. Ook het archief bleef in goede orde onderhouden. Het aantal in- en uitgaande stukken in het jaar 1876 bedroeg 116 en klom in dit jaar 1877 reeds tot 66.

Overeenkomstig art. 19 mijner instructie had, in overleg met mij, op Zaturdag 28 Okt. jl., de jaarlijksche inspectie van het Koninklijk Kabinet van schilderijen plaats, door eene commissie uit het collegie van Rijksadviseurs, onder leiding van Mr. C. Fock, voorzitter. Van den uitslag dezer inspectie werd sedert niets vernomen.

c. Het ameublement werd in den loop van dit jaar geheel vernieuwd, wat volstrekt noodig was.

De waterleiding en *brandbluschmiddelen* zijn thans na herhaalde briefwisseling in bevredigenden toestand. Omtrent één punt, is naar 't schijnt, nog overweging aanhangig.

d. In het personeel kwam geen verandering. De adsistenten zoowel als de concierge gaven bij voortduring reden tot tevredenheid over hun prijselijk gedrag.

e. De bij het Vde hoofdstuk der Staatsbegrooting over 1876 voor het Kabinet uitgetrokken som werd door mij niet overschreden, integendeel bleven de uitgaven, door mij gedaan, ondanks de vele verrigte werkzaamheden, nog ƒ 54 beneden de raming.

Bestelling en aankoop van een Franschen verwarmingstoestel buiten mijne voorkennis gedaan en op kosten van het Koninklijk Kabinet van schilderijen gesteld, had echter ten slotte het gevolg, dat het geraamde cijfer, toch, tegen mijn wil, werd overschreden.

f. Aankoopen, aanwinsten, verliezen.

Behalve door de reeds vermelde schilderijen, uit het magazijn herkomstig, verkregen, werd de verzameling vermeerderd met de navolgende schilderijen, mij door of van wege uwe Excellentie ter plaatsing toegezonden:

1. Balthasar van der Ast. Schelpen.
2. Cornelis Bega. Eene herberg.
3. A. van Beijeren. Visschen.
4. G. Dou. (toegeschreven aan) Stilleven.
5. Hals Jr. (toegeschreven aan F. Fz.) Stilleven.
6. D. de Heem. Doode vogels.
7. M. de Hondecoeter. (toegeschreven aan) Haan en hennen)
8. Nic. Maes. Diana en hare gezellinnen.
9. Jan Molenaar. Groot feest in een herberg.
10. Palemedes. (toegeschreven aan) Een officier.

11. Piet Potter de vader Herder met vrouwen.
12. Karel Slabbaert. Binnen de wallen eener vesting.

Al deze schilderijen (N°. 399—410 v. d. inventaris) werden aangekocht op de verkooping te Parijs van de verzameling, nagelaten door den Heer D. Neville Goldsmid.

De N°s. 3, 9 en 12 mogen bepaald als aanwinsten voor het Kabinet worden aangemerkt.

Vooral het werk van Slabbaert is fraai en zeldzaam en de schilderij van van Beijeren treffend door waarheid en eenvoud.

Nog werd eene teekening van C. Troost op de verkooping van Mr. S. C. Snellen aangekocht en eenige gravures naar schilderijen, in het Kabinet aanwezig, hetzij door aankoop hetzij door schenking verkregen.

Mijnerzijds waagde ik het nu en dan, op grond van door mij ingewonnen berichten, een voorstel tot aankoop van een enkele schilderij te doen, doch tot nog toe mogten mijne voorstellen weinig ingang bij Uwe Excellentie vinden. Bij de thans aangenomen manieren bij het doen van aankoopen, waarbij de directeur op geenerlei wijze geraadpleegd wordt over de behoeften der verzameling onder zijn beheer gesteld, zal het, naar ik meen, van bescheidenheid althans zijnerzijds getuigen, indien hij vooreerst voorstellen tot aankoop achterwege houdt. Uit het buitenland ontving ik van tijd tot tijd aanbiedingen tot verkoop van schilderijen. Hoewel onder die aanbiedingen niet veel voorkwam, dat geschikt was voor het kabinet, haastte ik mij steeds om onmiddelijk Uwe Excellentie van die aanbiedingen kennis te geven. Een portret door Van Thulden, op deze wijze aangeboden, ontging tot mijn leedwezen aan onze verzameling, omdat ik eerst twee maanden en drie weken na het aanbod van Uwer Excellentie's Departement het antwoord mogt ontvangen."

Op last van Uwe Excellentie werden uit het Trippenhuis naar het Mauritshuis overgebragt, twee portretten van J. van Ravesteijn (N°. 513 en 514 van den catalogus Trippenhuis. Amsterdam). welke tot de reeks portretten door Ravesteijn behooren, nu in het Mauritshuis tentoongesteld en die vermoedelijk afkomstig is van het slot Honsholredijk. De geheele reeks is nu weder volledig bijeen.

Eene belangrijke aanwinst was eindelijk nog eene triptiek, altaarstuk uit het begin der 16é eeuw waarop de geschiedenis van Salomo is afgebeeld, zijn gebed om wijsheid en zijn vervallen tot dwaasheid. Dit belangrijk stuk werd onder onder meer door Jhr. Mr. J. de Witte van Citters aan het Rijk gelegateerd en door zijne erven, hoewel zij regt van vruchtgebruik konden doen gelden, nu reeds dadelijk welwillend afgestaan.

In bruikleen werd aan het Koninklijk Kabinet van schilderijen door mevrouw de Douairière van Rijckevorsel, geb. Dommer van Poldersveldt afgestaan eene groote schilderij, voorstellende: eene boetende Magdalena, volgens opgave van de eigenaresse toegeschreven aan Ant. van Dijck.

Op dezelfde wijze werden door den heer Garnier, laatstelijk secretaris en legatieraad bij het Belgische gezantschap alhier, in bruikleen gegeven drie schilderijen, als een van H. Jordaens den ouden, de overtogt der Israëliten door de Roode Zee.

Een legerkamp, toegeschreven aan van der Meulen (?) en

een graauw, door A. v. d. Venne, voorstellende boeren, die elkander met kolen en turven werpen („(Ver) quiste kolen").

Verliezen leed de verzameling niet. Eenige schilderwerken en voorwerpen van weinig kunstwaarde en in ontredderden toestand, die echter nog eenige waarde uit een historisch of archaeologisch oogpunt bezitten, werden op mijn voorstel en krachtens Uwer Excellenties beslissing dd. 22 October 1876, de adviseurs voor de monumenten van geschiedenis en kunst gehoord, overgebragt deels naar het slot te Muiden, deels naar het Nederlandsche Museum, Prinsegracht te 's Gravenhage.

Van deze overdragt werden behoorlijke processen verbaal dd. 17/21 November en 30 November ll. opgemaakt.

g. Restauratien. Omtrent de restauratien ben ik zoo vrij te verwijzen naar wat daarover reeds onder *b* (toestand der verzameling) door mij is medegedeeld.

Van eigenlijk gezegde restauratie onthield men zich zorgvuldig; maatregelen tot behoud werden genomen door verdoeking. Schier alle de nieuwe tentoongestelde schilderijen, uit het magazijn afkomstig, werden van zwarte lijsten voorzien.

Omtrent de methode van Professor Pettenkofer, het zoogenaamde regenereren der vernissen, ontving ik andermaal een aanschrijving van Uwe Excellenties Departement, dd. 13 November 1876. L. a H. 6e afdeeling, waaruit tot mijn leedwezen bespeurd werd, dat bij de door Uwe Excellentie geraadpleegde raadslieden deze even heilzame als in sommige gevallen onmisbare methode nog steeds met vooroordeelen te kampen heeft. De ondervinding zal moeten leeren of, en zoo ja, op welke wijze, nu op den duur behoorlijk uitvoering zal kunnen gegeven worden aan de voorschriften van Art. 1 mijner instructie.

h. Gebruik. Tusschen 1 Juni 1876 en ultimo Mei 1877 werd het Koninklijk Kabinet bezocht door 28532 personen. In de laatste weken was het bezoek gering.

Door 17 personen werden 30 kopijen naar stukken der verzameling gemaakt. Van deze werden er 15 op de oorspronkelijke grootte vervaardigd, de overige 15 òf slechts ten deele òf verkleind.

Hiervan is in den matrikel behoorlijk aanteekening gehouden.

i. Maatregelen in het belang van het Kabinet.

Voorstellen omtrent bepaalde punten werden meermalen naarmate de behoefte zich daaraan deed gevoelen, door mij in het belang van het Kabinet gedaan. Sommige dier voorstellen zijn nog in behandeling.

Nu de reorganisatie van het Koninklijk Kabinet van Schilderijen weldra voor het grootste en belangrijkste gedeelte zal zijn afgeloopen, en het nu meer de taak zal worden partiële verbeteringen aan te brengen of de reeds verkregen verbeteringen te behouden, wordt het om meer dan éene reden in het belang van het Kabinet wenschelijk, dat aan art. 14 mijner instructie uitvoering worde gegeven en door de directie in meer dan éene taal eene korte officiële catalogus worde zamengesteld en uitgegeven, ingerigt volgens den inhoud, doch op meer beknopte wijze

van den door mij met medewerking van mijn ambtgenoot, den Heer Simon van den Berg, uitvoerig bewerkten inventaris.

's Gravenhage, 31 Mei 1877.

De Directeur van het Koninklijk Kabinet van Schilderijen

(*w. g.*) J. K. J. De Jonge.

DE TENTOONSTELLING VAN VOORWERPEN VAN KUNST, TOEGEPAST OP NIJVERHEID.

Koesterden wij nu eens meer dan eens minder vrees, dat de tentoonstelling van kunst op nijverheid toegepast door verschillende omstandigheden niet tot stand zou komen, heerlijk heeft de dag van 9 Juli bewezen, dat die vrees ongegrond was.

Op dien dag werd de tentoonstelling, die met groote krachtsinspanning in ongelooflijk korten tijd in orde gebracht was, voor het eerst bezocht door de voorzitters der hoofdcommissie, H. K. H. den Prins van Oranje en Prins Alexander.

Ten kwart over een ure verschenen de geliefde Prinsen, opgewacht door de regelings-commissie. De droevige omstandigheden maakten het der commissie tot plicht, alle feestelijk vertoon achterwege te laten, geen fanfare, geen blijde toonen van muziek mocht de Prinsen bij hun binnentreden verwelkomen.

Men beschouwde dan ook dezen dag meer als gewijd aan een inspectie door de hooge voorzitters, van hetgeen hunne uitvoerings-commissie had tot stand gebracht.

De beide Prinsen verheelden niet hunne tevredenheid over 't geen er geschied was, zoolang mogelijk hielden zij zich met de bezichtiging van het tentoongestelde bezig en verklaarden dat dit eerste bezoek niet het laatste zou zijn, wat zij meenen aan de tentoonstelling te zullen brengen.

De indruk, die allen van de tentoonstelling ontvingen, was allergunstigst. Algemeen roemde men de verdeeling en 't smaakvol arrangement, wat te danken is aan het lid der commissie den heer architect de Kruijff, aan wien de commissie bovendien ook op andere wijze zich bizonder verplicht gevoelt.

Het is thans het oogenblik nog niet, om in onderdeelen te treden. Een eerste beschouwing stelt ons slechts in staat een overzicht van het geheel te nemen, langzamerhand begint men den weg te kennen, en thuis te geraken. Eerst dan kan men elk voorwerp afzonderlijk beschouwen en daarover zijne vergelijkingen en opmerkingen maken.

Door enkelen werd de opmerking gemaakt dat de zalen niet genoeg gevuld waren. De aanvulling met de nog verwacht wordende voorwerpen zullen hierin tegemoet komen. Doch ook al ware dit niet het geval, de tentoonstelling geeft zóóveel schoons dat men niet naar nog meer verlangen kan en het meerdere wellicht aan de circulatie zou hinderen.

Ons voorbehoudende na latere bezoeken een meer uitvoerig overzicht over deze vooral door hare internationale concoursen zoo belangrijke onderneming, de eerste van dien aard in Europa gehouden te geven, hopen wij, dat onze nijverheid een goed gebruik moge maken van eene gelegenheid tot studie en oefening, zooals er zich niet spoedig een tweede zal voordoen.

Wij wenschen de stad Amsterdam geluk, met de eer die tentoonstelling binnen hare gemeente te zien houden.

Den Amsterdammers voorspellen wij een genotvollen zomer, niet alleen van kunstgenot, maar ook door de hun gegeven gelegenheden tot ontspanning die het voorplein van de tentoonstelling hun zal bieden.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Het Engelsche Weekblad *The Academy* meent dat de beroemde schilderijverzameling van de familie Van Loon, te Amsterdam, weldra in het openbaar verkocht zal worden. Zij wijst op de groote waarde van deze collectie en vreest dat, daar moeielijk iemand gevonden zal worden die haar in haar geheel kan koopen, de stukken verspreid zullen raken, wat zij betreuren zou. Wij wijzen op deze meening, om zoo mogelijk de zeer geoorloofde eerzucht van onze landgenooten op te wekken. Zou 't zoo ondenkbaar zijn, dat òf ons gouvernement òf een combinatie van vrienden der kunst deze verzameling voor ons land en de eer der Hollandsche School trachtte te behouden. Er is reeds zooveel kostbaars naar het buitenland gegaan en, wat erger is, verstrooid geraakt. Moeten wij dat dulden? De collectie Van Loon is eenig in haar waarde. Zonder vooruit te loopen op het plan der familie, roepen wij onze landgenooten toe: Let op deze aangelegenheid en zorgt voor onze vaderlandsche kunst.

N. v. d. D.

Bij de familie ingenomen berichten bevestigen de waarheid van het hierboven vermelde in zóóverre, dat er voorloopig nog slechts alleen aan gedacht wordt, de collectie en blòc te verkoopen, en ze op die wijze werkelijk te koop *is*.

Kwam zulk eene verzameling in Frankrijk, België of waar ook in Europa te koop, de regeeringen zouden niet schroomen aan de kamer een ton of wat te vragen. Het kan ook hier beproefd worden. De kamers beginnen 'zin voor kunst te krijgen; zij zouden niet weigeren.

Daarenboven de eigenaars der verzameling zijn meerendeels zulke erkende kunstminnaars en trouwe vaderlanders tevens, dat zij waarschijnlijk zich wel een belangrijk verschil in de opbrengst zouden getroosten, zoo zij daardoor hunne verzameling voor Neerland konden bewaren. Red.

In het laatste kwartaal werd het Rijks Museum van schilderijen te Amsterdam bezocht door 9902 personen; het Rijks prentenkabinet aldaar door 176; de Rijksverzameling van moderne kunst te Haarlem door 5010. De Ruïne van Brederode door 3230, het Muiderslot door 683. De instellingen te 's Hage telden de volgende bezoekers, de Gevangenpoort 5296 personen; het Mauritshuis 5142; het Kon. Kab. van Zeldzaamheden 4398; het Nederl. Museum 1911; het Koninkl. penningkabinet 79; het Museum Meermano-Westhrenianum 10.

Het groot verschil van bezoek in 't een of andere gebouw, kan grootendeels geweten worden aan de plaats waar het gelegen is.

Uit deze opgaaf blijkt tevens dat die Gevangenpoort, die doorn in de oogen van zoovele Hagenaars, toch iets bizonder aantrekkelijks heeft, en toch wel der moeite waard is, om ze te laten staan.

Gedrukt bij J. F Haeseker te Haarlem.

